។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

ខុទ្ទកនិកាយេ

ឥតិវុត្តក-អដ្ឋកថា

គន្ថារម្ភកថា

មហាការុណិកំ **នាថំ**, ញេយ្យសាគរបារគុំ;
វន្ទេ និបុណគម្ភីរ-វិចិត្រនយទេសនំ។

វិជ្ជាចរណសម្បន្នា, យេន និយ្យន្តិ លោកតោ;
វន្ទេ តមុត្តមំ **ធម្មំ**, សម្មាសម្ពុទ្ធបូជិតំ។

សីលាទិគុណសម្បន្នោ, ឋិតោ មគ្គផលេសុ យោ;
វន្ទេ **អរិយសង្ឃំ** តំ, បុញ្ញក្ខេត្តំ អនុត្តរំ។

វន្ទនាជនិតំ បុញ្ញំ, ឥតិ យំ រតនត្តយេ;
ហតន្តរាយោ សព្ពត្ថ, ហុត្វាហំ តស្ស តេជសា។

ឯកកាទិប្បភេទេន , ទេសិតានិ មហេសិនា;
លោភាទីនំ បហានានិ, ទីបនានិ វិសេសតោ។

សុត្តានិ ឯកតោ កត្វា, ឥតិវុត្តបទក្ខរំ;
ធម្មសង្គាហកា ថេរា, សង្គាយិំសុ មហេសយោ។

ឥតិវុត្តកមិច្ចេវ, នាមេន វសិនោ បុរេ;
យំ ខុទ្ទកនិកាយស្មិំ, គម្ភីរត្ថបទក្កមំ។

តស្ស គម្ភីរញាណេហិ, ឱគាហេតព្ពភាវតោ;
កិញ្ចាបិ ទុក្ករា កាតុំ, អត្ថសំវណ្ណនា មយា។

សហសំវណ្ណនំ យស្មា, ធរតេ សត្ថុ សាសនំ;
បុព្ពាចរិយសីហានំ, តិដ្ឋតេវ វិនិច្ឆយោ។

តស្មា តំ អវលម្ពិត្វា, ឱគាហេត្វាន បញ្ចបិ;
និកាយេ ឧបនិស្សាយ, បោរាណដ្ឋកថានយំ។

និស្សិតំ វាចនាមគ្គំ, សុវិសុទ្ធំ អនាកុលំ;
មហាវិហារវាសីនំ, និបុណត្ថវិនិច្ឆយំ។

បុនប្បុនាគតំ អត្ថំ, វជ្ជយិត្វាន សាធុកំ;
យថាពលំ ករិស្សាមិ, **ឥតិវុត្តកវណ្ណនំ**។

ឥតិ អាកង្ខមានស្ស, សទ្ធម្មស្ស ចិរដ្ឋិតិំ;
វិភជន្តស្ស តស្សត្ថំ, និសាមយថ សាធវោតិ។

តត្ថ **ឥតិវុត្តកំ** នាម ឯកកនិបាតោ, ទុកនិបាតោ, តិកនិបាតោ, ចតុក្កនិបាតោតិ ចតុនិបាតសង្គហំ។ តម្បិ វិនយបិដកំ, សុត្តន្តបិដកំ, អភិធម្មបិដកន្តិ តីសុ បិដកេសុ សុត្តន្តបិដកបរិយាបន្នំ; ទីឃនិកាយោ

មជ្ឈិមនិកាយោ, សំយុត្តនិកាយោ, អង្គុត្តរនិកាយោ, ខុទ្ទកនិកាយោតិ បញ្ចសុ និកាយេសុ ខុទ្ទកនិកាយបរិយាបន្នំ; សុត្តំ, គេយ្យំ, វេយ្យាករណំ, គាថា, ឧទានំ, ឥតិវុត្តកំ, ជាតកំ, អព្ភុតធម្មំ, វេទល្លន្តិ នវសុ សាសនង្គេសុ ឥតិវុត្តកង្គភូតំ។

"ទ្វាសីតិ ពុទ្ធតោ គណ្ហឹ, ទ្វេសហស្សានិ ភិក្ខុតោ;
ចតុរាសីតិ សហស្សានិ, យេ មេ ធម្មា បវត្តិនោ"តិ។ (ថេរគា. ១០២៧) –

ឯវំ ធម្មភណ្ឌាគារិកេន បដិញ្ញាតេសុ ចតុរាសីតិយា ធម្មក្ខន្ធសហស្សេសុ កតិបយធម្មក្ខន្ធសង្គហំ។ សុត្តតោ ឯកកនិបាតេ តាវ សត្តវីសតិ សុត្តានិ, ទុកនិបាតេ ទ្វាវីសតិ, តិកនិបាតេ បញ្ញាស, ចតុក្កនិបាតេ តេរសាតិ ទ្វាទសាធិកសុត្តសតសង្គហំ។ តស្ស និបាតេសុ ឯកកនិបាតោ អាទិ, វគ្គេសុ បាដិភោគវគ្គោ, សុត្តេសុ លោភសុត្តំ។ តស្សាបិ "វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា"តិអាទិកំ អាយស្មតា អានន្ទេន បឋមមហាសង្គីតិកាលេ វុត្តំ និទានមាទិ។ សា បនាយំ បឋមមហាសង្គីតិ វិនយបិដកេ តន្តិមារូឡ្ហា ឯវ។ យោ បនេត្ថ និទានកោសល្លត្ថំ វត្តព្ពោ កថាមគ្គោ, សោបិ សុមង្គលវិលាសិនិយា **ទីឃនិកាយ-អដ្ឋកថាយ** វិត្ថារតោ វុត្តោយេវាតិ តត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។

និទានវណ្ណនា

យំ បនេតំ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតាតិអាទិកំ និទានំ។ ឯកធម្មំ, ភិក្ខវេ, បជហថាតិអាទិកំ សុត្តំ។ តត្ថ **វុត្តំ ភគវតាតិ**អាទីនិ នាមបទានិ។ **ឥតី**តិ និបាតបទំ។ **បជហថា**តិ ឯត្ថ ប-ឥតិ ឧបសគ្គបទំ, ជហថា-តិ អាខ្យាតបទំ។ ឥមិនា នយេន សព្ពត្ថ បទវិភាគោ វេទិតព្ពោ។

អត្ថតោ បន **វុត្តសទ្ទោ** តាវ សឧបសគ្គោ អនុបសគ្គោ ច វបនេ វាបសមករណេ កេសោហារណេ ជីវិតវុត្តិយំ បវុត្តភាវេ បាវចនភាវេន បវត្តិតេ អជ្ឈេសនេ កថនេតិ ឯវមាទីសុ ទិស្សតិ។ តថា ហេស –

"គាវោ តស្ស បជាយន្តិ, ខេត្តេ វុត្តំ វិរូហតិ;
វុត្តានំ ផលមស្នាតិ, យោ មិត្តានំ ន ទុព្ភតី"តិ។ –

អាទីសុ (ជា. ២.២២.១៩) វបនេ អាគតោ។ "នោ ច ខោ បដិវុត្ត"ន្តិអាទីសុ (បារា. ២៨៩) អដ្ឋទន្តកាទីហិ វាបសមករណេ។ "កាបដិកោ មាណវោ ទហរោ វុត្តសិរោ"តិអាទីសុ (ម. និ. ២.៤២៦) កេសោហារណេ។ "បន្នលោមោ បរទត្តវុត្តោ មិគភូតេន ចេតសា វិហរតី"តិអាទីសុ (ចូឡវ. ៣៣២) ជីវិតវុត្តិយំ។ "សេយ្យថាបិ នាម បណ្ឌុបលាសោ ពន្ធនា បវុត្តោ អភព្ពោ ហរិតត្ថាយា"តិអាទីសុ (បារា. ៩២; បាចិ. ៦៦៦; មហាវ. ១២៩) ពន្ធនតោ បវុត្តភាវេ។ "យេសមិទំ ឯតរហិ, ព្រាហ្មណា, បោរាណំ មន្តបទំ គីតំ បវុត្តំ សមិហិត"ន្តិអាទីសុ បាវចនភាវេន បវត្តិតេ។ លោកេ បន – "វុត្តោ គណោ វុត្តោ បារាយនោ"តិអាទីសុ អជ្ឈេនេ។ "វុត្តំ ខោ បនេតំ ភគវតា ធម្មទាយាទា មេ, ភិក្ខវេ, ភវថ, មា អាមិសទាយាទា"តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣០) កថនេ។ ឥធាបិ កថនេ ទដ្ឋព្ពោ។ តស្មា **វុត្តំ** កថិតំ ភាសិតន្តិ អត្ថោ។

ទុតិយោ បន **វុត្ត**សទ្ទោ វចនេ ចិណ្ណភាវេ ច វេទិតព្ពោ។ **ហិ**-ឥតិ ជាតុ វិព្យត្តន្តិ ឯតស្មឹ អត្ថេ និបាតោ។ សោ ឥទានិ វុច្ចមានសុត្តស្ស ភគវតោ វិព្យត្តំ ភាសិតភាវំ ជោតេតិ។ វាចកសទ្ទសន្និធានេ ហិ បយុត្តា និបាតា។ តេហិ វត្តព្ពមត្ថំ ជោតេន្តិ។ **ឯត**ន្តិ អយំ ឯតសទ្ទោ –

"យោ ច ពុទ្ធញ្ច ធម្មញ្ច, សង្ឃញ្ច សរណំ គតោ;
ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ, សម្មប្បញ្ញាយ បស្សតិ។

"ទុក្ខំ ទុក្ខសមុប្បាទំ, ទុក្ខស្ស ច អតិក្កមំ;
អរិយញ្ចដ្ឋង្គិកំ មគ្គំ, ទុក្ខូបសមគាមិនំ។

"ឯតំ ខោ សរណំ ខេមំ, ឯតំ សរណមុត្តមំ;
ឯតំ សរណមាគម្ម, សព្ពទុក្ខា បមុច្ចតី"តិ។ (ធ. ប. ១៩០-១៩២) –

អាទីសុ យថាវុត្តេ អាសន្នបច្ចក្ខេ អាគតោ។ "អប្បមត្តកំ ខោ បនេតំ, ភិក្ខវេ, ឱរមត្តកំ សីលមត្តកំ, យេន បុថុជ្ជនោ តថាគតស្ស វណ្ណំ វទមានោ វទេយ្យា"តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.៧) បន វក្ខមានេ អាសន្នបច្ចក្ខេ។ ឥធាបិ

វក្ខមានេយេវ ទដ្ឋព្ពោ។ សង្គាយនវសេន វក្ខមានញ្ហិ សុត្តំ ធម្មភណ្ឌាគារិកេន ពុទ្ធិយំ ឋបេត្វា តទា “ឯត”ន្តិ វុត្តំ។

ភគវតាតិ ឯត្ថ ភគវាតិ គរុវចនំ។ គរុំ ហិ លោកេ ភគវាតិ វទន្តិ។ តថាគតោ ច សព្ពគុណវិសិដ្ឋតាយ សត្តានំ គរុ, តស្មា ភគវាតិ វេទិតព្ពោ។ បោរាណេហិបិ វុត្តំ –

“ភគវាតិ វចនំ សេដ្ឋំ, ភគវាតិ វចនមុត្តមំ;
គរុ គារវយុត្តោ សោ, ភគវា តេន វុច្ចតី”តិ។

សេដ្ឋវាចកញ្ហិ វចនំ សេដ្ឋគុណសហចរណតោ សេដ្ឋន្តិ វុត្តំ។ អថ វា វុច្ចតីតិ វចនំ, អត្ថោ។ តស្មា **ភគវាតិ វចនំ សេដ្ឋ**ន្តិ ភគវាតិ ឥមិនា វចនេន វចនីយោ យោ អត្ថោ, សោ សេដ្ឋោតិ អត្ថោ។ **ភគវាតិ វចនមុត្តម**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **គារវយុត្តោ**តិ គរុភាវយុត្តោ គរុគុណយោគតោ, គរុករណំ វា សាតិសយំ អរហតីតិ គារវយុត្តោ, គារវារហោតិ អត្ថោ។ ឯវំ គុណវិសិដ្ឋសត្តុត្តមគរុគារវាធិវចនមេតំ យទិទំ ភគវាតិ។ អបិច –

“ភគី ភជី ភាគី វិភត្តវា ឥតិ,
អកាសិ ភគ្គន្តិ គរូតិ ភាគ្យវា;
ពហូហិ ញាយេហិ សុភាវិតត្តនោ,
ភវន្តគោ សោ ភគវាតិ វុច្ចតី”តិ។ –

និទ្ទេសេ អាគតនយេន –

“ភាគ្យវា ភគ្គវា យុត្តោ, ភគេហិ ច វិភត្តវា;
ភត្តវា វន្តគមនោ, ភវេសុ ភគវា តតោ”តិ។

ឥមិស្សា គាថាយ ច វសេន ភគវាតិ បទស្ស អត្ថោ វត្តព្ពោ។ សោ បនាយំ អត្ថោ សព្ពាការេន **វិសុទ្ធិមគ្គេ** ពុទ្ធានុស្សតិនិទ្ទេសេ វុត្តោតិ។ តត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។

អបរោ នយោ – ភាគវាតិ ភគវា, ភតវាតិ ភគវា, ភាគេ វនីតិ ភគវា, ភគេ វនីតិ ភគវា, ភត្តវាតិ ភគវា, ភគេ វមីតិ ភគវា, ភាគេ វមីតិ ភគវា។

“ភាគវា ភតវា ភាគេ, ភគេ ច វនិ ភត្តវា;
ភគេ វមិ តថា ភាគេ, វមីតិ ភគវា ជិនោ”។

តត្ថ កថំ **ភាគវាតិ ភគវា?** យេ តេ សីលាទយោ ធម្មក្ខន្ធា គុណកោដ្ឋាសា, តេ អនញ្ញសាធារណា និរតិសយា តថាគតស្ស អត្ថិ ឧបលព្ភន្តិ។ តថា ហិស្ស សីលំ, សមាធិ, បញ្ញា, វិមុត្តិ, វិមុត្តិញាណទស្សនំ, ហិរិ, ឱត្តប្បំ, សទ្ធា, វីរិយំ, សតិ, សម្បជញ្ញំ, សីលវិសុទ្ធិ, ចិត្តវិសុទ្ធិ, ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិ, សមថោ, វិបស្សនា, តីណិ កុសលមូលានិ, តីណិ សុចរិតានិ, តយោ សម្មាវិតក្កា, តិស្សោ អនវជ្ជសញ្ញា, តិស្សោ ធាតុយោ, ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា, ចត្តារោ សម្មប្បធានា, ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា, ចត្តារោ អរិយមគ្គា, ចត្តារិ អរិយផលានិ , ចតស្សោ បដិសម្ភិទា, ចតុយោនិបរិច្ឆេទកញាណានិ, ចត្តារោ អរិយវំសា, ចត្តារិ វេសារជ្ជញាណានិ, បញ្ច បធានិយង្គានិ, បញ្ចង្គិកោ សម្មាសមាធិ, បញ្ចញាណិកោ សម្មាសមាធិ, បញ្ចិន្ទ្រិយានិ, បញ្ច ពលានិ, បញ្ច និស្សរណិយា ធាតុយោ, បញ្ច វិមុត្តាយតនញាណានិ, បញ្ច វិមុត្តិបរិបាចនីយា សញ្ញា, ឆ អនុស្សតិដ្ឋានានិ, ឆ គារវា, ឆ និស្សរណិយា ធាតុយោ, ឆ សតតវិហារា, ឆ អនុត្តរិយានិ, ឆ និព្ពេធភាគិយា សញ្ញា, ឆ អភិញ្ញា, ឆ អសាធារណញាណានិ, សត្ត អបរិហានិយា ធម្មា, សត្ត អរិយធនានិ, សត្ត ពោជ្ឈង្គា, សត្ត សប្បុរិសធម្មា, សត្ត និជ្ជរវត្ថូនិ, សត្ត សញ្ញា, សត្ត ទក្ខិណេយ្យបុគ្គលទេសនា, សត្ត ខីណាសវពលទេសនា, អដ្ឋ បញ្ញាបដិលាភហេតុទេសនា, អដ្ឋសម្មត្តានិ, អដ្ឋ លោកធម្មាតិក្កមោ, អដ្ឋ អារម្ភវត្ថូនិ, អដ្ឋ អក្ខណទេសនា, អដ្ឋ មហាបុរិសវិតក្កា, អដ្ឋ អភិភាយតនទេសនា, អដ្ឋ វិមោក្ខា, នវ យោនិសោមនសិការមូលកា ធម្មា, នវ បារិសុទ្ធិបធានិយង្គានិ, នវ សត្តាវាសទេសនា, នវ អាឃាតប្បដិវិនយា, នវ សញ្ញា, នវ នានត្តា, នវ អនុបុព្ពវិហារា, ទស នាថករណា ធម្មា, ទស កសិណាយតនានិ, ទស កុសលកម្មបថា, ទស សម្មត្តានិ, ទស អរិយវាសា, ទស អសេក្ខា ធម្មា, ទស តថាគតពលានិ, ឯកាទស មេត្តានិសំសា, ទ្វាទស ធម្មចក្កាការា, តេរស ធុតគុណា, ចុទ្ទស ពុទ្ធញាណានិ, បញ្ចទស វិមុត្តិបរិបាចនីយា ធម្មា, សោឡសវិធា អានាបានស្សតិ, សោឡស អបរន្តបនីយា ធម្មា, អដ្ឋារស ពុទ្ធ

ធម្មា, ឯកូនវីសតិ បច្ចវេក្ខណញាណានិ, ចតុចត្តាលីស ញាណវត្ថូនិ, បញ្ញាស ឧទយព្វយញាណានិ, បរោបណ្ណាស កុសលធម្មា, សត្តសត្តតិ ញាណវត្ថូនិ, ចតុវីសតិកោដិសតសហស្សសមាបត្តិសញ្ចារិមហាវជិរញាណំ, អនន្តនយសមន្តបដ្ឋានបវិចយបច្ចវេក្ខណទេសនាញាណានិ, តថា អនន្តាសុ លោកធាតូសុ អនន្តានំ សត្តានំ អាសយាទិវិភាវនញាណានិ ចាតិ, ឯវមាទយោ អនន្តា អបរិមាណភេទា អនញ្ញសាធារណា និរតិសយា គុណភាគា គុណកោដ្ឋាសា វិជ្ជន្តិ ឧបលព្ភន្តិ។ តស្មា យថាវុត្តវិភាគា គុណភាគា អស្ស អត្ថីតិ ភាគវាតិ វត្តព្ពេ។ អាការស្ស រស្សត្តំ កត្វា "ភគវា"តិ វុត្តោ។ ឯវំ តាវ ភាគវាតិ ភគវា។

"យស្មា សីលាទយោ សព្ពេ, គុណភាគា អសេសតោ;
វិជ្ជន្តិ សុគតេ តស្មា, ភគវាតិ បវុច្ចតិ"។

កថំ **ភតវាតិ ភគវា?** យេ តេ សព្ពលោកហិតាយ ឧស្សុក្កមាបន្នេហិ មនុស្សត្តាទិកេ អដ្ឋ ធម្មេ សមោធានេត្វា សម្មាសម្ពោធិយា កតមហាភិនីហារេហិ មហាពោធិសត្តេហិ បរិបូរេតព្ពា ទានបារមី, សីលនេក្ខម្មបញ្ញាវីរិយខន្តិសច្ចអធិដ្ឋានមេត្តាឧបេក្ខាបារមីតិ ទស បារមិយោ, ទស ឧបបារមិយោ, ទស បរមត្ថបារមិយោតិ សមតឹស បារមិយោ, ទានាទីនិ ចត្តារិ សង្គហវត្ថូនិ, ចត្តារិ អធិដ្ឋានានិ, អត្តបរិច្ចាគោ, នយនធនរជ្ជបុត្តទារបរិច្ចាគោតិ បញ្ច មហាបរិច្ចាគា, បុព្ពយោគោ, បុព្ពចរិយា, ធម្មក្ខានំ, លោកត្ថចរិយា, ញាតត្ថចរិយា, ពុទ្ធត្ថចរិយាតិ ឯវមាទយោ សង្ខេបតោ វា បុញ្ញសម្ភារញាណសម្ភារា ពុទ្ធករធម្មា, តេ មហាភិនីហារតោ បដ្ឋាយ កប្បានំ សតសហស្សាធិកានិ ចត្តារិ អសង្ខេយ្យានិ យថា ហានភាគិយា, សំកិលេសភាគិយា , ឋិតិភាគិយា, វា ន ហោន្តិ; អថ ខោ ឧត្តរុត្តរិ វិសេសភាគិយាវ ហោន្តិ; ឯវំ សក្កច្ចំ និរន្តរំ អនវសេសតោ ភតា សម្ភតា អស្ស អត្ថីតិ ភតវាតិ ភគវា; និរុត្តិនយេន តការស្ស គការំ កត្វា។ អថ វា ភតវាតិ តេយេវ យថាវុត្តេ ពុទ្ធករធម្មេ វុត្តនយេន ភរិ សម្ភរិ បរិបូរេសីតិ អត្ថោ។ ឯវម្បិ ភតវាតិ ភគវា។

"យស្មា សម្ពោធិយា សព្ពេ, ទានបារមិអាទិកេ;
សម្ភារេ ភតវា នាថោ, តស្មាបិ ភគវា មតោ"។

កថំ **ភាគេ វនីតិ ភគវា?** យេ តេ ចតុវីសតិកោដិសតសហស្សសង្ខា ទេវសិកំ វឡញ្ជនកសមាបត្តិភាគា, តេ អនវសេសតោ លោកហិតត្ថំ អត្តនោ ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារត្ថញ្ច និច្ចកប្បំ វនិ ភជិ សេវិ ពហុលមកាសីតិ ភាគេ វនីតិ ភគវា។ អថ វា អភិញ្ញេយ្យេសុ ធម្មេសុ កុសលាទីសុ ខន្ធាទីសុ ច យេ តេ បរិញ្ញេយ្យាទិវសេន សង្ខេបតោ វា ចតុព្ពិធា អភិសមយភាគា, វិត្ថារតោ បន "ចក្ខុ បរិញ្ញេយ្យំ ...បេ.... ជរាមរណំ បរិញ្ញេយ្យ"ន្តិអាទិនា (បដិ. ម. ១.២១) អនេកេ បរិញ្ញេយ្យភាគា, "ចក្ខុស្ស សមុទយោ បហាតព្ពោ...បេ.... ជរាមរណស្ស សមុទយោ បហាតព្ពោ"តិអាទិនា បហាតព្ពភាគា, "ចក្ខុស្ស និរោធោ សច្ឆិកាតព្ពោ...បេ.... ជរាមរណស្ស និរោធោ សច្ឆិកាតព្ពោ"តិអាទិនា សច្ឆិកាតព្ពភាគា, "ចក្ខុនិរោធគាមិនីបដិបទា ភាវេតព្ពា...បេ.... ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា ភាវេតព្ពា"តិអាទិនា ច អនេកភេទា ភាវេតព្ពភាគា ច ធម្មា, តេ សព្ពេ វនិ ភជិ យថារហំ គោចរភាវនាសេវនានំ វសេន សេវិ។ ឯវម្បិ ភាគេ វនីតិ ភគវា។ អថ វា យេ ឥមេ សីលាទយោ ធម្មក្ខន្ធា សាវកេហិ សាធារណា គុណកោដ្ឋាសា គុណភាគា, កិន្តិ នុ ខោ តេ វេនេយ្យសន្តានេសុ បតិដ្ឋបេយ្យន្តិ មហាករុណាយ វនិ អភិបត្ថយិ។ សា ចស្ស អភិបត្ថនា យថាធិប្បេតផលាវហា អហោសិ។ ឯវម្បិ ភាគេ វនីតិ ភគវា។

"យស្មា ញេយ្យសមាបត្តិ-គុណភាគេ តថាគតោ;
ភជិ បត្ថយិ សត្តានំ, ហិតាយ ភគវា តតោ"។

កថំ **ភគេ វនីតិ ភគវា?** សមាសតោ តាវ កតបុញ្ញេហិ បយោគសម្បន្នេហិ យថាវិភវំ ភជីយន្តីតិ ភគា, លោកិយលោកុត្តរា សម្បត្តិយោ។ តត្ថ លោកិយេ តាវ តថាគតោ សម្ពោធិតោ បុព្ពេ ពោធិសត្តភូតោ បរមុក្កំសគតេ វនិ ភជិ សេវិ, យត្ថ បតិដ្ឋាយ និរវសេសតោ ពុទ្ធករធម្មេ សមន្នានេន្តោ ពុទ្ធធម្មេ បរិបាចេសិ។ ពុទ្ធភូតោ បន តេ និរវជ្ជសុខូបសំហិតេ អនញ្ញសាធារណេ លោកុត្តរេបិ វនិ ភជិ សេវិ។ វិត្ថារតោ បន បទេសរជ្ជឥស្សរិយចក្កវត្តិសម្បត្តិទេវរជ្ជសម្បត្តិអាទិវសេន ឈានវិមោក្ខសមាធិសមាបត្តិញាណទស្សនមគ្គភាវនាផល-សច្ឆិកិរិយាទិឧត្តរិមនុស្សធម្មវសេន ច អនេកវិហិតេ អនញ្ញសាធារណេ ភគេ វនិ ភជិ សេវិ។ ឯវំ ភគេ វនីតិ ភគវា។

"យា តា សម្បត្តិយោ លោកេ, យា ច លោកុត្តរា បុថូ;
សព្ពា តា ភជិ សម្ពុទ្ធោ, តស្មាបិ ភគវា មតោ"។

កថំ **ភត្តវាតិ ភគវា?** ភត្តា ទឡ្ហភត្តិកា អស្ស ពហូ អត្ថីតិ ភគវា។ តថាគតោ ហិ មហាករុណាសព្ពញ្ញុតញ្ញាណាទិអបរិមិតនិរុបមប្បភាវគុណវិសេសសមង្គិភាវតោ សព្ពសត្តុត្តមោ, សព្ពានត្ថបរិហារបុព្ពង្គមាយ និរវសេសហិតសុខវិធានតប្បរាយ និរតិសយាយ បយោគសម្បត្តិយា សទេវមនុស្សាយ បជាយ អច្ចន្តូបការិតាយ ទ្វត្តឹសមហាបុរិសលក្ខណអសីតិអនុព្យញ្ជនព្យាមប្បភាទិ- អនញ្ញសាធារណគុណវិសេសបដិមណ្ឌិតរូបកាយតាយ, យថាភុច្ចគុណាធិគតេន “ឥតិបិ សោ ភគវា”តិអាទិនយប្បវត្តេន លោកត្តយព្យាបិនា សុវិបុលេន សុវិសុទ្ធេន ច ថុតិឃោសេន សមន្នាគតត្តា ឧក្កំសបារមិប្បត្តាសុ អប្បិច្ឆតាសន្តុដ្ឋិតាទីសុ សុប្បតិដ្ឋិតភាវតោ ទសពលចតុវេសារជ្ជាទិនិរតិសយគុណវិសេសសមង្គិភាវតោ ច រូបប្បមាណោ រូបប្បសន្នោ, ឃោសប្បមាណោ ឃោសប្បសន្នោ, លូខប្បមាណោ លូខប្បសន្នោ, ធម្មប្បមាណោ ធម្មប្បសន្នោតិ ឯវំ ចតុប្បមាណិកេ លោកសន្និវាសេ សព្ពថាបិ បសាទាវហភាវេន សមន្តបាសាទិកត្តា អបរិមាណានំ សត្តានំ សទេវមនុស្សានំ អាទរពហុមានគារវាយតនតាយ បរមបេមសម្ភត្តិដ្ឋានំ។ យេ ច តស្ស ឱវាទេ បតិដ្ឋិតា អវេច្ចប្បសាទេន សមន្នាគតា ហោន្តិ, កេនចិ អសំហារិយា តេសំ សម្ភត្តិ សមណេន វា ព្រាហ្មណេន វា ទេវេន វា មារេន វា ព្រហ្មុនា វា។ តថា ហិ តេ អត្តនោ ជីវិតបរិច្ចាគេបិ តត្ថ បសាទំ ន បរិច្ចជន្តិ, តស្ស វា អាណំ ទឡ្ហភត្តិភាវតោ។ តេនេវាហ –

> “យោ វេ កតញ្ញូ កតវេទិ ធីរោ;
> កល្យាណមិត្តោ ទឡ្ហភត្តិ ច ហោតី”តិ។ (ជា. ២.១៧.៧៨);

“សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, មហាសមុទ្ទោ ឋិតធម្មោ វេលំ នាតិវត្តតិ; ឯវមេវ ខោ, ភិក្ខវេ, យំ មយា សាវកានំ សិក្ខាបទំ បញ្ញត្តំ, តំ មម សាវកា ជីវិតហេតុបិ នាតិក្កមន្តី”តិ (អ. និ. ៨.២០; ឧទា. ៤៥; ចូឡវ. ៣៨៥) ច។

ឯវំ ភត្តវាតិ ភគវា និរុត្តិនយេន ឯកស្ស តការស្ស លោបំ កត្វា ឥតរស្ស គការំ កត្វា។

> “គុណាតិសយយុត្តស្ស, យស្មា លោកហិតេសិនោ;
> សម្ភត្តា ពហវោ សត្ថុ, ភគវា តេន វុច្ចតី”តិ។

កថំ **ភគេ វមីតិ ភគវា?** យស្មា តថាគតោ ពោធិសត្តភូតោបិ បុរិមាសុ ជាតីសុ បារមិយោ បូរេន្តោ ភគសង្ខាតំ សិរឹ ឥស្សរិយំ យសញ្ច វមិ ឧគ្គិរិ ខេឡបិណ្ឌំ វិយ អនបេក្ខោ ឆឌ្ឌយិ។ តថា ហិស្ស សោមនស្សកុមារកាលេ, ហត្ថិបាលកុមារកាលេ, អយោឃរបណ្ឌិតកាលេ, មូគបក្ខបណ្ឌិតកាលេ, ចូឡសុតសោមកាលេតិ ឯវមាទីសុ នេក្ខម្មបារមិបូរណវសេន ទេវរជ្ជសទិសាយ រជ្ជសិរិយា បរិច្ចត្តត្តភាវានំ បរិមាណំ នត្ថិ។ ចរិមត្តភាវេបិ ហត្ថគតំ ចក្កវត្តិសិរឹ ទេវលោកាធិបច្ចសទិសំ ចតុទ្ទីបិស្សរិយំ ចក្កវត្តិសម្បត្តិសន្និស្សយំ សត្តរតនសមុជ្ជលំ យសញ្ច តិណាយបិ អមញ្ញមានោ និរបេក្ខោ បហាយ អភិនិក្ខមិត្វា សម្មាសម្ពោធឹ អភិសម្ពុទ្ធោ។ តស្មា ឥមេ សិរិអាទិកេ ភគេ វមីតិ ភគវា។ អថ វា ភានិ នាម នក្ខត្តានិ, តេហិ សមំ គច្ឆន្តិ បវត្តន្តីតិ ភគា , សិនេរុយុគន្ធរឧត្តរកុរុហិមវន្តាទិភាជនលោកវិសេសសន្និស្សយា សោភា កប្បដ្ឋិតិយភាវតោ។ តេបិ ភគវា វមិ តំនិវាសិសត្តាវាសសមតិក្កមនតោតប្បដិពទ្ធឆន្ទរាគប្បហានេន បជហីតិ។ ឯវម្បិ ភគេ វមីតិ ភគវា។

> “ចក្កវត្តិសិរឹ យស្មា, យសំ ឥស្សរិយំ សុខំ;
> បហាសិ លោកចិត្តញ្ច, សុគតោ ភគវា តតោ”។

កថំ **ភាគេ វមីតិ ភគវា?** ភាគា នាម កោដ្ឋាសា។ តេ ខន្ធាយតនធាតាទិវសេន, តត្ថាបិ រូបវេទនាទិវសេន, អតីតាទិវសេន ច អនេកវិធា។ តេ ច ភគវា សព្ពំ បបញ្ចំ, សព្ពំ យោគំ, សព្ពំ គន្ថំ, សព្ពំ សំយោជនំ, សមុច្ឆិន្ទិត្វា អមតធាតុំ សមធិគច្ឆន្តោ វមិ ឧគ្គិរិ អនបេក្ខោ ឆឌ្ឌយិ, ន បច្ចាគមិ។ តថា ហេស សព្ពត្ថកមេវ បថវឹ, អាបំ, តេជំ, វាយំ, ចក្ខុំ, សោតំ, ឃានំ, ជិវ្ហំ, កាយំ, មនំ, រូបេ, សទ្ទេ, គន្ធេ, រសេ, ផោដ្ឋព្ពេ, ធម្មេ, ចក្ខុវិញ្ញាណំ...បេ.... មនោវិញ្ញាណំ, ចក្ខុសម្ផស្សំ ...បេ.... មនោសម្ផស្សំ, ចក្ខុសម្ផស្សជំ វេទនំ...បេ.... មនោសម្ផស្សជំ វេទនំ, ចក្ខុសម្ផស្សជំ សញ្ញំ...បេ.... មនោសម្ផស្សជំ សញ្ញំ; ចក្ខុសម្ផស្សជំ ចេតនំ...បេ.... មនោសម្ផស្សជំ ចេតនំ; រូបតណ្ហំ ...បេ.... ធម្មតណ្ហំ; រូបវិតក្កំ...បេ.... ធម្មវិតក្កំ; រូបវិចារំ...បេ.... ធម្មវិចារន្តិអាទិនា អនុបទធម្មវិភាគវសេនបិ សព្ពេវ ធម្មកោដ្ឋាសេ អនវសេសតោ វមិ ឧគ្គិរិ អនបេក្ខបរិច្ចាគេន ឆឌ្ឌយិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “យំ តំ, អានន្ទ, ចត្តំ វន្តំ មុត្តំ បហីនំ បដិនិស្សដ្ឋំ, តំ តថាគតោ បុន បច្ចាគមិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតី”តិ។ (ទី. និ. ២.១៨៣) –

ឯវម្បិ ភាគេ វមីតិ ភគវា។ អថ វា ភាគេ វមីតិ សព្ពេបិ កុសលាកុសលេ សាវជ្ជានវជ្ជេ ហីនប្បណីតេ កណ្ហសុក្ក សប្បដិភាគេ ធម្មេ អរិយមគ្គញាណមុខេន វមិ ឧគ្គិរិ អនបេក្ខោ បរិច្ចជិ បជហិ, បរេសញ្ច តថត្តាយ ធម្មំ ទេសេសិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

"ធម្មាបិ វោ, ភិក្ខវេ, បហាតព្ពា បគេវ អធម្មា, កុល្លូបមំ, វោ ភិក្ខវេ, ធម្មំ ទេសេស្សាមិ, និត្ថរណត្ថាយ នោ គហណត្ថាយា"តិអាទិ។ (ម. និ. ១.២៤០) –

ឯវម្បិ ភាគេ វមីតិ ភគវា។

"ខន្ធាយតនធាតាទិ-ធម្មភេទា មហេសិនា;
កណ្ហសុក្កា យតោ វន្តា, តតោបិ ភគវា មតោ"។

តេន វុត្តំ –

"ភាគវា ភគវា ភាគេ, ភគេ ច វនិ ភត្តវា;
ភគេ វមិ តថា ភាគេ, វមីតិ ភគវា ជិនោ"តិ។

តេន ភគវតោ។ **អរហតា**តិ កិលេសេហិ អារកត្តា, អនវសេសានំ វា កិលេសារីនំ ហតត្តា, សំសារចក្កស្ស វា អរានំ ហតត្តា, បច្ចយាទីនំ អរហត្តា, បាបករណេ រហាភាវាតិ ឥមេហិ ការណេហិ អរហតា។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ។ វិត្ថារោ បន វិសុទ្ធិមគ្គេ វុត្តនយេន វេទិតព្ពោ។

ឯត្ថ ច **ភគវតា**តិ ឥមិនាស្ស ភាគ្យវន្តតាទីបនេន កប្បានំ អនេកេសុ អសង្ខ្យេយ្យេសុ ឧបចិតបុញ្ញសម្ភារភាវតោ សតបុញ្ញលក្ខណធរស្ស ទ្វត្តិំសមហាបុរិសលក្ខណអសីតិអនុព្យញ្ជន- ព្យាមប្បភាកេតុមាលាទិបដិមណ្ឌិតា អនញ្ញសាធារណា រូបកាយសម្បត្តិទីបិតា ហោតិ។ **អរហតា**តិ ឥមិនាស្ស អនវសេសកិលេសប្បហានទីបនេន អាសវក្ខយបទដ្ឋានសព្ពញ្ញុតញ្ញាណាធិគមបរិទីបនតោ ទសពលចតុវេសារជ្ជឆអសាធារណញាណអដ្ឋារសាវេណិកពុទ្ធធម្មាទិ- អចិន្តេយ្យាបរិមេយ្យធម្មកាយសម្បត្តិ ទីបិតា ហោតិ។ តទុភយេនបិ លោកិយសរិក្ខកានំ ពហុមតភាវោ, គហដ្ឋបព្ពជិតេហិ អភិគមនីយតា, តថា អភិគតានញ្ច តេសំ កាយិកចេតសិកទុក្ខាបនយនេ បដិពលភាវោ, អាមិសទានធម្មទានេហិ ឧបការិតា, លោកិយលោកុត្តរេហិ គុណេហិ សំយោជនសមត្ថតា ច បកាសិតា ហោតិ។

តថា **ភគវតា**តិ ឥមិនា ចរណធម្មេសុ មុទ្ធភូតទិព្ពវិហារាទិវិហារវិសេសសមាយោគបរិទីបនេន ចរណសម្បទា ទីបិតា ហោតិ។ **អរហតា**តិ ឥមិនា សព្ពវិជ្ជាសុ សិខាប្បត្តអាសវក្ខយញាណាធិគមបរិទីបនេន វិជ្ជាសម្បទា ទីបិតា ហោតិ។ បុរិមេន វា អន្តរាយិកនិយ្យានិកធម្មានំ អវិបរីតវិភត្តភាវទីបនេន បច្ឆិមវេសារជ្ជទ្វយសមាយោគោ, បច្ឆិមេន សវាសននិរវសេសកិលេសប្បហានទីបនេន បុរិមវេសារជ្ជទ្វយសមាយោគោ វិភាវិតោ ហោតិ។

តថា បុរិមេន តថាគតស្ស បដិញ្ញាសច្ចវចីសច្ចញាណសច្ចបរិទីបនេន, កាមគុណលោកិយាធិបច្ចយសលាភសក្ការាទិបរិច្ចាគបរិទីបនេន, អនវសេសកិលេសាភិសង្ខារបរិច្ចាគបរិទីបនេន, ច សច្ចាធិដ្ឋានចាគាធិដ្ឋានបារិបូរិ បកាសិតា ហោតិ; ទុតិយេន សព្ពសង្ខារូបសមសមធិគមបរិទីបនេន, សម្មាសម្ពោធិបរិទីបនេន ច, ឧបសមាធិដ្ឋានបញ្ញាធិដ្ឋានបារិបូរិ បកាសិតា ហោតិ។ តថា ហិ ភគវតោ ពោធិសត្តភូតស្ស លោកុត្តរគុណេ កតាភិនីហារស្ស មហាករុណាយោគេន យថាបដិញ្ញំ សព្ពបារមិតានុដ្ឋានេន សច្ចាធិដ្ឋានំ, បារមិតាបដិបក្ខបរិច្ចាគេន ចាគាធិដ្ឋានំ, បារមិតាគុណេហិ ចិត្តវូបសមេន ឧបសមាធិដ្ឋានំ, បារមិតាហិ ឯវ បរហិតូបាយកោសល្លតោ បញ្ញាធិដ្ឋានំ បារិបូរិតំ។

តថា 'យាចកជនំ អវិសំវាទេត្វា ទស្សាមី'តិ បដិជាននេន បដិញ្ញំ អវិសំវាទេត្វា ទានេន ច សច្ចាធិដ្ឋានំ, ទេយ្យបរិច្ចាគតោ ចាគាធិដ្ឋានំ, ទេយ្យបដិគ្គាហកទានទេយ្យបរិក្ខយេសុ លោភទោសមោហភយវូបសមេន ឧបសមាធិដ្ឋានំ, យថារហំ យថាកាលំ យថាវិធិ ច ទានេន បញ្ញុត្តរតាយ ច បញ្ញាធិដ្ឋានំ បារិបូរិតំ។ ឥមិនា នយេន សេសបារមីសុបិ ចតុរាធិដ្ឋានបារិបូរិ វេទិតព្ពា។ សព្ពា ហិ បារមិយោ សច្ចប្បភាវិតា ចាគាភិព្យញ្ជិតា ឧបសមានុព្រូហិតា បញ្ញាបរិសុទ្ធាតិ ឯវំ ចតុរាធិដ្ឋានសមុទាគតស្ស តថាគតស្ស សច្ចាធិដ្ឋានំ សច្ចាធិដ្ឋានសមុទាគមេន សីលវិសុទ្ធិ, ចាគាធិដ្ឋានសមុទាគមេន អាជីវវិសុទ្ធិ, ឧបសមាធិដ្ឋានសមុទាគមេន ចិត្តវិសុទ្ធិ,

បញ្ញាធិដ្ឋានសមុទាគមេន ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិ។ តថា សច្ចាធិដ្ឋានសមុទាគមេនស្ស សំវាសេន សីលំ វេទិតព្ពំ, ចាគាធិដ្ឋានសមុទាគមេន សំវោហារេន សោចេយ្យំ វេទិតព្ពំ, ឧបសមាធិដ្ឋានសមុទាគមេន អាបទាសុ ថាមោ វេទិតព្ពោ, បញ្ញាធិដ្ឋានសមុទាគមេន សាកច្ឆាយ បញ្ញា វេទិតព្ពា។

តថា សច្ចាធិដ្ឋានសមុទាគមេន អទុដ្ឋោ អធិវាសេតិ, ចាគាធិដ្ឋានសមុទាគមេន អលុទ្ធោ បដិសេវតិ, ឧបសមាធិដ្ឋានសមុទាគមេន អភីតោ បរិវជ្ជេតិ, បញ្ញាធិដ្ឋានសមុទាគមេន អមូឡ្ហោ វិនោទេតិ។ តថា សច្ចាធិដ្ឋានសមុទាគមេន ចស្ស នេក្ខម្មសុខប្បត្តិ, ចាគាធិដ្ឋានសមុទាគមេន បវិវេកសុខប្បត្តិ, ឧបសមាធិដ្ឋានសមុទាគមេន ឧបសមសុខប្បត្តិ, បញ្ញាធិដ្ឋានសមុទាគមេន សម្ពោធិសុខប្បត្តិ ទីបិតា ហោតិ។ សច្ចាធិដ្ឋានសមុទាគមេន វា វិវេកជបីតិសុខប្បត្តិ, ចាគាធិដ្ឋានសមុទាគមេន សមាធិជបីតិសុខប្បត្តិ, ឧបសមាធិដ្ឋានសមុទាគមេន អបីតិជកាយសុខប្បត្តិ, បញ្ញាធិដ្ឋានសមុទាគមេន សតិបារិសុទ្ធិជឧបេក្ខាសុខប្បត្តិ។ តថា សច្ចាធិដ្ឋានសមុទាគមេន បរិវារសម្បត្តិលក្ខណបច្ចយសុខសមាយោគោ បរិទីបិតោ ហោតិ អវិសំវាទនតោ, ចាគាធិដ្ឋានសមុទាគមេន សន្តុដ្ឋិលក្ខណសភាវសុខសមាយោគោ អលោភភាវតោ, ឧបសមាធិដ្ឋានសមុទាគមេន កតបុញ្ញតាលក្ខណហេតុសុខសមាយោគោ កិលេសេហិ អនភិភូតភាវតោ, បញ្ញាធិដ្ឋានសមុទាគមេន វិមុត្តិសម្បត្តិលក្ខណទុក្ខូបសមសុខសមាយោគោ បរិទីបិតោ ហោតិ, ញាណសម្បត្តិយា និព្ពានាធិគមនតោ។

តថា សច្ចាធិដ្ឋានសមុទាគមេន អរិយស្ស សីលក្ខន្ធស្ស អនុពោធប្បដិវេធសិទ្ធិ, ចាគាធិដ្ឋានសមុទាគមេន អរិយស្ស សមាធិក្ខន្ធស្ស, បញ្ញាធិដ្ឋានសមុទាគមេន អរិយស្ស បញ្ញាក្ខន្ធស្ស, ឧបសមាធិដ្ឋានសមុទាគមេន អរិយស្ស វិមុត្តិក្ខន្ធស្ស អនុពោធប្បដិវេធសិទ្ធិ ទីបិតា ហោតិ។ សច្ចាធិដ្ឋានបរិបូរណេន ច តបសិទ្ធិ, ចាគាធិដ្ឋានបរិបូរណេន សព្ពានិស្សគ្គសិទ្ធិ, ឧបសមាធិដ្ឋានបរិបូរណេន ឥន្ទ្រិយសំវរសិទ្ធិ, បញ្ញាធិដ្ឋានបរិបូរណេន ពុទ្ធិសិទ្ធិ, តេន ច និព្ពានសិទ្ធិ។ តថា សច្ចាធិដ្ឋានបរិបូរណេន ចតុអរិយសច្ចាភិសមយប្បដិលាភោ, ចាគាធិដ្ឋានបរិបូរណេន ចតុអរិយវំសប្បដិលាភោ, ០.ឧបសមាធិដ្ឋានបរិបូរណេន ចតុអរិយវិហារប្បដិលាភោ, បញ្ញាធិដ្ឋានបរិបូរណេន ចតុអរិយវោហារប្បដិលាភោ ទីបិតោ ហោតិ។

អបរោ នយោ – **ភគវតា**តិ ឯតេន សត្តានំ លោកិយលោកុត្តរសម្បត្តិអភិកង្ខាទីបនេន តថាគតស្ស មហាករុណា បកាសិតា ហោតិ។ **អរហតា**តិ ឯតេន បហានសម្បត្តិទីបនេន បហានបញ្ញា បកាសិតា ហោតិ។ តត្ថ បញ្ញាយស្ស ធម្មរជ្ជបត្តិ, ករុណាយ ធម្មសំវិភាគោ; បញ្ញាយ សំសារទុក្ខនិព្ពិទា, ករុណាយ សំសារទុក្ខសហនំ; បញ្ញាយ បរទុក្ខបរិជាននំ, ករុណាយ បរទុក្ខប្បដិការារម្ភោ។ បញ្ញាយ បរិនិព្ពានាភិមុខភាវោ , ករុណាយ តទធិគមោ; បញ្ញាយ សយំ តរណំ, ករុណាយ បរេសំ តារណំ; បញ្ញាយ ពុទ្ធភាវសិទ្ធិ, ករុណាយ ពុទ្ធកិច្ចសិទ្ធិ។ ករុណាយ វា ពោធិសត្តភូមិយំ សំសារាភិមុខភាវោ, បញ្ញាយ តត្ថ អនភិរតិ។ តថា ករុណាយ បរេសំ អវិហឹសនំ, បញ្ញាយ សយំ បរេហិ អភាយនំ; ករុណាយ បរំ រក្ខន្តោ អត្តានំ រក្ខតិ, បញ្ញាយ អត្តានំ រក្ខន្តោ បរំ រក្ខតិ។ តថា ករុណាយ អបរន្តបោ, បញ្ញាយ អនត្តន្តបោ។ តេន អត្តហិតាយ បដិបន្នាទីសុ ចតុត្ថបុគ្គលភាវោ សិទ្ធោ ហោតិ
។

តថា ករុណាយ លោកនាថតា, បញ្ញាយ អត្តនាថតា; ករុណាយ ចស្ស និន្នតាភាវោ, បញ្ញាយ ឧន្នតាភាវោ។ តថា ករុណាយ សព្ពសត្តេសុ ជនិតានុគ្គហោ, បញ្ញានុគតត្តា ន ច ន សព្ពត្ថ វិរត្តចិត្តោ; បញ្ញាយ សព្ពធម្មេសុ វិរត្តចិត្តោ, ករុណានុគតត្តា ន ច ន សព្ពសត្តានុគ្គហាយ បវត្តោ។ យថា ហិ ករុណា តថាគតស្ស សិនេហសោកវិរហិតា, ឯវំ បញ្ញា អហំការមមំការវិនិមុត្តាតិ អញ្ញមញ្ញំ វិសោធិតា បរមវិសុទ្ធាតិ ទដ្ឋព្ពា។ តត្ថ បញ្ញាខេត្តំ ពលានិ, ករុណាខេត្តំ វេសារជ្ជានិ។ តេសុ ពលសមាយោគេន បរេហិ ន អភិភុយ្យតិ, វេសារជ្ជសមាយោគេន បរេ អភិភវតិ។ ពលេហិ សត្ថុសម្បទាសិទ្ធិ, វេសារជ្ជេហិ សាសនសម្បទាសិទ្ធិ។ តថា ពលេហិ ពុទ្ធរតនសិទ្ធិ, វេសារជ្ជេហិ ធម្មរតនសិទ្ធីតិ អយមេត្ថ "ភគវតា អរហតា"តិ បទទ្វយស្ស អត្ថយោជនាយ មុខមត្តទស្សនំ។

កស្មា បនេត្ថ "វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា"តិ វត្វា បុន "វុត្ត"ន្តិ វុត្តំ? អនុស្សវបដិក្ខេបេន និយមទស្សនត្ថំ។ យថា ហិ កេនចិ បរតោ សុត្វា វុត្តំ យទិបិ ច ជានន្តេន វុត្តំ, ន តេនេវ វុត្តំ បរេនបិ វុត្តត្តា។ ន ច តំ តេន វុត្តមេវ, អបិច ខោ សុតម្បិ, ន ឯវមិធ។ ភគវតា ហិ បរតោ អសុត្វា សយម្ភុញាណេន អត្តនា អធិគតមេវ វុត្តន្តិ ឥមស្ស វិសេសស្ស ទស្សនត្ថំ ទ្វិក្ខត្តុំ "វុត្ត"ន្តិ វុត្តំ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – "វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា" តញ្ច ខោ ភគវតាវ វុត្តំ, ន អញ្ញេន, វុត្តមេវ ច, ន សុតន្តិ។ អធិកវចនញ្ហិ អញ្ញមត្ថំ ពោធេតីតិ ន បុនរុត្តិទោសោ។ ឯស នយោ ឥតោ បរេសុបិ។

តថា បុព្ពរចនាភាវទស្សនត្ថំ ទ្វិក្ខត្តុំ “វុត្ត”ន្តិ វុត្តំ។ ភគវា ហិ សម្មាសម្ពុទ្ធកាយ ឋានុប្បត្តិកប្បដិភានេន សម្បត្តបរិសាយ អជ្ឈាសយានុរូបំ ធម្មំ ទេសេតិ, ន តស្ស ការណា ទានាទីនំ វិយ បុព្ពរចនាកិច្ចំ អត្ថិ។ តេនេតំ ទស្សេតិ – “វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា, តញ្ច ខោ ន បុព្ពរចនាវសេន តក្កបរិយាហតំ វីមំសានុចរិតំ, អបិច ខោ វេនេយ្យជ្ឈាសយានុរូបំ ឋានសោ វុត្តមេវា”តិ។

អប្បដិវត្តិយវចនភាវទស្សនត្ថំ វា ទ្វិក្ខត្តុំ “វុត្ត”ន្តិ វុត្តំ។ យញ្ហិ ភគវតា វុត្តំ, វុត្តមេវ តំ, ន កេនចិ បដិក្ខិបិតុំ សក្កា អក្ខរសម្បត្តិយា អត្ថសម្បត្តិយា ច។ វុត្តំ ហេតំ –

> “ឯតំ ភគវតា ពារាណសិយំ ឥសិបតនេ មិគទាយេ អនុត្តរំ ធម្មចក្កំ បវត្តិតំ អប្បដិវត្តិយំ កេនចិ សមណេន វា ព្រាហ្មណេន វា”តិអាទិ (សំ. និ. ៥.១០៨១; មហាវ. ១៧)។

អបរម្បិ វុត្តំ –

> “ឥធ, ភិក្ខវេ, អាគច្ឆេយ្យ សមណោ វា ព្រាហ្មណោ វា ‘ន យិទំ ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ, យំ សមណេន គោតមេន បញ្ញត្តំ, អហមិទំ ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ បច្ចក្ខាយ អញ្ញំ ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ បញ្ញាបេស្សាមី’តិ, នេតំ ឋានំ វិជ្ជតី”តិអាទិ។ –

តស្មា អប្បដិវត្តិយវចនភាវទស្សនត្ថម្បិ ទ្វិក្ខត្តុំ “វុត្ត”ន្តិ វុត្តំ។

អថ វា សោតូនំ អត្ថនិប្ផាទកភាវទស្សនត្ថំ ទ្វិក្ខត្តុំ “វុត្ត”ន្តិ វុត្តំ។ យញ្ហិ បរេសំ អាសយាទី អជានន្តេន អសព្ពញ្ញុនា អទេសេ អកាលេ វា វុត្តំ, តំ សច្ចម្បិ សមានំ សោតូនំ អត្ថនិប្ផាទនេ អសមត្ថតាយ អវុត្តំ នាម សិយា, បគេវ អសច្ចំ។ ភគវតា បន សម្មាសម្ពុទ្ធភាវតោ សម្មទេវ បរេសំ អាសយាទី ទេសកាលំ អត្ថសិទ្ធិញ្ច ជានន្តេន វុត្តំ ឯកន្តេន សោតូនំ យថាធិប្បេតត្ថនិប្ផាទនតោ វុត្តមេវ, នត្ថិ តស្ស អវុត្តតាបរិយាយោ។ តស្មា សោតូនំ អត្ថនិប្ផាទកភាវទស្សនត្ថម្បិ ទ្វិក្ខត្តុំ “វុត្ត”ន្តិ វុត្តំ។ អបិច យថា ន តំ សុតំ នាម, យំ ន វិញ្ញាតត្ថំ យញ្ច ន តថត្តាយ បដិបន្នំ, ឯវំ ន តំ វុត្តំ នាម, យំ ន សម្មា បដិគ្គហិតំ។ ភគវតោ បន វចនំ ចតស្សោបិ បរិសា សម្មទេវ បដិគ្គហេត្វា តថត្តាយ បដិបជ្ជន្តិ។ តស្មា សម្មទេវ បដិគ្គហិតភាវទស្សនត្ថម្បិ ទ្វិក្ខត្តុំ “វុត្ត”ន្តិ វុត្តំ។

អថ វា អរិយេហិ អវិរុទ្ធវចនភាវទស្សនត្ថំ ទ្វិក្ខត្តុំ “វុត្ត”ន្តិ វុត្តំ។ យថា ហិ ភគវា កុសលាកុសលសាវជ្ជានវជ្ជភេទេ ធម្មេ បវត្តិនិវត្តិយោ សម្មុតិបរមត្ថេ ច អវិសំវាទេន្តោ វទតិ, ឯវំ ធម្មសេនាបតិប្បភុតយោ អរិយាបិ ភគវតិ ធរមានេ បរិនិព្ពុតេ ច តស្សេវ ទេសនំ អនុគន្ត្វា វទន្តិ, ន តត្ថ នានាវាទតា។ តស្មា **វុត្តមរហតា** តតោ បរភាគេ អរហតា អរិយសង្ឃេនាបីតិ ឯវំ អរិយេហិ អវិរុទ្ធវចនភាវទស្សនត្ថម្បិ ឯវំ វុត្តំ។

អថ វា បុរិមេហិ សម្មាសម្ពុទ្ធេហិ វុត្តនយភាវទស្សនត្ថំ ទ្វិក្ខត្តុំ “វុត្ត”ន្តិ វុត្តំ។ សតិបិ ហិ ជាតិគោត្តាយុប្បមាណាទិវិសេសេ ទសពលាទិគុណេហិ វិយ ធម្មទេសនាយ ពុទ្ធានំ វិសេសោ នត្ថិ, អញ្ញមញ្ញំ អត្តនា ច តេ បុព្ពេនាបរំ អវិរុទ្ធមេវ វទន្តិ។ តស្មា **វុត្តញ្ហេតំ** យថា ពុទ្ធេហិ អត្តនា ច បុព្ពេ, ឥទានិបិ អម្ហាកំ ភគវតា តថេវ វុត្តំ អរហតាតិ ឯវំ បុរិមពុទ្ធេហិ អត្តនា ច សុត្តន្តរេសុ វុត្តនយភាវទស្សនត្ថម្បិ ទ្វិក្ខត្តុំ “វុត្ត”ន្តិ វុត្តំ។ តេន ពុទ្ធានំ ទេសនាយ សព្ពត្ថ អវិរោធោ ទីបិតោ ហោតិ។

អថ វា “វុត្ត”ន្តិ យទេតំ ទុតិយំ បទំ, តំ អរហន្តវុត្តភាវវចនំ ទដ្ឋព្ពំ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា អរហតាបិ វុត្តំ – “ឯកធម្មំ, ភិក្ខវេ”តិអាទិកំ ឥទានិ វុច្ចមានំ វចនន្តិ។ អថ វា “វុត្ត”ន្តិ យទេតំ ទុតិយំ បទំ, តំ ន វចនត្ថំ, អថ ខោ វបនត្ថំ ទដ្ឋព្ពំ។ តេនេតំ ទស្សេតិ – “វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា, តញ្ច ខោ ន វុត្តមត្តំ, ន កថិតមត្តំ; អថ ខោ វេនេយ្យានំ កុសលមូលំ វបិត”ន្តិ អត្ថោ។ អថ វា យទេតំ វុត្តន្តិ ទុតិយំ បទំ, តំ វត្តនត្ថំ។ អយំ ហិស្ស អត្ថោ – វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា អរហតា, តញ្ច ខោ ន វុត្តមត្តំ, អបិច តទត្ថជាតំ វុត្តំ ចរិតន្តិ។ តេន “យថា វាទី ភគវា តថា ការី”តិ ទស្សេតិ។ អថ វា វុត្តំ ភគវតា, វុត្តវចនំ អរហតា វត្តុំ យុត្តេនាតិ អត្ថោ។

អថ វា “វុត្ត”ន្តិ សង្ខេបកថាឧទ្ទិសនំ សន្ធាយាហ, បុន “វុត្ត”ន្តិ វិត្ថារកថានិទស្សនំ។ ភគវា ហិ សង្ខេបតោ វិត្ថារតោ ច ធម្មំ ទេសេតិ។ អថ វា ភគវតោ ទុរុត្តវចនាភាវទស្សនត្ថំ “វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា”តិ វត្វា បុន “វុត្ត”ន្តិ វុត្តំ។ សព្ពទា ញាណានុគតវចីកម្មតាយ ហិ ភគវតោ សវាសនបហីនសព្ពទោសស្ស អក្ខលិតព្យប្បថស្ស កទាចិបិ ទុរុត្តំ នាម នត្ថិ។ យថា កេចិ លោកេ សតិសម្មោសេន វា ទវា វា រវា វា កិញ្ចិ វត្វា អថ បដិលទ្ធសញ្ញា បុព្ពេ វុត្តំ អវុត្តំ វា ករោន្តិ បដិសង្ខរោន្តិ វា, ន ឯវំ ភគវា។ ភគវា បន និច្ចកាលំ សមាហិតោ។ អសម្មោសធម្មោ

អសម្មោហជម្មោ ច សព្ពញ្ញុតញ្ញាណសមុបព្រូឡ្ហាយ បដិភានបដិសម្ភិទាយ ឧបនីតមត្ថំ អបរិមិតកាលំ សម្ភត បុញ្ញសម្ភារសមុទាគតេហិ អនញ្ញសាធារណេហិ វិសទវិសុទ្ធេហិ ករណវិសេសេហិ សោតាយតនរសាយនភូតំ សុណន្តានំ អមតវស្សំ វស្សន្តោ វិយ សោតព្ពសារំ សវនានុត្តរិយំ ចតុសច្ចំ បកាសេន្តោ ករវីករុតមញ្ជុនា សរេន សភាវនិរុត្តិយា វេនេយ្យជ្ឈាសយានុរូបំ វចនំ វទតិ, នត្ថិ តត្ថ វាលគ្គមត្តម្បិ អវក្ខលិតំ, កុតោ បន ទុរុត្តាវកាសោ។ តស្មា "យំ ភគវតា វុត្តំ, តំ វុត្តមេវ, ន អវុត្តំ ទុរុត្តំ វា កទាចិ ហោតី"តិ ទស្សនត្ថំ – "វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា"តិ វត្វា បុន – "វុត្តមរហតា"តិ វុត្តន្តិ ន ឯត្ថ បុនរុត្តិទោសោតិ។ ឯវមេត្ថ បុនរុត្តសទ្ទស្ស សាត្ថកតា វេទិតព្ពា។

ឥតិ មេ សុតន្តិ ឯត្ថ **ឥតី**តិ អយំ ឥតិសទ្ទោ ហេតុបរិសមាបនាទិបទត្ថវិបរិយាយបការាវធារណាទិអនេកត្ថប្បភេទោ។ តថា ហេស – "រុប្បតីតិ ខោ, ភិក្ខវេ, តស្មា រូបន្តិ វុច្ចតី"តិអាទីសុ (សំ. និ. ៣.៧៩) ហេតុអត្ថេ ទិស្សតិ។ "តស្មាតិហ មេ, ភិក្ខវេ, ធម្មទាយាទា ភវថ, មា អាមិសទាយាទា។ អត្ថិ មេ តុម្ហេសុ អនុកម្បា – កិន្តិ មេ សាវកា ធម្មទាយាទា ភវេយ្យុំ, នោ អាមិសទាយាទា"តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣០) បរិសមាបនេ។ "ឥតិ វា ឥតិ ឯវរូបា វិសូកទស្សនា បដិវិរតោ"តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.១០) អាទិអត្ថេ។ "មាគណ្ឌិយោតិ វា តស្ស ព្រាហ្មណស្ស សង្ខា សមញ្ញា បញ្ញត្តិ វោហារោ នាមំ នាមកម្មំ នាមធេយ្យំ និរុត្តិ ព្យញ្ជនំ អភិលាបោ"តិអាទីសុ (មហានិ. ៧៥) បទត្ថវិបរិយាយេ។ "ឥតិ ខោ, ភិក្ខវេ, សប្បដិភយោ ពាលោ, អប្បដិភយោ បណ្ឌិតោ; សឧបទ្ទវោ ពាលោ, អនុបទ្ទវោ បណ្ឌិតោ; សឧបសគ្គោ ពាលោ , អនុបសគ្គោ បណ្ឌិតោ"តិអាទីសុ (អ. និ. ៣.១) បការេ។ "សព្ពមត្ថីតិ ខោ, កច្ចាន, អយមេកោ អន្តោ, សព្ពំ នត្ថីតិ ខោ, កច្ចាន, អយំ ទុតិយោ អន្តោ"តិអាទីសុ (សំ. និ. ២.១៥) និទស្សនេ ។ "អត្ថិ ឥទប្បច្ចយា ជរាមរណន្តិ ឥតិ បុដ្ឋេន សតា, អានន្ទ, អត្ថីតិស្ស វចនីយំ។ កឹបច្ចយា ជរាមរណន្តិ ឥតិ ចេ វទេយ្យ, ជាតិបច្ចយា ជរាមរណន្តិ ឥច្ចស្ស វចនីយ"ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.៩៦) អវធារណេ, សន្និដ្ឋានេតិ អត្ថោ។ ស្វាយមិធ បការនិទស្សនាវធារណេសុ ទដ្ឋព្ពោ។

តត្ថ បការត្ថេន ឥតិសទ្ទេន ឯតមត្ថំ ទីបេតិ – នានានយនិបុណមនេកជ្ឈាសយសមុដ្ឋានំ អត្ថព្យញ្ជនសម្បន្នំ វិវិធបាដិហារិយំ ធម្មត្ថទេសនាបដិវេធគម្ភីរំ សព្ពសត្តានំ សកសកភាសានុរូបតោ សោតបថមាគច្ឆន្តំ តស្ស ភគវតោ វចនំ សព្ពប្បការេន កោ សមត្ថោ វិញ្ញាតុំ, សព្ពថាមេន បន សោតុកាមតំ ជនេត្វាបិ ឥតិ មេ សុតំ, មយាបិ ឯកេន បការេន សុតន្តិ។

ឯត្ថ ច ឯកត្តនានត្តអព្យាបារឯវំធម្មតាសង្ខាតា នន្ទិយាវដ្ដតិបុក្ខលសីហវិក្កីឡិតទិសាលោចនអង្កុសសង្ខាតា ច វិសយាទិភេទេន នានាវិធា នយា នានានយា។ នយា វា បាឡិគតិយោ, តា ច បញ្ញត្តិអនុបញ្ញត្តិអាទិវសេន សំកិលេសភាគិយាទិលោកិយាទិតទុភយវោមិស្សតាទិវសេន, កុសលាទិវសេន, ខន្ធាទិវសេន, សង្គហាទិវសេន, សមយវិមុត្តាទិវសេន, ឋបនាទិវសេន, កុសលមូលាទិវសេន, តិកបដ្ឋានាទិវសេន ច នានប្បការាតិ នានានយា។ តេហិ និបុណំ សណ្ហំ សុខុមន្តិ **នានានយនិបុណំ**។

អាសយោវ អជ្ឈាសយោ, សោ ច សស្សតាទិភេទេន អប្បរជក្ខតាទិភេទេន ច អនេកវិធោ។ អត្តជ្ឈាសយាទិកោ ឯវ វា អនេកោ អជ្ឈាសយោ អនេកជ្ឈាសយោ។ សោ សមុដ្ឋានំ ឧប្បត្តិហេតុ ឯតស្សាតិ **អនេកជ្ឈាសយសមុដ្ឋានំ**។

កុសលាទិអត្ថសម្បត្តិយា តព្ពិភាវនព្យញ្ជនសម្បត្តិយា សង្កាសនបកាសនវិវរណវិភជនឧត្តានីករណបញ្ញត្តិវសេន ឆហិ អត្ថបទេហិ អក្ខរបទព្យញ្ជនាការនិរុត្តិនិទ្ទេសវសេន ឆហិ ព្យញ្ជនបទេហិ ច សមន្នាគតត្តា **អត្ថព្យញ្ជនសម្បន្នំ**។

ឥទ្ធិអាទេសនានុសាសនីភេទេន តេសុ ច ឯកេកស្ស វិសយាទិភេទេន វិវិធំ ពហុវិធំ វា បាដិហារិយំ ឯតស្សាតិ **វិវិធបាដិហារិយំ**។ តត្ថ បដិបក្ខហរណតោ រាគាទិកិលេសាបនយនតោ បាដិហារិយន្តិ អត្ថេ សតិ ភគវតោ បដិបក្ខា រាគាទយោ ន សន្តិ យេ ហរិតព្ពា, បុថុជ្ជនានម្បិ វិគតូបក្កិលេសេ អដ្ឋគុណសមន្នាគតេ ចិត្តេ ហតបដិបក្ខេ ឥទ្ធិវិធំ បវត្តតិ។ តស្មា តត្ថ បវត្តវោហារេន ច ន សក្កា ឥធ បាដិហារិយន្តិ វត្តុំ។ យស្មា បន មហាការុណិកស្ស ភគវតោ វេនេយ្យគតា ច កិលេសា បដិបក្ខា, តស្មា តេសំ ហរណតោ បាដិហារិយំ។ អថ វា ភគវតោ សាសនស្ស ច បដិបក្ខា តិត្ថិយា, តេសំ ហរណតោ បាដិហារិយំ។ តេ ហិ ទិដ្ឋិហរណវសេន ទិដ្ឋិប្បកាសនេ អសមត្ថភាវេន ច ឥទ្ធិអាទេសនានុសាសនីហិ ហរិតា អបនីតា ហោន្តិ។ បដីតិ វា បច្ឆាតិ អត្ថោ។ តស្មា សមាហិតេ ចិត្តេ វិគតូបក្កិលេសេ កតកិច្ចេន បច្ឆា ហរិតព្ពំ បវត្តេតព្ពន្តិ បដិហារិយំ។ អត្តនោ វា ឧបក្កិលេសេសុ ចតុត្ថជ្ឈានមគ្គេហិ ហរិតេសុ បច្ឆា ហរណំ បដិហារិយំ។ ឥទ្ធិអាទេសនានុសាសនិយោ ច វិគតូបក្កិលេសេន កតកិច្ចេន សត្តហិតត្ថំ បុន បវត្តេតព្ពា, ហរិតេសុ ច អត្តនោ ឧបក្កិលេសេសុ បរសន្តានេ

ឧបក្កិលេសហរណានិ ហោន្តីតិ បដិហារិយានិ ភវន្តិ។ បដិហារិយមេវ បាដិហារិយំ, បដិហារិយេ វា ឥទ្ធិអាទេសនានុសាសនិសមុទាយេ ភវំ ឯកេកំ បាដិហារិយន្តិ វុច្ចតិ។ បដិហារិយំ វា ចតុត្ថជ្ឈានំ មគ្គោ ច បដិបក្ខហរណតោ, តត្ថ ជាតំ, តស្មិំ វា និមិត្តភូតេ, តតោ វា អាគតន្តិ បាដិហារិយំ។

យស្មា បន តន្តិអត្ថទេសនាតព្ពោហារាភិសមយសង្ខាតា ហេតុហេតុផលតទុភយបញ្ញត្តិបដិវេធសង្ខាតា វា ធម្មត្ថទេសនាបដិវេធា គម្ភីរា, អនុបចិតសម្ភារេហិ សសាទីហិ វិយ មហាសមុទ្ទោ ទុក្ខោគាឡ្ហា អលព្ភនេយ្យប្បតិដ្ឋា ច។ តស្មា តេហិ ចតូហិ គម្ភីរភាវេហិ យុត្តន្តិ **ធម្មត្ថទេសនាបដិវេធគម្ភីរំ**។

ឯកោ ឯវ ភគវតោ ធម្មទេសនាឃោសោ ឯកស្មិំ ខណេ បវត្តមានោ នានាភាសានំ សត្តានំ អត្តនោ អត្តនោ ភាសាវសេន អបុព្ពំ អចរិមំ គហណូបគោ ហុត្វា អត្ថាធិគមាយ ហោតិ។ អចិន្តេយ្យោ ហិ ពុទ្ធានំ ពុទ្ធានុភាវោតិ សព្ពសត្តានំ សកសកភាសានុរូបតោ សោតបថមាគច្ឆតីតិ វេទិតព្ពំ។

និទស្សនត្ថេន – “នាហំ សយម្ភូ, ន មយា ឥទំ សច្ឆិកត”ន្តិ អត្តានំ បរិមោចេន្តោ – “ឥតិ មេ សុតំ, មយាបិ ឯវំ សុត”ន្តិ ឥទានិ វត្តព្ពំ សកលំ សុត្តំ និទស្សេតិ។

អវធារណត្ថេន – “ឯតទគ្គំ, ភិក្ខវេ, មម សាវកានំ ភិក្ខូនំ ពហុស្សុតានំ យទិទំ អានន្ទោ, គតិមន្តានំ, សតិមន្តានំ, ធិតិមន្តានំ, ឧបដ្ឋាកានំ យទិទំ អានន្ទោ”តិ (អ. និ. ១.២១៩-២២៣) ឯវំ ភគវតា, “អាយស្មា អានន្ទោ អត្ថកុសលោ ធម្មកុសលោ ព្យញ្ជនកុសលោ និរុត្តិកុសលោ បុព្ពាបរកុសលោ”តិ (អ. និ. ៥.១៦៩) ឯវំ ធម្មសេនាបតិនា ច បសត្ថភាវានុរូបំ អត្តនោ ធារណពលំ ទស្សេន្តោ សត្តានំ សោតុកម្យតំ ជនេតិ – “ឥតិ មេ សុតំ, តញ្ច ខោ អត្ថតោ វា ព្យញ្ជនតោ វា អនូនមនធិកំ, ឯវមេវ, ន អញ្ញថា, ទដ្ឋព្ព”ន្តិ។ **អញ្ញថា**តិ ភគវតោ សម្មុខា សុតាការតោ អញ្ញថា, ន បន ភគវតា ទេសិតាការតោ។ អចិន្តេយ្យានុភាវា ហិ ភគវតោ ទេសនា, សា ន សព្ពាការេន សក្កា វិញ្ញាតុន្តិ វុត្តោវាយមត្ថោ។ សុតាការាវិរុជ្ឈនមេវ ហិ ធារណពលំ។ ន ហេត្ថ អត្ថន្តរតាបរិហារោ ទ្វិន្នម្បិ អត្ថានំ ឯកវិសយត្តា។ ឥតរថា ហិ ថេរោ ភគវតោ ទេសនាយ សព្ពថា បដិគ្គហណេ សមត្ថោ អសមត្ថោតិ វា អាបជ្ជេយ្យាតិ។

មេ-សទ្ទោ តីសុ អត្ថេសុ ទិស្សតិ។ តថា ហិស្ស – “គាថាភិគីតំ មេ អភោជនេយ្យ”ន្តិអាទីសុ (សំ. និ. ១.១៩៤; សុ. និ. ៨១) មយាតិ អត្ថោ។ “សាធុ មេ, ភន្តេ, ភគវា សំខិត្តេន ធម្មំ ទេសេតូ”តិអាទីសុ (សំ. និ. ៤.៨៨; ៥.៣៨១; អ. និ. ៤.២៥៧) មយ្ហន្តិ អត្ថោ។ “ធម្មទាយាទា មេ, ភិក្ខវេ, ភវថា”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.២៩) មមាតិ អត្ថោ។ ឥធ បន “មយា សុត”ន្តិ ច “មម សុត”ន្តិ ច អត្ថទ្វយេ យុជ្ជតិ។

ឯត្ថ ច យោ បរោ ន ហោតិ, សោ អត្តាតិ ឯវំ វត្តព្ពេ និយកជ្ឈត្តសង្ខាតេ សកសន្តានេ វត្តនតោ តិវិធោបិ **មេ**-សទ្ទោ យទិបិ ឯកស្មិំយេវ អត្ថេ ទិស្សតិ, ករណសម្បទានាទិវិសេសសង្ខាតោ បនស្ស វិជ្ជតេវាយំ អត្ថភេទោតិ អាហ – “មេ-សទ្ទោ តីសុ អត្ថេសុ ទិស្សតី”តិ។

សុតន្តិ អយំ **សុត**-សទ្ទោ សឧបសគ្គោ អនុបសគ្គោ ច គមនវិស្សុតកិលិន្នុបចិតានុយោគសោតវិញ្ញេយ្យសោតទ្វារានុសារវិញ្ញាតាទិអនេកត្ថប្បភេទោ។ កិញ្ចាបិ ហិ កិរិយាវិសេសកោ ឧបសគ្គោ, ជោតកភាវតោ បន សតិបិ តស្មិំ សុត-សទ្ទោ ឯវ តំ តំ អត្ថំ វទតីតិ អនុបសគ្គស្ស សុតសទ្ទស្ស អត្ថុទ្ធារេ សឧបសគ្គោបិ ឧទាហរីយតិ។

តត្ថ “សេនាយ បសុតោ”តិអាទីសុ គច្ឆន្តោតិ អត្ថោ។ “សុតធម្មស្ស បស្សតោ”តិអាទីសុ (ឧទា. ១១) វិស្សុតធម្មស្សាតិ អត្ថោ។ “អវស្សុតា អវស្សុតស្សា”តិអាទីសុ (បាចិ. ៦៥៧) កិលិន្នា កិលិន្នស្សាតិ អត្ថោ។ “តុម្ហេហិ បុញ្ញំ បសុតំ អនប្បក”ន្តិអាទីសុ (ខុ. បា. ៧.១២) ឧបចិតន្តិ អត្ថោ។ “យេ ឈានប្បសុតា ធីរា”តិអាទីសុ (ធ. ប. ១៨១) ឈានានុយុត្តាតិ អត្ថោ។ “ទិដ្ឋំ សុតំ មុត”ន្តិអាទីសុ (ម. និ. ១.២៤១) សោតវិញ្ញេយ្យន្តិ អត្ថោ។ “សុតធរោ សុតសន្និចយោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣៣៩) សោតទ្វារានុសារវិញ្ញាតធរោតិ អត្ថោ។ ឥធ បនស្ស “សោតទ្វារានុសារេន ឧបធារិត”ន្តិ វា “ឧបធារណ”ន្តិ វា អត្ថោ។ មេ-សទ្ទស្ស ហិ មយាតិ អត្ថេ សតិ “ឥតិ មេ សុតំ, មយា សោតទ្វារានុសារេន ឧបធារិត”ន្តិ អត្ថោ។ មមាតិ អត្ថេ សតិ “ឥតិ មម សុតំ សោតទ្វារានុសារេន ឧបធារណ”ន្តិ អត្ថោ។

ឯវមេតេសុ តីសុ បទេសុ យស្មា សុតសទ្ទសន្និធានេ បយុត្តេន **ឥតិ**សទ្ទេន សវនកិរិយាជោតកេន ភវិតព្ពំ។ តស្មា **ឥតី**តិ សោតវិញ្ញាណាទិវិញ្ញាណកិច្ចនិទស្សនំ។ **មេ**តិ វុត្តវិញ្ញាណសមង្គិបុគ្គលនិទស្សនំ។ សព្ពានិបិ

វាក្យានិ ឯវការត្ថសហិតានិយេវ អវធារណផលត្តា។ តេន **សុត**ន្តិ អស្សវនភាវប្បដិក្ខេបតោ អនូនាវិបរីតគ្គហណនិទស្សនំ។ យថា ហិ សុតំ សុតមេវាតិ វត្តព្ពតំ អរហតិ, តំ សម្មា សុតំ អនូនគ្គហណំ អវិបរីតគ្គហណញ្ច ហោតីតិ។ អថ វា សទ្ទន្តរត្ថាបោហនវសេន សទ្ទោ អត្ថំ វទតីតិ, យស្មា សុតន្តិ ឯតស្ស អសុតំ ន ហោតីតិ អយមត្ថោ, តស្មា សុតន្តិ អស្សវនភាវប្បដិក្ខេបតោ អនូនាវិបរីតគ្គហណនិទស្សនំ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ឥតិ មេ សុតំ, ន ទិដ្ឋំ, ន សយម្ភុញាណេន សច្ឆិកតំ, ន អញ្ញថា វា ឧបលទ្ធំ, អបិច សុតំវ, តញ្ច ខោ សម្មទេវាតិ។ អវធារណត្ថេ វា ឥតិសទ្ទេ អយមត្ថយោជនាតិ តទបេក្ខស្ស សុត-សទ្ទស្ស និយមត្ថោ សម្ភវតីតិ អស្សវនភាវប្បដិក្ខេបោ, អនូនាវិបរីតគ្គហណនិទស្សនតា ច វេទិតព្ពា។ ឯវំ សវនហេតុសវនវិសេសវសេន បទត្តយស្ស អត្ថយោជនា កតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

តថា **ឥតី**តិ សោតទ្វារានុសារេន បវត្តាយ វិញ្ញាណវីថិយា នានត្ថព្យញ្ជនគ្គហណតោ នានប្បការេន អារម្មណេ បវត្តិភាវប្បកាសនំ អាការត្ថោ ឥតិសទ្ទោតិ កត្វា។ **មេ**តិ អត្តប្បកាសនំ។ **សុត**ន្តិ ធម្មប្បកាសនំ យថាវុត្តាយ វិញ្ញាណវីថិយា បរិយត្តិធម្មារម្មណត្តា។ អយញ្ហេត្ថ សង្ខេបោ – នានប្បការេន អារម្មណេ បវត្តាយ វិញ្ញាណវីថិយា ការណភូតាយ មយា ន អញ្ញំ កតំ, ឥទំ បន កតំ, អយំ ធម្មោ សុតោតិ។

តថា **ឥតី**តិ និទស្សិតព្ពប្បកាសនំ និទស្សនត្ថោ ឥតិ-សទ្ទោតិ កត្វា និទស្សេតព្ពស្ស និទស្សិតព្ពត្តាភាវាភាវតោ។ តស្មា ឥតិសទ្ទេន សកលម្បិ សុតំ បច្ចាមដ្ឋន្តិ វេទិតព្ពំ។ **មេ**តិ បុគ្គលប្បកាសនំ។ **សុត**ន្តិ បុគ្គលកិច្ចប្បកាសនំ។ សុត-សទ្ទេន ហិ លព្ភមានា សវនកិរិយា សវនវិញ្ញាណប្បពន្ធប្បដិពទ្ធា, តត្ថ ច បុគ្គលវោហារោ។ ន ហិ បុគ្គលវោហាររហិតេ ធម្មប្បពន្ធេ សវនកិរិយា លព្ភតិ។ តស្សាយំ សង្ខេបត្ថោ – យំ សុត្តំ និទ្ទិសិស្សាមិ, តំ មយា ឥតិ សុតន្តិ។

តថា **ឥតី**តិ យស្ស ចិត្តសន្តានស្ស នានារម្មណប្បវត្តិយា នានត្ថព្យញ្ជនគ្គហណំ ហោតិ, តស្ស នានាការនិទ្ទេសោ អាការត្ថោ ឥតិសទ្ទោតិ កត្វា។ **ឥតី**តិ ហិ អយំ អាការបញ្ញត្តិ ធម្មានំ តំ តំ បវត្តិអាការំ ឧបាទាយ បញ្ញាបេតព្ពសភាវត្តា។ **មេ**តិ កត្តុនិទ្ទេសោ។ **សុត**ន្តិ វិសយនិទ្ទេសោ។ សោតព្ពោ ហិ ធម្មោ សវនកិរិយាកត្តុបុគ្គលស្ស សវនកិរិយាវសេន បវត្តិដ្ឋានំ ហោតិ។ ឯត្តាវតា នានប្បការប្បវត្តេន ចិត្តសន្តានេន តំសមង្គិនោ កត្តុ វិសយេ គហណសន្និដ្ឋានំ ទស្សិតំ ហោតិ។

អថ វា **ឥតី**តិ បុគ្គលកិច្ចនិទ្ទេសោ។ សុតានញ្ហិ ធម្មានំ គហិតាការស្ស និទស្សនស្ស អវធារណស្ស វា បកាសនភាវេន ឥតិសទ្ទេន តទាការាទិធារណស្ស បុគ្គលវោហារូបាទានធម្មព្យាបារភាវតោ បុគ្គលកិច្ចំ នាម និទ្ទិដ្ឋំ ហោតីតិ។ **សុត**ន្តិ វិញ្ញាណកិច្ចនិទ្ទេសោ។ បុគ្គលវាទិនោបិ ហិ សវនកិរិយា វិញ្ញាណនិរបេក្ខា ន ហោតីតិ។ **មេ**តិ ឧភយកិច្ចយុត្តបុគ្គលនិទ្ទេសោ ។ **មេ**តិ ហិ សទ្ទប្បវត្តិ ឯកន្តេនេវ សត្តវិសេសវិសយា, វិញ្ញាណកិច្ចញ្ច តត្ថេវ សមោទហិតព្ពន្តិ។ អយំ បនេត្ថ សង្ខេបោ – មយា សវនកិច្ចវិញ្ញាណសមង្គិនា បុគ្គលេន វិញ្ញាណវសេន លទ្ធស្សវនកិច្ចវោហារេន សុតន្តិ។

តថា **ឥតី**តិ ច **មេ**តិ ច សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថវសេន អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ។ សព្ពស្ស ហិ សទ្ទាធិគមនីយស្ស អត្ថស្ស បញ្ញត្តិមុខេនេវ បដិបជ្ជិតព្ពត្តា សព្ពបញ្ញត្តីនញ្ច វិជ្ជមានាទីសុ ឆស្វេវ បញ្ញត្តីសុ អវរោធោ, តស្មា យោ មាយាមរីចិអាទយោ វិយ អភូតត្ថោ, អនុស្សវាទីហិ គហេតព្ពោ វិយ អនុត្តមត្ថោ ច ន ហោតិ។ សោ រូបសទ្ទាទិកោ រុប្បនានុភវនាទិកោ ច បរមត្ថសភាវោ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថវសេន វិជ្ជតិ។ យោ បន ឥតីតិ ច មេតិ ច វុច្ចមានោ អាការាទិអបរមត្ថសភាវោ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថវសេន អនុបលព្ភមានោ អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ នាម, កិមេត្ថ តំ បរមត្ថតោ អត្ថិ, យំ ឥតីតិ វា មេតិ វា និទ្ទេសំ លភេថ។ **សុត**ន្តិ វិជ្ជមានបញ្ញត្តិ។ យញ្ហិ តំ សោតេន ឧបលទ្ធំ, តំ បរមត្ថតោ វិជ្ជមានន្តិ។

តថា **ឥតី**តិ សោតបថមាគតេ ធម្មេ ឧបាទាយ តេសំ ឧបធារិតាការាទីនំ បច្ចាមសនវសេន។ **មេ**តិ សសន្តតិបរិយាបន្នេ ខន្ធេ ករណាទិវិសេសវិសិដ្ឋេ ឧបាទាយ វត្តព្ពតោ ឧបាទាបញ្ញត្តិ។ **សុត**ន្តិ ទិដ្ឋាទីនិ ឧបនិធាយ វត្តព្ពតោ ឧបនិធាបញ្ញត្តិ។ ទិដ្ឋាទិសភាវរហិតេ សទ្ទាយតនេ បវត្តមានោបិ សុតវោហារោ ទុតិយំ, តតិយន្តិ អាទិកោ វិយ បឋមាទីនិ និស្សាយ “យំ ន ទិដ្ឋមុតវិញ្ញាតនិរបេក្ខំ, តំ សុត”ន្តិ វិញ្ញេយ្យត្តា ទិដ្ឋាទីនិ ឧបនិធាយ វត្តព្ពោ ហោតិ។ អសុតំ ន ហោតីតិ ហិ សុតន្តិ បកាសិតោយមត្ថោតិ។

ឯត្ថ ច **ឥតី**តិ វចនេន អសម្មោហំ ទីបេតិ។ បដិវិទ្ធា ហិ អត្ថស្ស បការវិសេសា ឥតីតិ ឥធ អាយស្មតា អានន្ទេន បច្ចាមដ្ឋា, តេនស្ស អសម្មោហោ ទីបិតោ។ ន ហិ សម្មូឡ្ហោ នានប្បការប្បដិវេធសមត្ថោ ហោតិ, លោភប្បហានាទិវសេន នានប្បការា ទុប្បដិវិទ្ធា ច សុត្តត្ថា និទ្ទិសីយន្តិ ។ **សុត**ន្តិ វចនេន អសម្មោសំ ទីបេតិ

សុតាការស្ស យាថាវតោ ទស្សិយមានត្តា យស្ស ហិ សុតំ សម្មូឡ្ហំ ហោតិ, ន សោ កាលន្តរេ មយា សុតន្តិ បដិជានាតិ។ ឥច្ចស្ស អសម្មោហេន សម្មោហាភាវេន បញ្ញាយ ឯវ វា សវនកាលសម្ភូតាយ តទុត្តរិកាលបញ្ញាសិទ្ធិ, តថា អសម្មោសេន សតិសិទ្ធិ។ តត្ថ បញ្ញាបុព្ពង្គមាយ សតិយា ព្យញ្ជនាវធារណសមត្ថតា។ ព្យញ្ជនានញ្ហិ បដិវិជ្ឈិតព្ពោ អាការោ នាតិគម្ភីរោ, យថាសុតធារណមេវ តត្ថ ករណីយន្តិ សតិយា ព្យាបារោ អធិកោ, បញ្ញា តត្ថ គុណីភូតា ហោតិ បញ្ញាយ បុព្ពង្គមាតិ កត្វា។ សតិបុព្ពង្គមាយ បញ្ញាយ អត្ថប្បដិវេធសមត្ថតា។ អត្ថស្ស ហិ បដិវិជ្ឈិតព្ពោ អាការោ គម្ភីរោតិ បញ្ញាយ ព្យាបារោ អធិកោ, សតិ តត្ថ គុណីភូតា ហោតិ សតិយា បុព្ពង្គមាតិ កត្វា។ តទុភយសមត្ថតាយោគេន អត្ថព្យញ្ជនសម្បន្នស្ស ធម្មកោសស្ស អនុបាលនសមត្ថតាយ ធម្មភណ្ឌាគារិកត្តសិទ្ធិ។

អបរោ នយោ – **ឯវន្តិ** វចនេន យោនិសោមនសិការំ ទីបេតិ។ តេន វុច្ចមានានំ អាការនិទស្សនាវធារណត្ថានំ ឧបរិ វក្ខមានានំ នានប្បការប្បដិវេធជោតកានំ អវិបរីតសទ្ធម្មវិសយត្តា។ ន ហិ អយោនិសោ មនសិករោតោ នានប្បការប្បដិវេធោ សម្ភវតិ។ **សុតន្តិ** វចនេន អវិក្ខេបំ ទីបេតិ, និទានបុច្ឆាវសេន បករណប្បត្តស្ស វក្ខមានស្ស សុត្តស្ស សវនំ ន សមាធានមន្តរេន សម្ភវតិ វិក្ខិត្តចិត្តស្ស សវនាភាវតោ។ តថា ហិ វិក្ខិត្តចិត្តោ បុគ្គលោ សព្ពសម្បត្តិយា វុច្ចមានោបិ “ន មយា សុតំ, បុន ភណថា”តិ វទតិ។ យោនិសោមនសិការេន ចេត្ថ អត្តសម្មាបណិធឹ បុព្ពេកតបុញ្ញតញ្ច សាធេតិ, សម្មា អប្បណិហិតត្តស្ស បុព្ពេ អកតបុញ្ញស្ស វា តទភាវតោ។ អវិក្ខេបេន សទ្ធម្មស្សវនំ សប្បុរិសូបនិស្សយញ្ច សាធេតិ, អស្សុតវតោ សប្បុរិសូបនិស្សយរហិតស្ស ច តទភាវតោ។ ន ហិ វិក្ខិត្តចិត្តោ សទ្ធម្មំ សោតុំ សក្កោតិ, ន ច សប្បុរិសេ អនុបស្សយមានស្ស សវនំ អត្ថិ។

អបរោ នយោ – “យស្ស ចិត្តសន្តានស្ស នានាការប្បវត្តិយា នានត្ថព្យញ្ជនគ្គហណំ ហោតិ, តស្ស នានាការនិទ្ទេសោ”តិ វុត្តំ។ យស្មា ច សោ ភគវតោ វចនស្ស អត្ថព្យញ្ជនប្បភេទបរិច្ឆេទវសេន សកលសាសនសម្បត្តិឱគាហនេន និរវសេសបរហិតបារិបូរិការណភូតោ ឯវំភទ្ទកោ អាការោ ន សម្មា អប្បណិហិតត្តនោ បុព្ពេ អកតបុញ្ញស្ស វា ហោតិ, តស្មា **ឯវន្តិ** ឥមិនា ភទ្ទកេន អាការេន បច្ឆិមចក្កទ្វយសម្បត្តិមត្តនោ ទីបេតិ, **សុតន្តិ** សវនយោគេន បុរិមចក្កទ្វយសម្បត្តិំ។ ន ហិ អប្បតិរូបេ ទេសេ វសតោ សប្បុរិសូបនិស្សយរហិតស្ស វា សវនំ អត្ថិ។ ឥច្ចស្ស បច្ឆិមចក្កទ្វយសិទ្ធិយា អាសយសុទ្ធិ សិទ្ធា ហោតិ, សម្មា បណិហិតត្តោ បុព្ពេ ច កតបុញ្ញោ វិសុទ្ធាសយោ ហោតិ, តទវិសុទ្ធិហេតូនំ កិលេសានំ ទូរីភាវតោ។ តថា ហិ វុត្តំ – “សម្មា បណិហិតំ ចិត្តំ, សេយ្យសោ នំ តតោ ករេ”តិ (ធ. ប. ៤៣) “កតបុញ្ញោសិ ត្វំ, អានន្ទ, បធានមនុយុញ្ជ, ខិប្បំ ហោហិសិ អនាសវោ”តិ (ទី. និ. ២.២០៧) ច។ បុរិមចក្កទ្វយសិទ្ធិយា បយោគសុទ្ធិ។ បតិរូបទេសវាសេន ហិ សប្បុរិសូបនិស្សយេន ច សាធូនំ ទិដ្ឋានុគតិអាបជ្ជនេនបិ វិសុទ្ធប្បយោគោ ហោតិ។ តាយ ច អាសយសុទ្ធិយា អធិគមព្យត្តិសិទ្ធិ, បុព្ពេ ឯវ តណ្ហាទិដ្ឋិសំកិលេសានំ វិសោធិតត្តា បយោគសុទ្ធិយា អាគមព្យត្តិសិទ្ធិ។ សុបរិសុទ្ធកាយវចីបយោគោ ហិ វិប្បដិសារាភាវតោ អវិក្ខិត្តចិត្តោ បរិយត្តិយំ វិសារទោ ហោតិ។ ឥតិ បយោគាសយសុទ្ធស្ស អាគមាធិគមសម្បន្នស្ស វចនំ អរុណុគ្គមនំ វិយ សូរិយស្ស ឧទយតោ, យោនិសោមនសិការោ វិយ ច កុសលធម្មស្ស, អរហតិ ភគវតោ វចនស្ស បុព្ពង្គមំ ភវិតុន្តិ ឋានេ និទានំ ឋបេន្តោ **ឯវំ មេ សុតន្តិ**អាទិមាហ។

អបរោ នយោ – **ឯវន្តិ** ឥមិនា បុព្ពេ វុត្តនយេន នានប្បការប្បដិវេធទីបកេន អត្តនោ អត្ថបដិភានបដិសម្ភិទាសម្បត្តិសព្ភាវំ ទីបេតិ។ **សុតន្តិ** ឥមិនា ឥតិសទ្ទសន្និធានតោ វក្ខមានាបេក្ខាយ វា សោតព្ពភេទប្បដិវេធទីបកេន ធម្មនិរុត្តិបដិសម្ភិទាសម្បត្តិសព្ភាវំ ទីបេតិ។ **ឯវន្តិ** ច ឥទំ វុត្តនយេនេវ យោនិសោមនសិការទីបកំ វចនំ ភាសមានោ “ឯតេ មយា ធម្មា មនសានុបេក្ខិតា ទិដ្ឋិយា សុប្បដិវិទ្ធា”តិ ទីបេតិ។ បរិយត្តិធម្មា ហិ “ឥធ សីលំ កថិតំ, ឥធ សមាធិ, ឥធ បញ្ញា, ឯត្តកា ឯត្ថ អនុសន្ធិយោ”តិអាទិនា នយេន មនសា អនុបេក្ខិតា អនុស្សវាការបរិវិតក្កសហិតាយ ធម្មនិជ្ឈានក្ខន្តិភូតាយ ញាតបរិញ្ញាសង្ខាតាយ វា ទិដ្ឋិយា តត្ថ តត្ថ វុត្តរូបារូបធម្មេ “ឥតិ រូបំ, ឯត្តកំ រូប”ន្តិអាទិនា នយេន សុដ្ឋុ វវត្ថបេត្វា បដិវិទ្ធា អត្តនោ បរេសញ្ច ហិតសុខាវហា ហោន្តីតិ។ **សុតន្តិ** ឥទំ សវនយោគបរិទីបកវចនំ ភាសមានោ “ពហូ មយា ធម្មា សុតា ធាតា វចសា បរិចិតា”តិ ទីបេតិ។ សោតាវធានប្បដិពទ្ធា ហិ បរិយត្តិធម្មស្ស សវនធារណបរិចយា។ តទុភយេនបិ ធម្មស្ស ស្វាក្ខាតភាវេន អត្ថព្យញ្ជនបារិបូរិំ ទីបេន្តោ សវនេ អាទរំ ជនេតិ។ អត្ថព្យញ្ជនបរិបុណ្ណញ្ហិ ធម្មំ អាទរេន អស្សុណន្តោ មហតា ហិតា បរិពាហិរោ ហោតីតិ អាទរំ ជនេត្វា សក្កច្ចំ ធម្មោ សោតព្ពោ។

ឯវំ មេ សុតន្តិ ឥមិនា បន សកលេន វចនេន អាយស្មា អានន្ទោ តថាគតប្បវេទិតំ ធម្មវិនយំ អត្តនោ អទហន្តោ អសប្បុរិសភូមឹ អតិក្កមតិ, សាវកត្តំ បដិជានន្តោ សប្បុរិសភូមឹ ឱក្កមតិ។ តថា អសទ្ធម្មា ចិត្តំ

វុឌ្ឍាបេតិ, សទ្ធម្មេ ចិត្តំ បតិដ្ឋាបេតិ។ “កេវលំ សុតមេវេតំ មយា, តស្សេវ បន ភគវតោ វចន”ន្តិ ទីបេន្តោ អត្តានំ បរិមោចេតិ, សត្ថារំ អបទិសតិ, ជិនវចនំ អប្បេតិ, ធម្មនេត្តឹ បតិដ្ឋាបេតិ។

អបិច **ឥតិ មេ សុត**ន្តិ អត្តនា ឧប្បាទិតភាវំ អប្បដិជានន្តោ បុរិមស្សវនំ វិវរន្តោ សម្មុខា បដិគ្គហិតមិទំ មយា តស្ស ភគវតោ ចតុវេសារជ្ជវិសារទស្ស ទសពលធរស្ស អាសភដ្ឋានដ្ឋាយិនោ សីហនាទនាទិនោ សព្ពសត្តុត្តមស្ស ធម្មិស្សរស្ស ធម្មរាជស្ស ធម្មាធិបតិនោ ធម្មទីបស្ស ធម្មសរណស្ស សទ្ធម្មវរចក្កវត្តិនោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។ ន ឯត្ថ អត្ថេ វា ធម្មេ វា បទេ វា ព្យញ្ជនេ វា កង្ខា វា វិមតិ វា កាតព្ពាតិ សព្ពទេវមនុស្សានំ ឥមស្មឹ ធម្មវិនយេ អស្សទ្ធិយំ វិនាសេតិ, សទ្ធាសម្បទំ ឧប្បាទេតិ។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

“វិនាសយតិ អស្សទ្ធំ, សទ្ធំ វឌ្ឍេតិ សាសនេ;
ឥតិ មេ សុតមិច្ចេវំ, វទំ គោតមសាវកោ”តិ។

ឯត្ថាហ – “កស្មា បនេត្ថ យថា អញ្ញេសុ សុត្តេសុ ‘ឯវំ មេ សុតំ, ឯកំ សមយំ ភគវា’តិអាទិនា កាលទេសេ អបទិសិត្វាវ និទានំ ភាសិតំ, ឯវំ ន ភាសិត”ន្តិ? អបរេ តាវ អាហុ – ន បន ថេរេន ភាសិតត្តា។ ឥទញ្ហិ និទានំ ន អាយស្មតា អានន្ទេន បឋមំ ភាសិតំ ខុជ្ជុត្តរាយ បន ភគវតា ឧបាសិកាសុ ពហុស្សុតភាវេន ឯតទគ្គេ ឋបិតាយ សេក្ខប្បដិសម្ភិទាប្បត្តាយ អរិយសាវិកាយ សាមាវតិប្បមុខានំ បញ្ចន្នំ ឥត្ថិសតានំ បឋមំ ភាសិតំ។

តត្រាយំ អនុបុព្ពិកថា – ឥតោ កិរ កប្បសតសហស្សមត្ថកេ បទុមុត្តរោ នាម សម្មាសម្ពុទ្ធោ លោកេ ឧប្បជ្ជិត្វា បវត្តិតវរធម្មចក្កោ ហំសវតិយំ វិហរតិ។ អថេកទិវសំ ហំសវតិយំ ឯកា កុលធីតា សត្ថុ ធម្មទេសនំ សោតុំ គច្ឆន្តីហិ ឧបាសិកាហិ សទ្ធឹ អារាមំ គតា។ សត្ថារំ ឯកំ ឧបាសិកំ ពហុស្សុតានំ ឯតទគ្គេ ឋបេន្តំ ទិស្វា អធិការំ កត្វា តំ ឋានន្តរំ បត្ថេសិ។ សត្ថាបិ នំ ព្យាកាសិ “អនាគតេ គោតមស្ស នាម សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស សាវិកានំ ឧបាសិកានំ ពហុស្សុតានំ អគ្គា ភវិស្សតី”តិ។ តស្សា យាវជីវំ កុសលំ កត្វា ទេវលោកេ និព្ពត្តិត្វា បុន មនុស្សេសូតិ ឯវំ ទេវមនុស្សេសុ សំសរន្តិយា កប្បសតសហស្សំ អតិក្កន្តំ។ អថ ឥមស្មឹ ភទ្ទកប្បេ អម្ហាកំ ភគវតោ កាលេ សា ទេវលោកតោ ចវិត្វា ឃោសកសេដ្ឋិស្ស គេហេ ទាសិយា កុច្ឆិស្មឹ បដិសន្ធឹ គណ្ហិ, **ឧត្តរា**តិស្សា នាមំ អកំសុ។ សា ជាតកាលេ ខុជ្ជា អហោសីតិ **ខុជ្ជុត្តរា**ត្វេវ បញ្ញាយិត្ថ។ សា អបរភាគេ ឃោសកសេដ្ឋិនា រញ្ញោ ឧតេនស្ស សាមាវតិយា ទិន្នកាលេ តស្សា បរិចារិកភាវេន ទិន្នា រញ្ញោ ឧតេនស្ស អន្តេបុរេ វសតិ។

តេន ច សមយេន កោសម្ពិយំ ឃោសកសេដ្ឋិកុក្កុដសេដ្ឋិបាវារិកសេដ្ឋិនោ ភគវន្តំ ឧទ្ទិស្ស តយោ វិហារេ ការេត្វា ជនបទចារិកំ ចរន្តេ តថាគតេ កោសម្ពិនគរំ សម្បត្តេ ពុទ្ធប្បមុខស្ស ភិក្ខុសង្ឃស្ស វិហារេ និយ្យាទេត្វា មហាទានានិ បវត្តេសុំ, មាសមត្តំ អតិក្កមិ។ អថ នេសំ ឯតទហោសិ – “ពុទ្ធា នាម សព្ពលោកានុកម្បកា, អញ្ញេសម្បិ ឱកាសំ ទស្សាមា”តិ កោសម្ពិនគរវាសិនោបិ ជនស្ស ឱកាសំ អកំសុ។ តតោ បដ្ឋាយ នាគរា វីថិសភាគេន គណសភាគេន មហាទានំ ទេន្តិ។ អថេកទិវសំ សត្ថា ភិក្ខុសង្ឃបរិវុតោ មាលាការជេដ្ឋកស្ស គេហេ និសីទិ។ តស្មឹ ខណេ ខុជ្ជុត្តរា សាមាវតិយា បុប្ផានិ គហេតុំ អដ្ឋ កហាបណេ អាទាយ តំ គេហំ អគមាសិ។ មាលាការជេដ្ឋកោ តំ ទិស្វា “អម្ម ឧត្តរេ, អជ្ជ តុយ្ហំ បុប្ផានិ ទាតុំ ខណោ នត្ថិ, អហំ ពុទ្ធប្បមុខំ ភិក្ខុសង្ឃំ បរិវិសាមិ, ត្វម្បិ បរិវេសនាយ សហាយិកា ហោហិ, ឯវំ ឥតោ បរេសំ វេយ្យាវច្ចករណតោ មុច្ចិស្សសី”តិ អាហ។ តតោ ខុជ្ជុត្តរា ពុទ្ធានំ ភត្តគ្គេ វេយ្យាវច្ចំ អកាសិ។ សា សត្ថារា ឧបនិសិន្នកថាវសេន កថិតំ សព្ពមេវ ធម្មំ ឧគ្គណ្ហិ, អនុមោទនំ បន សុត្វា សោតាបត្តិផលេ បតិដ្ឋាសិ។

សា អញ្ញេសុ ទិវសេសុ ចត្តារោវ កហាបណេ ទត្វា បុប្ផានិ គហេត្វា គច្ឆតិ, តស្មឹ បន ទិវសេ ទិដ្ឋសច្ចភាវេន បរសន្តកេ ចិត្តំ អនុប្បាទេត្វា អដ្ឋបិ កហាបណេ ទត្វា បច្ឆឹ បូរេត្វា បុប្ផានិ គហេត្វា សាមាវតិយា សន្តិកំ អគមាសិ។ អថ នំ សា បុច្ឆិ “អម្ម ឧត្តរេ, ត្វំ អញ្ញេសុ ទិវសេសុ ន ពហូនិ បុប្ផានិ អាហរសិ, អជ្ជ បន ពហុកានិ, កឹ នោ រាជា ឧត្តរិតរំ បសន្នោ”តិ? សា មុសា វត្តុំ អភព្ពតាយ អតីតេ អត្តនា កតំ អនិគូហិត្វា សព្ពំ កថេសិ។ អថ “កស្មា អជ្ជ ពហូនិ អាហរសី”តិ ច វុត្តា “អជ្ជាហំ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស ធម្មំ សុត្វា អមតំ សច្ឆាកាសឹ, តស្មា តុម្ហេ ន វញ្ចេមី”តិ អាហ។ តំ សុត្វា “អរេ ទុដ្ឋទាសិ, ឯត្តកំ កាលំ តយា គហិតេ កហាបណេ ទេហី”តិ អតជ្ជេត្វា បុព្ពហេតុនា ចោទិយមានា “អម្ម, តយា បីតំ អមតំ, អម្ហេបិ បាយេហី”តិ វត្វា “តេន ហិ មំ ន្ហាបេហី”តិ វុត្តេ សោឡសហិ គន្ធោទកឃដេហិ ន្ហាបេត្វា ទ្វេ មដ្ឋសាដកេ ទាបេសិ។ សា ឯកំ និវាសេត្វា ឯកំ បារុបិត្វា អាសនំ បញ្ញាបេត្វា អាសនេ និសីទិត្វា វិចិត្រពីជនឹ អាទាយ នីចាសនេសុ និសិន្នានិ បញ្ច មាតុគាមសតានិ អាមន្តេត្វា សេខប្បដិសម្ភិទាសុ ឋត្វា សត្ថារា ទេសិតនិយាមេនេវ តាសំ ធម្មំ ទេសេសិ។ ទេសនាវសានេ តា សព្ពា សោតាបត្តិផលេ បតិដ្ឋហឹសុ។ តា សព្ពាបិ ខុជ្ជុត្តរំ វន្ទិត្វា “អម្ម, អជ្ជ បដ្ឋាយ ត្វំ កិលិដ្ឋកម្មំ មា ករិ, អម្ហាកំ មាតុដ្ឋានេ អាចរិយដ្ឋានេ ច បតិដ្ឋាហី”តិ គរុដ្ឋានេ ឋបយឹសុ។

កស្មា បនេសា ទាសី ហុត្វា និព្ពត្តាតិ? សា កិរ កស្សបសម្មាសម្ពុទ្ធកាលេ ពារាណសិយំ សេដ្ឋិធីតា ហុត្វា និព្ពត្តា។ ឯកាយ ខីណាសវត្ថេរិយា ឧបដ្ឋាកកុលំ គតាយ “ឯតំ មេ អយ្យេ, បសាធនបេឡិកំ ទេថា”តិ វេយ្យាវច្ចំ ការេសិ។ ថេរីបិ “អទេន្តិយា មយិ អាឃាតំ ឧប្បាទេត្វា និរយេ និព្ពត្តិស្សតិ, ទេន្តិយា បរេសំ ទាសី ហុត្វា និព្ពត្តិស្សតិ, និរយសន្តាបតោ ទាសិភាវោ សេយ្យោ”តិ អនុទ្ទយំ បដិច្ច តស្សា វចនំ អកាសិ។ សា តេន កម្មេន បញ្ច ជាតិសតានិ បរេសំ ទាសីយេវ ហុត្វា និព្ពត្តិ។

កស្មា បន ខុជ្ជា អហោសិ? អនុប្បន្នេ កិរ ពុទ្ធេ អយំ ពារាណសិរញ្ញោ គេហេ វសន្តី ឯកំ រាជកុលូបកំ បច្ចេកពុទ្ធំ ថោកំ ខុជ្ជធាតុកំ ទិស្វា អត្តនា សហវាសីនំ មាតុគាមានំ បុរតោ បរិហាសំ ករោន្តី យថាវជ្ជំ កេឡិវសេន ខុជ្ជាការំ ទស្សេសិ, តស្មា ខុជ្ជា ហុត្វា និព្ពត្តិ។

កឹ បន កត្វា បញ្ញវន្តី ជាតាតិ? អនុប្បន្នេ កិរ ពុទ្ធេ អយំ ពារាណសិរញ្ញោ គេហេ វសន្តី អដ្ឋ បច្ចេកពុទ្ធេ រាជគេហតោ ឧណ្ហបាយាសស្ស បូរិតេ បត្តេ បរិវត្តិត្វា បរិវត្តិត្វា គណ្ហន្តេ ទិស្វា អត្តនោ សន្តកានិ អដ្ឋ ទន្តវលយានិ “ឥធ ឋបេត្វា គណ្ហថា”តិ អទាសិ។ តេ តថា កត្វា ឱលោកេសុំ។ “តុម្ហាកញ្ញេវ តានិ បរិច្ចត្តានិ, គហេត្វា គច្ឆថា”តិ អាហ។ តេ នន្ទមូលកបព្ភារំ អគមំសុ។ អជ្ជាបិ តានិ វលយានិ អរោគានេវ។ សា តស្ស និស្សន្ទេន បញ្ញវន្តី ជាតា។

អថ នំ សាមាវតិប្បមុខានិ បញ្ច ឥត្ថិសតានិ “អម្ម, ត្វំ ទិវសេ ទិវសេ សត្ថុ សន្តិកំ គន្ត្វា ភគវតា ទេសិតំ ធម្មំ សុត្វា អម្ហាកំ ទេសេហី”តិ វទឹសុ។ សា តថា ករោន្តី អបរភាគេ តិបិដកធរា ជាតា។ តស្មា នំ សត្ថា – “ឯតទគ្គំ, ភិក្ខវេ, មម សាវិកានំ ពហុស្សុតានំ ឧបាសិកានំ យទិទំ ខុជ្ជុត្តរា”តិ ឯតទគ្គេ ឋបេសិ។ ឥតិ ឧបាសិកាសុ ពហុស្សុតភាវេន សត្ថារា ឯតទគ្គេ ឋបិតា បដិសម្ភិទាប្បត្តា ខុជ្ជុត្តរា អរិយសាវិកា សត្ថរិ កោសម្ពិយំ វិហរន្តេ កាលេន កាលំ សត្ថុ សន្តិកំ គន្ត្វា ធម្មំ សុត្វា អន្តេបុរំ គន្ត្វា សាមាវតិប្បមុខានំ បញ្ចន្នំ ឥត្ថិសតានំ អរិយសាវិកានំ សត្ថារា ទេសិតនិយាមេន យថាសុតំ ធម្មំ កថេន្តី អត្តានំ បរិមោចេត្វា សត្ថុ សន្តិកេ សុតភាវំ បកាសេន្តី **“វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា វុត្តមរហតាតិ មេ សុត”**ន្តិ និទានំ អារោបេសិ។

យស្មា បន តស្មឹយេវ នគរេ ភគវតោ សម្មុខា សុត្វា តទហេវ តាយ តាសំ ភាសិតំ, តស្មា “ឯកំ សមយំ ភគវា កោសម្ពិយំ វិហរតី”តិ កាលទេសំ អបទិសិត្វា បយោជនសម្ភវោវ នត្ថិ សុបាកដភាវតោ។ ភិក្ខុនិយោ ចស្សា សន្តិកេ ឥមានិ សុត្តានិ គណ្ហឹសុ។ ឯវំ បរម្បរាយ ភិក្ខូសុបិ តាយ អារោបិតំ និទានំ បាកដំ អហោសិ។ អថ អាយស្មា អានន្ទោ តថាគតស្ស បរិនិព្ពានតោ អបរភាគេ សត្តបណ្ណិគុហាយំ អជាតសត្តុនា ការាបិតេ សទ្ធម្មមណ្ឌបេ មហាកស្សបប្បមុខស្ស វសីគណស្ស មជ្ឈេ និសីទិត្វា ធម្មំ សង្គាយន្តោ ឥមេសំ សុត្តានំ និទានស្ស ទ្វេឡ្ហកំ បរិហរន្តោ តាយ អារោបិតនិយាមេនេវ និទានំ អារោបេសីតិ។

កេចិ បនេត្ថ ពហុប្បការេ បបញ្ចេន្តិ។ កឹ តេហិ? អបិច នានានយេហិ សង្គីតិការា ធម្មវិនយំ សង្គាយឹសុ។ អនុពុទ្ធា ហិ ធម្មសង្គាហកមហាថេរា, តេ សម្មទេវ ធម្មវិនយស្ស សង្គាយនាការំ ជានន្តា កត្ថចិ “ឯវំ មេ សុត”ន្តិអាទិនា, កត្ថចិ “តេន សមយេនា”តិអាទិនា, កត្ថចិ គាថាពន្ធវសេន និទានំ ឋបេន្តា, កត្ថចិ សព្ពេន សព្ពំ និទានំ អដ្ឋបេន្តា វគ្គសង្គហាទិវសេន ធម្មវិនយំ សង្គាយឹសុ។ តត្ថ ឥធ **វុត្តញ្ហេត**ន្តិអាទិនា និទានំ ឋបេត្វា សង្គាយឹសុ, កិញ្ចិ សុត្តគេយ្យាទិវសេន នវង្គមិទំ ពុទ្ធវចនំ។ យថា ចេតំ, ឯវំ សព្ពេសម្បិ សម្មាសម្ពុទ្ធានំ។ វុត្តញ្ហេតំ “អប្បកញ្ច នេសំ អហោសិ សុត្តំ គេយ្យ”ន្តិអាទិ។ តត្ថ ឥតិវុត្តកង្គស្ស អញ្ញំ កិញ្ចិ ន បញ្ញាយតិ តព្ភាវនិមិត្តំ ឋបេត្វា “វុត្តញ្ហេតំ…បេ…. មេ សុត”ន្តិ ឥទំ វចនំ។ តេនាហុ អដ្ឋកថាចរិយា “វុត្តញ្ហេតំ ភគវតាតិ អាទិនយប្បវត្តា ទ្វាទសុត្តរសតសុត្តន្តា ឥតិវុត្តក”ន្តិ។ តស្មា សត្ថុ អធិប្បាយំ ជានន្តេហិ ធម្មសង្គាហកេហិ អរិយសាវិកាយ វា ឥមេសំ សុត្តានំ ឥតិវុត្តកង្គភាវញាបនត្ថំ ឥមិនាវ នយេន និទានំ ឋបិតន្តិ វេទិតព្ពំ។

កិមត្ថំ បន ធម្មវិនយសង្គហេ កយិរមានេ និទានវចនំ? ននុ ភគវតា ភាសិតវចនស្សេវ សង្គហោ កាតព្ពោតិ? វុច្ចតេ – **ទេសនាយ ឋិតិអសម្មោសសទ្ធេយ្យភាវសម្បាទនត្ថំ**។ កាលទេសទេសកបរិសាបទេសេហិ ឧបនិពន្ធិត្វា ឋបិតា ហិ ទេសនា ចិរដ្ឋិតិកា ហោតិ អសម្មោសធម្មា សទ្ធេយ្យា ច ទេសកាលកត្តុហេតុនិមិត្តេហិ ឧបនិពទ្ធោ វិយ វោហារវិនិច្ឆយោ។ តេនេវ ច អាយស្មតា មហាកស្សបេន ព្រហ្មជាលមូលបរិយាយសុត្តាទីនំ ទេសាទិបុច្ឆាសុ កតាសុ តាសំ វិស្សជ្ជនំ ករោន្តេន ធម្មភណ្ឌាគារិកេន “ឯវំ មេ សុត”ន្តិអាទិនា និទានំ ភាសិតំ។ ឥធ បន ទេសកាលស្ស អគ្គហណេ ការណំ វុត្តមេវ។

អបិច **សត្ថុ សម្បត្តិប្បកាសនត្ថំ** និទានវចនំ។ តថាគតស្ស ហិ ភគវតោ បុព្ពរចនានុមានាគមតក្កាភាវតោ សម្មាសម្ពុទ្ធភាវសិទ្ធិ។ ន ហិ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស បុព្ពរចនាទីហិ អត្ថោ អត្ថិ សព្ពត្ថ

អប្បដិហតញាណចារតាយ ឯកប្បមាណត្តា ច ញេយ្យធម្មេសុ។ តថា អាចរិយមុដ្ឋិធម្មមច្ឆរិយសាសនសាវកានុរាគាភាវតោ ខីណាសវភាវសិទ្ធិ។ ន ហិ សព្ពសោ ខីណាសវស្ស តេ សម្ភវន្តីតិ សុវិសុទ្ធស្ស បរានុគ្គហបវត្តិ។ ឯវំ ទេសកសំកិលេសភូតានំ ទិដ្ឋិសីលសម្បទាទូសកានំ អវិជ្ជាតណ្ហានំ អច្ចន្តាភាវសំសូចកេហិ ញាណសម្បទាបហានសម្បទាភិព្យញ្ជកេហិ ច សម្ពុទ្ធវិសុទ្ធភាវេហិ បុរិមវេសារជ្ជទ្វយសិទ្ធិ, តតោ ច អន្តរាយិកនិយ្យានិកធម្មេសុ អសម្មោហភាវសិទ្ធិតោ បច្ឆិមវេសារជ្ជទ្វយសិទ្ធីតិ ភគវតោ ចតុវេសារជ្ជសមន្នាគមោ អត្តហិតបរហិតបដិបត្តិ ច និទានវចនេន បកាសិតា ហោតិ, តត្ថ តត្ថ សម្បត្តបរិសាយ អជ្ឈាសយានុរូបំ ឋានុប្បត្តិកប្បដិភានេន ធម្មទេសនាទីបនតោ។ ឥធ បន អនវសេសតោ កាមទោសប្បហានំ វិធាយ ទេសនាទីបនតោ ចាតិ យោជេតព្ពំ។ តេន វុត្តំ “សត្ថុ សម្បត្តិប្បកាសនត្ថំ និទានវចន”ន្តិ។ ឯត្ថ ច “ភគវតា អរហតា”តិ ឥមេហិ បទេហិ យថាវុត្តអត្ថវិភាវនតា ហេដ្ឋា ទស្សិតា ឯវ។

តថា **សាសនសម្បត្តិប្បកាសនត្ថំ** និទានវចនំ។ ញាណករុណាបរិគ្គហិតសព្ពកិរិយស្ស ហិ ភគវតោ នត្ថិ និរត្ថកា បដិបត្តិ អត្តហិតា វា។ តស្មា បរេសំយេវត្ថាយ បវត្តសព្ពកិរិយស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស សកលម្បិ កាយវចីមនោកម្មំ យថាបវត្តំ វុច្ចមានំ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកបរមត្ថេហិ យថារហំ សត្តានំ អនុសាសនត្ថេន សាសនំ, ន កព្ពរចនា។ តយិទំ សត្ថុ ចរិតំ កាលទេសទេសកបរិសាបទេសេហិ តត្ថ តត្ថ និទានវចនេហិ យថារហំ បកាសិយតិ។ ឥធ បន ទេសកបរិសាបទេសេហីតិ យោជេតព្ពំ។ តេន វុត្តំ “សាសនសម្បត្តិប្បកាសនត្ថំ និទានវចន”ន្តិ។

អបិច **សត្ថុនោ បមាណភាវប្បកាសនេន សាសនស្ស បមាណភាវទស្សនត្ថំ** និទានវចនំ។ តញ្ចស្ស បមាណភាវទស្សនំ ហេដ្ឋា វុត្តនយានុសារេន “ភគវតា អរហតា”តិ ឥមេហិ បទេហិ វិភាវិតន្តិ វេទិតព្ពំ។ ឥទមេត្ថ និទានវចនប្បយោជនស្ស មុខមត្តនិទស្សនន្តិ។

និទានវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១. ឯកកនិបាតោ

១. បឋមវគ្គោ

១. លោភសុត្តវណ្ណនា

១. ឥទានិ **ឯកធម្មំ, ភិក្ខវេ, បជហថា**តិអាទិនា នយេន ភគវតា និក្ខិត្តស្ស សុត្តស្ស វណ្ណនាយ ឱកាសោ អនុប្បត្តោ។ សា បនេសា អត្ថវណ្ណនា យស្មា សុត្តនិក្ខេបំ វិចារេត្វា វុច្ចមានា បាកដា ហោតិ, តស្មា សុត្តនិក្ខេបំ តាវ វិចារេស្សាម។ ចត្តារោ ហិ សុត្តនិក្ខេបា – អត្តជ្ឈាសយោ, បរជ្ឈាសយោ, បុច្ឆាវសិកោ, អដ្ឋុប្បត្តិកោតិ។ យថា ហិ អនេកសតអនេកសហស្សភេទានិបិ សុត្តន្តានិ សំកិលេសភាគិយាទិបដ្ឋាននយេន សោឡសវិធតំ នាតិវត្តន្តិ, ឯវំ អត្តជ្ឈាសយាទិសុត្តនិក្ខេបវសេន ចតុព្ពិធតំ នាតិវត្តន្តីតិ។ តត្ថ យថា អត្តជ្ឈាសយស្ស អដ្ឋុប្បត្តិយា ច បរជ្ឈាសយបុច្ឆាវសិកេហិ សទ្ធិំ សំសគ្គភេទោ សម្ភវតិ អត្តជ្ឈាសយោ ច បរជ្ឈាសយោ ច, អត្តជ្ឈាសយោ ច បុច្ឆាវសិកោ ច, អដ្ឋុប្បត្តិកោ ច បរជ្ឈាសយោ ច, អដ្ឋុប្បត្តិកោ ច បុច្ឆាវសិកោ ចាតិ អជ្ឈាសយបុច្ឆានុសន្ធិសម្ភវតោ; ឯវំ យទិបិ អដ្ឋុប្បត្តិយា អត្តជ្ឈាសយេនបិ សំសគ្គភេទោ សម្ភវតិ, អត្តជ្ឈាសយាទីហិ បន បុរតោ ឋិតេហិ អដ្ឋុប្បត្តិយា សំសគ្គោ នត្ថីតិ និរវសេសោ បដ្ឋាននយោ ន សម្ភវតិ។ តទន្តោគធត្តា វា សម្ភវន្តានំ សេសនិក្ខេបានំ មូលនិក្ខេបវសេន ចត្តារោ សុត្តនិក្ខេបា វុត្តាតិ វេទិតព្ពំ។

តត្រាយំ វចនត្ថោ – និក្ខិបីយតីតិ និក្ខេបោ, សុត្តំ ឯវ និក្ខេបោ **សុត្តនិក្ខេបោ**។ អថ វា និក្ខិបនំ និក្ខេបោ, សុត្តស្ស និក្ខេបោ សុត្តនិក្ខេបោ, សុត្តទេសនាតិ អត្ថោ។ អត្តនោ អជ្ឈាសយោ អត្តជ្ឈាសយោ, សោ អស្ស អត្ថិ ការណភូតោតិ **អត្តជ្ឈាសយោ,** អត្តនោ អជ្ឈាសយោ ឯតស្សាតិ វា អត្តជ្ឈាសយោ។ **បរជ្ឈាសយេ**បិ ឯសេវ នយោ។ បុច្ឆាយ វសោតិ បុច្ឆាវសោ។ សោ ឯតស្ស អត្ថីតិ **បុច្ឆាវសិកោ**។ សុត្តទេសនាយ វត្ថុភូតស្ស អត្ថស្ស ឧប្បត្តិ អត្ថុប្បត្តិ , អត្ថុប្បត្តិ ឯវ អដ្ឋុប្បត្តិ ថ-ការស្ស ឋ-ការំ កត្វា, សា ឯតស្ស អត្ថីតិ **អដ្ឋុប្បត្តិកោ** ។ អថ វា និក្ខិបីយតិ សុត្តំ ឯតេនាតិ និក្ខេបោ, អត្តជ្ឈាសយាទិ ឯវ។ ឯតស្មឹ បន អត្ថវិកប្បេ អត្តនោ អជ្ឈាសយោ អត្តជ្ឈាសយោ។ បរេសំ អជ្ឈាសយោ បរជ្ឈាសយោ។ បុច្ឆីយតីតិ បុច្ឆា, បុច្ឆិតព្ពោ អត្ថោ, បុច្ឆាវសេន បវត្តំ ធម្មប្បដិគ្គាហកានំ វចនំ បុច្ឆាវសំ, តទេវ និក្ខេបសទ្ទាបេក្ខាយ បុច្ឆាវសិកោតិ បុល្លិង្គវសេន វុត្តំ។ តថា អដ្ឋុប្បត្តិ ឯវ អដ្ឋុប្បត្តិកោតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

អបិច បរេសំ ឥន្ទ្រិយបរិបាកាទិការណនិរបេក្ខត្តា អត្តជ្ឈាសយស្ស វិសុំ សុត្តនិក្ខេបភាវោ យុត្តោ, កេវលំ អត្តនោ អជ្ឈាសយេនេវ ធម្មតន្តិឋបនត្ថំ បវត្តិតទេសនត្តា។ បរជ្ឈាសយបុច្ឆាវសិកានំ បន បរេសំ អជ្ឈាសយបុច្ឆានំ ទេសនាបវត្តិហេតុភូតានំ ឧប្បត្តិយំ បវត្តិតានំ កថំ អដ្ឋុប្បត្តិយំ អនវរោធោ, បុច្ឆាវសិកដ្ឋុប្បត្តិកានំ វា បរជ្ឈាសយានុរោធេន បវត្តិតានំ កថំ បរជ្ឈាសយេ អនវរោធោតិ? ន ចោទេតព្ពមេតំ។ បរេសញ្ហិ អភិនីហារបរិបុច្ឆាទិវិនិមុត្តស្សេវ សុត្តទេសនាការណុប្បាទស្ស អដ្ឋុប្បត្តិភាវេន គហិតត្តា បរជ្ឈាសយបុច្ឆាវសិកានំ វិសុំ គហណំ។ តថា ហិ ព្រហ្មជាលធម្មទាយាទសុត្តាទីនំ (ទី. និ. ១.១ អាទយោ) វណ្ណាវណ្ណអាមិសុប្បាទាទិទេសនានិមិត្តំ អដ្ឋុប្បត្តិ វុច្ចតិ។ បរេសំ បុច្ឆំ វិនា អជ្ឈាសយមេវ និមិត្តំ កត្វា ទេសិតោ បរជ្ឈាសយោ, បុច្ឆាវសេន ទេសិតោ បុច្ឆាវសិកោតិ បាកដោយមត្ថោតិ។

យានិ ភគវា បរេហិ អនជ្ឈិដ្ឋោ កេវលំ អត្តនោ អជ្ឈាសយេនេវ កថេតិ, សេយ្យថិទំ – អាកង្ខេយ្យសុត្តំ, តុវដ្ដកសុត្តន្តិឯវមាទីនិ (សុ. និ. ៩២១ អាទយោ; ម. និ. ១.៦៤ អាទយោ), តេសំ អត្តជ្ឈាសយោ និក្ខេបោ។

យានិ បន “បរិបក្កា ខោ រាហុលស្ស វិមុត្តិបរិបាចនីយា ធម្មា, យំនូនាហំ រាហុលំ ឧត្តរិំ អាសវានំ ខយេ វិនេយ្យ”ន្តិ ឯវំ បរេសំ អជ្ឈាសយំ ខន្តឹ អភិនីហារំ ពុជ្ឈនភាវញ្ច ឱលោកេត្វា បរជ្ឈាសយវសេន កថិតានិ, សេយ្យថិទំ – រាហុលោវាទសុត្តំ, ធម្មចក្កប្បវត្តនសុត្តន្តិឯវមាទីនិ (ម. និ. ២.១០៧ អាទយោ; ៣.៤១៦ អាទយោ; សំ. និ. ៣.៥៩; មហាវ. ១៩-២០), តេសំ បរជ្ឈាសយោ និក្ខេបោ។

ភគវន្តំ បន ឧបសង្កមិត្វា ទេវា មនុស្សា ចតស្សោ បរិសា ចត្តារោ វណ្ណា ច តថា តថា បញ្ហំ បុច្ឆន្តិ “ពោជ្ឈង្គា ពោជ្ឈង្គាតិ, ភន្តេ, វុច្ចន្តិ, នីវរណា នីវរណាតិ វុច្ចន្តី”តិអាទិនា , ឯវំ បុដ្ឋេន ភគវតា យានិ កថិតានិ ពោជ្ឈង្គសំយុត្តាទីនិ (សំ. និ. ៥.១៨៦) តេសំ បុច្ឆាវសិកោ និក្ខេបោ។

យានិ បន តានិ ឧប្បន្នំ ការណំ បដិច្ច កថិតានិ, សេយ្យថិទំ – ធម្មទាយាទំ, បុត្តមំសូបមំ, ទារុក្ខន្ធូបមន្តិឯវមាទីនិ (ម. និ. ១.២៩; សំ. និ. ២.៦៣), តេសំ អដ្ឋុប្បត្តិកោ និក្ខេបោ។

ឯវមិមេសុ ចតូសុ សុត្តនិក្ខេបេសុ ឥមស្ស សុត្តស្ស បរជ្ឈាសយោ និក្ខេបោ។ បរជ្ឈាសយវសេន ហេតំ និក្ខិត្តំ។ កេសំ អជ្ឈាសយេន? លោភេ អាទីនវទស្សីនំ បុគ្គលានំ។ កេចិ បន "អត្តជ្ឈាសយោ"តិ វទន្តិ។

តត្ថ **ឯកធម្មំ, ភិក្ខវេ**តិអាទីសុ **ឯក**សទ្ទោ អត្ថេវ អញ្ញត្ថេ "សស្សតោ អត្តា ច លោកោ ច, ឥទមេវ សច្ចំ មោឃមញ្ញន្តិ ឥត្ថេកេ អភិវទន្តី"តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.២៧)។ អត្ថិ សេដ្ឋេ "ចេតសោ ឯកោទិភាវ"ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.២២៨; បារា. ១១)។ អត្ថិ អសហាយេ "ឯកោ វូបកដ្ឋោ"តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.៤០៥)។ អត្ថិ សង្ខាយំ "ឯកោវ ខោ, ភិក្ខវេ, ខណោ ច សមយោ ច ព្រហ្មចរិយវាសាយា"តិអាទីសុ (អ. និ. ៨.២៩)។ ឥធាបិ សង្ខាយមេវ ទដ្ឋព្ពោ។

ធម្ម-សទ្ទោ បរិយត្តិសច្ចសមាធិបញ្ញាបកតិបុញ្ញាបត្តិសុញ្ញតាញេយ្យសភាវាទីសុ ទិស្សតិ។ តថា ហិស្ស "ឥធ ភិក្ខុ ធម្មំ បរិយាបុណាតី"តិអាទីសុ (អ. និ. ៥.៧៣) បរិយត្តិ អត្ថោ។ "ទិដ្ឋធម្មោ"តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.២៩៩) សច្ចានិ។ "ឯវំធម្មា តេ ភគវន្តោ អហេសុ"ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.១៣; ៣.១៤២) សមាធិ។ "សច្ចំ ធម្មោ ធិតិ ចាគោ, ស វេ បេច្ច ន សោចតី"តិអាទីសុ (ជា. ១.១.៥៧) បញ្ញា។ "ជាតិធម្មានំ, ភិក្ខវេ, សត្តានំ ឯវំ ឥច្ឆា ឧប្បជ្ជតី"តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.៣៩៨) បកតិ។ "ធម្មោ ហវេ រក្ខតិ ធម្មចារិ"ន្តិអាទីសុ (ជា. ១.១០.១០២) បុញ្ញំ។ "តិណ្ណំ ធម្មានំ អញ្ញតរេន វទេយ្យ បារាជិកេន វា សង្ឃាទិសេសេន វា បាចិត្តិយេន វា"តិអាទីសុ (បារា. ៤៤៤) អាបត្តិ។ "តស្មិំ ខោ បន សមយេ ធម្មា ហោន្តី"តិអាទីសុ (ធ. ស. ១២១) សុញ្ញតា។ "សព្ពេ ធម្មា សព្ពាការេន ពុទ្ធស្ស ភគវតោ ញាណមុខេ អាបាថំ អាគច្ឆន្តី"តិអាទីសុ (មហានិ. ១៥៦; ចូឡនិ. មោឃរាជមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៨៥) ញេយ្យោ។ "កុសលា ធម្មា អកុសលា ធម្មា"តិអាទីសុ (ធ. ស. តិកមាតិកា ១) សភាវោ អត្ថោ ។ ឥធាបិ សភាវោ។ តស្មា **ឯកធម្ម**ន្តិ ឯកំ សំកិលេសសភាវន្តិ អធិប្បាយោ។ ឯកោ ច សោ ធម្មោ ចាតិ ឯកធម្មោ, តំ ឯកធម្មំ។

ភិក្ខវេតិ ភិក្ខូ អាលបតិ។ កិមត្ថំ បន ភគវា ធម្មំ ទេសេន្តោ ភិក្ខូ អាលបតិ, ន ធម្មមេវ ទេសេតីតិ? សតិជននត្ថំ។ ភិក្ខូ ហិ អញ្ញំ ចិន្តេន្តាបិ ធម្មំ បច្ចវេក្ខន្តាបិ កម្មដ្ឋានំ មនសិ ករោន្តាបិ និសិន្នា ហោន្តិ។ តេ បឋមំ អនាលបិត្វា ធម្មេ ទេសិយមានេ "អយំ ទេសនា កីនិទានា, កីបច្ចយា"តិ សល្លក្ខេតុំ ន សក្កោន្តិ។ អាលបិតេ បន សតឹ ឧបដ្ឋបេត្វា សល្លក្ខេតុំ សក្កោន្តិ, តស្មា សតិជននត្ថំ "ភិក្ខវេ"តិ អាលបតិ។ តេន ច តេសំ ភិក្ខនសីលតាទិគុណយោគសិទ្ធេន វចនេន ហីនាធិកជនសេវិតំ វុត្តិំ បកាសេន្តោ ឧទ្ធតទីនភាវនិគ្គហំ ករោតិ។ "ភិក្ខវេ"តិ ឥមិនា ករុណាវិប្ផារសោម្មហទយនយននិបាតបុព្ពង្គមេន វចនេន តេ អត្តនោ មុខាភិមុខេ ករោន្តោ តេន ច កថេតុកម្យតាទីបកេន វចនេន នេសំ សោតុកម្យតំ ជនេតិ។ តេនេវ ច សម្ពោធនត្ថេន សាធុកំ សវនមនសិការេបិ និយោជេតិ។ សាធុកំ សវនមនសិការាយត្តា ហិ សាសនសម្បត្តិ។

អញ្ញេសុបិ ទេវមនុស្សេសុ បរិសបរិយាបន្នេសុ វិជ្ជមានេសុ កស្មា ភិក្ខូ ឯវ អាមន្តេសីតិ? ជេដ្ឋសេដ្ឋាសន្នសទាសន្និហិតភាវតោ។ សព្ពបរិសសាធារណា ហិ ភគវតោ ធម្មទេសនា, បរិសាយ ច ជេដ្ឋា ភិក្ខូ បឋមុប្បន្នត្តា, សេដ្ឋា អនគារិយភាវំ អាទិំ កត្វា សត្ថុ ចរិយានុវិធាយកត្តា សកលសាសនបដិគ្គាហកត្តា ច, អាសន្នា តត្ថ និសិន្នេសុ សមីបវុត្តិយា, សទាសន្និហិតា សត្ថុសន្តិកាវចរត្តា។ អបិច តេ ធម្មទេសនាយ ភាជនំ យថានុសិដ្ឋំ បដិបត្តិសព្ភាវតោ, វិសេសតោ ច ឯកច្ចេ ភិក្ខូ សន្ធាយ អយំ ទេសនាតិ តេ ឯវ អាលបិ។

បជហថាតិ ឯត្ថ **បហានំ** នាម តទង្គប្បហានំ, វិក្ខម្ភនប្បហានំ, សមុច្ឆេទប្បហានំ, បដិប្បស្សទ្ធិប្បហានំ, និស្សរណប្បហានន្តិ បញ្ចវិធំ។ តត្ថ យំ ទីបាលោកេនេវ តមស្ស បដិបក្ខភាវតោ អលោភាទីហិ លោភាទិកស្ស, នាមរូបបរិច្ឆេទាទិវិបស្សនាញាណេហិ តស្ស តស្ស អនត្ថស្ស បហានំ។ សេយ្យថិទំ – បរិច្ចាគេន លោភាទិមលស្ស, សីលេន បាណាតិបាតាទិទុស្សីល្យស្ស, សទ្ធាទីហិ អស្សទ្ធិយាទិកស្ស, នាមរូបវវត្ថានេន សក្កាយទិដ្ឋិយា, បច្ចយបរិគ្គហេន អហេតុវិសមហេតុទិដ្ឋីនំ, តស្សេវ អបរភាគេន កង្ខាវិតរណេន កថំកថីភាវស្ស, កលាបសម្មសនេន "អហំ មមា"តិ គាហស្ស, មគ្គាមគ្គវវត្ថានេន អមគ្គេ មគ្គសញ្ញាយ, ឧទយទស្សនេន ឧច្ឆេទទិដ្ឋិយា, វយទស្សនេន សស្សតទិដ្ឋិយា, ភយទស្សនេន សភយេសុ អភយសញ្ញាយ, អាទីនវទស្សនេន អស្សាទសញ្ញាយ, និព្ពិទានុបស្សនេន អភិរតិសញ្ញាយ, មុច្ចិតុកម្យតាញាណេន អមុច្ចិតុកម្យតាយ ឧបេក្ខាញាណេន អនុបេក្ខាយ, អនុលោមេន ធម្មដ្ឋិតិយា, និព្ពានេន បដិលោមភាវស្ស, គោត្រភុនា សង្ខារនិមិត្តគ្គាហស្ស បហានំ, ឯតំ **តទង្គប្បហានំ** នាម។

យំ បន ឧបចារប្បនាភេទេន សមាធិនា បវត្តិភាវនិវារណតោ ឃដប្បហារេនេវ ឧទកបិដ្ឋេ សេវាលស្ស តេសំ តេសំ នីវរណាទិធម្មានំ បហានំ, ឯតំ **វិក្ខម្ភនប្បហានំ** នាម។ យំ ចតុន្នំ អរិយមគ្គានំ ភាវិតត្តា តំតំមគ្គវតោ អត្តនោ សន្តានេ “ទិដ្ឋិគតានំ បហានាយា”តិអាទិនា (ធ. ស. ២៧៧; វិភ. ៦២៨) នយេន វុត្តស្ស សមុទយបក្ខិយស្ស កិលេសគណស្ស អច្ចន្តំ អប្បវត្តិភាវេន សមុច្ឆិន្ទនំ, ឥទំ **សមុច្ឆេទប្បហានំ** នាម។ យំ បន ផលក្ខណេ បដិប្បស្សទ្ធត្តំ កិលេសានំ, ឯតំ **បដិប្បស្សទ្ធិប្បហានំ** នាម។ យំ បន សព្ពសង្ខតនិស្សដត្តា បហីនសព្ពសង្ខតំ និព្ពានំ, ឯតំ **និស្សរណប្បហានំ** នាម។ ឯវំ បញ្ចវិធេ បហានេ អនាគាមិកភាវករស្ស បហានស្ស អធិប្បេតត្តា ឥធ សមុច្ឆេទប្បហានន្តិ វេទិតព្ពំ។ តស្មា **បជហថា**តិ បរិច្ចជថ, សមុច្ឆិន្ទថាតិ អត្ថោ។

អហន្តិ ភគវា អត្តានំ និទ្ទិសតិ។ **វោ**តិ អយំ **វោ**សទ្ទោ បច្ចត្តឧបយោគករណសាមិវចនបទបូរណសម្បទានេសុ ទិស្សតិ។ តថា ហិ “កច្ចិ, បន វោ អនុរុទ្ធា, សមគ្គា សម្មោទមានា”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣២៦) បច្ចត្តេ អាគតោ។ “គច្ឆថ, ភិក្ខវេ, បណាមេមិ វោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ២.១៥៧) ឧបយោគេ។ “ន វោ មម សន្តិកេ វត្ថព្ព”ន្តិអាទីសុ (ម. និ. ២.១៥៧) ករណេ។ “សព្ពេសំ វោ, សារិបុត្ត, សុភាសិត”ន្តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣៤៥) សាមិវចនេ។ “យេ ហិ វោ អរិយា បរិសុទ្ធកាយកម្មន្តា”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣៥) បទបូរណេ។ “វនបត្ថបរិយាយំ វោ, ភិក្ខវេ, ទេសេស្សាមី”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.១៩០) សម្បទានេ។ ឥធាបិ សម្បទានេ ឯវ ទដ្ឋព្ពោ។

បាដិភោគោតិ បដិភូ។ សោ ហិ ធារណកំ បដិច្ច ធនិកស្ស, ធនិកំ បដិច្ច ធារណកស្ស បដិនិធិភូតោ ធនិកសន្តកស្ស តតោ ហរណាទិសង្ខាតេន ភុញ្ជនេន ភោគោតិ បដិភោគោ, បដិភោគោ ឯវ បាដិភោគោ។ **អនាគាមិតាយា**តិ អនាគាមិភាវត្ថាយ។ បដិសន្ធិគ្គហណវសេន ហិ កាមភវស្ស អនាគមនតោ អនាគាមី។ យោ យស្ស ធម្មស្ស អធិគមេន អនាគាមីតិ វុច្ចតិ, សឯលោ សោ តតិយមគ្គោ អនាគាមិតា នាម។ ឥតិ ភគវា វេនេយ្យទមនកុសលោ វេនេយ្យជ្ឈាសយានុកូលំ តតិយមគ្គាធិគមំ លហុនា ឧបាយេន ឯកធម្មបូរណតាមត្តេន ថិរំ កត្វា ទស្សេសិ យថា តំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ។ ភិន្នភូមិកាបិ ហិ បដិឃសំយោជនាទយោ តតិយមគ្គវជ្ឈា កិលេសា កាមរាគប្បហានំ នាតិវត្តន្តីតិ។

កស្មា បនេត្ថ ភគវា អត្តានំ បាដិភោគភាវេ ឋបេសិ? តេសំ ភិក្ខូនំ អនាគាមិមគ្គាធិគមាយ ឧស្សាហជននត្ថំ។ បស្សតិ ហិ ភគវា “មយា ‘ឯកធម្មំ, ភិក្ខវេ, បជហថ, អហំ វោ បាដិភោគោ អនាគាមិតាយា’តិ វុត្តេ ឥមេ ភិក្ខូ អទ្ធា តំ ឯកធម្មំ បហាយ សក្កា តតិយភូមិំ សមធិគន្តុំ, យតោ ធម្មស្សាមិ បឋមមាហ ‘អហំ បាដិភោគោ’តិ ឧស្សាហជាតា តទត្ថាយ បដិបជ្ជិតព្ពំ មញ្ញិស្សន្តី”តិ។ តស្មា ឧស្សាហជននត្ថំ អនាគាមិតាយ តេសំ ភិក្ខូនំ អត្តានំ បាដិភោគភាវេ ឋបេសិ។

កតមំ ឯកធម្មន្តិ ឯត្ថ **កតម**ន្តិ បុច្ឆាវចនំ។ បុច្ឆា ច នាមេសា បញ្ចវិធា – អទិដ្ឋជោតនាបុច្ឆា, ទិដ្ឋសំសន្ទនាបុច្ឆា, វិមតិច្ឆេទនាបុច្ឆា, អនុមតិបុច្ឆា , កថេតុកម្យតាបុច្ឆាតិ។ តត្ថ បកតិយា លក្ខណំ អញ្ញាតំ ហោតិ អទិដ្ឋំ អតុលិតំ អតីរិតំ អវិភូតំ អវិភាវិតំ, តស្ស ញាណាយ ទស្សនាយ តុលនាយ តីរណាយ វិភូតត្ថាយ វិភាវនត្ថាយ បញ្ហំ បុច្ឆតិ, អយំ **អទិដ្ឋជោតនាបុច្ឆា**។ បកតិយា លក្ខណំ ញាតំ ហោតិ ទិដ្ឋំ តុលិតំ តីរិតំ វិភូតំ វិភាវិតំ។ សោ អញ្ញេហិ បណ្ឌិតេហិ សទ្ធិំ សំសន្ទនត្ថាយ បញ្ហំ បុច្ឆតិ, អយំ **ទិដ្ឋសំសន្ទនាបុច្ឆា**។ បកតិយា សំសយបក្ខន្ទោ ហោតិ វិមតិបក្ខន្ទោ ទ្វេឡ្ហកជាតោ – “ឯវំ នុ ខោ, ន នុ ខោ, កឹ នុ ខោ, កថំ នុ ខោ”តិ, សោ វិមតិច្ឆេទនត្ថាយ បញ្ហំ បុច្ឆតិ, អយំ **វិមតិច្ឆេទនាបុច្ឆា**។ ភគវា ហិ អនុមតិគ្គហណត្ថំ បញ្ហំ បុច្ឆតិ – “តំ កឹ មញ្ញថ, ភិក្ខវេ, រូបំ និច្ចំ វា អនិច្ចំ វា”តិអាទិនា (សំ. និ. ៣.៥៩; មហាវ. ២១), អយំ **អនុមតិបុច្ឆា**។ ភគវា ភិក្ខូនំ កថេតុកម្យតាយ បញ្ហំ បុច្ឆតិ – “ចត្តារោមេ, ភិក្ខវេ, អាហារា ភូតានំ វា សត្តានំ ឋិតិយា សម្ភវេសីនំ វា អនុគ្គហាយ។ កតមេ ចត្តារោ”តិ (សំ. និ. ២.១១) អយំ **កថេតុកម្យតាបុច្ឆា**។

តត្ថ បុរិមា តិស្សោ បុច្ឆា ពុទ្ធានំ នត្ថិ។ កស្មា? តីសុ ហិ អទ្ធាសុ កិញ្ចិ សង្ខតំ អទ្ធាវិមុត្តំ វា អសង្ខតំ សម្មាសម្ពុទ្ធានំ អទិដ្ឋំ អតុលិតំ អតីរិតំ អវិភូតំ អវិភាវិតំ នាម នត្ថិ។ តេន នេសំ អទិដ្ឋជោតនាបុច្ឆា នត្ថិ។ យំ បន តេហិ អត្តនោ ញាណេន បដិវិទ្ធំ, តស្ស អញ្ញេន សមណេន វា ព្រាហ្មណេន វា ទេវេន វា មារេន វា ព្រហ្មុនា វា សទ្ធិំ សំសន្ទនកិច្ចំ នត្ថិ, តេន នេសំ ទិដ្ឋសំសន្ទនាបុច្ឆាបិ នត្ថិ។ យស្មា បន ពុទ្ធា ភគវន្តោ អកថំកថី តិណ្ណវិចិកិច្ឆា សព្ពធម្មេសុ វិគតសំសយា, តេន នេសំ វិមតិច្ឆេទនាបុច្ឆាបិ នត្ថិ។ ឥតរា បន ទ្វេ បុច្ឆា អត្ថិ, តាសុ អយំ កថេតុកម្យតាបុច្ឆាតិ វេទិតព្ពា។

ឥទានិ តាយ បុច្ឆាយ បុដ្ឋមត្ថំ សរូបតោ ទស្សេន្តោ **“លោភំ, ភិក្ខវេ, ឯកធម្ម”**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ លុព្ភន្តិ តេន, សយំ វា លុព្ភតិ, លុព្ភនមត្តមេវ វា តន្តិ **លោភោ**។ ស្វាយំ អារម្មណគ្គហណលក្ខណោ មក្កដាលេបោ វិយ, អភិសង្គរសោ តត្តកបាលេ បក្ខិត្តមំសបេសិ វិយ, អបរិច្ចាគបច្ចុបដ្ឋានោ តេលញ្ជនរាគោ វិយ,

សំយោជនិយេសុ ធម្មេសុ អស្សាទទស្សនបទដ្ឋានោ, តណ្ហានទិភាវេន វឌ្ឍមានោ យត្ថ សមុប្បន្នោ, សីឃសោតា នទី វិយ មហាសមុទ្ទំ អបាយមេវ តំ សត្តំ គហេត្វា គច្ឆតីតិ ទដ្ឋព្ពោ។ កិញ្ចាបិ អយំ លោភសទ្ទោ សព្ពលោភសាមញ្ញវចនោ, ឥធ បន កាមរាគវចនោតិ វេទិតព្ពោ។ សោ ហិ អនាគាមិមគ្គវជ្ឈោ។

បុន **ភិក្ខវេ**តិ អាលបនំ ធម្មស្ស បដិគ្គាហកភាវេន អភិមុខីភូតានំ តត្ថ អាទរជននត្ថំ។ **បជហថា**តិ ឥមិនា បហានាភិសមយោ វិហិតោ, សោ ច បរិញ្ញាសច្ឆិកិរិយាភាវនាភិសមយេហិ សទ្ធិំ ឯវ បវត្តតិ, ន វិសុន្តិ ចតុសច្ចាធិដ្ឋានានិ ចត្តារិបិ សម្មាទិដ្ឋិយា កិច្ចានិ វិហិតានេវ ហោន្តិ។ យថា ច “លោភំ បជហថា”តិ វុត្តេ បហានេកដ្ឋភាវតោ ទោសាទីនម្បិ បហានំ អត្ថតោ វុត្តមេវ ហោតិ, ឯវំ សមុទយសច្ចវិសយេ សម្មាទិដ្ឋិកិច្ចេ បហានាភិសមយេ វុត្តេ តស្សា សហការីការណភូតានំ សម្មាសង្កប្បាទីនំ សេសមគ្គង្គានម្បិ សមុទយសច្ចវិសយកិច្ចំ អត្ថតោ វុត្តមេវ ហោតីតិ បរិបុណ្ណោ អរិយមគ្គព្យាបារោ ឥធ កថិតោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ ឥមិនា នយេន សតិបដ្ឋានាទីនម្បិ ពោធិបក្ខិយធម្មានំ ព្យាបារស្ស ឥធ វុត្តភាវោ យថារហំ វិត្ថារេតព្ពោ។

អបិចេត្ថ **លោភំ បជហថា**តិ ឯតេន បហានបរិញ្ញា វុត្តា។ សា ច តីរណបរិញ្ញាធិដ្ឋានា, តីរណបរិញ្ញា ច ញាតបរិញ្ញាធិដ្ឋានាតិ អវិនាភាវេន តិស្សោបិ បរិញ្ញា ពោធិតា ហោន្តិ។ ឯវមេត្ថ សហ ផលេន ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានំ បរិបុណ្ណំ កត្វា បកាសិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ អថ វា **លោភំ បជហថា**តិ សហ ផលេន ញាណទស្សនវិសុទ្ធិ ទេសិតា។ សា ច បដិបទាញាណទស្សនវិសុទ្ធិសន្និស្សយា...បេ.... ចិត្តវិសុទ្ធិសីលវិសុទ្ធិសន្និស្សយា ចាតិ នានន្តរិកភាវេន សហ ផលេន សព្ពាបិ សត្ត វិសុទ្ធិយោ វិភាវិតាតិ វេទិតព្ពំ។

ឯវមេតាយ វិសុទ្ធិក្កមភាវនាយ បរិញ្ញាត្តយសម្បាទនេន លោភំ បជហិតុកាមេន –

“អនត្ថជននោ លោភោ, លោភោ ចិត្តប្បកោបនោ;
ភយមន្តរតោ ជាតំ, តំ ជនោ នាវពុជ្ឈតិ។

“លុទ្ធោ អត្ថំ ន ជានាតិ, លុទ្ធោ ធម្មំ ន បស្សតិ;
អន្ធតមំ តទា ហោតិ, យំ លោភោ សហតេ នរំ”។ (ឥតិវុ. ៨៨);

រត្តោ ខោ, អាវុសោ, រាគេន អភិភូតោ បរិយាទិន្នចិត្តោ បាណម្បិ ហនតិ, អទិន្នម្បិ អាទិយតិ, សន្ធិម្បិ ឆិន្ទតិ, និល្លោបម្បិ ហរតិ, ឯកាគារិកម្បិ ករោតិ, បរិបន្ថេបិ តិដ្ឋតិ, បរទារម្បិ គច្ឆតិ, មុសាបិ ភណតិ។ ឥទបិ តេសំ ភវតំ សមណព្រាហ្មណានំ អជានតំ អបស្សតំ អវេទយតំ តណ្ហានុគតានំ បរិតស្សិតំ វិប្ផន្ទិតមេវ (អ. និ. ៣.៥៤)។

“តណ្ហាទុតិយោ បុរិសោ, ទីឃមទ្ធាន សំសរំ;
ឥត្ថភាវញ្ញថាភាវំ, សំសារំ នាតិវត្តតិ”។ (ឥតិវុ. ១៥, ១០៥);

“នត្ថិ រាគសមោ អគ្គិ, នត្ថិ ទោសសមោ កលិ”។ (ធ. ប. ២០២, ២៥១);

“កាមរាគេន ឌយ្ហាមិ, ចិត្តំ មេ បរិឌយ្ហតិ”។ (សំ. និ. ១.២១២);

“យេ រាគរត្តានុបតន្តិ សោតំ, សយំកតំ មក្កដកោវ ជាល”ន្តិ។ (ធ. ប. ៣៤៧) ច –

ឯវមាទិសុត្តបទានុសារេន នានានយេហិ លោភស្ស អាទីនវំ បច្ចវេក្ខិត្វា តស្ស បហានាយ បដិបជ្ជិតព្ពំ។

អបិច ឆ ធម្មា កាមរាគស្ស បហានាយ សំវត្តន្តិ, អសុភនិមិត្តស្ស ឧគ្គហោ, អសុភភាវនានុយោគោ, ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារតា, ភោជនេ មត្តញ្ញុតា, កល្យាណមិត្តតា, សប្បាយកថាតិ។ ទសវិធេញ្ហិ អសុភនិមិត្តំ ឧគ្គណ្ហន្តស្សាបិ កាមរាគោ បហីយតិ, កាយគតាសតិភាវនាវសេន សវិញ្ញាណកេ ឧទ្ធុមាតកាទិវសេន អវិញ្ញាណកេ អសុភេ អសុភភាវនានុយោគមនុយុត្តស្សាបិ, មនច្ឆដ្ឋេសុ ឥន្ទ្រិយេសុ សំវរណវសេន សតិកវាដេន បិហិតទ្វារស្សាបិ , ចតុន្នំ បញ្ចន្នំ វា អាលោបានំ ឱកាសេ សតិ ឧទកំ បិវិត្វា យាបនសីលតាយ ភោជនេ មត្តញ្ញុនោបិ។ តេនេវាហ –

“ចត្តារោ បញ្ច អាលោបេ, អភុត្វា ឧទកំ បិវេ;
អលំ ផាសុវិហារាយ, បហិតត្តស្ស ភិក្ខុនោ”តិ។ (ថេរគា. ៩៨៣);

អសុភកម្មដ្ឋានភាវនារតេ កល្យាណមិត្តេ សេវន្តស្សាបិ, ឋាននិសជ្ជាទីសុ ទសអសុភនិស្សិតសប្បាយកថាយបិ បហីយតិ។ តេនេវាហ –

> “អត្ថិ, ភិក្ខវេ, អសុភនិមិត្តំ, តត្ថ យោនិសោមនសិការពហុលីការោ, អយមាហារោ អនុប្បន្នស្ស វា កាមច្ឆន្ទស្ស អនុប្បាទាយ ឧប្បន្នស្ស វា កាមច្ឆន្ទស្ស បហានាយា”តិ។

ឯវំ បុព្ពភាគេ កាមរាគសង្ខាតស្ស លោភស្ស បហានាយ បដិបន្នោ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា តតិយមគ្គេន តំ អនវសេសតោ សមុច្ឆិន្ទតិ។ តេន វុត្តំ “លោភំ, ភិក្ខវេ, ឯកធម្មំ បជហថ, អហំ វោ បាដិភោគោ អនាគាមិតាយា”តិ។

ឯត្ថាហ “កោ បនេត្ថ លោភោ បហីយតិ, កឹ អតីតោ, អថ អនាគតោ, ឧទាហុ បច្ចុប្បន្នោ”តិ? កិញ្ចេត្ថ – ន តាវ អតីតោ លោភោ បហីយេយ្យ, ន អនាគតោ វា តេសំ អភាវតោ។ ន ហិ និរុទ្ធំ អនុប្បន្នំ វា អត្ថីតិ វុច្ចតិ, វាយាមោ ច អផលោ អាបជ្ជតិ។ អថ បច្ចុប្បន្នោ, ឯវម្បិ អផលោ វាយាមោ តស្ស សរសភង្គត្តា, សំកិលិដ្ឋា ច មគ្គភាវនា អាបជ្ជតិ, ចិត្តវិប្បយុត្តោ វា លោភោ សិយា, ន ចាយំ នយោ ឥច្ឆិតោតិ។ វុច្ចតេ – ន វុត្តនយេន អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នោ លោភោ បហីយតិ។ សេយ្យថាបិ ឥធ តរុណរុក្ខោ អសញ្ជាតផលោ, តំ បុរិសោ កុឋារិយា មូលេ ឆិន្ទេយ្យ, តស្ស រុក្ខស្ស ឆេទេ អសតិ យានិ ផលានិ និព្ពត្តេយ្យុំ, តានិ រុក្ខស្ស ឆិន្នត្តា អជាតានិ ឯវ ន ជាយេយ្យុំ, ឯវមេវ អរិយមគ្គាធិគមេ អសតិ ឧប្បជ្ជនារហោ លោភោ អរិយមគ្គាធិគមេន បច្ចយឃាតស្ស កតត្តា ន ឧប្បជ្ជតិ។ អយញ្ហិ អដ្ឋកថាសុ “ភូមិលទ្ធុប្បន្នោ”តិ វុច្ចតិ។ វិបស្សនាយ ហិ អារម្មណភូតា បញ្ចក្ខន្ធា តស្ស ឧប្បជ្ជនដ្ឋានតាយ ភូមិ នាម។ សា ភូមិ តេន លទ្ធាតិ កត្វា ភូមិលទ្ធុប្បន្នោ។ អារម្មណាធិគ្គហិតុប្បន្នោ អវិក្ខម្ភិតុប្បន្នោ អសមូហតុប្បន្នោតិ ច អយមេវ វុច្ចតិ។

ឥត្ថាតិ តស្មិំ សុត្តេ។ **ឯត**ន្តិ ឯតំ អត្ថជាតំ។ ឥទានិ គាថាពន្ធវសេន វុច្ចមានំ។ **ឥតិ វុច្ចតី**តិ កេន បន វុច្ចតិ? ភគវតា វ។ អញ្ញេសុ ហិ តាទិសេសុ ឋានេសុ សង្គីតិការេហិ ឧបនិពន្ធគាថា ហោន្តិ, ឥធ បន ភគវតា វ គាថារុចិកានំ បុគ្គលានំ អជ្ឈាសយវសេន វុត្តមេវត្ថំ សង្គហេត្វា គាថា ភាសិតា។

តត្ថ **យេន លោភេន លុទ្ធាសេ, សត្តា គច្ឆន្តិ ទុគ្គតិ**ន្តិ យេន អារម្មណគ្គហណលក្ខណេន តតោ ឯវ អភិសង្គវសេន លោភេន លុទ្ធា អជ្ឈត្តិកពាហិរេសុ អាយតនេសុ គិទ្ធា គធិតា។ **សេ**តិ ហិ និបាតមត្តំ។ អក្ខរចិន្តកា បន ឦទិសេសុ ឋានេសុ សេ-ការាគមំ ឥច្ឆន្តិ។ តថា លុទ្ធត្តា ឯវ កាយសុចរិតាទីសុ កិញ្ចិ សុចរិតំ អកត្វា កាយទុច្ចរិតាទីនិ ច ឧបចិនិត្វា រូបាទីសុ សត្តវិសត្តតាយ សត្តាតិ លទ្ធនាមា បាណិនោ ទុក្ខស្ស និព្ពត្តិដ្ឋានតាយ ទុគ្គតីតិ សង្ខំ គតំ និរយំ តិរច្ឆានយោនឹ បេត្តិវិសយញ្ច បដិសន្ធិគ្គហណវសេន គច្ឆន្តិ ឧបបជ្ជន្តិ។

តំ លោភំ សម្មទញ្ញាយ, បជហន្តិ វិបស្សិនោតិ តំ យថាវុត្តំ លោភំ សភាវតោ សមុទយតោ អត្ថង្គមតោ អស្សាទតោ អាទីនវតោ និស្សរណតោតិ ឥមេហិ អាការេហិ សម្មា អវិបរីតំ ហេតុនា ញាយេន អញ្ញាយ ញាតតីរណបរិញ្ញាសង្ខាតាយ បញ្ញាយ ជានិត្វា រូបាទិកេ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធេ អនិច្ចាទីហិ វិវិធេហិ អាការេហិ បស្សនតោ វិបស្សិនោ អវសិដ្ឋកិលេសេ វិបស្សនាបញ្ញាបុព្ពង្គមាយ មគ្គបញ្ញាយ សមុច្ឆេទប្បហានវសេន បជហន្តិ, ន បុន អត្តនោ សន្តានេ ឧប្បជ្ជិតុំ ទេន្តិ។ **បហាយ ន បុនាយន្តិ, ឥមំ លោកំ កុទាចន**ន្តិ ឯវំ សហជេកដ្ឋបហានេកដ្ឋេហិ អវសិដ្ឋកិលេសេហិ សទ្ធិំ តំ លោភំ អនាគាមិមគ្គេន បជហិត្វា បុន បច្ឆា ឥមំ កាមធាតុសង្ខាតំ លោកំ បដិសន្ធិគ្គហណវសេន កទាចិបិ ន អាគច្ឆន្តិ ឱរម្ភាគិយានំ សំយោជនានំ សុប្បហីនត្តា។ ឥតិ ភគវា អនាគាមិផលេន ទេសនំ និដ្ឋាបេសិ។

អយម្បិ អត្ថោតិ និទានាវសានតោ បភុតិ យាវ គាថាបរិយោសានា ឥមិនា សុត្តេន បកាសិតោ អត្ថោ។ **អបិ**-សទ្ទោ ឥទានិ វក្ខមានសុត្តត្ថសម្បិណ្ឌនោ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។ ឥមស្មិំ សុត្តេ សមុទយសច្ចំ សរូបេនេវ អាគតំ, បហានាបទេសេន មគ្គសច្ចំ។ ឥតរំ សច្ចទ្វយញ្ច តទុភយហេតុតាយ និទ្ធារេតព្ពំ។ គាថាយ បន ទុក្ខសមុទយមគ្គសច្ចានិ យថារុតវសេនេវ ញាយន្តិ, ឥតរំ និទ្ធារេតព្ពំ។ ឯសេវ នយោ ឥតោ បរេសុបិ សុត្តេសុ។

បរមត្ថទីបនិយា ខុទ្ទកនិកាយ-អដ្ឋកថាយ

ឥតិវុត្តកវណ្ណនាយ បឋមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ទោសសុត្តវណ្ណនា

២. វុត្តញ្ចេតំ ...បេ.... ទោសន្តិ ទុតិយសុត្តំ។ តត្រាយំ អបុព្ពបទវណ្ណនា។ យថា ឯត្ថ, ឯវំ ឥតោ បរេសុបិ សព្ពត្ថ អបុព្ពបទវណ្ណនំយេវ ករិស្សាម។ យស្មា ឥទំ សុត្តំ ទោសពហុលានំ បុគ្គលានំ អជ្ឈាសយំ ឱលោកេត្វា ទោសវូបសមនត្ថំ ទេសិតំ, តស្មា **“ទោសំ, ភិក្ខវេ, ឯកធម្មំ បជហថា”**តិ អាគតំ។ តត្ថ **ទោស**ន្តិ “អនត្ថំ មេ អចរីតិ អាឃាតោ ជាយតី”តិអាទិនា (វិភ. ៩៦០) នយេន សុត្តេ វុត្តានំ នវន្នំ, “អត្ថំ មេ នាចរី”តិអាទីនញ្ច តប្បដិបក្ខតោ សិទ្ធានំ នវន្នមេវាតិ អដ្ឋារសន្នំ ខាណុកណ្ដកាទិនា អដ្ឋានេន សទ្ធិំ ឯកូនវីសតិយា អញ្ញតរាឃាតវត្ថុសម្ភវំ អាឃាតំ។ សោ ហិ ទុស្សន្តិ តេន, សយំ វា ទុស្សតិ, ទុស្សនមត្តមេវ វា តន្តិ ទោសោតិ វុច្ចតិ។ សោ ចណ្ឌិក្កលក្ខណោ បហដាសីវិសោ វិយ, វិសប្បនរសោ វិសនិបាតោ វិយ, អត្តនោ និស្សយទហនរសោ វា ទាវគ្គិ វិយ, ទុស្សនបច្ចុបដ្ឋានោ លទ្ធោកាសោ វិយ សបត្តោ, យថាវុត្តអាឃាតវត្ថុបទដ្ឋានោ វិសសំសដ្ឋបូតិមុត្តំ វិយ ទដ្ឋព្ពោ។ **បជហថា**តិ សមុច្ឆិន្ទថ។ តត្ថ យេ ឥមេ –

> “បញ្ចិមេ, ភិក្ខវេ, អាឃាតបដិវិនយា, យត្ថ ភិក្ខុនោ ឧប្បន្នោ អាឃាតោ សព្ពសោ បដិវិនេតព្ពោ។ កតមេ បញ្ច? យស្មិំ, ភិក្ខវេ, បុគ្គលេ អាឃាតោ ជាយេថ, មេត្តា តស្មិំ បុគ្គលេ ភាវេតព្ពា...បេ.... ករុណា...បេ.... ឧបេក្ខា, អសតិអមនសិការោ តស្មិំ បុគ្គលេ អាបជ្ជិតព្ពោ, ឯវំ តស្មិំ បុគ្គលេ អាឃាតោ បដិវិនេតព្ពោ។ យស្មិំ, ភិក្ខវេ, បុគ្គលេ អាឃាតោ ជាយេថ, កម្មស្សកតា តស្មិំ បុគ្គលេ អធិដ្ឋាតព្ពា ‘កម្មស្សកោ អយមាយស្មា កម្មទាយាទោ...បេ.... ភវិស្សតី’”តិ (អ. និ. ៥.១៦១) –

ឯវំ បញ្ច អាឃាតប្បដិវិនយា វុត្តាយេវ។

> “បញ្ចិមេ, អាវុសោ, អាឃាតបដិវិនយា, យត្ថ ភិក្ខុនោ ឧប្បន្នោ អាឃាតោ សព្ពសោ បដិវិនេតព្ពោ។ កតមេ បញ្ច? ឥធាវុសោ, ឯកច្ចោ បុគ្គលោ អបរិសុទ្ធកាយសមាចារោ ហោតិ បរិសុទ្ធវចីសមាចារោ; ឯវរូបេបិ, អាវុសោ, បុគ្គលេ អាឃាតោ បដិវិនេតព្ពោ”តិ (អ. និ. ៥.១៦២) –

ឯវមាទិនាបិ នយេន បញ្ច អាឃាតបដិវិនយា វុត្តា, តេសុ យេន កេនចិ អាឃាតបដិវិនយវិធិនា បច្ចវេក្ខិត្វា។ អបិច យោ –

> “ឧភតោទណ្ឌកេន ចេបិ, ភិក្ខវេ, កកចេន ចោរា ឱចរកា អង្គមង្គានិ ឱកន្តេយ្យុំ, តត្រាបិ យោ មនោ បទូសេយ្យ, ន មេ សោ តេន សាសនករោ”តិ (ម. និ. ១.២៣២) សត្ថុ ឱវាទោ។

> “តស្សេវ តេន បាបិយោ, យោ កុទ្ធំ បដិកុជ្ឈតិ;
> កុទ្ធំ អប្បដិកុជ្ឈន្តោ, សង្គាមំ ជេតិ ទុជ្ជយំ។
>
> “ឧភិន្នមត្ថំ ចរតិ, អត្តនោ ច បរស្ស ច;
> បរំ សង្កុបិតំ ញត្វា, យោ សតោ ឧបសម្មតិ។ (សំ. និ. ១.១៨៨);

> “សត្តិមេ , ភិក្ខវេ, ធម្មា សបត្តកន្តា សបត្តករណា កោធនំ អាគច្ឆន្តិ ឥត្ថឹ វា បុរិសំ វា។ កតមេ សត្ត? ឥធ, ភិក្ខវេ, សបត្តោ សបត្តស្ស ឯវំ ឥច្ឆតិ, ‘អហោ វតាយំ ទុព្ពណ្ណោ អស្សា’តិ។ តំ កិស្ស ហេតុ? ន, ភិក្ខវេ, សបត្តោ សបត្តស្ស វណ្ណវតាយ នន្ទតិ។ កោធនោយំ, ភិក្ខវេ, បុរិសបុគ្គលោ កោធាភិភូតោ កោធបរេតោ កិញ្ចាបិ សោ ហោតិ សុន្ហាតោ សុវិលិត្តោ កប្បិតកេសមស្សុ ឱទាតវត្ថវសនោ, អថ ខោ សោ ទុព្ពណ្ណោវ ហោតិ កោធាភិភូតោ។ អយំ, ភិក្ខវេ, បឋមោ ធម្មោ សបត្តកន្តោ សបត្តករណោ កោធនំ អាគច្ឆតិ ឥត្ថឹ វា បុរិសំ វា។
>
> “បុន ចបរំ, ភិក្ខវេ, សបត្តោ សបត្តស្ស ឯវំ ឥច្ឆតិ ‘អហោ វតាយំ ទុក្ខំ សយេយ្យា’តិ...បេ.... ន បចុរត្ថោ អស្សាតិ...បេ.... ន ភោគវា អស្សាតិ...បេ.... ន យសវា អស្សាតិ...បេ.... ន មិត្តវា អស្សាតិ...បេ.... កាយស្ស ភេទា បរំ មរណា អបាយំ ទុគ្គតឹ វិនិបាតំ និរយំ ឧបបជ្ជេយ្យាតិ។ តំ កិស្ស ហេតុ? ន, ភិក្ខវេ, សបត្តោ សបត្តស្ស សុគតិគមនេ នន្ទតិ។ កោធនោយំ, ភិក្ខវេ, បុរិសបុគ្គលោ កោធាភិភូតោ កោធបរេតោ កាយេន ទុច្ចរិតំ ចរតិ, វាចាយ ទុច្ចរិតំ ចរតិ, មនសា ទុច្ចរិតំ ចរតិ។ សោ កាយេន ទុច្ចរិតំ ចរិត្វា វាចាយ ទុច្ចរិតំ ចរិត្វា មនសា ទុច្ចរិតំ ចរិត្វា កាយស្ស ភេទា បរំ មរណា...បេ.... និរយំ ឧបបជ្ជតិ កោធាភិភូតោ”តិ (អ. និ. ៧.៦៤)។

> “កុទ្ធោ អត្ថំ ន ជានាតិ, កុទ្ធោ ធម្មំ ន បស្សតិ...បេ....។ (អ. និ. ៧.៦៤);

“កោធំ ជហេ វិប្បជហេយ្យ មានំ, សំយោជនំ សព្ពមតិក្កមេយ្យ។ (ធ. ប. ២២១);

“អនត្ថជននោ កោធោ, កោធោ ចិត្តប្បកោបនោ…បេ….។ (អ. និ. ៧.៦៤);

“កោធំ ឆេត្វា សុខំ សេតិ, កោធំ ឆេត្វា ន សោចតិ;
កោធស្ស វិសមូលស្ស, មធុរគ្គស្ស ព្រាហ្មណា”តិ។ (សំ. និ. ១.១៨៧);

“ឯកាបរាធំ ខម ភូរិបញ្ញ,
ន បណ្ឌិតា កោធពលា ភវន្តី”តិ។ –

ឯវមាទិនា នយេន ទោសេ អាទីនវំ វុត្តប្បដិបក្ខតោ ទោសប្បហានេ អានិសំសេ ច បច្ចវេក្ខិត្វា បុព្ពភាគេ ទោសំ តទង្គប្បហានាទិវសេន បជហិត្វា វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា តតិយមគ្គេន សព្ពសោ ទោសំ សមុច្ឆិន្ទថ, បជហថាតិ តេសំ ភិក្ខូនំ តត្ថ និយោជនំ។ តេន វុត្តំ “ទោសំ, ភិក្ខវេ, ឯកធម្មំ បជហថា”តិ។ **ទុដ្ឋាសេ**តិ អាឃាតេន ទូសិតចិត្តតាយ បទុដ្ឋា។ សេសមេត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ បឋមសុត្តវណ្ណនាយំ វុត្តនយមេវ។

ទុតិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. មោហសុត្តវណ្ណនា

៣. តតិយេ **មោហ**ន្តិ អញ្ញាណំ។ តញ្ហិ ទុក្ខេ អញ្ញាណំ, ទុក្ខសមុទយេ អញ្ញាណំ, ទុក្ខនិរោធេ អញ្ញាណំ, ទុក្ខនិរោធគាមិនិយា បដិបទាយ អញ្ញាណន្តិអាទិនា នយេន វិភាគេន អនេកប្បភេទម្បិ មុយ្ហន្តិ។ តេន សយំ វា មុយ្ហតិ មុយ្ហនមត្តមេវ វា តន្តិ មោហោតិ វុច្ចតិ។ សោ ចិត្តស្ស អន្ធភាវលក្ខណោ, អញ្ញាណលក្ខណោ វា, អសម្បដិវេធរសោ, អារម្មណសភាវច្ឆាទនរសោ វា, អសម្មាប្បដិបត្តិបច្ចុបដ្ឋានោ, អន្ធការបច្ចុបដ្ឋានោ វា, អយោនិសោមនសិការបទដ្ឋានោ, សព្ពាកុសលានំ មូលន្តិ ទដ្ឋព្ពោ។ តថាបិ **បជហថា**តិ បទស្ស –

“មូឡ្ហោ អត្ថំ ន ជានាតិ, មូឡ្ហោ ធម្មំ ន បស្សតិ;
អន្ធតមំ តទា ហោតិ, យំ មោហោ សហតេ នរំ”។ (ឥតិវុ. ៨៨);

“អនត្ថជននោ មោហោ…បេ….។ (ឥតិវុ. ៨៨);

“អវិជ្ជា, ភិក្ខវេ, បុព្ពង្គមា អកុសលានំ ធម្មានំ សមាបត្តិយា” (ឥតិវុ. ៤០);

“មោហសម្ពន្ធនោ លោកោ, ភព្ពរូបោវ ទិស្សតិ”; (ឧទា. ៧០);

“មោហោ និទានំ កម្មានំ សមុទយាយ” (អ. និ. ៣.៣៤);

“មូឡ្ហោ ខោ, ព្រាហ្មណ, មោហេន អភិភូតោ បរិយាទិន្នចិត្តោ ទិដ្ឋធម្មិកម្បិ ភយំ វេរំ បសវតិ, សម្បរាយិកម្បិ ភយំ វេរំ បសវតី”តិ ច –

អាទិនា នយេន “យោ កោចិ ធម្មោ កាមច្ឆន្ទាទិសំកិលេសធម្មេហិ និព្ពត្តេតព្ពោ, អត្ថតោ សព្ពោ សោ មោហហេតុកោ”តិ ច មោហេ អាទីនវំ តប្បដិបក្ខតោ មោហប្បហានេ អានិសំសញ្ច បច្ចវេក្ខិត្វា កាមច្ឆន្ទាទិប្បហានក្កមេនេវ បុព្ពភាគេ តទង្គាទិវសេន មោហំ បជហន្តា តតិយមគ្គេន យថាវុត្តលោភទោសេកដ្ឋំ មោហំ សមុច្ឆេទវសេន បជហថាតិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ អនាគាមិមគ្គវជ្ឈោ ឯវ ហិ មោហោ តថាធិប្បេតោតិ។ **មូឡ្ហាសេ**តិ កុសលាកុសលសាវជ្ជានវជ្ជាទិភេទេ អត្ថនោ ហិតាហិតេ សម្មូឡ្ហា។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

តតិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. កោធសុត្តវណ្ណនា

៤. ចតុត្ថេ **កោធ**ន្តិ ទោសំ។ ទោសោ ឯវ ហិ កោធបរិយាយេន ពុជ្ឈនកានំ បុគ្គលានំ អជ្ឈាសយវសេន ឯវំ វុត្តោ។ តស្មា ទុតិយសុត្តេ វុត្តនយេនេវេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អបិច កុជ្ឈនលក្ខណោ កោធោ,

អាឃាតករណរសោ, ចិត្តស្ស ព្យាបត្តិភាវបច្ចុបដ្ឋានោ, ចេតសោ បូតិភាវោតិ ទដ្ឋព្ពោតិ អយម្បិ វិសេសោ វេទិតព្ពោ។

ចតុត្ថសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. មក្ខសុត្តវណ្ណនា

៥. បញ្ចមេ **មក្ខ**ន្តិ បរគុណមក្ខនំ។ យទិបិ ហិ សោ គូថំ គហេត្វា បរំ បហរន្តោ វិយ អត្តនោ ករំ បឋមតរំ មក្ខតិយេវ, តថាបិ បរេសំ គុណមក្ខនាធិប្បាយេន បវត្តេតព្ពត្តា “បរគុណមក្ខនោ”តិ វុច្ចតិ។ តថា ហិ សោ ឧទកបុញ្ឆនមិវ ន្ហាតស្ស សរីរគតំ ឧទកំ បរេសំ គុណេ មក្ខេតិ បុញ្ឆតិ វិនាសេតិ , បរេហិ វា កតានំ មហន្តានម្បិ ការានំ ខេបនតោ ធំសនតោ មក្ខោតិ វុច្ចតិ។ សោ បរគុណមក្ខនលក្ខណោ, តេសំ វិនាសនរសោ, តទវច្ឆាទនបច្ចុបដ្ឋានោ។ អត្ថតោ បន បរេសំ គុណមក្ខនាការេន បវត្តោ ទោមនស្សសហគតចិត្តុប្បាទោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **បជហថា**តិ តត្ថ វុត្តប្បភេទំ ទោសំ, ទោសេ ច វុត្តនយំ អាទីនវំ, បហានេ ចស្ស អានិសំសំ បច្ចវេក្ខិត្វា បុព្ពភាគេ តទង្គាទិវសេន បជហន្តា វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា តតិយមគ្គេន អនវសេសំ សមុច្ឆិន្ទថាតិ អត្ថោ។ **មក្ខាសេ**តិ មក្ខិតា មក្ខិតបរគុណា, បរេសំ គុណានំ មក្ខិតារោ, តតោ ឯវ អត្តនោបិ ធំសិតគុណាតិ អត្ថោ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

បញ្ចមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. មានសុត្តវណ្ណនា

៦. ឆដ្ឋេ **មាន**ន្តិ ជាតិអាទិវត្ថុកំ ចេតសោ ឧន្នមនំ។ សោ ហិ “សេយ្យោហមស្មី”តិអាទិនា នយេន មញ្ញន្តិ តេន, សយំ វា មញ្ញតិ, មាននំ សម្បគ្គហោតិ វា មានោតិ វុច្ចតិ។ ស្វាយំ សេយ្យោហមស្មីតិ មានោ, សទិសោហមស្មីតិ មានោ, ហីនោហមស្មីតិ មានោតិ ឯវំ តិវិធោ។ បុន សេយ្យស្ស សេយ្យោហមស្មីតិ មានោ, សេយ្យស្ស សទិសោ, សេយ្យស្ស ហីនោ; សទិសស្ស សេយ្យោ, សទិសស្ស សទិសោ, សទិសស្ស ហីនោ; ហីនស្ស សេយ្យោ, ហីនស្ស សទិសោ, ហីនស្ស ហីនោហមស្មីតិ មានោតិ ឯវំ នវវិធោបិ ឧន្នតិលក្ខណោ, អហំការរសោ, សម្បគ្គហរសោ វា, ឧទ្ធុមាតភាវបច្ចុបដ្ឋានោ, កេតុកម្យតាបច្ចុបដ្ឋានោ វា, ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តលោភបទដ្ឋានោ ឧម្មាទោ វិយាតិ ទដ្ឋព្ពោ។ **បជហថា**តិ តស្ស សព្ពស្សបិ អត្តុក្កំសនបរវម្ភននិមិត្តតា, គរុដ្ឋានិយេសុ អភិវាទនបច្ចុបដ្ឋានអញ្ជលិកម្មសាមីចិកម្មាទីនំ អករណេ ការណតា, ជាតិមទបុរិសមទាទិភាវេន បមាទាបត្តិហេតុភាវោតិ ឯវមាទិភេទំ អាទីនវំ តប្បដិបក្ខតោ និរតិមានតាយ អានិសំសញ្ច បច្ចវេក្ខិត្វា រាជសភំ អនុប្បត្តោ ចណ្ឌាលោ វិយ សព្រហ្មចារីសុ នីចចិត្តតំ បច្ចុបដ្ឋបេត្វា បុព្ពភាគេ តទង្គាទិវសេន តំ បជហន្តា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អនាគាមិមគ្គេន សមុច្ឆិន្ទថាតិ អត្ថោ។ អនាគាមិមគ្គវជ្ឈោ ឯវ ហិ មានោ ឥធាធិប្បេតោ។ **មត្តាសេ**តិ ជាតិមទបុរិសមទាទិវសេន មានេន បមាទាបត្តិហេតុភូតេន មត្តា អត្តានំ បគ្គហេត្វា ចរន្តា។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

ឥមេសុ បន បដិបាដិយា ឆសុ សុត្តេសុ គាថាសុ វា អនាគាមិផលំ បាបេត្វា ទេសនា និដ្ឋាបិតា។ តត្ថ យេ ឥមេ អវិហា អតប្បា សុទស្សា សុទស្សី អកនិដ្ឋាតិ ឧបបត្តិភវវសេន បញ្ច អនាគាមិនោ, តេសុ អវិហេសុ ឧបបន្នា អវិហា នាម។ តេ អន្តរាបរិនិព្ពាយី, ឧបហច្ចបរិនិព្ពាយី, អសង្ខារបរិនិព្ពាយី, សសង្ខារបរិនិព្ពាយី, ឧទ្ធំសោតោ អកនិដ្ឋគាមីតិ បញ្ចវិធា, តថា អតប្បា, សុទស្សា, សុទស្សិនោ។ អកនិដ្ឋេសុ បន ឧទ្ធំសោតោ អកនិដ្ឋគាមី បរិហាយតិ។ តត្ថ យោ អវិហាទីសុ ឧប្បជ្ជិត្វា អាយុវេមជ្ឈំ អនតិក្កមិត្វា អរហត្តប្បត្តិយា កិលេសបរិនិព្ពានេន បរិនិព្ពាយតិ, អយំ **អន្តរាបរិនិព្ពាយី** នាម។ យោ បន អវិហាទីសុ អាទិតោ បញ្ចកប្បសតាទិភេទំ អាយុវេមជ្ឈំ អតិក្កមិត្វា បរិនិព្ពាយតិ, អយំ **ឧបហច្ចបរិនិព្ពាយី** នាម។ យោ អសង្ខារេន អធិមត្តប្បយោគំ អកត្វា អប្បទុក្ខេន អកសិរេន បរិនិព្ពាយតិ, អយំ **អសង្ខារបរិនិព្ពាយី** នាម។ យោ បន សសង្ខារេន អធិមត្តប្បយោគំ កត្វា ទុក្ខេន កិច្ឆេន កសិរេន បរិនិព្ពាយតិ, អយំ **សសង្ខារបរិនិព្ពាយី** នាម។ ឥតរោ បន អវិហាទីសុ ឧទ្ធំវាហិតភាវេន ឧទ្ធមស្ស តណ្ហាសោតំ, វដ្ដសោតំ, មគ្គសោតមេវ វាតិ ឧទ្ធំសោតោ។ អវិហាទីសុ ឧប្បជ្ជិត្វា អរហត្តំ បត្តុំ អសក្កោន្តោ តត្ថ តត្ថ យាវតាយុកំ ឋត្វា បដិសន្ធិគ្គហណវសេន អកនិដ្ឋំ គច្ឆតីតិ អកនិដ្ឋគាមី។

ឯត្ថ ច ឧទ្ធំសោតោ អកនិដ្ឋគាមី, ឧទ្ធំសោតោ ន អកនិដ្ឋគាមី, ន ឧទ្ធំសោតោ អកនិដ្ឋគាមី, ន ឧទ្ធំសោតោ ន អកនិដ្ឋគាមីតិ ចតុក្កំ វេទិតព្ពំ។ កថំ? យោ អវិហតោ បដ្ឋាយ ចត្តារោ ទេវលោកេ សោធេត្វា

អកនិដ្ឋំ គន្ត្វា បរិនិព្ពាយតិ, អយំ ឧទ្ធំសោតោ អកនិដ្ឋគាមី នាម។ យោ បន ហេដ្ឋា តយោ ទេវលោកេ សោធេត្វា សុទស្សីទេវលោកេ ឋត្វា បរិនិព្ពាយតិ, អយំ ឧទ្ធំសោតោ ន អកនិដ្ឋគាមី នាម។ យោ ឥតោ អកនិដ្ឋមេវ គន្ត្វា បរិនិព្ពាយតិ , អយំ ន ឧទ្ធំសោតោ អកនិដ្ឋគាមី នាម។ យោ បន ហេដ្ឋា ចតូសុ ទេវលោកេសុ តត្ថ តត្ថេវ បរិនិព្ពាយតិ, អយំ ន ឧទ្ធំសោតោ, ន អកនិដ្ឋគាមី នាមាតិ។

តត្ថ អវិហេសុ ឧប្បជ្ជិត្វា កប្បសតតោ ឧទ្ធំ បរិនិព្ពាយិកោ, ទ្វិន្នំ កប្បសតានំ មត្ថកេ បរិនិព្ពាយិកោ, បញ្ចកប្បសតេ អសម្បត្តេ បរិនិព្ពាយិកោតិ តយោ អន្តរាបរិនិព្ពាយិនោ។ វុត្តញ្ហេតំ “ឧបបន្នំ វា សមនន្តរា អប្បត្តំ វា វេមជ្ឈ”ន្តិ (បុ. ប. ៣៦)។ វា-សទ្ទេន ហិ បត្តមត្តោបិ សង្គហិតោតិ។ ឯវំ តយោ អន្តរាបរិនិព្ពាយិនោ, ឯកោ ឧបហច្ចបរិនិព្ពាយី ឯកោ ឧទ្ធំសោតោ។ តេសុ អសង្ខារបរិនិព្ពាយិនោ បញ្ច, សសង្ខារបរិនិព្ពាយិនោ បញ្ចាតិ ទស ហោន្តិ។ តថា អតប្បាសុទស្សាសុទស្សីសូតិ ចត្តារោ ទសកា ចត្តារីសំ អកនិដ្ឋេ បន ឧទ្ធំសោតស្ស អភាវតោ តយោ អន្តរាបរិនិព្ពាយិនោ, ឯកោ ឧបហច្ចបរិនិព្ពាយីតិ អសង្ខារបរិនិព្ពាយិនោ ចត្តារោ, សសង្ខារបរិនិព្ពាយិនោ ចត្តារោតិ អដ្ឋ, ឯវមេតេ អដ្ឋចត្តារីសំ អនាគាមិនោ។ តេ សព្ពេបិ ឥមេសុ សុត្តេសុ អវិសេសវចនេន គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

ឆដ្ឋសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. សព្ពបរិញ្ញាសុត្តវណ្ណនា

៧. សត្តមេ **សព្ព**ន្តិ អនវសេសំ។ អនវសេសវាចកោ ហិ អយំ សព្ព-សទ្ទោ។ សោ យេន យេន សម្ពន្ធំ គច្ឆតិ, តស្ស តស្ស អនវសេសតំ ទីបេតិ; យថា “សព្ពំ រូបំ, សព្ពា វេទនា, សព្ពសក្កាយបរិយាបន្នេសុ ធម្មេសូ”តិ។ សោ បនាយំ សព្ព-សទ្ទោ សប្បទេសនិប្បទេសវិសយតាយ ទុវិធោ។ តថា ហេស សព្ពសព្ពំ, បទេសសព្ពំ, អាយតនសព្ពំ, សក្កាយសព្ពន្តិ ចតូសុ វិសយេសុ ទិដ្ឋប្បយោគោ។ តត្ថ “សព្ពេ ធម្មា សព្ពាការេន ពុទ្ធស្ស ភគវតោ ញាណមុខេ អាបាថមាគច្ឆន្តី”តិអាទីសុ (ចូឡនិ. មោឃរាជមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៨៥) សព្ពសព្ពស្មិំ អាគតោ។ “សព្ពេសំ វោ, សារិបុត្តា, សុភាសិតំ បរិយាយេនា”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣៤៥) បទេសសព្ពស្មិំ។ “សព្ពំ វោ, ភិក្ខវេ, ទេសេស្សាមិ, ចក្ខុញ្ចេវ រូបញ្ច...បេ....។ មនញ្ចេវ ធម្មេ ចា”តិ (សំ. និ. ៤.២៣-២៥) ឯត្ថ អាយតនសព្ពស្មិំ។ “សព្ពធម្មមូលបរិយាយំ វោ, ភិក្ខវេ, ទេសេស្សាមី”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.១) សក្កាយសព្ពស្មិំ។ តត្ថ សព្ពសព្ពស្មិំ អាគតោ និប្បទេសវិសយោ, ឥតរេសុ តីសុបិ អាគតោ សប្បទេសវិសយោ ។ ឥធ បន សក្កាយសព្ពស្មិំ វេទិតព្ពោ។ វិបស្សនាយ អារម្មណភូតា តេភូមកធម្មា ហិ ឥធ “សព្ព”ន្តិ អនវសេសតោ គហិតា។

អនភិជានន្តិ “ឥមេ ធម្មា កុសលា, ឥមេ អកុសលា, ឥមេ សាវជ្ជា, ឥមេ អនវជ្ជា”តិអាទិនា “ឥមេ បញ្ចក្ខន្ធា, ឥមានិ ទ្វាទសាយតនានិ, ឥមា អដ្ឋារស ធាតុយោ, ឥទំ ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ, អយំ ទុក្ខសមុទយោ អរិយសច្ច”ន្តិ ច អាទិនា សព្ពេ អភិញ្ញេយ្យេ ធម្មេ អវិបរីតសភាវតោ អនភិជានន្តោ អភិវិសិដ្ឋេន ញាណេន នជានន្តោ។ **អបរិជាន**ន្តិ ន បរិជានន្តោ។ យោ ហិ សព្ពំ តេភូមកធម្មជាតំ បរិជានាតិ, សោ តីហិ បរិញ្ញាហិ បរិជានាតិ – ញាតបរិញ្ញាយ, តីរណបរិញ្ញាយ, បហានបរិញ្ញាយ។ តត្ថ កតមា ញាតបរិញ្ញា? សព្ពំ តេភូមកំ នាមរូបំ – “ឥទំ រូបំ, ឯត្តកំ រូបំ, ន ឥតោ ភិយ្យោ។ ឥទំ នាមំ, ឯត្តកំ នាមំ, ន ឥតោ ភិយ្យោ”តិ ភូតប្បសាទាទិប្បភេទំ រូបំ, ផស្សាទិប្បភេទំ នាមញ្ច, លក្ខណរសបច្ចុបដ្ឋានបទដ្ឋានតោ វវត្ថបេតិ។ តស្ស អវិជ្ជាទិកញ្ច បច្ចយំ បរិគ្គណ្ហាតិ។ អយំ ញាតបរិញ្ញា។ កតមា តីរណបរិញ្ញា? ឯវំ ញាតំ កត្វា តំ សព្ពំ តីរេតិ អនិច្ចតោ ទុក្ខតោ រោគតោតិ ទ្វាចត្តាលីសាយ អាការេហិ។ អយំ តីរណបរិញ្ញា។ កតមា បហានបរិញ្ញា? ឯវំ តីរយិត្វា អគ្គមគ្គេន សព្ពស្មិំ ឆន្ទរាគំ បជហតិ។ អយំ បហានបរិញ្ញា។

ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិកង្ខាវិតរណវិសុទ្ធិយោបិ ញាតបរិញ្ញា។ មគ្គាមគ្គបដិបទាញាណទស្សនវិសុទ្ធិយោ កលាបសម្មសនាទិអនុលោមបរិយោសានា វា បញ្ញា តីរណបរិញ្ញា។ អរិយមគ្គេន បជហនំ បហានបរិញ្ញា។ យោ សព្ពំ បរិជានាតិ, សោ ឥមាហិ តីហិ បរិញ្ញាហិ បរិជានាតិ។ ឥធ បន វិរាគប្បហានានំ បដិក្ខេបវសេន វិសុំ គហិតត្តា ញាតបរិញ្ញាយ តីរណបរិញ្ញាយ ច វសេន បរិជាននា វេទិតព្ពា។ យោ បនេវំ ន បរិជានាតិ, តំ សន្ធាយ វុត្តំ “អបរិជាន”ន្តិ។

តត្ថ ចិត្តំ អវិរាជយន្តិ តស្មិំ អភិញ្ញេយ្យវិសេសេ បរិញ្ញេយ្យេ អត្តនោ ចិត្តសន្តានំ ន វិរាជយំ, ន វិរជ្ជន្តោ; យថា តត្ថ រាគោ ន ហោតិ, ឯវំ វិរាគានុបស្សនំ ន ឧប្បាទេន្តោតិ អត្ថោ។ **អប្បជហ**ន្តិ វិបស្សនាបញ្ញាសហិតាយ មគ្គបញ្ញាយ តត្ថ បហាតព្ពយុត្តកំ កិលេសវដ្ដំ អនវសេសតោ ន បជហន្តោ។ យថា ចេតំ, ឯវំ អភិជាននាទយោបិ មិស្សកមគ្គវសេន វេទិតព្ពា។ បុព្ពភាគេ ហិ នានាចិត្តវសេន ញាតតីរណបហានបរិញ្ញាហិ ក

មេន អភិជាននាទីនិ សម្បាទេត្វា មគ្គកាលេ ឯកក្ខណេនេវ កិច្ចវសេន តំ សព្ពំ និប្ផាទេន្តំ ឯកមេវ ញាណំ បវត្តតីតិ។ **អភព្ពោ ទុក្ខក្ខយាយា**តិ និព្ពានាយ សកលស្ស វដ្ដទុក្ខស្ស ខេបនាយ ន ភព្ពោ, នាលំ ន សមត្ថោតិ អត្ថោ។

សព្ពញ្ច ខោតិ ឯត្ថ **ច**-សទ្ទោ ព្យតិរេកេ, **ខោ**-សទ្ទោ អវធារណេ។ តទុភយេន អភិជាននាទិតោ លទ្ធព្ពំ វិសេសំ ទុក្ខក្ខយស្ស ច ឯកន្តការណំ ទីបេតិ។ អភិជាននាទីសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ វុត្តមេវ។ តត្ថ បន បដិក្ខេបវសេន វុត្តំ, ឥធ វិធានវសេន វេទិតព្ពំ។ អយមេវ វិសេសោ។ អបិច **អភិជាន**ន្តិ ឧបាទានក្ខន្ធបញ្ចកសង្ខាតំ សក្កាយសព្ពំ សរូបតោ បច្ចយតោ ច ញាណស្ស អភិមុខីករណវសេន អភិជានន្តោ ហុត្វា អភាវា ការាទិបរិក្ខហេន តំ អនិច្ចាទិលក្ខណេហិ បរិច្ឆិជ្ជមានវសេន បរិជានន្តោ។ **វិរាជយ**ន្តិ សម្មទេវស្ស អនិច្ចតាទិអវពោធេន ឧប្បន្នភយាទីនវនិព្ពិទាទិញាណានុភាវេន អត្តនោ ចិត្តំ វិរត្តំ ករោន្តោ តត្ថ អណុមត្តម្បិ រាគំ អនុប្បាទេន្តោ។ **បជហ**ន្តិ វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនាសហិតាយ មគ្គបញ្ញាយ សមុទយបក្ខិយំ កិលេសវដ្ដំ បជហន្តោ សមុច្ឆិន្ទន្តោ។ **ភព្ពោ ទុក្ខក្ខយាយា**តិ ឯវំ កិលេសមលប្បហានេនេវ សព្ពស្ស កម្មវដ្ដស្ស បរិក្ខីណត្តា អនវសេសវិបាកវដ្ដខេបនាយ សកលសំសារវដ្ដទុក្ខបរិក្ខយភូតាយ វា អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា ភព្ពោ ឯកន្តេនេតំ បាបុណិតុន្តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

យោ សព្ពំ សព្ពតោ ញត្វាតិ យោ យុត្តយោគោ អារទ្ធវិបស្សកោ សព្ពំ តេភូមកធម្មជាតំ សព្ពតោ សព្ពភាគេន កុសលាទិក្ខន្ធាទិវិភាគតោ ទុក្ខាទិបីឡនាទិវិភាគតោ ច។ អថ វា **សព្ពតោ**តិ សព្ពស្មា កក្ខឡផុសនាទិលក្ខណាទិតោ អនិច្ចាទិតោ ចាតិ សព្ពាការតោ ជានិត្វា វិបស្សនាបុព្ពង្គមេន មគ្គញាណេន បដិវិជ្ឈិត្វា, វិបស្សនាញាណេនេវ វា ជាននហេតុ។ **សព្ពត្ថេសុ ន រជ្ជតី**តិ សព្ពេសុ អតីតាទិវសេន អនេកភេទភិន្នេសុ សក្កាយធម្មេសុ ន រជ្ជតិ, អរិយមគ្គាធិគមេន រាគំ ន ជនេតិ។ ឥមិនាស្ស តណ្ហាគាហស្ស អភាវំ ទស្សេន្តោ តំ និមិត្តត្តា ទិដ្ឋិមានគ្គាហានំ “ឯតំ មម ឯសោហមស្មិ, ឯសោ មេ អត្តា”តិ ឥមស្ស មិច្ឆាគាហត្តយស្សបិ អភាវំ ទស្សេតិ។ **ស វេ**តិ ឯត្ថ **ស**-ឥតិ និបាតមត្តំ។ **វេ**-តិ ព្យត្តំ, ឯកំសេនាតិ វា ឯតស្មិំ អត្ថេ និបាតោ។ **សព្ពបរិញ្ញា**តិ សព្ពបរិជាននតោ, យថាវុត្តស្ស សព្ពស្ស អភិសមយវសេន បរិជាននតោ។ **សោ**តិ យថាវុត្តោ យោគាវចរោ, អរិយោ ឯវ វា។ **សព្ពទុក្ខមុបច្ចគា**តិ សព្ពំ វដ្ដទុក្ខំ អច្ចគា អតិក្កមិ, សមតិក្កមីតិ អត្ថោ។

សត្តមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. មានបរិញ្ញាសុត្តវណ្ណនា

៨. អដ្ឋមេ អបុព្ពំ នត្ថិ, កេវលំ មានវសេន ទេសនា បវត្តា។ គាថាសុ បន **មានុបេតា អយំ បជា**តិ កម្មកិលេសេហិ បជាយតីតិ **បជា**តិ លទ្ធនាមា ឥមេ សត្តា មញ្ញនលក្ខណេន មានេន ឧបេតា ឧបគតា។ **មានគន្ថា ភវេ រតា**តិ កិមិកីដបដង្គាទិអត្តភាវេបិ មានេន គន្ថិតា មានសំយោជនេន សំយុត្តា។ តតោ ឯវ ទីឃរត្តំ បរិភាវិតាហំការវសេន “ឯតំ មមា”តិ សង្ខារេសុ អជ្ឈោសានពហុលត្តា តត្ថ និច្ចសុខអត្តាទិវិបល្លាសវសេន ច កាមាទិភវេ រតា។ **មានំ អបរិជានន្តា**តិ មានំ តីហិ បរិញ្ញាហិ ន បរិជានន្តា។ អរហត្តមគ្គញាណេន វា អនតិក្កមន្តា, “មានំ អបរិញ្ញាយា”តិ កេចិ បឋន្តិ។ **អាគន្តារោ បុនព្ភវ**ន្តិ បុន អាយាតិំ ឧបបត្តិភវំ។ បុនប្បុនំ ភវនតោ វា បុនព្ភវសង្ខាតំ សំសារំ អបរាបរំ បរិវត្តនវសេន គន្តារោ ឧបគន្តារោ ហោន្តិ, ភវតោ ន បរិមុច្ចន្តីតិ អត្ថោ។ **យេ ច មានំ បហន្ត្វាន, វិមុត្តា មានសង្ខយេ**តិ យេ បន អរហត្តមគ្គេន សព្ពសោ មានំ បជហិត្វា មានស្ស អច្ចន្តសង្ខយភូតេ អរហត្តផលេ និព្ពានេ វា តទេកដ្ឋសព្ពកិលេសវិមុត្តិយា វិមុត្តា សុដ្ឋុ មុត្តា។ **តេ មានគន្ថាភិភុនោ, សព្ពទុក្ខមុបច្ចគុ**ន្តិ តេ បរិក្ខីណភវសំយោជនា អរហន្តោ សព្ពសោ មានគន្ថំ មានសំយោជនំ សមុច្ឆេទប្បហានេន អភិភវិត្វា ឋិតា, អនវសេសំ វដ្ដទុក្ខំ អតិក្កមឹសូតិ អត្ថោ។ ឯវមេតស្មិំ សត្តមសុត្តេ ច អរហត្តំ កថិតន្តិ។

អដ្ឋមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩-១០. លោភទោសបរិញ្ញាសុត្តទ្វយវណ្ណនា

៩-១០. នវមទសមេសុ អបុព្ពំ នត្ថិ។ ទេសនាវិលាសវសេន តថា ពុជ្ឈនកានំ វេនេយ្យានំ អជ្ឈាសយវសេន វា តថា ទេសិតានីតិ ទដ្ឋព្ពំ។

នវមទសមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បឋមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ទុតិយវគ្គោ

១-៣. មោហបរិញ្ញាទិសុត្តវណ្ណនា

១១-១៣. ទុតិយវគ្គេបិ បឋមាទីនិ តីណិ សុត្តានិ វុត្តនយានេវ, តថា ទេសនាការណម្បិ វុត្តមេវ។

៤. អវិជ្ជានីវរណសុត្តវណ្ណនា

១៤. ចតុត្ថេ – “**នាហំ, ភិក្ខវេ**”តិអាទីសុ **ន**-ការោ បដិសេធត្ថោ។ **អហ**ន្តិ ភគវា អត្តានំ និទ្ទិសតិ។ **អញ្ញ**ន្តិ ឥទានិ វត្តព្ពអវិជ្ជានីវរណតោ អញ្ញំ។ **ឯកនីវរណម្បី**តិ ឯកនីវរណធម្មម្បិ។ **សមនុបស្សាមី**តិ ទ្វេ សមនុបស្សនា – ទិដ្ឋិសមនុបស្សនា ច ញាណសមនុបស្សនា ច។ តត្ថ “រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតី”តិអាទិនា (អ. និ. ៤.២០០; បដិ. ម. ១.១៣០) អាគតា អយំ ទិដ្ឋិសមនុបស្សនា នាម។ “អនិច្ចតោ សមនុបស្សតិ, នោ និច្ចតោ”តិអាទិនា (បដិ. ម. ៣.៣៥) បន អាគតា អយំ ញាណសមនុបស្សនា នាម។ ឥធាបិ ញាណសមនុបស្សនាវ អធិប្បេតា។ “សមនុបស្សាមី”តិ ច បទស្ស ន-ការេន សម្ពន្ធោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – “អហំ, ភិក្ខវេ, សព្ពញ្ញុតញ្ញាណសង្ខាតេន សមន្តចក្ខុនា សព្ពធម្មេ ហត្ថាមលកំ វិយ ឱលោកេន្តោបិ អញ្ញំ ឯកនីវរណម្បិ ន សមនុបស្សាមី”តិ។

យេន នីវរណេន និវុតា បជា ទីឃរត្តំ សន្ធាវន្តិ សំសរន្តីតិ យេន នីវរណកសភាវត្តា នីវរណេន ធម្មសភាវំ ជានិតុំ បស្សិតុំ បដិវិជ្ឈិតុំ អទត្វា ឆាទេត្វា បរិយោនទ្ធិត្វា ឋានេន អន្ធការេន និវុតា សត្តា អនាទិមតសំសារេ អបរិមាណេ កប្បេ មហន្តេសុ ចេវ ខុទ្ទកេសុ ច ភវាទីសុ អបរាបរុប្បត្តិវសេន សព្ពតោ ធាវន្តិ ចេវ សំសរន្តិ, ច។ អារម្មណន្តរសង្កមនវសេន វា សន្ធាវនំ, ភវន្តរសង្កមនវសេន សំសរណំ។ កិលេសានំ ពលវភាវេន វា សន្ធាវនំ, ទុព្ពលភាវេន សំសរណំ។ ខណិកមរណវសេន វា ឯកជាតិយំ សន្ធាវនំ, វោហារមរណវសេន អនេកាសុ ជាតីសុ សំសរណំ។ ចិត្តវសេន វា សន្ធាវនំ, “ចិត្តមស្ស វិធាវតី”តិ ហិ វុត្តំ, កម្មវសេន សំសរណំ។ ឯវំ សន្ធាវនសំសរណានំ វិសេសោ វេទិតព្ពោ។

យថយិទន្តិ យថា ឥទំ។ យ-ការោ បទសន្ធិករោ, សន្ធិវសេន រស្សត្តំ។ **អវិជ្ជានីវរណ**ន្តិ ឯត្ថ បូរេតុំ អយុត្តដ្ឋេន កាយទុច្ចរិតាទិ អវិន្ទិយំ នាម, អលទ្ធព្ពន្តិ អត្ថោ។ តំ អវិន្ទិយំ វិន្ទតីតិ អវិជ្ជា។ វិបរីតតោ កាយសុចរិតាទិ វិន្ទិយំ នាម, តំ វិន្ទិយំ ន វិន្ទតីតិ អវិជ្ជា។ ខន្ធានំ រាសដ្ឋំ, អាយតនានំ អាយតនដ្ឋំ, ធាតូនំ សុញ្ញដ្ឋំ, ឥន្ទ្រិយានំ អាធិបតេយ្យដ្ឋំ, សច្ចានំ តថដ្ឋំ ទុក្ខាទីនំ បីឡនាទិវសេន វុត្តំ ចតុព្ពិធំ អត្ថំ អវិទិតំ ករោតីតិបិ អវិជ្ជា។ អន្តវិរហិតេ សំសារេ សត្តេ ជវាបេតីតិ វា អវិជ្ជា, បរមត្ថតោ វា អវិជ្ជមានេសុ ឥត្ថិបុរិសាទីសុ ជវតិ បវត្តតិ, វិជ្ជមានេសុ ខន្ធាទីសុ ន ជវតិ, ន បវត្តតីតិ អវិជ្ជា។ អបិច ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ វត្ថារម្មណានំ បដិច្ចសមុប្បាទបដិច្ចសមុប្បន្នានញ្ច ធម្មានំ ឆាទនតោបិ អវិជ្ជា។ អវិជ្ជាវ នីវរណន្តិ អវិជ្ជានីវរណំ។

អវិជ្ជានីវរណេន ហិ, ភិក្ខវេ, និវុតា បជា ទីឃរត្តំ សន្ធាវន្តិ សំសរន្តីតិ ឥទំ បុរិមស្សេវ ទឡ្ហីករណត្ថំ វុត្តំ។ បុរិមំ វា – “យថយិទំ, ភិក្ខវេ, អវិជ្ជានីវរណ”ន្តិ ឯវំ ឱបម្មទស្សនវសេន វុត្តំ, ឥទំ នីវរណានុភាវទស្សនវសេន។ កស្មា បនេត្ថ អវិជ្ជាវ ឯវំ វុត្តា, ន អញ្ញេ ធម្មាតិ? អាទីនវបដិច្ឆាទនេន កាមច្ឆន្ទាទីនំ វិសេសប្បច្ចយភាវតោ។ តថា ហិ តាយ បដិច្ឆាទិតាទីនវេ វិសយេ កាមច្ឆន្ទាទយោ បវត្តន្តិ។

នត្ថញ្ញោតិ អាទិកា គាថា វុត្តស្ស អវុត្តស្ស ច អត្ថស្ស សង្គណ្ហនវសេន ភាសិតា។ តត្ថ **និវុតា**តិ និវារិតា បលិគុណ្ឋិតា, បដិច្ឆាទិតាតិ អត្ថោ។ **អហោរត្ត**ន្តិ ទិវា ចេវ រត្តិញ្ច, សព្ពកាលន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **យថា មោហេន អាវុតា**តិ យេន បការេន អវិជ្ជានីវរណសង្ខាតេន មោហេន អាវុតា បដិច្ឆាទិតា សុវិញ្ញេយ្យម្បិ អជានន្តិយោ បជា សំសារេ សំសរន្តិ, តថារូបោ អញ្ញោ ឯកធម្មោបិ ឯកនីវរណម្បិ នត្ថីតិ យោជេតព្ពំ។ **យេ ច មោហំ បហន្ត្វាន, តមោខន្ធំ បទាលយុ**ន្តិ យេ បន អរិយសាវកា បុព្ពភាគេ តទង្គាទិប្បហានវសេន, ហេដ្ឋិមមគ្គេហិ វា តំតំមគ្គវជ្ឈំ មោហំ បជហិត្វា អគ្គមគ្គេន វជិរូបមញាណេន មោហសង្ខាតមេវ តមោរាសិ បទាលយិំសុ, អនវសេសតោ សមុច្ឆិន្ទិំសុ។ **ន តេ បុន សំសរន្តី**តិ តេ អរហន្តោ –

> “ខន្ធានញ្ច បដិបាដិ, ធាតុអាយតនាន ច;
> អព្ពោច្ឆិន្នំ វត្តមានា, សំសារោតិ បវុច្ចតី”តិ។ –

ឯវំ វុត្តេ តមត្ថំ សំសារេ ន សំសរន្តិ ន បរិព្ភមន្តិ។ កឹ ការណា? **ហេតុ តេសំ ន វិជ្ជតិ** , យស្មា សំសារស្ស ហេតុ មូលការណំ អវិជ្ជា, សា តេសំ ន វិជ្ជតិ, សព្ពសោ នត្ថិ សមុច្ឆិន្នត្តាតិ។

ចតុត្ថសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. ឧត្តណ្ហាសំយោជនសុត្តវណ្ណនា

១៥. បញ្ចមេ យស្ស វិជ្ជតិ, តំ បុគ្គលំ ទុក្ខេហិ, កម្មំ វា វិបាកេហិ, ភវយោនិគតិវិញ្ញាណដ្ឋិតិសត្តាវាសេ វា ភវន្តរាទីហិ សំយោជេតីតិ **សំយោជនំ**។ តណ្ហាយនដ្ឋេន **តណ្ហា**, តសតិ សយំ បរិតសតិ, តសន្តិ វា ឯតាយាតិ តណ្ហា។ **សញ្ញុត្តា**តិ ចក្ខាទីសុ អភិនិវេសវត្ថូសុ ពទ្ធា។ សេសំ វុត្តនយមេវ។ កាមញ្ចេត្ថ អវិជ្ជាយបិ សំយោជនភាវោ តណ្ហាយ ច នីវរណភាវោ អត្ថិយេវ, តថាបិ អវិជ្ជាយ បដិច្ឆាទិកាទីនវេហិ ភវេហិ តណ្ហា សត្តេ សំយោជេតីតិ ឥមស្ស វិសេសស្ស ទស្សនត្ថំ បុរិមសុត្តេ អវិជ្ជា នីវរណភាវេន, ឥធ ច តណ្ហា សំយោជនភាវេនេវ វុត្តា។ កិញ្ច នីវរណសំយោជនប្បធានស្ស ទស្សនត្ថំ។ យថា ហិ នីវរណភាវេន អវិជ្ជា សំកិលេសធម្មានំ បធានភូតា បុព្ពង្គមា ច, ឯវំ សំយោជនភាវេន នេសំ តណ្ហាតិ តទធីនប្បធានភាវំ ទស្សេតុំ សុត្តទ្វយេ ឯវមេតេ ធម្មា វុត្តា។ អបិច វិសេសេន អវិជ្ជា និព្ពានសុខំ និវារេតីតិ "នីវរណ"ន្តិ វុត្តា, តណ្ហា សំសារទុក្ខេន សត្តេ សំយោជេតីតិ "សំយោជន"ន្តិ។

ទស្សនគមនន្តរាយករណតោ វា វិជ្ជាចរណវិបក្ខតោ ទ្វយំ ទ្វិធា វុត្តំ។ វិជ្ជាយ ហិ ឧជុវិបច្ចនីកភូតា អវិជ្ជា និព្ពានទស្សនស្ស អវិបរីតទស្សនស្ស ច វិសេសតោ អន្តរាយករា, ចរណធម្មានំ ឧជុវិបច្ចនីកភូតា តណ្ហា គមនស្ស សម្មាបដិបត្តិយា អន្តរាយករាតិ; ឯវមយំ អវិជ្ជាយ និវុតោ អន្ធីកតោ តណ្ហាយ សំវុតោ ពទ្ធោ អស្សុតវា បុថុជ្ជនោ អន្ធោ វិយ ពទ្ធោ មហាកន្តារំ, សំសារកន្តារំ នាតិវត្តតិ។ អនត្ថុប្បត្តិហេតុទ្វយទស្សនត្ថម្បិ ទ្វយំ ទ្វិធា វុត្តំ។ អវិជ្ជាគតោ ហិ បុគ្គលោ ពាលភាវេន អត្ថំ បរិហាបេតិ, អនត្ថញ្ច អត្តនោ ករោតិ, អកុសលោ វិយ អាតុរោ អសប្បាយកិរិយាយ។ ជានន្តោបិ ពាលោ ពាលភាវេន អត្ថំ បរិហាបេតិ, អនត្ថញ្ច ករោតិ ជានន្តោ វិយ រោគី អសប្បាយសេវី។ មក្កដាលេបោបមសុត្តំ ចេតស្ស អត្ថស្ស សាធកំ។

បដិច្ចសមុប្បាទស្ស មូលការណទស្សនត្ថម្បេត្ថ ទ្វយំ ទ្វិធា វុត្តំ។ វិសេសេន ហិ សម្មោហស្ស ពលវភាវតោ អវិជ្ជាខេត្តំ អតីតោ អទ្ធា, បត្ថនាយ ពលវភាវតោ តណ្ហាខេត្តំ អនាគតោ អទ្ធា។ តថា ហិ ពាលជនោ សម្មោហពហុលោ អតីតមនុសោចតិ, តស្ស អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារាតិ សព្ពំ នេតព្ពំ។ បត្ថនាពហុលោ អនាគតំ បជប្បតិ, តស្ស តណ្ហាបច្ចយា ឧបាទានន្តិអាទិ សព្ពំ នេតព្ពំ។ តេនេវ តាសំ បុព្ពន្តាហរណេន អបរន្តបដិសន្ធានេន ចស្ស យថាក្កមំ មូលការណតា ទស្សិតាតិ វេទិតព្ពន្តិ។

គាថាសុ **តណ្ហាទុតិយោ**តិ តណ្ហាសហាយោ។ តណ្ហា ហិ និរុទកកន្តារេ មរីចិកាយ ឧទកសញ្ញា វិយ បិបាសាភិភូតំ អប្បដិការទុក្ខាភិភូតម្បិ សត្តំ អស្សាទសន្ទស្សនវសេន សហាយកិច្ចំ ករោន្តី ភវាទីសុ អនិព្ពិន្ទំ កត្វា បរិព្ភមាបេតិ, តស្មា តណ្ហា បុរិសស្ស "ទុតិយា"តិ វុត្តា។ ននុ ច អញ្ញេបិ កិលេសាទយោ ភវាភិនិព្ពត្តិយា បច្ចយាវ? សច្ចមេតំ, ន បន តថា វិសេសប្បច្ចយោ យថា តណ្ហា។ តថា ហិ សា កុសលេហិ វិនា អកុសលេហិ, កាមាវចរាទិកុសលេហិ ច វិនា រូបាវចរាទិកុសលេហិ ភវនិព្ពត្តិយា វិសេសប្បច្ចយោ, យតោ សមុទយសច្ចន្តិ វុច្ចតីតិ។ **ឥត្ថភាវញ្ញថាភាវ**ន្តិ ឥត្ថភាវោ ច អញ្ញថាភាវោ ច ឥត្ថភាវញ្ញថាភាវោ។ សោ ឯតស្ស អត្ថីតិ ឥត្ថភាវញ្ញថាភាវោ សំសារោ, តំ តត្ថ ឥត្ថភាវោ មនុស្សត្តំ, អញ្ញថាភាវោ តតោ អវសិដ្ឋសត្តាវាសា។ ឥត្ថភាវោ វា តេសំ តេសំ សត្តានំ បច្ចុប្បន្នោ អត្តភាវោ, អញ្ញថាភាវោ អនាគតត្តភាវោ។ ឯវរូបោ វា អញ្ញោបិ អត្តភាវោ ឥត្ថភាវោ, ន ឯវរូបោ អញ្ញថាភាវោ។ តំ ឥត្ថភាវញ្ញថាភាវំ សំសារំ ខន្ធធាតុអាយតនបដិបាដឹ នាតិវត្តតិ, ន អតិក្កមតិ។

ឯតមាទីនវំ ញត្វា, តណ្ហំ ទុក្ខស្ស សម្ភវន្តិ ឯតំ សកលវដ្ដទុក្ខស្ស សម្ភវំ សមុទយំ តណ្ហំ អាទីនវំ អាទីនវតោ ញត្វាតិ អត្ថោ។ អថ វា **ឯតមាទីនវំ ញត្វា**តិ ឯតំ យថាវុត្តំ សំសារនាតិវត្តនំ អាទីនវំ ទោសំ ញត្វា។ **តណ្ហំ ទុក្ខស្ស សម្ភវ**ន្តិ តណ្ហញ្ច វុត្តនយេន វដ្ដទុក្ខស្ស បធានការណន្តិ ញត្វា។ **វីតតណ្ហោ អនាទានោ, សតោ ភិក្ខុ, បរិព្ពជេ**តិ ឯវំ តីហិ បរិញ្ញាហិ បរិជានន្តោ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា មគ្គបដិបាដិយា តណ្ហំ វិគមេន្តោ អគ្គមគ្គេន សព្ពសោ វីតតណ្ហោ វិគតតណ្ហោ, តតោ ឯវ ចតូសុ ឧបាទានេសុ កស្សចិបិ អភាវេន អាយតឹ បដិសន្ធិសង្ខាតស្ស វា អាទានស្ស អភាវេន អនាទានោ, សតិវេបុល្លប្បត្តិយា សព្ពត្ថ សតោកាវិតាយ សតោ ភិន្នកិលេសោ ភិក្ខុ បរិព្ពជេ ចរេយ្យ, ខន្ធបរិនិព្ពានេន វា សង្ខារប្បវត្តិតោ អបគច្ឆេយ្យាតិ អត្ថោ។

បញ្ចមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. បឋមសេខសុត្តវណ្ណនា

១៦. ឆដ្ឋេ **សេខស្សា**តិ ឯត្ថ កេនដ្ឋេន សេខោ? សេក្ខធម្មបដិលាភតោ សេខោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “កិត្តាវតា នុ ខោ, ភន្តេ, សេខោ ហោតីតិ? ឥធ, ភិក្ខុ, សេខាយ សម្មាទិដ្ឋិយា សមន្នាគតោ ហោតិ…បេ…. សេខេន សម្មាសមាធិនា សមន្នាគតោ ហោតិ។ ឯត្តាវតា ខោ, ភិក្ខុ, សេខោ ហោតី”តិ (សំ. និ. ៥.១៣)។

អបិច សិក្ខតីតិ សេខោ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

> “សិក្ខតីតិ ខោ, ភិក្ខុ, តស្មា សេខោតិ វុច្ចតិ។ កិញ្ច សិក្ខតិ? អធិសីលម្បិ សិក្ខតិ, អធិចិត្តម្បិ សិក្ខតិ, អធិបញ្ញម្បិ សិក្ខតិ។ សិក្ខតីតិ ខោ, ភិក្ខុ, តស្មា សេខោតិ វុច្ចតី”តិ (អ. និ. ៣.៨៦)។

យោបិ កល្យាណបុថុជ្ជនោ អនុលោមប្បដិបទាយ បរិបូរការី សីលសម្បន្នោ ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារោ ភោជនេ មត្តញ្ញូ ជាគរិយានុយោគមនុយុត្តោ បុព្ពរត្តាបររត្តំ ពោធិបក្ខិយានំ ធម្មានំ ភាវនានុយោគមនុយុត្តោ វិហរតិ – “អជ្ជ វា ស្វេ វា អញ្ញតរំ សាមញ្ញផលំ អធិគមិស្សាមី”តិ, សោបិ វុច្ចតិ សិក្ខតីតិ សេខោតិ។ ឥមស្មិំ អត្ថេ ន បដិវិទ្ធន្តោវ សេខោ អធិប្បេតោ, អថ ខោ កល្យាណបុថុជ្ជនោបិ។ អប្បត្តំ មានសំ ឯតេនាតិ **អប្បត្តមានសោ**។ **មានស**ន្តិ “អន្តលិក្ខចរោ បាសោ, យ្វាយំ ចរតិ មានសោ”តិ (សំ. និ. ១.១៥១; មហាវ. ៣៣) ឯត្ថ រាគោ មានសន្តិ វុត្តោ។ “ចិត្តំ មនោ មានស”ន្តិ (ធ. ស. ៦៣, ៦៥) ឯត្ថ ចិត្តំ។ “អប្បត្តមានសោ សេខោ, កាលំ កយិរា ជនេ សុតា”តិ (សំ. និ. ១.១៥៩) ឯត្ថ អរហត្តំ។ ឥធាបិ អរហត្តមេវ អធិប្បេតំ។ តេន អប្បត្តអរហត្តស្សាតិ វុត្តំ ហោតិ។

អនុត្តរន្តិ សេដ្ឋំ, អសទិសន្តិ អត្ថោ។ ចតូហិ យោគេហិ ខេមំ អនុបទ្ទុតន្តិ **យោគក្ខេមំ**, អរហត្តមេវ អធិប្បេតំ។ **បត្ថយមានស្សា**តិ ទ្វេ បត្ថនា តណ្ហាបត្ថនា, កុសលច្ឆន្ទបត្ថនា ច។ “បត្ថយមានស្ស ហិ ជប្បិតានិ, បវេធិតំ វាបិ បកប្បិតេសូ”តិ (សុ. និ. ៩០៨; មហានិ. ១៣៧) ឯត្ថ តណ្ហាបត្ថនា។

> “ឆិន្នំ បាបិមតោ សោតំ, វិទ្ធស្តំ វិនឡីកតំ;
> បាមោជ្ជពហុលា ហោថ, ខេមំ បត្ថេថ ភិក្ខវោ”តិ។ (ម. និ. ១.៣៥២);

ឯត្ថ កត្តុកម្យតាកុសលច្ឆន្ទបត្ថនា, អយមេវ ឥធាធិប្បេតា។ តេន បត្ថយមានស្សាតិ តំ យោគក្ខេមំ គន្តុកាមស្ស តន្និន្នស្ស តប្បោណស្ស តប្បព្ភារស្សាតិ អត្ថោ។ ***វិហរតោ***តិ ឯកំ ឥរិយាបថទុក្ខំ អញ្ញេន ឥរិយាបថេន វិច្ឆិន្ទិត្វា អបរិបតន្តំ អត្តភាវំ ហរតោ។ អថ វា “សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចាតិ អធិមុច្ចន្តោ សទ្ធាយ វិហរតី”តិអាទិនា និទ្ទេសនយេន ចេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អជ្ឈត្តិក**ន្តិ និយកជ្ឈត្តសង្ខាតេ អជ្ឈត្តេ ភវំ អជ្ឈត្តិកំ។ **អង្គ**ន្តិ ការណំ។ **ឥតិ ករិត្វា**តិ ឯវំ កត្វា។ **ន អញ្ញំ ឯកង្គម្បិ សមនុបស្សាមី**តិ ឯត្ថ អយំ សង្ខេបត្ថោ – ភិក្ខវេ, អជ្ឈត្តំ អត្តនោ សន្តានេ សមុដ្ឋិតំ ការណន្តិ កត្វា អញ្ញំ ឯកការណម្បិ ន សមនុបស្សាមិ យំ ឯវំ ពហូបការំ, **យថយិទំ យោនិសោ មនសិការោ**តិ ឧបាយមនសិការោ, បថមនសិការោ, អនិច្ចាទីសុ អនិច្ចាទិនយេនេវ មនសិការោ, អនិច្ចានុលោមិកេន វា ចិត្តស្ស អាវដ្ដនា អន្វាវដ្ដនា អាភោគោ សមន្នាហារោ មនសិការោ។ អយំ យោនិសោ មនសិការោ។

ឥទានិ យោនិសោ មនសិការស្ស អានុភាវំ ទស្សេតុំ “**យោនិសោ, *ភិក្ខវេ*, ភិក្ខុ មនសិ ករោន្តោ អកុសលំ បជហតិ, កុសលំ *ភាវេតី***”តិ វុត្តំ។ តត្ថ **យោនិសោ មនសិ ករោន្តោ**តិ “ឥទំ ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ, អយំ ទុក្ខសមុទយោ អរិយសច្ចំ, អយំ ទុក្ខនិរោធោ អរិយសច្ចំ, អយំ ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទា អរិយសច្ច”ន្តិ ចតូសុ អរិយសច្ចេសុ យោនិសោ មនសិការំ បវត្តេន្តោ។

តត្រាយំ អត្ថវិភាវនា – យទិបិ ឥទំ សុត្តំ អវិសេសេន សេក្ខបុគ្គលវសេន អាគតំ, ចតុមគ្គសាធារណវសេន បន សង្ខេបេនេវ កម្មដ្ឋានំ កថយិស្សាម។ យោ ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានិកោ យោគាវចរោ “តណ្ហាវជ្ជា តេភូមកា ខន្ធា ទុក្ខំ, តណ្ហា សមុទយោ, ឧភិន្នំ អប្បវត្តិ និរោធោ, និរោធសម្បាបកោ មគ្គោ”តិ ឯវំ បុព្ពេ ឯវំ អាចរិយសន្តិកេ ឧគ្គហិតចតុសច្ចកម្មដ្ឋានោ។ សោ អបរេន សមយេន វិបស្សនាមគ្គំ សមារុឡ្ហោ សមានោ តេភូមកេ ខន្ធេ “ឥទំ ទុក្ខ”ន្តិ យោនិសោ មនសិ ករោតិ, ឧបាយេន បថេន សមន្នាហរតិ ចេវ វិបស្សតិ ច។ វិបស្សនា ហិ ឥធ

មនសិការសីសេន វុត្តា។ យា បនាយំ តស្ស ទុក្ខស្ស សមុដ្ឋាបិកា បុរិមភវិកា តណ្ហា, អយំ ទុក្ខសមុទយោតិ យោនិសោ មនសិ ករោតិ។ យស្មា បន ឥទំ ទុក្ខំ, អយញ្ច សមុទយោ ឥទំ ឋានំ បត្វា និរុជ្ឈន្តិ ន បវត្តន្តិ, តស្មា យទិទំ និព្ពានំ នាម , អយំ ទុក្ខនិរោធោតិ យោនិសោ មនសិ ករោតិ។ និរោធសម្បាបកំ អដ្ឋង្គិកំ មគ្គំ, "អយំ ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទា"តិ យោនិសោ មនសិ ករោតិ, ឧបាយេន បថេន សមន្នាហរតិ ចេវ វិបស្សតិ ច។

តត្រាយំ ឧបាយោ – អភិនិវេសោ នាម ខន្ធេ ហោតិ, ន វិវដ្ដេ, តស្មា អយមត្ថោ – "ឥមស្មិំ កាយេ បថវីធាតុ, អាបោធាតូ"តិអាទិនា (ទី. និ. ២.៣៧៨) នយេន ចត្តារិ មហាភូតានិ តទនុសារេន ឧបាទារូបានិ ច បរិគ្គហេត្វា "អយំ រូបក្ខន្ធោ"តិ វវត្ថបេតិ។ តំ វវត្ថាបយតោ ឧប្បន្នេ តទារម្មណេ ចិត្តចេតសិកធម្មេ "ឥមេ ចត្តារោ អរូបក្ខន្ធា"តិ វវត្ថបេតិ។ តតោ "ឥមេ បញ្ចក្ខន្ធា ទុក្ខ"ន្តិ វវត្ថបេតិ។ តេ បន សង្ខេបតោ នាមញ្ច រូបញ្ចាតិ ទ្វេ ភាគា ហោន្តិ។ ឥទញ្ច នាមរូបំ សហេតុ សប្បច្ចយំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស អយំ អវិជ្ជាភវតណ្ហាទិកោ ហេតុ, អយំ អាហារាទិកោ បច្ចយោតិ ហេតុប្បច្ចយេ វវត្ថបេតិ។ សោ តេសំ បច្ចយានញ្ច បច្ចយុប្បន្នានញ្ច យាថាវសរសលក្ខណំ វវត្ថបេត្វា "ឥមេ ធម្មា អហុត្វា ភវន្តិ, ហុត្វា និរុជ្ឈន្តិ, តស្មា អនិច្ចា"តិ អនិច្ចលក្ខណំ អារោបេតិ, "ឧទយព្ពយបដិបីឡិតត្តា ទុក្ខា"តិ ទុក្ខលក្ខណំ អារោបេតិ, "អវសវត្តនតោ អនត្តា"តិ អនត្តលក្ខណំ អារោបេតិ។

ឯវំ តិលក្ខណានិ អារោបេត្វា វិបស្សន្តោ ឧទយព្ពយញាណុប្បត្តិយា ឧប្បន្នេ ឱភាសាទិកេ វិបស្សនុបក្កិលេសេ 'អមគ្គោ'តិ ឧទយព្ពយញាណមេវ "អរិយមគ្គស្ស ឧបាយភូតោ បុព្ពភាគមគ្គោ"តិ មគ្គាមគ្គំ វវត្ថបេត្វា បុន ឧទយព្ពយញាណំ បដិបាដិយា ភង្គញាណាទីនិ ច ឧប្បាទេន្តោ សោតាបត្តិមគ្គាទយោ បាបុណាតិ។ តស្មិំ ខណេ ចត្តារិ សច្ចានិ ឯកប្បដិវេធេនេវ បដិវិជ្ឈតិ, ឯកាភិសមយេន អភិសមេតិ។ តត្ថ ទុក្ខំ បរិញ្ញាបដិវេធេន បដិវិជ្ឈន្តោ, សមុទយំ បហានប្បដិវេធេន បដិវិជ្ឈន្តោ សព្ពំ អកុសលំ បជហតិ, និរោធំ សច្ឆិកិរិយាបដិវេធេន បដិវិជ្ឈន្តោ មគ្គំ ភាវនាបដិវេធេន បដិវិជ្ឈន្តោ សព្ពំ កុសលំ ភាវេតិ។ អរិយមគ្គោ ហិ និប្បរិយាយតោ កុច្ឆិតសលនាទិអត្ថេន កុសលោ, តស្មិញ្ច ភាវិតេ សព្ពេបិ កុសលា អនវជ្ជពោធិបក្ខិយធម្មា ភាវនាបារិបូរិំ គច្ឆន្តីតិ។ ឯវំ យោនិសោ មនសិ ករោន្តោ អកុសលំ បជហតិ, កុសលំ ភាវេតិ។ តថា ហិ វុត្តំ – "ឥទំ ទុក្ខន្តិ យោនិសោ មនសិ ករោតិ, អយំ ទុក្ខសមុទយោតិ យោនិសោ មនសិ ករោតី"តិអាទិ (ម. និ. ១.២១)។ អបរម្បិ វុត្តំ "យោនិសោ មនសិការសម្បន្នស្សេតំ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនោ បាដិកង្ខំ – អរិយំ អដ្ឋង្គិកំ មគ្គំ ភាវេស្សតិ, អរិយំ អដ្ឋង្គិកំ មគ្គំ ពហុលីករិស្សតី"តិ (សំ. និ. ៥.៥៥)។

យោនិសោ មនសិការោតិ គាថាយ អយំ សង្ខេបត្ថោ – សិក្ខតិ, សិក្ខាបទានិ តស្ស អត្ថិ, សិក្ខនសីលោតិ វា **សេខោ**។ សំសារេ ភយំ ឥក្ខតីតិ **ភិក្ខុ**។ តស្ស សេខស្ស ភិក្ខុនោ **ឧត្តមត្ថស្ស** អរហត្តស្ស **បត្តិយា** អធិគមាយ យថា យោនិសោ មនសិការោ, ឯវំ **ពហុការោ** ពហូបការោ អញ្ញោ កោចិ ធម្មោ នត្ថិ។ កស្មា? យស្មា យោនិសោ ឧបាយេន មនសិការំ បុរក្ខត្វា **បទហំ** ចតុព្ពិធសម្មប្បធានវសេន បទហន្តោ, **ខយំ ទុក្ខស្ស បាបុណេ** សំកិលេសវដ្ដទុក្ខស្ស បរិក្ខយំ បរិយោសានំ និព្ពានំ បាបុណេ អធិគច្ឆេយ្យ, តស្មា យោនិសោ មនសិការោ ពហុការោតិ។

ឆដ្ឋសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ទុតិយសេខសុត្តវណ្ណនា

១៧. សត្តមេ **ពាហិរន្តិ** អជ្ឈត្តសន្តានតោ ពហិ ភវំ។ **កល្យាណមិត្តតា**តិ យស្ស សីលាទិគុណសម្បន្នោ អយស្ស ឃាតា , ហិតស្ស វិធាតា សព្ពាការេន ឧបការកោ មិត្តោ ហោតិ, សោ បុគ្គលោ កល្យាណមិត្តោ, តស្ស ភាវោ កល្យាណមិត្តតា។ តត្រាយំ កល្យាណមិត្តោ បកតិយា សទ្ធាសម្បន្នោ ហោតិ សីលសម្បន្នោ សុតសម្បន្នោ ចាគសម្បន្នោ វីរិយសម្បន្នោ សតិសម្បន្នោ សមាធិសម្បន្នោ បញ្ញាសម្បន្នោ។ តត្ថ សទ្ធាសម្បត្តិយា សទ្ទហតិ តថាគតស្ស ពោធិំ, តេន សម្មាសម្ពោធិហេតុភូតំ សត្តេសុ ហិតសុខេសិតំ ន បរិច្ចជតិ, សីលសម្បត្តិយា សព្រហ្មចារីនំ បិយោ ហោតិ គរុ ច ភាវនីយោ ចោទកោ បាបគរហី វត្តា វចនក្ខមោ, សុតសម្បត្តិយា ខន្ធាយតនសច្ចបដិច្ចសមុប្បាទាទិកានំ គម្ភីរានំ កថានំ កត្តា ហោតិ, ចាគសម្បត្តិយា អប្បិច្ឆោ ហោតិ សន្តុដ្ឋោ បវិវិត្តោ អសំសដ្ឋោ, វីរិយសម្បត្តិយា អត្តនោ បរេសញ្ច ហិតប្បដិបត្តិយំ អារទ្ធវីរិយោ ហោតិ, សតិសម្បត្តិយា ឧបដ្ឋិតស្សតិ ហោតិ បរមេន សតិនេបក្កេន សមន្នាគតោ ចិរកតម្បិ ចិរភាសិតម្បិ សរិតា អនុស្សរិតា, សមាធិសម្បត្តិយា អវិក្ខិត្តោ ហោតិ សមាហិតោ ឯកគ្គចិត្តោ, បញ្ញាសម្បត្តិយា អវិបរីតំ បជានាតិ។ សោ សតិយា កុសលាកុសលានំ ធម្មានំ គតិយោ សមន្វេសន្តោ បញ្ញាយ សត្តានំ ហិតសុខំ យថាភូតំ ជានិត្វា សមាធិនា តត្ថ អព្យគ្គចិត្តោ ហុត្វា វីរិយេន សត្តេ អហិតតោ និសេធេត្វា ឯកន្តហិតេ និយោជេតិ។ តេនេវាហ –

“បិយោ គរុ ភាវនីយោ, វត្តា ច វចនក្ខមោ;
គម្ភីរញ្ច កថំ កត្តា, នោ ចាដ្ឋានេ និយោជកោ”តិ។ (នេត្តិ. ១១៣);

កល្យាណមិត្តោ , ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ អកុសលំ បជហតិ, កុសលំ ភាវេតីតិ កល្យាណមិត្តោ បុគ្គលោ កល្យាណមិត្តំ និស្សាយ កម្មស្សកតាញាណំ ឧប្បាទេតិ, ឧប្បន្នំ សទ្ធំ ផាតិំ ករោតិ, សទ្ធាជាតោ ឧបសង្កមតិ ឧបសង្កមិត្វា ធម្មំ សុណាតិ។ តំ ធម្មំ សុត្វា តថាគតេ សទ្ធំ បដិលភតិ, តេន សទ្ធាបដិលាភេន យាវាសំ បហាយ បព្ពជ្ជំ អនុតិដ្ឋតិ, ចតុបារិសុទ្ធិសីលំ សម្បាទេតិ, យថាពលំ ធុតធម្មេ សមាទាយ វត្តតិ, ទសកថាវត្ថុលាភី ហោតិ, អារទ្ធវីរិយោ វិហរតិ ឧបដ្ឋិតស្សតិ សម្បជានោ បុព្ពរត្តាបររត្តំ ពោធិបក្ខិយានំ ធម្មានំ ភាវនានុយោគមនុយុត្តោ, នចិរស្សេវ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរិយមគ្គាធិគមេន សព្ពំ អកុសលំ សមុច្ឆិន្ទតិ, សព្ពញ្ច កុសលំ ភាវនាបារិបូរិំ គមេន្តោ វឌ្ឍេតិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“កល្យាណមិត្តស្សេតំ, មេឃិយ, ភិក្ខុនោ បាដិកង្ខំ កល្យាណសហាយស្ស កល្យាណសម្បវង្កស្ស ‘យំ សីលវា ភវិស្សតិ, បាតិមោក្ខសំវរសំវុតោ វិហរិស្សតិ អាចារគោចរសម្បន្នោ, អណុមត្តេសុ វជ្ជេសុ, ភយទស្សាវី សមាទាយ សិក្ខិស្សតិ, សិក្ខាបទេសុ’។

“កល្យាណមិត្តស្សេតំ…បេ… កល្យាណសម្បវង្កស្ស ‘យំ យាយំ កថា អភិសល្លេខិកា ចេតោវិវរណសប្បាយា ឯកន្តនិព្ពិទាយ…បេ… និព្ពានាយ សំវត្តតិ។ សេយ្យថិទំ – អប្បិច្ឆកថា, សន្តុដ្ឋិកថា, បវិវេកកថា, អសំសគ្គកថា, វីរិយារម្ភកថា, សីលកថា, សមាធិកថា…បេ… វិមុត្តិញាណទស្សនកថា។ ឯវរូបាយ កថាយ និកាមលាភី ភវិស្សតិ អកិច្ឆលាភី អកសិរលាភី’។

“កល្យាណមិត្តស្សេតំ …បេ… កល្យាណសម្បវង្កស្ស ‘យំ អារទ្ធវីរិយោ វិហរិស្សតិ អកុសលានំ ធម្មានំ បហានាយ កុសលានំ ធម្មានំ ឧបសម្បទាយ ថាមវា ទឡ្ហបរក្កមោ អនិក្ខិត្តធុរោ កុសលេសុ ធម្មេសុ’។

“កល្យាណមិត្តស្សេតំ…បេ… កល្យាណសម្បវង្កស្ស ‘យំ បញ្ញវា ភវិស្សតិ, ឧទយត្ថគាមិនិយា បញ្ញាយ សមន្នាគតោ អរិយាយ និព្ពេធិកាយ សម្មា ទុក្ខក្ខយគាមិនិយា’”តិ (ឧទា. ៣១)។

ឯវំ សកលវដ្ដទុក្ខបរិមុច្ចននិមិត្តំ កល្យាណមិត្តតាតិ វេទិតព្ពំ។ តេនេវាហ –

“មមញ្ហិ , អានន្ទ, កល្យាណមិត្តំ អាគម្ម ជាតិធម្មា សត្តា ជាតិយា បរិមុច្ចន្តិ, ជរាធម្មា សត្តា ជរាយ បរិមុច្ចន្តី”តិអាទិ (សំ. និ. ១.១២៩)។

តេន វុត្តំ – “កល្យាណមិត្តោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ អកុសលំ បជហតិ, កុសលំ ភាវេតី”តិ។

គាថាយ **សប្បតិស្សោ**តិ បតិស្សវសង្ខាតេន សហ បតិស្សេនាតិ សប្បតិស្សោ, កល្យាណមិត្តស្ស ឱវាទំ សិរសា សម្បដិច្ឆកោ សុព្ពចោតិ អត្ថោ។ អថ វា ហិតសុខេ បតិដ្ឋាបនេន បតិ ឥសេតីតិ បតិស្សោ, ឱវាទទាយកោ។ គរុអាទរយោគេន តេន បតិស្សេន សហ វត្តតីតិ សប្បតិស្សោ, គរូសុ គរុចិត្តីការពហុលោ។ **សគារវោ**តិ ឆព្ពិធេនបិ គារវេន យុត្តោ។ **ករំ មិត្តានំ វចន**ន្តិ កល្យាណមិត្តានំ ឱវាទំ ករោន្តោ យថោវាទំ បដិបជ្ជន្តោ។ **សម្បជានោ**តិ សត្តដ្ឋានិយេន សម្បជញ្ញេន សមន្នាគតោ។ **បតិស្សតោ**តិ កម្មដ្ឋានំ ផាតិំ , គមេតុំ សមត្ថាយ សតិយា បតិស្សតោ សតោការី។ **អនុបុព្ពេនា**តិ សីលាទិវិសុទ្ធិបដិបាដិយា, តត្ថ ច វិបស្សនាបដិបាដិយា ចេវ មគ្គបដិបាដិយា ច។ **សព្ពសំយោជនក្ខយ**ន្តិ កាមរាគសំយោជនាទីនំ សព្ពេសំ សំយោជនានំ ខេបនតោ សព្ពសំយោជនក្ខយសង្ខាតស្ស អរិយមគ្គស្ស បរិយោសានភូតំ អរហត្តំ, តស្ស អារម្មណភូតំ និព្ពានមេវ វា។ **បាបុណេ** អធិគច្ឆេយ្យាតិ អត្ថោ។ ឥតិ ឥមេសុ ទ្វីសុ សុត្តេសុ អរិយមគ្គាធិគមស្ស សត្ថារា បធានង្គំ នាម គហិតន្តិ វេទិតព្ពំ។

សត្តមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. សង្ឃភេទសុត្តវណ្ណនា

១៨. អដ្ឋមេ **ឯកធម្មោ**តិ កតរោយំ សុត្តនិក្ខេបោ? អដ្ឋុប្បត្តិកោ។ តត្រាយំ សង្ខេបកថា – ទេវទត្តោ ហិ អជាតសត្តុំ ទុគ្គហណំ គាហាបេត្វា តស្ស បិតរំ រាជានំ ពិម្ពិសារំ តេន មារាបេត្វាបិ អភិមារេ បយោជេត្វាបិ សិលាបវិជ្ឈនេន លោហិតុប្បាទកម្មំ កត្វាបិ ន តាវតា បាកដោ ជាតោ, នាឡាគិរិំ វិស្សជ្ជេត្វា បន បាកដោ

ជាតោ។ អថ មហាជនោ “ឯវរូបម្បិ នាម បាបំ គហេត្វា រាជា វិចរតី”តិ កោលាហលំ អកាសិ, មហាឃោសោ អហោសិ។ តំ សុត្វា រាជា អត្តនា ទីយមានានិ បញ្ច ថាលិបាកសតានិ បច្ឆិន្ទាបេសិ, ឧបដ្ឋានម្បិស្ស នាគមាសិ។ នាគរាបិ កុលំ ឧបគតស្ស កដច្ឆុភត្តម្បិស្ស នាទំសុ។ សោ បរិហីនលាភសក្ការោ កោហញ្ញេន ជីវិតុកាមោ សត្ថារំ ឧបសង្កមិត្វា បញ្ច វត្ថូនិ យាចិត្វា “អលំ, ទេវទត្ត, យោ ឥច្ឆតិ, សោ អារញ្ញិកោ ហោតូ”តិអាទិនា (បារា. ៤០៩; ចូឡវ. ៣៤៣) ភគវតា បដិក្ខិត្តោ តេហិ បញ្ចហិ វត្ថូហិ ពាលំ លូខប្បសន្នំ ជនំ សញ្ញាបេន្តោ បញ្ចសតេ វជ្ជិបុត្តកេ សលាកំ គាហាបេត្វា សង្ឃំ ភិន្ទិត្វាវ តេ អាទាយ គយាសីសំ អគមាសិ។ អថ ទ្វេ អគ្គសាវកា សត្ថុ អាណាយ តត្ថ គន្ត្វា ធម្មំ ទេសេត្វា តេ អរិយផលេ បតិដ្ឋាបេត្វា អានយឹសុ។ យេ បនស្ស សង្ឃភេទាយ បរក្កមន្តស្ស លទ្ធឹ រោចេត្វា តថេវ បគ្គយ្ហ ឋិតា សង្ឃេ ភិជ្ជន្តេ ភិន្នេ ច សមនុញ្ញា អហេសុំ, តេសំ តំ ទីឃរត្តំ អហិតាយ ទុក្ខាយ អហោសិ ។

ទេវទត្តោបិ ន ចិរស្សេវ រោគាភិភូតោ ពាឡ្ហគិលានោ មរណកាលេ “សត្ថារំ វន្ទិស្សាមី”តិ មញ្ចកសិវិកាយ នីយមានោ ជេតវនបោក្ខរណិតីរេ ឋបិតោ បថវិយា វិវរេ ទិន្នេ បតិត្វា អវីចិម្ហិ និព្ពត្តិ, យោជនសតិកោ ចស្ស អត្តភាវោ អហោសិ កប្បដ្ឋិយោ តាលក្ខន្ធបរិមាណេហិ អយសូលេហិ វិនិវិទ្ធោ។ ទេវទត្តបក្ខិកានិ ច បញ្ចមត្តានិ កុលសតានិ តស្ស លទ្ធិយំ ឋិតានិ សហ ពន្ធវេហិ និរយេ និព្ពត្តានិ។ ឯកទិវសំ ភិក្ខូ ធម្មសភាយំ កថំ សមុដ្ឋាបេសុំ “អាវុសោ, ទេវទត្តេន សង្ឃំ ភិន្ទន្តេន ភារិយំ កម្មំ កត”ន្តិ។ អថ សត្ថា ធម្មសភំ ឧបគន្ត្វា “កាយ នុត្ថ, ភិក្ខវេ, ឯតរហិ កថាយ សន្និសិន្នា”តិ បុច្ឆិត្វា “ឥមាយ នាមា”តិ វុត្តេ សង្ឃភេទេ អាទីនវំ ទស្សេន្តោ ឥមំ សុត្តំ អភាសិ។ កេចិ បន ភណន្តិ “ទេវទត្តស្ស តប្បក្ខិកានញ្ច តថា និរយេ និព្ពត្តភាវំ ទិស្វា សង្ឃភេទេ អាទីនវំ ទស្សេន្តោ ភគវា អត្តនោ អជ្ឈាសយេនេវ ឥមំ សុត្តំ ទេសេសី”តិ។

តត្ថ **ឯកធម្មោ**តិ ឯកោ អកុសលោ មហាសាវជ្ជធម្មោ។ **លោកេ**តិ សត្តលោកេ។ **ឧប្បជ្ជមានោ ឧប្បជ្ជតី**តិ ឯត្ថ ភេទសំវត្តនិកេសុ ភណ្ឌនាទីសុ សង្ឃេ ឧប្បន្នេសុបិ “ធម្មោ អធម្មោ”តិអាទីសុ អដ្ឋារសភេទករវត្ថូសុ យស្ស កស្សចិ ទីបនវសេន វោហរន្តេសុបិ តត្ថ រុចិជននត្ថំ អនុស្សាវេន្តេសុបិ អនុស្សាវេត្វា សលាកាយ គាហិតាយបិ សង្ឃភេទោ ឧប្បជ្ជមានោ នាម ហោតិ, សលាកាយ បន គាហិតាយ ចត្តារោ វា អតិរេកា វា យទា អាវេណិកំ ឧទ្ទេសំ វា សង្ឃកម្មំ វា ករោន្តិ, តទា សង្ឃភេទោ ឧប្បជ្ជតិ នាម។ កតេ បន តស្មឹ សង្ឃភេទោ ឧប្បន្នោ នាម? កម្មំ, ឧទ្ទេសោ, វោហារោ, អនុស្សាវនា, សលាកគ្គាហោតិ ឥមេសុ ហិ បញ្ចសុ សង្ឃស្ស ភេទការណេសុ កម្មំ វា ឧទ្ទេសោ វា បមាណំ, វោហារានុស្សាវនសលាកគ្គាហា បន បុព្ពភាគាតិ។

ពហុជនាហិតាយាតិអាទីសុ ០.មហាជនស្ស ឈានមគ្គាទិសម្បត្តិនិវារណេន អហិតាយ, សគ្គសម្បត្តិនិវារណេន អសុខាយ, អបាយូបបត្តិហេតុភាវេន អនត្ថាយ។ អកុសលធម្មវសេន វា អហិតាយ, ហិតមត្តស្សបិ អភាវា សុគតិយម្បិ និព្ពត្តនកកាយិកចេតសិកទុក្ខាយ ឧប្បជ្ជតីតិ សម្ពន្ធោ ។ **ទេវមនុស្សាន**ន្តិ ឥទំ “ពហុនោ ជនស្សា”តិ វុត្តេសុ ឧក្កដ្ឋបុគ្គលនិទ្ទេសោ។ អបរោ នយោ – **ពហុជនាហិតាយា**តិ ពហុជនស្ស មហតោ សត្តកាយស្ស អហិតត្ថាយ, ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកអនត្ថាយាតិ អត្ថោ។ **អសុខាយា**តិ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកអសុខត្ថាយ, ទុវិធទុក្ខត្ថាយាតិ អត្ថោ។ **អនត្ថាយា**តិ បរមត្ថបដិក្ខេបាយ។ និព្ពានញ្ហិ បរមត្ថោ, តតោ ឧត្តរិ អត្ថោ នត្ថិ។ **អហិតាយា**តិ មគ្គបដិក្ខេបាយ។ និព្ពានសម្បាបកមគ្គតោ ហិ ឧត្តរិ ហិតំ នាម នត្ថិ។ **ទុក្ខាយា**តិ អរិយសុខវិរាធនេន វដ្ដទុក្ខតាយ។ យេ ហិ អរិយសុខតោ វិរទ្ធា តំ អធិគន្តុំ អភព្ពា, តេ វដ្ដទុក្ខេ បរិព្ភមន្តិ, អរិយសុខតោ ច ឧត្តរិ សុខំ នាម នត្ថិ។ វុត្តញ្ហេតំ “អយំ សមាធិ បច្ចុប្បន្នសុខោ ចេវ អាយតិញ្ច សុខវិបាកោ”តិ (ទី. និ. ៣.៣៥៥; អ. និ. ៥.២៧)។

ឥទានិ “សង្ឃភេទោ”តិ សរូបតោ ទស្សេត្វា តស្ស អហិតាទីនំ ឯកន្តហេតុភាវំ បកាសេតុំ **“សង្ឃេ ខោ បន, ភិក្ខវេ, ភិន្នេ”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ភិន្នេ**តិ និមិត្តត្ថេ ភុម្មំ យថា “អជិនម្ហិ ហញ្ញតេ ទីបី”តិ (ទី. និ. ៣.៩១), ភេទហេតូតិ អត្ថោ។ **អញ្ញមញ្ញំ ភណ្ឌនានី**តិ ចតុន្នំ បរិសានំ តប្បក្ខិកានញ្ច “ឯសោ ធម្មោ, នេសោ ធម្មោ”តិ អញ្ញមញ្ញំ វិវទនានិ។ ភណ្ឌនញ្ហិ កលហស្ស បុព្ពភាគោ។ **បរិភាសា**តិ “ឥទញ្ចិទញ្ច វោ អនត្ថំ ករិស្សាមា”តិ ភយុប្បាទនវសេន តជ្ជនា។ **បរិក្ខេបា**តិ ជាតិអាទិវសេន បរិតោ ខេបា, ទសហិ អក្កោសវត្ថូហិ ខុំសនវម្ភនា។ **បរិច្ចជនា**តិ ឧក្ខេបនិយកម្មករណាទិវសេន និស្សារណា។ **តត្ថា**តិ តស្មឹ សង្ឃភេទេ, តន្និមិត្តេ វា ភណ្ឌនាទិកេ។ **អប្បសន្នា**តិ រតនត្តយគុណានំ អនភិញ្ញា។ **ន បសីទន្តី**តិ “ធម្មចារិនោ សមចារិនោ”តិអាទិនា ឃ្វាយំ ភិក្ខូសុ បសាទនាការោ, តថា ន បសីទន្តិ, តេសំ វា សោតព្ពំ សទ្ធាតព្ពំ ន មញ្ញន្តិ។ តថា ច ធម្មេ សត្ថរិ ច អប្បសន្នាវ ហោន្តិ។ **ឯកច្ចានំ អញ្ញថត្ត**ន្តិ បុថុជ្ជនានំ អវិរូឡ្ហសទ្ធានំ បសាទញ្ញថត្តំ។

គាថាយំ **អាបាយិកោ**តិអាទីសុ អបាយេ និព្ពត្តនារហតាយ អាបាយិកោ។ តត្ថាបិ អវីចិសង្ខាតេ មហានិរយេ ឧប្បជ្ជតីតិ **នេរយិកោ**។ ឯកំ អន្តរកប្បំ បរិបុណ្ណមេវ កត្វា តត្ថ តិដ្ឋតីតិ **កប្បដ្ឋោ**។

សង្ឃភេទសង្ខាតេ វគ្គេ រតោតិ **វគ្គរតោ**។ អធម្មិយតាយ **អធម្មោ**។ ភេទករវត្ថូហិ សង្ឃភេទសង្ខាតេ ឯវ ច អធម្មេ ឋិតោតិ **អធម្មដ្ឋោ**។ **យោគក្ខេមា បធំសតី**តិ យោគក្ខេមតោ ហិតតោ បធំសតិ បរិហាយតិ, ចតូហិ វា យោគេហិ អនុបទ្ទុតត្តា យោគក្ខេមំ នាម អរហត្តំ និព្ពានញ្ច, តតោ បនស្ស ធំសនេ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ ទិដ្ឋិសីលសាមញ្ញតោ សំហតង្គេន **សង្ឃំ**, តតោ ឯវ ឯកកម្មាទិវិធានយោគេន **សមគ្គំ** សហិតំ។ **ភេត្វានា**តិ បុព្ពេ វុត្តលក្ខណេន សង្ឃភេទេន ភិន្ទិត្វា។ **កប្បន្តិ** អាយុកប្បំ។ សោ បនេត្ថ អន្តរកប្បោវ។ **និរយម្ហី**តិ អវីចិមហានិរយម្ហិ។

អដ្ឋមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. សង្ឃសាមគ្គីសុត្តវណ្ណនា

១៩. នវមេ **ឯកធម្មោ**តិ ឯកោ កុសលធម្មោ អនវជ្ជធម្មោ។ “អយំ ធម្មោ, នាយំ ធម្មោ”តិអាទិនា សចេ សង្ឃេ វិវាទោ ឧប្បជ្ជេយ្យ, តត្ថ ធម្មកាមេន វិញ្ញុនា ឥតិ បដិសញ្ចិក្ខិតព្ពំ “ឋានំ ខោ, បនេតំ វិជ្ជតិ, យទិទំ វិវាទោ វឌ្ឍមានោ សង្ឃរាជិយា វា សង្ឃភេទាយ វា សំវត្តេយ្យា”តិ។ សចេ តំ អធិករណំ អត្តនា បគ្គហេត្វា ឋិតោ, អគ្គិំ អក្កន្តេន វិយ សហសា តតោ ឱរមិតព្ពំ។ អថ បរេហិ តំ បគ្គហិតំ សយញ្ចេតំ សក្កោតិ វូបសមេតុំ, ឧស្សាហជាតោ ហុត្វា ទូរម្បិ គន្ត្វា តថា បដិបជ្ជិតព្ពំ, យថា តំ វូបសម្មតិ។ សចេ បន សយំ ន សក្កោតិ, សោ ច វិវាទោ ឧបរូបរិ វឌ្ឍតេវ, ន វូបសម្មតិ។ យេ តត្ថ បតិរូបា សិក្ខាកាមា សព្រហ្មចារិនោ, តេ ឧស្សាហេត្វា យេន ធម្មេន យេន វិនយេន យេន សត្ថុសាសនេន តំ អធិករណំ យថា វូបសម្មតិ, តថា វូបសមេតព្ពំ។ ឯវំ វូបសមេន្តស្ស យោ សង្ឃសាមគ្គិករោ កុសលោ ធម្មោ, អយមេត្ថ ឯកធម្មោតិ អធិប្បេតោ។ សោ ហិ ឧភតោបក្ខិយានំ ទ្វេឡ្ហកជាតានំ ភិក្ខូនំ, តេសំ អនុវត្តនវសេន ឋិតានំ ភិក្ខុនីនំ ឧបាសកានំ ឧបាសិកានំ តេសំ អារក្ខទេវតានំ យាវ ទេវ ព្រហ្មានម្បិ ឧប្បជ្ជនារហំ អហិតំ ទុក្ខាវហំ សំកិលេសធម្មំ អបនេត្វា មហតោ បុញ្ញរាសិស្ស កុសលាភិសន្ទស្ស ហេតុភាវតោ សទេវកស្ស លោកស្ស ហិតសុខាវហោ ហោតិ។ តេន វុត្តំ **“ឯកធម្មោ, ភិក្ខវេ, លោកេ ឧប្បជ្ជមានោ ឧប្បជ្ជតិ ពហុជនហិតាយា**”តិអាទិ។ តស្សត្ថោ អនន្តរសុត្តេ វុត្តវិបរិយាយេន វេទិតព្ពោ។ **សង្ឃសាមគ្គី**តិ សង្ឃស្ស សមគ្គភាវោ ភេទាភាវោ ឯកកម្មតា ឯកុទ្ទេសតា ច។

គាថាយំ **សុខា សង្ឃស្ស សាមគ្គី**តិ សុខស្ស បច្ចយភាវតោ សាមគ្គី សុខាតិ វុត្តា។ យថា “សុខោ ពុទ្ធានមុប្បាទោ”តិ (ធ. ប. ១៩៤)។ **សមគ្គានញ្ចនុគ្គហោ**តិ សមគ្គានំ សាមគ្គិអនុមោទនេន អនុគ្គណ្ហនំ សាមគ្គិអនុរូបំ, យថា តេ សាមគ្គីំ ន វិជហន្តិ, តថា គហណំ ឋបនំ អនុពលប្បទានន្តិ អត្ថោ។ **សង្ឃំ សមគ្គំ កត្វានា**តិ ភិន្នំ សង្ឃំ រាជិបត្តំ វា សមគ្គំ សហិតំ កត្វា។ **កប្បន្តិ** អាយុកប្បមេវ។ **សគ្គម្ហិ មោទតី**តិ កាមាវចរទេវលោកេ អញ្ញេ ទេវេ ទសហិ ឋានេហិ អភិភវិត្វា ទិព្ពសុខំ អនុភវន្តោ ឥច្ឆិតនិប្ផត្តិយាវ មោទតិ បមោទតិ លលតិ កីឡតីតិ។

នវមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. បទុដ្ឋចិត្តសុត្តវណ្ណនា

២០. ទសមស្ស កា ឧប្បត្តិ? អដ្ឋុប្បត្តិយេវ។ ឯកទិវសំ កិរ ភិក្ខូ ធម្មសភាយំ សន្និសិន្នា កថំ សមុដ្ឋាបេសុំ – “អាវុសោ, ឥធេកច្ចោ ពហុំ បុញ្ញកម្មំ ករោតិ, ឯកច្ចោ ពហុំ បាបកម្មំ, ឯកច្ចោ ឧភយវោមិស្សកំ ករោតិ។ តត្ថ វោមិស្សការិនោ កីទិសោ អភិសម្បរាយោ”តិ? អថ សត្ថា ធម្មសភំ ឧបគន្ត្វា បញ្ញត្តវរពុទ្ធាសនេ និសិន្នោ តំ កថំ សុត្វា “ភិក្ខវេ, មរណាសន្នកាលេ សំកិលិដ្ឋចិត្តស្ស ទុគ្គតិ បាដិកង្ខា”តិ ទស្សេន្តោ ឥមាយ អដ្ឋុប្បត្តិយា ឥទំ សុត្តំ ទេសេសិ។

តត្ថ **ឥធា**តិ ទេសាបទេសេ និបាតោ។ ស្វាយំ កត្ថចិ បទេសំ ឧបាទាយ វុច្ចតិ “ឥធេវ តិដ្ឋមានស្ស, ទេវភូតស្ស មេ សតោ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.៣៦៩)។ កត្ថចិ សាសនំ ឧបាទាយ “ឥធេវ, ភិក្ខវេ, សមណោ ឥធ ទុតិយោ សមណោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.១៣៩; អ. និ. ៤.២៤១)។ កត្ថចិ បទបូរណមត្តេ “ឥធាហំ, ភិក្ខវេ, ភុត្តាវី អស្សំ បវារិតោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣០)។ កត្ថចិ លោកំ ឧបាទាយ វុច្ចតិ “ឥធ តថាគតោ លោកេ ឧប្បជ្ជតី”តិអាទីសុ (អ. និ. ៣.៦១)។ ឥធាបិ លោកេ ឯវ ទដ្ឋព្ពោ។ **ឯកច្ចន្តិ** ឯកំ, អញ្ញតរន្តិ អត្ថោ។ **បុគ្គលន្តិ** សត្តំ។ សោ ហិ យថាបច្ចយំ កុសលាកុសលានំ តព្ពិបាកានញ្ច បូរណតោ មរណវសេន គលនតោ ច បុគ្គលោតិ វុច្ចតិ។ **បទុដ្ឋចិត្តន្តិ** បទោសេន អាឃាតេន ទុដ្ឋចិត្តំ។ អថ វា **បទុដ្ឋចិត្តន្តិ** ទោសេន រាគាទិនា បទូសិតចិត្តំ។ ឯត្ថ ច **ឯកច្ចន្តិ** ឥទំ បទុដ្ឋចិត្តស្ស បុគ្គលស្ស វិសេសនំ។ យស្ស ហិ បដិសន្ធិទាយកកម្មំ ឱកាសមកាសិ, សោ

តថា វុត្តោ។ យស្ស ច អកុសលប្បវត្តិតោ ចិត្តំ និវត្តេត្វា កុសលវសេន ឱតារេតុំ ន សក្កា, ឯវំ អាសន្នមរណោ។ **ឯវ**ន្តិ ឥទានិ វត្តព្ពាការំ ទស្សេតិ។ **ចេតសា**តិ អត្តនោ ចិត្តេន ចេតោបរិយញ្ញាណេន។ **ចេតោ**តិ តស្ស បុគ្គលស្ស ចិត្តំ។ **បរិច្ចា**តិ បរិច្ឆិន្ទិត្វា **បជានាមិ** ។ ននុ ច យថាកម្មូបគញាណស្សាយំ វិសយោតិ? សច្ចមេតំ, តទា បវត្តមានអកុសលចិត្តវសេន បនេតំ វុត្តំ។

ឥមម្ហិ ចាយំ សមយេតិ ឥមស្មិំ កាលេ, ឥមាយំ វា បច្ចយសាមគ្គិយំ, អយំ បុគ្គលោ ជវនវីថិយា អបរភាគេ កាលំ ករេយ្យ ចេតិ អត្ថោ។ ន ហិ ជវនក្ខណេ កាលំកិរិយា អត្ថិ។ **យថាភតំ និក្ខិត្តោ ឯវំ និរយេ**តិ យថា អាភតំ កិញ្ចិ អាហរិត្វា ឋបិតំ, ឯវំ អត្តនោ កម្មុនា និក្ខិត្តោ និរយេ ឋបិតោ ឯវាតិ អត្ថោ។ **កាយស្ស ភេទា**តិ ឧបាទិន្នក្ខន្ធបរិច្ចាគា។ **បរំ មរណា**តិ តទនន្តរំ អភិនិព្ពត្តក្ខន្ធគ្គហណេ។ អថ វា **កាយស្ស ភេទា**តិ ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ឧបច្ឆេទា។ **បរំ មរណា**តិ ចុតិតោ ឧទ្ធំ។

អបាយន្តិអាទិ សព្ពំ និរយវេវចនំ។ និរយោ ហិ អយសង្ខាតា សុខា អបេតោតិ **អបាយោ;** សគ្គមោក្ខហេតុភូតា វា បុញ្ញសម្មតា អយា អបេតោតិបិ អបាយោ។ ទុក្ខស្ស គតិ បដិសរណន្តិ **ទុគ្គតិ;** ទោសពហុលត្តា វា ទុដ្ឋេន កម្មុនា និព្ពត្តា គតីតិបិ ទុគ្គតិ។ វិវសា និបតន្តិ ឯត្ថ ទុក្កដកម្មការិនោ, វិនស្សន្តា វា ឯត្ថ និបតន្តិ សម្ភិជ្ជមានង្គបច្ចង្គាតិ **វិនិបាតោ**។ នត្ថិ ឯត្ថ អស្សាទសញ្ញិតោ អយោតិ និរស្សាទដ្ឋេន **និរយោ**។ អថ វា អបាយគ្គហណេន តិរច្ឆានយោនិ វុច្ចតិ។ តិរច្ឆានយោនិ ហិ អបាយោ សុគតិតោ អបេតត្តា, ន ទុគ្គតិ មហេសក្ខានំ នាគរាជាទីនំ សម្ភវតោ។ ទុគ្គតិគ្គហណេន បេត្តិវិសយោ។ សោ ហិ អបាយោ ចេវ ទុគ្គតិ ច សុគតិតោ អបេតត្តា ទុក្ខស្ស ច គតិភូតត្តា, ន វិនិបាតោ អសុរសទិសំ អវិនិបាតត្តា។ វិនិបាតគ្គហណេន អសុរកាយោ។ សោ ហិ យថាវុត្តេន អត្ថេន អបាយោ ចេវ ទុគ្គតិ ច, សព្ពសម្បត្តិសមុស្សយេហិ វិនិបតិតត្តា វិនិបាតោតិ ច វុច្ចតិ។ និរយគ្គហណេន អវីចិអាទិអនេកប្បការោ និរយោវ វុច្ចតិ។ ឥធ បន សព្ពបទេហិបិ និរយោវ វុត្តោ។ **ឧបបជ្ជន្តី**តិ បដិសន្ធិ គណ្ហន្តិ។

គាថាសុ បឋមគាថា សង្គីតិកាលេ ធម្មសង្គាហកត្ថេរេហិ ឋបិតា។ **ញត្វានា**តិ បុព្ពកាលកិរិយា។ ញាណបុព្ពកញ្ហិ ព្យាករណំ។ ហេតុអត្ថោ វា ត្វា-សទ្ទោ យថា “សីហំ ទិស្វា ភយំ ហោតី”តិ, ជាននហេតូតិ អត្ថោ ។ **ពុទ្ធោ, ភិក្ខូនំ សន្តិកេ**តិ ពុទ្ធោ ភគវា អត្តនោ សន្តិកេ ភិក្ខូនំ ឯតំ បរតោ ទ្វីហិ គាថាហិ វុច្ចមានំ អត្ថំ ព្យាកាសិ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

ទសមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទុតិយវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. តតិយវគ្គោ

១. បសន្នចិត្តសុត្តវណ្ណនា

២១. តតិយវគ្គស្ស បឋមេ **បសន្នចិត្ត**ន្តិ រតនត្តយសទ្ធាយ កម្មផលសទ្ធាយ ច បសន្នមានសំ។ **សុគតិ**ន្តិ សុន្ទរំ គតិំ, សុខស្ស វា គតិន្តិ សុគតិំ។ **សគ្គ**ន្តិ រូបាទិសម្បត្តីហិ សុដ្ឋុ អគ្គន្តិ **សគ្គំ។ លោក**ន្តិ លោកិយន្តិ ឯត្ថ បុញ្ញបាបផលានិ, លុជ្ជនដ្ឋេនេវ វា លោកំ។ ឯត្ថ ច សុគតិគ្គហណេន មនុស្សគតិបិ សង្គយ្ហតិ, សគ្គគ្គហណេន ទេវគតិ ឯវ។ សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។

បឋមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. មេត្តសុត្តវណ្ណនា

២២. ទុតិយេ **មា, ភិក្ខវេ, បុញ្ញាន**ន្តិ ឯត្ថ **មា**តិ បដិសេធេ និបាតោ។ **បុញ្ញ**សទ្ទោ “កុសលានំ, ភិក្ខវេ, ធម្មានំ សមាទានហេតុ ឯវមិទំ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតី”តិអាទីសុ (ទី. និ. ៣.៨០) បុញ្ញផលេ អាគតោ។ “អវិជ្ជាគតោយំ, ភិក្ខវេ, បុរិសបុគ្គលោ បុញ្ញញ្ចេ សង្ខារំ អភិសង្ខរោតី”តិអាទីសុ (សំ. និ. ២.៥១) កាមរូបាវចរសុចរិតេ។ “បុញ្ញូបគំ ភវតិ វិញ្ញាណ”ន្តិអាទីសុ សុគតិវិសេសភូតេ ឧបបត្តិភវេ។ “តីណិមានិ, ភិក្ខវេ, បុញ្ញកិរិយវត្ថូនិ – ទានមយំ បុញ្ញកិរិយវត្ថុ, សីលមយំ បុញ្ញកិរិយវត្ថុ, ភាវនាមយំ បុញ្ញកិរិយវត្ថូ”តិអាទីសុ (ឥតិវុ. ៦០; អ. និ. ៨.៣៦) កុសលចេតនាយំ។ ឥធ បន តេភូមកកុសលធម្មេ វេទិតព្ពោ។ **ភាយិត្ថា**តិ ឯត្ថ ទុវិធំ ភយំ ញាណភយំ,

សារជ្ជភយន្តិ។ តត្ថ “យេបិ តេ, ភិក្ខវេ, ទេវា ទីឃាយុកា វណ្ណវន្តោ សុខពហុលា ឧច្ចេសុ វិមានេសុ ចិរដ្ឋិតិកា , តេបិ តថាគតស្ស ធម្មទេសនំ សុត្វា យេភុយ្យេន ភយំ សំវេគំ សន្តាសំ អាបជ្ជន្តី”តិអាទីសុ (អ. និ. ៤.៣៣) អាគតំ ញាណភយំ។ “អហុទេវ ភយំ, អហុ ឆម្ភិតត្តំ, អហុ លោមហំសោ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.៣១៨) អាគតំ សារជ្ជភយំ។ ឥធាបិ សារជ្ជភយមេវ។ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ – ភិក្ខវេ, ទីឃរត្តំ កាយវចីសំយមោ វត្តបដិវត្តបូរណំ ឯកាសនំ, ឯកសេយ្យំ, ឥន្ទ្រិយទមោ, ធុតធម្មេហិ ចិត្តស្ស និគ្គហោ, សតិសម្បជញ្ញំ, កម្មដ្ឋានានុយោគវសេន វីរិយារម្ភោតិ ឯវមាទីនិ យានិ ភិក្ខុនា, និរន្តរំ បវត្តេតព្ពានិ បុញ្ញានិ, តេហិ មា ភាយិត្ថ, មា ភយំ សន្តាសំ អាបជ្ជិត្ថ, ឯកច្ចស្ស ទិដ្ឋធម្មសុខស្ស ឧបរោធភយេន សម្បរាយិកនិព្ពានសុខទាយកេហិ បុញ្ញេហិ មា ភាយិត្ថាតិ។ និស្សក្កេ ហិ ឥទំ សាមិវចនំ។

ឥទានិ តតោ អភាយិតព្ពភាវេ ការណំ ទស្សេន្តោ **“សុខស្សេតំ”**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សុខ**សទ្ទោ “សុខោ ពុទ្ធានំ ឧប្បាទោ, សុខា វិរាគតា លោកេ”តិអាទីសុ (ធ. ប. ១៩៤) សុខមូលេ អាគតោ។ “យស្មា ច ខោ, មហាលិ, រូបំ សុខំ សុខានុបតិតំ សុខាវក្កន្ត”ន្តិអាទីសុ (សំ. និ. ៣.៦០) សុខារម្មណេ។ “យាវញ្ចិទំ, ភិក្ខវេ, ន សុករំ អក្ខានេន បាបុណិតុំ យាវ សុខា សគ្គា”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.២៥៥) សុខបច្ចយដ្ឋានេ។ “សុខោ បុញ្ញស្ស ឧច្ចយោ”តិអាទីសុ (ធ. ប. ១១៨) សុខហេតុម្ហិ។ “ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារា ឯតេ ធម្មា”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៨២) អព្យាបជ្ជេ។ “និព្ពានំ បរមំ សុខ”ន្តិអាទីសុ (ធ. ប. ២០៤; ម. និ. ២.២១៥) និព្ពានេ។ “សុខស្ស ច បហានា”តិអាទីសុ (ចូឡនិ. ខគ្គវិសាណសុត្តនិទ្ទេស ១២៥) សុខវេទនាយំ។ “អទុក្ខមសុខំ សន្តំ, សុខមិច្ចេវ ភាសិត”ន្តិអាទីសុ (សំ. និ. ៤.២៥៣; ឥតិវុ. ៥៣) ឧបេក្ខាវេទនាយំ។ “ទ្វេបិ មយា, អានន្ទ, វេទនា វុត្តា បរិយាយេន សុខា វេទនា, ទុក្ខា វេទនា”តិអាទីសុ (ម. និ. ២.៨៩) ឥដ្ឋសុខេ។ “សុខោ វិបាកោ បុញ្ញាន”ន្តិអាទីសុ (បេដកោ. ២៣) សុខវិបាកេ។ ឥធាបិ ឥដ្ឋវិបាកេ ឯវ ទដ្ឋព្ពោ។ **ឥដ្ឋស្សា**តិអាទីសុ ឯសិតព្ពតោ អនិដ្ឋបដិក្ខេបតោ ច ឥដ្ឋស្ស, កមនីយតោ មនស្មិំ កមនតោ បវិសនតោ **កន្តស្ស,** បិយាយិតព្ពតោ សន្តប្បនតោ ច **បិយស្ស,** មាននីយតោ មនស្ស វឌ្ឍនតោ ច **មនាបស្សា**តិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **យទិទំ បុញ្ញានី**តិ “បុញ្ញានី”តិ យទិទំ វចនំ, ឯតំ សុខស្ស ឥដ្ឋស្ស វិបាកស្ស អធិវចនំ នាមំ, សុខមេវ តំ យទិទំ បុញ្ញន្តិ ផលេន ការណស្ស អភេទូបចារំ វទតិ។ តេន កតូបចិតានំ បុញ្ញានំ អវស្សំភាវិផលំ សុត្វា អប្បមត្តេន សក្កច្ចំ បុញ្ញានិ កាតព្ពានីតិ បុញ្ញកិរិយាយំ និយោជេតិ, អាទរញ្ច នេសំ តត្ថ ឧប្បាទេតិ។

ឥទានិ អត្តនា សុនេត្តកាលេ កតេន បុញ្ញកម្មេន ទីឃរត្តំ បច្ចនុភូតំ ភវន្តរបដិច្ឆន្នំ ឧឡារតមំ បុញ្ញវិបាកំ ឧទាហរិត្វា តមត្ថំ បាកដំ ករោន្តោ **“អភិជានាមិ ខោ បនាហ”**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អភិជានាមី**តិ អភិវិសិដ្ឋេន ញាណេន ជានាមិ, បច្ចក្ខតោ ពុជ្ឈាមិ។ **ទីឃរត្ត**ន្តិ ចិរកាលំ។ **បុញ្ញាន**ន្តិ ទានាទិកុសលធម្មានំ។ **សត្ត វស្សានី**តិ សត្ត សំវច្ឆរានិ ។ **មេត្តចិត្ត**ន្តិ មិជ្ជតីតិ មេត្តា, សិនិយ្ហតីតិ អត្ថោ។ មិត្តេ ភវា, មិត្តស្ស វា ឯសា បវត្តីតិបិ មេត្តា។ លក្ខណាទិតោ បន ហិតាការប្បវត្តិលក្ខណា, ហិតូបសំហាររសា, អាឃាតវិនយបច្ចុបដ្ឋានា, សត្តានំ មនាបភាវទស្សនបទដ្ឋានា។ ព្យាបាទូបសមោ ឯតិស្សា សម្បត្តិ, សិនេហាសម្ភវោ វិបត្តិ។ សា ឯតស្ស អត្ថីតិ មេត្តចិត្តំ។ **ភាវេត្វា**តិ មេត្តាសហគតំ ចិត្តំ, ចិត្តសីសេន សមាធិ វុត្តោតិ មេត្តាសមាធិំ មេត្តាព្រហ្មវិហារំ ឧប្បាទេត្វា ចេវ វឌ្ឍេត្វា ច។ **សត្ត សំវដ្ដវិវដ្ដកប្បេ**តិ សត្ត មហាកប្បេ។ សំវដ្ដ-វិវដ្ដគ្គហណេនេវ ហិ សំវដ្ដដ្ឋាយិ-វិវដ្ដដ្ឋាយិនោបិ គហិតា។ **ឥមំ លោក**ន្តិ កាមលោកំ។ **សំវដ្ដមានេ សុទ**ន្តិ សំវដ្ដមានេ។ **សុទ**ន្តិ និបាតមត្តំ វិនស្សមានេតិ អត្ថោ។ “សំវត្តមានេ សុទ”ន្តិ ច បឋន្តិ។ **កប្បេ**តិ កាលេ។ កប្បសីសេន ហិ កាលោ វុត្តោ។ កាលេ ខីយមានេ កប្បោបិ ខីយតេវ។ យថាហ –

“កាលោ ឃសតិ ភូតានិ, សព្ពានេវ សហត្តនា”តិ។ (ជា. ១.២.១៩០);

“អាភស្សរូបគោ ហោមី”តិ វុត្តត្តា តេជោសំវដ្ដវសេនេត្ថ កប្បវុដ្ឋានំ វេទិតព្ពំ។ **អាភស្សរូបគោ**តិ តត្ថ បដិសន្ធិគ្គហណវសេន អាភស្សរព្រហ្មលោកំ ឧបគច្ឆាមីតិ អាភស្សរូបគោ ហោមិ។ **វិវដ្ដមានេ**តិ សណ្ឋហមានេ, ជាយមានេតិ អត្ថោ។ **សុញ្ញំ ព្រហ្មវិមានំ ឧបបជ្ជាមី**តិ កស្សចិ សត្តស្ស តត្ថ និព្ពត្តស្ស អភាវតោ សុញ្ញំ, យំ បឋមជ្ឈានភូមិសង្ខាតំ ព្រហ្មវិមានំ អាទិតោ និព្ពត្តំ, តំ បដិសន្ធិគ្គហណវសេន ឧបបជ្ជាមិ ឧបេមិ។ **ព្រហ្មា**តិ កាមាវចរសត្តេហិ សេដ្ឋដ្ឋេន តថា តថា ព្រូហិតគុណតាយ ព្រហ្មវិហារតោ និព្ពត្តដ្ឋេន ច ព្រហ្មា។ ព្រហ្មបារិសជ្ជព្រហ្មបុរោហិតេហិ មហន្តោ ព្រហ្មាតិ **មហាព្រហ្មា**។ តតោ ឯវ តេ អភិភវិត្វា ឋិតត្តា **អភិភូ**។ តេហិ កេនចិ គុណេន ន អភិភូតោតិ **អនភិភូតោ**។ **អញ្ញទត្ថូ**តិ ឯកំសវចនេ និបាតោ។ **ទសោ**តិ ទស្សនសីលោ, សោ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នានំ ទស្សនសមត្ថោ, អភិញ្ញាណេន បស្សិតព្ពំ បស្សាមីតិ អត្ថោ។ សេសព្រហ្មានំ ឥទ្ធិបាទភាវនាពលេន អត្តនោ ចិត្តញ្ច មម វសេ វត្តេមីតិ **វសវត្តី** ហោមីតិ យោជេតព្ពំ។ តទា កិរ ពោធិសត្តោ អដ្ឋសមាបត្តិលាភីបិ សមានោ តថា សត្តហិតំ អត្តនោ បារមិបរិបូរណញ្ច ឱលោកេន្តោ តាសុ ឯវ ទ្វីសុ ឈានភូមីសុ និកន្តិំ ឧប្បាទេត្វា មេត្តាព្រហ្មវិហារវសេន អបរាបរំ សំសរិ។ តេន វុត្តំ **“សត្តវស្សានិ…បេ…. វសវត្តី”**តិ។

ឯវំ ភគវា រូបាវចរបុញ្ញស្ស វិបាកមហន្តតំ បកាសេត្វា ឥទានិ កាមាវចរបុញ្ញស្សាបិ តំ ទស្សេន្តោ **“ឆត្តឹសក្ខត្តុ”**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សក្កោ អហោសិ**ន្តិ ឆត្តឹស វារេ អញ្ញត្ថ អនុបបជ្ជិត្វា និរន្តរំ សក្កោ ទេវានមិន្ទោ តាវតឹសទេវរាជា អហោសិ។ **រាជា អហោសិ**ន្តិអាទីសុ ចតូហិ អច្ឆរិយធម្មេហិ ចតូហិ ច សង្គហវត្ថូហិ លោកំ រញ្ជេតីតិ **រាជា**។ ចក្ករតនំ វត្តេតិ, ចតូហិ សម្បត្តិចក្កេហិ វត្តតិ, តេហិ ច បរំ វត្តេតិ, បរហិតាយ ច ឥរិយាបថចក្កានំ វត្តោ ឯតស្មឹ អត្ថីតិ **ចក្កវត្តី។ រាជា**តិ ចេត្ថ សាមញ្ញំ, **ចក្កវត្តី**តិ វិសេសំ។ ធម្មេន ចរតីតិ **ធម្មិកោ**។ ញាយេន សមេន វត្តតីតិ អត្ថោ។ ធម្មេនេវ រជ្ជំ លភិត្វា រាជា ជាតោតិ **ធម្មរាជា**។ បរហិតធម្មចរណេន វា **ធម្មិកោ**, អត្តហិតធម្មចរណេន **ធម្មរាជា**, ចតុរន្តាយ ឥស្សរោតិ **ចាតុរន្តោ**, ចតុសមុទ្ទន្តាយ ចតុព្ពិធទីបវិភូសិតាយ ច បថវិយា ឥស្សរោតិ អត្ថោ។ អជ្ឈត្តំ កោបាទិបច្ចត្ថិកេ, ពហិទ្ធា ច សព្ពរាជានោ អទណ្ឌេន អសត្ថេន វិជេសីតិ **វិជិតាវី**។ ជនបទេ ថាវរភាវំ ធុវភាវំ បត្តោ, ន សក្កា កេនចិ តតោ ចាលេតុំ ជនបទោ វា តម្ហិ ថាវរិយប្បត្តោ អនុយុត្តោ សកម្មនិរតោ អចលោ អសម្បវេធីតិ **ជនបទត្ថាវរិយប្បត្តោ**។

ចក្ករតនំ, ហត្ថិរតនំ, អស្សរតនំ, មណិរតនំ, ឥត្ថិរតនំ, គហបតិរតនំ, បរិណាយករតនន្តិ ឥមេហិ សត្តហិ រតនេហិ សមុបេតោតិ **សត្តរតនសមន្នាគតោ**។ តេសុ ហិ រាជា ចក្កវត្តិ ចក្ករតនេន អជិតំ ជិនាតិ, ហត្ថិអស្សរតនេហិ វិជិតេ សុខេនេវ អនុវិចរតិ, បរិណាយករតនេន វិជិតមនុរក្ខតិ, សេសេហិ ឧបភោគសុខមនុភវតិ។ បឋមេន ចស្ស ឧស្សាហសត្តិយោគោ , បច្ឆិមេន មន្តសត្តិយោគោ, ហត្ថិអស្សគហបតិរតនេហិ បភូសត្តិយោគោ សុបរិបុណ្ណោ ហោតិ, ឥត្ថិមណិរតនេហិ តិវិធសត្តិយោគផលំ។ សោ ឥត្ថិមណិរតនេហិ បរិភោគសុខមនុភវតិ, សេសេហិ ឧបភោគសុខំ។ វិសេសតោ ចស្ស បុរិមានិ តីណិ អទោសកុសលមូលជនិតកម្មានុភាវេន សម្បជ្ជន្តិ, មជ្ឈិមានិ អលោភកុសលមូលជនិតកម្មានុភាវេន, បច្ឆិមមេកំ អមោហកុសលមូលជនិតកម្មានុភាវេនាតិ វេទិតព្ពំ **បទេសរជ្ជស្សា**តិ ខុទ្ទករជ្ជស្ស។

ឯតទហោសីតិ អត្តនោ សម្បត្តិយោ បច្ចវេក្ខន្តស្ស បច្ឆិមេ ចក្កវត្តិកាលេ ឯតំ “កិស្ស នុ ខោ មេ ឥទំ កម្មស្ស ផល”ន្តិអាទិកំ អហោសិ។ សព្ពត្ថកមេវ តស្មឹ តស្មិម្បិ ភវេ ឯតទហោសិយេវ។ តត្ថាយំ ចក្កវត្តិកាលវសេន យោជនា។ **ឯវំមហិទ្ធិកោ**តិ មណិរតនហត្ថិរតនាទិប្បមុខាយ កោសវាហនសម្បត្តិយា ជនបទត្ថាវរិយប្បត្តិយា ច ឯវំមហិទ្ធិកោ។ **ឯវំមហានុភាវោ**តិ ចក្ករតនាទិសមន្នាគមេន កស្សចិបិ បីឡំ អករោន្តោវ សព្ពរាជូហិ សិរសា សម្បដិច្ឆិតសាសនវេហាសគមនាទីហិ ឯវំ មហានុភាវោ។ **ទានស្សា**តិ អន្នាទិទេយ្យធម្មបរិច្ចាគស្ស។ **ទមស្សា**តិ ចក្ខាទិឥន្ទ្រិយទមនស្ស ចេវ សមាធានវសេន រាគាទិកិលេសទមនស្ស ច។ **សំយមស្សា**តិ កាយវចីសំយមស្ស។ តត្ថ យំ សមាធានវសេន កិលេសទមនំ, តំ ភាវនាមយំ បុញ្ញំ , តញ្ច ខោ មេត្តាព្រហ្មវិហារភូតំ ឥធាធិប្បេតំ។ តស្មិញ្ច ឧបចារប្បនាភេទេន ទុវិធេ យំ អប្បនាប្បត្តំ, តេនស្ស យថាវុត្តាសុ ទ្វីសុ ឈានភូមីសុ ឧបបត្តិ អហោសិ។ ឥតរេន តិវិធេនាបិ យថារហំ បត្តចក្កវត្តិអាទិភាវោតិ វេទិតព្ពំ។

ឥតិ ភគវា អត្តានំ កាយសក្ខិំ កត្វា បុញ្ញានំ វិបាកមហន្តតំ បកាសេត្វា ឥទានិ តមេវត្ថំ គាថាពន្ធេន ទស្សេន្តោ **“បុញ្ញមេវា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **បុញ្ញមេវ សោ សិក្ខេយ្យា**តិ យោ អត្ថកាមោ កុលបុត្តោ, សោ បុញ្ញផលនិព្ពត្តនតោ, អត្តនោ សន្តានំ បុននតោ ច “បុញ្ញ”ន្តិ លទ្ធនាមំ តិវិធំ កុសលមេវ សិក្ខេយ្យ និវេសេយ្យ ឧបចិនេយ្យ បសវេយ្យាតិ អត្ថោ។ **អាយតគ្គ**ន្តិ វិបុលផលតាយ ឧឡារផលតាយ អាយតគ្គំ, បិយមនាបផលតាយ វា អាយតី ឧត្តមន្តិ អាយតគ្គំ, អាយេន វា យោនិសោមនសិការាទិប្បច្ចយេន ឧឡារតមេន អគ្គន្តិ អាយតគ្គំ ។ តការោ បទសន្ធិករោ។ អថ វា អាយេន បុញ្ញផលេន អគ្គំ បធានន្តិ អាយតគ្គំ។ តតោ ឯវ **សុខុទ្រយំ** សុខវិបាកន្តិ អត្ថោ។

កតមំ បន តំ បុញ្ញំ, កថញ្ច នំ សិក្ខេយ្យាតិ អាហ **“ទានញ្ច សមចរិយញ្ច, មេត្តចិត្តញ្ច ភាវយេ”**តិ។ តត្ថ **សមចរិយ**ន្តិ កាយវិសមាទីនិ វជ្ជេត្វា កាយសមាទិចរិតំ , សុវិសុទ្ធំ សីលន្តិ អត្ថោ។ **ភាវយេ**តិ អត្តនោ សន្តានេ ឧប្បាទេយ្យ វឌ្ឍេយ្យ។ **ឯតេ ធម្មេ**តិ ឯតេ ទានាទិកេ សុចរិតធម្មេ។ **សុខសមុទ្ទយេ**តិ សុខានិសំសេ, អានិសំសផលម្បិ នេសំ សុខមេវាតិ ទស្សេតិ។ **អព្យាបជ្ជំ សុខំ លោក**ន្តិ កាមច្ឆន្ទាទិព្យាបាទវិរហិតត្តា អព្យាបជ្ជំ និទ្ទុក្ខំ, បរបីឡាភាវេ បន វត្តព្ពំ នត្ថិ។ ឈានសមាបត្តិវសេន សុខពហុលត្តា សុខំ, ឯកន្តសុខញ្ច ព្រហ្មលោកំ ឈានបុញ្ញានំ, ឥតរបុញ្ញានំ បន តទញ្ញំ សម្បត្តិភវសង្ខាតំ សុខំ លោកំ **បណ្ឌិតោ** សប្បញ្ញោ **ឧបបជ្ជតិ** ឧបេតិ។ ឥតិ ឥមស្មឹ សុត្តេ គាថាសុ ច វដ្ដសម្បត្តិ ឯវ កថិតា។

ទុតិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. ឧភយត្ថសុត្តវណ្ណនា

២៣. គតិយេ **ភាវិតោ**តិ ឧប្បាទិតោ ច វឌ្ឍិតោ ច។ **ពហុលីកតោ**តិ បុនប្បុនំ កតោ។ **អត្ថោ**តិ ហិតំ។ តញ្ហិ អរណីយតោ ឧបគន្តព្ពតោ អត្ថោតិ វុច្ចតិ។ **សមធិគយ្ហ តិដ្ឋតី**តិ សម្មា បរិគ្គហេត្វា អវិជហិត្វា វត្តតិ។ **ទិដ្ឋធម្មិក**ន្តិ ទិដ្ឋធម្មោ វុច្ចតិ បច្ចក្ខភូតោ អត្តភាវោ, ទិដ្ឋធម្មេ ភវំ ទិដ្ឋធម្មិកំ, ឥធលោកបរិយាបន្នន្តិ អត្ថោ។ **សម្បរាយិក**ន្តិ ធម្មវសេន សម្បរេតព្ពតោ សម្បរាយោ, បរលោកោ, សម្បរាយេ ភវំ សម្បរាយិកំ, បរលោក បរិយាបន្នន្តិ វុត្តំ ហោតិ។

កោ បនេស ទិដ្ឋធម្មិកោ នាម អត្ថោ, កោ វា សម្បរាយិកោតិ? សង្ខេបេន តាវ យំ ឥធលោកសុខំ, យញ្ចេតរហិ ឥធលោកសុខាវហំ, អយំ ទិដ្ឋធម្មិកោ អត្ថោ។ សេយ្យថិទំ – គហដ្ឋានំ តាវ ឥធ យំ កិញ្ចិ វិត្តូបករណំ, អនាកុលកម្មន្តតា, អារោគ្យសំវិធានំ, វត្ថុវិសទកិរិយាយោគវិហិតានិ សិប្បាយតនវិជ្ជាដ្ឋានានិ សង្គហិត បរិជនតាតិ ឯវមាទិ។ បព្ពជិតានំ បន យេ ឥមេ ជីវិតបរិក្ខារា ចីវរបិណ្ឌបាតសេនាសន គិលានប្បច្ចយភេសជ្ជបរិក្ខារា។ តេសំ អកិច្ឆលាភោ, តត្ថ ច សង្ខាយ បដិសេវនា , សង្ខាយ បរិវជ្ជនា, វត្ថុ វិសទកិរិយា, អប្បិច្ឆតា, សន្តុដ្ឋិ, បវិវេកោ, អសំសគ្គោតិ ឯវមាទិ។ បតិរូបទេសវាស សប្បុរិសូបនិស្សយសទ្ធម្មស្សវនយោនិសោមនសិការាទយោ បន ឧភយេសំ សាធារណា ឧភយានុរូបា ចាតិ វេទិតព្ពា។

អប្បមាទោតិ ឯត្ថ អប្បមាទោ បមាទប្បដិបក្ខតោ វេទិតព្ពោ។ កោ បនេស បមាទោ នាម? បមជ្ជនាការោ។ វុត្តំ ហេតំ –

> “តត្ថ កតមោ បមាទោ? កាយទុច្ចរិតេ វា វចីទុច្ចរិតេ វា មនោទុច្ចរិតេ វា បញ្ចសុ វា កាមគុណេសុ ចិត្តស្ស វោស្សគ្គោ វោស្សគ្គានុប្បាទនំ កុសលានំ វា ធម្មានំ ភាវនាយ អសក្កច្ចកិរិយតា អសាតច្ចកិរិយតា អនដ្ឋិតកិរិយតា ឱលីនវុត្តិតា និក្ខិត្តឆន្ទតា និក្ខិត្តធុរតា អនាសេវនា អភាវនា អពហុលីកម្មំ អនធិដ្ឋានំ អននុយោគោបមាទោ។ យោ ឯវរូបោ បមាទោ បមជ្ជនា បមជ្ជិតត្តំ។ អយំ វុច្ចតិ បមាទោ”តិ (វិភ. ៨៤៦)។

តស្មា វុត្តប្បដិបក្ខតោ អប្បមាទោ វេទិតព្ពោ។ អត្ថតោ ហិ សោ សតិយា អវិប្បវាសោ, និច្ចំ ឧបដ្ឋិតស្សតិយា ឯតំ នាមំ។ អបរេ បន “សតិសម្បជញ្ញយោគេន បវត្តា ចត្តារោ អរូបិនោ ខន្ធា អប្បមាទោ”តិ វទន្តិ។

“ភាវិតោ ពហុលីកតោ”តិ វុត្តំ, កថំ បនាយំ អប្បមាទោ ភាវេតព្ពោតិ? ន អប្បមាទភាវនា នាម វិសុំ ឯក ភាវនា អត្ថិ។ យា ហិ កាចិ បុញ្ញកិរិយា កុសលកិរិយា, សព្ពា សា អប្បមាទភាវនាត្វេវ វេទិតព្ពា។ វិសេសតោ បន វិវដ្ដូបនិស្សយំ សរណគមនំ កាយិកវាចសិកសំវរញ្ច ឧបាទាយ សព្ពា សីលភាវនា, សព្ពា សមាធិភាវនា, សព្ពា បញ្ញាភាវនា, សព្ពា កុសលភាវនា, អនវជ្ជភាវនា, អប្បមាទភាវនាតិ វេទិតព្ពា។ “អប្បមាទោ”តិ ហិ ឥទំ មហន្តំ អត្ថំ ទីបេតិ, មហន្តំ អត្ថំ បរិគ្គហេត្វា តិដ្ឋតិ។ សកលម្បិ តេបិដកំ ពុទ្ធវចនំ អាហរិត្វា អប្បមាទបទស្ស អត្ថំ ក ត្វា កថេន្តោ ធម្មកថិកោ “អតិត្ថេន បក្ខន្ទោ”តិ ន វត្តព្ពោ។ កស្មា? អប្បមាទបទស្ស មហន្តភាវតោ។ តថា ហិ សម្មាសម្ពុទ្ធោ កុសិនារាយំ យមកសាលានមន្តរេ បរិនិព្ពានសមយេ និបន្នោ អភិសម្ពោធិតោ បដ្ឋាយ បញ្ចចត្តាលីសាយ វស្សេសុ អត្តនា ភាសិតំ ធម្មំ ឯកេន បទេន សង្គហេត្វា ទស្សេន្តោ – “អប្បមាទេន សម្បាទេថា”តិ ភិក្ខូនំ ឱវាទមទាសិ។ តថា ច វុត្តំ –

> “សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ , យានិ កានិចិ ជង្គលានំ បាណានំ បទជាតានិ, សព្ពានិ តានិ ហត្ថិបទេ សមោធានំ គច្ឆន្តិ, ហត្ថិបទំ តេសំ អគ្គមក្ខាយតិ យទិទំ មហន្តត្តេន; ឯវមេវ ខោ, ភិក្ខវេ, យេ កេចិ កុសលា ធម្មា, សព្ពេតេ អប្បមាទមូលកា អប្បមាទសមោសរណា, អប្បមាទោ តេសំ ធម្មានំ អគ្គមក្ខាយតី”តិ (ម. និ. ១.៣០០)។

គាថាសុ **អប្បមាទំ បសំសន្តី**តិ ទានាទិបុញ្ញកិរិយាសុ អប្បមាទំ អប្បមជ្ជនំ បណ្ឌិតា សប្បញ្ញា ពុទ្ធាទយោ បសំសន្តិ, វណ្ណេន្តិ ថោមេន្តិ។ កស្មា? យស្មា **អប្បមត្តោ ឧភោ អត្ថេ អធិគណ្ហាតិ បណ្ឌិតោ**។ កេ បន តេ ឧភោ អត្ថាតិ អាហ – “ទិដ្ឋេ ធម្មេ ច យោ អត្ថោ, យោ ចត្ថោ សម្បរាយិកោ”តិ, ឯវមេត្ថ បទយោជនា វេទិតព្ពា។ ឥធាបិ **ទិដ្ឋេ ធម្មេ ច យោ អត្ថោ**តិ គហដ្ឋស្ស តាវ “អនវជ្ជានិ កម្មានិ, អនាកុលា ច កម្មន្តា”តិអាទិនា នយេន វុត្តោ កសិគោរក្ខាទិវិធិនា លទ្ធព្ពោ អត្ថោ, បព្ពជិតស្ស បន អវិប្បដិសារាទិអត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **យោ ចត្ថោ សម្បរាយិកោ**តិ បន ឧភយេសម្បិ ធម្មចរិយាវ វុត្តាតិ វេទិតព្ពា។ **អត្ថាភិសមយា**តិ ទុវិធស្សបិ អត្ថស្ស ហិតស្ស បដិលាភា, លទ្ធព្ពេន សមិតិ សង្គតិ សមោធានន្តិ សមយោ, លាភោ។ សមយោ ឯវ **អភិសមយោ,** អភិ

មុខភាវេន វា សមយោ អភិសមយោតិ ឯវមេត្ថ អភិសមយោ វេទិតព្ពោ។ ធិតិសម្បន្នត្តា **ធីរោ**។ តតិយេន ចេត្ថ អត្ថ-សទ្ទេន បរមត្ថស្ស និព្ពានស្សាបិ សង្គហោ វេទិតព្ពោ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។ ឥតិ ឥមស្មិំ សុត្តេ វដ្ដសម្បត្តិ ឯវ កថិតា។ គាថាយំ បន វិវដ្ដស្សាបិ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ តថា ហិ វុត្តំ –

"អប្បមាទោ អមតបទំ, បមាទោ មច្ចុនោ បទំ;
អប្បមត្តា ន មីយន្តិ, យេ បមត្តា យថា មតា។

"ឯវំ វិសេសតោ ញត្វា, អប្បមាទម្ហិ បណ្ឌិតា;
អប្បមាទេ បមោទន្តិ, អរិយានំ គោចរេ រតា។

"តេ ឈាយិនោ សាតតិកា, និច្ចំ ទឡ្ហបរក្កមា;
ផុសន្តិ ធីរា និព្ពានំ, យោគក្ខេមំ អនុត្តរ"ន្តិ។ (ធ. ប. ២១-២៣);

តស្មា "អត្ថាភិសមយា"តិ ឯត្ថ លោកុត្តរត្ថវសេនបិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

តតិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. អដ្ឋិបុញ្ជសុត្តវណ្ណនា

២៤. ចតុត្ថេ **ឯកបុគ្គលស្សា**តិ ឯត្ថ **បុគ្គលោ**តិ អយំ វោហារកថា។ ពុទ្ធស្ស ហិ ភគវតោ ទុវិធា ទេសនា សម្មុតិទេសនា ច បរមត្ថទេសនា ចាតិ។ តត្ថ "បុគ្គលោ, សត្តោ, ឥត្ថី, បុរិសោ, ខត្តិយោ, ព្រាហ្មណោ, ទេវោ, មារោ"តិ ឯវរូបា **សម្មុតិទេសនា**។ "អនិច្ចំ, ទុក្ខំ, អនត្តា, ខន្ធា, ធាតុ, អាយតនា, សតិបដ្ឋានា"តិ ឯវរូបា **បរមត្ថទេសនា**។ តត្ថ ភគវា យេ សម្មុតិវសេន ទេសនំ សុត្វា វិសេសមធិគន្តុំ សមត្ថា, នេសំ សម្មុតិទេសនំ ទេសេតិ។ យេ បន បរមត្ថវសេន ទេសនំ សុត្វា វិសេសមធិគន្តុំ សមត្ថា, តេសំ បរមត្ថទេសនំ ទេសេតិ។

តត្ថាយំ ឧបមា – យថា ហិ ទេសភាសាកុសលោ តិណ្ណំ វេទានំ អត្ថសំវណ្ណនកោ អាចរិយោ យេ ទមិឡភាសាយ វុត្តេ អត្ថំ ជានន្តិ, តេសំ ទមិឡភាសាយ អាចិក្ខតិ។ យេ អន្ធកភាសាទីសុ អញ្ញតរាយ, តេសំ តាយ តាយ ភាសាយ។ ឯវំ តេ មាណវកា ឆេកំ ព្យត្តំ អាចរិយមាគម្ម ខិប្បមេវ សិប្បំ ឧគ្គណ្ហន្តិ។ តត្ថ អាចរិយោ វិយ ពុទ្ធោ ភគវា, តយោ វេទា វិយ កថេតព្ពភាវេ ឋិតានិ តីណិ បិដកានិ, ទេសភាសាកោសល្លមិវ សម្មុតិបរមត្ថកោសល្លំ, នានាទេសភាសា មាណវកា វិយ សម្មុតិបរមត្ថវសេន បដិវិជ្ឈនសមត្ថា វេនេយ្យា, អាចរិយស្ស ទមិឡភាសាទិអាចិក្ខនំ វិយ ភគវតោ សម្មុតិបរមត្ថវសេន ទេសនា វេទិតព្ពា។ អាហ ចេត្ថ –

"ទុវេ សច្ចានិ អក្ខាសិ, សម្ពុទ្ធោ វទតំ វរោ;
សម្មុតី បរមត្ថញ្ច, តតិយំ នូបលព្ភតិ។

"សង្កេតវចនំ សច្ចំ, លោកសម្មុតិការណា;
បរមត្ថវចនំ សច្ចំ, ធម្មានំ ភូតការណា។

"តស្មា វោហារកុសលស្ស, លោកនាថស្ស សត្ថុនោ;
សម្មុតី វោហរន្តស្ស, មុសាវាទោ ន ជាយតី"តិ។

អបិច អដ្ឋហិ ការណេហិ ភគវា បុគ្គលកថំ កថេតិ – ហិរោត្តប្បទីបនត្ថំ, កម្មស្សកតាទីបនត្ថំ, បច្ចត្តបុរិសការទីបនត្ថំ, , អានន្តរិយទីបនត្ថំ, ព្រហ្មវិហារទីបនត្ថំ, បុព្ពេនិវាសទីបនត្ថំ, ទក្ខិណាវិសុទ្ធិទីបនត្ថំ, លោកសម្មុតិយា អប្បហានត្ថំ, ចាតិ។ "ខន្ធធាតុអាយតនានិ ហិរិយន្តិ ឱត្តប្បន្តី"តិ ហិ វុត្តេ មហាជនោ ន ជានាតិ, សម្មោហំ អាបជ្ជតិ, បដិសត្តុ វា ហោតិ – "កិមិទំ ខន្ធធាតុអាយតនានិ ហិរិយន្តិ ឱត្តប្បន្តិ នាមា"តិ? "ឥត្ថី ហិរិយតិ ឱត្តប្បតិ, បុរិសោ, ខត្តិយោ, ព្រាហ្មណោ, ទេវោ, មារោ"តិ បន វុត្តេ ជានាតិ, ន សម្មោហំ អាបជ្ជតិ, ន បដិសត្តុ វា ហោតិ។ តស្មា ភគវា **ហិរោត្តប្បទីបនត្ថំ** បុគ្គលកថំ កថេតិ។

"ខន្ធា កម្មស្សកា, ធាតុយោ អាយតនានី"តិ វុត្តេបិ ឯសេវ នយោ។ តស្មា **កម្មស្សកតាទីបនត្ថម្បិ** បុគ្គលកថំ កថេតិ។

“វេឡុវនាទយោ មហាវិហារា ខន្ធេហិ ការាបិតា, ធាតូហិ អាយតនេហី”តិ វុត្តេបិ ឯសេវ នយោ។ តថា “ខន្ធា មាតរំ ជីវិតា វោរោបេន្តិ, បិតរំ, អរហន្តំ, រុហិរុប្បាទកម្មំ, សង្ឃភេទកម្មំ ករោន្តិ, ធាតុយោ អាយតនានី”តិ វុត្តេបិ ឯសេវ នយោ។ “ខន្ធា មេត្តាយន្តិ, ធាតុយោ អាយតនានី”តិ វុត្តេបិ ឯសេវ នយោ។ “ខន្ធា បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរន្តិ, ធាតុយោ អាយតនានី”តិ វុត្តេបិ ឯសេវ នយោ។ តស្មា ភគវា **បច្ចត្តបុរិសការទីបនត្ថំ អានន្តរិយទីបនត្ថំ ព្រហ្មវិហារទីបនត្ថំ បុព្ពេនិវាសទីបនត្ថញ្ច** បុគ្គលកថំ កថេតិ។

“ខន្ធា ទានំ បដិគ្គណ្ហន្តិ, ធាតុយោ អាយតនានី”តិ វុត្តេបិ មហាជនោ ន ជានាតិ, សម្មោហំ អាបជ្ជតិ, បដិសត្តុ វា ហោតិ “កិមិទំ ខន្ធា ធាតុយោ អាយតនានិ បដិគ្គណ្ហន្តិ នាមា”តិ? “បុគ្គលា បដិគ្គណ្ហន្តី”តិ បន វុត្តេ ជានាតិ, ន សម្មោហំ អាបជ្ជតិ, ន បដិសត្តុ វា ហោតិ។ តស្មា ភគវា **ទក្ខិណាវិសុទ្ធិទីបនត្ថំ** បុគ្គលកថំ កថេតិ។

លោកសម្មុតិញ្ច ពុទ្ធា ភគវន្តោ ន បជហន្តិ, លោកសមញ្ញាយ លោកនិរុត្តិយា លោកាភិលាបេ ឋិតាយេវ ធម្មំ ទេសេន្តិ។ តស្មា ភគវា **លោកសម្មុតិយា អប្បហានត្ថម្បិ** បុគ្គលកថំ កថេតិ។ សោ ឥធាបិ លោកវោហារវសេន ទេសេតព្ពមត្ថំ ទស្សេន្តោ “ឯកបុគ្គលស្សា”តិអាទិមាហ។

តត្ថ **ឯកបុគ្គលស្សា**តិ ឯកសត្តស្ស។ **កប្បេន្តិ** មហាកប្បំ។ យទិបិ អច្ចន្តសំយោគេ ឥទំ ឧបយោគវចនំ, យត្ថ បន សត្តានំ សន្ធាវនំ សំសរណំ សម្ភវតិ, តស្ស វសេន គហេតព្ពំ។ **អដ្ឋិកង្កលោ**តិ អដ្ឋិភាគោ។ “អដ្ឋិខលោ”តិបិ បឋន្តិ, អដ្ឋិសញ្ចយោតិ អត្ថោ។ **អដ្ឋិបុញ្ជោ**តិ អដ្ឋិសមូហោ។ **អដ្ឋិរាសី**តិ តស្សេវ វេវចនំ។ កេចិ បន “កដិប្បមាណតោ ហេដ្ឋា សមូហោ កង្កលោ នាម, តតោ ឧបរិ យាវ តាលប្បមាណំ បុញ្ជោ, តតោ ឧបរិ រាសី”តិ វទន្តិ។ តំ តេសំ មតិមត្តំ។ សព្ពមេតំ សមូហស្សេវ បរិយាយវចនំ វេបុល្លស្សេវ ឧបមាភាវេន អាហដត្តា។

សចេ សំហារកោ អស្សាតិ អវិប្បកិរណវសេន សំហរិត្វា ឋបេតា កោចិ យទិ សិយាតិ បរិកប្បនវសេន វទតិ។ **សម្ភតញ្ច ន វិនស្សេយ្យា**តិ តថា កេនចិ សម្ភតញ្ច តំ អដ្ឋិកង្កលំ អន្តរធានាភាវេន បូតិភូតំ ចុណ្ណវិចុណ្ណញ្ច អហុត្វា សចេ ន វិនស្សេយ្យាតិ បរិកប្បនវសេនេវ វទតិ។ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ – ភិក្ខវេ, ឯកស្ស សត្តស្ស កម្មកិលេសេហិ អបរាបរុប្បត្តិវសេន ឯកំ មហាកប្បំ សន្ធាវន្តស្ស សំសរន្តស្ស ឯវំ មហាអដ្ឋិសញ្ចយោ ភវេយ្យ, អារោហបរិណាហេហិ យត្តកោយំ វេបុល្លបព្ពតោ។ សចេ បនស្ស កោចិ សំហរិត្វា ឋបេតា ភវេយ្យ, សម្ភតញ្ច តំ សចេ អវិនស្សន្តំ តិដ្ឋេយ្យាតិ។ អយញ្ច នយោ និព្ពត្តកប្បទីបេ វិយ ភិជ្ជនសភាវេ កឡេវរនិក្ខេបរហិតេ ឱបបាតិកត្តភាវេ សព្ពេន សព្ពំ អនដ្ឋិកេ ច ខុទ្ទកត្តភាវេ វជ្ជេត្វា វុត្តោ។ កេចិ បន “បរិកប្បនវសេន ឥមស្ស នយស្ស អាហដត្តា តេសម្បិ យទិ សិយា អដ្ឋិកង្កលោ, តេនាបិ សហេវ អយំ អដ្ឋិបុញ្ជបរិមាណោ វុត្តោ”តិ វទន្តិ។ អបរេ បន “នយិទមេវំ លព្ភមានស្សេវ អដ្ឋិបុញ្ជស្ស វសេន សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន បរិច្ឆិន្ទិត្វា ឥមស្ស បរិមាណស្ស វុត្តតា។ តស្មា វុត្តនយេនេវ អត្ថោ គហេតព្ពោ”តិ។

គាថាសុ **មហេសិនា**តិ មហន្តេ សីលក្ខន្ធាទយោ ឯសតិ គវេសតីតិ មហេសិ, សម្មាសម្ពុទ្ធោ។ “ឥតិ វុត្តំ មហេសិនា”តិ ច ភគវា “ទសពលសមន្នាគតោ, ភិក្ខវេ, តថាគតោ”តិអាទីសុ វិយ អត្តានំ អញ្ញំ វិយ កត្វា ទស្សេតិ។ **វេបុល្លោ**តិ រាជគហំ បរិវារេត្វា ឋិតេសុ បញ្ចសុ បព្ពតេសុ វិបុលភាវតោ វេបុល្លោតិ លទ្ធនាមោ។ តតោ ឯវ **មហា**, ឋិតទិសាភាគវសេន **ឧត្តរោ គិជ្ឈកូដស្ស។ គិរិព្ពជេ**តិ គិរិព្ពជបុរនាមកស្ស រាជគហស្ស សមីបេ។

ឯត្តាវតា ភគវា “ឯត្តកេនាបិ កាលេន អនុបច្ឆិន្នភវមូលស្ស អបរិញ្ញាតវត្ថុកស្ស បុថុជ្ជនស្ស អយមីទិសី កដសិវឌ្ឍនា”តិ វដ្ដេ អាទីនវំ ទស្សេត្វា ឥទានិ យេសំ អរិយសច្ចានំ អននុពោធា អប្បដិវេធា អន្ធបុថុជ្ជនស្ស ឯវំ កដសិវឌ្ឍនា, តានិ អរិយសច្ចានិ ទិដ្ឋវតោ អរិយបុគ្គលស្ស អយំ នត្ថីតិ ទស្សេន្តោ **“យតោ ច អរិយសច្ចានី”**តិអាទិមាហ។

តត្ថ **យតោ**តិ យទា។ **អរិយសច្ចានី**តិ អរណីយតោ អរិយានិ, អវិតថភាវេន សច្ចានិ ចាតិ អរិយសច្ចានិ, អរិយភាវករានិ វា សច្ចានិ អរិយសច្ចានិ, អរិយេហិ វា ពុទ្ធាទីហិ បដិវិជ្ឈិតព្ពានិ សច្ចានិ អរិយសច្ចានិ។ អថ វា អរិយស្ស សច្ចានិ អរិយសច្ចានិ។ សទេវកេន ហិ លោកេន សរណន្តិ អរណីយតោ អរិយោ ភគវា, តេន សយម្ភុញាណេន ទិដ្ឋត្តា តស្ស សច្ចានីតិ អរិយសច្ចានិ។ **សម្មប្បញ្ញាយ បស្សតី**តិ សម្មា ហេតុនា ញាយេន វិបស្សនាបញ្ញាសហិតាយ មគ្គបញ្ញាយ បរិញ្ញាបហានសច្ឆិកិរិយាភាវនាភិសមយវសេន បស្សតិ។ **ទុក្ខ**ន្តិអាទិ អរិយសច្ចានំ សរូបទស្សនំ។ តត្ថ អនេកូបទ្ទវាធិដ្ឋានតាយ កុច្ឆិតភាវតោ ពាលជនបរិកប្បិតធុវសុភសុខត្តវិរហេន តុច្ឆភាវតោ ច **ទុក្ខំ**។ ទុក្ខំ សមុប្បជ្ជតិ ឯតេនាតិ **ទុក្ខសមុប្បាទោ,** ទុក្ខសមុទយោ។ ទុក្ខំ អតិក្កមតិ ឯតេន អារម្មណប្បច្ចយភូតេន, ឯត្ថ វាតិ **ទុក្ខស្ស អតិក្កមោ,** និព្ពានំ។ អារកត្តា កិលេសេហិ

អរណីយតោ ច **អរិយោ**។ សម្មាទិដ្ឋិអាទីនំ អដ្ឋន្នំ អង្គានំ វសេន **អដ្ឋង្គិកោ**។ មារេន្តោ កិលេសេ គច្ឆតិ, និព្ពានត្ថិកេហិ មគ្គីយតិ, សយំ វា និព្ពានំ មគ្គតីតិ **មគ្គោ**។ តតោ ឯវ ទុក្ខស្ស ឧបសមំ និរោធំ គច្ឆតីតិ **ទុក្ខូបសមគាមី**។ យតោ សម្មប្បញ្ញាយ បស្សតីតិ សម្ពន្ធោ។

ស សត្តក្ខត្តុំ បរមំ, សន្ធាវិត្វាន បុគ្គលោតិ សោ ឯវំ ចតុសច្ចទស្សាវី អរិយបុគ្គលោ សោតាបន្នោ សព្ពមុទិន្ទ្រិយោ សមានោ សត្តវារបរមំយេវ ភវាទីសុ អបរាបរុប្បត្តិវសេន សន្ធាវិត្វា សំសរិត្វា។ ឯកពីជី, កោលំកោលោ, សត្តក្ខត្តុបរមោតិ ឥន្ទ្រិយានំ តិក្ខមជ្ឈិមមុទុភាវេន តយោ ហិ សោតាបន្នា។ តេសុ សព្ពមុទិន្ទ្រិយស្ស វសេនិទំ វុត្តំ “ស សត្តក្ខត្តុំ បរមំ, សន្ធាវិត្វានា”តិ ។ **ទុក្ខស្សន្តករោ ហោតី**តិ វដ្ដទុក្ខស្ស អន្តករោ បរិយោសានករោ ហោតិ។ កថំ? **សព្ពសំយោជនក្ខយា** អនុបុព្ពេន អគ្គមគ្គំ អធិគន្ត្វា និរវសេសានំ សំយោជនានំ ខេបនាតិ អរហត្តផលេនេវ ទេសនាយ កូដំ គណ្ហិ។

ចតុត្ថសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. មុសាវាទសុត្តវណ្ណនា

២៥. បញ្ចមេ **ឯកធម្មំ អតីតស្សា**តិ កា ឧប្បត្តិ? ភគវតោ ភិក្ខុសង្ឃស្ស ច មហាលាភសក្ការោ ឧប្បជ្ជិ, តិត្ថិយានំ បរិហាយិ។ តេ ហតលាភសក្ការា និប្បភា និត្តេជា ឥស្សាបកតា ចិញ្ចមាណវិកំ នាម បរិព្ពាជិកំ ឧយ្យោជេសុំ – “ឯហិ, ត្វំ ភគិនិ, សមណំ គោតមំ អភូតេន អព្ភាចិក្ខស្សូ”តិ។ សា ភគវន្តំ ចតុបរិសមជ្ឈេ ធម្មំ ទេសេន្តំ ឧបគន្ត្វា អភូតេន អព្ភាចិក្ខិត្វា សក្កេនស្សា អភូតភាវេ បកាសិតេ មហាជនេន “ធី កាឡកណ្ណី”តិ វិហារតោ និក្កឌ្ឍាបិតា បថវិយា វិវរេ ទិន្នេ អវីចិជាលានំ ឥន្ធនំ ហុត្វាវ អវីចិនិរយេ និព្ពត្តិ, ភិយ្យោសោមត្តាយ តិត្ថិយានំ លាភសក្ការោ បរិហាយិ។ ភិក្ខូ ធម្មសភាយំ កថំ សមុដ្ឋាបេសុំ “អាវុសោ, ចិញ្ចមាណវិកា ឯវំ ឧឡារគុណំ អគ្គទក្ខិណេយ្យំ សម្មាសម្ពុទ្ធំ អភូតេន អក្កោសិត្វា មហាវិនាសំ បត្តា”តិ។ សត្ថា អាគន្ត្វា “កាយ នុត្ថ, ភិក្ខវេ, ឯតរហិ កថាយ សន្និសិន្នា”តិ បុច្ឆិត្វា “ឥមាយ នាមា”តិ វុត្តេ “ន, ភិក្ខវេ, ឥទានេវ, បុព្ពេបិ សា មំ អភូតេន អក្កោសិត្វា មហាវិនាសំ បត្តាយេវា”តិ មហាបទុមជាតកម្បិ វិត្ថារេត្វា ឧបរិ ធម្មំ ទេសេន្តោ ឥមិស្សា អដ្ឋុប្បត្តិយា “ឯកធម្មំ អតីតស្សា”តិ ឥទំ សុត្តំ ទេសេសិ។

តត្ថ **ឯកធម្ម**ន្តិ ឯកំ វចីសច្ចសង្ខាតំ ធម្មំ។ **អតីតស្សា**តិ យា សា អដ្ឋ អនរិយវោហារេ វជ្ជេត្វា អដ្ឋសុ អរិយវោហារេសុ បតិដ្ឋាបនត្ថំ “សច្ចំ , ភណេ, នាលិក”ន្តិ អរិយេហិ ឋបិតា មរិយាទា, តំ អតិក្កមិត្វា ឋិតស្ស។ បុរិសោ ឯវ បុគ្គលោតិ **បុរិសបុគ្គលោ,** តស្ស។ **អករណីយ**ន្តិ កាតុំ អសក្កុណេយ្យំ។ សម្បជានមុសាវាទី ហិ បុគ្គលោ កិញ្ចិ បាបកម្មំ កត្វា “ឥទំ នាម តយា កត”ន្តិ វុត្តេ “ន មយា កត”ន្តិ មុសាវាទេនេវ បរិហរិស្សតិ។ ឯវញ្ច បដិបជ្ជន្តោ កិញ្ចិ បាបកម្មំ ករោតិយេវ, ន តត្ថ លជ្ជតិ សច្ចមរិយាទាយ សមតិក្កន្តត្តា។ តេន វុត្តំ “កតមំ ឯកធម្មំ, យទិទំ, ភិក្ខវេ, សម្បជានមុសាវាទោ”តិ។

គាថាយំ **មុសាវាទិស្សា**តិ មុសា អភូតំ អតច្ឆំ បរេសំ វិញ្ញាបនវសេន វទនសីលស្ស។ យស្ស ទសសុ វចនេសុ ឯកម្បិ សច្ចំ នត្ថិ, ឯវរូបេ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ **ជន្តុនោ**តិ សត្តស្ស។ សត្តោ ហិ ជាយនដ្ឋេន “ជន្តូ”តិ វុច្ចតិ។ **វិតិណ្ណបរលោកស្សា**តិ វិស្សដ្ឋបរលោកស្ស។ ឦទិសោ ហិ មនុស្សសម្បត្តិ ទេវលោកសម្បត្តិ អវសានេ និព្ពានសម្បត្តីតិ ឥមា តិស្សោបិ សម្បត្តិយោ ន បស្សតិ។ **នត្ថិ បាប**ន្តិ តស្ស តាទិសស្ស ឥទំ នាម បាបំ ន កត្តព្ពន្តិ នត្ថីតិ។

បញ្ចមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ទានសុត្តវណ្ណនា

២៦. ឆដ្ឋេ **ឯវញ្ចេ**តិ ឯត្ថ **ឯវ**ន្តិ ឧបមាការេ និបាតោ, **ចេ**តិ បរិកប្បនេ។ **សត្តា**តិ រូបាទីសុ សត្តា វិសត្តា។ **ជានេយ្យុ**ន្តិ ពុជ្ឈេយ្យុំ។ **ទានសំវិភាគស្សា**តិ យាយ ហិ ចេតនាយ អន្នាទិទេយ្យធម្មំ សំហរិត្វា អនុកម្បាបូជាសុ អញ្ញតរវសេន បរេសំ ទីយតិ, តំ ទានំ។ យាយ បន អត្តនា បរិភុញ្ជិតព្ពភាវេន គហិតវត្ថុស្ស ឯកទេសោ សំវិភជិត្វា ទីយតិ, អយំ សំវិភាគោ។ **វិបាក**ន្តិ ផលំ។ **យថាហំ ជានាមី**តិ យថា អហំ ជានាមិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – តិរច្ឆានគតស្សបិ ទានំ ទត្វា អត្តភាវសតេ បវត្តសុខវិបច្ចនវសេន សតគុណា ទក្ខិណា ហោតីតិ ឯវមាទិនា, ភិក្ខវេ, យេន បការេន អហំ ទានស្ស សំវិភាគស្ស ច វិបាកំ កម្មវិបាកំ ញាណពលេន បច្ចក្ខតោ ជានាមិ, ឯវំ ឥមេ សត្តា យទិ ជានេយ្យុន្តិ។ **ន អទត្វា ភុញ្ជេយ្យុ**ន្តិ យំ ភុញ្ជិតព្ពយុត្តកំ អត្តនោ អត្ថិ, តតោ បរេសំ ន អទត្វា មច្ឆរិយចិត្តេន ច តណ្ហាលោភវសេន ច ភុញ្ជេយ្យុំ, ទត្វាវ ភុញ្ជេយ្យុំ។ **ន ច នេសំ មច្ឆេរមលំ ចិត្តំ បរិយាទាយ**

តិដ្ឋេយ្យាតិ អត្តនោ សម្បត្តីនំ បរេហិ សាធារណភាវាសហនលក្ខណំ ចិត្តស្ស បកស្សភាវទូសកានំ ឧបក្កិលេសភូតានំ កណ្ហធម្មានំ អញ្ញតរំ មច្ឆេរមលំ។ អថ វា យថាវុត្តមច្ឆេរញ្ចេវ អញ្ញម្បិ ទានន្តរាយករំ ឥស្សាលោភទោសាទិមលញ្ច នេសំ សត្តានំ ចិត្តំ យថា ទានចេតនា ន បវត្តតិ, ន វា សុបរិសុទ្ធា ហោតិ, ឯវំ បរិយាទាយ បរិតោ គហេត្វា អភិភវិត្វា ន តិដ្ឋេយ្យ។ កោ ហិ សម្មទេវ ទានផលំ ជានន្តោ អត្តនោ ចិត្តេ មច្ឆេរមលស្ស ឱកាសំ ទទេយ្យ។

យោបិ នេសំ អស្ស ចរិមោ អាលោបោតិ នេសំ សត្តានំ យោ សព្ពបច្ឆិមកោ អាលោបោ សិយា។ **ចរិមំ កពឡន្តិ** តស្សេវ វេវចនំ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ឥមេ សត្តា បកតិយា យត្តកេហិ អាលោបេហិ សយំ យាបេយ្យុំ, តេសុ ឯកមេវ អាលោបំ អត្តនោ អត្ថាយ ឋបេត្វា តទញ្ញេ សព្ពេ អាលោបេ អាគតាគតានំ អត្ថិកានំ ទត្វា យោ ឋបិតោ អាលោបោ អស្ស, សោ ឥធ ចរិមោ អាលោបោ នាម។ **តតោបិ ន អសំវិភជិត្វា ភុញ្ជេយ្យុំ, សចេ នេសំ បដិគ្គាហកា អស្សូ**តិ នេសំ សត្តានំ បដិគ្គាហកា យទិ សិយុំ, តតោបិ យថាវុត្តចរិមាលោបតោបិ សំវិភជិត្វាវ ឯកទេសំ ទត្វាវ ភុញ្ជេយ្យុំ, យថាហំ ទានសំវិភាគស្ស វិបាកំ បច្ចក្ខតោ ជានាមិ, ឯវំ យទិ ជានេយ្យុន្តិ។ **យស្មា ច ខោ**តិអាទិនា កម្មផលស្ស អប្បច្ចក្ខភាវតោ ឯវមេតេ សត្តា ទានសំវិភាគេសុ ន បវត្តន្តីតិ យថាធិប្បេតមត្ថំ ការណេន សម្បដិបាទេតិ។ ឯតេនេវ តេសំ តទញ្ញបុញ្ញេសុ ច អប្បដិបត្តិយា អបុញ្ញេសុ ច បដិបត្តិយា ការណំ ទស្សិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

គាថាសុ **យថាវុត្តំ មហេសិនា**តិ មហេសិនា ភគវតា "តិរច្ឆានគតេ ទានំ ទត្វា សតគុណា ទក្ខិណា បាដិកង្ខិតព្ពា' តិអាទិនា, ឥធេវ វា "ឯវំ ចេ សត្តា ជានេយ្យុ"ន្តិអាទិនា យថាវុត្តំ, ញាណចារេន តំ យថាវុត្តំ ចិត្តំ ញាតន្តិ អត្ថោ។ **វិបាកំ សំវិភាគស្សា**តិ សំវិភាគស្សបិ វិបាកំ, កោ បន វាទោ ទានស្ស។ **យថា ហោតិ មហប្ផល**ន្តិ យថា សោ វិបាកោ មហន្តំ ផលំ ហោតិ, ឯវំ ឥមេ សត្តា យទិ ជានេយ្យុន្តិ សម្ពន្ធោ។ **វិនេយ្យ មច្ឆេរមល**ន្តិ មច្ឆរិយមលំ អបនេត្វា កម្មផលសទ្ធាយ រតនត្តយសទ្ធាយ ច វិសេសតោ បសន្នេន ចិត្តេន យេសុ កិលេសេហិ អារកត្តា អរិយេសុ សីលាទិគុណសម្បន្នេសុ ទិន្នំ អប្បកម្បិ ទានំ មហប្ផលំ ហោតិ, តេសុ យុត្តកាលេន **ទជ្ជុំ** ទទេយ្យុំ។

មហប្ផលភាវករណតោ ទក្ខិណំ អរហន្តីតិ ទក្ខិណេយ្យា, សម្មាបដិបន្នា, តេសុ **ទក្ខិណេយ្យេសុ។ ទក្ខិណំ** បរលោកំ សទ្ទហិត្វា ទាតព្ពំ ទេយ្យធម្មំ យថា តំ ទានំ ហោតិ មហាទានំ, ឯវំ ទត្វា។ អថ វា ពហុនោ អន្នំ ទត្វា, កថំ បន អន្នំ ទាតព្ពន្តិ អាហ "ទក្ខិណេយ្យេសុ ទក្ខិណ"ន្តិ។ **ឥតោ មនុស្សត្តា** មនុស្សត្តភាវតោ **ចុតា** បដិសន្ធិវសេន **សគ្គំ គច្ឆន្តិ ទាយកា។ កាមកាមិនោ**តិ កាមេតព្ពានំ ឧឡារានំ ទេវភោគានំ បដិលទ្ធរូបវិភវេន កម្មុនា ឧបគមនេ សាធុការិតាយ កាមកាមិនោ សព្ពកាមសមង្គិនោ។ **មោទ**ន្តិ យថារុចិ បរិចារេន្តីតិ អត្ថោ។

ឆដ្ឋសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. មេត្តាភាវនាសុត្តវណ្ណនា

២៧. សត្តមេ **យានិ កានិចី**តិ អនវសេសបរិយាទានំ។ **ឱបធិកានិ បុញ្ញកិរិយវត្ថូនី**តិ

តេសំ និយមនំ។ តត្ថ ឧបធិ វុច្ចន្តិ ខន្ធា, ឧបធិស្ស ករណំ សីលំ ឯតេសំ, ឧបធិប្បយោជនានិ វា **ឱបធិកានិ**។ សម្បត្តិភវេ អត្តភាវជនកានិ បដិសន្ធិបវត្តិវិបាកទាយកានិ។ **បុញ្ញកិរិយវត្ថូនី**តិ បុញ្ញកិរិយា ច តា តេសំ តេសំ ផលានិសំសានំ វត្ថូនិ ចាតិ បុញ្ញកិរិយវត្ថូនិ។ តានិ បន សង្ខេបតោ ទានមយំ, សីលមយំ, ភាវនាមយន្តិ តិវិធានិ ហោន្តិ។ តត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ បរតោ តិកនិបាតវណ្ណនាយំ អាវិ ភវិស្សតិ។ **មេត្តាយ ចេតោវិមុត្តិយា**តិ មេត្តាភាវនាវសេន បដិលទ្ធតិកចតុក្កជ្ឈានសមាបត្តិយា។ "មេត្តា"តិ ហិ វុត្តេ ឧបចារោបិ លព្ភតិ អប្បនាបិ, "ចេតោវិមុត្តី"តិ បន វុត្តេ អប្បនាឈានមេវ លព្ភតិ។ តញ្ហិ នីវរណាទិបច្ចនីកធម្មតោ ចិត្តស្ស សុដ្ឋុ វិមុត្តិភាវេន ចេតោវិមុត្តីតិ វុច្ចតិ។ **កលំ នាគ្ឃន្តិ សោឡសិ**ន្តិ មេត្តាព្រហ្មវិហារស្ស សោឡសភាគំ ឱបធិកានិ បុញ្ញកិរិយវត្ថូនិ ន អគ្ឃន្តិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – មេត្តាយ ចេតោវិមុត្តិយា យោ វិបាកោ, តំ សោឡស កោដ្ឋាសេ កត្វា តតោ ឯកំ បុន សោឡស កោដ្ឋាសេ កត្វា តត្ថ យោ ឯកកោដ្ឋាសោ, ន តំ អញ្ញានិ ឱបធិកានិ បុញ្ញកិរិយវត្ថូនិ អគ្ឃន្តីតិ។ **អធិគ្គហេត្វា**តិ អភិភវិត្វា។ **ភាសតេ**តិ ឧបក្កិលេសវិសុទ្ធិយា ទិប្បតិ។ **តបតេ**តិ តតោ ឯវ អនវសេសេ បដិបក្ខធម្មេ សន្តបតិ។ **វិរោចតី**តិ ឧភយសម្បត្តិយា វិរោចតិ។ មេត្តា ហិ ចេតោវិមុត្តិ ចន្ទាលោកសង្ខាតា វិគតូបក្កិលេសា ជុណ្ហា វិយ ទិប្បតិ, អាតបោ វិយ អន្ធការំ បច្ចនីកធម្មេ វិធមន្តី តបតិ, ឱសធិតារកា វិយ វិជ្ជោតមានា វិរោចតិ ច។

សេយ្យថាបីតិ ឱបម្មទស្សនត្ថេ និបាតោ។ **តារករូបាន**ន្តិ ជោតីនំ។ **ចន្ទិយា**តិ ចន្ទស្ស អយន្តិ ចន្ទី, តស្សា ចន្ទិយា, បភាយ ជុណ្ហាយាតិ អត្ថោ។ **វស្សាន**ន្តិ វស្សានំ ពហុវសេន លទ្ធវោហារស្ស ឧតុនោ។ **បច្ឆិមេ មាសេ**តិ កត្តិកមាសេ។ **សរទសមយេ**តិ សរទកាលេ។ អស្សយុជកត្តិកមាសា ហិ លោកេ "សរទឧតូ"តិ វុច្ចន្តិ។ **វិទ្ធេ**តិ ឧព្ពិទ្ធេ, មេឃវិគមេន ទូរីភូតេតិ អត្ថោ។ តេនេវាហ "**វិគតវលាហកេ**"តិ។ **ទេវេ**តិ អាកាសេ។ **នភំ អព្ភុស្សក្កមានោ**តិ ឧទយដ្ឋានតោ អាកាសំ ឧល្លង្ឃន្តោ។ **តមគត**ន្តិ តមំ។ **អភិវិហច្ចា**តិ អភិហន្ត្វា វិធមិត្វា។ **ឱសធិតារកា**តិ ឧស្សន្នា បភា ឯតាយ ធីយតិ, ឱសធីនំ វា អនុពលប្បទាយិកត្តា ឱសធីតិ លទ្ធនាមា តារកា។

ឯត្ថាហ – កស្មា បន ភគវតា សមានេបិ ឱបធិកភាវេ មេត្តា ឥតរេហិ ឱបធិកបុញ្ញេហិ វិសេសេត្វា វុត្តាតិ? វុច្ចតេ – សេដ្ឋភាវេន និទ្ទោសភាវេន ច សត្តេសុ សុប្បដិបត្តិភាវតោ។ សេដ្ឋា ហិ ឯតេ វិហារា, សព្ពសត្តេសុ សម្មាបដិបត្តិភូតានិ យទិទំ មេត្តាឈានានិ។ យថា ច ព្រហ្មានោ និទ្ទោសចិត្តា វិហរន្តិ, ឯវំ ឯតេហិ សមន្នាគតា យោគិនោ ព្រហ្មសមាវ ហុត្វា វិហរន្តិ។ តថា ហិមេ "ព្រហ្មវិហារា"តិ វុច្ចន្តិ។ ឥតិ សេដ្ឋភាវេន និទ្ទោសភាវេន ច សត្តេសុ សុប្បដិបត្តិភាវតោ មេត្តាវ ឥតរេហិ ឱបធិកបុញ្ញេហិ វិសេសេត្វា វុត្តា។

ឯវម្បិ កស្មា មេត្តាវ ឯវំ វិសេសេត្វា វុត្តា? ឥតរេសំ ព្រហ្មវិហារានំ អធិដ្ឋានភាវតោ ទានាទីនំ សព្ពេសំ កល្យាណធម្មានំ បរិបូរិកត្តា ច។ អយញ្ហិ សត្តេសុ ហិតាការប្បវត្តិលក្ខណា មេត្តា, ហិតូបសំហារសា, អាឃាតវិនយបច្ចុបដ្ឋានា។ យទិ អនោធិសោ ភាវិតា ពហុលីកតា, អថ សុខេនេវ ករុណាទិភាវនា សម្បជ្ជន្តីតិ មេត្តា ឥតរេសំ ព្រហ្មវិហារានំ អធិដ្ឋានំ។ តថា ហិ សត្តេសុ ហិតជ្ឈាសយតាយ សតិ នេសំ ទុក្ខាសហនតា, សម្បត្តិវិសេសានំ ចិរដ្ឋិតិកាមតា, បក្ខបាតាភាវេន សព្ពត្ថ សមប្បវត្តចិត្តតា ច សុខេនេវ ឥជ្ឈន្តិ។ ឯវញ្ច សកលលោកហិតសុខវិធានាធិមុត្តា មហាពោធិសត្តា "ឥមស្ស ទាតព្ពំ, ឥមស្ស ន ទាតព្ព"ន្តិ ឧត្តមវិចយវសេន វិភាគំ អកត្វា សព្ពសត្តានំ និរវសេសសុខនិទានំ ទានំ ទេន្តិ, ហិតសុខត្ថមេវ នេសំ សីលំ សមាទិយន្តិ, សីលបរិបូរណត្ថំ នេក្ខម្មំ ភជន្តិ, តេសំ ហិតសុខេសុ អសម្មោហត្ថាយ បញ្ញំ បរិយោទបេន្តិ, ហិតសុខាភិវឌ្ឍនត្ថមេវ ទឡ្ហំ វីរិយមារភន្តិ, ឧត្តមវីរិយវសេន វីរភាវំ បត្តាបិ សត្តានំ នានប្បការំ ហិតជ្ឈាសយេនេវ អបរាធំ ខមន្តិ, "ឥទំ វោ ទស្សាម, ករិស្សាមា"តិអាទិនា កតំ បដិញ្ញាតំ ន វិសំវាទេន្តិ, តេសំ ហិតសុខាយេវ អចលាធិដ្ឋានា ហោន្តិ។ តេសុ អចលាយ មេត្តាយ បុព្ពការិនោ ហិតជ្ឈាសយេនេវ នេសំ វិប្បការេ ឧទាសីនា ហោន្តិ, បុព្ពការិតាយបិ ន បច្ចុបការមាសិសន្តីតិ។ ឯវំ តេ បារមិយោ បូរេត្វា យាវ ទសពលចតុវេសារជ្ជ-ឆអសាធារណញាណ-អដ្ឋារសាវេណិកពុទ្ធធម្មប្បភេទេ សព្ពេបិ កល្យាណធម្មេ បរិបូរេន្តិ។ ឯវំ ទានាទីនំ សព្ពេសំ កល្យាណធម្មានំ បារិបូរិកា មេត្តាតិ ច ឥមស្ស វិសេសស្ស ទស្សនត្ថំ សា ឥតរេហិ វិសេសេត្វា វុត្តា។

អបិច មេត្តាយ ឥតរេហិ ឱបធិកបុញ្ញេហិ មហានុភាវតា វេលាមសុត្តេន ទីបេតព្ពា។ តត្ថ ហិ យថា នាម មហតា វេលាមស្ស ទានតោ ឯកស្ស សោតាបន្នស្ស ទានំ មហប្ផលតរំ វុត្តំ, ឯវំ សោតាបន្នសតតោ ឯកស្ស សកទាគាមិស្ស ទានំ…បេ… បច្ចេកពុទ្ធសតតោ ភគវតោ, តតោបិ ពុទ្ធប្បមុខស្ស សង្ឃស្ស ទានំ, តតោបិ ចាតុទ្ទិសស្ស សង្ឃស្ស វិហារទានំ, តតោបិ សរណគមនំ, តតោបិ សីលសមាទានំ, តតោបិ គទ្ទូហនមត្តំ កាលំ មេត្តាភាវនា មហប្ផលតរា វុត្តា។ យថាហ –

> "យំ គហបតិ វេលាមោ ព្រាហ្មណោ ទានំ អទាសិ មហាទានំ។ យោ ចេកំ ទិដ្ឋិសម្បន្នំ ភោជេយ្យ, ឥទំ តតោ មហប្ផលតរំ។ យោ ច សតំ ទិដ្ឋិសម្បន្នំ ភោជេយ្យ…បេ… សុរាមេរយមជ្ជប្បមាទដ្ឋានា វេរមណី។ យោ ច អន្តមសោ គទ្ទូហនមត្តម្បិ មេត្តចិត្តំ ភាវេយ្យ, ឥទំ តតោ មហប្ផលតរ"ន្តិ (អ. និ. ៩.២០)។

មហគ្គតបុញ្ញភាវេន បនស្សា បរិត្តបុញ្ញតោ សាតិសយតាយ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ វុត្តញ្ហេតំ "យំ បមាណកតំ កម្មំ, ន តំ តត្រាវសិស្សតិ, ន តំ តត្រាវតិដ្ឋតី"តិ (ទី. និ. ១.៥៥៦; សំ. និ. ៤.៣៦០)។ កាមាវចរកម្មញ្ហិ បមាណកតំ នាម, មហគ្គតកម្មំ បន បមាណំ អតិក្កមិត្វា ឱធិសកានោធិសកផរណវសេន វឌ្ឍិត្វា កតត្តា អប្បមាណកតំ នាម។ កាមាវចរកម្មំ តស្ស មហគ្គតកម្មស្ស អន្តរា លគ្គិតុំ វា តំ កម្មំ អភិភវិត្វា អត្តនោ វិបាកស្ស ឱកាសំ គហេត្វា ឋាតុំ វា ន សក្កោតិ, អថ ខោ មហគ្គតកម្មមេវ តំ បរិត្តកម្មំ មហោឃោ វិយ បរិត្តំ ឧទកំ អភិភវិត្វា អត្តនោ ឱកាសំ គហេត្វា តិដ្ឋតិ, តស្ស វិបាកំ បដិពាហិត្វា សយមេវ ព្រហ្មសហព្យតំ ឧបនេតីតិ អយញ្ហិ តស្ស អត្ថោតិ។

គាថាសុ **យោ**តិ យោ កោចិ គហដ្ឋោ វា បព្ពជិតោ វា។ **មេត្ត**ន្តិ មេត្តាឈានំ។ **អប្បមាណ**ន្តិ ភាវនាវសេន អារម្មណវសេន ច អប្បមាណំ។ អសុភភាវនាទយោ វិយ ហិ អារម្មណេ ឯកទេសគ្គហណំ អកត្វា អនវសេសផរណវសេន អនោធិសោផរណវសេន ច អប្បមាណារម្មណតាយ បគុណភាវនាវសេន អប្បមាណំ។ **តនូ សំយោជនា ហោន្តី**តិ មេត្តាឈានំ បាទកំ កត្វា សម្មសិត្វា ហេដ្ឋិមេ អរិយមគ្គេ អធិគច្ឆន្តស្ស សុខេនេវ

បដិឃសំយោជនាទយោ បហីយមានា តនូ ហោន្តិ។ តេនាហ “បស្សតោ ឧបធិក្ខយ”ន្តិ។ “ឧបធិក្ខយោ”តិ ហិ និព្ពានំ វុច្ចតិ។ តញ្ចស្ស សច្ឆិកិរិយាភិសមយវសេន មគ្គញាណេន បស្សតិ។ អថ វា **តនូ សំយោជនា ហោន្តី**តិ មេត្តាឈានបទដ្ឋានាយ វិបស្សនាយ អនុក្កមេន ឧបធិក្ខយសង្ខាតំ អរហត្តំ បត្វា តំ បស្សតោ បគេវ ទសបិ សំយោជនា តនូ ហោន្តិ, បហីយន្តីតិ អត្ថោ។ អថ វា **តនូ សំយោជនា ហោន្តី**តិ បដិឃោ ចេវ បដិឃសម្បយុត្តសំយោជនា ច តនុកា ហោន្តិ។ **បស្សតោ ឧបធិក្ខយ**ន្តិ តេសំយេវ កិលេសូបធីនំ ខយសង្ខាតំ មេត្តំ អធិគមវសេន បស្សន្តំ ស្សាតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

ឯវំ កិលេសប្បហានំ និព្ពានាធិគមញ្ច មេត្តាភាវនាយ សិខាប្បត្តមានិសំសំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អញ្ញេ អានិសំសេ ទស្សេតុំ “**ឯកម្បិ ចេ**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អទុដ្ឋចិត្តោ**តិ មេត្តាពលេន សុដ្ឋុ វិក្ខម្ភិតព្យាបាទតាយ ព្យាបាទេន អទូសិតចិត្តោ។ **មេត្តាយតី**តិ ហិតផរណវសេន មេត្តំ ករោតិ។ **កុសលោ**តិ អតិសយេន កុសលវា មហាបុញ្ញោ, បដិឃាទិអនត្ថវិគមេន វា។ ខេមី **តេនា**តិ តេន មេត្តាយិតេន។ **សព្ពេ ច បាណេ**តិ ចសទ្ទោ ព្យតិរេកេ។ **មនសានុកម្ប**ន្តិ ចិត្តេន អនុកម្បន្តោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ឯកសត្តវិសយាបិ តាវ មេត្តា មហាកុសលរាសិ, សព្ពេ បន បាណេ អត្តនោ បិយបុត្តំ វិយ ហិតផរណេន មនសា អនុកម្បន្តោ បហូតំ ពហុំ អនប្បកំ អបរិយន្តំ ចតុសដ្ឋិមហាកប្បេបិ អត្តនោ វិបាកប្បពន្ធំ បវត្តេតុំ សមត្ថំ ឧឡារបុញ្ញំ អរិយោ បរិសុទ្ធចិត្តោ បុគ្គលោ បករោតិ និប្ផាទេតិ។

សត្តសណ្ឌន្តិ សត្តសង្ខាតេន សណ្ឌេន សមន្នាគតំ ភរិតំ, សត្តេហិ អវិរឡំ អាកិណ្ណមនុស្សន្តិ អត្ថោ។ **វិជិត្វា**តិ អទណ្ឌេន អសត្ថេន ធម្មេនេវ វិជិនិត្វា។ **រាជិសយោ**តិ ឥសិសទិសា ធម្មិករាជានោ។ **យជមានា**តិ ទានានិ ទទមានា។ **អនុបរិយគា**តិ វិចរិំសុ។

អស្សមេធន្តិអាទីសុ បោរាណករាជកាលេ កិរ សស្សមេធំ, បុរិសមេធំ, សម្មាបាសំ, វាចាបេយ្យន្តិ ចត្តារិ សង្គហវត្ថូនិ អហេសុំ, យេហិ រាជានោ លោកំ សង្គណ្ហឹសុ។ តត្ថ និប្ផន្នសស្សតោ ទសមភាគគ្គហណំ **សស្សមេធំ** នាម, សស្សសម្បាទនេ, មេធាវិតាតិ អត្ថោ។ មហាយោធានំ ឆមាសិកំ ភត្តវេតនានុប្បទានំ **បុរិសមេធំ** នាម, បុរិសសង្គណ្ហនេ មេធាវិតាតិ អត្ថោ។ ទលិទ្ទមនុស្សានំ បោត្ថកេ លេខំ គហេត្វា តីណិ វស្សានិ វិនា វឌ្ឍិយា សហស្សទ្វិសហស្សមត្តធនានុប្បទានំ **សម្មាបាសំ** នាម។ តញ្ហិ សម្មា មនុស្សេ បាសេតិ ហទយេ ពន្ធិត្វា វិយ ឋបេតិ, តស្មា “សម្មាបាស”ន្តិ វុច្ចតិ។ “តាត មាតុលា”តិអាទិនា បន សណ្ហវាចាយ សង្គហណំ **វាចាបេយ្យំ** នាម, បេយ្យវជ្ជំ បិយវាចតាតិ អត្ថោ។ ឯវំ ចតូហិ សង្គហវត្ថូហិ សង្គហិតំ រដ្ឋំ ឥទ្ធញ្ចេវ ហោតិ ផីតញ្ច បហូតអន្នបានំ ខេមំ និរព្ពុទំ។ មនុស្សា មុទា មោទមានា ឧរេ បុត្តេ នច្ចេន្តា អបារុតឃរា វិហរន្តិ ។ ឥទំ ឃរទ្វារេសុ អគ្គឡានំ អភាវតោ “**និរគ្គឡ**”ន្តិ វុច្ចតិ។ អយំ បោរាណិកា បវេណិ, អយំ បោរាណិកា បកតិ។

អបរភាគេ បន ឱក្កាករាជកាលេ ព្រាហ្មណា ឥមានិ ចត្តារិ សង្គហវត្ថូនិ ឥមញ្ច រដ្ឋសម្បត្តិំ បរិវត្តេន្តា ឧទ្ធម្មូលំ កត្វា អស្សមេធំ បុរិសមេធន្តិអាទិកេ បញ្ច យញ្ញេ នាម អកំសុ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា ព្រាហ្មណធម្មិយសុត្តេ –

“តេសំ អាសិ វិបល្លាសោ, ទិស្វាន អណុតោ អណុំ…បេ….។

“តេ តត្ថ មន្តេ គន្ថេត្វា, ឱក្កាកំ តទុបាគមុ”ន្តិ។ (សុ. និ. ៣០១-៣០៤);

តត្ថ អស្សមេត្ថ មេធន្តិ ពាធេន្តីតិ **អស្សមេធោ**។ ទ្វីហិ បរិយញ្ញេហិ យជិតព្ពស្ស ឯកវីសតិយូបស្ស ឯកស្មឹ បច្ឆិមទិវសេ ឯវ សត្តនវុតិបញ្ចបសុសតឃាតភីសនស្ស ឋបេត្វា ភូមិញ្ច បុរិសេ ច អវសេសសព្ពវិភវទក្ខិណស្ស យញ្ញស្សេតំ អធិវចនំ។ បុរិសមេត្ថ មេធន្តិ ពាធេន្តីតិ **បុរិសមេធោ**។ ចតូហិ បរិយញ្ញេហិ យជិតព្ពស្ស សទ្ធិំ ភូមិយា អស្សមេធេ វុត្តវិភវទក្ខិណស្ស យញ្ញស្សេតំ អធិវចនំ។ សម្មមេត្ថ បាសន្តិ ខិបន្តីតិ **សម្មាបាសោ**។ យុគច្ឆិគ្គឡេ បវេសនទណ្ឌកសង្ខាតំ សម្មំ ខិបិត្វា តស្ស បតិតោកាសេ វេទឹ កត្វា សំហារិមេហិ យូបាទីហិ សរស្សតិនទិយា និមុគ្គោកាសតោ បភុតិ បដិលោមំ គច្ឆន្តេន យជិតព្ពស្ស សត្រយាគស្សេតំ អធិវចនំ វាជមេត្ថ បិវន្តីតិ **វាជបេយ្យោ**។ ឯកេន បរិយញ្ញេន សត្តរសហិ បសូហិ យជិតព្ពស្ស ពេឡុវយូបស្ស សត្តរសកទក្ខិណស្ស យញ្ញស្សេតំ អធិវចនំ។ នត្ថិ ឯត្ថ អគ្គឡោតិ **និរគ្គឡោ**។ នវហិ បរិយញ្ញេហិ យជិតព្ពស្ស សទ្ធិំ ភូមិយា បុរិសេហិ ច អស្សមេធេ វុត្តវិភវទក្ខិណស្ស សព្ពមេធបរិយាយនាមស្ស អស្សមេធវិកប្បស្សេតំ អធិវចនំ។

ចន្ទប្បភាតិ ចន្ទប្បភាយ។ **តារគណាវ សព្ពេ**តិ យថា សព្ពេបិ តារាគណា ចន្ទិមសោភាយ សោឡសិម្បិ កលំ នាគ្ឃន្តិ, ឯវំ តេ អស្សមេធាទយោ យញ្ញា មេត្តចិត្តស្ស វុត្តលក្ខណេន សុភាវិតស្ស សោឡសិម្បិ កលំ នានុភវន្តិ,

ន បាបុណន្តិ, នាគច្ឆន្តីតិ អត្ថោ។

ឥទានិ អបរេបិ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកេ មេត្តាភាវនាយ អានិសំសេ ទស្សេតុំ “**យោ ន ហន្តី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **យោ**តិ មេត្តាព្រហ្មវិហារភាវនានុយុត្តោ បុគ្គលោ។ **ន ហន្តី**តិ តេនេវ មេត្តាភាវនានុភាវេន ទូរវិក្ខម្ភិតព្យាបាទតាយ ន កញ្ចិ សត្តំ ហឹសតិ, លេឌ្ឌុទណ្ឌាទីហិ ន វិពាធតិ វា។ **ន ឃាតេតី**តិ បរំ សមាទបេត្វា ន សត្តេ ហនាបេតិ ន វិពាធាបេតិ ច។ **ន ជិនាតី**តិ សារម្ភវិគ្គាហិកកថាទិវសេន ន កញ្ចិ ជិនាតិ សារម្ភស្សេវ អភាវតោ, ជានិករណវសេន វា អឌ្ឌករណាទិនា ន កញ្ចិ ជិនាតិ។ **ន ជាបយេ**តិ បរេបិ បយោជេត្វា បរស្ស ធនជានី ន ការាបេយ្យ។ **មេត្តំសោ**តិ មេត្តាមយចិត្តកោដ្ឋាសោ, មេត្តាយ វា អំសោ អវិជហនដ្ឋេន អវយវភូតោតិ មេត្តំសោ។ **សព្ពភូតេសូ**តិ សព្ពសត្តេសុ។ តតោ ឯវ **វេរំ តស្ស ន កេនចី**តិ អកុសលវេរំ តស្ស កេនចិបិ ការណេន នត្ថិ, បុគ្គលវេរសង្ខាតោ វិរោធោ កេនចិ បុរិសេន សទ្ធឹ តស្ស មេត្តាវិហារិស្ស នត្ថីតិ។

ឯវមេតស្មឹ ឯកកនិបាតេ បដិបាដិយា តេរសសុ សុត្តេសុ សិក្ខាសុត្តទ្វយេ ចាតិ បន្នរសសុ សុត្តេសុ វិវដ្ដំ កថិតំ, នីវរណសុត្តំ សំយោជនសុត្តំ អប្បមាទសុត្តំ អដ្ឋិសញ្ចយសុត្តន្តិ ឯតេសុ ចតូសុ សុត្តេសុ វដ្ដវិវដ្ដំ កថិតំ។ ឥតរេសុ បន វដ្ដមេវ កថិតន្តិ។

សត្តមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បរមត្ថទីបនិយា

ខុទ្ទកនិកាយ-អដ្ឋកថាយ

ឥតិវុត្តកស្ស ឯកកនិបាតវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ទុកនិបាតោ

១. បឋមវគ្គោ

១. ទុក្ខវិហារសុត្តវណ្ណនា

២៨. ទុកនិបាតស្ស បឋមេ **ទ្វីហី**តិ គណនបរិច្ឆេទោ។ **ធម្មេហី**តិ បរិច្ឆិន្នធម្មនិទស្សនំ។ **ទ្វីហិ ធម្មេហី**តិ ទ្វីហិ អកុសលធម្មេហិ។ **សមន្នាគតោ**តិ យុត្តោ។ **ទិដ្ឋេវ ធម្មេ**តិ ឥមស្មិំយេវ អត្តភាវេ។ **ទុក្ខំ វិហរតី**តិ ចតូសុបិ ឥរិយាបថេសុ កិលេសទុក្ខេន ចេវ កាយិកចេតសិកទុក្ខេន ច ទុក្ខំ វិហរតិ។ **សវិឃាត**ន្តិ ចិត្តូបឃាតេន ចេវ កាយូបឃាតេន ច សវិឃាតំ។ **សឧបាយាស**ន្តិ កិលេសូបាយាសេន ចេវ សរីរខេទេន ច ពលវអាយាសវសេន សឧបាយាសំ។ **សបរិឡាហ**ន្តិ កិលេសបរិឡាហេន ចេវ កាយបរិឡាហេន ច សបរិឡាហំ។ **កាយស្ស ភេទា**តិ ឧបាទិន្នក្ខន្ធបរិច្ចាគា។ **បរំ មរណា**តិ តទនន្តរំ អភិនិព្ពត្តក្ខន្ធគ្គហណេ។ អថ វា **កាយស្ស ភេទា**តិ ជីវិតិន្ទ្រិយុបច្ឆេទា។ **បរំ មរណា**តិ ចុតិតោ ឧទ្ធំ។ **ទុគ្គតិ បាដិកង្ខា**តិ ទុគ្គតិសង្ខាតានំ ចតុន្នំ អបាយានំ អញ្ញតរា គតិ ឥច្ឆិតព្ពា, អវស្សំភាវិនីតិ អត្ថោ។

អគុត្តទ្វារោតិ អបិហិតទ្វារោ។ កត្ថ បន អគុត្តទ្វារោតិ អាហ “**ឥន្ទ្រិយេសូ**”តិ។ តេន មនច្ឆដ្ឋានំ ឥន្ទ្រិយានំ អសំវរមាហ។ បដិគ្គហណបរិភោគវសេន ភោជនេ មត្តំ ន ជានាតីតិ **ភោជនេ អមត្តញ្ញូ**។ “ឥន្ទ្រិយេសុ អគុត្តទ្វារតាយ ភោជនេ អមត្តញ្ញុតាយា”តិបិ បឋន្តិ។

កថំ ឥន្ទ្រិយេសុ អគុត្តទ្វារតា, កថំ វា គុត្តទ្វារតាតិ? កិញ្ចាបិ ហិ ចក្ខុន្ទ្រិយេ សំវរោ វា អសំវរោ វា នត្ថិ។ ន ហិ ចក្ខុបសាទំ និស្សាយ សតិ វា មុដ្ឋស្សច្ចំ វា ឧប្បជ្ជតិ។ អបិច យទា រូបារម្មណំ ចក្ខុស្ស អាបាថំ អាគច្ឆតិ, តទា ភវង្គេ ទ្វិក្ខត្តុំ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធេ កិរិយាមនោធាតុ អាវជ្ជនកិច្ចំ សាធយមានា ឧប្បជ្ជិត្វា និរុជ្ឈតិ, តតោ ចក្ខុវិញ្ញាណំ ទស្សនកិច្ចំ, តតោ វិបាកមនោធាតុ សម្បដិច្ឆនកិច្ចំ, តតោ វិបាកាហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតុ សន្តីរណកិច្ចំ, តតោ កិរិយាហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតុ វោដ្ឋព្ពនកិច្ចំ សាធយមានា ឧប្បជ្ជិត្វា និរុជ្ឈតិ, តទនន្តរំ ជវនំ ជវតិ។ តត្ថាបិ នេវ ភវង្គសមយេ, ន អាវជ្ជនាទីនំ អញ្ញតរសមយេ សំវរោ វា អសំវរោ វា អត្ថិ, ជវនក្ខណេ បន សចេ ទុស្សីល្យំ វា មុដ្ឋស្សច្ចំ វា អញ្ញាណំ វា អក្ខន្តិ វា កោសជ្ជំ វា ឧប្បជ្ជតិ, អសំវរោ ហោតិ។ ឯវំ ហោន្តោបិ សោ “ចក្ខុទ្វារេ អសំវរោ”តិ វុច្ចតិ។ កស្មា? យស្មា តស្មិំ សតិ ទ្វារម្បិ អគុត្តំ ហោតិ ភវង្គម្បិ អាវជ្ជនាទីនិ វីថិចិត្តានិបិ។ យថា កិំ? យថា នគរេ ចតូសុ ទ្វារេសុ អសំវុតេសុ កិញ្ចាបិ អន្តោឃរទ្វារកោដ្ឋកគព្ភាទយោ សុសំវុតា តថាបិ អន្តោនគរេ សព្ពំ ភណ្ឌំ អរក្ខិតំ អគោបិតមេវ ហោតិ។ នគរទ្វារេហិ បវិសិត្វា ចោរា យទិច្ឆន្តិ, តំ ហរេយ្យុំ។ ឯវមេវ ជវនេ ទុស្សីល្យាទីសុ ឧប្បន្នេសុ តស្មិំ អសំវរេ សតិ ទ្វារម្បិ អគុត្តំ ហោតិ, ភវង្គម្បិ អាវជ្ជនាទីនិ វីថិចិត្តានិបិ។ តស្មិំ បន អសតិ ជវនេ សីលាទីសុ ឧប្បន្នេសុ ទ្វារម្បិ គុត្តំ ហោតិ ភវង្គម្បិ អាវជ្ជនាទីនិ វីថិចិត្តានិបិ។ យថា កិំ? យថា នគរទ្វារេសុ សំវុតេសុ កិញ្ចាបិ អន្តោឃរទ្វារាទយោ អសំវុតា, តថាបិ អន្តោនគរេ សព្ពំ ភណ្ឌំ សុរក្ខិតំ សុគោបិតមេវ ហោតិ។ នគរទ្វារេសុ ហិ បិហិតេសុ ចោរានំ បវេសោ នត្ថិ។ ឯវមេវ ជវនេ សីលាទីសុ ឧប្បន្នេសុ ទ្វារម្បិ គុត្តំ ហោតិ, ភវង្គម្បិ, អាវជ្ជនាទីនិ វីថិចិត្តានិបិ។ តស្មា ជវនក្ខណេ ឧប្បជ្ជមានោបិ “ចក្ខុទ្វារេ សំវរោ”តិ វុច្ចតិ។ សេសទ្វារេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯវំ ឥន្ទ្រិយេសុ អគុត្តទ្វារតា, គុត្តទ្វារតា ច វេទិតព្ពា។

កថំ បន ភោជនេ អមត្តញ្ញូ, កថំ វា មត្តញ្ញូតិ ? យោ ហិ បុគ្គលោ មហិច្ឆោ ហុត្វា បដិគ្គហណេ មត្តំ ន ជានាតិ។ មហិច្ឆបុគ្គលោ ហិ យថា នាម កច្ឆបុដវាណិជោ បិឡន្ធនភណ្ឌកំ ហត្ថេន គហេត្វា ឧច្ឆង្គេបិ បក្ខិបិតព្ពយុត្តកំ បក្ខិបិត្វា មហាជនស្ស បស្សន្តស្សេវ “អសុកំ គណ្ហថ, អសុកំ គណ្ហថា”តិ មុខេន ឧគ្ឃោសេតិ, ឯវមេវ អប្បមត្តកម្បិ អត្តនោ សីលំ វា គន្ថំ វា ធុតង្គគុណំ វា អន្តមសោ អរញ្ញវាសមត្តកម្បិ មហាជនស្ស ជានន្តស្សេវ សម្ភាវេតិ, សម្ភាវេត្វា ច បន សកដេហិបិ ឧបនីតេ បច្ចយេ “អល”ន្តិ អវត្វា បដិគ្គណ្ហាតិ។ តយោ ហិ បូរេតុំ ន សក្កា អគ្គិ ឧបាទានេន, សមុទ្ទោ ឧទកេន, មហិច្ឆោ បច្ចយេហីតិ –

> “អគ្គិក្ខន្ធោ សមុទ្ទោ ច, មហិច្ឆោ ចាបិ បុគ្គលោ;
> ពហុកេ បច្ចយេ ទិន្នេ, តយោបេតេ ន បូរយេតិ”។

មហិច្ឆបុគ្គលោ ហិ វិជាតមាតុយាបិ មនំ គណ្ហិតុំ ន សក្កោតិ។ ឯវរូបោ ហិ អនុប្បន្នំ លាភំ ន ឧប្បាទេតិ, ឧប្បន្នលាភតោ ច បរិហាយតិ។ ឯវំ តាវ បដិគ្គហណេ អមត្តញ្ញូ ហោតិ។ យោ បន ធម្មេន សមេន លទ្ធម្បិ អាហារំ គធិតោ មុច្ឆិតោ អជ្ឈោបន្នោ អនាទីនវទស្សាវី អនិស្សរណបញ្ញោ អាហរហត្ថកអលំសាដកតត្ថ

វឌ្ឍកកាកមាសកកុក្កុដមិគកព្រាហ្មណានំ អញ្ញតរោ វិយ អយោនិសោ អនុបាយេន យាវទត្ថំ ឧទរាវទេហកំ បរិភុញ្ជិត្វា សេយ្យសុខំ បស្សសុខំ មិទ្ធសុខំ អនុយុត្តោ វិហរតិ។ អយំ បរិភោគេ អមត្តញ្ញូ នាម។

យោ បន "យទិបិ ទេយ្យធម្មោ ពហុ ហោតិ, ទាយកោ អប្បំ ទាតុកាមោ, ទាយកស្ស វសេន អប្បំ គណ្ហាតិ។ ទេយ្យធម្មោ អប្បោ, ទាយកោ ពហុំ ទាតុកាមោ, ទេយ្យធម្មស្ស វសេន អប្បំ គណ្ហាតិ។ ទេយ្យធម្មោ ពហុ, ទាយកោបិ ពហុំ ទាតុកាមោ, អត្តនោ ថាមំ ញត្វា បមាណយុត្តមេវ គណ្ហាតី"តិ ឯវំ វុត្តស្ស បដិគ្គហណេ បមាណជាននស្ស ចេវ, "បដិសង្ខា យោនិសោ អាហារំ អាហារេតិ, នេវ ទវាយ, ន មទាយា"តិអាទិនា (ធ. ស. ១៣៥៥) "លទ្ធញ្ច បិណ្ឌបាតំ អគធិតោ អមុច្ឆិតោ អនជ្ឈោបន្នោ អាទីនវទស្សាវី និស្សរណបញ្ញោ បរិភុញ្ជតី"តិ ច អាទិនា នយេន វុត្តស្ស បច្ចវេក្ខិត្វា បដិសង្ខានបញ្ញាយ ជានិត្វា អាហារបរិភុញ្ជនសង្ខាតស្ស បរិភោគេ បមាណជាននស្ស ច វសេន ភោជនេ មត្តញ្ញូ ហោតិ, អយំ ភោជនេ មត្តញ្ញូ នាម។ ឯវំ ភោជនេ អមត្តញ្ញុតា មត្តញ្ញុតា ច ហោតីតិ វេទិតព្ពំ។

គាថាសុ បន **ចក្ខុ**ន្តិអាទីសុ ចក្ខតីតិ ចក្ខុ, រូបំ អស្សាទេតិ, សមវិសមំ អាចិក្ខន្តំ វិយ ហោតីតិ វា អត្ថោ។ សុណាតីតិ **សោតំ**។ ឃាយតីតិ **ឃានំ**។ ជីវិតនិមិត្តំ អាហាររសោ ជីវិតំ, តំ អវ្ហាយតីតិ **ជិវ្ហា**។ កុច្ឆិតានំ អាយោតិ **កាយោ**។ មនតេ វិជានាតីតិ **មនោ**។ បោរាណា បនាហុ មុនាតីតិ **មនោ**, នាឡិយា មិនមានោ វិយ មហាតុលាយ ធារយមានោ វិយ ច អារម្មណំ វិជានាតីតិ អត្ថោ។ ឯវំ តាវេត្ថ បទត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ភាវត្ថតោ បន ទុវិធំ ចក្ខុ – មំសចក្ខុ ច បញ្ញាចក្ខុ ច។ តេសុ ពុទ្ធចក្ខុ, សមន្តចក្ខុ, ញាណចក្ខុ, ទិព្ពចក្ខុ, ធម្មចក្ខូតិ បញ្ចវិធំ **បញ្ញាចក្ខុ**។ តត្ថ "អទ្ទសំ ខោ អហំ, ភិក្ខវេ, ពុទ្ធចក្ខុនា លោកំ វោលោកេន្តោ"តិ (ម. និ. ១.២៨៣) ឥទំ ពុទ្ធចក្ខុ នាម។ "សមន្តចក្ខុ វុច្ចតិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណ"ន្តិ (ចូឡនិ. ធោតកមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៣២) ឥទំ សមន្តចក្ខុ នាម។ "ចក្ខុំ ឧទបាទី"តិ (សំ. និ. ៥.១០៨១; មហាវ. ១៥) ឥទំ ញាណចក្ខុ នាម។ "អទ្ទសំ ខោ អហំ, ភិក្ខវេ, ទិព្ពេន ចក្ខុនា វិសុទ្ធេនា"តិ (ម. និ. ១.២៨៤) ឥទំ ទិព្ពចក្ខុ នាម។ "វិរជំ វីតមលំ ធម្មចក្ខុំ ឧទបាទី"តិ (ម. និ. ២.៣៩៥; មហាវ. ១៦) ឥទំ ហេដ្ឋិមមគ្គត្តយសង្ខាតំ ធម្មចក្ខុ នាម។

មំសចក្ខុបិ ទុវិធំ – សសម្ភារចក្ខុ, បសាទចក្ខូតិ។ តត្ថ យ្វាយំ អក្ខិកូបកេ បតិដ្ឋិតោ ហេដ្ឋា អក្ខិកូបកដ្ឋិកេន, ឧបរិ ភមុកដ្ឋិកេន , ឧភតោ អក្ខិកូដេហិ, អន្តោ មត្ថលុង្គេន, ពហិទ្ធា អក្ខិលោមេហិ បរិច្ឆិន្នោ មំសបិណ្ឌោ, សង្ខេបតោ ចតស្សោ ធាតុយោ – វណ្ណោ, គន្ធោ, រសោ, ឱជាសម្ភវោ សណ្ឋានំ ជីវិតំ ភាវោ កាយបសាទោ ចក្ខុបសាទោតិ ចុទ្ទស សម្ភារា។ វិត្ថារតោ ចតស្សោ ធាតុយោ តំនិស្សិតា វណ្ណគន្ធរសឱជាសណ្ឋានសម្ភវាតិ ឥមានិ ទស ចតុសមុដ្ឋានិកត្តា ចត្តាលីសំ ហោន្តិ, ជីវិតំ ភាវោ កាយបសាទោ ចក្ខុបសាទោតិ ចត្តារិ ឯកន្តកម្មសមុដ្ឋានេវាតិ ឥមេសំ ចតុចត្តាលីសាយ រូបានំ វសេន ចតុចត្តាលីស សម្ភារា។ យំ លោកេ "សេតំ វដ្ដំ បុថុលំ វិសដំ វិបុលំ ចក្ខូ"តិ សញ្ជានន្តោ ន ចក្ខុំ សញ្ជានាតិ, វត្ថុំ ចក្ខុតោ សញ្ជានាតិ, យោ មំសបិណ្ឌោ អក្ខិកូបកេ បតិដ្ឋិតោ ន្ហារុសុត្តកេន មត្ថលុង្គេន អាពទ្ធោ, យត្ថ សេតម្បិ អត្ថិ កណ្ហម្បិ លោហិតកម្បិ បថវីបិ អាបោបិ តេជោបិ វាយោបិ។ យំ សេម្ហុស្សទត្តា សេតំ, បិត្តុស្សទត្តា កណ្ហំ, រុហិរុស្សទត្តា លោហិតកំ, បថវុស្សទត្តា បត្ថទ្ធំ, អាបុស្សទត្តា បគ្ឃរតិ, តេជុស្សទត្តា បរិឌយ្ហតិ, វាយុស្សទត្តា សម្ភមតិ, ឥទំ សសម្ភារចក្ខុ នាម។ យោ បន ឯត្ថ សិតោ ឯត្ថ បដិពទ្ធោ ចតុន្នំ មហាភូតានំ ឧបាទាយ បសាទោ, ឥទំ បសាទចក្ខុ នាម។ ឥទញ្ហិ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ យថារហំ វត្ថុទ្វារភាវេន បវត្តតិ។

សោតាទីសុបិ សោតំ ទិព្ពសោតំ, មំសសោតន្តិ ទុវិធំ។ ឯត្ថ "ទិព្ពាយ សោតធាតុយា វិសុទ្ធាយ អតិក្កន្តមានុសិកាយ ឧភោ សទ្ទេ សុណាតី"តិ ឥទំ ទិព្ពសោតំ នាម។ មំសសោតំ បន សសម្ភារសោតំ បសាទសោតន្តិ ទុវិធន្តិអាទិ សព្ពំ ចក្ខុម្ហិ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ, តថា ឃានជិវ្ហា។ កាយោ បន ចោបនកាយោ, ករជកាយោ, សមូហកាយោ, បសាទកាយោតិអាទិនា ពហុវិធោ។ តត្ថ –

"កាយេន សំវុតា ធីរា, អថោ វាចាយ សំវុតា"តិ។ (ធ. ប. ២៣៤) –

អយំ ចោបនកាយោ នាម។ "ឥមម្ហា កាយា អញ្ញំ កាយំ អភិនិម្មិនាតី"តិ (ទី. និ. ១.២៣៦; បដិ. ម. ៣.១៤) អយំ ករជកាយោ នាម។ សមូហកាយោ បន វិញ្ញាណាទិសមូហវសេន អនេកវិធោ អាគតោ។ តថា ហិ "ឆ ឥមេ, អាវុសោ, វិញ្ញាណកាយា"តិអាទីសុ (ម. និ. ១.១០១) វិញ្ញាណសមូហោ វុត្តោ។ "ឆ ផស្សកាយា"តិអាទីសុ (ទី. និ. ៣.៣២៣; ម. និ. ១.៩៨) ផស្សាទិសមូហោ ។ តថា "កាយបស្សទ្ធិ កាយលហុតា"តិអាទីសុ (ធ. ស. ១១៤) វេទនាក្ខន្ធាទយោ។ "ឥធេកច្ចោ បថវិកាយំ អនិច្ចតោ អនុបស្សតិ, អាបោកាយំ តេជោកាយំ វាយោកាយំ កេសកាយំ លោមកាយ"ន្តិអាទីសុ (បដិ. ម. ៣.៣៥) បថវាទិសមូហោ។ "កាយេន ផោដ្ឋព្ពំ ផុសិត្វា"តិ (អ. និ.

៣.១៦) អយំ បសាទកាយោ។ ឥធាបិ បសាទកាយោ វេទិតព្ពោ។ សោ ហិ កាយវិញ្ញាណាទីនំ យថារហំ វត្ថុទ្វារភាវេន បវត្តតិ។ មនោតិ បន កិញ្ចាបិ សព្ពំ វិញ្ញាណំ វុច្ចតិ, តថាបិ ទ្វារភាវស្ស ឥធាធិប្បេតត្តា ទ្វារភូតំ សាវជ្ជនំ ភវង្គំ វេទិតព្ពំ។

ឯតានិ យស្ស ទ្វារានិ អគុត្តានិ ច ភិក្ខុនោតិ យស្ស ភិក្ខុនោ ឯតានិ មនច្ឆដ្ឋានិ ទ្វារានិ សតិវោស្សគ្គេន បមាទំ អាបន្នត្តា សតិកវាដេន អបិហិតានិ។ **ភោជនម្ហិ...បេ.... អធិគច្ឆតី**តិ សោ ភិក្ខុ វុត្តនយេន ភោជនេ អមត្តញ្ញូ ឥន្ទ្រិយេសុ ច សំវររហិតោ ទិដ្ឋធម្មិកញ្ច រោគាទិវសេន, សម្បរាយិកញ្ច ទុគ្គតិបរិយាបន្នំ កាយទុក្ខំ រាគាទិកិលេសសន្តាបវសេន, ឥច្ឆាវិឃាតវសេន ច ចេតោទុក្ខន្តិ សព្ពថាបិ ទុក្ខមេវ អធិគច្ឆតិ បាបុណាតិ។ យស្មា ចេតទេវំ, តស្មា ទុវិធេនបិ ទុក្ខគ្គិនា ឥធលោកេ ច បរលោកេ ច ឌយ្ហមានេន កាយេន ឌយ្ហមានេន ចេតសា ទិវា វា យទិ វា រត្តិំ និច្ចកាលមេវ តាទិសោ បុគ្គលោ ទុក្ខមេវ វិហរតិ, ន តស្ស សុខវិហារស្ស សម្ភវោ, វដ្ដទុក្ខានតិក្កមេ បន វត្តព្ពមេវ នត្ថីតិ។

បឋមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សុខវិហារសុត្តវណ្ណនា

២៩. ទុតិយេ វុត្តវិបរិយាយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ទុតិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. តបនីយសុត្តវណ្ណនា

៣០. តតិយេ **តបនីយា**តិ ឥធ ចេវ សម្បរាយេ ច តបន្តិ វិពាធេន្តិ វិហេឋេន្តីតិ តបនីយា។ តបនំ វា ទុក្ខំ ទិដ្ឋេ ចេវ ធម្មេ អភិសម្បរាយេ ច តស្ស ឧប្បាទនេន ចេវ អនុពលប្បទានេន ច ហិតាតិ តបនីយា។ អថ វា តបន្តិ តេនាតិ តបនំ, បច្ឆានុតាបោ, វិប្បដិសារោតិ អត្ថោ, តស្ស ហេតុភាវតោ ហិតាតិ តបនីយា។ **អកតកល្យាណោ**តិ អកតំ កល្យាណំ ភទ្ទកំ បុញ្ញំ ឯតេនាតិ អកតកល្យាណោ។ សេសបទទ្វយំ តស្សេវ វេវចនំ។ បុញ្ញញ្ហិ បវត្តិហិតតាយ អាយតីសុខតាយ ច ភទ្ទកដ្ឋេន **កល្យាណ**ន្តិ ច កុច្ឆិតសលនាទិអត្ថេន **កុសល**ន្តិ ច ទុក្ខភីរូនំ សំសារភីរូនញ្ច រក្ខនដ្ឋេន **ភីរុត្តាណ**ន្តិ ច វុច្ចតិ។ **កតបាបោ**តិ កតំ ឧបចិតំ បាបំ ឯតេនាតិ កតបាបោ។ សេសបទទ្វយំ តស្សេវ វេវចនំ។ អកុសលកម្មញ្ហិ លាមកដ្ឋេន **បាប**ន្តិ ច អត្តនោ បវត្តិក្ខណេ វិបាកក្ខណេ ច ឃោរសភាវតាយ **លុទ្ទ**ន្តិ ច កិលេសេហិ ទូសិតភាវេន **កិព្ពិស**ន្តិ ច វុច្ចតិ។ ឥតិ ភគវា “ទ្វេ ធម្មា តបនីយា”តិ ធម្មាធិដ្ឋានេន ឧទ្ទិសិត្វា អកតំ កុសលំ ធម្មំ កតញ្ច អកុសលំ ធម្មំ បុគ្គលាធិដ្ឋានេន និទ្ទិសិ។ ឥទានិ តេសំ តបនីយភាវំ ទស្សេន្តោ “**សោ អកតំ មេ កល្យាណន្តិបិ តប្បតិ, កតំ មេ បាបន្តិបិ តប្បតី**”តិ អាហ។ ចិត្តសន្តាបេន តប្បតិ អនុតប្បតិ អនុសោចតីតិ អត្ថោ។

គាថាសុ ទុដ្ឋុ ចរិតំ, កិលេសបូតិកត្តា វា ទុដ្ឋំ ចរិតន្តិ **ទុច្ចរិតំ**។ កាយេន ទុច្ចរិតំ, កាយតោ វា បវត្តំ ទុច្ចរិតំ **កាយទុច្ចរិតំ**។ ឯវំ **វចីមនោទុច្ចរិតានិ**បិ ទដ្ឋព្ពានិ។ ឥមានិ ច កាយទុច្ចរិតាទីនិ កម្មបថប្បត្តានិ អធិប្បេតានីតិ យំ ន កម្មបថប្បត្តំ អកុសលជាតំ, តំ សន្ធាយាហ “**យញ្ចញ្ញំ ទោសសញ្ហិត**”ន្តិ។ តស្សត្ថោ – យម្បិ ច អញ្ញំ កម្មបថភាវំ អប្បត្តត្តា និប្បរិយាយេន កាយកម្មាទិសង្ខំ ន លភតិ, រាគាទិកិលេសសំសដ្ឋត្តា ទោសសហិតំ អកុសលំ តម្បិ កត្វាតិ អត្ថោ។ **និរយ**ន្តិ និរតិអត្ថេន និរស្សាទដ្ឋេន វា និរយន្តិ លទ្ធនាមំ សព្ពម្បិ ទុគ្គតឹ, អយសង្ខាតសុខប្បដិក្ខេបេន វា សព្ពត្ថ សុគតិទុគ្គតីសុ និរយទុក្ខំ។ **សោ** តាទិសោ បុគ្គលោ ឧបគច្ឆតីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

ឯត្ថ ច កាយទុច្ចរិតស្ស តបនីយភាវេ នន្ទោ យក្ខោ នន្ទោ មាណវកោ នន្ទោ គោឃាតកោ ទ្វេ ភាតិកាតិ ឯតេសំ វត្ថូនិ កថេតព្ពានិ។ តេ កិរ គាវិំ វធិត្វា មំសំ ទ្វេ កោដ្ឋាសេ អកំសុ។ តតោ កនិដ្ឋោ ជេដ្ឋំ អាហ – “មយ្ហំ ទារកា ពហូ, ឥមានិ មេ អន្តានិ ទេហី”តិ។ អថ នំ ជេដ្ឋោ – “សព្ពំ មំសំ ទ្វេធា វិភត្តំ, បុន កិមគ្គហេសី”តិ បហរិត្វា ជីវិតក្ខយំ បាបេសិ។ និវត្តិត្វា ច នំ ឱលោកេន្តោ មតំ ទិស្វា “ភារិយំ វត មយា កតំ, ស្វាហំ អការណេនេវ នំ មារេសិ”ន្តិ ចិត្តំ ឧប្បាទេសិ។ អថស្ស ពលវវិប្បដិសារោ ឧប្បជ្ជិ។ សោ ឋិតដ្ឋានេបិ និសិន្នដ្ឋានេបិ តទេវ កម្មំ អាវជ្ជេតិ, ចិត្តស្សាទំ ន លភតិ, អសិតបីតខាយិតម្បិស្ស សរីរេ ឱជំ ន ផរតិ, អដ្ឋិចម្មមត្តមេវ អហោសិ។ អថ នំ ឯកោ ថេរោ បុច្ឆិ “ឧបាសក, ត្វំ អតិវិយ កិសោ អដ្ឋិចម្មមត្តោ ជាតោ, កីទិសោ តេ រោគោ, ឧទាហុ អត្ថិ កិញ្ចិ តបនីយំ កម្មំ កត”ន្តិ? សោ “អាម, ភន្តេ”តិ សព្ពំ អារោចេសិ។ អថស្ស សោ “ភារិយំ តេ, ឧបាសក, កម្មំ កតំ,

អនបរាធង្គានេ អបរទ្ធ”ន្តិ អាហ។ សោ តេនេវ កម្មុនា កាលំ កត្វា និរយេ និព្ពត្តិ។ វចីទុច្ចរិតស្ស បន សុប្បពុទ្ធសក្កកោកាលិកចិញ្ចមាណវិកាទីនំ វត្ថូនិ កថេតព្ពានិ, មនោទុច្ចរិតស្ស ឧក្កលជយភញ្ញាទីនំ។

តតិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. អតបនីយសុត្តវណ្ណនា

៣១. ចតុត្ថេ តតិយេ វុត្តវិបរិយាយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ចតុត្ថសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. បឋមសីលសុត្តវណ្ណនា

៣២. បញ្ចមេ **បាបកេន ច សីលេនា**តិ បាបកំ នាម សីលំ សីលភេទករោ អសំវរោតិ វទន្តិ។ តត្ថ យទិ អសំវរោ អសីលមេវ តំទុស្សីល្យភាវតោ, កថំ សីលន្តិ វុច្ចតិ? តត្ថាយំ អធិប្បាយោ សិយា – យថា នាម លោកេ អទិដ្ឋំ “ទិដ្ឋ”ន្តិ វុច្ចតិ, អសីលវា “សីលវា”តិ, ឯវមេវាបិ អសីលម្បិ អសំវរោបិ “សីល”ន្តិ វោហរីយតិ។ អថ វា “កតមេ ច, ថបតិ, អកុសលា សីលា? អកុសលំ កាយកម្មំ, អកុសលំ វចីកម្មំ, បាបកោ អាជីវោ”តិ (ម. និ. ២.២៦៤) វចនតោ អកុសលធម្មេសុបិ អត្ថេវ សីលសមញ្ញា, តស្មា បរិចយវសេន សភាវសិទ្ធិ វិយ បកតិភូតោ សព្ពោ សមាចារោ “សីល”ន្តិ វុច្ចតិ។ តត្ថ យំ អកោសល្លសម្ភូតដ្ឋេន អកុសលំ លាមកំ, តំ សន្ធាយាហ “បាបកេន ច សីលេនា”តិ។ **បាបិកាយ ច ទិដ្ឋិយា**តិ សព្ពាបិ មិច្ឆាទិដ្ឋិយោ បាបិកាវ។ វិសេសតោ បន អហេតុកទិដ្ឋិ, អកិរិយទិដ្ឋិ, នត្ថិកទិដ្ឋីតិ ឥមា តិវិធា ទិដ្ឋិយោ បាបិកតរា។ តត្ថ បាបកេន សីលេន សមន្នាគតោ បុគ្គលោ បយោគវិបន្នោ ហោតិ, បាបិកាយ ទិដ្ឋិយា សមន្នាគតោ អាសយវិបន្នោ ហោតិ, ឯវំ បយោគាសយវិបន្នោ បុគ្គលោ និរយូបគោ ហោតិយេវ។ តេន វុត្តំ “ឥមេហិ ខោ, ភិក្ខវេ, ទ្វីហិ ធម្មេហិ សមន្នាគតោ បុគ្គលោ យថាភតំ និក្ខិត្តោ, ឯវំ និរយេ”តិ។ ឯត្ថ ច “ទ្វីហិ ធម្មេហិ សមន្នាគតោ”តិ ឥទំ លក្ខណវចនំ ទដ្ឋព្ពំ, ន តន្តិនិទ្ទេសោ។ យថា តំ លោកេ “យទិមេ ព្យាធិតា សិយុំ, ឥមេសំ ឥទំ ភេសជ្ជំ ទាតព្ព”ន្តិ។ អញ្ញេសុបិ ឦទិសេសុ ឋានេសុ ឯសេវ នយោ។ **ទុប្បញ្ញោ**តិ និប្បញ្ញោ។

បញ្ចមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ទុតិយសីលសុត្តវណ្ណនា

៣៣. ឆដ្ឋេ **ភទ្ទកេន ច សីលេនា**តិ កាយសុចរិតាទិចតុបារិសុទ្ធិសីលេន។ តញ្ហិ អខណ្ឌាទិសីលភាវេន សយញ្ច កល្យាណំ, សមថវិបស្សនាទិកល្យាណគុណាវហំ ចាតិ “ភទ្ទក”ន្តិ វុច្ចតិ។ **ភទ្ទិកាយ ច ទិដ្ឋិយា**តិ កម្មស្សកតាញាណេន ចេវ កម្មបថសម្មាទិដ្ឋិយា ច។ តត្ថ ភទ្ទកេន សីលេន បយោគសម្បន្នោ ហោតិ, ភទ្ទិកាយ ទិដ្ឋិយា អាសយសម្បន្នោ។ ឥតិ បយោគាសយសម្បន្នោ បុគ្គលោ សគ្គូបគោ ហោតិ។ តេន វុត្តំ – “ឥមេហិ, ខោ, ភិក្ខវេ, ទ្វីហិ ធម្មេហិ សមន្នាគតោ បុគ្គលោ យថាភតំ និក្ខិត្តោ, ឯវំ សគ្គេ”តិ។ **សប្បញ្ញោ**តិ បញ្ញវា។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ឆដ្ឋសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. អាតាបីសុត្តវណ្ណនា

៣៤. សត្តមេ **អនាតាបី**តិ កិលេសានំ អាតាបនដ្ឋេន អាតាបោ, វីរិយំ, សោ ឯតស្ស អត្ថីតិ អាតាបី, ន អាតាបី អនាតាបី, សម្មប្បធានវិរហិតោ កុសីតោតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឱត្តាបោ វុច្ចតិ បាបុត្រាសោ, សោ ឯតស្ស អត្ថីតិ ឱត្តាបី, ន ឱត្តាបី **អនោត្តាបី,** ឱត្តាបរហិតោ។ អថ វា អាតាបប្បដិបក្ខោ អនាតាបោ, កោសជ្ជំ សោ អស្ស អត្ថីតិ អនាតាបី។ យំ “ន ឱត្តបតិ ឱត្តប្បិតព្ពេន, ន ឱត្តបតិ បាបកានំ អកុសលានំ ធម្មានំ សមាបត្តិយា”តិ ឯវំ វុត្តំ, តំ អនោត្តប្បំ អនោត្តាបោ។ សោ អស្ស អត្ថីតិ អនោត្តាបីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

អភព្ពោតិ អនរហោ។ **សម្ពោធាយា**តិ អរិយមគ្គត្ថាយ។ **និព្ពានាយា**តិ កិលេសានំ អច្ចន្តវូបសមាយ អមតមហានិព្ពានាយ។ **អនុត្តរស្ស យោគក្ខេមស្សា**តិ អរហត្តផលស្ស។ តញ្ហិ ឧត្តរិតរស្ស អភាវតោ អនុត្តរំ,

ចតូហិ យោគេហិ អនុបទ្ទុតត្តា ខេមំ និព្ពាយន្តិ យោគក្ខេមន្តិ ច វុច្ចតិ។ **អធិគមាយា**តិ បត្តិយា។ **អាតាបី**តិ វីរិយវា។ សោ ហិ “អារទ្ធវីរិយោ វិហរតិ អកុសលានំ ធម្មានំ បហានាយ, កុសលានំ ធម្មានំ ឧបសម្បទាយ, ថាមវា ទឡ្ហបរក្កមោ អនិក្ខិត្តធុរោ កុសលេសុ ធម្មេសូ”តិ (ទី. និ. ៣.៣៤៥) ឯវំ វុត្តេន វីរិយារម្ភេន សមន្នាគតោ កិលេសានំ អច្ចន្តមេវ អាតាបនសីលោតិ អាតាបី។ **ឱត្តាបី**តិ “យំ ឱត្តប្បតិ ឱត្តប្បិតព្ពេន, ឱត្តប្បតិ បាបកានំ អកុសលានំ ធម្មានំ សមាបត្តិយា”តិ (ធ. ស. ៣១) ឯវំ វុត្តេន ឱត្តប្បេន សមន្នាគតត្តា ឱត្តប្បនសីលោតិ ឱត្តប្បី។ អយញ្ហិ ឱត្តាបីតិ វុត្តោ។ តទវិនាភាវតោ ហិរិយា ច សមន្នាគតោ ឯវ ហោតីតិ ហិរោត្តប្បសម្បន្នោ អណុមត្តេបិ វជ្ជេ ភយទស្សាវី សីលេសុ បរិបូរការី ហោតិ។ តេនស្ស សីលសម្បទា ទស្សិតា។ អាតាបីតិ ឥមិនា នយេនស្ស កិលេសបរិតាបិតាទីបនេន សមថវិបស្សនាភាវនានុយុត្តតា ទស្សិតា។ យថាវុត្តញ្ច វីរិយំ សទ្ធាសតិសមាធិបញ្ញាហិ វិនា ន ហោតីតិ វិមុត្តិបរិបាចកានិ សទ្ធាបញ្ចមានិ ឥន្ទ្រិយានិ អត្ថតោ វុត្តានេវ ហោន្តិ។ តេសុ ច សិទ្ធេសុ អនិច្ចេ អនិច្ចសញ្ញា, អនិច្ចេ ទុក្ខសញ្ញា, ទុក្ខេ អនត្តសញ្ញា, បហានសញ្ញា, វិរាគសញ្ញា, និរោធសញ្ញាតិ ឆ និព្ពេធភាគិយា សញ្ញា សិទ្ធា ឯវាតិ។ ឯវំ ឥមេហិ ទ្វីហិ ធម្មេហិ សមន្នាគតស្ស លោកិយានំ សីលសមាធិបញ្ញានំ សិជ្ឈនតោ មគ្គផលនិព្ពានាធិគមស្ស ភព្ពតំ ទស្សេន្តោ **“អាតាបី ច ខោ…បេ…. អធិគមាយា”**តិ អាហ។

គាថាសុ **កុសីតោ**តិ មិច្ឆាវិតក្កពហុលតាយ កាមព្យាបាទវិហឹសាវិតក្កសង្ខាតេហិ កុច្ឆិតេហិ បាបធម្មេហិ សិតោ សម្ពន្ធោ យុត្តោតិ កុសីតោ។ កុច្ឆិតំ វា សីទតិ សម្មាបដិបត្តិតោ អវសីទតីតិ កុសីតោ, ទ-ការស្ស ត-ការំ កត្វា។ **ហីនវីរិយោ**តិ និព្ពីរិយោ, ចតូសុបិ ឥរិយាបថេសុ វីរិយករណរហិតោ។ អនុស្សាហសំហននសភាវស្ស ចិត្តាលសិយស្ស ថិនស្ស, អសត្តិវិឃាតសភាវស្ស កាយាលសិយស្ស មិទ្ធស្ស ច អភិណ្ហប្បវត្តិយា **ថិនមិទ្ធពហុលោ**។ បាបជិគុច្ឆនលក្ខណាយ ហិរិយា អភាវេន តប្បដិបក្ខេន អហិរិកេន សមន្នាគតត្តា ច **អហិរិកោ**។ ហិរោត្តប្បវីរិយានំ អភាវេនេវ សម្មាបដិបត្តិយំ នត្ថិ ឯតស្ស អាទរោតិ **អនាទរោ**។ ឧភយថាបិ តថា ធម្មបុគ្គលេន ទុវិធកិរិយាករណេន អនាទរោ។ **ផុដ្ឋន្តិ** ផុសិតុំ។ **សម្ពោធិមុត្តម**ន្តិ សម្ពោធិសង្ខាតំ ឧត្តមំ អរហត្តំ អធិគន្តុំ អភព្ពោតិ អត្ថោ។

សតិមាតិ ចិរកតចិរភាសិតានំ អនុស្សរណេ សមត្ថស្ស សតិនេបក្កស្ស ភាវេន ចតុសតិបដ្ឋានយោគេន សតិមា។ **និបកោ**តិ សត្ថដ្ឋានិយសម្បជញ្ញសង្ខាតេន ចេវ កម្មដ្ឋានបរិហរណបញ្ញាសង្ខាតេន ច នេបក្កេន សមន្នាគតត្តា និបកោ។ **ឈាយី**តិ អារម្មណូបនិជ្ឈានេន លក្ខណូបនិជ្ឈានេន ចាតិ ទ្វីហិបិ ឈានេហិ ឈាយី។ **អប្បមត្តោ**តិ “ទិវសំ ចង្កមេន និសជ្ជាយ អាវរណិយេហិ ធម្មេហិ ចិត្តំ បរិសោធេតី”តិអាទិនា នយេន កម្មដ្ឋានភាវនាយ អប្បមត្តោ។ **សំយោជនំ ជាតិជរាយ ឆេត្វា**តិ ជាតិយា ចេវ ជរាយ ច សត្តេ សំយោជេតីតិ សំយោជនន្តិ លទ្ធនាមំ កាមរាគាទិកំ ទសវិធម្បិ កិលេសជាតំ អនុសយសមុគ្ឃាតវសេន មូលតោ ឆិន្ទិត្វា។ អថ វា **សំយោជនំ ជាតិជរាយ ឆេត្វា**តិ ជាតិជរាយ សំយោជនំ ឆិន្ទិត្វា។ យស្ស ហិ សំយោជនានិ អច្ឆិន្នានិ, តស្ស ជាតិជរាយ អច្ឆេទោ អសមុគ្ឃាតោវ។ យស្ស បន តានិ ឆិន្នានិ, តស្ស ជាតិជរាបិ ឆិន្នាវ ការណស្ស សមុគ្ឃាតិតត្តា។ តស្មា សំយោជនំ ឆិន្ទន្តោ ឯវ ជាតិជរាបិ ឆិន្ទតិ។ តេន វុត្តំ “សំយោជនំ ជាតិជរាយ ឆេត្វា”តិ។ **ឥធេវ សម្ពោធិមនុត្តរំ ផុសេ**តិ ឥមស្មិំយេវ អត្តភាវេ អគ្គមគ្គំ អរហត្តំ វា ផុសេ បាបុណេយ្យ។

សត្តមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. បឋមនកុហនសុត្តវណ្ណនា

៣៥. អដ្ឋមេ **នយិទ**ន្តិ ឯត្ថ **ន**ឥតិ បដិសេធេ និបាតោ, តស្ស “វុស្សតី”តិ ឥមិនា សម្ពន្ធោ, **យ**ការោ បទសន្ធិករោ។ **ឥទំ**-សទ្ទោ “ឯកមិទាហំ, ភិក្ខវេ, សមយំ ឧក្កដ្ឋាយំ វិហរាមិ សុភគវនេ សាលរាជមូលេ”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៥០១) និបាតមត្តំ។ “ឥទំ ខោ តំ, ភិក្ខវេ, អប្បមត្តកំ ឱរមត្តកំ សីលមត្តក”ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.២៧) យថាវុត្តេ អាសន្នបច្ចក្ខេ អាគតោ។

“ឥទញ្ហិ តំ ជេតវនំ, ឥសិសង្ឃនិសេវិតំ;
អាវុត្ថំ ធម្មរាជេន, បីតិសញ្ជននំ មមា”តិ។ –

អាទីសុ (សំ. និ. ១.៤៨) វត្តមានេ អាសន្នបច្ចក្ខេ។ ឥធាបិ វត្តមានេយេវ អាសន្នបច្ចក្ខេ ទដ្ឋព្ពោ។

ព្រហ្មចរិយ-សទ្ទោ –

“កឹ តេ វតំ កឹ បន ព្រហ្មចរិយំ,
កិស្ស សុចិណ្ណស្ស អយំ វិបាកោ;
ឥទ្ធី ជុតី ពលវីរិយូបបត្តិ,
ឥទញ្ច តេ នាគ មហាវិមានំ។

“អហញ្ច ភរិយា ច មនុស្សលោកេ,
សទ្ធា ឧភោ ទានបតី អហុម្ហា;
ឱបានភូតំ មេ ឃរំ តទាសិ,
សន្តប្បិតា សមណព្រាហ្មណា ច។

“តំ មេ វតំ តំ បន ព្រហ្មចរិយំ,
តស្ស សុចិណ្ណស្ស អយំ វិបាកោ;
ឥទ្ធី ជុតី ពលវីរិយូបបត្តិ,
ឥទញ្ច មេ ធីរ មហាវិមាន”ន្តិ។ (ជា. ២.២២.១៥៩២-១៥៩៣, ១៥៩៥) –

ឥមស្មិំ បុណ្ណកជាតកេ ទានេ អាគតោ។

“កេន បាណិ កាមទទោ, កេន បាណិ មធុស្សវោ;
កេន តេ ព្រហ្មចរិយេន, បុញ្ញំ បាណិម្ហិ ឥជ្ឈតិ។

“តេន បាណិ កាមទទោ, តេន បាណិ មធុស្សវោ;
តេន មេ ព្រហ្មចរិយេន, បុញ្ញំ បាណិម្ហិ ឥជ្ឈតី”តិ។ (បេ. វ. ២៧៥, ២៧៧) –

ឥមស្មិំ អង្កុរបេតវត្ថុស្មិំ វេយ្យាវច្ចេ។ “ឥទំ ខោ តំ, ភិក្ខវេ, តិត្តិរិយំ នាម ព្រហ្មចរិយំ អហោសី”តិ (ចូឡវ. ៣១១) ឥមស្មិំ តិត្តិរជាតកេ បញ្ចសិក្ខាបទសីលេ។ “តំ ខោ បន, បញ្ចសិខ, ព្រហ្មចរិយំ នេវ និព្ពិទាយ ន វិរាគាយ…បេ. … យាវទេវ ព្រហ្មលោកូបបត្តិយា”តិ (ទី. និ. ២.៣២៩) ឥមស្មិំ មហាគោវិន្ទសុត្តេ ព្រហ្មវិហារេ។ “បរេ អព្រហ្មចារី ភវិស្សន្តិ, មយមេត្ថ ព្រហ្មចារិនោ ភវិស្សាមា”តិ (ម. និ. ១.៨៣) សល្លេខសុត្តេ មេថុនវិរតិយំ។

“មយញ្ច ភរិយា នាតិក្កមាម,
អម្ហេ ច ភរិយា នាតិក្កមន្តិ;
អញ្ញត្រ តាហិ ព្រហ្មចរិយំ ចរាម,
តស្មា ហិ អម្ហំ ទហរា ន មីយរេ”តិ។ (ជា. ១.១០.៩៧) –

មហាធម្មបាលជាតកេ សទារសន្តោសេ។ “អភិជានាមិ ខោ បនាហំ, សារិបុត្ត, ចតុរង្គសមន្នាគតំ ព្រហ្មចរិយំ ចរិតា – តបស្សី សុទំ ហោមី”តិ (ម. និ. ១.១៥៥) លោមហំសសុត្តេ វីរិយេ។

“ហីនេន ព្រហ្មចរិយេន, ខត្តិយេ ឧបបជ្ជតិ;
មជ្ឈិមេន ច ទេវត្តំ, ឧត្តមេន វិសុជ្ឈតី”តិ។ (ជា. ១.៨.៧៥) –

និមិជាតកេ អត្តទមនវសេន កតេ អដ្ឋង្គិកឧបោសថេ។ “ឥទំ ខោ បន, បញ្ចសិខ, ព្រហ្មចរិយំ ឯកន្តនិព្ពិទាយ វិរាគាយ…បេ.… អយមេវ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ”តិ (ទី. និ. ២.៣២៩) មហាគោវិន្ទសុត្តេយេវ អរិយមគ្គេ។ “តយិទំ ព្រហ្មចរិយំ ឥទ្ធញ្ចេវ ផីតញ្ច វិត្ថារិកំ ពាហុជញ្ញំ បុថុភូតំ យាវ ទេវមនុស្សេហិ សុប្បកាសិត”ន្តិ (ទី. និ. ៣.១៧៤) បាសាទិកសុត្តេ សិក្ខត្តយសង្គហេ សកលស្មិំ សាសនេ។ ឥធាបិ អរិយមគ្គោ សាសនេ ច វត្តតិ។

វុស្សតីតិ វសីយតិ, ចរីយតីតិ អត្ថោ។ **ជនកុហនត្ថ**ន្តិ “អហោ អយ្យោ សីលវា វត្តសម្បន្នោ អប្បិច្ឆោ សន្តុដ្ឋោ មហិទ្ធិកោ មហានុភាវោ”តិអាទិនា ជនស្ស សត្ថលោកស្ស វិម្ហាបនត្ថំ។ **ជនលបនត្ថ**ន្តិ “ឯវរូបស្ស នាម អយ្យស្ស ទិន្នំ មហប្ផលំ ភវិស្សតី”តិ បសន្នចិត្តេហិ “កេនត្ថោ, កឹ អាហរីយតូ”តិ មនុស្សេហិ វទាបនត្ថំ។ **លាភសក្ការសិលោកានិសំសត្ថ**ន្តិ យ្វាយំ “អាកង្ខេយ្យ ចេ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ‘លាភី អស្សំ ចីវរបិណ្ឌបាតសេនាសនគិលានប្បច្ចយភេសជ្ជបរិក្ខារាន’ន្តិ, សីលេ-ស្វេវស្ស បរិបូរការី”តិ (ម. និ. ១.៦៥) សីលានិសំសភាវេន វុត្តោ

ចតុបច្ចយលាភោ, យោ ច ចតុន្នំ បច្ចយានំ សក្កច្ចទានសង្ខាតោ អាទរពហុមានករុករណសង្ខាតោ ច សក្ការោ, យោ ច “សីលសម្បន្នោ ពហុស្សុតោ សុតធរោ អារទ្ធវីរិយោ”តិអាទិនា នយេន ឧគ្គតថុតិឃោសសង្ខាតោ សិលោកោ ព្រហ្មចរិយំ ចរន្តានំ ទិដ្ឋធម្មិកោ អានិសំសោ, តទត្ថំ។ **ឥតិ មំ ជនោ ជានាតូ**តិ “ឯវំ ព្រហ្មចរិយវាសេ សតិ ‘អយំ សីលវា កល្យាណធម្មោ’តិអាទិនា មំ ជនោ ជានាតុ សម្ភាវេតូ”តិ អត្តនោ សន្តគុណវសេន សម្ភាវនត្ថម្បិ ន ឥទំ ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតីតិ សម្ពន្ធោ។

កេចិ បន “**ជនកុហនត្ថ**ន្តិ បាបិច្ឆស្ស ឥច្ឆាបកតស្ស សតោ សាមន្តជប្បនឥរិយាបថនិស្សិត បច្ចយបដិសេវនសង្ខាតេន តិវិធេន កុហនវត្ថុនា កុហនភាវេន ជនស្ស វិម្ហាបនត្ថំ។ **ជនលបនត្ថ**ន្តិ បាបិច្ឆស្សេវ សតោ បច្ចយត្ថំ បរិកថោភាសាទិវសេន លបនភាវេន ឧបលាបនភាវេន វា ជនស្ស លបនត្ថំ។ **លាភសក្ការសិលោកានិសំសត្ថ**ន្តិ បាបិច្ឆស្សេវ សតោ លាភាទិគរុតាយ លាភសក្ការសិលោកសង្ខាតស្ស អានិសំសឧទយស្ស និប្ផាទនត្ថំ។ **ឥតិ មំ ជនោ ជានាតូ**តិ បាបិច្ឆស្សេវ សតោ អសន្តគុណសម្ភាវនាធិប្បាយេន ‘ឥតិ ឯវំ មំ ជនោ ជានាតូ’តិ ន ឥទំ ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតី”តិ ឯវមេត្ថ អត្ថំ វទន្តិ។ បុរិមោយេវ បន អត្ថោ សារតរោ។

អថ ខោតិ ឯត្ថ **អថា**តិ អញ្ញទត្ថេ និបាតោ, **ខោ**តិ អវធារណេ។ តេន កុហនាទិតោ អញ្ញទត្ថាយេវ បន ឥទំ, ភិក្ខវេ, ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតីតិ ទស្សេតិ។ តទានិ តំ បយោជនំ ទស្សេន្តោ “**សំវរត្ថញ្ចេវ បហានត្ថញ្ចា**”តិ អាហ។ តត្ថ បញ្ចវិធោ សំវរោ – បាតិមោក្ខសំវរោ, សតិសំវរោ, ញាណសំវរោ, ខន្តិសំវរោ, វីរិយសំវរោតិ។

តត្ថ “ឥមិនា បាតិមោក្ខសំវរេន ឧបេតោ ហោតិ សមុបេតោ”តិ (វិភ. ៥១១) ហិ អាទិនា នយេន អាគតោ អយំ **បាតិមោក្ខសំវរោ** នាម, យោ សីលសំវរោតិ ច បវុច្ចតិ។ “រក្ខតិ ចក្ខុន្ទ្រិយំ, ចក្ខុន្ទ្រិយេ សំវរំ អាបជ្ជតី”តិ (ទី. និ. ១.២១៣; ម. និ. ១.២៩៥; សំ. និ. ៤.២៣៩; អ. និ. ៣.១៦) អាគតោ អយំ **សតិសំវរោ**។

> “យានិ សោតានិ លោកស្មិំ (អជិតាតិ ភគវា),
> សតិ តេសំ និវារណំ;
> សោតានំ សំវរំ ព្រូមិ,
> បញ្ញាយេតេ បិធីយរេ”តិ។ (សុ. និ. ១០៤១) –

អាគតោ អយំ **ញាណសំវរោ**។ “ខមោ ហោតិ សីតស្ស ឧណ្ហស្សា”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៤; អ. និ. ៤.១១៤; ៦.៥៨) នយេន អាគតោ អយំ **ខន្តិសំវរោ**។ “ឧប្បន្នំ កាមវិតក្កំ នាធិវាសេតី”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៦; អ. និ. ៤.១១៤; ៦.៥៨) នយេន អាគតោ អយំ **វីរិយសំវរោ**។ អត្ថតោ បន បាណាតិបាតាទីនំ បជហនវសេន, វត្តបដិវត្តានំ ករណវសេន ច បវត្តា ចេតនា វិរតិយោ ច។ សង្ខេបតោ សព្ពោ កាយវចីសំយមោ, វិត្ថារតោ សត្តន្នំ អាបត្តិក្ខន្ធានំ អវីតិក្កមោ សីលសំវរោ។ សតិ ឯវ សតិសំវរោ, សតិប្បធានា វា កុសលា ខន្ធា។ ញាណមេវ ញាណសំវរោ។ អធិវាសនវសេន អទោសោ, អទោសប្បធានា វា តថា បវត្តា កុសលា ខន្ធា ខន្តិសំវរោ, បញ្ញាតិ ឯកេ។ កាមវិតក្កាទីនំ អនធិវាសនវសេន បវត្តំ វីរិយមេវ វីរិយសំវរោ។ តេសុ បឋមោ កាយទុច្ចរិតាទិទុស្សីល្យស្ស សំវរណតោ សំវរោ, ទុតិយោ មុដ្ឋស្សច្ចស្ស, តតិយោ អញ្ញាណស្ស, ចតុត្ថោ អក្ខន្តិយា, បញ្ចមោ កោសជ្ជស្ស សំវរណតោ បិទហនតោ សំវរោតិ វេទិតព្ពោ។ ឯវមេតស្ស សំវរស្ស អត្ថាយ សំវរត្ថំ, សំវរនិប្ផាទនត្ថន្តិ អត្ថោ។

បហានម្បិ បញ្ចវិធំ – តទង្គប្បហានំ, វិក្ខម្ភនប្បហានំ, សមុច្ឆេទប្បហានំ, បដិប្បស្សទ្ធិប្បហានំ, និស្សរណប្បហានន្តិ។ តត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា ឯកកនិបាតេ បឋមសុត្តវណ្ណនាយំ វុត្តមេវ។ តស្ស បន បញ្ចវិធស្សបិ តថា តថា រាគាទិកិលេសានំ បជិនិស្សជ្ជនដ្ឋេន សមតិក្កមនដ្ឋេន វា បហានស្ស អត្ថាយ បហានត្ថំ, បហានសាធនត្ថន្តិ អត្ថោ។ តត្ថ សំវរេន កិលេសានំ ចិត្តសន្តានេ បវេសននិវារណំ បហានេន បវេសននិវារណញ្ចេវ សមុគ្ឃាតោ ចាតិ វទន្តិ។ ឧភយេនាបិ បន យថារហំ ឧភយំ សម្បជ្ជតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ សីលាទិធម្មា ឯវ ហិ សំវរណតោ សំវរោ, បជហនតោ បហានន្តិ។

គាថាសុ **អនីតិហ**ន្តិ ឦតិយោ វុច្ចន្តិ ឧបទ្ទវា – ទិដ្ឋធម្មិកា ច សម្បរាយិកា ច។ ឦតិយោ ហនតិ វិនាសេតិ បជហាតីតិ ឦតិហំ, អនុ ឦតិហន្តិ **អនីតិហំ**, សាសនព្រហ្មចរិយំ មគ្គព្រហ្មចរិយញ្ច។ អថ វា ឦតីហិ អនត្ថេហិ សទ្ធិំ ហនន្តិ គច្ឆន្តិ បវត្តន្តីតិ ឦតិហា, តណ្ហាទិឧបក្កិលេសា។ នត្ថិ ឯត្ថ ឦតិហាតិ **អនីតិហំ**។ ឦតិហា វា យថា វុត្តេនដ្ឋេន តិត្ថិយសមយា, តប្បដិបក្ខតោ ឥទំ អនីតិហំ។ “អនិតិហ”ន្តិបិ បាឋោ។ តស្សត្ថោ – “ឥតិហាយ”ន្តិ ធម្មេសុ អនេកំសគ្គាហភាវតោ វិចិកិច្ឆា ឥតិហំ នាម, សម្មាសម្ពុទ្ធប្បវេទិតត្តា យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជន្តានំ

និក្កង្ខភាវសាធនតោ នត្ថិ ឯត្ថ ឥតិហន្តិ **អនិតិហំ,** អបរប្បច្ចយន្តិ អត្ថោ។ វុត្តញ្ហេតំ “បច្ចត្តំ វេទិតព្ពោ វិញ្ញូហី”តិ “អតក្កាវចរោ”តិ ច។ គាថាសុខត្ថំ បន “អនីតិហ”ន្តិ ទីឃំ កត្វា បឋន្តិ។

និព្ពានសង្ខាតំ ឱឃស្ស បតិដ្ឋំ បារំ គច្ឆតីតិ **និព្ពានោគធគាមី,** វិមុត្តិរសត្តា ឯកន្តេនេវ និព្ពានសម្បាបកោតិ អត្ថោ។ តំ និព្ពានោគធគាមិនំ ព្រហ្មចរិយំ។ **សោតិ** យោ សោ សមតឹស បារមិយោ បូរេត្វា សព្ពកិលេសេ ភិន្ទិត្វា អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធឹ អភិសម្ពុទ្ធោ, សោ ភគវា **អទេសយិ** ទេសេសិ។ និព្ពានោគធោតិ វា អរិយមគ្គោ វុច្ចតិ។ តេន វិនា និព្ពានោគាហនស្ស អសម្ភវតោ តស្ស ច និព្ពានំ អនាលម្ពិត្វា អប្បវត្តនតោ, តញ្ច តំ ឯកន្តំ គច្ឆតីតិ និព្ពានោគធគាមី។ អថ វា **និព្ពានោគធគាមិន**ន្តិ និព្ពានស្ស អន្តោគាមិនំ មគ្គព្រហ្មចរិយំ , និព្ពានំ អារម្មណំ ករិត្វា តស្ស អន្តោ ឯវ វត្តតិ បវត្តតីតិ។ **មហន្តេហី**តិ មហាអាតុមេហិ ឧឡារជ្ឈាសយេហិ។ មហន្តំ និព្ពានំ, មហន្តេ វា សីលក្ខន្ធាទិកេ ឯសន្តិ គវេសន្តីតិ មហេសិនោ ពុទ្ធាទយោ អរិយា។ តេហិ **អនុយាតោ** បដិបន្នោ។ **យថា ពុទ្ធេន ទេសិត**ន្តិ យថា អភិញ្ញេយ្យាទិធម្មេ អភិញ្ញេយ្យាទិភាវេនេវ សម្មាសម្ពុទ្ធេន មយា ទេសិតំ, ឯវំ យេ ឯតំ មគ្គព្រហ្មចរិយំ តទត្ថំ សាសនព្រហ្មចរិយញ្ច បដិបជ្ជន្តិ។ តេ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកត្ថេហិ យថារហំ អនុសាសន្តស្ស សត្ថុ មយ្ហំ សាសនការិនោ ឱវាទប្បដិករា សកលស្ស វដ្ដទុក្ខស្ស អន្តំ បរិយន្តំ អប្បវត្តិំ ករិស្សន្តិ, ទុក្ខស្ស វា អន្តំ និព្ពានំ សច្ឆិករិស្សន្តីតិ។

អដ្ឋមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. ទុតិយនកុហនសុត្តវណ្ណនា

៣៦. នវមេ **អភិញ្ញត្ថ**ន្តិ កុសលាទិវិភាគេន ខន្ធាទិវិភាគេន ច សព្ពធម្មេ អភិវិសិដ្ឋេន ញាណេន អវិបរីតតោ ជាននត្ថំ។ **បរិញ្ញត្ថ**ន្តិ តេភូមកធម្មេ “ឥទំ ទុក្ខ”ន្តិអាទិនា បរិជាននត្ថំ សមតិក្កមនត្ថញ្ច។ តត្ថ អភិញ្ញេយ្យអភិជាននា ចតុសច្ចវិសយា។ បរិញ្ញេយ្យបរិជាននា បន យទិបិ ទុក្ខសច្ចវិសយា, បហានសច្ឆិកិរិយាភាវនាភិសមយេហិ បន វិនា ន បវត្តតីតិ បហានាទយោបិ ឥធ គហិតាតិ វេទិតព្ពំ។ សេសំ អនន្តរសុត្តេ វុត្តត្ថមេវ។

នវមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. សោមនស្សសុត្តវណ្ណនា

៣៧. ទសមេ **សុខសោមនស្សពហុលោ**តិ ឯត្ថ **សុខ**ន្តិ កាយិកំ សុខំ, **សោមនស្ស**ន្តិ ចេតសិកំ។ តស្មា យស្ស កាយិកំ ចេតសិកញ្ច សុខំ អភិណ្ហំ បវត្តតិ, សោ សុខសោមនស្សពហុលោតិ វុត្តោ។ **យោនី**តិ “ចតស្សោ ខោ ឥមា, សារិបុត្ត, យោនិយោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.១៥២) ខន្ធកោដ្ឋាសោ យោនីតិ អាគតោ។ “យោនិ ហេសា, ភូមិជ, ផលស្ស អធិគមាយា”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.២២៦) ការណំ។

“ន ចាហំ ព្រាហ្មណំ ព្រូមិ, យោនិជំ មត្តិសម្ភវ”ន្តិ ច។ (ម. និ. ២.៤៥៧; ធ. ប. ៣៩៦; សុ. និ. ៦២៥);

“តមេនំ កម្មជា វាតា និព្ពត្តិត្វា ឧទ្ធំបាទំ អធោសិរំ សម្បរិវត្តេត្វា មាតុ យោនិមុខេ សម្បដិបាទេន្តី”តិ ច អាទីសុ បស្សាវមគ្គោ។ ឥធ បន ការណំ អធិប្បេតំ។ **អស្សា**តិ អនេន។ **អារទ្ធា**តិ បគ្គហិតា បគ្គហិតា បរិបុណ្ណា សម្បាទិតា វា។

អាសវានំ ខយាយាតិ ឯត្ថ អាសវន្តីតិ អាសវា, ចក្ខុតោបិ...បេ... មនតោបិ សវន្តិ បវត្តន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ ធម្មតោ យាវ គោត្រភុ, ឱកាសតោ យាវ ភវគ្គា សវន្តីតិ វា អាសវា។ ឯតេ ធម្មេ ឯតញ្ច ឱកាសំ អន្តោ ករិត្វា បវត្តន្តីតិ អត្ថោ។ អន្តោករណត្ថោ ហិ អយំ អាការោ។ ចិរបារិវាសិយដ្ឋេន មទិរាទយោ អាសវា វិយាតិបិ អាសវា។ លោកេ ហិ ចិរបារិវាសិកា មទិរាទយោ អាសវាតិ វុច្ចន្តិ។ យទិ ច ចិរបារិវាសិយដ្ឋេន អាសវា, ឯតេ ឯវ ភវិតុំ អរហន្តិ។ វុត្តំ ហេតំ – “បុរិមា, ភិក្ខវេ, កោដិ ន បញ្ញាយតិ អវិជ្ជាយ, ឥតោ បុព្ពេ អវិជ្ជា នាហោសី”តិអាទិ (អ. និ. ១០.៦១)។ អាយតំ សំសារទុក្ខំ សវន្តិ បសវន្តីតិបិ អាសវា។ បុរិមានិ ចេត្ថ និព្ពចនានិ យត្ថ កិលេសា អាសវាតិ អាគតា, តត្ថ យុជ្ជន្តិ; បច្ឆិមំ កម្មេបិ។ ន កេវលញ្ច កម្មកិលេសា ឯវ អាសវា, អបិច ខោ នានប្បការា ឧបទ្ទវាបិ។ អភិធម្មេ ហិ “ចត្តារោ អាសវា – កាមាសវោ, ភវាសវោ, ទិដ្ឋាសវោ, អវិជ្ជាសវោ”តិ (ធ. ស. ១១០២) កាមរាគាទយោ កិលេសា អាសវាតិ អាគតា។ សុត្តេបិ “នាហំ, ចុន្ទ, ទិដ្ឋធម្មិកានំយេវ អាសវានំ សំវរាយ ធម្មំ ទេសេមី”តិ (ទី. និ. ៣.១៨២) ឯត្ថ វិវាទមូលភូតា កិលេសា អាសវាតិ អាគតា។

“យេន ទេវូបបត្យស្ស, គន្ធព្វោ វា វិហង្គមោ;
យក្ខត្តំ យេន គច្ឆេយ្យ, មនុស្សត្តញ្ច អព្ពជេ;
តេ មយ្ហំ, អាសវា ខីណា, វិទ្ធស្តា វិនឡីកតា”តិ។ (អ. និ. ៤.៣៦) –

ឯត្ថ តេភូមកំ កម្មំ អវសេសា ច អកុសលា ធម្មា។ “ទិដ្ឋធម្មិកានំ អាសវានំ សំវរាយ សម្បរាយិកានំ អាសវានំ បដិឃាតាយា”តិ (បារា. ៣៩) ឯត្ថ បរូបឃាតវិប្បដិសារវធពន្ធាទយោ ចេវ អបាយទុក្ខភូតា នានប្បការា ឧបទ្ទវា ច។

តេ បនេតេ អាសវា វិនយេ “ទិដ្ឋធម្មិកានំ អាសវានំ សំវរាយ, សម្បរាយិកានំ អាសវានំ បដិឃាតាយា”តិ ទ្វេធា អាគតា។ សឡាយតនេ “តយោមេ, អាវុសោ, អាសវា – កាមាសវោ, ភវាសវោ, អវិជ្ជាសវោ”តិ (សំ. និ. ៤.៣២១) តិធា អាគតា។ តថា អញ្ញេសុ សុត្តន្តេសុ។ អភិធម្មេ តេយេវ ទិដ្ឋាសវេន សទ្ធិំ ចតុធា អាគតា។ និព្ពេធិកបរិយាយេ បន “អត្ថិ, ភិក្ខវេ, អាសវា និរយគមនីយា, អត្ថិ អាសវា តិរច្ឆានយោនិគមនីយា, អត្ថិ អាសវា បេត្តិវិសយគមនីយា, អត្ថិ អាសវា មនុស្សលោកគមនីយា, អត្ថិ អាសវា ទេវលោកគមនីយា”តិ (អ. និ. ៦.៦៣) បញ្ចធា អាគតា។ កម្មមេវ ចេត្ថ អាសវាតិ អធិប្បេតំ។ ឆក្កនិបាតេ “អត្ថិ, ភិក្ខវេ, អាសវា សំវរា បហាតព្ពា”តិអាទិនា (អ. និ. ៦.៥៨) នយេន ឆធា អាគតា។ សព្ពាសវបរិយាយេ តេយេវ ទស្សនបហាតព្ពេហិ ធម្មេហិ សទ្ធិំ សត្តធា អាគតា។ ឥធ បន អភិធម្មបរិយាយេន ចត្តារោ អាសវា អធិប្បេតាតិ វេទិតព្ពា។

ខយាយាតិ ឯត្ថ បន “យោ អាសវានំ ខយោ វយោ ភេទោ បរិភេទោ អនិច្ចតា អន្តរធាន”ន្តិ អាសវានំ សរសភេទោ អាសវានំ ខយោតិ វុត្តោ។ “ជានតោ អហំ, ភិក្ខវេ, បស្សតោ អាសវានំ ខយំ វទាមី”តិ (ម. និ. ១.១៥) ឯត្ថ អាសវានំ ខីណាការោ នត្ថិភាវោ អច្ចន្តំ អសមុប្បាទោ អាសវក្ខយោតិ វុត្តោ។

“សេខស្ស សិក្ខមានស្ស, ឧជុមគ្គានុសារិនោ;
ខយស្មឹ បឋមំ ញាណំ, តតោ អញ្ញា អនន្តរា”តិ។ (ឥតិវុ. ៦២) –

ឯត្ថ អរិយមគ្គោ អាសវក្ខយោតិ វុត្តោ។ “អាសវានំ ខយា សមណោ ហោតី”តិ (ម. និ. ១.៤៣៨) ឯត្ថ ផលំ។

“បរវជ្ជានុបស្សិស្ស, និច្ចំ ឧជ្ឈានសញ្ញិនោ;
អាសវា តស្ស វឌ្ឍន្តិ, អារា សោ អាសវក្ខយា”តិ។ (ធ. ប. ២៥៣) –

ឯត្ថ និព្ពានំ។ ឥធ បន ផលំ សន្ធាយ “អាសវានំ ខយាយា”តិ វុត្តំ, អរហត្តផលត្ថាយាតិ អត្ថោ។

សំវេជនីយេសុ ឋានេសូតិ សំវេគជនកេសុ ជាតិអាទីសុ សំវេគវត្ថូសុ។ ជាតិ, ជរា, ព្យាធិ, មរណំ, អបាយទុក្ខំ, អតីតេ វដ្ដមូលកំ ទុក្ខំ, អនាគតេ វដ្ដមូលកំ ទុក្ខំ , បច្ចុប្បន្នេ អាហារបរិយេដ្ឋិមូលកំ ទុក្ខន្តិ ឥមានិ ហិ សំវេគវត្ថូនិ សំវេជនីយដ្ឋានានិ នាម។ អបិច “អាទិត្តោ លោកសន្និវាសោ ឧយ្យុត្តោ បយាតោ កុម្មគ្គប្បដិបន្នោ, ឧបនីយតិ លោកោ អទ្ធុវោ, អតាណោ លោកោ អនភិស្សរោ, អស្សកោ លោកោ, សព្ពំ បហាយ គមនីយំ, ឩនោ លោកោ អតិត្តោ តណ្ហាទាសោ”តិឯវមាទីនិ (បដិ. ម. ១.១១៧) ចេត្ថ សំវេជនីយដ្ឋានានីតិ វេទិតព្ពានិ។ **សំវេជនេនា**តិ ជាតិអាទិសំវេគវត្ថូនិ បដិច្ច ឧប្បន្នភយសង្ខាតេន សំវេជនេន។ អត្ថតោ បន សហោត្តប្បញាណំ សំវេគោ នាម។

សំវិគ្គស្សាតិ គព្ភោក្កន្តិកាទិវសេន អនេកវិធេហិ ជាតិអាទិទុក្ខេហិ សំវេគជាតស្ស។ “សំវេជិត្វា”តិ ច បឋន្តិ។ **យោនិសោ បធានេនា**តិ ឧបាយបធានេន, សម្មាវាយាមេនាតិ អត្ថោ។ សោ ហិ យថា អកុសលា ធម្មា បហីយន្តិ, កុសលា ធម្មា ភាវនាបារិបូរិំ គច្ឆន្តិ, ឯវំ បទហនតោ ឧត្តមភាវសាធនតោ ច “បធាន”ន្តិ វុច្ចតិ។ តត្ថ សំវេគេន ភវាទីសុ កិញ្ចិ តាណំ លេណំ បដិសរណំ អបស្សន្តោ តត្ថ អនោលីយន្តោ អលគ្គមានសោ តប្បដិបក្ខេន ច វិនិវត្តិតវិសញ្ញិតោ អញ្ញទត្ថុ និព្ពាននិន្នោ ហោតិ និព្ពានបោណោ និព្ពានបព្ភារោ។ សោ កល្យាណមិត្តសន្និស្សយេន យោនិសោមនសិការពហុលោ វិសុទ្ធាសយប្បយោគោ សមថវិបស្សនាសុ យុត្តប្បយុត្តោ សព្ពស្មិម្បិ សង្ខារគតេ និព្ពិន្ទតិ វិរជ្ជតិ, វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេតិ។ តត្ថ យទិទំ យោនិសោមនសិការពហុលោ វិសុទ្ធាសយប្បយោគោ សមថវិបស្សនាសុ យុត្តប្បយុត្តោ, តេនស្ស ទិដ្ឋេវ ធម្មេ សុខសោមនស្សពហុលតា វេទិតព្ពា។ យំ បនាយំ សមថេ បតិដ្ឋិតោ វិបស្សនាយ យុត្តប្បយុត្តោ សព្ពស្មិម្បិ សង្ខារគតេ និព្ពិន្ទតិ វិរជ្ជតិ, វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេតិ, តេនស្ស យោនិ អារទ្ធា អាសវានំ ខយាយាតិ វេទិតព្ពំ។

គាថាសុ **សំវិជ្ជេថេវា**តិ សំវិជ្ជេយ្យ ឯវ សំវេគំ ករេយ្យ ឯវ។ “សំវិជ្ជិត្វានា”តិ ច បឋន្តិ។ វុត្តនយេន សំវិគ្គោ ហុត្វាតិ អត្ថោ។ **បណ្ឌិតោ**តិ សប្បញ្ញោ, តិហេតុកបដិសន្ធីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **បញ្ញាយ សមវេក្ខិយា**តិ សំវេគវត្ថូនិ សំវិជ្ជនវសេន បញ្ញាយ សម្មា អវេក្ខិយ។ អថ វា បញ្ញាយ សម្មា អវេក្ខិត្វាតិ។ សេសំ សព្ពត្ថ ឧត្តានត្ថមេវ។

ទសមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឥតិ បរមត្ថទីបនិយា ឥតិវុត្តក-អដ្ឋកថាយ

ទុកនិបាតេ បឋមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ទុតិយវគ្គោ

១. វិតក្កសុត្តវណ្ណនា

៣៨. ទុតិយវគ្គស្ស បឋមេ **តថាគតំ, ភិក្ខវេ**តិ ឯត្ថ **តថាគត**-សទ្ទោ តាវ សត្តវោហារសម្មាសម្ពុទ្ធាទីសុ ទិស្សតិ។ តថា ហេស “ហោតិ តថាគតោ បរំ មរណា”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.៦៥) សត្តវោហារេ។

“តថាគតំ ទេវមនុស្សបូជិតំ,
ពុទ្ធំ នមស្សាម សុវត្ថិ ហោតូ”តិ។ (ខុ. បា. ៦.១៦) –

អាទីសុ សម្មាសម្ពុទ្ធេ។

“តថាគតំ ទេវមនុស្សបូជិតំ,
ធម្មំ នមស្សាម សុវត្ថិ ហោតូ”តិ។ (ខុ. បា. ៦.១៧) –

អាទីសុ ធម្មេ។

“តថាគតំ ទេវមនុស្សបូជិតំ,
សង្ឃំ នមស្សាម សុវត្ថិ ហោតូ”តិ។ (ខុ. បា. ៦.១៨) –

អាទីសុ សង្ឃេ។ ឥធ បន សម្មាសម្ពុទ្ធេ។ តស្មា តថាគតន្តិ ឯត្ថ អដ្ឋហិ ការណេហិ ភគវា តថាគតោតិ វុច្ចតិ។ កតមេហិ អដ្ឋហិ? តថា អាគតោតិ តថាគតោ, តថា គតោតិ តថាគតោ, តថលក្ខណំ អាគតោតិ តថាគតោ, តថធម្មេ យាថាវតោ អភិសម្ពុទ្ធោតិ តថាគតោ, តថទស្សិតាយ តថាគតោ, តថវាទិតាយ តថាគតោ, តថាការិតាយ តថាគតោ, អភិភវនដ្ឋេន តថាគតោតិ។

កថំ ភគវា **តថា អាគតោតិ តថាគតោ?** យថា យេន អភិនីហារេន ទានបារមី បូរេត្វា សីលនេក្ខម្មបញ្ញាវីរិយខន្តិសច្ចអធិដ្ឋានមេត្តាឧបេក្ខាបារមី បូរេត្វា ឥមា ទស បារមិយោ, ទស ឧបបារមិយោ, ទស បរមត្ថបារមិយោតិ សមតឹស បារមិយោ បូរេត្វា អង្គបរិច្ចាគំ, អត្តបរិច្ចាគំ, ធនបរិច្ចាគំ, ទារបរិច្ចាគំ, រជ្ជបរិច្ចាគន្តិ ឥមានិ បញ្ច មហាបរិច្ចាគានិ បរិច្ចជិត្វា យថា វិបស្សិអាទយោ សម្មាសម្ពុទ្ធា អាគតា , តថា អម្ហាកំ ភគវាបិ អាគតោតិ តថាគតោ។ យថាហ –

“យថេវ លោកម្ហិ វិបស្សិអាទយោ,
សព្ពញ្ញុភាវំ មុនយោ ឥធាគតា;
តថា អយំ សក្យមុនីបិ អាគតោ,
តថាគតោ វុច្ចតិ តេន ចក្ខុមា”តិ។ –

ឯវំ តថា អាគតោតិ តថាគតោ។

កថំ **តថា គតោតិ តថាគតោ?** យថា សម្បតិជាតាវ វិបស្សិអាទយោ សមេហិ បាទេហិ បថវិយំ បតិដ្ឋាយ ឧត្តរាភិមុខា សត្តបទវីតិហារេន គតា, តថា អម្ហាកំ ភគវាបិ គតោតិ តថាគតោ។ យថាហុ –

“មុហុត្តជាតោវ គវំបតី យថា,
សមេហិ បាទេហិ ផុសី វសុន្ធរំ;
សោ វិក្កមី សត្ត បទានិ គោតមោ,
សេតញ្ច ឆត្តំ អនុធារយុំ មរូ។

“គន្ត្វាន សោ សត្ត បទានិ គោតមោ,
ទិសា វិលោកេសិ សមា សមន្តតោ;
អដ្ឋង្គុបេតំ គិរមព្ភុទីរយិ,
សីហោ យថា បព្ពតមុទ្ធនិដ្ឋិតោ”តិ។ –

ឯវំ តថា គតោតិ តថាគតោ។

កថំ **តថលក្ខណំ អាគតោតិ តថាគតោ?** សព្ពេសំ រូបារូបធម្មានំ សលក្ខណំ, សាមញ្ញលក្ខណំ, តថំ, អវិតថំ, ញាណគតិយា អាគតោ, អវិរជ្ឈិត្វា បត្តោ, អនុពុទ្ធោតិ តថាគតោ។ យថាហ –

“សព្ពេសំ បន ធម្មានំ, សកសាមញ្ញលក្ខណំ;
តថមេវាគតោ យស្មា, តស្មា នាថោ តថាគតោ”តិ។ –

ឯវំ តថលក្ខណំ អាគតោតិ តថាគតោ។

កថំ **តថធម្មេ យាថាវតោ អភិសម្ពុទ្ធោតិ តថាគតោ?** តថធម្មា នាម ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ។ យថាហ “ចត្តារិមានិ, ភិក្ខវេ, តថានិ អវិតថានិ អនញ្ញថានិ។ កតមានិ ចត្តារិ? ឥទំ ទុក្ខំ អរិយសច្ចន្តិ , ភិក្ខវេ, តថមេតំ អវិតថមេតំ អនញ្ញថមេត”ន្តិ (សំ. និ. ៥.១០៩០) វិត្ថារោ។ តានិ ច ភគវា អភិសម្ពុទ្ធោ, តស្មាបិ តថានំ អភិសម្ពុទ្ធត្តា តថាគតោ។ អភិសម្ពុទ្ធត្ថោ ហិ ឯត្ថ គត-សទ្ទោ។ ឯវំ តថធម្មេ យាថាវតោ អភិសម្ពុទ្ធោតិ តថាគតោ។

កថំ **តថទស្សិតាយ តថាគតោ?** យំ សទេវកេ លោកេ…បេ.… សទេវមនុស្សាយ បជាយ អបរិមាណាសុ លោកធាតូសុ អបរិមាណានំ សត្តានំ ចក្ខុទ្វារេ អាបាថមាគច្ឆន្តំ រូបារម្មណំ នាម អត្ថិ, តំ ភគវា សព្ពាការតោ ជានាតិ បស្សតិ។ ឯវំ ជានតា បស្សតា ចានេន តំ ឥដ្ឋានិដ្ឋាទិវសេន វា ទិដ្ឋសុតមុតវិញ្ញាតេសុ លព្ភមានបទវសេន វា “កតមំ តំ រូបំ រូបាយតនំ, យំ រូបំ ចតុន្នំ មហាភូតានំ ឧបាទាយ វណ្ណនិភា សនិទស្សនំ សប្បដិឃំ នីលំ បីតក”ន្តិអាទិនា (ធ. ស. ៦១៦) នយេន អនេកេហិ នាមេហិ តេរសហិ វារេហិ ទ្វេបញ្ញាសាយ នយេហិ វិភជ្ជមានំ តថមេវ ហោតិ, វិតថំ នត្ថិ។ ឯស នយោ សោតទ្វារាទីសុ អាបាថមាគច្ឆន្តេសុ សទ្ទាទីសុ។ វុត្តញ្ចេតំ ភគវតា –

“យំ, ភិក្ខវេ, សទេវកស្ស លោកស្ស…បេ.… សទេវមនុស្សាយ ទិដ្ឋំ សុតំ មុតំ វិញ្ញាតំ បត្តំ បរិយេសិតំ អនុវិចរិតំ មនសា, តមហំ ជានាមិ…បេ.… តមហំ អព្ភញ្ញាសឹ, តំ តថាគតស្ស វិទិតំ, តំ តថាគតោ ន ឧបដ្ឋាសី”តិ (អ. និ. ៤.២៤)។

ឯវំ តថទស្សិតាយ តថាគតោ។ ឯត្ថ តថទស្សិអត្ថេ តថាគតោតិ បទស្ស សម្ភវោ វេទិតព្ពោ។

កថំ **តថវាទិតាយ តថាគតោ?** យំ រត្តិំ ភគវា អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធឹ អភិសម្ពុទ្ធោ, យញ្ច រត្តិំ អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពាយិ, ឯត្ថន្តរេ បញ្ចចត្តាលីសវស្សបរិមាណកាលេ យំ ភគវតា ភាសិតំ សុត្តគេយ្យាទិ, សព្ពំ តំ បរិសុទ្ធំ បរិបុណ្ណំ រាគមទាទិនិម្មទនំ ឯកសទិសំ តថំ អវិតថំ។ តេនាហ –

“យញ្ច, ចុន្ទ, រត្តិំ តថាគតោ អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធឹ អភិសម្ពុជ្ឈតិ, យញ្ច រត្តិំ អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពាយតិ, យំ ឯតស្មិំ អន្តរេ ភាសតិ លបតិ និទ្ទិសតិ, សព្ពំ តំ តថេវ ហោតិ, នោ អញ្ញថា។ តស្មា ‘តថាគតោ’តិ វុច្ចតី”តិ (ទី. និ. ៣.១៨៨; អ. និ. ៤.២៣)។

គទអត្ថោ ហិ ឯត្ថ គតសទ្ទោ។ ឯវំ តថវាទិតាយ តថាគតោ។ អបិច អាគទនំ អាគទោ, វចនន្តិ អត្ថោ។ តថោ អវិបរីតោ អាគទោ អស្សាតិ ទការស្ស តការំ កត្វា តថាគតោតិ, ឯវម្បេត្ថ បទសិទ្ធិ វេទិតព្ពា។

កថំ **តថាការិតាយ តថាគតោ?** ភគវតោ ហិ វាចាយ កាយោ អនុលោមេតិ, កាយស្សបិ វាចា។ តស្មា យថាវាទី តថាការី, យថាការី តថាវាទី ច ហោតិ។ ឯវំភូតស្ស ចស្ស យថា វាចា, កាយោបិ តថា គតោ បវត្តោ។ យថា ច កាយោ, វាចាបិ តថា គតាតិ តថាគតោ។ តេនាហ “យថាវាទី, ភិក្ខវេ, តថាគតោ តថាការី, យថាការី តថាវាទី។ ឥតិ យថាវាទី តថាការី, យថាការី តថាវាទី។ តស្មា ‘តថាគតោ’តិ វុច្ចតី”តិ។ ឯវំ តថាការិតាយ តថាគតោ។

កថំ **អភិភវនដ្ឋេន តថាគតោ?** យស្មា ភគវា ឧបរិ ភវគ្គំ ហេដ្ឋា អវីចិំ បរិយន្តំ ករិត្វា តិរិយំ អបរិមាណាសុ លោកធាតូសុ សព្ពសត្តេ អភិភវតិ សីលេនបិ សមាធិនាបិ បញ្ញាយបិ វិមុត្តិយាបិ វិមុត្តិញាណទស្សនេនបិ, ន តស្ស តុលា វា បមាណំ វា អត្ថិ, អថ ខោ អតុលោ អប្បមេយ្យោ អនុត្តរោ ទេវានំ អតិទេវោ សក្កានំ អតិសក្កោ ព្រហ្មានំ អតិព្រហ្មា សព្ពសត្តុត្តមោ, តស្មា តថាគតោ។ តេនាហ –

“សទេវកេ, ភិក្ខវេ, លោកេ…បេ… មនុស្សាយ តថាគតោ អភិភូ អនភិភូតោ អញ្ញទត្ថុ ទសោ វសវត្តី, តស្មា ‘តថាគតោ’តិ វុច្ចតី”តិ (ទី. និ. ៣.១៨៨; អ. និ. ៤.២៣)។

តត្រាយំ បទសិទ្ធិ – អគទោ វិយ អគទោ, ទេសនាវិលាសោ ចេវ បុញ្ញុស្សយោ ច។ តេន ហេស មហានុភាវោ ភិសក្កោ វិយ ទិព្ពាគទេន សប្បេ, សព្ពបរប្បវាទិនោ សទេវកញ្ច លោកំ អភិភវតិ។ ឥតិ សព្ពលោកាភិភវនេ តថោ អវិបរីតោ យថាវុត្តោ អគទោ ឯតស្សាតិ ទការស្ស តការំ កត្វា តថាគតោតិ វេទិតព្ពោ។ ឯវំ អភិភវនដ្ឋេន តថាគតោ។

អបិច តថាយ គតោតិ តថាគតោ, តថំ គតោតិ តថាគតោ។ តត្ថ សកលលោកំ តីរណបរិញ្ញាយ តថាយ គតោ អវគតោតិ តថាគតោ, លោកសមុទយំ បហានបរិញ្ញាយ តថាយ គតោ អតីតោតិ តថាគតោ, លោកនិរោធំ សច្ឆិកិរិយាយ តថាយ គតោ អធិគតោតិ តថាគតោ។ លោកនិរោធគាមិនិំ បដិបទំ តថំ គតោ បដិបន្នោតិ តថាគតោ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

“លោកោ, ភិក្ខវេ, តថាគតេន អភិសម្ពុទ្ធោ។ លោកស្មា តថាគតោ វិសំយុត្តោ។ លោកសមុទយោ, ភិក្ខវេ, តថាគតេន អភិសម្ពុទ្ធោ, លោកសមុទយោ តថាគតស្ស បហីនោ។ លោកនិរោធោ, ភិក្ខវេ, តថាគតេន អភិសម្ពុទ្ធោ, លោកនិរោធោ តថាគតស្ស សច្ឆិកតោ។ លោកនិរោធគាមិនី បដិបទា, ភិក្ខវេ, តថាគតេន អភិសម្ពុទ្ធា, លោកនិរោធគាមិនី បដិបទា តថាគតស្ស ភាវិតា។ យំ, ភិក្ខវេ, សទេវកស្ស…បេ… សព្ពំ តំ តថាគតេន អភិសម្ពុទ្ធំ។ តស្មា ‘តថាគតោ’តិ វុច្ចតី”តិ (អ. និ. ៤.២៣)។

អបរេហិបិ អដ្ឋហិ ការណេហិ ភគវា តថាគតោ។ តថាយ អាគតោតិ តថាគតោ, តថាយ គតោតិ តថាគតោ, តថានិ អាគតោតិ តថាគតោ, តថា គតោតិ តថាគតោ, តថាវិជោតិ តថាគតោ, តថា បវត្តិកោតិ តថាគតោ, តថេហិ អាគតោតិ តថាគតោ, តថា គតភាវេន តថាគតោតិ។

កថំ **តថាយ អាគតោតិ តថាគតោ?** យា សា ភគវតា សុមេធភូតេន ទីបង្ករទសពលស្ស បាទមូលេ –

“មនុស្សត្តំ លិង្គសម្បត្តិ, ហេតុ សត្ថារទស្សនំ;
បព្ពជ្ជា គុណសម្បត្តិ, អធិការោ ច ឆន្ទតា;
អដ្ឋធម្មសមោធានា, អភិនីហារោ សមិជ្ឈតី”តិ។ (ពុ. វំ. ២.៥៩) –

ឯវំ វុត្តំ អដ្ឋង្គសមន្នាគតំ អភិនីហារំ សម្បាទេន្តេន “អហំ សទេវកំ លោកំ តិណ្ណោ តារេស្សាមិ, មុត្តោ មោចេស្សាមិ, ទន្តោ ទមេស្សាមិ, អស្សត្ថោ អស្សាសេស្សាមិ, បរិនិព្ពុតោ បរិនិព្ពាបេស្សាមិ , សុទ្ធោ សោធេស្សាមិ , ពុទ្ធោ ពោធេស្សាមី”តិ មហាបដិញ្ញា បវត្តិតា។ វុត្តំ ហេតំ –

“កិំ មេ ឯកេន តិណ្ណេន, បុរិសេន ថាមទស្សិនា;
សព្ពញ្ញុតំ បាបុណិត្វា, សន្តារេស្សំ សទេវកំ។

“ឥមិនា មេ អធិការេន, កតេន បុរិសុត្តមេ;
សព្ពញ្ញុតំ បាបុណិត្វា, តារេមិ ជនតំ ពហុំ។

“សំសារសោតំ ឆិន្ទិត្វា, វិទ្ធំសេត្វា តយោ ភវេ;

ធម្មនាវំ សមារុយ្ហ, សន្តារេស្សំ សទេវកំ។

“កឹ មេ អញ្ញាតវេសេន, ធម្មំ សច្ឆិកតេនិធ;
សព្ពញ្ញុតំ បាបុណិត្វា, ពុទ្ធោ ហេស្សំ សទេវកេ”តិ។ (ពុ. វំ. ៥៥-៥៨);

តំ បនេតំ មហាបដិញ្ញំ សកលស្សបិ ពុទ្ធករធម្មសមុទាយស្ស បវិចយបច្ចវេក្ខណសមាទានានំ ការណភូតំ អវិសំវាទេន្តោ លោកនាថោ យស្មា មហាកប្បានំ សតសហស្សាធិកានិ ចត្តារិ អសង្ខ្យេយ្យានិ សក្កច្ចំ និរន្តរំ និរវសេសតោ ទានបារមិអាទយោ សមតឹសបារមិយោ បូរេត្វា, អង្គបរិច្ចាគាទយោ បញ្ច មហាបរិច្ចាគេ បរិច្ចជិត្វា, សច្ចាធិដ្ឋានាទីនិ ចត្តារិ អធិដ្ឋានានិ បរិព្រូហេត្វា, បុញ្ញញាណសម្ភារេ សម្ភរិត្វា បុព្ពយោគបុព្ពចរិយធម្មក្ខានញាតត្ថចរិយាទយោ ឧក្កំសាបេត្វា, ពុទ្ធិចរិយំ បរមកោដឹ បាបេត្វា អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធឹ អភិសម្ពុជ្ឈិ; តស្មា តស្សេវ សា មហាបដិញ្ញា តថា អវិតថា អនញ្ញថា, ន តស្ស វាលគ្គមត្តម្បិ វិតថំ អត្ថិ។ តថា ហិ ទីបង្ករោ ទសពលោ កោណ្ឌញ្ញោ, មង្គលោ...បេ.... កស្សបោ ភគវាតិ ឥមេ ចតុវីសតិ សម្មាសម្ពុទ្ធា បដិបាដិយា ឧប្បន្នា “ពុទ្ធោ ភវិស្សតី”តិ នំ ព្យាករិំសុ។ ឯវំ ចតុវីសតិយា ពុទ្ធានំ សន្តិកេ លទ្ធព្យាករណោ យេ តេ កតាភិនីហារេហិ ពោធិសត្តេហិ លទ្ធព្ពា អានិសំសា, តេ លភិត្វាវ អាគតោតិ តាយ យថាវុត្តាយ មហាបដិញ្ញាយ តថាយ អភិសម្ពុទ្ធភាវំ អាគតោ អធិគតោតិ តថាគតោ។ ឯវំ តថាយ អាគតោតិ តថាគតោ។

កថំ **តថាយ គតោតិ តថាគតោ?** យាយំ មហាករុណា លោកនាថស្ស, យាយ មហាទុក្ខសម្ពាធប្បដិបន្នំ សត្តនិកាយំ ទិស្វា “តស្ស នត្ថញ្ញោ កោចិ បដិសរណំ, អហមេវ នំ ឥតោ សំសារទុក្ខតោ មុត្តោ មោចេស្សាមី”តិ សមុស្សាហិតមានសោ មហាភិនីហារំ អកាសិ។ កត្វា ច យថាបណិធានំ សកលលោកហិតសម្បាទនាយ ឧស្សុក្កមាបន្នោ អត្តនោ កាយជីវិតនិរបេក្ខោ បរេសំ សោតបថគមនមត្តេនបិ ចិត្តុត្រាសសមុប្បាទិកា អតិទុក្ករា ទុក្ករចរិយា សមាចរន្តោ យថា មហាពោធិសត្តានំ បដិបត្តិ ហានភាគិយា សំកិលេសភាគិយា ឋិតិភាគិយា វា ន ហោតិ, អថ ខោ ឧត្តរិ វិសេសភាគិយាវ ហោតិ, តថា បដិបជ្ជមានោ អនុបុព្ពេន និរវសេសេ ពោធិសម្ភារេ សមានេត្វា អភិសម្ពោធឹ បាបុណិ។ តតោ បរញ្ច តាយេវ មហាករុណាយ សញ្ចោទិតមានសោ បវិវេករតឹ បរមញ្ច សន្តំ វិមោក្ខសុខំ បហាយ ពាលជនពហុលេ លោកេ តេហិ សមុប្បាទិតំ សម្មាននាវមាននវិប្បការំ អគណេត្វា វេនេយ្យជនវិនយនេន និរវសេសំ ពុទ្ធកិច្ចំ និដ្ឋបេសិ។ តត្រ យោ ភគវតោ សត្តេសុ មហាករុណាយ សមោក្កមនាការោ, សោ បរតោ អាវិ ភវិស្សតិ។ យថា ពុទ្ធភូតស្ស លោកនាថស្ស សត្តេសុ មហាករុណា, ឯវំ ពោធិសត្តភូតស្សបិ មហាភិនីហារកាលាទីសូតិ សព្ពត្ថ សព្ពទា ច ឯកសទិសតាយ តថាវ សា អវិតថា អនញ្ញថា។ តស្មា តីសុបិ អវត្ថាសុ សព្ពសត្តេសុ សមានរសាយ តថាយ មហាករុណាយ សកលលោកហិតាយ គតោ បដិបន្នោតិ តថាគតោ។ ឯវំ តថាយ គតោតិ តថាគតោ។

កថំ **តថានិ អាគតោតិ តថាគតោ?** តថានិ នាម ចត្តារិ អរិយមគ្គញាណានិ។ តានិ ហិ “ឥទំ ទុក្ខំ, អយំ ទុក្ខសមុទយោ, អយំ ទុក្ខនិរោធោ, អយំ ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទា”តិ ឯវំ សព្ពញេយ្យសង្គាហកានំ បវត្តិនិវត្តិតទុភយហេតុភូតានំ ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ, ទុក្ខស្ស បីឡនដ្ឋោ សង្ខតដ្ឋោ សន្តាបដ្ឋោ វិបរិណាមដ្ឋោ, សមុទយស្ស អាយូហនដ្ឋោ និទានដ្ឋោ សំយោគដ្ឋោ បលិពោធដ្ឋោ, និរោធស្ស និស្សរណដ្ឋោ វិវេកដ្ឋោ អសង្ខតដ្ឋោ អមតដ្ឋោ, មគ្គស្ស និយ្យានដ្ឋោ ហេត្វដ្ឋោ ទស្សនដ្ឋោ អធិបតេយ្យដ្ឋោតិអាទីនំ តព្ពិភាគានញ្ច យថាភូតសភាវាវពោធវិពន្ធកស្ស សំកិលេសបក្ខស្ស សមុច្ឆិន្ទនេន បដិលទ្ធាយ តត្ថ អសម្មោហាភិសមយសង្ខាតាយ អវិបរីតាការប្បវត្តិយា ធម្មានំ សភាវសរសលក្ខណស្ស អវិសំវាទនតោ តថានិ អវិតថានិ អនញ្ញថានិ, តានិ ភគវា អនញ្ញនេយ្យោ សយមេវ អាគតោ អធិគតោ, តស្មា តថានិ អាគតោតិ តថាគតោ។

យថា ច មគ្គញាណានិ, ឯវំ ភគវតោ តីសុ កាលេសុ អប្បដិហតញាណានិ ចតុបដិសម្ភិទាញាណានិ ចតុវេសារជ្ជញាណានិ បញ្ចគតិបរិច្ឆេទញាណានិ ឆអសាធារណញាណានិ សត្តពោជ្ឈង្គវិភាវនញាណានិ អដ្ឋមគ្គង្គវិភាវនញាណានិ នវានុបុព្ពវិហារសមាបត្តិញាណានិ ទសពលញាណានិ ច វិភាវេតព្ពានិ។

តត្រាយំ វិភាវនា – យញ្ហិ កិញ្ចិ អបរិមាណាសុ លោកធាតូសុ អបរិមាណានំ សត្តានំ ហីនាទិភេទភិន្នានំ ហីនាទិភេទភិន្នាសុ អតីតាសុ ខន្ធាយតនធាតូសុ សភាវកិច្ចាទិ អវត្ថាវិសេសាទិ ខន្ធបដិពទ្ធនាមគោត្តាទិ ច ជានិតព្ពំ។ អនិន្ទ្រិយពទ្ធេសុ ច អតិសុខុមតិរោហិតវិទូរទេសេសុ រូបធម្មេសុ យោ តំតំបច្ចយវិសេសេហិ សទ្ធឹ បច្ចយុប្បន្នានំ វណ្ណសណ្ឋានគន្ធរសផស្សាទិវិសេសោ, តត្ថ សព្ពត្ថេវ ហត្ថតលេ ឋបិតអាមលកោ វិយ បច្ចក្ខតោ

អសង្គមប្បដិហតំ ភគវតោ ញាណំ បវត្តតិ, តថា អនាគតាសុ បច្ចុប្បន្នាសុ ចាតិ ឥមានិ តីសុ កាលេសុ អប្បដិហតញាណានិ នាម។ យថាហ –

“អតីតំសេ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ អប្បដិហតំ ញាណំ, អនាគតំសេ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ អប្បដិហតំ ញាណំ, បច្ចុប្បន្នំសេ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ អប្បដិហតំ ញាណ”ន្តិ (បដិ. ម. ៣.៥)។

តានិ បនេតានិ តត្ថ តត្ថ ធម្មានំ សភាវសរសលក្ខណស្ស អវិសំវាទនតោ តថានិ អវិតថានិ អនញ្ញថានិ, តានិ ភគវា សយម្ភុញាណេន អធិគញ្ឆិ។ ឯវំ តថានិ អាគតោតិ តថាគតោ។

តថា អត្ថបដិសម្ភិទា, ធម្មបដិសម្ភិទា, និរុត្តិបដិសម្ភិទា, បដិភានបដិសម្ភិទាតិ ចតស្សោ បដិសម្ភិទា។ តត្ថ អត្ថបភេទស្ស សល្លក្ខណវិភាវនវវត្ថានករណសមត្ថំ អត្ថេ បភេទគតំ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា។ ធម្មបភេទស្ស សល្លក្ខណវិភាវនវវត្ថានករណសមត្ថំ ធម្មេ បភេទគតំ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា។ និរុត្តិបភេទស្ស សល្លក្ខណវិភាវនវវត្ថានករណសមត្ថំ និរុត្តាភិលាបេ បភេទគតំ ញាណំ និរុត្តិបដិសម្ភិទា។ បដិភានបភេទស្ស សល្លក្ខណវិភាវនវវត្ថានករណសមត្ថំ បដិភានេ បភេទគតំ ញាណំ បដិភានបដិសម្ភិទា។ វុត្តញ្ហេតំ –

“អត្ថេ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា, ធម្មេ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា, តត្រ ធម្មនិរុត្តាភិលាបេ ញាណំ និរុត្តិបដិសម្ភិទា, ញាណេសុ ញាណំ បដិភានបដិសម្ភិទា”តិ (វិភ. ៧១៨)។

ឯត្ថ ច ហេតុអនុសារេន អរណីយតោ អធិគន្តព្ពតោ ច សង្ខេបតោ ហេតុផលំ អត្ថោ នាម។ បភេទតោ បន យំកិញ្ចិ បច្ចយុប្បន្នំ, និព្ពានំ, ភាសិតត្ថោ, វិបាកោ, កិរិយាតិ ឥមេ បញ្ច ធម្មា អត្ថោ។ តំ អត្ថំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស តស្មិំ អត្ថេ បភេទគតំ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា។ ធម្មោតិ សង្ខេបតោ បច្ចយោ។ សោ ហិ យស្មា តំ តំ អត្ថំ វិទហតិ បវត្តេតិ ចេវ បាបេតិ ច, តស្មា ធម្មោតិ វុច្ចតិ។ បភេទតោ បន យោ កោចិ ផលនិព្ពត្តកោ ហេតុ, អរិយមគ្គោ, ភាសិតំ, កុសលំ, អកុសលន្តិ ឥមេ បញ្ច ធម្មា ធម្មោ, តំ ធម្មំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស តស្មិំ ធម្មេ បភេទគតំ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

“ទុក្ខេ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា, ទុក្ខសមុទយេ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា, ទុក្ខនិរោធេ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា, ទុក្ខនិរោធគាមិនិយា បដិបទាយ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា”តិ (វិភ. ៧១៩)។

អថ វា ហេតុម្ហិ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា, ហេតុផលេ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា។ យេ ធម្មា ជាតា ភូតា សញ្ជាតា និព្ពត្តា អភិនិព្ពត្តា បាតុភូតា, ឥមេសុ ធម្មេសុ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា។ យម្ហា ធម្មា តេ ធម្មា ជាតា ភូតា សញ្ជាតា និព្ពត្តា អភិនិព្ពត្តា បាតុភូតា, តេសុ ធម្មេសុ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា។ ជរាមរណេ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា, ជរាមរណសមុទយេ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា។ ជរាមរណនិរោធេ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា, ជរាមរណនិរោធគាមិនិយា បដិបទាយ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា។ ជាតិយា, ភវេ, ឧបាទានេ, តណ្ហាយ, វេទនាយ, ផស្សេ, សឡាយតនេ, នាមរូបេ, វិញ្ញាណេ, សង្ខារេសុ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា, សង្ខារសមុទយេ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា។ សង្ខារនិរោធេ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា , សង្ខារនិរោធគាមិនិយា បដិបទាយ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា។

“ឥធ ភិក្ខុ ធម្មំ ជានាតិ – សុត្តំ, គេយ្យំ…បេ…. វេទល្លំ។ អយំ វុច្ចតិ ធម្មបដិសម្ភិទា។ សោ តស្ស តស្សេវ ភាសិតស្ស អត្ថំ ជានាតិ – ‘អយំ ឥមស្ស ភាសិតស្ស អត្ថោ, អយំ ឥមស្ស ភាសិតស្ស អត្ថោ’តិ, អយំ វុច្ចតិ អត្ថបដិសម្ភិទា (វិភ. ៧២៤)។

“កតមេ ធម្មា កុសលា? យស្មិំ សមយេ កាមាវចរំ កុសលំ ចិត្តំ ឧប្បន្នំ ហោតិ សោមនស្សសហគតំ ញាណសម្បយុត្តំ រូបារម្មណំ វា…បេ…. ធម្មារម្មណំ វា យំ យំ វា បនារព្ភ, តស្មិំ សមយេ ផស្សោ ហោតិ…បេ…. អវិក្ខេបោ ហោតិ។ ឥមេ ធម្មា កុសលា។ ឥមេសុ ធម្មេសុ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា, តេសំ វិបាកេ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា”តិអាទិ វិត្ថារោ (វិភ. ៧២៥)។

តស្មិំ អត្ថេ ច ធម្មេ ច សភាវនិរុត្តិ អព្យភិចារវោហារោ អភិលាបោ, តស្មិំ សភាវនិរុត្តាភិលាបេ មាគធិកាយ សព្ពសត្តានំ មូលភាសាយ “អយំ សភាវនិរុត្តិ, អយំ ន សភាវនិរុត្តី”តិ បភេទគតំ ញាណំ និរុត្តិបដិសម្ភិទា។ យថាវុត្តេសុ តេសុ ញាណេសុ គោចរកិច្ចាទិវសេន វិត្ថារតោ បវត្តំ សព្ពម្បិ ញាណមារម្មណំ កត្វា បច្ចវេក្ខន្តស្ស តស្មិំ ញាណេ បភេទគតំ ញាណំ បដិភានបដិសម្ភិទា។ ឥតិ ឥមានិ ចត្តារិ បដិសម្ភិទាញាណានិ

សយមេវ ភគវតា អធិគតានិ អត្ថធម្មាទិកេ តស្មិំ តស្មិំ អត្តនោ វិសយេ អវិសំវាទនវសេន អវិបរីតាការប្បវត្តិយា តថានិ អវិតថានិ អនញ្ញថានិ។ ឯវម្បិ ភគវា តថានិ អាគតោតិ តថាគតោ។

តថា យំ កិញ្ចិ ញេយ្យំ នាម, សព្ពំ តំ ភគវតា សព្ពាការេន ញាតំ ទិដ្ឋំ អធិគតំ អភិសម្ពុទ្ធំ។ តថា ហិស្ស អភិញ្ញេយ្យា ធម្មា អភិញ្ញេយ្យតោ ពុទ្ធា, បរិញ្ញេយ្យា ធម្មា បរិញ្ញេយ្យតោ ពុទ្ធា, បហាតព្ពា ធម្មា បហាតព្ពតោ ពុទ្ធា, សច្ឆិកាតព្ពា ធម្មា សច្ឆិកាតព្ពតោ ពុទ្ធា, ភាវេតព្ពា ធម្មា ភាវេតព្ពតោ ពុទ្ធា, យតោ នំ កោចិ សមណោ វា ព្រាហ្មណោ វា ទេវោ វា មារោ វា ព្រហ្មា វា “ឥមេ នាម តេ ធម្មា អនភិសម្ពុទ្ធា”តិ សហ ធម្មេន អនុយុញ្ជិតុំ សមត្ថោ នត្ថិ។

យំ កិញ្ចិ បហាតព្ពំ នាម, សព្ពំ តំ ភគវតា អនវសេសតោ ពោធិមូលេយេវ បហីនំ អនុប្បត្តិធម្មំ, ន តស្ស បហានាយ ឧត្តរិ ករណីយំ អត្ថិ ។ តថា ហិស្ស លោភទោសមោហវិបរីតមនសិការអហិរិកានោត្តប្បថិនមិទ្ធ- កោធូបនាហមក្ខបលាសឥស្សាមច្ឆរិយ- មាយាសាឋេយ្យថម្ភសារម្ភមានាតិមានមទបមាទតិវិធាកុសលមូល ទុច្ចរិត- វិសមសញ្ញាមលវិតក្កបបញ្ចឯសនាតណ្ហាចតុព្ពិធវិបរិយេសអាសវ- គន្ថឱឃយោគាគតិតណ្ហុបាទាន បញ្ចាភិនន្ទននីវរណ- ចេតោខិលចេតសោវិនិពន្ធឆវិវាទមូលសត្តានុសយ- អដ្ឋមិច្ឆត្តនវអាឃាតវត្ថុតណ្ហាមូលកទសអកុសល- កម្មបថឯកវីសតិអនេសនទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋិគតអដ្ឋសតតណ្ហាវិចរិតាទិប្បភេទំ ទិយឌ្ឍកិលេសសហស្សំ សហ វាសនាយ បហីនំ សមុច្ឆិន្នំ សមូហតំ, យតោ នំ កោចិ សមណោ វា…បេ…. ព្រហ្មា វា “ឥមេ នាម តេ កិលេសា អប្បហីនា”តិ សហ ធម្មេន អនុយុញ្ជិតុំ សមត្ថោ នត្ថិ។

យេ ចិមេ ភគវតា កម្មវិបាកកិលេសូបវាទអាណាវីតិក្កមប្បភេទា អន្តរាយិកា ធម្មា វុត្តា, អលមេវ តេ ឯកន្តេន អន្តរាយាយ, យតោ នំ កោចិ សមណោ វា…បេ…. ព្រហ្មា វា “នាលំ តេ បដិសេវតោ អន្តរាយាយា”តិ សហ ធម្មេន អនុយុញ្ជិតុំ សមត្ថោ នត្ថិ។

យោ ច ភគវតា និរវសេសវដ្ដទុក្ខនិស្សរណាយ សីលសមាធិបញ្ញាសង្គហោ សត្តកោដ្ឋាសិកោ សត្តតឹសប្បភេទោ អរិយមគ្គបុព្ពង្គមោ អនុត្តរោ និយ្យានធម្មោ ទេសិតោ, សោ ឯកន្តេនេវ និយ្យាតិ បដិបន្នស្ស វដ្ដទុក្ខតោ, យតោ នំ កោចិ សមណោ វា…បេ…. ព្រហ្មា វា “និយ្យានធម្មោ តយា ទេសិតោ ន និយ្យាតី”តិ សហ ធម្មេន អនុយុញ្ជិតុំ សមត្ថោ នត្ថិ។ វុត្តញ្ហេតំ – “សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស តេ បដិជានតោ ឥមេ ធម្មា អនភិសម្ពុទ្ធា”តិ (ម. និ. ១.១៥០) វិត្ថារោ។ ឯវមេតានិ អត្តនោ ញាណប្បហានទេសនាវិសេសានំ អវិតថភាវាវពោធនតោ អវិបរីតាការប្បវត្តានិ ភគវតោ ចតុវេសារជ្ជញាណានិ តថានិ អវិតថានិ អនញ្ញថានិ។ ឯវម្បិ ភគវា តថានិ អាគតោតិ តថាគតោ។

តថា និរយគតិ, តិរច្ឆានគតិ, បេតគតិ, មនុស្សគតិ, ទេវគតីតិ បញ្ច គតិយោ។ តាសុ សញ្ជីវាទយោ អដ្ឋមហានិរយា , កុក្កុឡាទយោ សោឡស ឧស្សទនិរយា, លោកន្តរិកនិរយោ ចាតិ សព្ពេបិមេ ឯកន្តទុក្ខតាយ និរស្សាទដ្ឋេន និរយោ ច, សកកម្មុនា គន្តព្ពតោ គតិ ចាតិ **និរយគតិ** ។ តិព្ពន្ធការសីតនរកាបិ ឯតេស្វេវ អន្តោគធា កិមិកីដបដង្គសរីសបបក្ខិសោណសិង្គាលាទយោ តិរិយំ អញ្ចិតភាវេន តិរច្ឆានា នាម។ តេ ឯវ គតីតិ **តិរច្ឆានគតិ**។ ខុប្បិបាសិតបរទត្តូបជីវិនិជ្ឈាមតណ្ហិកាទយោ ទុក្ខពហុលតាយ បកដ្ឋសុខតោ ឥតា វិគតាតិ បេតា, តេ ឯវ គតីតិ **បេតគតិ**។ កាលកញ្ជិកាទិអសុរាបិ ឯតេស្វេវ អន្តោគធា។ បរិត្តទីបវាសីហិ សទ្ធិំ ជម្ពុទីបាទិចតុមហាទីបវាសិនោ មនសោ ឧស្សន្នតាយ មនុស្សា, តេ ឯវ គតីតិ **មនុស្សគតិ**។ ចាតុមហារាជិកតោ បដ្ឋាយ យាវ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនូបគាតិ ឥមេ ឆព្ពីសតិ ទេវនិកាយា ទិព្ពន្តិ អត្តនោ ឥទ្ធានុភាវេន កីឡន្តិ ជោតេន្តិ ចាតិ ទេវា, តេ ឯវ គតីតិ **ទេវគតិ**។

តា បនេតា គតិយោ យស្មា តំតំកម្មនិព្ពត្តោ ឧបបត្តិភវវិសេសោ, តស្មា អត្ថតោ វិបាកក្ខន្ធា កដត្តា ច រូបំ។ តត្ថ “អយំ នាម គតិ នាម ឥមិនា កម្មុនា ជាយតិ, តស្ស កម្មស្ស បច្ចយវិសេសេហិ ឯវំ វិភាគភិន្នត្តា វិសុំ ឯតេ សត្តនិកាយា ឯវំ វិភាគភិន្នា”តិ យថាសកំហេតុផលវិភាគបរិច្ឆិន្ទនវសេន ឋានសោ ហេតុសោ ភគវតោ ញាណំ បវត្តតិ។ តេនាហ ភគវា –

> “បញ្ច ខោ ឥមា, សារិបុត្ត, គតិយោ។ កតមា បញ្ច? និរយោ, តិរច្ឆានយោនិ, បេត្តិវិសយោ, មនុស្សា, ទេវា។ និរយញ្ចាហំ, សារិបុត្ត, បជានាមិ, និរយគាមិញ្ច មគ្គំ, និរយគាមិនិញ្ច បដិបទំ; យថា បដិបន្នោ ច កាយស្ស ភេទា បរំ មរណា អបាយំ ទុគ្គតឹ វិនិបាតំ និរយំ ឧបបជ្ជតិ, តញ្ច បជានាមី”តិអាទិ (ម. និ. ១.១៥៣)។

តានិ បនេតានិ ភគវតោ ញាណានិ តស្មិំ តស្មិំ វិសយេ អវិបរីតាការប្បវត្តិយា អវិសំវាទនតោ តថានិ អវិតថានិ អនញ្ញថានិ។ ឯវម្បិ ភគវា តថានិ អាគតោតិ តថាគតោ។

តថា យំ សត្តានំ សទ្ធាទិយោគវិកលភាវាវពោធេន អប្បរជក្ខមហារជក្ខតាទិវិសេសវិភាវនំ បញ្ញាសាយ អាការេហិ បវត្តំ ភគវតោ ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តញាណំ។ វុត្តញ្ហេតំ – “សទ្ធោ បុគ្គលោ អប្បរជក្ខោ, អស្សទ្ធោ បុគ្គលោ មហារជក្ខោ”តិ (បដិ. ម. ១.១១១) វិត្ថារោ។

យញ្ច “អយំ បុគ្គលោ អប្បរជក្ខោ, អយំ សស្សតទិដ្ឋិកោ, អយំ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិកោ, អយំ អនុលោមិកាយំ ខន្តិយំ ឋិតោ, អយំ យថាភូតញាណេ ឋិតោ, អយំ កាមាសយោ, ន នេក្ខម្មាទិអាសយោ, អយំ នេក្ខម្មាសយោ, ន កាមាទិអាសយោ”តិអាទិនា “ឥមស្ស កាមរាគោ អតិវិយ ថាមគតោ, ន បដិឃាទិកោ, ឥមស្ស បដិឃោ អតិវិយ ថាមគតោ, ន កាមរាគាទិកោ”តិអាទិនា “ឥមស្ស បុញ្ញាភិសង្ខារោ អធិកោ, ន អបុញ្ញាភិសង្ខារោ ន អានេញ្ជាភិសង្ខារោ, ឥមស្ស អបុញ្ញាភិសង្ខារោ អធិកោ, ន បុញ្ញាភិសង្ខារោ ន អានេញ្ជាភិសង្ខារោ, ឥមស្ស អានេញ្ជាភិសង្ខារោ អធិកោ, ន បុញ្ញាភិសង្ខារោ ន អបុញ្ញាភិសង្ខារោ។ ឥមស្ស កាយសុចរិតំ អធិកំ, ឥមស្ស វចីសុចរិតំ, ឥមស្ស មនោសុចរិតំ។ អយំ ហីនាធិមុត្តិកោ, អយំ បណីតាធិមុត្តិកោ, អយំ កម្មាវរណេន សមន្នាគតោ, អយំ កិលេសាវរណេន សមន្នាគតោ, អយំ វិបាកាវរណេន សមន្នាគតោ, អយំ ន កម្មាវរណេន សមន្នាគតោ, ន កិលេសាវរណេន, ន វិបាកាវរណេន សមន្នាគតោ”តិអាទិនា ច សត្តានំ អាសយាទីនំ យថាភូតំ វិភាវនាការប្បវត្តំ ភគវតោ អាសយានុសយញាណំ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ –

> “ឥធ តថាគតោ សត្តានំ អាសយំ ជានាតិ, អនុសយំ ជានាតិ, ចរិតំ ជានាតិ, អធិមុត្តិំ ជានាតិ, ភព្ពាភព្ពេ សត្តេ ជានាតី”តិអាទិ (បដិ. ម. ១.១១៣)។

យញ្ច ឧបរិមហេដ្ឋិមបុរត្ថិមបច្ឆិមកាយេហិ ទក្ខិណវាមអក្ខិកណ្ណសោតនាសិកាសោតអំសកូដបស្សហត្ថបាទេហិ អង្គុលង្គុលន្តរេហិ លោមលោមកូបេហិ ច អគ្គិក្ខន្ធុទកធារាបវត្តនំ អនញ្ញសាធារណំ វិវិធវិកុព្ពនិទ្ធិនិម្មាបនកំ ភគវតោ យមកបាដិហារិយញាណំ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ –

> “ឥធ តថាគតោ យមកបាដិហារិយំ ករោតិ អសាធារណំ សាវកេហិ។ ឧបរិមកាយតោ អគ្គិក្ខន្ធោ បវត្តតិ, ហេដ្ឋិមកាយតោ ឧទកធារា បវត្តតិ។ ហេដ្ឋិមកាយតោ អគ្គិក្ខន្ធោ បវត្តតិ, ឧបរិមកាយតោ ឧទកធារា បវត្តតី”តិអាទិ (បដិ. ម. ១.១១៦)។

យញ្ច រាគាទីហិ ជាតិអាទីហិ ច អនេកេហិ ទុក្ខធម្មេហិ ឧបទ្ទុតំ សត្តនិកាយំ តតោ នីហរិតុកាមតាវសេន នានានយេហិ បវត្តស្ស ភគវតោ មហាករុណោក្កមនស្ស បច្ចយភូតំ មហាករុណាសមាបត្តិញាណំ។ យថាហ –

> “កតមំ តថាគតស្ស មហាករុណាសមាបត្តិញាណំ? ពហុកេហិ អាការេហិ បស្សន្តានំ ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ សត្តេសុ មហាករុណា ឱក្កមតិ, អាទិត្តោ លោកសន្និវាសោតិ បស្សន្តានំ ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ សត្តេសុ មហាករុណា ឱក្កមតី”តិ។ –

អាទិនា (បដិ. ម. ១.១១៧) ឯកូននវុតិយា អាការេហិ វិភជនំ កតំ។

យំ បន យាវតា ធម្មធាតុ, យត្តកំ ញេយ្យំ សង្ខតាសង្ខតាទិ, តស្ស សព្ពស្ស បរោបទេសេន វិនា សព្ពាការតោ បដិវិជ្ឈនសមត្ថំ អាកង្ខាមត្តប្បដិពទ្ធវុត្តិ អនញ្ញសាធារណំ ភគវតោ ញាណំ សព្ពថា អនវសេសសង្ខតាសង្ខតសម្មុតិសច្ចាវពោធតោ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ, តត្ថាវរណាភាវតោវ និស្សង្គប្បវត្តិំ ឧបាទាយ អនាវរណញាណន្តិ ច វុច្ចតិ។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារោ បន បរតោ អាវិ ភវិស្សតិ។

ឯវមេតានិ ភគវតោ ឆ អសាធារណញាណានិ អវិបរីតាការប្បវត្តិយា យថាសកំវិសយស្ស អវិសំវាទនតោ តថានិ អវិតថានិ អនញ្ញថានិ។ ឯវម្បិ ភគវា តថានិ អាគតោតិ តថាគតោ។

តថា “សត្តិមេ, ភិក្ខវេ, ពោជ្ឈង្គា – សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ, ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គោ, វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គោ, បីតិសម្ពោជ្ឈង្គោ, បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គោ, សមាធិសម្ពោជ្ឈង្គោ, ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គោ”តិ (បដិ. ម. ២.១៧; សំ. និ. ៥.១៨៥) ឯវំ សរូបតោ យាយំ លោកុត្តរមគ្គក្ខណេ ឧប្បជ្ជមានា លីនុទ្ធច្ចបតិដ្ឋានាយូហនកាមសុខត្តកិលមថានុយោគឧច្ឆេទសស្សតាភិនិវេសាទីនំ អនេកេសំ ឧបទ្ទវានំ បដិបក្ខភូតា សតិអាទិភេទា ធម្ម

សាមគ្គី, យាយ អរិយសាវកោ ពុជ្ឈតិ, កិលេសនិទ្ទាយ ឧដ្ឋហតិ, ចត្តារិ វា សច្ចានិ បដិវិជ្ឈតិ, និព្ពានមេវ វា សច្ឆិករោតិ, សា ធម្មសាមគ្គី "ពោធី"តិ វុច្ចតិ, តស្សា ពោធិយា អង្គាតិ ពោជ្ឈង្គា។ អរិយសាវកោ វា យថាវុត្តាយ ធម្មសាមគ្គិយា ពុជ្ឈតីតិ កត្វា "ពោធី"តិ វុច្ចតិ។ តស្ស ពោធិស្ស អង្គាតិ ពោជ្ឈង្គាតិ ឯវំ **សាមញ្ញលក្ខណតោ** , ឧបដ្ឋានលក្ខណោ សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ, បវិចយលក្ខណោ ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គោ, បគ្គហលក្ខណោ វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គោ, ផរណលក្ខណោ បីតិសម្ពោជ្ឈង្គោ, ឧបសមលក្ខណោ បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គោ, អវិក្ខេបលក្ខណោ សមាធិសម្ពោជ្ឈង្គោ បដិសង្ខានលក្ខណោ ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គោតិ ឯវំ **វិសេសលក្ខណតោ**។

"តត្ថ កតមោ សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ? ឥធ ភិក្ខុ សតិមា ហោតិ បរមេន សតិនេបក្កេន សមន្នាគតោ, ចិរកតម្បិ ចិរភាសិតម្បិ សរិតា ហោតិ អនុស្សរិតា"តិអាទិនា (វិភ. ៤៦៧) សត្តន្នំ ពោជ្ឈង្គានំ អញ្ញមញ្ញូបការវសេន **ឯកក្ខណេ បវត្តិទស្សនតោ**។ "តត្ថ កតមោ សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ? អត្ថិ អជ្ឈត្តំ ធម្មេសុ សតិ, អត្ថិ ពហិទ្ធា ធម្មេសុ សតី"តិអាទិនា (វិភ. ៤៦៩) តេសំ **វិសយវិភាវនាបវត្តិទស្សនតោ**។ "តត្ថ កតមោ សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ? ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ សតិសម្ពោជ្ឈង្គំ ភាវេតិ វិវេកនិស្សិតំ, វិរាគនិស្សិតំ, និរោធនិស្សិតំ, វោសគ្គបរិណាមិ"ន្តិអាទិនា (វិភ. ៤៧១) **ភាវនាវិធិទស្សនតោ**។ "តត្ថ កតមេ សត្ត ពោជ្ឈង្គា? ឥធ ភិក្ខុ យស្មិំ សមយេ លោកុត្តរំ ឈានំ ភាវេតិ...បេ.... តស្មិំ សមយេ សត្ត ពោជ្ឈង្គា ហោន្តិ, សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ...បេ.... ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គោ។ តត្ថ កតមោ សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ? យា សតិ អនុស្សតី"តិអាទិនា (វិភ. ៤៧៨) **ឆនវុតិយា នយសហស្សវិភាគេហី**តិ ឯវំ នានាការតោ បវត្តានិ ភគវតោ ពោជ្ឈង្គវិភាវនញាណានិ តស្ស តស្ស អត្ថស្ស អវិសំវាទនតោ តថានិ អវិតថានិ អនញ្ញថានិ។ ឯវម្បិ ភគវា តថានិ អាគតោតិ តថាគតោ។

តថា "តត្ថ កតមំ ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទា អរិយសច្ចំ? អយមេវ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ, សេយ្យថិទំ – សម្មាទិដ្ឋិ...បេ.... សម្មាសមាធី"តិ (វិភ. ២០៥) ឯវំ **សរូបតោ**។ សព្ពកិលេសេហិ អារកត្តា អរិយភាវករត្តា អរិយផលបដិលាភករត្តា ច អរិយោ។ អរិយានំ អដ្ឋវិធត្តា និព្ពានាធិគមាយ ឯកន្តការណត្តា ច អដ្ឋង្គិកោ។ កិលេសេ មារេន្តោ គច្ឆតិ, អត្ថិកេហិ មគ្គីយតិ, សយំ វា និព្ពានំ មគ្គយតីតិ មគ្គោតិ ឯវំ **សាមញ្ញលក្ខណតោ**។ "សម្មាទស្សនលក្ខណា សម្មាទិដ្ឋិ, សម្មាអភិនិរោបនលក្ខណោ សម្មាសង្កប្បោ , សម្មាបរិគ្គហណលក្ខណា សម្មាវាចា , សម្មាសមុដ្ឋាបនលក្ខណោ សម្មាកម្មន្តោ, សម្មាវោទានលក្ខណោ សម្មាអាជីវោ, សម្មាបគ្គហលក្ខណោ សម្មាវាយាមោ, សម្មាឧបដ្ឋានលក្ខណា សម្មាសតិ , សម្មាអវិក្ខេបលក្ខណោ សម្មាសមាធី"តិ ឯវំ **វិសេសលក្ខណតោ**។ សម្មាទិដ្ឋិ តាវ អញ្ញេហិបិ អត្តនោ បច្ចនីកកិលេសេហិ សទ្ធិំ មិច្ឆាទិដ្ឋិំ បជហតិ, និព្ពានំ អារម្មណំ ករោតិ, តប្បដិច្ឆាទកមោហវិធមនេន អសម្មោហតោ សម្បយុត្តធម្មេ ច បស្សតិ, តថា សម្មាសង្កប្បាទយោបិ មិច្ឆាសង្កប្បាទីនិ បជហន្តិ, និរោធញ្ច អារម្មណំ ករោន្តិ, សហជាតធម្មានំ សម្មាអភិនិរោបនបរិគ្គហណសមុដ្ឋាបនវោទានបគ្គហឧបដ្ឋានសមាទហនានិ ច ករោន្តីតិ ឯវំ **កិច្ចវិភាគតោ**។ សម្មាទិដ្ឋិ បុព្ពភាគេ នានក្ខណា វិសុំ ទុក្ខាទិអារម្មណា ហុត្វា មគ្គកាលេ ឯកក្ខណា និព្ពានមេវ អារម្មណំ កត្វា កិច្ចតោ "ទុក្ខេ ញាណ"ន្តិអាទីនិ ចត្តារិ នាមានិ លភតិ។ សម្មាសង្កប្បាទយោបិ បុព្ពភាគេ នានក្ខណា នានារម្មណា, មគ្គកាលេ ឯកក្ខណា ឯការម្មណា, តេសុ សម្មាសង្កប្បោ កិច្ចតោ "នេក្ខម្មសង្កប្បោ"តិអាទីនិ តីណិ នាមានិ លភតិ។ សម្មាវាចាទយោ តយោ បុព្ពភាគេ "មុសាវាទា វេរមណី"តិអាទិវិភាគា វិរតិយោបិ ចេតនាយោបិ ហុត្វា មគ្គក្ខណេ វិរតិយោវ, សម្មាវាយាមសតិយោ កិច្ចតោ សម្មប្បធានសតិបដ្ឋានវសេន ចត្តារិ នាមានិ លភន្តិ។ សម្មាសមាធិ បន មគ្គក្ខណេបិ បឋមជ្ឈានាទិវសេន នានា ឯវាតិ ឯវំ បុព្ពភាគាបរភាគេសុ **បវត្តិវិភាគតោ**។ "ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ សម្មាទិដ្ឋិំ ភាវេតិ វិវេកនិស្សិត"ន្តិអាទិនា (វិភ. ៤៨៩) **ភាវនាវិធិតោ**។ "តត្ថ កតមោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ? ឥធ, ភិក្ខុ, យស្មិំ សមយេ លោកុត្តរំ ឈានំ ភាវេតិ...បេ.... ទុក្ខបដិបទំ ទន្ធាភិញ្ញំ, តស្មិំ សមយេ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ ហោតិ – សម្មាទិដ្ឋិ សម្មាសង្កប្បោ"តិអាទិនា (វិភ. ៤៩៩) **ចតុរាសីតិយា នយសហស្សវិភាគេហី**តិ ឯវំ អនេកាការតោ បវត្តានិ ភគវតោ អរិយមគ្គវិភាវនញាណានិ អត្ថស្ស អវិសំវាទនតោ សព្ពានិបិ តថានិ អវិតថានិ អនញ្ញថានិ ឯវម្បិ ភគវា តថានិ អាគតោតិ តថាគតោ។

តថា បឋមជ្ឈានសមាបត្តិយា ច និរោធសមាបត្តីតិ ឯតាសុ អនុបដិបាដិយា វិហរិតព្ពង្គេន សមាបជ្ជិតព្ពង្គេន ច អនុបុព្ពវិហារសមាបត្តីសុ សម្បាទនបច្ចវេក្ខណាទិវសេន យថារហំ សម្បយោគវសេន ច បវត្តានិ ភគវតោ ញាណានិ តទត្ថសិទ្ធិយា តថានិ អវិតថានិ អនញ្ញថានិ។ ឯវម្បិ ភគវា តថានិ អាគតោតិ តថាគតោ។ តថា "ឥទំ តមស្ស ឋានំ , ឥទំ អដ្ឋាន"ន្តិ អវិបរីតំ តស្ស តស្ស ផលស្ស ការណាការណជាននំ, តេសំ តេសំ សត្តានំ អតីតាទិភេទភិន្នស្ស កម្មសមាទានស្ស អនវសេសតោ យថាភូតំ វិបាកន្តរជាននំ, អាយូហនក្ខណេយេវ តស្ស តស្ស សត្តស្ស "អយំ និរយគាមិនី បដិបទា...បេ.... អយំ និព្ពានគាមិនី បដិបទា"តិ យាថាវតោ សាសវានាសវកម្មវិភាគជាននំ, ខន្ធាយតនាទំ ឧបាទិន្នានុបាទិន្នាទិអនេកសភាវំ នានាសភាវញ្ច តស្ស លោកស្ស "ឥមាយ នាម ធាតុយា ឧស្សន្នត្តា ឥមស្មិំ ធម្មប្បពន្ធេ អយំ វិសេសោ ជាយតី"តិអាទិនា នយេន យថាភូតំ ធាតុនានត្តជាននំ, សទ្ធាទិឥន្ទ្រិយានំ តិក្ខមុទុតាជាននំ សំកិលេសាទីហិ

សទ្ទី ឈានវិមោក្ខាទិជាននំ, សត្តានំ អបរិមាណាសុ ជាតីសុ តប្បដិពន្ធេន សទ្ទី អនវសេសតោ បុព្ពេនិវុត្ថក្ខន្ធសន្តតិជាននំ ហីនាទិវិភាគេហិ សទ្ទី ចុតិបដិសន្ធិជាននំ, "ឥទំ ទុក្ខ"ន្តិអាទិនា ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ ចតុសច្ចជាននន្តិ ឥមានិ ភគវតោ ទសពលញាណានិ អវិរជ្ឈិត្វា យថាសកំវិសយាវគាហនតោ យថាធិប្បេតត្ថសាធនតោ ច យថាភូតវុត្តិយា តថានិ អវិតថានិ អនញ្ញថានិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

"ឥធ តថាគតោ ឋានញ្ច ឋានតោ អដ្ឋានញ្ច អដ្ឋានតោ យថាភូតំ បជានាតី"តិអាទិ (វិភ. ៨០៩; អ. និ. ១០.២១)។

ឯវម្បិ ភគវា តថានិ អាគតោតិ តថាគតោ។

យថា ចេតេសម្បិ ញាណានំ វសេន, ឯវំ យថាវុត្តានំ សតិបដ្ឋានសម្មប្បធានាទិវិភាវនញាណាទិអនន្តាបរិមេយ្យភេទានំ អនញ្ញសាធារណានំ បញ្ញាវិសេសានំ វសេន ភគវា តថានិ ញាណានិ អាគតោ អធិគតោតិ តថាគតោ, ឯវម្បិ តថានិ អាគតោតិ តថាគតោ។

កថំ **តថា គតោតិ តថាគតោ?** យា តា ភគវតោ អភិជាតិអភិសម្ពោធិធម្មវិនយបញ្ញាបនអនុបាទិសេសនិព្ពានធាតុយោ, តា តថា។ កី វុត្តំ ហោតិ? យទត្ថំ តា លោកនាថេន អភិបត្ថិតា បវត្តិតា ច, តទត្ថស្ស ឯកន្តសិទ្ធិយា អវិសំវាទនតោ អវិបរីតត្ថវុត្តិយា តថា អវិតថា អនញ្ញថា។ តថា ហិ អយំ ភគវា ពោធិសត្តភូតោ សមតឹសបារមិបរិបូរណាទិកំ វុត្តប្បការំ សព្ពពុទ្ធត្តហេតុំ សម្បាទេត្វា តុសិតបុរេ ឋិតោ ពុទ្ធកោលាហលំ សុត្វា ទសសហស្សចក្កវាឡទេវតាហិ ឯកតោ សន្និបតិតាហិ ឧបសង្កមិត្វា –

"កាលោ ខោ តេ មហាវីរ, ឧប្បជ្ជ មាតុកុច្ឆិយំ;
សទេវកំ តារយន្តោ, ពុជ្ឈស្សុ អមតំ បទ"ន្តិ។ (ពុ. វំ. ១.៦៧) –

អាយាចិតោ ឧប្បន្នបុព្ពនិមិត្តោ បញ្ច មហាវិលោកនានិ វិលោកេត្វា "ឥទានិ អហំ មនុស្សយោនិយំ ឧប្បជ្ជិត្វា អភិសម្ពុជ្ឈិស្សាមី"តិ អាសាឡ្ហិបុណ្ណមាយំ សក្យរាជកុលេ មហាមាយាយ ទេវិយា កុច្ឆិយំ បដិសន្ធឹ គហេត្វា ទសមាសេ ទេវមនុស្សេហិ មហតា បរិហារេន បរិហរិយមានោ វិសាខបុណ្ណមាយំ បច្ចូសសមយេ អភិជាតឹ បាបុណិ។

អភិជាតិក្ខណេ បនស្ស បដិសន្ធិគ្គហណក្ខណេ វិយ **ទ្វត្តឹស បុព្ពនិមិត្តានិ** បាតុរហេសុំ, អយំ ទសសហស្សិលោកធាតុ សំកម្បិ សម្បកម្បិ សម្បវេធិ, ទសសុ ចក្កវាឡសហស្សេសុ អបរិមាណោ ឱភាសោ ផរិ, តស្ស, តំ សិរឹ ទដ្ឋុកាមា វិយ អន្ធា ចក្ខូនិ បដិលភឹសុ, ពធិរា សទ្ទំ សុណឹសុ, មូគា សមាលបឹសុ, ខុជ្ជា ឧជុគត្តា អហេសុំ, បង្គុលា បទសា គមនំ បដិលភឹសុ, ពន្ធនគតា សព្ពសត្តា អន្ទុពន្ធនាទីហិ មុច្ចឹសុ, សព្ពនរកេសុ អគ្គិ និព្ពាយិ, បេត្តិវិសយេ ខុប្បិបាសា វូបសមិ, តិរច្ឆានានំ ភយំ នាហោសិ, សព្ពសត្តានំ រោគោ វូបសមិ, សព្ពសត្តា បិយំវទា អហេសុំ, មធុរេនាការេន អស្សា ហសឹសុ, វារណា គជ្ជឹសុ, សព្ពតូរិយានិ សកសកនិន្នាទំ មុញ្ចឹសុ, អឃដ្ដិតានិ ឯវ មនុស្សានំ ហត្ថូបគាទីនិ អាភរណានិ មធុរេនាការេន សទ្ទំ មុញ្ចឹសុ, សព្ពទិសា វិប្បសន្នា អហេសុំ, សត្តានំ សុខំ ឧប្បាទយមានោ មុទុសីតលវាតោ វាយិ, អកាលមេឃោ វស្សិ, បថវិតោបិ ឧទកំ ឧព្ភិជ្ជិត្វា វិស្សន្ទិ, បក្ខិនោ អាកាសគមនំ វិជហឹសុ, នទិយោ អសន្ទមានា អដ្ឋំសុ, មហាសមុទ្ទេ មធុរំ ឧទកំ អហោសិ, ឧបក្កិលេសវិនិមុត្តេ សូរិយេ ទិប្បមានេ ឯវ អាកាសគតា សព្ពា ជោតិយោ ជោតឹសុ, ឋបេត្វា អរូបាវចរេ ទេវេ អវសេសា សព្ពេ ទេវា សព្ពេ ច នេរយិកា ទិស្សមានរូបា អហេសុំ, តរុកុដ្ដកវាដសេលាទយោ អនាវរណភូតា អហេសុំ, សត្តានំ ចុតូបបាតា នាហេសុំ, សព្ពំ អនិដ្ឋគន្ធំ អភិភវិត្វា ទិព្ពគន្ធោ បវាយិ, សព្ពេ ផលូបគា រុក្ខា ផលធរា សម្បជ្ជឹសុ, មហាសមុទ្ទោ សព្ពត្ថកមេវ បញ្ចវណ្ណេហិ បទុមេហិ សញ្ឆន្នតលោ អហោសិ, ថលជជលជាទីនិ សព្ពបុប្ផានិ បុប្ផឹសុ, រុក្ខានំ ខន្ធេសុ ខន្ធបទុមានិ, សាខាសុ សាខាបទុមានិ, លតាសុ លតាបទុមានិ, បុប្ផឹសុ, មហីតលសិលាតលានិ ភិន្ទិត្វា ឧបរូបរិ សត្ត សត្ត ហុត្វា ទណ្ឌបទុមានិ នាម និក្ខមឹសុ, អាកាសេ ឱលម្ពកបទុមានិ និព្ពត្តឹសុ, សមន្តតោ បុប្ផវស្សំ វស្សិ អាកាសេ ទិព្ពតូរិយានិ វជ្ជឹសុ, សកលទសសហស្សិលោកធាតុ វដ្ដេត្វា វិស្សដ្ឋមាលាគុឡំ វិយ, ឧប្បីឡេត្វា បវត្តមាលាកលាបោ វិយ, អលង្កតបដិយត្តំ មាលាសនំ វិយ ច ឯកមាលាមាលិនី វិប្ផុរន្តវាឡពីជនី បុប្ផធូបគន្ធបរិវាសិតា បរមសោភគ្គប្បត្តា អហោសិ, តានិ ច បុព្ពនិមិត្តានិ ឧបរិ អធិគតានំ អនេកេសំ វិសេសាធិគមានំ និមិត្តភូតានិ ឯវ អហេសុំ។ ឯវំ អនេកច្ឆរិយបាតុភាវា អយំ អភិជាតិ យទត្ថំ តេន អភិបត្ថិតា, តស្សា អភិសម្ពោធិយា ឯកន្តសិទ្ធិយា តថាវ អហោសិ អវិតថា អនញ្ញថា។

តថា យេ ពុទ្ធវេនេយ្យា ពោធនេយ្យពន្ធវា, តេ សព្ពេបិ អនវសេសតោ សយមេវ ភគវតា វិនីតា។ យេ ច សាវកវេនេយ្យា ធម្មវេនេយ្យា ច, តេបិ សាវកាទីហិ វិនីតា វិនយំ គច្ឆន្តិ គមិស្សន្តិ ចាតិ យទត្ថំ ភគវតា

អភិសម្ពោធិ អភិបត្ថិតា, តទត្ថស្ស ឯកន្តសិទ្ធិយា អភិសម្ពោធិ តថា អវិតថា អនញ្ញថា។

អបិច យស្ស យស្ស ញេយ្យធម្មស្ស យោ យោ សភាវោ ពុជ្ឈិតព្វោ, សោ សោ ហត្ថតលេ ឋបិតអាមលកំ វិយ អាវជ្ជនមត្តបដិពទ្ធេន អត្តនោ ញាណេន អវិបរីតំ អនវសេសតោ ភគវតា អភិសម្ពុទ្ធោតិ ឯវម្បិ អភិសម្ពោធិ តថា អវិតថា អនញ្ញថា។

តថា តេសំ តេសំ ធម្មានំ តថា តថា ទេសេតព្វប្បការំ, តេសំ តេសញ្ច សត្តានំ អាសយានុសយចរិយាធិមុត្តិ សម្មទេវ ឱលោកេត្វា ធម្មតំ អវិជហន្តេនេវ បញ្ញត្តិនយំ វោហារមគ្គំ អនតិធាវន្តេនេវ ច ធម្មតំ វិភាវេន្តេន យថាបរាធំ យថាជ្ឈាសយំ យថាធម្មញ្ច អនុសាសន្តេន ភគវតា វេនេយ្យា វិនីតា អរិយភូមឹ សម្បាបិតាតិ ធម្មវិនយបញ្ញាបនាបិស្ស តទត្ថសិទ្ធិយា យថាភូតវុត្តិយា ច តថា អវិតថា អនញ្ញថា។

តថា យា សា ភគវតា អនុប្បត្តា បថវិយាទិផស្សវេទនាទិរូបារូបសភាវនិមុត្តា លុជ្ជនបលុជ្ជនភាវាភាវតោ លោកសភាវាតីតា តមសា វិសំសដ្ឋត្តា កេនចិ អនោភាសនីយា លោកសភាវាភាវតោ ឯវំ គតិអាទិភាវរហិតា អប្បតិដ្ឋា អនារម្មណា អមតមហានិព្ពានធាតុ ខន្ធសង្ខាតានំ ឧបាទីនំ លេសមត្តស្សាបិ អភាវតោ “អនុបាទិសេសា”តិបិ វុច្ចតិ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ –

> “អត្ថិ, ភិក្ខវេ, តទាយតនំ, យត្ថ នេវ បថវី ន អាបោ ន តេជោ ន វាយោ ន អាកាសានញ្ចាយតនំ ន វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ ន អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ ន នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ នាយំ លោកោ ន បរោ លោកោ ន ច ឧភោ ចន្ទិមសូរិយា។ តមហំ, ភិក្ខវេ, នេវ អាគតឹ វទាមិ ន គតឹ ន ឋិតឹ ន ចុតឹ ន ឧបបត្តឹ; អប្បតិដ្ឋំ អប្បវត្តំ អនារម្មណមេវេតំ ឯសេវន្តោ ទុក្ខស្សា”តិ (ឧទា. ៧១)។

សា សព្ពេសម្បិ ឧបាទានក្ខន្ធានំ អត្ថង្គមោ សព្ពសង្ខារានំ សមថោ, សព្ពូបធីនំ បដិនិស្សគ្គោ, សព្ពទុក្ខានំ វូបសមោ, សព្ពាលយានំ សមុគ្ឃាតោ, សព្ពវដ្ដានំ ឧបច្ឆេទោ, អច្ចន្តសន្តិលក្ខណាតិ យថាវុត្តសភាវស្ស កទាចិបិ អវិសំវាទនតោ តថា អវិតថា អនញ្ញថា ។ ឯវមេតា អភិជាតិអាទិកា តថា គតោ ឧបគតោ អធិគតោ បដិបន្នោ បត្តោតិ តថាគតោ។ ឯវំ ភគវា តថា គតោតិ តថាគតោ។

កថំ **តថាវិជោតិ តថាគតោ?** យថាវិធា បុរិមកា សម្មាសម្ពុទ្ធា, អយម្បិ ភគវា តថាវិធោ។ កឹ វុត្តំ ហោតិ? យថាវិធា តេ ភគវន្តោ មគ្គសីលេន, ផលសីលេន, សព្ពេនបិ លោកិយលោកុត្តរសីលេន, មគ្គសមាធិនា, ផលសមាធិនា, សព្ពេនបិ លោកិយលោកុត្តរសមាធិនា, មគ្គបញ្ញាយ, ផលបញ្ញាយ, សព្ពាយបិ លោកិយលោកុត្តរបញ្ញាយ, ទេវសិកំ វឡញ្ជិតព្ពេហិ ចតុវីសតិកោដិសតសហស្សសមាបត្តិវិហារេហិ, តទង្គវិមុត្តិយា វិក្ខម្ភនវិមុត្តិយា សមុច្ឆេទវិមុត្តិយា បដិប្បស្សទ្ធិវិមុត្តិយា និស្សរណវិមុត្តិយាតិ សង្ខេបតោ, វិត្ថារតោ បន អនន្តាបរិមាណភេទេហិ អចិន្តេយ្យានុភាវេហិ សកលសព្ពញ្ញុគុណេហិ, អយម្បិ អម្ហាកំ ភគវា តថាវិធោ។ សព្ពេសញ្ហិ សម្មាសម្ពុទ្ធានំ អាយុវេមត្តំ, សរីរប្បមាណវេមត្តំ, កុលវេមត្តំ, ទុក្ករចរិយាវេមត្តំ, រស្មិវេមត្តន្តិ ឥមេហិ បញ្ចហិ វេមត្តេហិ សិយា វេមត្តំ, ន បន សីលវិសុទ្ធិអាទីសុ វិសុទ្ធីសុ សមថវិបស្សនាបដិបត្តិយំ អត្តនា បដិវិទ្ធគុណេសុ ច កិញ្ចិ នានាករណំ អត្ថិ, អថ ខោ មជ្ឈេ ភិន្នសុវណ្ណំ វិយ អញ្ញមញ្ញំ និព្ពិសេសា តេ ពុទ្ធា ភគវន្តោ។ តស្មា យថាវិធា បុរិមកា សម្មាសម្ពុទ្ធា, អយម្បិ ភគវា តថាវិធោ។ ឯវំ តថាវិធោតិ តថាគតោ។ វិធត្ថោ ចេត្ថ គតសទ្ទោ។ តថា ហិ លោកិយា វិធយុត្តគតសទ្ទេ បការត្ថេ វទន្តិ។

កថំ **តថាបវត្តិកោតិ តថាគតោ?** អនញ្ញសាធារណេន ឥទ្ធានុភាវេន សមន្នាគតត្តា អត្ថបដិសម្ភិទាទីនំ ឧក្កំសបារមិប្បត្តិយា អនាវរណញាណបដិលាភេន ច ភគវតោ កាយប្បវត្តិយាទីនំ កត្ថចិ បដិឃាតាភាវតោ យថារុចិ តថា គតំ គតិ គមនំ កាយវចីចិត្តប្បវត្តិ ឯតស្សាតិ តថាគតោ។ ឯវំ តថាបវត្តិកោតិ តថាគតោ។

កថំ **តថេហិ អគតោតិ តថាគតោ?** ពោធិសម្ភារសម្ភរណេ តប្បដិបក្ខប្បវត្តិសង្ខាតំ នត្ថិ ឯតស្ស គតន្តិ អគតោ។ សោ បនស្ស អគតភាវោ មច្ឆេរទានបារមិអាទីសុ អវិបរីតំ អាទីនវានិសំសបច្ចវេក្ខណាទិនយប្បវត្តេហិ ញាណេហីតិ តថេហិ ញាណេហិ អគតោតិ តថាគតោ។

អថ វា កិលេសាភិសង្ខារប្បវត្តិសង្ខាតំ ខន្ធប្បវត្តិសង្ខាតមេវ វា បញ្ចសុបិ គតីសុ គតំ គមនំ ឯតស្ស នត្ថីតិ អគតោ។ សឧបាទិសេសអនុបាទិសេសនិព្ពានប្បត្តិយា ស្វាយមស្ស អគតភាវោ តថេហិ អរិយមគ្គញាណេហីតិ ឯវម្បិ ភគវា តថេហិ អាគតោតិ តថាគតោ។

កថំ **តថាគតភាវេន តថាគតោ?** តថាគតភាវេនាតិ ច តថាគតស្ស សព្ភាវេន, អត្ថិតាយាតិ អត្ថោ។ កោ បនេស តថាគតោ, យស្ស អត្ថិតាយ ភគវា តថាគតោតិ វុច្ចតីតិ? សទ្ធម្មោ។ សទ្ធម្មោ ហិ អរិយមគ្គោ តាវ យថា យុគនទ្ធសមថវិបស្សនាពលេន អនវសេសកិលេសបក្ខំ សមូហនន្តេន សមុច្ឆេទប្បហានវសេន គន្តព្ពំ, តថា គតោ។ ផលធម្មោ យថា អត្តនោ មគ្គានុរូបំ បដិប្បស្សទ្ធិប្បហានវសេន គន្តព្ពំ, តថា គតោ បវត្តោ។ និព្ពានធម្មោ បន យថា គតោ បញ្ញាយ បដិវិទ្ធោ សកលវដ្ដទុក្ខវូបសមាយ សម្បជ្ជតិ, ពុទ្ធាទីហិ តថា គតោ សច្ឆិកតោតិ តថាគតោ។ បរិយត្តិធម្មោបិ យថា បុរិមពុទ្ធេហិ សុត្តគេយ្យាទិវសេន បវត្តិអាទិប្បកាសនវសេន ច វេនេយ្យានំ អាសយាទិអនុរូបំ បវត្តិតោ, អម្ហាកម្បិ ភគវតា តថា គតោ គទិតោ បវត្តិតោតិ វា តថាគតោ។ យថា ភគវតា ទេសិតោ, តថា ភគវតោ សាវកេហិ គតោ អវគតោតិ តថាគតោ។ ឯវំ សព្ពោបិ សទ្ធម្មោ តថាគតោ។ តេនាហ សក្កោ ទេវានមិន្ទោ “តថាគតំ ទេវមនុស្សបូជិតំ, ធម្មំ នមស្សាម សុវត្ថិ ហោតូ”តិ (ខុ. បា. ៦.១៧; សុ. និ. ២៤០)។ ស្វាស្ស អត្ថីតិ ភគវា តថាគតោ។

យថា ច ធម្មោ, ឯវំ អរិយសង្ឃោបិ, យថា អត្តហិតាយ បរហិតាយ ច បដិបន្នេហិ សុវិសុទ្ធំ បុព្ពភាគសមថវិបស្សនាបដិបទំ បុរក្ខត្វា តេន តេន មគ្គេន គន្តព្ពំ, តំ តំ តថា គតោតិ តថាគតោ។ យថា វា ភគវតា សច្ចបដិច្ចសមុប្បាទាទិនយោ ទេសិតោ, តថា ច ពុទ្ធត្តា តថា គទនតោ ច តថាគតោ។ តេនាហ សក្កោ ទេវរាជា – “តថាគតំ ទេវមនុស្សបូជិតំ, សង្ឃំ នមស្សាម សុវត្ថិ ហោតូ”តិ (ខុ. បា. ៦.១៨; សុ. និ. ២៤១), ស្វាស្ស សាវកភូតោ អត្ថីតិ ភគវា តថាគតោ។ ឯវំ តថាគតភាវេន តថាគតោ។

ឥទម្បិ តថាគតស្ស តថាគតភាវទីបនេ មុខមត្តកមេវ, សព្ពាការេន បន តថាគតោវ តថាគតស្ស តថាគតភាវំ វណ្ណេយ្យ។ ឥទញ្ហិ តថាគតបទំ មហត្ថំ, មហាគតិកំ, មហាវិសយំ, តស្ស អប្បមាទបទស្ស វិយ តេបិដកម្បិ ពុទ្ធវចនំ យុត្តិតោ អត្ថភាវេន អាហរន្តោ “អតិត្ថេន ធម្មកថិកោ បក្ខន្តោ”តិ ន វត្តព្ពោតិ។

តេនេតំ វុច្ចតិ –

“យថេវ លោកេ បុរិមា មហេសិនោ,
សព្ពញ្ញុភាវំ មុនយោ ឥធាគតា;
តថា អយំ សក្យមុនីបិ អាគតោ,
តថាគតោ វុច្ចតិ តេន ចក្ខុមា។

“បហាយ កាមាទិមលេ អសេសតោ,
សមាធិញាណេហិ យថា គតា ជិនា;
បុរាតនា សក្យមុនី ជុតិន្ធរោ,
តថា គតោ តេន តថាគតោ មតោ។

“តថញ្ច ធាតាយតនាទិលក្ខណំ,
សភាវសាមញ្ញវិភាគភេទតោ;
សយម្ភុញាណេន ជិនោយមាគតោ,
តថាគតោ វុច្ចតិ សក្យបុង្គវោ។

“តថានិ សច្ចានិ សមន្តចក្ខុនា,
តថា ឥទប្បច្ចយតា ច សព្ពសោ;
អនញ្ញនេយ្យា នយតោ វិភាវិតា,
តថា គតោ តេន ជិនោ តថាគតោ។

“អនេកភេទាសុបិ លោកធាតុសុ,
ជិនស្ស រូបាយតនាទិគោចរេ;
វិចិត្តភេទេ តថមេវ ទស្សនំ,
តថាគតោ តេន សមន្តលោចនោ។

“យតោ ច ធម្មំ តថមេវ ភាសតិ,
ករោតិ វាចាយនុរូបមត្តនោ;

គុណេហិ លោកំ អភិភុយ្យិរិយតិ,
តថាគតោ តេនបិ លោកនាយកោ។

“តថា បរិញ្ញាយ តថាយ សព្ពសោ,
អវេទិ លោកំ បភវំ អតិក្កមិ;
គតោ ច បច្ចក្ខកិរិយាយ និព្ពុតិំ,
អរិយមគ្គញ្ច គតោ តថាគតោ។

“តថា បដិញ្ញាយ តថាយ សព្ពសោ,
ហិតាយ លោកស្ស យតោយមាគតោ;
តថាយ នាថោ ករុណាយ សព្ពទា,
គតោ ច តេនាបិ ជិនោ តថាគតោ។

“តថានិ ញាណានិ យតោយមាគតោ,
យថាសភាវំ វិសយាវពោធតោ;
តថាភិជាតិប្បភុតី តថាគតោ,
តទត្ថសម្បាទនតោ តថាគតោ។

“យថាវិធា តេ បុរិមា មហេសិនោ,
តថាវិធោយម្បិ តថា យថារុចិ;
បវត្តវាចា តនុចិត្តភាវតោ,
តថាគតោ វុច្ចតិ អគ្គបុគ្គលោ។

“សម្ពោធិសម្ភារវិបក្ខតោ បុរេ,
គតំ ន សំសារគតម្បិ តស្ស វា;
ន ចត្ថិ នាថស្ស ភវន្តទស្សិនោ,
តថេហិ តស្មា អគតោ តថាគតោ។

“តថាគតោ ធម្មវរោ មហេសិនា,
យថា បហាតព្ពមលំ បហីយតិ;
តថាគតោ អរិយគណោ វិនាយកោ,
តថាគតោ តេន សមង្គិភាវតោ”តិ។

អរហន្តំ សម្មាសម្ពុទ្ធន្តិ ឯត្ថ **អរហា**តិ បទស្ស អត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តោយេវ។ សម្មា សាមញ្ច សព្ពធម្មានំ ពុទ្ធត្តា **សម្មាសម្ពុទ្ធំ**។ យំកិញ្ចិ ញេយ្យំ នាម, តស្ស សព្ពស្សបិ សព្ពាការតោ អវិបរីតតោ សយមេវ អភិសម្ពុទ្ធត្តាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឥមិនាស្ស បរោបទេសរហិតស្ស សព្ពាការេន សព្ពធម្មាវពោធនសមត្ថស្ស អាកង្ខាបដិពទ្ធវុត្តិនោ អនាវរណញាណសង្ខាតស្ស សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស អធិគមោ ទស្សិតោ។

ននុ ច សព្ពញ្ញុតញ្ញាណតោ អញ្ញំ អនាវរណំ, អញ្ញថា ឆ អសាធារណានិ ញាណានិ ពុទ្ធញាណានីតិ វចនំ វិរុជ្ឈេយ្យាតិ? ន វិរុជ្ឈតិ, វិសយប្បវត្តិភេទវសេន អញ្ញេហិ អសាធារណភាវទស្សនត្ថំ ឯកស្សេវ ញាណស្ស ទ្វិធា វុត្តត្តា។ ឯកមេវ ហិ តំ ញាណំ អនវសេសសង្ខតាសង្ខតសម្មុតិធម្មវិសយតាយ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ, តត្ថ ច អាវរណាភាវតោ និស្សង្គចារមុបាទាយ អនាវរណញាណន្តិ វុត្តំ។ យថាហ បដិសម្ភិទាយំ –

“សព្ពំ សង្ខតាសង្ខតំ អនវសេសំ ជានាតីតិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ។ តត្ថ អាវរណំ នត្ថីតិ អនាវរណញាណ”ន្តិអាទិ (បដិ. ម. ១.១១៩)។

តស្មា នត្ថិ នេសំ អត្ថតោ ភេទោ, ឯកន្តេនេវេតំ ឯវមិច្ឆិតព្ពំ។ អញ្ញថា សព្ពញ្ញុតានាវរណញាណានំ សាធារណតា អសព្ពធម្មារម្មណតា ច អាបជ្ជេយ្យ។ ន ហិ ភគវតោ ញាណស្ស អណុមត្តម្បិ អាវរណំ អត្ថិ, អនាវរណញាណស្ស ច អសព្ពធម្មារម្មណភាវេ យត្ថ តំ ន បវត្តតិ តត្ថាវរណសព្ភាវតោ អនាវរណភាវោយេវ ន សិយា។ អថ វា បន ហោតុ អញ្ញមេវ អនាវរណំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណតោ, ឥធ បន សព្ពត្ថ អប្បដិហតវុត្តិតាយ

អនាវរណញាណន្តិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណមេវ អធិប្បេតំ, តស្សេវាធិគមេន ភគវា សព្ពញ្ញូ សព្ពវិទូ សម្មាសម្ពុទ្ធោតិ វុច្ចតិ, ន សកីយេវ សព្ពធម្មាវពោធតោ។ តថា ច វុត្តំ បដិសម្ភិទាយំ –

"វិមោក្ខន្តិកមេតំ ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ ពោធិយា មូលេ សហ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស បដិលាភា សច្ឆិកា បញ្ញត្តិ យទិទំ ពុទ្ធោ"តិ។

សព្ពធម្មាវពោធនសមត្ថញាណសមធិគមេន ហិ ភគវតោ សន្តានេ អនវសេសធម្មេ បដិវិជ្ឈិតុំ សមត្ថតា អហោសីតិ។

ឯត្ថាហ – កិំ បនិទំ ញាណំ បវត្តមានំ សកីយេវ សព្ពស្មិំ វិសយេ បវត្តតិ, ឧទាហុ កមេនាតិ? កិញ្ចេត្ថ – យទិ តាវ សកីយេវ សព្ពស្មិំ វិសយេ បវត្តតិ, អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នអជ្ឈត្តពហិទ្ធាទិភេទភិន្នានំ សង្ខតធម្មានំ អសង្ខតសម្មុតិធម្មានញ្ច ឯកជ្ឈំ ឧបដ្ឋានេ ទូរតោ ចិត្តបដំ បេក្ខន្តស្ស វិយ វិសយវិភាគេនាវពោធោ ន សិយា, តថា ច សតិ "សព្ពេ ធម្មា អនត្តា"តិ វិបស្សន្តានំ អនត្តាការេន វិយ សព្ពធម្មា អនិរូបិតរូបេន ភគវតោ ញាណស្ស វិសយា ហោន្តីតិ អាបជ្ជតិ។ យេបិ "សព្ពញេយ្យធម្មានំ ឋិតលក្ខណវិសយំ វិកប្បរហិតំ សព្ពកាលំ ពុទ្ធានំ ញាណំ បវត្តតិ, តេន តេ សព្ពវិទូតិ វុច្ចន្តិ។ ឯវញ្ច កត្វា –

"ចរំ សមាហិតោ នាគោ, តិដ្ឋន្តោបិ សមាហិតោ"តិ។ –

"ឥទម្បិ វចនំ សុវុត្តំ ហោតី"តិ វទន្តិ, តេសម្បិ វុត្តទោសានាតិវត្តិ, ឋិតលក្ខណារម្មណតាយ ច អតីតានាគតសម្មុតិធម្មានំ តទភាវតោ, ឯកទេសវិសយមេវ ភគវតោ ញាណំ សិយា។ តស្មា សកីយេវ ញាណំ ប វត្តតីតិ ន យុជ្ជតិ។

អថ កមេន សព្ពស្មិំ វិសយេ ញាណំ បវត្តតីតិ? ឯវម្បិ ន យុជ្ជតិ។ ន ហិ ជាតិភូមិសភាវាទិវសេន ទិសាទេសកាលាទិវសេន ច អនេកភេទភិន្នេ ញេយ្យេ កមេន គយ្ហមានេ តស្ស អនវសេសបដិវេធោ សម្ភវតិ អបរិយន្តភាវតោ ញេយ្យស្ស។ យេ បន "អត្ថស្ស អវិសំវាទនតោ ញេយ្យស្ស ឯកទេសំ បច្ចក្ខំ កត្វា សេសេបិ ឯវន្តិ អធិមុច្ចិត្វា វវត្ថាបនេន សព្ពញ្ញូ ភគវា, តញ្ច ញាណំ ន អនុមានិកំ សំសយាភាវតោ។ សំសយានុពទ្ធញ្ហិ លោកេ អនុមានញាណ"ន្តិ វទន្តិ, តេសម្បិ ន យុត្តំ។ សព្ពស្ស ហិ អបច្ចក្ខភាវេ អត្ថស្ស អវិសំវាទនេន ញេយ្យស្ស ឯកទេសំ បច្ចក្ខំ កត្វា សេសេបិ ឯវន្តិ អធិមុច្ចិត្វា វវត្ថាបនស្ស អសម្ភវតោ។ យញ្ហិ តំ សេសំ, តំ អបច្ចក្ខន្តិ។ អថ តម្បិ បច្ចក្ខំ, តស្ស សេសភាវោ បន ន សិយាតិ សព្ពមេតំ អការណំ។ កស្មា? អវិសយវិចារភាវតោ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

"ពុទ្ធវិសយោ, ភិក្ខវេ, អចិន្តេយ្យោ, ន ចិន្តេតព្ពោ; យោ ចិន្តេយ្យ, ឧម្មាទស្ស វិឃាតស្ស ភាគី អស្សា"តិ (អ. និ. ៤.៧៧)។

ឥទំ បនេត្ថ សន្និដ្ឋានំ – យំកិញ្ចិ ភគវតា ញាតុំ ឥច្ឆិតំ សកលមេកទេសោ វា, តត្ថ អប្បដិហតវុត្តិតាយ បច្ចក្ខតោ ញាណំ បវត្តតិ, និច្ចសមាធានញ្ច វិក្ខេបាភាវតោ, ញាតុំ ឥច្ឆិតស្ស សកលស្ស អវិសយភាវតោ តស្ស អាកង្ខាបដិពទ្ធវុត្តិតា ន សិយា, ឯកន្តេនេវ សា ឥច្ឆិតព្ពា "សព្ពេ ធម្មា ពុទ្ធស្ស ភគវតោ អាវជ្ជនបដិពទ្ធា, អាកង្ខាបដិពទ្ធា, មនសិការបដិពទ្ធា, ចិត្តុប្បាទបដិពទ្ធា"តិ (មហានិ. ៦៩; ចូឡនិ. មោឃរាជមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៨៥) វចនតោ។ អតីតានាគតវិសយម្បិ ភគវតោ ញាណំ អនុមានាគមនតក្កគ្គហណវិរហិតត្តា បច្ចក្ខមេវ។

ននុ ច ឯតស្មិម្បិ បក្ខេ យទា សកលំ ញាតុំ ឥច្ឆិតំ, តទា សកិមេវ សកលវិសយតាយ អនិរូបិតរូបេន ភគវតោ ញាណំ បវត្តេយ្យាតិ វុត្តទោសានាតិវត្តិយេវាតិ? ន, តស្ស វិសោធិតត្តា។ វិសោធិតោ ហិ សោ ពុទ្ធវិសយោ អចិន្តេយ្យោតិ។ អញ្ញថា បចុរជនញាណសមវុត្តិតាយ ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ ញាណស្ស អចិន្តេយ្យតា ន សិយា, តស្មា សកលធម្មារម្មណម្បិ តំ ឯកធម្មារម្មណំ វិយ សុវវត្ថាបិតេយេវ តេ ធម្មេ កត្វា បវត្តតីតិ ឥទមេត្ថ អចិន្តេយ្យំ។ យាវតកំ ញេយ្យំ, តាវតកំ ញាណំ, យាវតកំ ញាណំ, តាវតកំ ញេយ្យំ, ញេយ្យបរិយន្តិកំ ញាណំ, ញាណបរិយន្តិកំ ញេយ្យន្តិ ឯវមេកជ្ឈំ វិសុំ វិសុំ សកិំ កមេន ច ឥច្ឆានុរូបំ សម្មា សាមញ្ច សព្ពធម្មានំ ពុទ្ធត្តា សម្មាសម្ពុទ្ធោ ភគវា។ តំ សម្មាសម្ពុទ្ធំ។

ទ្វេ វិតក្កាតិ ទ្វេ សម្មា វិតក្កា។ តត្ថ វិតក្កេន្តិ ឯតេន, សយំ វា វិតក្កេតិ, វិតក្កនមត្តមេវ វាតិ វិតក្កោ។ ស្វាយំ អារម្មណាភិនិរោបនលក្ខណោ, អាហននបរិយាហននរសោ, អារម្មណេ ចិត្តស្ស អានយនបច្ចុបដ្ឋានោ។ វិសយភេទេន បន តំ ទ្វិធា កត្វា វុត្តំ “ទ្វេ វិតក្កា”តិ។ **សមុទាចរន្តី**តិ សមំ សម្មា ច ឧទ្ធមុទ្ធំ មរិយាទាយ ចរន្តិ។ មរិយាទត្ថោ ហិ អយមាការោ, តេន ច យោគេន “តថាគតំ អរហន្តំ សម្មាសម្ពុទ្ធ”ន្តិ ឥទំ សាមិអត្ថេ ឧបយោគវចនំ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – តថាគតស្ស អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស អត្តនោ វិសយេ សមំ សម្មា ច អញ្ញមញ្ញំ មរិយាទំ អនតិក្កមន្តា ឧទ្ធមុទ្ធំ ពហុលំ អភិណ្ហំ ចរន្តិ បវត្តន្តីតិ។

កោ បន នេសំ វិសយោ, កា វា មរិយាទា, កថញ្ច តំ អនតិក្កមិត្វា តេ ឧទ្ធមុទ្ធំ ពហុលំ អភិណ្ហំ និច្ចំ បវត្តន្តីតិ? វុច្ចតេ – ខេមវិតក្កោ, បវិវេកវិតក្កោតិ ឥមេ ទ្វេ វិតក្កា យេវ។ តេសុ **ខេមវិតក្កោ** តាវ ភគវតោ វិសេសេន ករុណាសម្បយុត្តោ, មេត្តាមុទិតាសម្បយុត្តោបិ លព្ភតេវ, តស្មា សោ មហាករុណាសមាបត្តិយា មេត្តាទិសមាបត្តិយា ច បុព្ពង្គមោ សម្បយុត្តោ ច វេទិតព្ពោ។ **បវិវេកវិតក្កោ** បន ផលសមាបត្តិយា បុព្ពង្គមោ សម្បយុត្តោ ច, ទិព្ពវិហារាទិវសេនាបិ លព្ភតេវ។ ឥតិ នេសំ វិតក្កោ វិសយោ, តស្មា ឯកស្មឹ សន្តានេ ពហុលំ បវត្តមានានម្បិ កាលេន កាលំ សវិសយស្មឹយេវ ចរណតោ នត្ថិ មរិយាទា, ន សង្ករេន វុត្តិ។

តត្ថ ខេមវិតក្កោ ភគវតោ ករុណោក្កមនាទិនា វិភាវេតព្ពោ, បវិវេកវិតក្កោ សមាបត្តីហិ។ តត្រាយំ វិភាវនា – “អយំ លោកោ សន្តាបជាតោ ទុក្ខបរេតោ”តិអាទិនា រាគគ្គិអាទីហិ លោកសន្និវាសស្ស អាទិត្តតាទិអាការទស្សនេហិ មហាករុណាសមាបត្តិយា បុព្ពភាគេ , សមាបត្តិយម្បិ បឋមជ្ឈានវសេន វត្តព្ពោ។ វុត្តញ្ហេតំ (បដិ. ម. ១.១១៧-១១៨) –

“ពហូហិ អាការេហិ បស្សន្តានំ ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ សត្តេសុ មហាករុណា ឱក្កមតិ, អាទិត្តោ លោកសន្និវាសោតិ បស្សន្តានំ ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ សត្តេសុ មហាករុណា ឱក្កមតិ។ ឧយ្យុត្តោ, បយាតោ, កុម្មគ្គបដិបន្នោ, ឧបនីយតិ លោកោ អទ្ធុវោ, អតាណោ លោកោ អនភិស្សរោ, អស្សកោ លោកោ, សព្ពំ បហាយ គមនីយំ, ឩនោ លោកោ អតិត្តោ តណ្ហាទាសោ។

“អតាយនោ លោកសន្និវាសោ, អលេណោ, អសរណោ, អសរណីភូតោ, ឧទ្ធតោ លោកោ អវូបសន្តោ, សសល្លោ លោកសន្និវាសោ វិទ្ធោ បុថុសល្លេហិ, អវិជ្ជន្ធការាវរណោ កិលេសបញ្ជរបរិក្ខិត្តោ, អវិជ្ជាគតោ លោកសន្និវាសោ អណ្ឌភូតោ បរិយោនទ្ធោ តន្តាកុលកជាតោ កុលាគុណ្ឋិកជាតោ មុញ្ជបព្ពជភូតោ អបាយំ ទុគ្គតឹ វិនិបាតំ សំសារំ នាតិវត្តតីតិ បស្សន្តានំ, អវិជ្ជាវិសទោសសំលិត្តោ កិលេសកលលីភូតោ, រាគទោសមោហជដាជដិតោ។

“តណ្ហាសង្ឃាដបដិមុក្កោ, តណ្ហាជាលេន ឱត្ថដោ, តណ្ហាសោតេន វុយ្ហតិ, តណ្ហាសំយោជនេន សំយុត្តោ, តណ្ហានុសយេន អនុសដោ, តណ្ហាសន្តាបេន សន្តប្បតិ, តណ្ហាបរិឡាហេន បរិឌយ្ហតិ។

“ទិដ្ឋិសង្ឃាដបដិមុក្កោ, ទិដ្ឋិជាលេន ឱត្ថដោ, ទិដ្ឋិសោតេន វុយ្ហតិ, ទិដ្ឋិសំយោជនេន សំយុត្តោ, ទិដ្ឋានុសយេន អនុសដោ, ទិដ្ឋិសន្តាបេន សន្តប្បតិ, ទិដ្ឋិបរិឡាហេន បរិឌយ្ហតិ។

“ជាតិយា អនុគតោ, ជរាយ អនុសដោ, ព្យាធិនា អភិភូតោ, មរណេន អព្ភាហតោ, ទុក្ខេ បតិដ្ឋិតោ។

“តណ្ហាយ ឱឌ្ឌិតោ, ជរាបាការបរិក្ខិត្តោ, មច្ចុបាសបរិក្ខិត្តោ, មហាពន្ធនពទ្ធោ, លោកសន្និវាសោ, រាគពន្ធនេន, ទោសមោហពន្ធនេន, មានទិដ្ឋិកិលេសទុច្ចរិតពន្ធនេន ពទ្ធោ, មហាសម្ពាធបដិបន្នោ, មហាបលិពោធេន បលិពុទ្ធោ, មហាបបាតេ បតិតោ, មហាកន្តារបដិបន្នោ, មហាសំសារបដិបន្នោ, មហាវិទុគ្គេ សម្បរិវត្តតិ, មហាបលិបេ បលិបន្នោ។

“អព្ភាហតោ លោកសន្និវាសោ, អាទិត្តោ លោកសន្និវាសោ រាគគ្គិនា, ទោសគ្គិនា, មោហគ្គិនា ជាតិយា…បេ…. ឧបាយាសេហិ, ឧន្នីតកោ លោកសន្និវាសោ ហញ្ញតិ និច្ចមតាណោ បត្តទណ្ឌោ តក្ករោ, វជ្ជពន្ធនពទ្ធោ អាឃាតនបច្ចុបដ្ឋិតោ, អនាថោ លោកសន្និវាសោ បរមការុញ្ញតំ បត្តោ, ទុក្ខាភិតុន្នោ ចិររត្តំបីឡិតោ, និច្ចគធិតោ និច្ចបិបាសិតោ។

“អន្ធោ, អចក្ខុកោ, ហតនេត្តោ, អបរិណាយកោ, វិបថបក្ខន្ទោ, អញ្ជសាបរទ្ធោ, មហោឃបក្ខន្ទោ។

“ទ្វីហិ ទិដ្ឋិគតេហិ បរិយុដ្ឋិតោ, តីហិ ទុច្ចរិតេហិ វិប្បដិបន្នោ, ចតូហិ យោគេហិ យោជិតោ, ចតូហិ គន្ថេហិ គន្ថិតោ, ចតូហិ ឧបាទានេហិ ឧបាទីយតិ, បញ្ចគតិសមារុឡ្ហោ, បញ្ចហិ កាមគុណេហិ រជ្ជតិ, បញ្ចហិ នីវរណេហិ ឱត្ថដោ, ឆហិ វិវាទមូលេហិ វិវទតិ, ឆហិ តណ្ហាកាយេហិ រជ្ជតិ, ឆហិ ទិដ្ឋិគតេហិ បរិយុដ្ឋិតោ, សត្តហិ អនុសយេហិ អនុសដោ, សត្តហិ សំយោជនេហិ សំយុត្តោ, សត្តហិ មានេហិ ឧន្នតោ, អដ្ឋហិ លោកធម្មេហិ សម្បរិវត្តតិ, អដ្ឋហិ មិច្ឆត្តេហិ និយតោ, អដ្ឋហិ បុរិសទោសេហិ ទុស្សតិ, នវហិ អាឃាតវត្ថូហិ អាឃាតិតោ, នវហិ មានេហិ ឧន្នតោ, នវហិ តណ្ហាមូលកេហិ ធម្មេហិ រជ្ជតិ, ទសហិ កិលេសវត្ថូហិ កិលិស្សតិ, ទសហិ អាឃាតវត្ថូហិ អាឃាតិតោ, ទសហិ អកុសលកម្មបថេហិ សមន្នាគតោ, ទសហិ សំយោជនេហិ សំយុត្តោ, ទសហិ មិច្ឆត្តេហិ និយតោ, ទសវត្ថុកាយ ទិដ្ឋិយា សមន្នាគតោ, ទសវត្ថុកាយ អន្តគ្គាហិកាយ ទិដ្ឋិយា សមន្នាគតោ, អដ្ឋសតតណ្ហាបបញ្ចេហិ បបញ្ចិតោ, ទ្វាសដ្ឋិយា ទិដ្ឋិគតេហិ បរិយុដ្ឋិតោ លោកសន្និវាសោតិ សម្បស្សន្តានំ ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ សត្តេសុ មហាករុណា ឱក្កមតិ។

“អហញ្ចម្ហិ តិណ្ណោ, លោកោ ច អតិណ្ណោ។ អហញ្ចម្ហិ មុត្តោ, លោកោ ច អមុត្តោ។ អហញ្ចម្ហិ ទន្តោ, លោកោ ច អទន្តោ។ អហញ្ចម្ហិ សន្តោ, លោកោ ច អសន្តោ។ អហញ្ចម្ហិ អស្សត្ថោ, លោកោ ច អនស្សត្ថោ។ អហញ្ចម្ហិ បរិនិព្ពុតោ, លោកោ ច អបរិនិព្ពុតោ។ បហោមិ ខ្វាហំ តិណ្ណោ តារេតុំ, មុត្តោ មោចេតុំ, ទន្តោ ទមេតុំ, សន្តោ សមេតុំ , អស្សត្ថោ អស្សាសេតុំ, បរិនិព្ពុតោ បរេ ច បរិនិព្ពាបេតុន្តិ បស្សន្តានំ ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ សត្តេសុ មហាករុណា ឱក្កមតី”តិ (បដិ. ម. ១.១១៧-១១៨)។

ឥមិនាវ នយេន ភគវតោ សត្តេសុ មេត្តាឱក្កមនញ្ច វិភាវេតព្ពំ។ ករុណាវិសយស្ស ហិ ទុក្ខស្ស បដិបក្ខភូតំ សុខំ សត្តេសុ ឧបសំហរន្តី មេត្តាបិ បវត្តតីតិ ឥធ អព្យាបាទអវិហឹសាវិតក្កា ខេមវិតក្កោ។ បវិវេកវិតក្កោ បន នេក្ខម្មវិតក្កោយេវ, តស្ស ទិព្ពវិហារអរិយវិហារេសុ បុព្ពភាគស្ស បឋមជ្ឈានស្ស បច្ចវេក្ខណាយ ច វសេន បវត្តិ វេទិតព្ពា។ តត្ថ យេ តេ ភគវតោ ទេវសិកំ វឡញ្ជនកវសេន ចតុវីសតិកោដិសតសហស្សសង្ខា សមាបត្តិវិហារា, យេសំ បុរេចរណភាវេន បវត្តំ សមាធិចរិយានុគតំ ញាណចរិយានុគតំ ញាណំ ចតុវីសតិកោដិសតសហស្ស សមាបត្តិសញ្ចារិមហាវជិរញាណន្តិ វុច្ចតិ, តេសំ វសេន ភគវតោ បវិវេកវិតក្កស្ស ពហុលំ បវត្តិ វេទិតព្ពា។ អយញ្ច អត្ថោ មហាសច្ចកសុត្តេនបិ វេទិតព្ពោ។ វុត្តញ្ហិ តត្ថ ភគវតា –

“សោ ខោ អហំ, អគ្គិវេស្សន, តស្សាយេវ បុរិមស្មិំ សមាធិនិមិត្តេ អជ្ឈត្តមេវ ចិត្តំ សណ្ឋបេមិ, សន្និសាទេមិ, យេន សុទំ និច្ចកប្បំ វិហរាមី”តិ (ម. និ. ១.៣៨៧)។

ឥទញ្ហិ ភគវា “សមណោ គោតមោ អភិរូបោ បាសាទិកោ សុផុសិតំ ទន្តាវរណំ, ជិវ្ហា តនុកា, មធុរំ វចនំ, តេន បរិសំ រញ្ជេន្តោ មញ្ញេ វិចរតិ, ចិត្តេ បនស្ស ឯកគ្គតា នត្ថិ, យោ ឯវំ សញ្ញត្តិពហុលោ ចរតី”តិ សច្ចកេន និគណ្ឋបុត្តេន វិតក្កិតេ អវស្សំ សហោឍំ ចោរំ គណ្ហន្តោ វិយ “ន អគ្គិវេស្សន តថាគតោ បរិសំ រញ្ជេន្តោ សញ្ញត្តិពហុលោ វិចរតិ, ចក្កវាឡបរិយន្តាយបិ បរិសាយ ធម្មំ ទេសេតិ, អសល្លីនោ អនុបលិត្តោ ឯកត្តំ ឯកវិហារិ សុញ្ញតាផលសមាបត្តិផលំ អនុយុត្តោ”តិ ទស្សេតុំ អាហរិ។

ភគវា ហិ យស្មិំ ខណេ បរិសា សាធុការំ ទេតិ, ធម្មំ វា បច្ចវេក្ខតិ, តស្មិំ ខណេ បុព្ពភាគេន កាលំ បរិច្ឆិន្ទិត្វា ផលសមាបត្តិំ អស្សាសវារេ បស្សាសវារេ សមាបជ្ជតិ, សាធុការសទ្ទនិគ្ឃោសេ អវិច្ឆិន្នេយេវ ធម្មបច្ចវេក្ខណាយ ច បរិយោសានេ សមាបត្តិតោ វុដ្ឋាយ ឋិតដ្ឋានតោ បដ្ឋាយ ធម្មំ ទេសេតិ។ ពុទ្ធានញ្ហិ ភវង្គបរិវាសោ លហុកោ, អស្សាសវារេ បស្សាសវារេ សមាបត្តិយោ សមាបជ្ជន្តិ។ ឯវំ យថាវុត្តសមាបត្តីនំ សបុព្ពភាគានំ វសេន ភគវតោ ខេមវិតក្កស្ស បវិវេកវិតក្កស្ស ច ពហុលប្បវត្តិ វេទិតព្ពា។

តត្ថ យស្ស ព្យាបាទវិហឹសាវិតក្កាទិសំកិលេសប្បហានស្ស អព្យាបាទវិតក្កស្ស អវិហឹសាវិតក្កស្ស ច អានុភាវេន កុតោចិបិ ភយាភាវតោ តំសមង្គី ខេមប្បត្តោ ច វិហរតិ, តតោ ច សព្ពស្សបិ សព្ពទាបិ ខេមមេវ ហោតិ អភយមេវ។ តស្មា ទុវិធោបិ ឧភយេសំ ខេមង្ករោតិ **ខេមវិតក្កោ**។ យស្ស បន កាមវិតក្កាទិសំកិលេសបហានស្ស នេក្ខម្មវិតក្កស្ស អានុភាវេន កាយវិវេកោ, ចិត្តវិវេកោ, ឧបធិវិវេកោតិ តិវិធោ; តទង្គវិវេកោ, វិក្ខម្ភនវិវេកោ, សមុច្ឆេទវិវេកោ, បដិប្បស្សទ្ធិវិវេកោ, និស្សរណវិវេកោតិ បញ្ចវិធោ ច វិវេកោ បារិបូរឹ គច្ឆតិ។ សោ យថារហំ អារម្មណតោ សម្បយោគតោ ច បវិវេកសហគតោ វិតក្កោតិ **បវិវេកវិតក្កោ**។ ឯតេ ច ទ្វេ វិតក្កា ឯវំ វិភត្តវិសយាបិ សមានា អាទិកម្មិកានំ អញ្ញមញ្ញូបការាយ សម្ភវន្តិ។ យថា ហិ ខេមវិតក្កស្ស បវិវេកវិតក្កោ អនុប្បន្នស្ស ឧប្បាទាយ ឧប្បន្នស្ស ភិយ្យោភាវាយ វេបុល្លាយ ហោតិ, ឯវំ បវិវេកវិតក្កស្សបិ ខេមវិតក្កោ។ ន ហិ វូបកដ្ឋកាយចិត្តានមន្តរេន មេត្តាវិហារាទយោ សម្ភវន្តិ ព្យាបាទាទិប្បហានេន ច វិនា ចិត្តវិវេកាទីនំ អ

សម្ភវោយេវាតិ អញ្ញមញ្ញស្ស ពហូបការា ឯតេ ធម្មា ទដ្ឋព្ពា។ ភគវតោ បន សព្ពសោ បហីនសំកិលេសស្ស លោកហិតត្ថាយ ឯវំ ខេមវិតក្កោ ច បវិវេកវិតក្កោ ច អស្សាសវារមត្តេបិ ហិតសុខមាវហន្តិយេវាតិ។ ខេមោ ច វិតក្កោ បវិវេកោ ច វិតក្កោតិ សម្ពន្ធិតព្ពំ។

ឯវំ ឧទ្ទិដ្ឋេ ទ្វេ វិតក្កេ និទ្ទិសិតុំ “**អព្យាបជ្ឈារាមោ**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ អព្យាបជ្ឈនំ កស្សចិ អទុក្ខនំ អព្យាបជ្ឈោ, សោ អារមិតព្ពតោ អារាមោ ឯតស្សាតិ អព្យាបជ្ឈារាមោ។ អព្យាបជ្ឈេ រតោ សេវនវសេន និរតោតិ **អព្យាបជ្ឈរតោ។ ឯសេវា**តិ ឯសោ ឯវ។ **ឥរិយាយា**តិ កិរិយាយ, កាយវចីបយោគេនាតិ អត្ថោ។ **ន កញ្ចិ ព្យាពាធេមី**តិ ហីនាទីសុ កញ្ចិបិ សត្តំ តណ្ហាគតសាទិយោគតោ តសំ វា តទភាវតោ បហីនសព្ពកិលេស វិប្បន្និតត្តា ថាវរំ វា ន ពាធេមិ ន ទុក្ខាបេមិ។ ករុណជ្ឈាសយោ ភគវា មហាករុណាសមាបត្តិពហុលោ អត្តនោ បរមរុចិតករុណជ្ឈាសយានុរូបមេវមាហ។ តេន អវិហឹសាវិតក្កំ អព្យាបាទវិតក្កញ្ច ទស្សេតិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ‘អហំ ឥមាយ ឥរិយាយ ឥមាយ បដិបត្តិយា ឯវំ សម្មា បដិបជ្ជន្តោ ឯវំ សមាបត្តិវិហារេហិ វិហរន្តោ ឯវំ បុញ្ញត្តិកេហិ កតានិ សក្ការគរុការមាននវន្ទនបូជនានិ អធិវាសេន្តោ សត្តេសុ ន កញ្ចិ ព្យាពាធេមិ, អបិច ខោ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកបរមត្ថប្បភេទំ ហិតសុខមេវ នេសំ បរិព្រូហេមី’តិ។

យំ អកុសលំ, តំ បហីនន្តិ យំ ទិយឌ្ឍកិលេសសហស្សភេទំ អញ្ញញ្ច តំសម្បយុត្តំ អនន្តប្បភេទំ អកុសលំ, តំ សព្ពំ ពោធិមូលេយេវ មយ្ហំ បហីនំ សមូហតន្តិ។ ឥមិនា បវិវេកេសុ មុទ្ធភូតេន សទ្ធឹ និស្សរណវិវេកេន សមុច្ឆេទប្បដិប្បស្សទ្ធិវិវេកេ ទស្សេតិ។ កេចិ បនេត្ថ តទង្គវិក្ខម្ភនវិវេកេបិ ឧទ្ធរន្តិ ។ អាគមនីយបដិបទាយ ហិ សទ្ធឹ ភគវតា អត្តនោ កិលេសក្ខយោ ឥធ វុត្តោតិ។

ឥតិ ភគវា អបរិមិតកប្បបរិចិត្តំ អត្តនោ បវិវេកជ្ឈាសយំ សទ្ធឹ និស្សរណជ្ឈាសយេន ឥទានិ មត្ថកំ បាបេត្វា ឋិតោ តមជ្ឈាសយំ ផលសមាបត្តឹ សមាបជ្ជិត្វា អត្តនោ កិលេសប្បហានបច្ចវេក្ខណមុខេន វិភាវេតិ។ យទត្ថំ បនេត្ថ សត្ថា ឥមេ ទ្វេ វិតក្កេ ឧទ្ធរិ, ឥទានិ តមត្ថំ ទស្សេន្តោ “**តស្មាតិហ, ភិក្ខវេ**”តិអាទិមាហ។ ភគវា ហិ ឥមស្ស វិតក្កទ្វយស្ស អត្តនោ ពហុលសមុទាចារទស្សនមុខេនេវ តត្ថ ភិក្ខូ និវេសេតុំ ឥមំ ទេសនំ អារភិ។

តត្ថ **តស្មា**តិ យស្មា អព្យាបជ្ឈបវិវេកាភិរតស្ស មេ ខេមបវិវេកវិតក្កាយេវ ពហុលំ បវត្តន្តិ, តស្មា។ **តិហា**តិ និបាតមត្តំ។ **អព្យាបជ្ឈារាមា វិហរថា**តិ សព្ពសត្តេសុ មេត្តាវិហារេន ករុណាវិហារេ ន ច អភិរមន្តា វិហរថ។ តេន ព្យាបាទស្ស តទេកដ្ឋកិលេសានញ្ច ទូរីករណមាហ។ **តេសំ វោ**តិ ឯត្ថ **វោ**តិ និបាតមត្តំ។ **បវិវេការាមា វិហរថា**តិ កាយាទិវិវេកញ្ចេវ តទង្គាទិវិវេកញ្ចាតិ សព្ពវិវេកេ អារមិតព្ពដ្ឋានំ កត្វា វិហរថ។ **ឥមាយ មយ**ន្តិអាទិ យថា នេសំ ខេមវិតក្កស្ស បវត្តនាការទស្សនំ, ឯវំ **កឹ អកុសល**ន្តិអាទិ បវិវេកវិតក្កស្ស បវត្តនាការទស្សនំ។ តត្ថ យថា អនវជ្ជធម្មេ បរិបូរេតុកាមេន កឹកុសលគវេសិនា ហុត្វា កុសលធម្មបរិយេសនា កាតព្ពា, សាវជ្ជធម្មេ បជហិតុកាមេនាបិ អកុសលបរិយេសនា កាតព្ពាតិ អាហ “**កឹ អកុសល**”ន្តិអាទិ។ អភិញ្ញាបុព្ពិកា ហិ បរិញ្ញាបហានសច្ឆិកិរិយាភាវនា។ តត្ថ **កឹ អកុសល**ន្តិ អកុសលំ នាម កឹ, សភាវតោ កិមស្ស លក្ខណំ, កានិ វា រសបច្ចុបដ្ឋានបទដ្ឋានានីតិ អកុសលស្ស សភាវកិច្ចាទិតោ បច្ចវេក្ខណវិធឹ ទស្សេតិ។ អាទិកម្មិកវសេន ចេស វិតក្កោ អាគតោ, **កឹ អប្បហីនំ កឹ បជហាមា**តិ ឥទំ បទទ្វយំ សេក្ខវសេន។ តស្មា **កឹ អប្បហីន**ន្តិ កាមរាគសំយោជនាទីសុ អកុសលេសុ កឹ អកុសលំ អម្ហាកំ មគ្គេន អសមុច្ឆិន្នំ? **កឹ បជហាមា**តិ កឹ អកុសលំ សមុគ្ឃាតេម? អថ វា **កឹ បជហាមា**តិ វីតិក្កមបរិយុដ្ឋានានុសយេសុ កឹ វិភាគំ អកុសលំ ឥទានិ មយំ បជហាមាតិ អត្ថោ។ កេចិ បន “កឹ អប្បហីន”ន្តិ បឋន្តិ។ តេសំ ទិដ្ឋិសំយោជនាទិវសេន អនេកភេទេសុ អកុសលេសុ កឹ កតមំ អកុសលំ, កេន កតមេន បការេន, កតមេន វា មគ្គេន អម្ហាកំ អប្បហីនន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

គាថាសុ **ពុទ្ធ**ន្តិ ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ អវិបរីតំ សយម្ភុញាណេន ពុទ្ធត្តា បដិវិទ្ធត្តា ពុទ្ធំ សច្ចវិនិមុត្តស្ស ញេយ្យស្ស អភាវតោ។ តថា ហិ វុត្តំ –

“អភិញ្ញេយ្យំ អភិញ្ញាតំ, ភាវេតព្ពញ្ច ភាវិតំ;
បហាតព្ពំ បហីនំ មេ, តស្មា ពុទ្ធោស្មិ ព្រាហ្មណា”តិ។ (សុ. និ. ៥៦៣; ម. និ. ២.៣៩៩);

ឋបេត្វា មហាពោធិសត្តំ អញ្ញេហិ សហិតុំ វហិតុំ អសក្កុណេយ្យត្តា អសយ្ហស្ស សកលស្ស ពោធិសម្ភារស្ស មហាករុណាធិការស្ស ច សហនតោ វហនតោ, តថា អញ្ញេហិ សហិតុំ អភិភវិតុំ ទុក្ករត្តា អសយ្ហានំ បញ្ចន្នំ មារានំ សហនតោ អភិភវនតោ, អាសយានុសយចរិយាធិមុត្តិអាទិវិភាគាវពោធេន យថារហំ វេនេយ្យានំ

ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកបរមត្ថេហិ អនុសាសនសង្ខាតស្ស អញ្ញេហិ អសយ្ហស្ស ពុទ្ធកិច្ចស្ស សហនតោ វហនតោ, តត្ថ វា សាធុការិភាវតោ **អសយ្ហសាហិនំ។ សមុទាចរន្តិ ន**ត្ថិ ឯត្ថ **ន**ត្ថិ និបាតមត្តំ, នំ តថាគតន្តិ វា អត្ថោ។

សកបរសន្តានេសុ តមសង្ខាតំ មោហន្ធការំ នុទិ ខិបីតិ **តមោនុទោ**។ បារំ និព្ពានំ គតោតិ **បារគតោ**។ អថ វា "មុត្តោ មោចេយ្យ"ន្តិអាទិនា នយេន បវត្តិតស្ស មហាភិនីហារស្ស សកលស្ស វា សំសារទុក្ខស្ស សព្ពញ្ញុគុណានំ បារំ បរិយន្តំ គតោតិ **បារគតោ**, តំ តមោនុទំ បារគតំ។ គតោ ឯវ **បត្តិបត្តំ** ពុទ្ធំ, សីលាទីទសពលញ្ញាណាទិញ្ច សម្មាសម្ពុទ្ធេហិ បត្តព្ពំ សព្ពំ បត្តន្តិ អត្ថោ។ **វសិម**ន្តិ ឈានាទីសុ អាកង្ខាបដិពទ្ធោ បរមោ អាវជ្ជនាទិវសិភាវោ, អរិយិទ្ធិសង្ខាតោ អនញ្ញសាធារណោ ចិត្តវសិភាវោ ច អស្ស អត្ថីតិ **វសិមា**, តំ វសិមំ, វសិនន្តិ អត្ថោ។ សព្ពេសំ កាមាសវាទីនំ អភាវេន **អនាសវំ**។ កាយវិសមាទិកស្ស វិសមស្ស វន្តត្តា វា វិសសង្ខាតំ សព្ពំ កិលេសមលំ តរិត្វា វា វិសំ សកលវដ្ដទុក្ខំ សយំ តរិត្វា តារណតោ **វិសន្តរោ** តំ វិសន្តរំ។ តណ្ហក្ខយេ អរហត្តផលេ និព្ពានេ វា **វិមុត្តំ**, ឧភយម្បិ គមនតោ មោនេសង្ខាតេន ញាណេន កាយមោនេយ្យាទីហិ វា សាតិសយំ សមន្នាគតត្តា **មុនឹ។ មុនី**តិ ហិ អគារិយមុនិ, អនគារិយមុនិ, សេក្ខមុនិ, អសេក្ខមុនិ, បច្ចេកមុនិ, មុនិមុនីតិ អនេកវិធា មុនយោ។ តត្ថ គិហី អាគតផលោ វិញ្ញាតសាសនោ អគារិយមុនិ, តថារូបោ បព្ពជិតោ អនគារិយមុនិ, សត្ត សេក្ខា សេក្ខមុនិ, ខីណាសវោ អសេក្ខមុនិ, បច្ចេកពុទ្ធោ បច្ចេកមុនិ, សម្មាសម្ពុទ្ធោ មុនិមុនីតិ។ អយមេវ ឥធាធិប្បេតោ។ អាយតឹ បុនព្ភវាភាវតោ អន្តិមំ, បច្ឆិមំ ទេហំ កាយំ ធារេតីតិ **អន្តិមទេហធារី**, តំ អន្តិមទេហធារឹ។ កិលេសមារាទីនំ សម្មទេវ បរិច្ចត្តត្តា **មារញ្ជហំ**។ តតោ ឯវ ជរាហេតុសមុច្ឆេទតោ អនុបាទិសេសនិព្ពានប្បត្តិវសេន បាកដជរាទិសព្ពជរាយ **បារគុំ**។ ជរាសីសេន ចេត្ថ ជាតិមរណសោកាទីនំ បារគមនំ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តំ ឯវំភូតំ តថាគតំ ទុវេ វិតក្កា សមុទាចរន្តីតិ ព្រូមីតិ សម្ពន្ធោ។

ឥតិ ភគវា បឋមគាថាយ វិតក្កទ្វយំ ឧទ្ទិសិត្វា តតោ ទុតិយគាថាយ បវិវេកវិតក្កំ ទស្សេត្វា ឥទានិ ខេមវិតក្កំ ទស្សេតុំ **"សេលេ យថា"**តិ តតិយគាថមាហ។ តត្ថ **សេលេ យថា បព្ពតមុទ្ធនិដ្ឋិតោ**តិ សេលេ សិលាមយេ ឯកគ្ឃនបព្ពតមុទ្ធនិ យថា ឋិតោ។ ន ហិ តត្ថ ឋិតស្ស ឧទ្ធំ គីវុក្ខិបនបសារណាទិកិច្ចំ អត្ថិ។ **តថូបម**ន្តិ តប្បដិភាគំ សេលបព្ពតូបមំ។ អយំ បនេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – យថា សេលបព្ពតមុទ្ធនិ ឋិតោ ចក្ខុមា បុរិសោ សមន្តតោ ជនតំ បស្សេយ្យ, ឯវមេវ សុមេធោ, សុន្ទរបញ្ញោ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន សមន្តចក្ខុ ភគវា ធម្មមយំ បញ្ញាមយំ បាសាទមារុយ្ហ សយំ អបេតសោកោ សោកាវតិណ្ណំ ជាតិជរាភិភូតញ្ច ជនតំ សត្តកាយំ អវេក្ខតិ ឧបធារយតិ ឧបបរិក្ខតិ។ អយំ បនេត្ថ អធិប្បាយោ – យថា ហិ បព្ពតបាទេ សមន្តា មហន្តំ ខេត្តំ កត្វា តត្ថ កេទារបាឡីសុ កុដិយោ កត្វា រត្តឹ អគ្គឹ ជាលេយ្យុំ, ចតុរង្គសមន្នាគតញ្ច អន្ធការំ ភវេយ្យ, អថស្ស បព្ពតស្ស មត្ថកេ ឋត្វា ចក្ខុមតោ បុរិសស្ស ភូមិប្បទេសំ ឱលោកយតោ នេវ ខេត្តំ, ន កេទារបាឡិយោ, ន កុដិយោ, ន តត្ថ សយិតមនុស្សា បញ្ញាយេយ្យុំ, កុដីសុ បន អគ្គិជាលមត្តមេវ បញ្ញាយេយ្យ, ឯវំ ធម្មមយំ បាសាទមារុយ្ហ សត្តកាយំ ឱលោកយតោ តថាគតស្ស យេ តេ អកតកល្យាណា សត្តា, តេ ឯកវិហារេ ទក្ខិណបស្សេ និសិន្នាបិ ពុទ្ធញាណស្ស អាបាថំ នាគច្ឆន្តិ, រត្តឹ ខិត្តសរា វិយ ហោន្តិ។ យេ បន កតកល្យាណា វេនេយ្យបុគ្គលា, តេ ឯវស្ស ទូរេបិ ឋិតា អាបាថំ អាគច្ឆន្តិ, សោ អគ្គិ វិយ ហិមវន្តបព្ពតោ វិយ ច វុត្តម្បិ ចេតំ –

> "ទូរេ សន្តោ បកាសេន្តិ, ហិមវន្តោវ បព្ពតោ;
> អសន្តេត្ថ ន ទិស្សន្តិ, រត្តឹ ខិត្តា យថា សរា"តិ។ (ធ. ប. ៣០៤; នេត្តិ. ១១);

ឯវមេតស្មឹ សុត្តេ គាថាសុ ច ភគវា អត្តានំ បរំ វិយ កត្វា ទស្សេសិ។

បឋមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ទេសនាសុត្តវណ្ណនា

៣៩. ទុតិយេ **បរិយាយេនា**តិ ឯត្ថ **បរិយាយ**-សទ្ទោ "មធុបិណ្ឌិកបរិយាយោត្វេវ នំ ធារេហី"តិអាទីសុ (ម. និ. ១.២០៥) ទេសនាយំ អាគតោ។ "អត្ថិ ខ្វេស , ព្រាហ្មណ, បរិយាយោ, យេន មំ បរិយាយេន សម្មា វទមានោ វទេយ្យ – អកិរិយវាទោ សមណោ គោតមោ"តិអាទីសុ (បារា. ៥; អ. និ. ៨.១១) ការណេ។ "កស្ស នុ ខោ, អានន្ទ, អជ្ជ បរិយាយោ ភិក្ខុនិយោ ឱវទិតុ"ន្តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.៣៩៨) វារេ។ ឥធ បន វារេបិ ការណេបិ វដ្ដតិ, តស្មា, ភិក្ខវេ, តថាគតស្ស ទ្វេ ធម្មទេសនា យថារហំ ការណេន ភវន្តិ, វារេន វាតិ អយមេត្ថ អត្ថោ។ ភគវា ហិ វេនេយ្យជ្ឈាសយានុរូបំ កទាចិ "ឥមេ ធម្មា កុសលា, ឥមេ, ធម្មា អកុសលា។ ឥមេ ធម្មា សាវជ្ជា, ឥមេ ធម្មា អនវជ្ជា។ ឥមេ សេវិតព្ពា, ឥមេ ន សេវិតព្ពា"តិអាទិនា កុសលាកុសលធម្មេ វិភជន្តោ កុសលធម្មេហិ អកុសលធម្មេ អសង្ករតោ បញ្ញាបេន្តោ **"បាបំ បាបកតោ បស្សថា"**តិ ធម្មំ ទេសេតិ។ កទាចិ "បាណាតិបាតោ, ភិក្ខវេ,

អាសេវិតោ ភាវិតោ ពហុលីកតោ និរយសំវត្តនិកោ តិរច្ឆានយោនិសំវត្តនិកោ បេត្តិវិសយសំវត្តនិកោ, យោ សព្ពលហុកោ បាណាតិបាតោ, សោ អប្បាយុកសំវត្តនិកោ”តិអាទិនា (អ. និ. ៨.៤០) អាទីនវំ បកាសេន្តោ បាបតោ និព្ពិទាទីហិ និយោជេន្តោ “**និព្ពិន្ទថ វិរជ្ជថា**”តិ ធម្មំ ទេសេតិ។

ភវន្តីតិ ហោន្តិ បវត្តន្តិ។ **បាបំ បាបកតោ បស្សថា**តិ សព្ពំ បាបធម្មំ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ អាយតិញ្ច អហិត ទុក្ខាវហតោ លាមកតោ បស្សថ។ **តត្ថ និព្ពិន្ទថា**តិ តស្មិំ បាបធម្មេ “អច្ចន្តហីនភាវតោ លាមកដ្ឋេន បាបំ, អកោសល្លសម្ភូតដ្ឋេន អកុសលំ, បកតិបភស្សរស្ស បសន្នស្ស ច ចិត្តស្ស បភស្សរាទិភាវវិនាសនតោ សំកិលេសិកំ, បុនប្បុនំ ភវទុក្ខនិព្ពត្តនតោ បោនោព្ភវិកំ, សហេវ ទរថេហិ បរិឡាហេហិ វត្តនតោ សទរថំ, ទុក្ខស្សេវ វិបច្ចនតោ ទុក្ខវិបាកំ, អបរិមាណម្បិ កាលំ អនាគតេ ជាតិជរាមរណនិព្ពត្តនតោ អាយតិំ ជាតិជរាមរណិយំ, សព្ពហិតសុខវិទ្ធំសនសមត្ថ”ន្តិអាទិនា នយេន នានាវិធេ អាទីនវេ, តស្ស ច បហានេ អានិសំសេ សម្មប្បញ្ញាយ បស្សន្តា និព្ពិន្ទថ និព្ពេទំ អាបជ្ជថ។ និព្ពិន្ទន្តា ច វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរិយមគ្គាធិគមេន បាបតោ វិរជ្ជថ ចេវ វិមុច្ចថ ច។ មគ្គេន វា សមុច្ឆេទវិរាគវសេន វិរជ្ជថ, តតោ ផលេន បដិប្បស្សទ្ធិវិមុត្តិវសេន វិមុច្ចថ។ អថ វា **បាប**ន្តិ លាមកតោ បាបំ។ កឹ វុត្តំ ហោតិ? យំ អនិច្ចទុក្ខាទិភាវេន កុច្ឆិតំ អរិយេហិ ជិគុច្ឆនីយំ វដ្ដទុក្ខំ បាបេតីតិ បាបំ។ កឹ បន តំ? តេភូមកធម្មជាតំ ។ យថាវុត្តេន អត្ថេន បាបកតោ ទិស្វា តត្ថ អនិច្ចតោ, ទុក្ខតោ, រោគតោ, គណ្ឌតោ, សល្លតោ, អឃតោ, អាពាធតោតិអាទិនា វិបស្សនំ វឌ្ឍេន្តា និព្ពិន្ទថ។ **អយំ ទុតិយា**តិ យាថាវតោ អហិតានត្ថវិភាវនំ បឋមំ ឧបាទាយ តតោ វិវេចនំ អយំ ទុតិយា ធម្មទេសនា។

គាថាសុ **ពុទ្ធស្សា**តិ សព្ពញ្ញុពុទ្ធស្ស។ **សព្ពភូតានុកម្បិនោ**តិ សព្ពេបិ សត្តេ មហាករុណាយ អនុកម្បនសភាវស្ស។ **បរិយាយវចន**ន្តិ បរិយាយេន កថនំ ទេសនំ។ **បស្សា**តិ បរិសំ អាលបតិ, បរិសជេដ្ឋកំ វា សន្ធាយ វុត្តំ។ កេចិ បនាហុ “អត្តានមេវ សន្ធាយ ភគវា ‘បស្សា’តិ អវោចា”តិ។ **តត្ថា**តិ តស្មិំ បាបកេ **វិរជ្ជថ** រាគំ បជហថាតិ អត្ថោ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

ទុតិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. វិជ្ជាសុត្តវណ្ណនា

៤០. ততិយេ **បុព្ពង្គមា**តិ សហជាតវសេន, ឧបនិស្សយវសេន ចាតិ ទ្វីហិ អាការេហិ បុព្ពង្គមា បុរស្សរា បធានការណំ។ ន ហិ អវិជ្ជាយ វិនា អកុសលុប្បត្តិ អត្ថិ។ **សមាបត្តិយា**តិ សមាបជ្ជនាយ សភាវបដិលាភាយ, បវត្តិយាតិ អត្ថោ។ តត្ថ អកុសលប្បវត្តិយា អាទីនវប្បដិច្ឆាទនេន អយោនិសោមនសិការស្ស បច្ចយភាវេន អប្បហីនភាវេន ច អកុសលធម្មានំ ឧបនិស្សយភាវោ ទិស្សតិ។

ឯវំ ព្យាធិមរណាទិទុក្ខស្ស អធិដ្ឋានភាវតោ សព្ពាបិ គតិយោ ឥធ **ទុគ្គតិយោ**។ អថ វា រាគាទិកិលេសេហិ ទូសិតា គតិយោ កាយវចីចិត្តានំ បវត្តិយោតិ ទុគ្គតិយោ, កាយវចីមនោទុច្ចរិតានិ។ **អស្មិំ លោកេ**តិ ឥធ លោកេ មនុស្សគតិយំ វា។ **បរម្ហិ ចា**តិ តតោ អញ្ញាសុ គតីសុ។ **អវិជ្ជាមូលិកា សព្ពា**តិ តា សព្ពាបិ ទុច្ចរិតស្ស វិបត្តិយោ វុត្តនយេន អវិជ្ជាបុព្ពង្គមត្តា អវិជ្ជាមូលិកា ឯវ។ **ឥច្ឆាលោភសមុស្សយា**តិ អសម្បត្តវិសយបរិយេសនលក្ខណាយ ឥច្ឆាយ, សម្បត្តវិសយលុព្ភនលក្ខណេន លោភេន ច សមុស្សិតា ឧបចិតាតិ ឥច្ឆាលោភសមុស្សយា។

យតោតិ យស្មា អវិជ្ជាហេតុ អវិជ្ជាយ និវុតោ ហុត្វា។ **បាបិច្ឆោ**តិ អវិជ្ជាយ បដិច្ឆាទិតត្តា បាបិច្ឆតាយ អាទីនវេ អបស្សន្តោ អសន្តគុណសម្ភាវនេវសេន កោហញ្ញាទីនិ ករោន្តោ បាបិច្ឆោ, លោភេនេវ អត្រិច្ឆតាបិ គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពា។ **អនាទរោ**តិ លោកាធិបតិនោ ឱត្តប្បស្ស អភាវេន សព្រហ្មចារីសុ អាទររហិតោ។ **តតោ**តិ តស្មា អវិជ្ជាបាបិច្ឆតាអហិរិកានោត្តប្បហេតុ ។ **បសវតី**តិ កាយទុច្ចរិតាទិភេទំ បាបំ ឧបចិនតិ។ **អបាយំ តេន គច្ឆតី**តិ តេន តថា បសុតេន បាបេន និរយាទិភេទំ អបាយំ គច្ឆតិ ឧបបជ្ជតិ។

តស្មាតិ យស្មា ឯតេ ឯវំ សព្ពទុច្ចរិតមូលភូតា សព្ពទុគ្គតិបរិក្កិលេសហេតុភូតា ច អវិជ្ជាទយោ, តស្មា ឥច្ឆញ្ច, លោភញ្ច, អវិជ្ជញ្ច, ចសទ្ទេន អហិរិកានោត្តប្បញ្ច **វិរាជយំ** សមុច្ឆេទវសេន បជហំ។ កថំ វិរាជេតីតិ អាហ? **វិជ្ជំ ឧប្បាទយ**ន្តិ, វិបស្សនាបដិបាដិយា ច, មគ្គបដិបាដិយា ច, ឧស្សក្កិត្វា អរហត្តមគ្គវិជ្ជំ អត្តនោ សន្តានេ ឧប្បាទយន្តោ។ **សព្ពា ទុគ្គតិយោ**តិ សព្ពាបិ ទុច្ចរិតសង្ខាតា ទុគ្គតិយោ, វដ្ដទុក្ខស្ស វា អធិដ្ឋានភាវតោ ទុក្ខា, សព្ពា បញ្ចបិ គតិយោ **ជហេ** បជហេយ្យ សមតិក្កមេយ្យ។ កិលេសវដ្ដប្បហានេនេវ ហិ កម្មវដ្ដំ វិបាកវដ្ដញ្ច បហីនំ ហោតីតិ។

តតិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បឋមភាណវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. បញ្ញាបរិហីនសុត្តវណ្ណនា

៤១. ចតុត្ថេ **សុបរិហីនា**តិ សុដ្ឋុ បរិហីនា។ **យេ អរិយាយ បញ្ញាយ បរិហីនា**តិ យេ សត្តា បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ ឧទយព្ពយបដិវិជ្ឈនេន ចតុសច្ចបដិវិជ្ឈនេន ច កិលេសេហិ អារកា ឋិតត្តា អរិយាយ បរិសុទ្ធាយ វិបស្សនាបញ្ញាយ ច មគ្គបញ្ញាយ ច បរិហីនា, តេ លោកិយលោកុត្តរាហិ សម្បត្តីហិ អតិវិយ បរិហីនា មហាជានិកា។ កេ បន តេតិ? យេ កម្មាវរណេន សមន្នាគតា។ តេ ហិ មិច្ឆត្តនិយតភាវតោ ឯកន្តេន បរិហីនា អបរិបុណ្ណា មហាជានិកា។ តេនាហ **"ទុក្ខតិ បាដិកង្ខា"**តិ។ វិបាកាវរណសមង្គិនោបិ បរិហីនា។ អថ វា សុក្កបក្ខេ អបរិហីនា នាម តិវិធាវរណវិរហិតា សម្មាទិដ្ឋិកា កម្មស្សកតញាណេន ច សមន្នាគតា។ សេសំ វុត្តនយានុសារេន វេទិតព្ពំ។

គាថាសុ **បញ្ញាយា**តិ និស្សក្កវចនំ, វិបស្សនាញាណតោ មគ្គញាណតោ ច បរិហានេនាតិ។ សាមិវចនំ វា ឯតំ, យថាវុត្តញាណស្ស បរិហានេនាតិ, ឧប្បាទេតព្ពស្ស អនុប្បាទនមេវ ចេត្ថ បរិហានំ។ **និវិដ្ឋំ នាមរូបស្មិន្តិ** នាមរូបេ ឧបាទានក្ខន្ធបញ្ចកេ "ឯតំ មមា"តិអាទិនា តណ្ហាទិដ្ឋិវសេន អភិនិវិដ្ឋំ អជ្ឈោសិតំ, តតោ ឯវ **ឥទំ សច្ចន្តិ មញ្ញតី**តិ "ឥទមេវ សច្ចំ មោឃមញ្ញ"ន្តិ មញ្ញតិ។ "សទេវកេ លោកេ"តិ វិភត្តិ បរិណាមេតព្ពា។

ឯវំ បឋមគាថាយ សំកិលេសបក្ខំ ទស្សេត្វា ឥទានិ យស្សា អនុប្បត្តិយា នាមរូបស្មិំ មញ្ញនាភិនិវេសេហិ កិលេសវដ្ដំ វត្តតិ, តស្សា ឧប្បត្តិយា វដ្ដស្ស ឧបច្ឆេទោតិ បញ្ញាយ អានុភាវំ បកាសេន្តោ **"បញ្ញា ហិ សេដ្ឋា លោកស្មិ"**ន្តិ គាថមាហ។

តត្ថ **លោកស្មិ**ន្តិ សង្ខារលោកស្មិំ។ សម្មាសម្ពុទ្ធោ វិយ សត្តេសុ, សង្ខារេសុ បញ្ញាសទិសោ ធម្មោ នត្ថិ។ បញ្ញុត្តរា ហិ កុសលា ធម្មា, បញ្ញាយ ច សិទ្ធាយ សព្ពេ អនវជ្ជធម្មា សិទ្ធា ឯវ ហោន្តិ។ តថា ហិ វុត្តំ "សម្មាទិដ្ឋិស្ស សម្មាសង្កប្បោ បហោតី"តិអាទិ (ម. និ. ៣.១៤១; សំ. និ. ៥.១)។ យា បនេត្ថ បញ្ញា អធិប្បេតា, សា សេដ្ឋាតិ ថោមិតា។ យថា ច សា បវត្តតិ, តំ ទស្សេតុំ **"យាយំ និព្ពេធគាមិនី"**តិអាទិ វុត្តំ។ តស្សត្ថោ – យា អយំ បញ្ញា អនិព្ពិទ្ធបុព្ពំ អបទាលិតបុព្ពំ លោភក្ខន្ធាទិំ និព្ពិជ្ឈន្តី បទាលេន្តី គច្ឆតិ បវត្តតីតិ និព្ពេធគាមិនី, យាយ ច តស្មិំ តស្មិំ ភវយោនិគតិវិញ្ញាណដ្ឋិតិសត្តាវាសេសុ សត្តនិកាយេសុ ខន្ធានំ បឋមាភិនិព្ពត្តិសង្ខាតាយ ជាតិយា តំនិមិត្តស្ស ច កម្មភវស្ស បរិក្ខយំ បរិយោសានំ និព្ពានំ អរហត្តញ្ច សម្មា អវិបរីតំ ជានាតិ សច្ឆិករោតិ, អយំ សហវិបស្សនា មគ្គបញ្ញា សេដ្ឋា លោកស្មិន្តិ។

ឥទានិ យថាវុត្តបញ្ញានុភាវសម្បន្នេ ខីណាសវេ អភិត្ថវន្តោ **"តេសំ ទេវា មនុស្សា ចា"**តិ ឱសានគាថមាហ។ តស្សត្ថោ – តេសំ ចតូសុ អរិយសច្ចេសុ បរិញ្ញាទីនំ សោឡសន្នំ កិច្ចានំ និដ្ឋិតត្តា ចតុសច្ចសម្ពោធេន **សម្ពុទ្ធានំ**, សតិវេបុល្លប្បត្តិយា **សតិមតំ**, វុត្តនយេន សមុគ្ឃាតិតសម្មោហត្តា បញ្ញាវេបុល្លប្បត្តិយា **ហាសបញ្ញានំ**, បុព្ពភាគេ វា សីលាទិបារិបូរិតោ បដ្ឋាយ យាវ និព្ពានសច្ឆិកិរិយាយ ហាសវេទតុដ្ឋិបាមោជ្ជពហុលតាយ **ហាសបញ្ញានំ**, សព្ពសោ បរិក្ខីណភវសំយោជនត្តា **អន្តិមសរីរធារីនំ** ខីណាសវានំ ទេវា មនុស្សា ច **បិហយន្តិ** បិយា ហោន្តិ, តព្ភាវំ អធិគន្តុំ ឥច្ឆន្តិ "អហោ បញ្ញានុភាវោ, អហោ វត មយម្បិ ឯទិសា ឯវំ និត្ថិណ្ណសព្ពទុក្ខា ភវេយ្យាមា"តិ។

ចតុត្ថសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. សុក្កធម្មសុត្តវណ្ណនា

៤២. បញ្ចមេ **សុក្កា**តិ ន វណ្ណសុក្កតាយ សុក្កា, សុក្កភាវាយ បន បរមវោទានាយ សំវត្តន្តីតិ និប្ផត្តិសុក្កតាយ សុក្កា។ សរសេនបិ សព្ពេ កុសលា ធម្មា សុក្កា ឯវ កណ្ហភាវបដិបក្ខតោ ។ តេសញ្ហិ ឧប្បត្តិយា ចិត្តំ បភស្សរំ ហោតិ បរិសុទ្ធំ។ **ធម្មា**តិ កុសលា ធម្មា។ **លោក**ន្តិ សត្តលោកំ។ **បាលេន្តី**តិ អាចារសន្ធារណេន មរិយាទំ បបេន្តា រក្ខន្តិ។ **ហិរី ច ឱត្តប្បញ្ចា**តិ ឯត្ថ ហិរិយតិ ហិរិយិតព្ពេន, ហិរិយន្តិ ឯតេនាតិ វា ហិរី។ វុត្តម្បិ ចេតំ "យំ ហិរិយតិ ហិរិយិតព្ពេន, ហិរិយតិ បាបកានំ អកុសលានំ ធម្មានំ សមាបត្តិយា, អយំ វុច្ចតិ ហិរី"តិ (ធ. ស. ៣០)។ ឱត្តប្បតិ ឱត្តប្បិតព្ពេន, ឱត្តប្បន្តិ ឯតេនាតិ វា ឱត្តប្បំ។ វុត្តម្បិចេតំ "យំ ឱត្តប្បតិ ឱត្តប្បិតព្ពេន, ឱត្តប្បតិ បាបកានំ អកុសលានំ ធម្មានំ សមាបត្តិយា, ឥទំ វុច្ចតិ ឱត្តប្ប"ន្តិ (ធ. ស. ៣១)។

តត្ថ អជ្ឈត្តសមុដ្ឋានា ហិរិ, ពហិទ្ធាសមុដ្ឋានំ ឱត្តប្បំ។ អត្តាធិបតេយ្យា ហិរិ, លោកាធិបតេយ្យំ ឱត្តប្បំ។ លជ្ជាសភាវសណ្ឋិតា ហិរិ, ភយសភាវសណ្ឋិតំ ឱត្តប្បំ។ សប្បតិស្សវលក្ខណា ហិរិ, វជ្ជភីរុកភយទស្សាវិលក្ខណំ ឱត្តប្បំ។

តត្ថ អជ្ឈត្តសមុដ្ឋានំ ហិរិំ ចតូហិ ការណេហិ សមុដ្ឋាបេតិ – ជាតិំ បច្ចវេក្ខិត្វា, វយំ បច្ចវេក្ខិត្វា, សូរភាវំ បច្ចវេក្ខិត្វា, ពាហុសច្ចំ បច្ចវេក្ខិត្វា។ កថំ? “បាបករណំ នាមេតំ ន ជាតិសម្បន្នានំ កម្មំ, ហីនជច្ចានំ កេវដ្ដាទីនំ កម្មំ, មាទិសស្ស ជាតិសម្បន្នស្ស ឥទំ កម្មំ កាតុំ ន យុត្ត”ន្តិ ឯវំ តាវ ជាតិំ បច្ចវេក្ខិត្វា បាណាតិបាតាទិបាបកម្មំ អករោន្តោ ហិរិំ សមុដ្ឋាបេតិ។ តថា “បាបករណំ នាមេតំ ទហរេហិ កត្តព្ពកម្មំ, មាទិសស្ស វយេ ឋិតស្ស ឥទំ កម្មំ កាតុំ ន យុត្ត”ន្តិ ឯវំ វយំ បច្ចវេក្ខិត្វា បាណាតិបាតាទិបាបកម្មំ អករោន្តោ ហិរិំ សមុដ្ឋាបេតិ។ តថា “បាបករណំ នាមេតំ ទុព្ពលជាតិកានំ កម្មំ, មាទិសស្ស សូរភាវសម្បន្នស្ស ឥទំ កម្មំ កាតុំ ន យុត្ត”ន្តិ ឯវំ សូរភាវំ បច្ចវេក្ខិត្វា បាណាតិបាតាទិបាបកម្មំ អករោន្តោ ហិរិំ សមុដ្ឋាបេតិ។ តថា “បាបករណំ នាមេតំ អន្ធពាលានំ កម្មំ, ន បណ្ឌិតានំ, មាទិសស្ស បណ្ឌិតស្ស ពហុស្សុតស្ស ឥទំ កម្មំ កាតុំ ន យុត្ត”ន្តិ ឯវំ ពាហុសច្ចំ បច្ចវេក្ខិត្វា បាណាតិបាតាទិបាបកម្មំ អករោន្តោ ហិរិំ សមុដ្ឋាបេតិ។ ឯវំ អជ្ឈត្តសមុដ្ឋានំ ហិរិំ ចតូហិ ការណេហិ សមុដ្ឋាបេតិ។ សមុដ្ឋាបេត្វា ច បន អត្តនោ ចិត្តេ ហិរិំ បវេសេត្វា បាបកម្មំ ន ករោតិ។ ឯវំ ហិរី អជ្ឈត្តសមុដ្ឋានា នាម ហោតិ។

កថំ ឱត្តប្បំ ពហិទ្ធាសមុដ្ឋានំ នាម? “សចេ ត្វំ បាបកម្មំ ករិស្សសិ, ចតូសុ បរិសាសុ គរហប្បត្តោ ភវិស្សសិ។

> “គរហិស្សន្តិ តំ វិញ្ញូ, អសុចឹ នាគរិកោ យថា;
> វជ្ជិតោ សីលវន្តេហិ, កថំ ភិក្ខុ ករិស្សសី”តិ។ –

បច្ចវេក្ខន្តោ ហិ ពហិទ្ធាសមុដ្ឋិតេន ឱត្តប្បេន បាបកម្មំ ន ករោតិ។ ឯវំ ឱត្តប្បំ ពហិទ្ធាសមុដ្ឋានំ នាម ហោតិ។

កថំ ហិរី អត្តាធិបតេយ្យា នាម? ឥធេកច្ចោ កុលបុត្តោ អត្តានំ អធិបតិំ ជេដ្ឋកំ កត្វា “មាទិសស្ស សទ្ធាបព្ពជិតស្ស ពហុស្សុតស្ស ធុតវាទិស្ស ន យុត្តំ បាបកម្មំ កាតុ”ន្តិ បាបកម្មំ ន ករោតិ។ ឯវំ ហិរី អត្តាធិបតេយ្យា នាម ហោតិ។ តេនាហ ភគវា –

> “សោ អត្តានំយេវ អធិបតិំ ករិត្វា អកុសលំ បជហតិ, កុសលំ ភាវេតិ, សាវជ្ជំ បជហតិ, អនវជ្ជំ ភាវេតិ, សុទ្ធមត្តានំ បរិហរតី”តិ (អ. និ. ៣.៤០)។

កថំ ឱត្តប្បំ លោកាធិបតេយ្យំ នាម? ឥធេកច្ចោ កុលបុត្តោ លោកំ អធិបតិំ ជេដ្ឋកំ កត្វា បាបកម្មំ ន ករោតិ។ យថាហ –

> “មហា ខោ បនាយំ លោកសន្និវាសោ។ មហន្តស្មិំ ខោ បន លោកសន្និវាសេ សន្តិ សមណព្រាហ្មណា ឥទ្ធិមន្តោ ទិព្ពចក្ខុកា បរចិត្តវិទុនោ , តេ ទូរតោបិ បស្សន្តិ, អាសន្នាបិ ន ទិស្សន្តិ, ចេតសាបិ ចិត្តំ បជានន្តិ, តេបិ មំ ឯវំ ជានិស្សន្តិ ‘បស្សថ ភោ ឥមំ កុលបុត្តំ, សទ្ធា អគារស្មា អនគារិយំ បព្ពជិតោ សមានោ វោកិណ្ណោ វិហរតិ បាបកេហិ អកុសលេហិ ធម្មេហី’តិ។ សន្តិ ទេវតា ឥទ្ធិមន្តិនិយោ ទិព្ពចក្ខុកា បរចិត្តវិទុនិយោ, តា ទូរតោបិ បស្សន្តិ, អាសន្នាបិ ន ទិស្សន្តិ, ចេតសាបិ ចិត្តំ បជានន្តិ, តាបិ មំ ឯវំ ជានិស្សន្តិ ‘បស្សថ ភោ ឥមំ, កុលបុត្តំ, សទ្ធា អគារស្មា អនគារិយំ បព្ពជិតោ សមានោ វោកិណ្ណោ វិហរតិ បាបកេហិ អកុសលេហិ ធម្មេហី’តិ។ សោ លោកំយេវ អធិបតិំ កត្វា អកុសលំ បជហតី”តិ (អ. និ. ៣.៤០)។

ឯវំ លោកាធិបតេយ្យំ ឱត្តប្បំ។

លជ្ជាសភាវសណ្ឋិតាតិ ឯត្ថ លជ្ជាតិ លជ្ជនាការោ, តេន សភាវេន សណ្ឋិតា ហិរី។ ភយន្តិ អបាយភយំ, តេន សភាវេន សណ្ឋិតំ ឱត្តប្បំ។ តទុភយំ បាបបរិវជ្ជនេ បាកដំ ហោតិ។ តត្ថ យថា ទ្វីសុ អយោគុឡេសុ ឯកោ សីតលោ ភវេយ្យ គូថមក្ខិតោ, ឯកោ ឧណ្ហោ អាទិត្តោ។ តេសុ យថា សីតលំ គូថមក្ខិតត្តា ជិគុច្ឆន្តោ វិញ្ញុជាតិកោ ន គណ្ហាតិ, ឥតរំ ទាហភយេន, ឯវំ បណ្ឌិតោ លជ្ជាយ ជិគុច្ឆន្តោ បាបំ ន ករោតិ, ឱត្តប្បេន អបាយភីតោ បាបំ ន ករោតិ។ ឯវំ លជ្ជាសភាវសណ្ឋិតា ហិរិ, ភយសភាវសណ្ឋិតំ ឱត្តប្បំ។

កថំ សប្បតិស្សវលក្ខណា ហិរិ, វជ្ជភីរុកភយទស្សាវិលក្ខណំ ឱត្តប្បំ? ឯកច្ចោ ហិ ជាតិមហត្តបច្ចវេក្ខណា, សត្ថុមហត្តបច្ចវេក្ខណា, ទាយជ្ជមហត្តបច្ចវេក្ខណា, សព្រហ្មចារិមហត្តបច្ចវេក្ខណាតិ ចតូហិ ការណេហិ តត្ថ គារវេន សប្បតិស្សវលក្ខណំ ហិរឹ សមុដ្ឋាបេត្វា បាបំ ន ករោតិ, ឯកច្ចោ អត្តានុវាទភយំ, បរានុវាទភយំ, ទណ្ឌភយំ, ទុគ្គតិភយន្តិ ចតូហិ ការណេហិ វជ្ជតោ ភាយន្តោ វជ្ជភីរុកភយទស្សាវិលក្ខណំ ឱត្តប្បំ សមុដ្ឋាបេត្វា បាបំ ន ករោតិ។ ឯត្ថ ច អជ្ឈត្តសមុដ្ឋានាទិតា ហិរោត្តប្បានំ តត្ថ តត្ថ បាកដភាវេន វុត្តា, ន បន នេសំ កទាចិ អញ្ញមញ្ញវិប្បយោគោ។ ន ហិ លជ្ជនំ និព្ភយំ, បាបភយំ វា អលជ្ជនំ អត្ថីតិ។

ឥមេ ចេ, ភិក្ខវេ, ទ្វេ សុក្កា ធម្មា លោកំ ន បាលេយ្យុន្តិ ភិក្ខវេ, ឥមេ ទ្វេ អនវជ្ជធម្មា យទិ លោកំ ន រក្ខេយ្យុំ, លោកបាលកា យទិ ន ភវេយ្យុំ។ **នយិធ បញ្ញាយេថ មាតាតិ** ឥធ ឥមស្មឹ លោកេ ជនិកា មាតា “អយំ មេ មាតា”តិ គរុចិត្តីការវសេន ន បញ្ញាយេថ, “អយំ មាតា”តិ ន លព្ភេយ្យ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **មាតុច្ឆាតិ** មាតុភគិនី។ **មាតុលានីតិ** មាតុលភរិយា។ **គរូនន្តិ** មហាបិតុចូឡបិតុជេដ្ឋភាតុអាទីនំ គរុដ្ឋានិយានំ។ **សម្ភេទន្តិ** សង្ករំ, មរិយាទភេទំ វា។ **យថា អជេឡកាតិ**អាទីហិ ឧបមំ ទស្សេតិ។ ឯតេ ហិ សត្តា “អយំ មេ មាតា”តិ វា “មាតុច្ឆា”តិ វា គរុចិត្តីការវសេន ន ជានន្តិ, យំ វត្ថុំ និស្សាយ ឧប្បន្នា, តត្ថបិ វិប្បដិបជ្ជន្តិ។ តស្មា ឧបមំ អាហរន្តោ អជេឡកាទយោ អាហរិ។ អយញ្ហេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – យថា អជេឡកាទយោ តិរច្ឆានា ហិរោត្តប្បរហិតា មាតាទិសញ្ញំ អកត្វា ភិន្នមរិយាទា សព្ពត្ថ សម្ភេទេន វត្តន្តិ, ឯវមយំ មនុស្សលោកោ យទិ លោកបាលកធម្មា ន ភវេយ្យុំ, សព្ពត្ថ សម្ភេទេន វត្តេយ្យ។ យស្មា បនិមេ លោកបាលកធម្មា លោកំ បាលេន្តិ, តស្មា នត្ថិ សម្ភេទោតិ។

គាថាសុ **យេសំ ចេ ហិរិឱត្តប្បន្តិ ចេតិ** និបាតមត្តំ។ យេសំ សត្តានំ ហិរី ច ឱត្តប្បញ្ច សព្ពទាវ សព្ពកាលមេវ ន វិជ្ជតិ ន ឧបលព្ភតិ។ **វោក្កន្តា សុក្កមូលា តេតិ** តេ សត្តា កុសលមូលបច្ឆេទាវហស្សាបិ កម្មស្ស ករណតោ កុសលកម្មានំ បតិដ្ឋានភូតានំ ហិរោត្តប្បានមេវ វា អភាវតោ កុសលតោ វោក្កមិត្វា, អបសក្កិត្វា, ឋិតត្តា វោក្កន្តា សុក្កមូលា, បុនប្បុនំ ជាយនមីយនសភាវត្តា ជាតិមរណគាមិនោ សំសារំ នាតិវត្តន្តីតិ អត្ថោ។

យេសញ្ច ហិរិឱត្តប្បន្តិ យេសំ បន បរិសុទ្ធមតីនំ សត្តានំ ហិរី ច ឱត្តប្បញ្ចាតិ ឥមេ ធម្មា សទា សព្ពកាលំ រត្តិន្ទិវំ នវមជ្ឈិមត្ថេរកាលេសុ សម្មា ឧបគម្ម ឋិតា បាបា ជិគុច្ឆន្តា ភាយន្តា តទង្គាទិវសេន បាបំ បជហន្តា។ **វិរូឡ្ហព្រហ្មចរិយាតិ** សាសនព្រហ្មចរិយេ មគ្គព្រហ្មចរិយេ ច វិរូឡ្ហឹ អាបន្នា, អគ្គមគ្គាធិគមេន សព្ពសោ សន្តកិលេសតាយ សន្តគុណតាយ វា **សន្តោ**, បុនព្ភវស្ស ខេបិតត្តា **ខីណបុនព្ភវា** ហោន្តីតិ។

បញ្ចមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. អជាតសុត្តវណ្ណនា

៤៣. ឆដ្ឋេ **អត្ថិ, ភិក្ខវេតិ** កា ឧប្បត្តិ? ឯកទិវសំ កិរ ភគវតា អនេកបរិយាយេន សំសារេ អាទីនវំ បកាសេត្វា តទុបសមនាទិវសេន និព្ពានបដិសំយុត្តាយ ធម្មទេសនាយ កតាយ ភិក្ខូនំ ឯតទហោសិ “អយំ សំសារោ ភគវតា អវិជ្ជាទីហិ ការណេហិ សហេតុកោ វុត្តោ, និព្ពានស្ស បន តទុបសមស្ស ន កិញ្ចិ ការណំ វុត្តំ, តយិទំ អហេតុកំ កថំ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថេន ឧបលព្ភតី”តិ។ អថ ភគវា តេសំ ភិក្ខូនំ វិមតិវិធមនត្ថញ្ចេវ, “ឥធ សមណព្រាហ្មណានំ ‘និព្ពានំ និព្ពាន’ន្តិ វាចាវត្ថុមត្តមេវ, នត្ថិ ហិ បរមត្ថតោ និព្ពានំ នាម អនុបលព្ភមានសភាវត្តា”តិ លោកាយតិកាទយោ វិយ វិប្បដិបន្នានំ ពហិទ្ធា ច បុថុទិដ្ឋិគតិកានំ មិច្ឆាវាទភញ្ជនត្ថញ្ច, អមតមហានិព្ពានស្ស បរមត្ថតោ អត្ថិភាវទីបនត្ថំ តស្ស ច និស្សរណភាវាទិអានុភាវវន្តតាទីបនត្ថំ បីតិវេគេន ឧទានវសេន ឥទំ សុត្តំ អភាសិ។ តថា ហិ ឥទំ សុត្តំ ឧទានេបិ (ឧទា. ៧២-៧៤) សង្គីតំ។

តត្ថ **អត្ថីតិ** វិជ្ជតិ បរមត្ថតោ ឧបលព្ភតិ។ **អជាតំ អភូតំ អកតំ អសង្ខតន្តិ** សព្ពានិបិ បទានិ អញ្ញមញ្ញវេវចនានិ។ អថ វា វេទនាទយោ វិយ ហេតុបច្ចយសមវាយសង្ខាតាយ ការណសាមគ្គិយា ន ជាតំ ន និព្ពត្តន្តិ **អជាតំ**។ ការណេន វិនា សយមេវ ន ភូតំ ន បាតុភូតំ ន ឧប្បន្នន្តិ **អភូតំ**។ ឯវំ អជាតត្តា អភូតត្តា ច យេន កេនចិ ការណេន ន កតន្តិ **អកតំ**។ ជាតភូតកតសភាវោ ច នាមរូបាទីនំ សង្ខតធម្មានំ ហោតិ, ន អសង្ខតសភាវស្ស និព្ពានស្សាតិ ទស្សនត្ថំ **អសង្ខតន្តិ** វុត្តំ។ បដិលោមតោ វា សមេច្ច សម្ភុយ្យ បច្ចយេហិ កតន្តិ សង្ខតំ, តថា ន សង្ខតំ, សង្ខតលក្ខណរហិតន្តិ ច **អសង្ខតន្តិ** ឯវំ អនេកេហិ ការណេហិ និព្ពត្តិតភាវេ បដិសិទ្ធេ “សិយា នុ ខោ ឯកេនេវ ការណេន កត”ន្តិ អាសង្កាយំ “ន កេនចិ កត”ន្តិ ទស្សនត្ថំ **“អកត”ន្តិ** វុត្តំ។ ឯវំ អប្បច្ចយម្បិ សមានំ “សយមេវ នុ ខោ ឥទំ ភូតំ បាតុភូត”ន្តិ អាសង្កាយំ តន្និវត្តនត្ថំ **“អភូត”ន្តិ** វុត្តំ។ អយញ្ច

ឯតស្ស អសង្ខតាកតាភូតភាវោ សព្ពេន សព្ពំ អជាតិធម្មត្តាតិ ទស្សេតុំ **“អជាត”**ន្តិ វុត្តន្តិ។ ឯវមេតេសំ ចតុន្នម្បិ បទានំ សាត្ថកភាវោ វេទិតព្ពោ។

ឥតិ ភគវា “អត្ថិ, ភិក្ខវេ, អជាតំ អភូតំ អកតំ អសង្ខត”ន្តិ បរមត្ថតោ និព្ពានស្ស អត្ថិភាវំ វត្វា តត្ថ ហេតុំ ទស្សេន្តោ **“នោ ចេតំ, ភិក្ខវេ”**តិអាទិមាហ។ តស្សាយំ សង្ខេបោ – ភិក្ខវេ, យទិ អជាតាទិសភាវា អសង្ខតា ធាតុ ន អភវិស្ស ន សិយា, ឥធ លោកេ ជាតាទិសភាវស្ស រូបាទិក្ខន្ធបញ្ចកសង្ខាតស្ស សង្ខារគតស្ស និស្សរណំ អនវសេសវូបសមោ ន បញ្ញាយេយ្យ ន ឧបលព្ភេយ្យ ន សម្ភវេយ្យ។ និព្ពានញ្ហិ អារម្មណំ កត្វា បវត្តមានា សម្មាទិដ្ឋិអាទយោ អរិយមគ្គធម្មា អនវសេសតោ កិលេសេ សមុច្ឆិន្ទន្តិ, តេនេត្ថ សព្ពស្សបិ វដ្ដទុក្ខស្ស អប្បវត្តិ អបគមោ និស្សរណំ បញ្ញាយតិ។

ឯវំ ព្យតិរេកវសេន និព្ពានស្ស អត្ថិភាវំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អន្វយវសេនបិ តំ ទស្សេតុំ **“យស្មា ច ខោ”**តិអាទិ វុត្តំ, តំ វុត្តត្ថមេវ។ ឯត្ថ ច យស្មា “អបច្ចយា ធម្មា, អសង្ខតា ធម្មា (ធ. ស. ទុកមាតិកា ៧, ៨)។ អត្ថិ, ភិក្ខវេ, តទាយតនំ, យត្ថ នេវ បថវី (ឧទា. ៧១)។ ឥទម្បិ ខោ ឋានំ ទុទ្ទសំ យទិទំ សព្ពសង្ខារសមថោ សព្ពូបធិបដិនិស្សគ្គោ (មហាវ. ៧; ម. និ. ១.២៨១)។ អសង្ខតញ្ច វោ, ភិក្ខវេ, ធម្មំ ទេសេស្សាមិ អសង្ខតគាមិនិញ្ច បដិបទ”ន្តិអាទីហិ (សំ. និ. ៤.៣៦៦) អនេកេហិ សុត្តបទេហិ “អត្ថិ, ភិក្ខវេ, អជាត”ន្តិ ឥមិនាបិ សុត្តេន និព្ពានធាតុយា បរមត្ថតោ សព្ភាវោ សព្ពលោកំ អនុកម្បមានេន សម្មាសម្ពុទ្ធេន ទេសិតោ, តស្មា ន បដិក្ខិបិតព្ពំ។ តត្ថ អប្បច្ចក្ខការីនម្បិ វិញ្ញូនំ កង្ខា វា វិមតិ វា នត្ថិ ឯវ។ យេ បន អពុទ្ធិបុគ្គលា, តេសំ វិមតិវិនោទនត្ថំ អយមេត្ថ អធិប្បាយនិទ្ធារណមុខេន យុត្តិវិចារណា – យថា បរិញ្ញេយ្យតាយ សឧត្តរានំ កាមានំ រូបានញ្ច បដិបក្ខភូតំ តព្ពិធុរសភាវំ និស្សរណំ បញ្ញាយតិ, ឯវំ តំសភាវានំ សព្ពេសំ សង្ខតធម្មានំ បដិបក្ខភូតេន តព្ពិធុរសភាវេន និស្សរណេន ភវិតព្ពំ។ យញ្ចេតំ និស្សរណំ, សា អសង្ខតា ធាតុ។ កិញ្ច ភិយ្យោ, សង្ខតធម្មារម្មណំ វិបស្សនាញាណំ អបិ អនុលោមញាណំ កិលេសេ សមុច្ឆេទវសេន បជហិតុំ ន សក្កោតិ, តថា សម្មុតិសច្ចារម្មណំ បឋមជ្ឈានាទីសុ ញាណំ វិក្ខម្ភនវសេនេវ កិលេសេ បជហតិ, ន សមុច្ឆេទវសេន។ ឥតិ សង្ខតធម្មារម្មណស្ស សម្មុតិសច្ចារម្មណស្ស ច ញាណស្ស កិលេសានំ សមុច្ឆេទប្បហានេ អសមត្ថភាវតោ តេសំ សមុច្ឆេទប្បហានករស្ស អរិយមគ្គញាណស្ស តទុភយវិបរីតសភាវេន អារម្មណេន ភវិតព្ពំ , សា អសង្ខតា ធាតុ។ តថា “អត្ថិ, ភិក្ខវេ, អជាតំ អភូតំ អកតំ អសង្ខត”ន្តិ ឥទំ និព្ពានស្ស បរមត្ថតោ អត្ថិភាវជោតកវចនំ អវិបរីតត្ថំ ភគវតា ភាសិតត្តា។ យញ្ហិ ភគវតា ភាសិតំ, តំ អវិបរីតត្ថំ បរមត្ថន្តិ យថា តំ “សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចា, សព្ពេ សង្ខារា ទុក្ខា, សព្ពេ ធម្មា អនត្តា”តិ (ធ. ប. ២៧៧-២៧៩; ចូឡនិ. ហេមកមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៥៦)។ តថា និព្ពានសទ្ទោ កត្ថចិ វិសយេ យថាភូតបរមត្ថវិសយោ ឧបចារវុត្តិសព្ភាវតោ សេយ្យថាបិ សីហសទ្ទោ។ អថ វា អត្ថេវ បរមត្ថតោ អសង្ខតាធាតុ ឥតរតព្ពិបរីតវិនិមុត្តសភាវត្តា សេយ្យថាបិ បថវីធាតុ វេទនាតិ។ ឯវមាទីហិ នយេហិ យុត្តិតោបិ អសង្ខតាយ ធាតុយា បរមត្ថតោ អត្ថិភាវោ វេទិតព្ពោ។

គាថាសុ **ជាត**ន្តិ ជាយនដ្ឋេន ជាតំ, ជាតិលក្ខណប្បត្តន្តិ អត្ថោ។ **ភូត**ន្តិ ភវនដ្ឋេន ភូតំ, អហុត្វា សម្ភូតន្តិ អត្ថោ។ **សមុប្បន្ន**ន្តិ សហិតភាវេន ឧប្បន្នំ, សហិតេហិ ធម្មេហិ ច ឧប្បន្នន្តិ អត្ថោ។ **កត**ន្តិ ការណភូតេហិ បច្ចយេហិ និព្ពត្តិតំ។ **សង្ខត**ន្តិ តេហិយេវ សមេច្ច សម្ភុយ្យ កតន្តិ សង្ខតំ, សព្ពមេតំ បច្ចយនិព្ពត្តស្ស អធិវចនំ។ និច្ចសារាទិវិរហិតតោ **អទ្ធុវំ**។ ជរាយ មរណេន ច ឯកន្តេនេវ សង្ឃដិតំ សំសដ្ឋន្តិ **ជរាមរណសង្ឃាតំ**។ “ជរាមរណសង្ឃដ្ដ”ន្តិបិ បឋន្តិ, ជរាយ មរណេន ច ឧបទ្ទុតំ បីឡិតន្តិ អត្ថោ។ អក្ខិរោគាទីនំ អនេកេសំ រោគានំ នីឡំ កុលាវកន្តិ **រោគនីឡំ**។ សរសតោ ឧបក្កមតោ ច បភង្គុបរមសីលតាយ **បភង្គុរំ**។

ចតុព្ពិធោ អាហារោ ច តណ្ហាសង្ខាតា នេត្តិ ច បភវោ សមុដ្ឋានំ ឯតស្សាតិ **អាហារនេត្តិប្បភវំ**។ សព្ពោបិ វា បច្ចយោ អាហារោ។ ឥធ បន តណ្ហាយ នេត្តិគ្គហណេន គហិតត្តា តណ្ហាវជ្ជោ វេទិតព្ពោ។ តស្មា អាហារោ ច នេត្តិ ច បភវោ ឯតស្សាតិ អាហារនេត្តិប្បភវំ។ អាហារោ ឯវ វា នយនដ្ឋេន បវត្តនដ្ឋេន នេត្តីតិ ឯវម្បិ អាហារនេត្តិប្បភវំ។ **នាលំ តទភិនន្ទិតុ**ន្តិ តំ ឧបាទានក្ខន្ធបញ្ចកំ ឯវំ បច្ចយាធីនវុត្តិកំ, តតោ ឯវ អនិច្ចំ, ទុក្ខញ្ច តណ្ហាទិដ្ឋីហិ អភិនន្ទិតុំ អស្សាទេតុំ ន យុត្តំ។

តស្ស និស្សរណន្តិ “ជាតំ ភូត”ន្តិអាទិនា វុត្តស្ស តស្ស សក្កាយស្ស និស្សរណំ និក្កមោ អនុបសន្តសភាវស្ស រាគាទិកិលេសស្ស សព្ពសង្ខារស្ស ច អភាវេន តទុបសមភាវេន បសត្ថភាវេន ច **សន្តំ**, តក្កញាណស្ស អគោចរភាវតោ **អតក្កាវចរំ**, និច្ចដ្ឋេន **ធុវំ**, តតោ ឯវ **អជាតំ អសមុប្បន្នំ**, សោកហេតូនំ អភាវតោ **អសោកំ**, វិគតរាគាទិរជត្តា **វិរជំ**, សំសារទុក្ខដ្ដិតេហិ បដិបជ្ជិតព្ពត្តា **បទំ**, ជាតិអាទិទុក្ខធម្មានំ និរោធហេតុតាយ **និរោធោ ទុក្ខធម្មានំ**, សព្ពសង្ខារានំ ឧបសមហេតុតាយ **សង្ខារូបសមោ**, តតោ ឯវ អច្ចន្តសុខតាយ **សុខោ**តិ

សព្ពបទេហិ អមតមហានិព្ពានមេវ ថោមេតិ។ ឯវំ ភគវា បឋមគាថាយ ព្យតិរេកវសេន, ទុតិយគាថាយ អន្វយវសេន ច និព្ពានំ វិភាវេសិ។

ឆដ្ឋសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. និព្ពានធាតុសុត្តវណ្ណនា

៤៤. សត្តមេ **ទ្វេមា**តិ ទ្វេ ឥមា។ **វានំ** វុច្ចតិ តណ្ហា, និក្ខន្តំ វានតោ, នត្ថិ វា ឯត្ថ វានំ, ឥមស្មឹ វា អធិគតេ វានស្ស អភាវោតិ និព្ពានំ, តទេវ និស្សត្តនិជ្ជីវដ្ឋេន សភាវធារណដ្ឋេន ច ធាតូតិ **និព្ពានធាតុ**។ យទិបិ តស្សា បរមត្ថតោ ភេទោ នត្ថិ, បរិយាយេន បន បញ្ញាយតីតិ តំ បរិយាយភេទំ សន្ធាយ “ទ្វេមា, ភិក្ខវេ, និព្ពានធាតុយោ”តិ វត្វា យថាធិប្បេតប្បភេទំ ទស្សេតុំ “**សឧបាទិសេសា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ តណ្ហាទីហិ ផលភាវេន ឧបាទីយតីតិ ឧបាទិ, ខន្ធបញ្ចកំ។ ឧបាទិយេវ សេសោតិ ឧបាទិសេសោ, សហ ឧបាទិសេសេនាតិ **សឧបាទិសេសា**, តទភាវតោ **អនុបាទិសេសា**។

អរហន្តិ អារកកិលេសោ, ទូរកិលេសោតិ អត្ថោ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

> “កថញ្ច, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ អរហំ ហោតិ, អារកាស្ស ហោន្តិ បាបកា អកុសលា ធម្មា, សំកិលេសិកា បោនោព្ភវិកា, សទរា ទុក្ខវិបាកា, អាយតឹ ជាតិជរាមរណិយា។ ឯវំ ខោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ អរហំ ហោតី”តិ (ម. និ. ១.៤៣៤)។

ខីណាសវោតិ កាមាសវាទយោ ចត្តារោបិ អាសវា អរហតោ ខីណា សមុច្ឆិន្នា បហីនា បដិប្បស្សទ្ធា អភព្ពុប្បត្តិកា ញាណគ្គិនា ទឌ្ឍាតិ ខីណាសវោ។ **វុសិតវា**តិ គរុសំវាសេបិ អរិយមគ្គេបិ ទសសុ អរិយវាសេសុបិ វសិ បរិវសិ បរិវុដ្ឋោ វុដ្ឋវាសោ ចិណ្ណចរណោតិ វុសិតវា។ **កតករណីយោ**តិ បុថុជ្ជនកល្យាណកំ ឧបាទាយ សត្ត សេខា ចតូហិ មគ្គេហិ ករណីយំ ករោន្តិ នាម, ខីណាសវស្ស សព្ពករណីយានិ កតានិ បរិយោសិតានិ, នត្ថិ ឧត្តរិ ករណីយំ ទុក្ខក្ខយាធិគមាយាតិ **កតករណីយោ**។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

> “តស្ស សម្មា វិមុត្តស្ស, សន្តចិត្តស្ស ភិក្ខុនោ;
> កតស្ស បដិចយោ នត្ថិ, ករណីយំ ន វិជ្ជតី”តិ។ (អ. និ. ៦.៥៥; មហាវ. ២៤៤);

ឱហិតភារោតិ តយោ ភារា – ខន្ធភារោ, កិលេសភារោ, អភិសង្ខារភារោតិ។ តស្សិមេ តយោបិ ភារា ឱហិតា ឱរោបិតា និក្ខិត្តា បាតិតាតិ ឱហិតភារោ។ **អនុប្បត្តសទត្ថោ**តិ អនុប្បត្តោ សទត្ថំ, សកត្ថន្តិ វុត្តំ ហោតិ, ककारស្ស ទការោ កតោ។ អនុប្បត្តោ សទត្ថោ ឯតេនាតិ អនុប្បត្តសទត្ថោ, សទត្ថោតិ ច អរហត្តំ វេទិតព្ពំ។ តញ្ហិ អត្តុបនិពន្ធដ្ឋេន អត្តនោ អវិជហនដ្ឋេន អត្តនោ បរមត្ថេន ច អត្តនោ អត្ថត្តា សកត្ថោ ហោតិ។ **បរិក្ខីណភវសំយោជនោ**តិ កាមរាគសំយោជនំ, បដិឃសំយោជនំ, មានទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាសីលព្ពតបរាមាសភវរាគឥស្សាមច្ឆរិយអវិជ្ជាសំយោជនន្តិ ឥមានិ សត្តេ ភវេសុ។ ភវំ វា ភវេន សំយោជេន្តិ ឧបនិពន្ធន្តីតិ ភវសំយោជនានិ នាម។ តានិ អរហតោ បរិក្ខីណានិ, បហីនានិ, ញាណគ្គិនា, ទឌ្ឍានីតិ បរិក្ខីណភវសំយោជនោ។ **សម្មទញ្ញា វិមុត្តោ**តិ ឯត្ថ **សម្មទញ្ញា**តិ សម្មា អញ្ញាយ, ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ខន្ធានំ ខន្ធដ្ឋំ, អាយតនានំ អាយតនដ្ឋំ, ធាតូនំ សុញ្ញដ្ឋំ, ទុក្ខស្ស បីឡនដ្ឋំ, សមុទយស្ស បភវដ្ឋំ, និរោធស្ស សន្តដ្ឋំ, មគ្គស្ស ទស្សនដ្ឋំ “សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចា”តិ ឯវមាទិភេទំ វា សម្មា យថាភូតំ អញ្ញាយ ជានិត្វា តីរយិត្វា តុលយិត្វា វិភាវេត្វា វិភូតំ កត្វា។ **វិមុត្តោ**តិ ទ្វេ វិមុត្តិយោ ចិត្តស្ស ច វិមុត្តិ និព្ពានញ្ច។ អរហា ហិ សព្ពកិលេសេហិ វិមុត្តត្តា ចិត្តវិមុត្តិយាបិ វិមុត្តោ, និព្ពានេបិ វិមុត្តោតិ។ តេន វុត្តំ “សម្មទញ្ញា វិមុត្តោ”តិ។

តស្ស តិដ្ឋន្តេវ បញ្ចិន្ទ្រិយានីតិ តស្ស អរហតោ ចរិមភវហេតុភូតំ កម្មំ យាវ ន ខីយតិ, តាវ តិដ្ឋន្តិយេវ ចក្ខាទីនិ បញ្ចិន្ទ្រិយានិ។ **អវិឃាតត្តា**តិ អនុប្បាទនិរោធវសេន អនិរុទ្ធត្តា។ **មនាបាមនាប**ន្តិ ឥដ្ឋានិដ្ឋំ រូបាទិគោចរំ។ **បច្ចនុភោតី**តិ វិន្ទតិ បដិលភតិ។ **សុខទុក្ខំ បដិសំវេទេតី**តិ វិបាកភូតំ សុខញ្ច ទុក្ខញ្ច បដិសំវេទេតិ តេហិ ទ្វារេហិ បដិលភតិ។

ឯត្តាវតា ឧបាទិសេសំ ទស្សេត្វា ឥទានិ សឧបាទិសេសំ និព្ពានធាតុំ ទស្សេតុំ “**តស្ស យោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **តស្សា**តិ តស្ស សឧបាទិសេសស្ស សតោ អរហតោ។ **យោ រាគក្ខយោ**តិ រាគស្ស ខយោ ខីណាការោ អភាវោ

អច្ចន្តមនុប្បាទោ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ ឯត្តាវតា រាគាទិក្ខយោ សឧបាទិសេសា និព្ពានធាតូតិ ទស្សិតំ ហោតិ។

ឥធេវាតិ ឥមស្មឹយេវ អត្តភាវេ។ **សព្ពវេទយិតានី**តិ សុខាទយោ សព្ពា អព្យាកតវេទនា, កុសលាកុសលវេទនា បន បុព្ពេយេវ បហីនាតិ។ **អនភិនន្ទិតានី**តិ តណ្ហាទីហិ ន អភិនន្ទិតានិ។ **សីតិភវិស្សន្តី**តិ អច្ចន្តវូបសមេន សង្ខារទរថបដិប្បស្សទ្ធិយា សីតលី ភវិស្សន្តិ, អប្បដិសន្ធិកនិរោធេន និរុជ្ឈិស្សន្តីតិ អត្ថោ។ ន កេវលំ វេទយិតានិយេវ, សព្ពេបិ បន ខីណាសវសន្តានេ បញ្ចក្ខន្ធា និរុជ្ឈិស្សន្តិ, វេទយិតសីសេន ទេសនា កតា។

គាថាសុ **ចក្ខុមតា**តិ ពុទ្ធចក្ខុ, ធម្មចក្ខុ, ទិព្ពចក្ខុ, បញ្ញាចក្ខុ, សមន្តចក្ខូតិ បញ្ចហិ ចក្ខូហិ ចក្ខុមតា។ **អនិស្សិតេនា**តិ តណ្ហាទិដ្ឋិនិស្សយវសេន កញ្ចិ ធម្មំ អនិស្សិតេន, រាគពន្ធនាទីហិ វា អពន្ធេន។ **តាទិនា**តិ ឆឡង្គុបេក្ខាវសេន សព្ពត្ថ ឥដ្ឋាទីសុ ឯកសភាវតាសង្ខាតេន តាទិលក្ខណេន តាទិនា។ **ទិដ្ឋធម្មិកា**តិ ឥមស្មឹ អត្តភាវេ ភវា វត្តមានា។ **ភវនេត្តិសង្ខយា**តិ ភវនេត្តិយា តណ្ហាយ បរិក្ខយា។ **សម្បរាយិកា**តិ សម្បរាយេ ខន្ធភេទតោ បរភាគេ ភវា។ **យម្ហី**តិ យស្មឹ អនុបាទិសេសនិព្ពានេ។ **ភវានី**តិ លិង្គវិបល្លាសេន វុត្តំ, ឧបបត្តិភវា សព្ពសោ អនវសេសា និរុជ្ឈន្តិ, ន បវត្តន្តិ។

តេតិ តេ ឯវំ វិមុត្តចិត្តា។ **ធម្មសារាធិគមា**តិ វិមុត្តិសារត្តា ឥមស្ស ធម្មវិនយស្ស, ធម្មេសុ សារភូតស្ស អរហត្តស្ស អធិគមនតោ។ **ខយេ**តិ រាគាទិក្ខយភូតេ និព្ពានេ **រតា** អភិរតា។ អថ វា និច្ចភាវតោ សេដ្ឋភាវតោ ច ធម្មេសុ សារន្តិ ធម្មសារំ, និព្ពានំ។ វុត្តញ្ហេតំ “វិរាគោ សេដ្ឋោ ធម្មានំ (ធ. ប. ២៧៣), វិរាគោ តេសំ អគ្គមក្ខាយតី”តិ (ឥតិវុ. ៩០; អ. និ. ៤.៣៤) ច។ តស្ស ធម្មសារស្ស អធិគមហេតុ ខយេ សព្ពសង្ខារបរិក្ខយេ អនុបាទិសេសនិព្ពានេ រតា។ **បហំសូ**តិ បជហឹសុ។ **តេ**តិ និបាតមត្តំ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

សត្តមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. បដិសល្លានសុត្តវណ្ណនា

៤៥. អដ្ឋមេ **បដិសល្លានរាមា**តិ តេហិ តេហិ សត្តសង្ខារេហិ បដិនិវត្តិត្វា សល្លានំ បដិសល្លានំ, ឯកវិហារោ ឯកមន្តសេវិតា, កាយវិវេកោតិ អត្ថោ។ តំ បដិសល្លានំ រមន្តិ រោចន្តីតិ បដិសល្លានរាមា។ “បដិសល្លានារាមា”តិបិ បាឋោ។ យថា វុត្តំ បដិសល្លានំ អារមិតព្ពតោ អារាមោ ឯតេសន្តិ បដិសល្លានារាមា។ **វិហរថា**តិ ឯវំភូតា ហុត្វា វិហរថាតិ អត្ថោ។ បដិសល្លានេ រតា និរតា សម្មុទិតាតិ **បដិសល្លានរតា**។ ឯត្តាវតា ជាគរិយានុយោគោ, តស្ស និមិត្តភូតា វូបកដ្ឋកាយតា ច ទស្សិតា។ ជាគរិយានុយោគោ, សីលសំវរោ, ឥន្ទ្រិយេសុ, គុត្តទ្វារតា, ភោជនេ មត្តញ្ញុតា, សតិសម្បជញ្ញន្តិ ឥមេហិ ធម្មេហិ វិនា ន វត្តតីតិ តេបិ ឥធ អត្ថតោ វុត្តា ឯវាតិ វេទិតព្ពា។

អជ្ឈត្តំ ចេតោសមថមនុយុត្តាតិ អត្តនោ ចិត្តសមថេ អនុយុត្តា។ អជ្ឈត្តំ អត្តនោតិ ច ឯតំ ឯកត្ថំ, ព្យញ្ជនមេវ នានំ។ ភុម្មត្ថេ ចេតំ សមថន្តិ អនុសទ្ទយោគេន ឧបយោគវចនំ។ **អនិរាកតជ្ឈានា**តិ ពហិ អនីហតជ្ឈានា អវិនាសិតជ្ឈានា វា។ នីហរណំ វិនាសោ វាតិ ឥទំ និរាកតំ នាម “ថម្ភំ និរំកត្វា និវាតវុត្តី”តិអាទីសុ (សុ. និ. ៣២៨) វិយ។ **វិបស្សនាយ សមន្នាគតា**តិ សត្តវិធាយ អនុបស្សនាយ យុត្តា។ សត្តវិធា អនុបស្សនា នាម អនិច្ចានុបស្សនា, ទុក្ខានុបស្សនា, អនត្តានុបស្សនា, និព្ពិទានុបស្សនា, វិរាគានុបស្សនា, និរោធានុបស្សនា, បដិនិស្សគ្គានុបស្សនា ច, តា វិសុទ្ធិមគ្គេ វិត្ថារិតាវ។

ព្រូហេតារោ សុញ្ញាគារានន្តិ វឌ្ឍេតារោ សុញ្ញាគារានំ។ ឯត្ថ ច “សុញ្ញាគារាន”ន្តិ យំកិញ្ចិ វិវិត្តំ ភាវនានុយោគស្ស អនុច្ឆវិកដ្ឋានំ។ សមថវិបស្សនាវសេន កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា រត្តិន្ទិវំ សុញ្ញាគារំ បវិសិត្វា ភាវនានុយោគវសេន និសីទមានា ភិក្ខូ “ព្រូហេតារោ សុញ្ញាគារាន”ន្តិ វេទិតព្ពា។ ឯកភូមិកាទិបាសាទេបិ បន វាសំ កប្បេមានា ឈាយិនោ សុញ្ញាគារានំ ព្រូហេតារោត្វេវ វេទិតព្ពា។

ឯត្ថ ច យា “បដិសល្លានរាមា, ភិក្ខវេ, វិហរថ បដិសល្លានរតា”តិ វូបកដ្ឋកាយតា វិហិតា, សា បរិសុទ្ធសីលស្ស, ន អសីលស្ស អវិសុទ្ធសីលស្ស វា តស្ស រូបារម្មណាទិតោ ចិត្តវិនិវត្តនស្សេវ អភាវតោតិ អត្ថតោ សីលវិសុទ្ធិ ទស្សិតាតិ វុត្តោវាយមត្ថោ។ “អជ្ឈត្តំ ចេតោសមថមនុយុត្តា អនិរាកតជ្ឈានា”តិ បទទ្វយេន សមាធិភាវនា, “វិបស្សនាយ សមន្នាគតា”តិ ឥមិនា បញ្ញាភាវនា វិហិតាតិ លោកិយា តិស្សោ សិក្ខា ទស្សិតា។

ឥទានិ តាសុ បតិដ្ឋិតស្ស អវស្សំភាវិផលំ ទស្សេតុំ “**បដិសល្លានារាមាន**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ព្រូហេតាន**ន្តិ វឌ្ឍេតានំ។ **ទ្វិន្នំ ផលាន**ន្តិ ឧបរិមានំ ទ្វិន្នំ ផលានំ។ **បាដិកង្ខ**ន្តិ ឥច្ឆិតព្ពំ អវស្សំភាវី។ **អញ្ញា**តិ អរហត្តំ។ តញ្ហិ ហេដ្ឋិមមគ្គញាណេហិ ញាតមរិយាទំ អនតិក្កមិត្វា ជាននតោ បរិបុណ្ណជាននត្តា ឧបរិ ជាននកិច្ចាភាវតោ ច “អញ្ញា”តិ វុច្ចតិ។ **សតិ វា ឧបាទិសេសេ**តិ សតិ វា កិលេសូបាទិសេសេ, បហាតុំ អសក្កុណេយ្យេ សតិ។ ញាណេ ហិ អបរិបក្កេ យេ តេន បរិបក្កេន បហាតព្ពកិលេសា, តេ ន បហីយន្តិ។ តំ សន្ធាយាហ “សតិ វា ឧបាទិសេសេ”តិ។ សតិ ច កិលេសេ ខន្ធាភិសង្ខារា តិដ្ឋន្តិ ឯវ។ ឥតិ ឥមស្មិំ សុត្តេ អនាគាមិផលំ អរហត្តន្តិ ទ្វេ ធម្មា ទស្សិតា។ យថា ចេត្ថ, ឯវំ ឥតោ បរេសុ ទ្វីសុ សុត្តេសុ។

គាថាសុ **យេ សន្តចិត្តា**តិ យេ យោគាវចរា តទង្គវសេន វិក្ខម្ភនវសេន ច សមិតកិលេសតាយ សន្តចិត្តា។ នេបក្កំ វុច្ចតិ បញ្ញា, តាយ សមន្នាគតត្តា **និបកា**។ ឥមិនា តេសំ កម្មដ្ឋានបរិហរណញាណំ ទស្សេតិ។ **សតិមន្តោ ច ឈាយិនោ**តិ ឋាននិសជ្ជាទីសុ កម្មដ្ឋានាវិជហនហេតុភូតាយ សតិយា សតិមន្តោ, អារម្មណូបនិជ្ឈាន លក្ខណេន ឈានេន ឈាយិនោ។ **សម្មា ធម្មំ វិបស្សន្តិ, កាមេសុ អនបេក្ខិនោ**តិ បុព្ពេយេវ “អដ្ឋិកង្កលូបមា កាមា”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៣៤; បាចិ. ៤១៧) វត្ថុកាមេសុ កិលេសកាមេសុ ច អាទីនវបច្ចវេក្ខណេន អនបេក្ខិនោ អនត្ថិកា តេ បហាយ អធិគតំ ឧបចារសមាធិំ អប្បនាសមាធិំ វា បាទកំ កត្វា នាមរូបំ តស្ស បច្ចយេ ច បរិគ្គហេត្វា កលាបសម្មសនាទិក្កមេន សម្មា អវិបរីតំ បញ្ចក្ខន្ធធម្មំ អនិច្ចាទិតោ វិបស្សន្តិ។

អប្បមាទរតាតិ វុត្តប្បការាយ សមថវិបស្សនាភាវនាយ អប្បមជ្ជនេ រតា អភិរតា តត្ថ អប្បមាទេនេវ រត្តិន្ទិវំ វីតិនាមេន្តា។ **សន្តា**តិ សមានា។ “សត្តា”តិបិ បាឋោ, បុគ្គលាតិ អត្ថោ។ **បមាទេ ភយទស្សិនោ**តិ និរយូបបត្តិអាទិកំ បមាទេ ភយំ បស្សន្តា។ **អភព្វា បរិហានាយា**តិ តេ ឯវរូបា សមថវិបស្សនាធម្មេហិ មគ្គផលេហិ វា បរិហានាយ អភព្វា។ សមថវិបស្សនាតោ ហិ សម្បត្តតោ ន បរិហាយន្តិ, ឥតរានិ ច អប្បត្តានិ បាបុណន្តិ។ **និព្វានស្សេវ សន្តិកេ**តិ និព្វានស្ស ច អនុបាទាបរិនិព្វានស្ស ច សន្តិកេ ឯវ, ន ចិរស្សេវ នំ អធិគមិស្សន្តីតិ។

អដ្ឋមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. សិក្ខានិសំសសុត្តវណ្ណនា

៤៦. នវមេ **សិក្ខានិសំសា**តិ ឯត្ថ សិក្ខិតព្ពាតិ សិក្ខា, សា តិវិធា អធិសីលសិក្ខា, អធិចិត្តសិក្ខា, អធិបញ្ញាសិក្ខាតិ។ តិវិធាបិ ចេសា សិក្ខា អានិសំសា ឯតេសំ, ន លាភសក្ការសិលោកាតិ សិក្ខានិសំសា។ **វិហរថា**តិ សិក្ខានិសំសា ហុត្វា វិហរថ, តីសុ សិក្ខាសុ អានិសំសទស្សាវិនោ ហុត្វា តាហិ សិក្ខាហិ លទ្ធព្ពំ អានិសំសមេវ សម្បស្សន្តា វិហរថាតិ អត្ថោ។ **បញ្ញុត្តរា**តិ តាសុ សិក្ខាសុ យា អធិបញ្ញាសិក្ខាសង្ខាតា បញ្ញា, សា ឧត្តរា បធានា វិសិដ្ឋា ឯតេសន្តិ បញ្ញុត្តរា។ យេ ហិ សិក្ខានិសំសា វិហរន្តិ, តេ បញ្ញុត្តរា ភវន្តីតិ។ **វិមុត្តិសារា**តិ អរហត្តផលសង្ខាតា វិមុត្តិ សារំ ឯតេសន្តិ វិមុត្តិសារា, យថាវុត្តំ វិមុត្តិំយេវ សារតោ គហេត្វា ឋិតាតិ អត្ថោ។ យេ ហិ សិក្ខានិសំសា បញ្ញុត្តរា ច, ន តេ ភវវិសេសំ បត្ថេន្តិ, អបិច ខោ វិភវំ អាកង្ខន្តា វិមុត្តិំយេវ សារតោ បច្ចេន្តិ។ **សតាធិបតេយ្យា**តិ ជេដ្ឋកករណដ្ឋេន សតិ អធិបតេយ្យំ ឯតេសន្តិ សតាធិបតេយ្យា អធិបតិ ឯវ អធិបតេយ្យន្តិ កត្វា, ចតូសុ សតិបដ្ឋានេសុ សុប្បតិដ្ឋិតចិត្តា កាយានុបស្សនាទិមុខេន សមថវិបស្សនាភាវនានុយុត្តាតិ អត្ថោ។

អថ វា **សិក្ខានិសំសា**តិ ភិក្ខវេ, ឯវរូបេ ទុល្លភក្ខណបដិលាភេ តិវិធសិក្ខាសិក្ខនមេវ អានិសំសំ កត្វា វិហរថ, ឯវំ វិហរន្តា ច **បញ្ញុត្តរា** បញ្ញាយ ឧត្តរា លោកុត្តរបញ្ញាយ សមន្នាគតា ហុត្វា វិហរថ, ឯវំភូតា ច **វិមុត្តិសារា** និព្វានសារា អនញ្ញសារា វិហរថ។ តថាភាវស្ស ចាយំ ឧបាយោ, យំ **សតាធិបតេយ្យា** វិហរថ, សតិបដ្ឋានភាវនាយ យុត្តប្បយុត្តា ហោថ, សព្វត្ថ វា សតារក្ខេន ចេតសា វិហរថាតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្វោ។ ឥតិ ភគវា តីសុ សិក្ខាសុ ភិក្ខូ និយោជេន្តោ យថា តា សិក្ខិតព្វា, យេន ច បារិបូរិំ គច្ឆន្តិ, តំ សង្ខេបេនេវ ទស្សេត្វា ឥទានិ យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជមានានំ ផលវិសេសទស្សនេន តស្សា បដិបត្តិយា អមោឃភាវំ បកាសេន្តោ “**សិក្ខានិសំសាន**”ន្តិអាទិមាហ។ តំ វុត្តត្ថមេវ។

គាថាសុ **បរិបុណ្ណសិក្ខ**ន្តិ អគ្គផលប្បត្តិយា បរិសុទ្ធសិក្ខំ, អសេក្ខន្តិ អត្ថោ។ **អបហានធម្ម**ន្តិ ឯត្ថ បហានធម្មា វុច្ចន្តិ កុប្បា វិមុត្តិយោ។ បហានធម្មោតិ ហិ ហានធម្មោ កុប្បធម្មោ។ ន បហានធម្មោតិ អបហានធម្មោ, អកុប្បធម្មោ។ “អប្បហានធម្មោ”តិបិ បាឡិ, សោ ឯវ អត្ថោ។ ខយោ ឯវ អន្តោតិ ខយន្តោ,

ជាតិយា ខយន្តោ ជាតិខយន្តោ, និព្ពានំ។ ខយោ វា មរណំ, ជាតិខយន្តោ និព្ពានមេវ, តស្ស ទិដ្ឋត្តា **ជាតិខយន្តទស្សី**។

តស្មាតិ យស្មា សិក្ខាបារិបូរិយា អយំ ជរាបារង្គមនបរិយោសានោ អានិសំសោ, តស្មា។ **សទា**តិ សព្ពកាលំ។ **ឈានរតា**តិ លក្ខណូបនិជ្ឈានេ, អារម្មណូបនិជ្ឈានេតិ ទុវិធេបិ ឈានេ រតា, តតោ ឯវ **សមាហិតា។ មារំ សសេនំ អភិភុយ្យា**តិ កិលេសសេនាយ អនដ្ឋសេនាយ ច សសេនំ អនវសិដ្ឋំ ចតុព្ពិធម្បិ មារំ អភិភវិត្វា។ ទេវបុត្តមារស្សបិ ហិ គុណមារណេ សហាយភាវូបគមនតោ កិលេសា “សេនា”តិ វុច្ចន្តិ។ តថា រោគាទយោ អនដ្ឋា មច្ចុមារស្ស។ យថាហ –

“កាមា តេ បឋមា សេនា, ទុតិយា អរតិ វុច្ចតិ;
តតិយា ខុប្បិបាសា តេ, ចតុត្ថី តណ្ហា បវុច្ចតិ។

“បញ្ចមី ថិនមិទ្ធំ តេ, ឆដ្ឋា ភីរូ បវុច្ចតិ;
សត្តមី វិចិកិច្ឆា តេ, មក្ខោ ថម្ភោ ច អដ្ឋមោ។

“លាភោ សិលោកោ សក្ការោ, មិច្ឆាលទ្ធោ ច យោ យសោ;
យោ ចត្តានំ សមុក្កំសេ, បរេ ច អវជានតិ។

“ឯសា នមុចិ តេ សេនា, កណ្ហស្សាភិប្បហារិនី;
ន នំ អសូរោ ជិនាតិ, ជេត្វា ច លភតេ សុខ”ន្តិ។ (សុ. និ. ៤៣៨-៤៤១; មហានិ. ២៨);

យថា ចាហ –

“អជ្ជេវ កិច្ចមាតប្បំ, កោ ជញ្ញា មរណំ សុវេ;
ន ហិ នោ សង្គរំ តេន, មហាសេនេន មច្ចុនា”តិ។ (ម. និ. ៣.២៨០; ជា. ២.២២.១២១);

ភវថ ជាតិមរណស្ស បារគាតិ ជាតិយា មរណស្ស ច បារគាមិនោ និព្ពានគាមិនោ ភវថាតិ។

នវមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ជាគរិយសុត្តវណ្ណនា

៤៧. ទសមេ **ជាគរោ**តិ ជាគរកោ វិគតនិទ្ទោ ជាគរិយំ អនុយុត្តោ, រត្តិន្ទិវំ កម្មដ្ឋានមនសិការេ យុត្តប្បយុត្តោតិ អត្ថោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“កថញ្ច, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ បុព្ពរត្តាបររត្តំ ជាគរិយានុយោគមនុយុត្តោ ហោតិ? ឥធ ភិក្ខុ ទិវសំ ចង្កមេន និសជ្ជាយ អាវរណីយេហិ ធម្មេហិ ចិត្តំ បរិសោធេតិ, រត្តិយា បឋមំ យាមំ ចង្កមេន និសជ្ជាយ អាវរណីយេហិ ធម្មេហិ ចិត្តំ បរិសោធេតិ, រត្តិយា មជ្ឈិមំ យាមំ ទក្ខិណេន បស្សេន សីហសេយ្យំ កប្បេតិ បាទេ បាទំ អច្ចាធាយ សតោ សម្បជានោ ឧដ្ឋានសញ្ញំ មនសិ ករិត្វា, រត្តិយា បច្ឆិមំ យាមំ បច្ចុដ្ឋាយ ចង្កមេន និសជ្ជាយ អាវរណីយេហិ ធម្មេហិ ចិត្តំ បរិសោធេតិ។ ឯវំ ភិក្ខុ បុព្ពរត្តាបររត្តំ ជាគរិយានុយោគមនុយុត្តោ ហោតី”តិ (វិភ. ៥១៩)។

ចសទ្ទោ សម្បិណ្ឌនត្ថោ, តេន វក្ខមានេ សតាទិភាវេ សម្បិណ្ឌេតិ។ **អស្សា**តិ សិយា, ភវេយ្យាតិ អត្ថោ។ “ជាគរោ ច ភិក្ខុ វិហរេយ្យា”តិ ច បឋន្តិ។ សព្ពត្ថ សព្ពទា ច កម្មដ្ឋានាវិជហនវសេន សតិអវិប្បវាសេន **សតោ សម្បជានោ**តិ សត្តដ្ឋានិយស្ស ចតុព្ពិធស្សបិ សម្បជញ្ញស្ស វសេន សម្បជានោ។ **សមាហិតោ**តិ ឧបចារសមាធិនា អប្បនាសមាធិនា ច សមាហិតោ ឯកគ្គចិត្តោ។ **បមុទិតោ**តិ បដិបត្តិយា អានិសំសទស្សនេន ឧត្តរុត្តរិ វិសេសាធិគមេន វីរិយារម្ភស្ស ច អមោឃភាវទស្សនេន បមុទិតោ បាមោជ្ជពហុលោ។ **វិប្បសន្នោ**តិ តតោ ឯវ បដិបត្តិភូតាសុ តីសុ សិក្ខាសុ បដិបត្តិទេសកេ ច សត្ថរិ សទ្ធាពហុលតាយ សុដ្ឋុ បសន្នោ។ សព្ពត្ថ អស្សាតិ សម្ពន្ធោ វិហរេយ្យាតិ វា។

តត្ថ កាលវិបស្សី ច កុសលេសុ ធម្មេសូតិ តស្មិំ កាលេ វិបស្សកោ, តត្ថ វា កម្មដ្ឋាភានុយោគេ កាលវិបស្សី កាលានុរូបំ វិបស្សកោ។ កិំ វុត្តំ ហោតិ? វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា កលាបសម្មសនាទិវសេន សម្មសន្តោ អាវាសាទិកេ សត្ត អសប្បាយេ វជ្ជេត្វា សប្បាយេ សេវន្តោ អន្តរា វោសានំ អនាបជ្ជិត្វា បហិតត្តោ ចិត្តស្ស សមាហិតាការំ សល្លក្ខេន្តោ សក្កច្ចំ និរន្តរំ អនិច្ចានុបស្សនាទី បវត្តេន្តោ យស្មិំ កាលេ វិបស្សនាចិត្តំ លីនំ ហោតិ, តស្មិំ ធម្មវិចយវីរិយបីតិសម្ពោជ្ឈង្គេសុ, យស្មិំ បន កាលេ ចិត្តំ ឧទ្ធតំ ហោតិ, តស្មិំ បស្សទ្ធិសមាធិឧបេក្ខាសង្ខាតេសុ កុសលេសុ អនវជ្ជេសុ ពោជ្ឈង្គធម្មេសូតិ ឯវំ តត្ថ តស្មិំ តស្មិំ កាលេ, តស្មិំ វា កម្មដ្ឋានានុយោគេ កាលានុរូបំ វិបស្សកោ អស្សាតិ។ សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ បន សព្ពត្ថេវ ឥច្ឆិតព្ពោ ។ វុត្តញ្ហេតំ "សតិញ្ច ខ្វាហំ, ភិក្ខវេ, សព្ពត្ថិកំ វទាមី"តិ (សំ. និ. ៥.២៣៤; មិ. ប. ២.១.១៣)។ ឯត្តាវតា បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ ទេសនាយ ជាគរិយំ ទស្សេត្វា យេហិ ធម្មេហិ ជាគរិយានុយោគោ សម្បជ្ជតិ, តេ បកាសេតិ។

ឯវំ ភគវា អារទ្ធវិបស្សកស្ស ភិក្ខុនោ សង្ខេបេនេវ សទ្ធិំ ឧបការកធម្មេហិ សម្មសនចារំ ទស្សេត្វា ឥទានិ តថា បដិបជ្ជន្តស្ស បដិបត្តិយា អវញ្ឈភាវំ ទស្សេន្តោ "**ជាគរស្ស, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនោ**"តិអាទិមាហ។ តត្ថ ជាគរិយានុយោគេ សតិសម្បជញ្ញសមាទានានិ សព្ពត្ថកានិ សម្មោទបសាទាវហានិ, តត្ថ កាលវិបស្សនា នាម វិបស្សនាយ គព្ភគ្គហណំ បរិបាកគតំ។ ឧបក្កិលេសវិមុត្តេ ហិ វីថិបដិបន្នេ វិបស្សនាញាណេ តិក្ខេ សូរេ វហន្តេ យោគិនោ ឧឡារំ បាមោជ្ជំ បសាទោ ច ហោតិ, តេហិ ច វិសេសាធិគមស្ស សន្តិកេយេវ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> "យតោ យតោ សម្មសតិ, ខន្ធានំ ឧទយព្ពយំ;
> លភតី បីតិបាមោជ្ជំ, អមតំ តំ វិជានតំ។
>
> "បាមោជ្ជពហុលោ ភិក្ខុ, បសន្នោ ពុទ្ធសាសនេ;
> អធិគច្ឆេ បទំ សន្តំ, សង្ខារូបសមំ សុខ"ន្តិ។ (ធ. ប. ៣៧៤, ៣៨១);

គាថាសុ **ជាគរន្តា សុណាថេត**ន្តិ ឯតំ មម វចនំ ឯកន្តេនេវ បមាទនិទ្ទាយ អវិជ្ជានិទ្ទាយ បពោធនត្ថំ ជាគរន្តា សតិសម្បជញ្ញាទិធម្មសមាយោគេន ជាគរិយំ អនុយុត្តា សុណាថ។ **យេ សុត្តា តេ បពុជ្ឈថា**តិ យេ យថាវុត្តនិទ្ទាយ សុត្តា សុបនំ ឧបគតា, តេ តុម្ហេ ជាគរិយានុយោគវសេន ឥន្ទ្រិយពលពោជ្ឈង្គេ សង្កឌ្ឍិត្វា វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេន្តា អប្បមាទបដិបត្តិយា តតោ បពុជ្ឈថ អថ វា **ជាគរន្តា**តិ ជាគរនិមិត្តា។ "សុណាថេត"ន្តិ ឯត្ថ "ឯត"ន្តិ វុត្តំ, កិំ តំ វចនន្តិ អាហ "យេ សុត្តា តេ បពុជ្ឈថា"តិអាទិ។ តត្ថ **យេ សុត្តា**តិ យេ កិលេសនិទ្ទាយ សុត្តា, តេ តុម្ហេ អរិយមគ្គបដិពោធេន បពុជ្ឈថ។ **សុត្តា ជាគរិតំ សេយ្យោ**តិ ឥទំ បពោធស្ស ការណវចនំ។ យស្មា យថាវុត្តសុបតោ វុត្តប្បការំ ជាគរិតំ ជាគរណំ អត្តកាមស្ស កុលបុត្តស្ស សេយ្យោ បាសំសតរោ ហិតសុខាវហោ, តស្មា បពុជ្ឈថ។ **នត្ថិ ជាគរតោ ភយ**ន្តិ ឥទំ តត្ថ អានិសំសទស្សនំ។ យោ ហិ សទ្ធាទីហិ ជាគរណធម្មេហិ សមន្នាគមេន ជាគរោ ជគ្គតិ, បមាទនិទ្ទំ ន ឧបគច្ឆតិ, តស្ស អត្តានុវាទភយំ បរានុវាទភយំ ទណ្ឌភយំ ទុគ្គតិភយំ ជាតិអាទិនិមិត្តំ សព្ពម្បិ វដ្ដភយំ នត្ថិ។

កាលេនាតិ អាវាសសប្បាយាទីនំ លទ្ធកាលេន។ **សោ**តិ និបាតមត្តំ។ **សម្មា ធម្មំ បរិវីមំសមានោ**តិ វិបស្សនាយ អារម្មណភូតំ តេភូមកធម្មំ សម្មា ញាយេន យថា និព្ពិទ្ទនវិរជ្ជនាទយោ សម្ភវន្តិ, ឯវំ បរិតោ វីមំសន្តោ, សព្ពាការេន វិបស្សន្តោតិ អត្ថោ។ **ឯកោទិភូតោ**តិ ឯកោ សេដ្ឋោ ហុត្វា ឧទេតីតិ ឯកោទិ, សមាធិ។ សោ ឯកោទិ ភូតោ ជាតោ ឧប្បន្នោ ឯតស្សាតិ ឯកោទិភូតោ។ អគ្គិអាហិតាទិសទ្ទានំ វិយ ឯត្ថ ភូតសទ្ទស្ស បរវចនំ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯកោទី វា ភូតោ បត្តោតិ ឯកោទិភូតោ។ ឯត្ថ ច ឯកោទីតិ មគ្គសមាធិ អធិប្បេតោ, "សមាហិតោ"តិ ឯត្ថ បន បាទកជ្ឈានសមាធិនា សទ្ធិំ វិបស្សនាសមាធិ។ អថ វា **កាលេនា**តិ មគ្គបដិវេធកាលេន។ **សម្មា ធម្មំ បរិវីមំសមានោ**តិ សម្មទេវ ចតុសច្ចធម្មំ បរិញ្ញាភិសមយាទិវសេន វីមំសន្តោ, ឯកាភិសមយេន អភិសមេន្តោ។ **ឯកោទិភូតោ**តិ ឯកោ សេដ្ឋោ អសហាយោ វា ហុត្វា ឧទេតីតិ ឯកោទិ, ចតុកិច្ចសាធកោ សម្មប្បធានោ។ សោ ឯកោទិ ភូតោ ជាតោតិ សព្ពំ បុរិមសទិសមេវ។ **វិហនេ តមំ សោ**តិ សោ ឯវំភូតោ អរិយសាវកោ អរហត្តមគ្គេន អវិជ្ជាតមំ អនវសេសតោ វិហនេយ្យ សមុច្ឆិន្ទេយ្យ។

ឥតិ ភគវា បដិបត្តិយា អមោឃភាវំ ទស្សេត្វា ឥទានិ តត្ថ ទឡ្ហំ និយោជេន្តោ "**តស្មា ហវេ**"តិ ឱសានគាថមាហ។ តត្ថ **តស្មា**តិ យស្មា ជាគរតោ សតិអវិប្បវាសាទិនា សមថវិបស្សនាភាវនា បារិបូរិំ គច្ឆតិ, អនុក្កមេន អរិយមគ្គោ បាតុភវតិ, តតោ ចស្ស សព្ពំ វដ្ដភយំ នត្ថិ, តស្មា។ **ហវេ**តិ ឯកំសេន ទឡ្ហំ វា។ **ភជេថា**តិ ភជេយ្យ។ ឯវំ ជាគរិយំ ភជន្តោ ច អាតាបិភាវាទិគុណយុត្តោ ភិក្ខុ សំយោជនានិ ភិន្ទិត្វា អគ្គផលញាណសង្ខាតំ **អនុត្តរំ** ឧត្តររហិតំ **សម្ពោធិំ ផុសេ** បាបុណេយ្យ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

ទសមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. អាបាយិកសុត្តវណ្ណនា

៤៨. ឯកាទសមេ **អាបាយិកា**តិ អបាយេ និព្ពត្តិស្សន្តីតិ អាបាយិកា។ តត្ថាបិ និរយេ និព្ពត្តិស្សន្តីតិ **នេរយិកា។ ឥទមប្បហាយា**តិ ឥទំ ឥទានិ វត្តមានំ ទុវិធំ បាបសមាចារំ អប្បជហិត្វា, តថា បដិបត្តិតថាបក្ខហណវសេន បវត្តំ វាចំ ចិត្តំ ទិដ្ឋិញ្ច អប្បជនិស្សជ្ជិត្វាតិ អត្ថោ។ **អព្រហ្មចារី**តិ ព្រហ្មសេដ្ឋំ ចរតីតិ ព្រហ្មចារី, ព្រហ្មា វា សេដ្ឋោ អាចារោ ឯតស្ស អត្ថីតិ ព្រហ្មចារី, ន ព្រហ្មចារីតិ អព្រហ្មចារី, ព្រហ្មចារិបដិរូបកោ ទុស្សីលោតិ អត្ថោ។ **ព្រហ្មចារិបដិញ្ញោ**តិ "ព្រហ្មចារី អហ"ន្តិ ឯវំបដិញ្ញោ។ **បរិបុណ្ណ**ន្តិ អខណ្ឌាទិភាវេន អវិកលំ។ **បរិសុទ្ធ**ន្តិ ឧបក្កិលេសាភាវេន បរិសុទ្ធំ។ **អមូលកេនា**តិ ទិដ្ឋាទិមូលវិរហិតេន, ទិដ្ឋំ សុតំ បរិសង្កិតន្តិ ឥមេហិ ចោទនាមូលេហិ វជ្ជិតេន។ **អព្រហ្មចរិយេន** អសេដ្ឋចរិយេន។ **អនុទ្ធំសេតី**តិ "បរិសុទ្ធោ អយ"ន្តិ ជានន្តោវ បារាជិកវត្ថុនា ធំសេតិ បធំសេតិ, ចោទេតិ អក្កោសតិ វា។

គាថាសុ **អភូតវាទី**តិ បរស្ស ទោសំ អទិស្វាវ អភូតេន តុច្ឆេន មុសាវាទំ កត្វា បរំ អព្ភាចិក្ខន្តោ។ **កត្វា**តិ យោ វា បន បាបកម្មំ កត្វា "នាហំ ឯតំ ករោមី"តិ អាហ។ **ឧភោបិ តេ បេច្ច សមា ភវន្តី**តិ តេ ឧភោបិ ជនា ឥតោ បរលោកំ គន្ត្វា និរយំ ឧបគមនតោ គតិយា សមានា ភវន្តិ។ តត្ថ គតិយេវ នេសំ បរិច្ឆិន្នា, ន បន អាយុ។ ពហុញ្ហិ បាបំ កត្វា ចិរំ និរយេ បច្ចតិ, បរិត្តំ កត្វា អប្បមត្តកមេវ កាលំ។ យស្មា បន តេសំ ឧភិន្នម្បិ កម្មំ លាមកមេវ។ តេន វុត្តំ **"និហីនកម្មា មនុជា បរត្ថ**"តិ។ "បរត្ថា"តិ បន បទស្ស បុរតោ "បេច្ចា"តិ បទេន សម្ពន្ធោ – បរត្ថ បេច្ច ឥតោ គន្ត្វា តេ និហីនកម្មា សមា ភវន្តីតិ។

ឯវំ ភគវា អភូតព្ភក្ខានវសេន ភូតទោសបដិច្ឆាទនវសេន ច បវត្តស្ស មុសាវាទស្ស វិបាកំ ទស្សេត្វា ឥទានិ តស្មឹ ឋានេ និសិន្នានំ ពហូនំ បាបភិក្ខូនំ ទុច្ចរិតកម្មស្ស វិបាកទស្សនេន សំវេជនត្ថំ ទ្វេ គាថា អភាសិ។ តត្ថ **កាសាវកណ្ឋា**តិ កសាវរសបីតត្តា កាសាវេន វត្ថេន បលិវេឋិតកណ្ឋា។ **បាបធម្មា**តិ លាមកធម្មា។ **អសញ្ញតា**តិ កាយាទីហិ សញ្ញមរហិតា។ **បាបា**តិ តថារូបា បាបបុគ្គលា, បាបេហិ កម្មេហិ ឧបបជ្ជិត្វា "តស្ស កាយោបិ អាទិត្តោ សម្បជ្ជលិតោ សជោតិភូតោ, សង្ឃាដិបិ អាទិត្តា"តិអាទិនា (សំ. និ. ២.២១៨-២១៩; បារា. ២៣០) លក្ខណសំយុត្តេ វុត្តនយេន មហាទុក្ខំ អនុភវន្តិយេវ។

តតិយគាថាយ អយំ សង្ខេបត្ថោ – **យញ្ចេ ភុញ្ជេយ្យ ទុស្សីលោ** និស្សីលបុគ្គលោ កាយាទីហិ អសញ្ញតោ រដ្ឋវាសីហិ សទ្ធាយ ទិន្នំ យំ រដ្ឋបិណ្ឌំ "សមណោម្ហី"តិ បដិជានន្តោ គហេត្វា ភុញ្ជេយ្យ, តតោ អាទិត្តោ អគ្គិវណ្ណោ អយោគុឡោវ ភុត្តោ សេយ្យោ សុន្ទរតរោ។ កឹការណា? តប្បច្ចយា ហិស្ស ឯកោវ អត្តភាវោ ឈាយេយ្យ, ទុស្សីលោ បន ហុត្វា សទ្ធាទេយ្យំ ភុញ្ជិត្វា អនេកានិបិ ជាតិសតានិ និរយេ ឧប្បជ្ជេយ្យាតិ។

ឯកាទសមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១២. ទិដ្ឋិគតសុត្តវណ្ណនា

៤៩. ទ្វាទសមេ **ទ្វីហិ ទិដ្ឋិគតេហី**តិ ឯត្ថ ទិដ្ឋិយោវ ទិដ្ឋិគតានិ "គូថគតំ មុត្តគត"ន្តិអាទីសុ (អ. និ. ៩.១១) វិយ។ គហិតាការសុញ្ញតាយ វា ទិដ្ឋីនំ គតមត្តានីតិ ទិដ្ឋិគតានិ, តេហិ ទិដ្ឋិគតេហិ។ **បរិយុដ្ឋិតា**តិ អភិភូតា បលិពុទ្ធា វា។ បលិពោធត្ថោ វាបិ ហិ បរិយុដ្ឋានសទ្ទោ "ចោរា មគ្គេ បរិយុដ្ឋឹសូ"តិអាទីសុ (ចូឡវ. ៤៣០) វិយ។ **ទេវា**តិ ឧបបត្តិទេវា។ តេ ហិ ទិព្ពន្តិ ឧឡារតមេហិ កាមគុណេហិ ឈានាទីហិ ច កីឡន្តិ, ឥទ្ធានុភាវេន វា យថិច្ឆិតមត្ថំ គច្ឆន្តិ អធិគច្ឆន្តីតិ ច ទេវាតិ វុច្ចន្តិ។ មនស្ស ឧស្សន្នត្តា មនុស្សា, ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសវសេន ចេតំ វុត្តំ យថា "សត្ថា ទេវមនុស្សាន"ន្តិ។ **ឱលីយន្តិ ឯកេ**តិ "សស្សតោ អត្តា ច លោកោ ចា"តិ ភវេសុ ឱលីយនាភិនិវេសភូតេន សស្សតភាវេន ឯកច្ចេ ទេវា មនុស្សា ច អវលីយន្តិ អល្លីយន្តិ សង្កោចំ អាបជ្ជន្តិ, ន តតោ និស្សរន្តិ។ **អតិធាវន្តី**តិ បរមត្ថតោ ភិន្នសភាវានម្បិ សភាវធម្មានំ ឃ្វាយំ ហេតុផលភាវេន សម្ពន្ធោ, តំ អគ្គហេត្វា នានត្តនយស្សបិ គហណេន តត្ថ តត្ថេវ ធាវន្តិ, តស្មា "ឧច្ឆិជ្ជតិ អត្តា ច លោកោ ច, ន ហោតិ បរំ មរណា"តិ ឧច្ឆេទេ វា ភវនិរោធបដិបត្តិយា បដិក្ខេបធម្មតំ អតិធាវន្តិ អតិក្កមន្តិ។ **ចក្ខុមន្តោ ច បស្សន្តី**តិ ចសទ្ទោ ព្យតិរេកេ។ បុព្ពយោគសម្បត្តិយា ញាណបរិបាកេន បញ្ញាចក្ខុមន្តោ បន ទេវមនុស្សា តេនេវ បញ្ញាចក្ខុនា សស្សតំ ឧច្ឆេទញ្ច អន្តទ្វយំ អនុបគម្ម មជ្ឈិមបដិបត្តិទស្សនេន បច្ចក្ខំ ករោន្តិ។ តេ ហិ "នាមរូបមត្តមិទំ បដិច្ចសមុប្បន្នំ, តស្មា ន សស្សតំ, នាបិ ឧច្ឆិជ្ជតី"តិ អវិបរីតតោ បស្សន្តិ។

ឯវំ ឱលីយនាទិកេ បុគ្គលាធិដ្ឋានេន ឧទ្ទិសិតុំ “**កថញ្ចុ, ភិក្ខវេ**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ភវា**តិ កាមភវោ, រូបភវោ, អរូបភវោ។ អបរេបិ តយោ ភវា សញ្ញីភវោ, អសញ្ញីភវោ, នេវសញ្ញីនាសញ្ញីភវោ។ អបរេបិ តយោ ភវា ឯកវោការភវោ, ចតុវោការភវោ, បញ្ចវោការភវោតិ។ ឯតេហិ ភវេហិ អារមន្តិ អភិនន្ទន្តីតិ **ភវារាមា**។ ភវេសុ រតា អភិរតាតិ **ភវរតា**។ ភវេសុ សុដ្ឋុ មុទិតាតិ **ភវសម្មុទិតា។ ភវនិរោធាយា**តិ តេសំ ភវានំ អច្ចន្តនិរោធាយ អនុប្បាទនត្ថាយ។ **ធម្មេ ទេសិយមានេ**តិ តថាគតប្បវេទិតេ និយ្យានិកធម្មេ វុច្ចមានេ។ **ន បក្ខន្ទតី**តិ សស្សតាភិនិវិដ្ឋត្តា សំខិត្តធម្មត្តា ន បវិសតិ ន ឱគាហតិ។ **ន បសីទតី**តិ បសាទំ នាបជ្ជតិ ន តំ សទ្ទហតិ។ **ន សន្តិដ្ឋតី**តិ តស្មិំ ទេសនាយំ ន តិដ្ឋតិ នាធិមុច្ចតិ។ ឯវំ សស្សតតោ អភិនិវិសនេន ភវេសុ ឱលីយន្តិ។

អដ្ដីយមានាតិ ភវេ ជរារោគមរណាទីនិ វធពន្ធនច្ឆេទនាទីនិ ច ទិស្វា សំវិជ្ជនេន តេហិ សមង្គិភាវេន ភវេន បីឡិយមានា ទុក្ខាបិយមានា។ **ហរាយមានា**តិ លជ្ជមានា **ជិគុច្ឆមានា**តិ បដិកូលតោ ទហន្តា។ **វិភវ**ន្តិ ឧច្ឆេទំ។ **អភិនន្ទន្តី**តិ តណ្ហាទិដ្ឋាភិនន្ទនាហិ អជ្ឈោសាយ នន្ទន្តិ។ **យតោ កិរ ភោ**តិអាទិ តេសំ អភិនន្ទនាការទស្សនំ។ តត្ថ **យតោ**តិ យទា។ **ភោ**តិ អាលបនំ។ **អយំ អត្តា**តិ ការកាទិភាវេន អត្តនា បរិកប្បិតំ សន្ធាយ វទតិ។ **ឧច្ឆិជ្ជតី**តិ ឧបច្ឆិជ្ជតិ។ **វិនស្សតី**តិ ន ទិស្សតិ, វិនាសំ អភាវំ គច្ឆតិ។ **ន ហោតិ បរំ មរណា**តិ មរណេន ឧទ្ធំ ន ភវតិ។ **ឯតំ សន្ត**ន្តិ យទេតំ អត្តនោ ឧច្ឆេទាទិ, ឯតំ សព្ពភវវូបសមតោ សព្ពសន្តាបវូបសមតោ ច **សន្តំ,** សន្តត្តា ឯវ **បណីតំ,** តច្ឆាវិបរីតភាវតោ **យាថាវំ**។ តត្ថ “សន្តំ បណីត”ន្តិ ឥទំ ទ្វយំ តណ្ហាភិនន្ទនាយ វទន្តិ, “យាថាវ”ន្តិ ទិដ្ឋាភិនន្ទនាយ។ **ឯវ**ន្តិ ឯវំ យថាវុត្តឧច្ឆេទាភិនិវេសនេន។

ភូតន្តិ ខន្ធបញ្ចកំ។ តញ្ហិ បច្ចយសម្ភូតត្តា បរមត្ថតោ វិជ្ជមានត្តា ច ភូតន្តិ វុច្ចតិ។ តេនាហ “ភូតមិទំ, ភិក្ខវេ, សមនុបស្សថា”តិ (ម. និ. ១.៤០១)។ **ភូតតោ** អវិបរីតសភាវតោ សលក្ខណតោ សាមញ្ញលក្ខណតោ ច បស្សតិ។ ឥទញ្ហិ ខន្ធបញ្ចកំ នាមរូបមត្តំ។ តត្ថ “ឥមេ បថវីអាទយោ ធម្មា រូបំ, ឥមេ ផស្សាទយោ ធម្មា នាមំ, ឥមានិ នេសំ លក្ខណាទីនិ, ឥមេ នេសំ អវិជ្ជាទយោ បច្ចយា”តិ ឯវំ សបច្ចយនាមរូបទស្សនវសេន ចេវ, “សព្ពេបិមេ ធម្មា អហុត្វា សម្ភោន្តិ, ហុត្វា បដិវេន្តិ, តស្មា អនិច្ចា, អនិច្ចត្តា ទុក្ខា, ទុក្ខត្តា អនត្តា”តិ ឯវំ អនិច្ចានុបស្សនាទិវសេន ច បស្សតីតិ អត្ថោ។ ឯត្តាវតា តរុណវិបស្សនាបរិយោសានា វិបស្សនាភូមិ ទស្សិតា។ **និព្ពិទាយា**តិ ភូតសង្ខាតស្ស តេភូមកធម្មជាតស្ស និព្ពិន្ទនត្ថាយ, ឯតេន ពលវវិបស្សនំ ទស្សេតិ។ **វិរាគាយា**តិ វិរាគត្ថំ វិរជ្ជនត្ថំ, ឥមិនា មគ្គំ ទស្សេតិ។ **និរោធាយា**តិ និរុជ្ឈនត្ថំ, ឥមិនាបិ មគ្គមេវ ទស្សេតិ។ **និរោធាយា**តិ វា បដិប្បស្សទ្ធិនិរោធេន សទ្ធឹ អនុបាទិសេសនិព្ពានំ ទស្សេតិ។ **ឯវំ ខោ, ភិក្ខវេ, ចក្ខុមន្តោ បស្សន្តី**តិ ឯវំ បញ្ញាចក្ខុមន្តោ សបុព្ពភាគេន មគ្គបញ្ញាចក្ខុនា ចតុសច្ចធម្មំ បស្សន្តិ។

គាថាសុ **យេ ភូតំ ភូតតោ ទិស្វា**តិ យេ អរិយសាវកា ភូតំ ខន្ធបញ្ចកំ ភូតតោ អវិបរីតសភាវតោ វិបស្សនាបញ្ញាសហិតាយ មគ្គបញ្ញាយ ទិស្វា។ ឯតេន បរិញ្ញាភិសមយំ ទស្សេតិ។ **ភូតស្ស ច អតិក្កម**ន្តិ ភាវនាភិសមយំ។ អរិយមគ្គោ ហិ ភូតំ អតិក្កមតិ ឯតេនាតិ “ភូតស្ស អតិក្កមោ”តិ វុត្តោ។ **យថាភូតេ**តិ អវិបរីតសច្ចសភាវេ និព្ពានេ។ **វិមុច្ចន្តិ** អធិមុច្ចន្តិ, ឯតេន សច្ឆិកិរិយាភិសមយំ ទស្សេតិ។ **ភវតណ្ហាបរិក្ខយា**តិ ភវតណ្ហាយ សព្ពសោ ខេបនា សមុច្ឆិន្ទនតោ, ឯតេន សមុទយប្បហានំ ទស្សេតិ។

សវេ ភូតបរិញ្ញោ សោតិ ឯត្ថ បន សវេតិ និបាតមត្តំ។ សោ ភូតបរិញ្ញោ ភូតស្ស អតិក្កមនូបាយេន មគ្គេន ភវតណ្ហាបរិក្ខយា បរិញ្ញាតក្ខន្ធោ តតោ ឯវ យថាភូតេ និព្ពានេ អធិមុត្តោ។ **ភវាភវេ**តិ ខុទ្ទកេ ចេវ មហន្តេ ច, ឧច្ឆេទាទិទស្សនេ វា **វីតតណ្ហោ** ភិន្នកិលេសោ។ **ភិក្ខុ ភូតស្ស** ឧបាទានក្ខន្ធសង្ខាតស្ស អត្តភាវស្ស **វិភវា**, អាយតឹ អនុប្បាទា **បុនព្ភវំ នាគច្ឆតិ,** អបញ្ញត្តិកភាវមេវ គច្ឆតីតិ អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា ទេសនំ និដ្ឋាបេសិ។

ឥតិ ឥមស្មឹ វគ្គេ ឯកាទសមេ វដ្ដំ កថិតំ, តតិយចតុត្ថបញ្ចមេសុ បរិយោសានសុត្តេ ច វដ្ដវិវដ្ដំ កថិតំ, សេសេសុ វិវដ្ដមេវាតិ វេទិតព្ពំ។

ទុតិយវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បរមត្ថទីបនិយា ខុទ្ទកនិកាយ-អដ្ឋកថាយ

ឥតិវុត្តកស្ស ទុកនិបាតវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. តិកនិបាតោ

១. បឋមវគ្គោ

១. មូលសុត្តវណ្ណនា

៥០. តិកនិបាតស្ស បឋមេ **តីណី**តិ គណនបរិច្ឆេទោ។ **ឥមានី**តិ អភិមុខីករណំ។ **អកុសលមូលានី**តិ បរិច្ឆិន្នធម្មនិទស្សនំ។ តត្ថ អកុសលានិ ច តានិ មូលានិ ចាតិ អកុសលមូលានិ។ អថ វា អកុសលានំ ហេតុបច្ចយភាវេនកសមុដ្ឋាបកនិព្ពត្តកដ្ឋេន មូលានិ ចាតិ អកុសលមូលានិ, អកុសលធម្មានំ ការណានីតិ អត្ថោ។ ការណញ្ហិ យថា ហិនោតិ ឯតស្មា ផលំ បវត្តតីតិ ហេតុ, បដិច្ច ឯតស្មា ឯតីតិ បច្ចយោ, បភវតិ ឯតស្មាតិ បភវោ, អត្តនោ ផលំ ជនេតីតិ ជនកំ, សមុដ្ឋាបេតីតិ សមុដ្ឋាបកំ, និព្ពត្តេតីតិ និព្ពត្តកន្តិ ច វុច្ចតិ។ ឯវំ បតិដ្ឋដ្ឋេន មូលន្តិ, តស្មា **អកុសលមូលានី**តិ អកុសលានំ សុប្បតិដ្ឋិតភាវសាធនានិ, ការណានីតិ វុត្តំ ហោតិ។

កេចិ បន “សាលិអាទីនំ សាលិពីជាទីនិ វិយ មណិប្បភាទីនំ មណិវណ្ណាទយោ វិយ ច អកុសលានំ អកុសលភាវសាធកោ លោភាទីនំ មូលដ្ឋោ”តិ វទន្តិ។ ឯវំ សន្តេ អកុសលចិត្តសមុដ្ឋានរូបេសុ តេសំ ហេតុបច្ចយភាវោ ន សិយា។ ន ហិ តានិ តេសំ អកុសលភាវំ សាធេន្តិ, ន ច បច្ចយា ន ហោន្តិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “ហេតូ ហេតុសម្បយុត្តកានំ ធម្មានំ តំសមុដ្ឋានានញ្ច រូបានំ ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ១.បច្ចយនិទ្ទេស.១)។

អហេតុកស្ស ច មោហស្ស អកុសលភាវោ ន សិយា អកុសលភាវសាធកស្ស មូលន្តរស្ស អភាវតោ។ អថាបិ សិយា លោភាទីនំ សភាវសិទ្ធោ អកុសលាទិភាវោ, តំសម្បយុត្តានំ បន លោភាទិបដិពទ្ធោតិ។ ឯវម្បិ យថា លោភាទីនំ, ឯវំ អលោភាទីនម្បិ សភាវសិទ្ធោ កុសលាទិភាវោតិ អលោភាទយោ កុសលា ឯវ សិយុំ, ន អព្យាកតា, ន ច ហោន្តិ។ តស្មា យថា សម្បយុត្តេសុ, ឯវំ មូលេសុបិ កុសលាទិភាវោ បរិយេសិតព្វោ។ យោនិសោមនសិការាទិកោ វិយ ហិ កុសលភាវស្ស, អយោនិសោមនសិការាទិកោ អកុសលភាវស្ស ការណន្តិ គហេតព្ពំ។ ឯវំ អកុសលភាវសាធនវសេន លោភាទីនំ មូលដ្ឋំ អគ្គហេត្វា សុប្បតិដ្ឋិតភាវសាធនវសេន គយ្ហមានេ ន កោចិ ទោសោ។ លទ្ធហេតុបច្ចយា ហិ ធម្មា វិរូឡ្ហមូលា វិយ បាទបា ថិរា ហោន្តិ សុប្បតិដ្ឋិតា, ហេតុរហិតា បន តិលពីជកាទិសេវាលា វិយ ន សុប្បតិដ្ឋិតាតិ ហេតុអាទិអត្ថេន អកុសលានំ ឧបការកត្តា មូលានីតិ អកុសលមូលានិ។ យស្មា បន មូលេន មុត្តោ អកុសលចិត្តុប្បាទោ នត្ថិ, តស្មា តីហិ មូលេហិ សព្ពោ អកុសលរាសិ បរិយាទិយិត្វា ទស្សិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។

តានិ អកុសលមូលានិ សរូបតោ ទស្សេតុំ “**លោភោ អកុសលមូល**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ លោភាទីសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។ តត្ថ បន តតិយមគ្គវជ្ឈា លោភាទយោ អាគតា, ឥធ បន អនវសេសាតិ អយមេវ វិសេសោ។

គាថាយំ **បាបចេតស**ន្តិ អកុសលធម្មសមាយោគតោ លាមកចិត្តំ។ **ហឹសន្តី**តិ អត្តនោ បវត្តិក្ខណេ អាយតឹ វិបាកក្ខណេ ច វិពាធេន្តិ។ **អត្តសម្ភូតា**តិ អត្តនិ ជាតា។ **តចសារ**ន្តិ គណ្ឋិតំ, វេឡុន្តិ អត្ថោ។ **សម្ផល**ន្តិ អត្តនោ ផលំ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ខទិរសីសបាទយោ វិយ អន្តោសារោ អហុត្វា ពហិសារតាយ តចសារន្តិ លទ្ធនាមំ វេឡុអាទី យថា អត្តសម្ភូតមេវ ផលំ ហឹសតិ វិនាសេតិ, ឯវមេវ អន្តោ សីលាទិសាររហិតំ លាមកចិត្តំ បុគ្គលំ អត្តសម្ភូតាយេវ លោភាទយោ វិនាសេន្តីតិ។

បឋមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ធាតុសុត្តវណ្ណនា

៥១. ទុតិយេ **ធាតុយោ**តិ អត្តនោ ផលស្ស សភាវស្ស ច ធារណដ្ឋេន ធាតុយោ។ យញ្ហេត្ថ ផលនិព្ពត្តកំ, តំ អត្តនោ ផលស្ស សភាវស្ស ច, ឥតរំ សភាវស្សេវ ធារណដ្ឋេន ធាតុ។ **រូបធាតូ**តិ រូបភវោ។ ធាតុយា អាគតដ្ឋានេ ភវេន បរិច្ឆិន្ទិតព្ពំ, ភវស្ស អាគតដ្ឋានេ ធាតុយា បរិច្ឆិន្ទិតព្ពន្តិ ឥធ ភវេន បរិច្ឆេទោ កថិតោ។ តស្មា –

> “កតមេ ធម្មា រូបាវចរា? ហេដ្ឋតោ ព្រហ្មលោកំ បរិយន្តំ ករិត្វា ឧបរិតោ អកនិដ្ឋេ ទេវេ អន្តោ ករិត្វា ឯត្ថាវចរា ឯត្ថ បរិយាបន្នា ខន្ធធាតុអាយតនា, ឥមេ ធម្មា រូបាវចរា”តិ (ធ. ស. ១២៨៩) –

ឯវំ វុត្តា រូបាវចរធម្មា រូបធាតុ។ **អរូបធាតូ**តិ អរូបភវោ។ តថាបិ ភវេន បរិច្ឆេទោ កថិតោតិ –

> “កតមេ ធម្មា អរូបាវចរា? ហេដ្ឋតោ អាកាសានញ្ចាយតនូបគេ ទេវេ អន្តោ ករិត្វា, ឧបរិតោ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនូបគេ ទេវេ អន្តោ ករិត្វា, ឯត្ថាវចរា ឯត្ថ បរិយាបន្នា ខន្ធធាតុអាយតនា, ឥមេ ធម្មា អរូបាវចរា”តិ (ធ. ស. ១២៨១) –

ឯវំ វុត្តា អរូបាវចរធម្មា អរូបធាតុ។ **និរោធធាតូ**តិ និព្ពានំ វេទិតព្ពំ។

អបរោ នយោ – រូបសហិតា, រូបបដិពទ្ធា, ធម្មប្បវត្តិ **រូបធាតុ,** បញ្ចវោការភវោ, ឯកវោការភវោ ច, តេន សកលោ កាមភវោ រូបភវោ ច សង្គហិតោ។ រូបរហិតា ធម្មប្បវត្តិ **អរូបធាតុ,** ចតុវោការភវោ, តេន អរូបភវោ សង្គហិតោ។ ឥតិ ទ្វីហិ បទេហិ តយោ ភវា សព្ពា សំសារប្បវត្តិ ទស្សិតា។ តតិយបទេន បន អសង្ខតធាតុយេវ សង្គហិតាតិ មគ្គផលានិ ឥធ តិកវិនិមុត្តធម្មា នាម ជាតា។ កេចិ បន “រូបធាតូតិ រូបសភាវា ធម្មា, អរូបធាតូតិ អរូបសភាវា ធម្មាតិ បទទ្វយេន អនវសេសតោ បញ្ចក្ខន្ធា គហិតា”តិ។ “រូបតណ្ហាយ វិសយភូតា ធម្មា រូបធាតុ, អរូបតណ្ហាយ វិសយភូតា អរូបធាតូ”តិ ច វទន្តិ, តំ សព្ពំ ឥធ នាធិប្បេតំ។ តស្មា វុត្តនយេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

គាថាសុ **រូបធាតុំ បរិញ្ញាយា**តិ រូបបដិពទ្ធធម្មបវត្តិំ ញាតបរិញ្ញាទីហិ តីហិ បរិញ្ញាហិ បរិជានិត្វា។ **អារុប្បេសុ អសណ្ឋិតា**តិ អរូបាវចរធម្មេសុ ភវរាគវសេន ភវទិដ្ឋិវសេន ច ន បតិដ្ឋិតា អនល្លីនា។ “អរូបេសុ អសណ្ឋិតា”តិ ច បឋន្តិ, សោ ឯវ អត្ថោ។ ឯត្តាវតា តេភូមកធម្មានំ បរិញ្ញា វុត្តា។ **និរោធេ យេ វិមុច្ចន្តី**តិ យេ និព្ពានេ អារម្មណភូតេ អគ្គមគ្គផលវសេន សមុច្ឆេទបដិប្បស្សទ្ធីហិ អនវសេសកិលេសតោ វិមុច្ចន្តិ។ **តេ ជនា មច្ចុហាយិនោ**តិ តេ ខីណាសវជនា មរណំ សមតីតា។

ឯវំ ធាតុត្តយសមតិក្កមេន អមតាធិគមំ ទស្សេត្វា “អយញ្ច បដិបទា មយា គតមគ្គោ ច តុម្ហាកំ ទស្សិតោ”តិ តត្ថ នេសំ ឧស្សាហំ ជនេន្តោ ទុតិយំ គាថមាហ។ តត្ថ **កាយេនា**តិ នាមកាយេន មគ្គផលេហិ។ **ផុសយិត្វា**តិ បត្វា។ **និរូបធិន្តិ** ខន្ធាទិសព្ពុបធិរហិតំ។ **ឧបធិប្បដិនិស្សគ្គន្តិ** តេសំយេវ ច ឧបធីនំ បដិនិស្សជ្ជនការណំ។ និព្ពានស្ស ហិ មគ្គញាណេន សច្ឆិកិរិយាយ សព្ពេ ឧបធយោ បដិនិស្សដ្ឋា ហោន្តីតិ តំ តេសំ បដិនិស្សជ្ជនការណំ។ **សច្ឆិកត្វា**តិ កាលេន កាលំ ផលសមាបត្តិសមាបជ្ជនេន អត្តបច្ចក្ខំ កត្វា **អនាសវោ សម្មាសម្ពុទ្ធោ** តមេវ **អសោកំ វិរជំ** និព្ពានបទំ ទេសេតិ។ តស្មា តទធិគមាយ ឧស្សុក្កំ កាតព្ពន្តិ។

ទុតិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. បឋមវេទនាសុត្តវណ្ណនា

៥២. តតិយេ **វេទនា**តិ អារម្មណរសំ វេទិយន្តិ អនុភវន្តីតិ វេទនា។ តា វិភាគតោ ទស្សេតុំ **“សុខា វេទនា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សុខ-**សទ្ទោ អត្ថុទ្ធារវសេន ហេដ្ឋា វុត្តោយេវ។ **ទុក្ខ-**សទ្ទោ បន “ជាតិបិ ទុក្ខា”តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.៣៨៧; វិភ. ១៩០) ទុក្ខវត្ថុស្មិំ អាគតោ។ “យស្មា ច ខោ, មហាលិ, រូបំ ទុក្ខំ ទុក្ខានុបតិតំ ទុក្ខាវក្កន្ត”ន្តិអាទីសុ (សំ. និ. ៣.៦០) ទុក្ខារម្មណេ។ “ទុក្ខោ បាបស្ស ឧច្ចយោ”តិអាទីសុ (ធ. ប. ១១៧) ទុក្ខបច្ចយេ។ “យាវញ្ចិទំ, ភិក្ខវេ, ន សុករា អក្ខានេន បាបុណិតុំ, យាវ ទុក្ខា និរយា”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.២៥០) ទុក្ខបច្ចយដ្ឋានេ។ “សុខស្ស ច បហានា ទុក្ខស្ស ច បហានា”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.២៣២; ធ. ស. ១៦៥) ទុក្ខវេទនាយំ។ ឥធាបិ ទុក្ខវេទនាយមេវ។

វចនត្ថតោ បន សុខយតីតិ **សុខា**។ ទុក្ខយតីតិ **ទុក្ខា**។ ន ទុក្ខា ន សុខាតិ **អទុក្ខមសុខា,** មការោ បទសន្ធិវសេន វុត្តោ។ តាសុ ឥដ្ឋានុភវនលក្ខណា សុខា, អនិដ្ឋានុភវនលក្ខណា ទុក្ខា, ឧភយវិបរីតានុភវនលក្ខណា អទុក្ខមសុខា។ តស្មា សុខទុក្ខវេទនានំ ឧប្បត្តិ បាកដា, ន អទុក្ខមសុខាយ។ យទា ហិ សុខំ ឧប្បជ្ជតិ, សកលសរីរំ ខោភេន្តំ មទ្ទន្តំ ផរមានំ សតធោតសប្បិំ ខាទាបេន្តំ វិយ, សតបាកតេលំ មក្ខេន្តំ វិយ, ឃដសហស្សេន បរិឡាហំ និព្ពាបយមានំ វិយ ច “អហោ សុខំ, អហោ សុខ”ន្តិ វាចំ និច្ឆារយមានមេវ ឧប្បជ្ជតិ។ យទា ទុក្ខំ ឧប្បជ្ជតិ, សកលសរីរំ ខោភេន្តំ មទ្ទន្តំ ផរមានំ តត្តផាលំ បវេសេន្តំ វិយ វិលីនតម្ពលោហំ អាសិញ្ចន្តំ វិយ ច “អហោ ទុក្ខំ, អហោ ទុក្ខ”ន្តិ វិប្បលាបេន្តមេវ ឧប្បជ្ជតិ។ ឥតិ សុខទុក្ខវេទនានំ ឧប្បត្តិ បាកដា។

អទុក្ខមសុខា បន ទុព្ពិជានា ទុទ្ទីបនា អន្ធការា អវិភូតា។ សា សុខទុក្ខានំ អបគមេ សាតាសាត បដិបក្ខវសេន មជ្ឈត្តាការភូតា នយតោ គណ្ហន្តស្សេវ បាកដា ហោតិ។ យថា កឹ? យថា បុព្ពាបរំ សប់សុកេ បទេសេ ឧបចរិតមគ្គវសេន បិដ្ឋិបាសាណេ មិគេន គតមគ្គោ, ឯវំ ឥដ្ឋានិដ្ឋារម្មណេសុ សុខទុក្ខានុភវនេនបិ មជ្ឈត្តារម្មណានុភវនភាវេន វិញ្ញាយតិ។ មជ្ឈត្តារម្មណគ្គហណំ បិដ្ឋិបាសាណគមនំ វិយ ឥដ្ឋានិដ្ឋារម្មណគ្គហណាភាវតោ ។ យញ្ច តត្រានុភវនំ, សា អទុក្ខមសុខាតិ។

ឯវមេត្ថ សុខទុក្ខអទុក្ខមសុខភាវេន តិធា វុត្តាបិ កត្ថចិ សុខទុក្ខភាវេន ទ្វិធា វុត្តា។ យថាហ – “ទ្វេបិ មយា, អានន្ទ, វេទនា វុត្តា, បរិយាយេន សុខា វេទនា, ទុក្ខា វេទនា”តិ (ម. និ. ២.៨៩)។ កត្ថចិ តិស្សោបិ វិសុំ វិសុំ សុខទុក្ខអទុក្ខមសុខភាវេន “សុខា វេទនា ឋិតិសុខា វិបរិណាមទុក្ខា, ទុក្ខា វេទនា ឋិតិទុក្ខា វិបរិណាម សុខា, អទុក្ខមសុខា វេទនា ញាណសុខា អញ្ញាណទុក្ខា”តិ (ម. និ. ១.៤៦៥)។ កត្ថចិ សព្ពាបិ ទុក្ខភាវេន។ វុត្តញ្ហេតំ “យំ កិញ្ចិ វេទយិតំ, សព្ពំ តំ ទុក្ខស្មិន្តិ វទាមី”តិ (សំ. និ. ៤.២៥៩)។

តត្ថ សិយា – យទិ តិស្សោ វេទនា យថា ឥធ វុត្តា, អញ្ញេសុ ច ឯទិសេសុ សុត្តេសុ អភិធម្មេ ច ឯវំ អវត្វា ក ស្មា ឯវំ វុត្តំ “យំ កិញ្ចិ វេទយិតំ, សព្ពំ តំ ទុក្ខស្មិន្តិ វទាមី”តិ, “ទ្វេបិ មយា, អានន្ទ, វេទនា វុត្តា”តិ ច? សន្ធាយ ភាសិតមេតំ, តស្មា សា បរិយាយទេសនា។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

> “សង្ខារានិច្ចតំ, អានន្ទ, មយា សន្ធាយ ភាសិតំ សង្ខារវិបរិណាមតំ, ‘យំ កិញ្ចិ វេទយិតំ, សព្ពំ តំ ទុក្ខស្មិ’”ន្តិ (សំ. និ. ៤.២៥៩)។
>
> “ទ្វេបិ មយា, អានន្ទ, វេទនា វុត្តា បរិយាយេនា”តិ ច (សំ. និ. ៤.២៥៩)។

ឯត្ថ ហិ សុខា អទុក្ខមសុខាតិ ឥមាសំ ទ្វិន្នំ វេទនានំ និប្បរិយាយេន ទុក្ខភាវោ នត្ថិ, វេនេយ្យជ្ឈាសយេន បន តត្ថ និច្ឆន្ទទស្សនត្ថំ បរិយាយេន ទុក្ខភាវោ វុត្តោតិ សា តាទិសី បរិយាយទេសនា។ អយំ បន វេទនត្តយ ទេសនា សភាវកថាតិ កត្វា និប្បរិយាយទេសនាតិ អយមេត្ថ អាចរិយានំ សមានកថា។

វិតណ្ឌវាទី បនាហ “ទុក្ខតាទ្វយវចនតោ បរិយាយទេសនាវ វេទនត្តយទេសនា”តិ។ សោ “មា ហេវ”ន្តិស្ស វចនីយោ, យស្មា ភគវតា សព្ពាសំ វេទនានំ ទុក្ខភាវោ អធិប្បាយវសេន វុត្តោ “សង្ខារានិច្ចតំ, អានន្ទ, មយា សន្ធាយ ភាសិតំ សង្ខារវិបរិណាមតំ ‘យំ កិញ្ចិ វេទយិតំ, សព្ពំ តំ ទុក្ខស្មិ’”ន្តិ។ យទិ បនេត្ថ វេទនត្តយទេសនា បរិយាយទេសនា សិយា, “ឥទំ មយា សន្ធាយ ភាសិតំ តិស្សោ វេទនា”តិ វត្តព្ពំ សិយា, ន បនេតំ វុត្តំ។

អបិចាយមេវ វត្តព្ពោ “កោ, បនាវុសោ, វេទនត្តយទេសនាយ អធិប្បាយោ”តិ? សចេ វទេយ្យ “មុទុកា ទុក្ខា វេទនា សុខា, អធិមត្តា ទុក្ខា, មជ្ឈិមា អទុក្ខមសុខាតិ វេនេយ្យជ្ឈាសយេន វុត្តា។ តាសុ ហិ ន សត្តានំ សុខាទិវុទ្ធី”តិ។ សោ វត្តព្ពោ – កោ បនាវុសោ ទុក្ខវេទនាយ សភាវោ, យេន “សព្ពា វេទនា ទុក្ខា”តិ វុច្ចេយ្យុំ? យទិ យាយ ឧប្បន្នាយ សត្តា វិយោគមេវ ឥច្ឆន្តិ, សោ ទុក្ខវេទនាយ សភាវោ។ យាយ ច បន ឧប្បន្នាយ សត្តា អ វិយោគមេវ ឥច្ឆន្តិ, យាយ ន ឧភយំ ឥច្ឆន្តិ, សា កថំ ទុក្ខវេទនា សិយា? អថ យា អត្តនោ និស្សយស្ស ឧបឃាត ការី, សា ទុក្ខា។ យា អនុគ្គហការី, សា កថំ ទុក្ខា សិយា។ អថ បន យទរិយា ទុក្ខតោ បស្សន្តិ, សោ ទុក្ខវេទនាយ សភាវោ, សង្ខារទុក្ខតាយ វេទនំ អរិយា ទុក្ខតោ បស្សន្តិ, សា ច អភិណ្ហសភាវាតិ កថំ តាសំ វេទនានំ មុទុ មជ្ឈិមាធិមត្តទុក្ខភាវោ សិយា? យទិ ច សង្ខារទុក្ខតាយ ឯវំ វេទនានំ ទុក្ខភាវោ សិយា, “តិស្សោ ឥមា, ភិក្ខវេ, ទុក្ខតាយោ ទុក្ខទុក្ខតា, វិបរិណាមទុក្ខតា, សង្ខារទុក្ខតា”តិ (ទី. និ. ៣.៣០៥) អយំ ទុក្ខតានំ វិភាគទេសនា និប្បយោជនា សិយា។ តថា ច សតិ សុត្តមេវ បដិពាហិតំ សិយា, បុរិមេសុ ច តីសុ រូបាវចរជ្ឈានេសុ មុទុកា ទុក្ខា វេទនាតិ អាបជ្ជតិ សុខវេទនាវចនតោ។ ចតុត្ថជ្ឈានេ អរូបជ្ឈានេសុ ច មជ្ឈិមា, អទុក្ខមសុខវេទនា វចនតោ។ ឯវំ សន្តេ បុរិមា តិស្សោ រូបាវចរសមាបត្តិយោ ចតុត្ថជ្ឈានសមាបត្តិយា អរូបសមាបត្តីហិ ច សន្តតរាតិ អាបជ្ជតិ។ កថំ វា សន្តតរប្បណីតតរាសុ សមាបត្តីសុ ទុក្ខវេទនាយ អធិកភាវោ យុជ្ជតិ? តស្មា វេទនត្តយទេសនាយ បរិយាយទេសនាភាវោ ន យុត្តោតិ។

យំ បន វុត្តំ “ទុក្ខេ សុខន្តិ សញ្ញាវិបល្លាសោ”តិ (អ. និ. ៤.៤៩; បដិ. ម. ១.២៣៦), តំ កថន្តិ? វិបរិណាម ទុក្ខតាយ សង្ខារទុក្ខតាយ ច យថាភូតានវពោធេន យា ឯកន្តតោ សុខសញ្ញា, យា ច ទុក្ខនិមិត្តេ សុខនិមិត្ត សញ្ញា, តំ សន្ធាយ វុត្តំ។ ឯវម្បិ “សុខា, ភិក្ខវេ, វេទនា ទុក្ខតោ ទដ្ឋព្ពា”តិ (ឥតិវុ. ៥៣) ឥទំ បន កថន្តិ? ឥទំ បន វិបរិណាមទស្សនេ សន្និយោជនត្ថំ វុត្តំ តស្ស តត្ថ វិរាគុប្បត្តិយា ឧបាយភាវតោ សុខវេទនាយ ពហុ

ទុក្ខានុគតភាវតោ ច។ តថា ហិ ទុក្ខស្ស ហេតុភាវតោ អនេកេហិ ទុក្ខធម្មេហិ អនុពទ្ធត្តា ច បណ្ឌិតា សុខម្បិ ទុក្ខមិច្ចេវ បដិបន្នា។

ឯវម្បិ នត្ថេវ សុខា វេទនា, សុខហេតូនំ និយមាភាវតោ។ យេ ហិ សុខវេទនាយ ហេតុសម្មតា ឃាសច្ឆាទនាទយោ, តេ ឯវ អធិមត្តំ អកាលេ ច បដិសេវិយមានា ទុក្ខវេទនាយ ហេតុភាវមាបជ្ជន្តិ។ ន ច យេនេវ ហេតុនា សុខំ, តេនេវ ទុក្ខន្តិ យុត្តំ វត្តុំ។ តស្មា ន តេ សុខហេតូ, ទុក្ខន្តរាបគមេ បន អវិញ្ញូនំ សុខសញ្ញា យថា ចិរតរំ ឋានាទិឥរិយាបថសមង្គី ហុត្វា តទញ្ញឥរិយាបថសមាយោគេ មហន្តញ្ច ភារំ វហតោ ភារនិក្ខេបេ ចេវ វូបសមេ ច, តស្មា នត្ថេវ សុខន្តិ? តយិទំ សម្មទេវ សុខហេតុំ អបរិញ្ញាយ តស្ស និយមាភាវបរិកប្បនំ។ អារម្មណមត្តមេវ ហិ កេវលំ សុខហេតុំ មនសិកត្វា ឯវំ វុត្តំ, អជ្ឈត្តិកសរីរស្ស អវត្ថាវិសេសំ សមុទិតំ បន ឯកជ្ឈំ តទុភយំ សុខាទិហេតូតិ វេទិតព្ពំ។ យាទិសញ្ច តទុភយំ សុខវេទនាយ ហេតុ, តាទិសំ ន កទាចិបិ ទុក្ខវេទនាយ ហេតុ ហោតីតិ វវត្ថិតា ឯវ សុខាទិហេតុ។ យថា នាម តេជោធាតុ សាលិយវខាកសស្សាទីនំ យាទិសមវត្ថន្តរំ បត្វា សាតមធុរភាវហេតុ ហោតិ, ន តាទិសមេវ បត្វា កទាចិបិ អសាតអមធុរភាវហេតុ ហោតិ, ឯវំសម្បទមិទំ ទដ្ឋព្ពំ។

ទុក្ខាបគមេវ កទាចិ សុខវេទនន្តរំ ឧបលព្ភតិ។ តត្ថ សុខេយេវ សុខសញ្ញា, ន ទុក្ខាបគមមត្តេ យថា អទ្ធានគមនបរិស្សមកិលន្តស្ស សម្ពាហនេ ឥរិយាបថបរិវត្តនេ ច, អញ្ញថា កាលន្តរេបិ បរិស្សមាបគមេ តាទិសី សុខសញ្ញា សិយា។ ទុក្ខាបគមមត្តេ បន សុខន្តិ បរិកប្បនា វេទនាវិសេសស្ស អនុបលព្ភមានត្តា។ ឯកន្តេនេវ ចេតំ ឯវំ សម្បដិច្ឆិតព្ពំ, យតោ បណីតប្បណីតានិយេវ អារម្មណានិ មហតា អាយាសេន សត្តា អភិបត្ថយន្តិ, ន ច នេសំ យេន កេនចិ យថាលទ្ធមត្តេន បច្ចយេន បតិការំ កាតុំ សក្កា តណ្ហុប្បាទេនាតិ ។ វេទនាបច្ចយា ហិ តណ្ហាឧបាទិ, តថាភាវេ ច សុគន្ធមធុរសុខសម្ផស្សាទិវត្ថូនំ ឥតរីតរភាវេន សុខវិសេសសញ្ញា ជាយមានា កតមស្ស ទុក្ខវិសេសស្ស អបគមនេ ឃានជិវ្ហាកាយទ្វារេសុ, សោតទ្វារេ ច ទិព្ពសង្គីតសទិស បញ្ចង្គិកតូរិយសទ្ទាវធារណេ។ តស្មា ន ទុក្ខវេទនាយមេវ ទុក្ខន្តរាបគមេ សុខសញ្ញា, នាបិ កេវលេ ទុក្ខាបគមមត្តេតិ អាគមតោ យុត្តិតោបិ វវត្ថិតា តិស្សោ វេទនាតិ ភគវតោ វេទនត្តយទេសនា នីតត្ថាយេវ, ន នេយ្យត្ថាតិ សញ្ញាបេតព្ពំ។ ឯវញ្ចេតំ ឧបេតិ, ឥច្ចេតំ កុសលំ, នោ ចេ, កម្មំ កត្វា ឧយ្យោជេតព្ពោ “គច្ឆ យថាសុខ”ន្តិ។

ឯវមេតា អញ្ញមញ្ញបដិបក្ខសភាវវវត្ថិតលក្ខណា ឯវ តិស្សោ វេទនា ភគវតា ទេសិតា។ តញ្ច ខោ វិបស្សនាកម្មិកានំ យោគាវចរានំ វេទនាមុខេន អរូបកម្មដ្ឋានទស្សនត្ថំ។ ទុវិធញ្ហិ កម្មដ្ឋានំ រូបកម្មដ្ឋានំ, អរូបកម្មដ្ឋានន្តិ។ តត្ថ ភគវា រូបកម្មដ្ឋានំ កថេន្តោ សង្ខេបមនសិការវសេន វា វិត្ថារមនសិការវសេន វា ចតុធាតុវវត្ថានាទិវសេន វា កថេតិ។ អរូបកម្មដ្ឋានំ បន កថេន្តោ ផស្សវសេន វា វេទនាវសេន វា ចិត្តវសេន វា កថេតិ។ ឯកច្ចស្ស ហិ អាបាថគតេ អារម្មណេ អាវជ្ជតោ តត្ថ ចិត្តចេតសិកានំ បឋមាភិនិបាតោ ផស្សោ តំ អារម្មណំ ផុសន្តោ ឧប្បជ្ជមានោ បាកដោ ហោតិ, ឯកច្ចស្ស តំ អារម្មណំ អនុភវន្តី ឧប្បជ្ជមានា វេទនា បាកដា ហោតិ, ឯកច្ចស្ស តំ អារម្មណំ វិជានន្តំ ឧប្បជ្ជមានំ វិញ្ញាណំ បាកដំ ហោតិ។ ឥតិ តេសំ តេសំ បុគ្គលានំ អជ្ឈាសយេន យថាបាកដំ ផស្សាទិមុខេន តិធា អរូបកម្មដ្ឋានំ កថេតិ។

តត្ថ យស្ស ផស្សោ បាកដោ ហោតិ, សោបិ “ន កេវលំ ផស្សោវ ឧប្បជ្ជតិ, តេន សទ្ធឹ តទេវ អារម្មណំ អនុភវមានា វេទនាបិ ឧប្បជ្ជតិ, សញ្ជានមានា សញ្ញាបិ, ចេតយមានា ចេតនាបិ, វិជានមានំ វិញ្ញាណម្បិ ឧប្បជ្ជតី”តិ ផស្សបញ្ចមកេយេវ បរិគ្គណ្ហាតិ។ យស្ស វេទនា បាកដា ហោតិ, សោបិ “ន កេវលំ វេទនាវ ឧប្បជ្ជតិ, តាយ សទ្ធឹ ផុសមានោ ផស្សោបិ ឧប្បជ្ជតិ, សញ្ជានមានា សញ្ញាបិ, ចេតយមានា ចេតនាបិ , វិជានមានំ វិញ្ញាណម្បិ ឧប្បជ្ជតី”តិ ផស្សបញ្ចមកេយេវ បរិគ្គណ្ហាតិ។ យស្ស វិញ្ញាណំ បាកដំ ហោតិ, សោបិ “ន កេវលំ វិញ្ញាណមេវ ឧប្បជ្ជតិ, តេន សទ្ធឹ តទេវារម្មណំ ផុសមានោ ផស្សោបិ ឧប្បជ្ជតិ, អនុភវមានា វេទនាបិ, សញ្ជានមានា សញ្ញាបិ, ចេតយមានា ចេតនាបិ ឧប្បជ្ជតី”តិ ផស្សបញ្ចមកេយេវ បរិគ្គណ្ហាតិ។

សោ “ឥមេ ផស្សបញ្ចមកា ធម្មា កីនិស្សិតា”តិ ឧបធារេន្តោ “វត្ថុនិស្សិតា”តិ បជានាតិ។ វត្ថុ នាម ករជកាយោ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ “ឥទញ្ច បន មេ វិញ្ញាណំ ឯត្ថសិតំ ឯត្ថបដិពទ្ធ”ន្តិ (ទី. និ. ១.២៣៥; ម. និ. ២.២៥២)។ សោ អត្ថតោ ភូតានិ ចេវ ឧបាទារូបានិ ច, ឯវមេត្ថ វត្ថុ រូបំ, ផស្សបញ្ចមកា នាមន្តិ នាមរូបមត្តមេវ បស្សតិ។ រូបញ្ចេត្ថ រូបក្ខន្ធោ, នាមំ ចត្តារោ អរូបិនោ ខន្ធាតិ បញ្ចក្ខន្ធមត្តំ ហោតិ។ នាមរូបវិនិមុត្តា ហិ បញ្ចក្ខន្ធា, បញ្ចក្ខន្ធវិនិមុត្តំ វា នាមរូបំ នត្ថិ។ សោ “ឥមេ បញ្ចក្ខន្ធា កឹហេតុកា”តិ ឧបបរិក្ខន្តោ “អវិជ្ជាទិហេតុកា”តិ, តតោ “បច្ចយោ ចេវ បច្ចយុប្បន្នញ្ច ឥទំ, អញ្ញោ សត្តោ វា បុគ្គលោ វា នត្ថិ, សុទ្ធសង្ខារបុញ្ជមត្តមេវា”តិ សប្បច្ចយនាមរូបវសេន តិលក្ខណំ អារោបេត្វា វិបស្សនាបដិបាដិយា “អនិច្ចំ ទុក្ខមនត្តា”តិ សម្ម

សន្តោ វិចរតិ។ សោ “អជ្ជ អជ្ជា”តិ បដិវេធំ អាកង្ខមានោ តថារូបេ សមយេ ឧតុសប្បាយំ, បុគ្គលសប្បាយំ, ភោជនសប្បាយំ, ធម្មស្សវនសប្បាយំ វា លភិត្វា ឯកបល្លង្កេន និសិន្នោវ វិបស្សនំ មត្ថកំ បាបេត្វា អរហត្តេ បតិដ្ឋាតិ។ ឯវំ ឥមេសំ តិណ្ណំ ជនានំ យាវ អរហត្តា កម្មដ្ឋានំ វេទិតព្ពំ។ តេធ បន ភគវា វេទនាវសេន ពុជ្ឈនកានំ អជ្ឈាសយេន អរូបកម្មដ្ឋានំ កថេន្តោ វេទនាវសេន កថេសិ។ តត្ថ –

> “លក្ខណញ្ច អធិដ្ឋានំ, ឧប្បត្តិ អនុសយោ តថា;
> ឋានំ បវត្តិកាលោ ច, ឥន្ទ្រិយញ្ច ទ្វិធាទិតា”តិ។ –

ឥទំ បកិណ្ណកំ វេទិតព្ពំ – តត្ថ **លក្ខណំ** ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។ **អធិដ្ឋាន**ន្តិ ផស្សោ។ “ផស្សបច្ចយា វេទនា”តិ ហិ វចនតោ ផស្សោ វេទនាយ អធិដ្ឋានំ។ តថា ហិ សោ វេទនាធិដ្ឋានភាវតោ និច្ចម្មគាវីឧបមាយ ឧបមិតោ។ តត្ថ សុខវេទនីយោ ផស្សោ សុខាយ វេទនាយ អធិដ្ឋានំ, ទុក្ខវេទនីយោ ផស្សោ ទុក្ខាយ វេទនាយ, អទុក្ខមសុខ វេទនីយោ ផស្សោ អទុក្ខមសុខាយ វេទនាយ អធិដ្ឋានំ, អាសន្នការណន្តិ អត្ថោ។ វេទនា កស្ស បទដ្ឋានំ? “វេទនាបច្ចយា តណ្ហា”តិ វចនតោ តណ្ហាយ បទដ្ឋានំ អភិបត្ថនីយភាវតោ។ សុខា វេទនា តាវ តណ្ហាយ បទដ្ឋានំ ហោតុ, ឥតរា បន កថន្តិ? វុច្ចតេ សុខសមង្គីបិ តាវ តំសទិសំ តតោ វា ឧត្តរិតរំ សុខំ អភិបត្ថេតិ, កិមង្គ បន ទុក្ខសមង្គីភូតោ។ អទុក្ខមសុខា ច សន្តភាវេន សុខមិច្ចេវ វុច្ចតីតិ តិស្សោបិ វេទនា តណ្ហាយ បទដ្ឋានំ។

ឧប្បត្តីតិ ឧប្បត្តិការណំ។ ឥដ្ឋារម្មណភូតា ហិ សត្តសង្ខារា សុខវេទនាយ ឧប្បត្តិការណំ, តេ ឯវ អនិដ្ឋារម្មណភូតា ទុក្ខវេទនាយ, មជ្ឈត្តារម្មណភូតា អទុក្ខមសុខាយ។ វិបាកតោ តទាការគ្គហណតោ ចេត្ថ ឥដ្ឋានិដ្ឋតា វេទិតព្ពា។

អនុសយោតិ ឥមាសុ តីសុ វេទនាសុ សុខាយ វេទនាយ រាគានុសយោ អនុសេតិ, ទុក្ខាយ វេទនាយ បដិឃានុសយោ, អទុក្ខមសុខាយ វេទនាយ អវិជ្ជានុសយោ អនុសេតិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “សុខាយ ខោ, អាវុសោ វិសាខ, វេទនាយ រាគានុសយោ អនុសេតី”តិអាទិ (ម. និ. ១.៤៦៥)។

ទិដ្ឋិមានានុសយា ចេត្ថ រាគបក្ខិយា កាតព្ពា។ សុខាភិនន្ទនេន ហិ ទិដ្ឋិគតិកា “សស្សត”ន្តិអាទិនា សក្កាយេ អភិនិវិសន្តិ, មានជាតិកា ច មានំ ជប្បេន្តិ “សេយ្យោហមស្មី”តិអាទិនា។ វិចិកិច្ឆានុសយោ បន អវិជ្ជាបក្ខិកោ កាតព្ពោ។ តថា ហិ វុត្តំ បដិច្ចសមុប្បាទវិភង្គេ (វិភ. ២៨៨-២៨៩) “វេទនាបច្ចយា វិចិកិច្ឆា”តិ។ អនុសយានញ្ច តត្ថ តត្ថ សន្តានេ អប្បហីនភាវេន ថាមគមនំ។ តស្មា “សុខាយ វេទនាយ រាគានុសយោ អនុសេតី”តិ មគ្គេន អប្បហីនត្តា អនុរូបការណលាភេ ឧប្បជ្ជនារហោ រាគោ, តត្ថ សយិតោ វិយ ហោតីតិ អត្ថោ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។

ឋានន្តិ កាយោ ចិត្តញ្ច វេទនាយ ឋានំ។ វុត្តញ្ហេតំ – “យំ តស្មិំ សមយេ កាយិកំ សុខំ កាយសម្ផស្សជំ សាតំ សុខំ វេទយិតំ (ធ. ស. ៤៤៩)។ យំ តស្មិំ សមយេ ចេតសិកំ សុខំ ចេតោសម្ផស្សជំ សាតំ សុខំ វេទយិត”ន្តិ (ធ. ស. ៤៧១) ច។

បវត្តិកាលោតិ បវត្តិក្ខណោ, បវត្តនាកលនញ្ច។ បវត្តិក្ខណេន ហិ សុខទុក្ខវេទនានំ សុខទុក្ខភាវោ វត្តិតោ។ យថាហ –

> “សុខា ខោ, អាវុសោ វិសាខ, វេទនា ឋិតិសុខា វិបរិណាមទុក្ខា, ទុក្ខា ខោ, អាវុសោ វិសាខ, វេទនា ឋិតិទុក្ខា វិបរិណាមសុខា”តិ (ម. និ. ១.៤៦៥)។

សុខាយ វេទនាយ អត្ថិភាវោ សុខំ, នត្ថិភាវោ ទុក្ខំ។ ទុក្ខាយ វេទនាយ អត្ថិភាវោ ទុក្ខំ, នត្ថិភាវោ សុខន្តិ អត្ថោ។ អទុក្ខមសុខាយ វេទនាយ បវត្តនាកលនំ បវត្តិយា អាកលនំ អនាកលនញ្ច ជាននំ អជាននញ្ច សុខទុក្ខភាវវត្ថានំ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

> “អទុក្ខមសុខា ខោ, អាវុសោ វិសាខ, វេទនា ញាណសុខា អញ្ញាណទុក្ខា”តិ។

ឥន្ទ្រិយន្តិ ឯតា ហិ សុខាទយោ តិស្សោ វេទនា សុខិន្ទ្រិយំ, ទុក្ខិន្ទ្រិយំ, សោមនស្សិន្ទ្រិយំ, ទោមនស្សិន្ទ្រិយំ, ឧបេក្ខិន្ទ្រិយន្តិ អធិបតេយ្យដ្ឋេន ឥន្ទ្រិយតោ បញ្ចធា វិភត្តា។ កាយិកញ្ហិ សាតំ សុខិន្ទ្រិយន្តិ វុត្តំ, អសាតំ ទុក្ខិន្ទ្រិ

យន្តិ។ មានសំ បន សាតំ សោមនស្សិន្ទ្រិយន្តិ វុត្តំ, អសាតំ ទោមនស្សិន្ទ្រិយន្តិ។ ទុវិធម្បិ នេវ សាតំ នាសាតំ ឧបេក្ខិន្ទ្រិយន្តិ។ កឹ បនេត្ថ ការណំ – យថា កាយិកចេតសិកា សុខទុក្ខវេទនា “សុខិន្ទ្រិយំ សោមនស្សិន្ទ្រិយំ, ទុក្ខិន្ទ្រិយំ ទោមនស្សិន្ទ្រិយ”ន្តិ វិភជិត្វា វុត្តា, ន ឯវំ អទុក្ខមសុខាតិ? ភេទាភាវតោ។ យថេវ ហិ អនុគ្គហសភាវា ពាធកសភាវា ច សុខទុក្ខវេទនា អញ្ញថា កាយស្ស អនុគ្គហំ ពាធកញ្ច ករោន្តិ, ចិត្តស្ស ច អញ្ញថា, ន ឯវំ អទុក្ខមសុខា, តស្មា ភេទាភាវតោ វិភជិត្វា ន វុត្តា។

ទ្វិធាទិតាតិ សព្ពាបិ ហិ វេទនា វេទយិតដ្ឋេន ឯកវិធាបិ និស្សយភេទេន ទុវិធា – កាយិកា ចេតសិកាតិ, សុខា, ទុក្ខា, អទុក្ខមសុខាតិ តិវិធា, ចតុយោនិវសេន ចតុព្ពិធា, ឥន្ទ្រិយវសេន, គតិវសេន ច បញ្ចវិធា, ទ្វារវសេន ច អារម្មណវសេន ច ឆព្ពិធា, សត្តវិញ្ញាណធាតុយោគេន សត្តវិធា, អដ្ឋលោកធម្មបច្ចយតាយ អដ្ឋវិធា, សុខាទីនំ បច្ចេកំ អតីតាទិវិភាគេន នវវិធា, តា ឯវ អជ្ឈត្តពហិទ្ធាភេទេន អដ្ឋារសវិធា, តថា រូបាទីសុ ឆសុ អារម្មណេសុ ឯកេកស្មឹ សុខាទិវសេន តិស្សោ តិស្សោ កត្វា។ រូបារម្មណស្មិញ្ហិ សុខាបិ ឧប្បជ្ជតិ, ទុក្ខាបិ, អទុក្ខមសុខាបិ, ឯវំ ឥតរេសុបិ។ អថ វា អដ្ឋារសមនោបវិចារវសេន អដ្ឋារស។ វុត្តញ្ហិ –

> “ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា សោមនស្សដ្ឋានិយំ រូបំ ឧបវិចរតិ, ទោមនស្សដ្ឋានិយំ, ឧបេក្ខាដ្ឋានិយំ រូបំ ឧបវិចរតិ, សោតេន សទ្ទំ…បេ.... មនសា ធម្មំ វិញ្ញាយ សោមនស្សដ្ឋានិយំ ធម្មំ ឧបវិចរតិ, ទោមនស្សដ្ឋានិយំ, ឧបេក្ខាដ្ឋានិយំ ធម្មំ ឧបវិចរតី”តិ (អ. និ. ៣.៦២)។

ឯវំ អដ្ឋារសវិធា ហោន្តិ។ តថា ឆ គេហស្សិតានិ សោមនស្សានិ, ឆ គេហស្សិតានិ ទោមនស្សានិ, ឆ គេហស្សិតា ឧបេក្ខា, តថា នេក្ខម្មស្សិតា សោមនស្សាទយោតិ ឯវំ ឆត្តឹសវិធា ។ អតីតេ ឆត្តឹស, អនាគតេ ឆត្តឹស, បច្ចុប្បន្នេ ឆត្តឹសាតិ អដ្ឋុត្តរសតម្បិ ភវន្តិ។ ឯវមេត្ថ ទ្វិធាទិតា វេទិតព្ពាតិ។

បកិណ្ណកកថា និដ្ឋិតា។

គាថាសុ **សមាហិតោ**តិ ឧបចារប្បនាភេទេន សមាធិនា សមាហិតោ។ តេន សមថភាវនានុយោគំ ទស្សេតិ។ **សម្បជានោ**តិ សាត្ថកសម្បជញ្ញាទិនា ចតុព្ពិធេន សម្បជញ្ញេន សម្បជានោ។ តេន វិបស្សនានុយោគំ ទស្សេតិ។ **សតោ**តិ សតោការី។ តេន សមថវិបស្សនានយេន ធម្មា ភាវនាបារិបូរឹ គច្ឆន្តិ។ តេន សមន្នាគតត្តំ ទស្សេតិ។ **វេទនា ច បជានាតី**តិ “ឥមា វេទនា, ឯត្តកា វេទនា”តិ សភាវតោ វិភាគតោ “អនិច្ចា ទុក្ខា វិបរិណាមធម្មា”តិ អនិច្ចាទិលក្ខណតោ ច បុព្ពភាគេ តីហិ បរិញ្ញាហិ បរិជានន្តោ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរិយមគ្គេន បរិញ្ញាបដិវេធេន បជានាតិ។ **វេទនានញ្ច សម្ភវន្តិ** សមុទយសច្ចំ។ **យត្ថ ចេតា និរុជ្ឈន្តី**តិ ឯត្ថាវតា វេទនា យត្ថ និរុជ្ឈន្តិ, តំ និរោធសច្ចំ។ **ខយគាមិន**ន្តិ វេទនានំ ខយគាមិនំ អរិយមគ្គញ្ច បជានាតីតិ សម្ពន្ធោ។ **វេទនានំ ខយា**តិ ឯវំ ចត្តារិ សច្ចានិ បដិវិជ្ឈន្តេន អរិយមគ្គេន វេទនានំ អនុប្បាទនិរោធា។ **និច្ឆាតោ បរិនិព្ពុតោ**តិ និត្តណ្ហោ, បហីនតណ្ហោ, កិលេសបរិនិព្ពានេន, ខន្ធបរិនិព្ពានេន ច បរិនិព្ពុតោ ហោតិ។

តតិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ទុតិយវេទនាសុត្តវណ្ណនា

៥៣. ចតុត្ថេ **ទុក្ខតោ ទដ្ឋព្ពា**តិ សុខវេទនា វិបរិណាមទុក្ខវសេន ទុក្ខាតិ ញាណចក្ខុនា បស្សិតព្ពា។ **សល្លតោ ទដ្ឋព្ពា**តិ ទុន្នីហរណដ្ឋេន អន្តោតុទនដ្ឋេន បីឡនដ្ឋេន ទុក្ខទុក្ខភាវេន ទុក្ខវេទនា សល្លន្តិ បស្សិតព្ពា។ **អនិច្ចតោ**តិ ហុត្វា អភាវតោ ឧទយព្ពយវន្តតោ តាវកាលិកតោ និច្ចបដិបក្ខតោ ច អទុក្ខមសុខា វេទនា អនិច្ចាតិ បស្សិតព្ពា។ កាមញ្ចេត្ថ សព្ពាបិ វេទនា អនិច្ចតោ បស្សិតព្ពា, អនិច្ចទស្សនតោ បន សាតិសយំ វិរាគនិមិត្តំ ទុក្ខទស្សនន្តិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ សត្ថា “សុខា, ភិក្ខវេ, វេទនា ទុក្ខតោ ទដ្ឋព្ពា, ទុក្ខា វេទនា សល្លតោ ទដ្ឋព្ពា”តិ អាហ។ អថ វា យត្ថ បុថុជ្ជនា សុខាភិនិវេសិនោ, តត្ថ និព្ពេទជននត្ថំ តថា វុត្តំ។ តេនស្សា សង្ខារទុក្ខតាយ ទុក្ខភាវោ ទស្សិតោ។ យទនិច្ចំ, តំ ទុក្ខន្តិ វិបរិណាមទុក្ខតាយ “សុខា, ភិក្ខវេ, វេទនា ទុក្ខតោ ទដ្ឋព្ពា”តិ វត្វា “សុខាបិ តាវ ឯទិសី, ទុក្ខា នុ ខោ កីទិសី”តិ ចិន្តេន្តានំ ទុក្ខទុក្ខតាយ “ទុក្ខា វេទនា សល្លតោ ទដ្ឋព្ពា”តិ អាហ, ឥតរា បន សង្ខារទុក្ខតាយ ឯវំ ទុក្ខាតិ ទស្សេន្តោ “អទុក្ខមសុខា វេទនា អនិច្ចតោ ទដ្ឋព្ពា”តិ អវោច។

ឯត្ថ ច “សុខា វេទនា ទុក្ខតោ ទដ្ឋព្ពា”តិ ឯតេន រាគស្ស សមុគ្ឃាតនូបាយោ ទស្សិតោ។ សុខវេទនាយ ហិ រាគានុសយោ អនុសេតិ។ “ទុក្ខា វេទនា សល្លតោ ទដ្ឋព្ពា”តិ ឯតេន ទោសស្ស សមុគ្ឃាតនូបាយោ ទស្សិតោ។

ទុក្ខវេទនាយ ហិ បដិឃានុសយោ អនុសេតិ។ “អទុក្ខមសុខា វេទនា អនិច្ចតោ ទដ្ឋព្ពា”តិ ឯតេន មោហស្ស សមុគ្ឃាតនូបាយោ ទស្សិតោ។ អទុក្ខមសុខវេទនាយ ហិ អវិជ្ជានុសយោ អនុសេតិ។

តថា បឋមេន តណ្ហាសំកិលេសស្ស បហានំ ទស្សិតំ តស្ស សុខស្សាទហេតុកត្តា, ទុតិយេន ទុច្ចរិតសំកិលេសស្ស បហានំ។ យថាភូតញ្ហិ ទុក្ខំ អបរិជានន្តា តស្ស បរិហរណត្ថំ ទុច្ចរិតំ ចរន្តិ។ តតិយេន ទិដ្ឋិសំកិលេសស្ស បហានំ អនិច្ចតោ បស្សន្តស្ស ទិដ្ឋិសំកិលេសាភាវតោ អវិជ្ជានិមិត្តត្តា ទិដ្ឋិសំកិលេសស្ស, អវិជ្ជានិមិត្តញ្ច អទុក្ខមសុខា វេទនា។ បឋមេន វា វិបរិណាមទុក្ខបរិញ្ញា, ទុតិយេន ទុក្ខទុក្ខបរិញ្ញា, តតិយេន សង្ខារទុក្ខបរិញ្ញា។ បឋមេន វា ឥដ្ឋារម្មណបរិញ្ញា, ទុតិយេន អនិដ្ឋារម្មណបរិញ្ញា, តតិយេន មជ្ឈត្តារម្មណបរិញ្ញា។ វិវត្តេសុ ហិ តទារម្មណធម្មេសុ អារម្មណានិបិ វិវត្តានេវ ហោន្តីតិ។ បឋមេន វា រាគប្បហានបរិកិត្តនេន ទុក្ខានុបស្សនាយ អប្បណិហិតវិមោក្ខោ ទីបិតោ ហោតិ, ទុតិយេន ទោសប្បហានបរិកិត្តនេន អនិច្ចានុបស្សនាយ អនិមិត្តវិមោក្ខោ, តតិយេន មោហប្បហានបរិកិត្តនេន អនត្តានុបស្សនាយ សុញ្ញតវិមោក្ខោ ទីបិតោ ហោតីតិ វេទិតព្ពំ។

យតោតិ យទា, យស្មា វា។ **អរិយោ**តិ កិលេសេហិ អារកា ឋិតោ បរិសុទ្ធោ។ **សម្មទ្ទសោ**តិ សព្ពាសំ វេទនានំ ចតុន្នម្បិ វា សច្ចានំ អវិបរីតទស្សាវី។ **អច្ឆេច្ឆិ តណ្ហ**ន្តិ វេទនាមូលកំ តណ្ហំ អគ្គមគ្គេន ឆិន្ទិ, អនវសេសតោ សមុច្ឆិន្ទិ។ **វិវត្តយិ សំយោជន**ន្តិ ទសវិធំ សំយោជនំ បរិវត្តយិ, និម្មូលមកាសិ។ **សម្មា**តិ ហេតុនា ការណេន។ **មានាភិសមយា**តិ មានស្ស ទស្សនាភិសមយា, បហានាភិសមយា វា។ អរហត្តមគ្គោ ហិ កិច្ចវសេន មានំ បស្សតិ, អយមស្ស ទស្សនាភិសមយោ។ តេន ទិដ្ឋោ បន សោ តាវទេវ បហីយតិ ទិដ្ឋវិសេន ទិដ្ឋសត្តានំ ជីវិតំ វិយ, អយមស្ស បហានាភិសមយោ។ **អន្តមកាសិ ទុក្ខស្សា**តិ ឯវំ អរហត្តមគ្គេន មានស្ស ទិដ្ឋត្តា បហីនត្តា ច សព្ពស្សេវ វដ្ដទុក្ខស្ស កោដិសង្ខាតំ អន្តំ បរិច្ឆេទំ បរិវដុមំ អកាសិ, អន្តិមសមុស្សយមត្តាវសេសំ ទុក្ខមកាសីតិ វុត្តំ ហោតិ។

គាថាសុ **យោ**តិ យោ អរិយសាវកោ។ **អទ្ទា**តិ អទ្ទស, សុខវេទនំ ទុក្ខតោ បស្សីតិ អត្ថោ។ សុខវេទនា ហិ វិសមិស្សំ វិយ ភោជនំ បរិភោគកាលេ អស្សាទំ ទទមានា វិបរិណាមកាលេ ទុក្ខាយេវាតិ។ **ទុក្ខមទ្ទក្ខិ សល្លតោ**តិ យថា សល្លំ សរីរំ អនុបវិសន្តម្បិ បវិដ្ឋម្បិ ឧទ្ធរិយមានម្បិ បីឡមេវ ជនេតិ, ឯវំ ទុក្ខវេទនា ឧប្បជ្ជមានាបិ ឋិតិប្បត្តាបិ ភិជ្ជមានាបិ វិពាធតិយេវាតិ តំ សល្លតោ វិបស្សីតិ វុត្តំ។ **អទ្ទក្ខិ នំ អនិច្ចតោ**តិ សុខទុក្ខតោ សន្តសភាវតាយ សន្តតរជាតិកម្បិ នំ អទុក្ខមសុខំ អនិច្ចន្តិកតាយ អនិច្ចតោ បស្សិ។

ស វេ សម្មទ្ទសោតិ សោ ឯវំ តិស្សន្នំ វេទនានំ សម្មទេវ ទុក្ខាទិតោ ទស្សាវី។ **យតោ**តិ យស្មា។ **តត្ថា**តិ វេទនាយំ។ **វិមុច្ចតី**តិ សមុច្ឆេទវិមុត្តិវសេន វិមុច្ចតិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យស្មា សុខាទីនិ ទុក្ខាទិតោ អទ្ទស, តស្មា តត្ថ វេទនាយ តប្បដិពទ្ធឆន្ទរាគប្បហានេន សមុច្ឆេទវសេន វិមុច្ចតិ។ យំសទ្ទេ ហិ វុត្តេ តំសទ្ទោ អាហរិត្វា វត្តព្ពោ។ អថ វា **យតោ**តិ កាយវាចាចិត្តេហិ សំយតោ យតត្តោ, យតតិ បទហតីតិ វា យតោ, អាយតតីតិ អត្ថោ។ **អភិញ្ញាវោសិតោ**តិ វេទនាមុខេន ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានំ ភាវេត្វា ឆឡភិញ្ញាយ បរិយោសិតោ កតកិច្ចោ។ **សន្តោ**តិ រាគាទិកិលេសវូបសមេន សន្តោ។ **យោគាតិគោ**តិ កាមយោគាទី ចតុព្ពិធម្បិ យោគំ អតិក្កន្តោ។ ឧភយហិតមុននតោ **មុនី**តិ។

ចតុត្ថសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. បឋមឯសនាសុត្តវណ្ណនា

៥៤. បញ្ចមេ **ឯសនា**តិ គវេសនា បរិយេសនា មគ្គនា។ តា វិភាគតោ ទស្សេតុំ **“កាមេសនា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **កាមេសនា**តិ កាមានំ ឯសនា, កាមសង្ខាតា វា ឯសនា កាមេសនា។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “តត្ថ កតមា កាមេសនា? យោ កាមេសុ កាមច្ឆន្ទោ, កាមរាគោ, កាមនន្ទី, កាមស្នេហោ , កាមបិបាសា, កាមមុច្ឆា, កាមជ្ឈោសានំ, អយំ វុច្ចតិ កាមេសនា”តិ (វិភ. ៩១៩)។

តស្មា កាមរាគោ កាមេសនាតិ វេទិតព្ពោ។ **ភវេសនាយបិ** ឯសេវ នយោ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

> “តត្ថ កតមា ភវេសនា? យោ ភវេសុ ភវច្ឆន្ទោ…បេ.… ភវជ្ឈោសានំ, អយំ វុច្ចតិ ភវេសនា”តិ (វិភ. ៩១៩)។

តស្មា ភវេសនរាគោ រូបារូបភវបត្ថនា ភវេសនាតិ វេទិតព្ពា។ ព្រហ្មចរិយស្ស ឯសនា **ព្រហ្មចរិយេសនា**។ យថាហ –

> “តត្ថ កតមា ព្រហ្មចរិយេសនា? សស្សតោ លោកោតិ វា, អសស្សតោ លោកោតិ វា, អន្តវា លោកោតិ វា, អនន្តវា លោកោតិ វា, តំ ជីវំ តំ សរីរន្តិ វា, អញ្ញំ ជីវំ អញ្ញំ សរីរន្តិ វា, ហោតិ តថាគតោ បរំ មរណាតិ វា, ន ហោតិ តថាគតោ បរំ មរណាតិ វា, ហោតិ ច ន ច ហោតិ តថាគតោ បរំ មរណាតិ វា, នេវ ហោតិ ន ន ហោតិ តថាគតោ បរំ មរណាតិ វា, យា ឯវរូបា ទិដ្ឋិ ទិដ្ឋិគតំ ទិដ្ឋិគហនំ ទិដ្ឋិកន្តារោ ទិដ្ឋិវិសូកាយិកំ ទិដ្ឋិវិប្ផន្ទិតំ ទិដ្ឋិសញ្ញោជនំ គាហោ បតិដ្ឋាហោ អភិនិវេសោ បរាមាសោ កុម្មគ្គោ មិច្ឆាបថោ មិច្ឆត្តំ តិត្ថាយតនំ វិបរិយេសគ្គាហោ, អយំ វុច្ចតិ ព្រហ្មចរិយេសនា”តិ (វិភ. ៩១៩)។

តស្មា ទិដ្ឋិគតសម្មតស្ស ព្រហ្មចរិយស្ស ឯសនា ទិដ្ឋិព្រហ្មចរិយេសនាតិ វេទិតព្ពាតិ។ ឯត្តាវតា រាគទិដ្ឋិយោ ឯសនាតិ ទស្សិតា ហោន្តិ។ ន កេវលញ្ច រាគទិដ្ឋិយោវ ឯសនា, តទេកដ្ឋំ កម្មម្បិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

> “តត្ថ កតមា កាមេសនា? កាមរាគោ តទេកដ្ឋំ អកុសលំ កាយកម្មំ វចីកម្មំ មនោកម្មំ, អយំ វុច្ចតិ កាមេសនា។ តត្ថ កតមា ភវេសនា? ភវរាគោ តទេកដ្ឋំ អកុសលំ កាយកម្មំ វចីកម្មំ មនោកម្មំ, អយំ វុច្ចតិ ភវេសនា។ តត្ថ កតមា ព្រហ្មចរិយេសនា? អន្តគ្គាហិកា ទិដ្ឋិ តទេកដ្ឋំ អកុសលំ កាយកម្មំ, វចីកម្មំ, មនោកម្មំ, អយំ វុច្ចតិ ព្រហ្មចរិយេសនា”តិ (វិភ. ៩១៩) –

ឯវមេតា តិស្សោ ឯសនា វេទិតព្ពា។

គាថាសុ សម្ភវន្តិ ឯត្ថ ឯសនានំ ឧប្បត្តិហេតុភូតា អវិជ្ជាទយោ តណ្ហា ចាតិ **សម្ភវោ,** សមុទយោតិ អត្ថោ។ **យត្ថ ចេតា និរុជ្ឈន្តី**តិ ព្រហ្មចរិយេសនា បឋមមគ្គេន និរុជ្ឈតិ, កាមេសនា អនាគាមិមគ្គេន, ភវេសនា អរហត្តមគ្គេន និរុជ្ឈតីតិ វេទិតព្ពំ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

បញ្ចមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ទុតិយឯសនាសុត្តវណ្ណនា

៥៥. ឆដ្ឋេ **ព្រហ្មចរិយេសនា សហា**តិ ព្រហ្មចរិយេសនាយ សទ្ធឹ។ វិភត្តិលោបេន ហិ អយំ និទ្ទេសោ, ករណត្ថេ វា ឯតំ បច្ចត្តវចនំ។ តេនំ វុត្តំ ហោតិ “ព្រហ្មចរិយេសនាយ សទ្ធឹ កាមេសនា, ភវេសនាតិ តិស្សោ ឯសនា”តិ។ តាសុ ព្រហ្មចរិយេសនំ សរូបតោ ទស្សេតុំ **“ឥតិសច្ចបរាមាសោ, ទិដ្ឋិដ្ឋានា សមុស្សយា”**តិ វុត្តំ។ តស្សត្ថោ – ឥតិ ឯវំ សច្ចន្តិ បរាមាសោ **ឥតិសច្ចបរាមាសោ**។ ឥទមេវ សច្ចំ, មោឃមញ្ញន្តិ ទិដ្ឋិយា បវត្តិអាការំ ទស្សេតិ។ ទិដ្ឋិយោ ឯវ សព្ពានត្ថហេតុភាវតោ **ទិដ្ឋិដ្ឋានា**។ វុត្តញ្ហេតំ – “មិច្ឆាទិដ្ឋិបរមាហំ, ភិក្ខវេ, វជ្ជំ វទាមី”តិ (អ. និ. ១.៣១០)។ តា ឯវ ច ឧបរូបរិ វឌ្ឍមានា លោភាទិកិលេសសមុស្សយេន ច **សមុស្សយា,** “ឥទមេវ សច្ចំ, មោឃមញ្ញ”ន្តិ មិច្ឆាភិនិវិសមានា សព្ពានត្ថហេតុភូតា កិលេសទុក្ខូបចយហេតុភូតា ច ទិដ្ឋិយោ ព្រហ្មចរិយេសនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯតេន បវត្តិអាការតោ និព្ពត្តិតោ ច ព្រហ្មចរិយេសនា ទស្សិតាតិ វេទិតព្ពា។

សព្ពរាគវិរត្តស្សាតិ សព្ពេហិ កាមរាគភវរាគេហិ វិរត្តស្ស។ តតោ ឯវ តណ្ហក្ខយសង្ខាតេ និព្ពានេ វិមុត្តត្តា **តណ្ហក្ខយវិមុត្តិនោ** អរហតោ។ **ឯសនា បដិនិស្សដ្ឋា**តិ កាមេសនា, ភវេសនា ច សព្ពសោ និស្សដ្ឋា បហីនា។ **ទិដ្ឋិដ្ឋានា សមូហតា**តិ ព្រហ្មចរិយេសនាសង្ខាតា ទិដ្ឋិដ្ឋានា ច បឋមមគ្គេនេវ សមុគ្ឃាតិតា។ **ឯសនានំ ខយា**តិ ឯវមេតាសំ តិស្សន្នំ ឯសនានំ ខយា អនុប្បាទនិរោធា ភិន្នកិលេសត្តា។ **ភិក្ខូ**តិ ច សព្ពសោ អាសាភា វា។ **និរាសោ**តិ ច ទិដ្ឋេកដ្ឋស្ស វិចិកិច្ឆាកថំកថាសល្លស្ស បហីនត្តា **អកថំកថី**តិ ច វុច្ចតីតិ។

ឆដ្ឋសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧-៨. អាសវសុត្តទ្វយវណ្ណនា

៥៦-៥៧. សត្តមេ **កាមាសវោ**តិ កាមេសុ អាសវោ, កាមសង្ខាតោ វា អាសវោ កាមាសវោ , អត្ថតោ បន កាមរាគោ រូបាទិអភិរតិ ច កាមាសវោ។ រូបារូបភវេសុ ឆន្ទរាគោ ឈាននិកន្តិ សស្សតទិដ្ឋិសហគតោ រាគោ ភវបត្ថនា ច **ភវាសវោ**។ អវិជ្ជាវ **អវិជ្ជាសវោ**។

អាសវានញ្ច សម្ភវន្តិ ឯត្ថ អយោនិសោមនសិការោ អវិជ្ជាទយោ ច កិលេសា អាសវានំ សម្ភវោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

"អយោនិសោ, ភិក្ខវេ, មនសិករោតោ អនុប្បន្នា ចេវ អាសវា ឧប្បជ្ជន្តិ, ឧប្បន្នា ច អាសវា បវឌ្ឍន្តី"តិ (ម. និ. ១.១៥)។

"អវិជ្ជា, ភិក្ខវេ, បុព្ពង្គមា អកុសលានំ ធម្មានំ សមាបត្តិយា អន្វទេវ អហិរិកំ អនោត្តប្ប"ន្តិ (ឥតិវុ. ៤០) ច។

មគ្គញ្ច ខយគាមិនន្តិ អាសវានំ ខយគាមិនំ អរិយមគ្គញ្ច។ តត្ថ កាមាសវោ អនាគាមិមគ្គេន បហីយតិ, ភវាសវោ អវិជ្ជាសវោ ច អរហត្តមគ្គេន។ កាមុបាទានំ វិយ កាមាសវោបិ អគ្គមគ្គវជ្ឈោតិ ច វទន្តិ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។ អដ្ឋមេ អបុព្ពំ នត្ថិ។

សត្តមអដ្ឋមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. តណ្ហាសុត្តវណ្ណនា

៥៨. នវមេ តណ្ហាយនដ្ឋេន **តណ្ហា**, រូបាទិវិសយំ តសតីតិ វា **តណ្ហា**។ ឥទានិ តំ វិភជិត្វា ទស្សេតុំ "**កាមតណ្ហា**"តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ បញ្ចកាមគុណិកោ រាគោ **កាមតណ្ហា**។ រូបារូបភវេសុ ឆន្ទរាគោ ឈាននិកន្តិ សស្សតទិដ្ឋិសហគតោ រាគោ ភវវសេន បត្ថនា ច **ភវតណ្ហា**។ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិសហគតោ រាគោ **វិភវតណ្ហា**។ អបិច បច្ឆិមតណ្ហាទ្វយំ ឋបេត្វា សេសា សព្ពាបិ តណ្ហា កាមតណ្ហា ឯវ។ យថាហ –

"តត្ថ កតមា ភវតណ្ហា? សស្សតទិដ្ឋិសហគតោ រាគោ សារាគោ ចិត្តស្ស សារាគោ – អយំ វុច្ចតិ ភវតណ្ហា។ តត្ថ កតមា វិភវតណ្ហា? ឧច្ឆេទទិដ្ឋិសហគតោ រាគោ សារាគោ ចិត្តស្ស សារាគោ, អយំ វុច្ចតិ វិភវតណ្ហា ។ អវសេសា តណ្ហា កាមតណ្ហា"តិ (វិភ. ៩១៦)។

ឥមា ច តិស្សោ តណ្ហា រូបតណ្ហា…បេ…. ធម្មតណ្ហាតិ វិសយភេទតោ បច្ចេកំ ឆព្ពិធាតិ កត្វា អដ្ឋារស ហោន្តិ។ តា អជ្ឈត្តរូបាទីសុ អដ្ឋារស, ពហិទ្ធារូបាទីសុ អដ្ឋារសាតិ ឆត្តឹស, ឥតិ អតីតា ឆត្តឹស, អនាគតា ឆត្តឹស, បច្ចុប្បន្នា ឆត្តឹសាតិ វិភាគតោ អដ្ឋសតំ ហោន្តិ។ បុន សង្គហេ ករិយមានេ កាលភេទំ អនាមសិត្វា គយ្ហមានា ឆត្តឹសេវ ហោន្តិ, រូបាទីនំ អជ្ឈត្តិកពាហិរវិភាគេ អករិយមានេ អដ្ឋារសេវ, រូបាទិអារម្មណវិភាគមត្តេ គយ្ហមានេ ឆឡេវ, អារម្មណវិភាគម្បិ អកត្វា គយ្ហមានា តិស្សោយេវ ហោន្តីតិ។

គាថាសុ **តណ្ហាយោគេនាតិ** តណ្ហាសង្ខាតេន យោគេន, កាមយោគេន, ភវយោគេន ច។ **សំយុត្តាតិ** សម្ពន្ធា, ភវាទីសុ សំយោជិតា វា។ តេនេវាហ "**រត្តចិត្តា ភវាភវេ**"តិ។ ខុទ្ទកេ ចេវ មហន្តេ ច ភវេ លគ្គចិត្តាតិ អត្ថោ។ អថ វា **ភវេតិ** សស្សតទិដ្ឋិ, **អភវេតិ** ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ។ តស្មា ភវាភវេ សស្សតុច្ឆេទទិដ្ឋីសុ សត្តវិសត្តចិត្តាតិ។ ឯតេន ភវតណ្ហា, វិភវតណ្ហា ច ទស្សិតា។ ឥមស្មឹ បក្ខេ "តណ្ហាយោគេនា"តិ ឥមិនា កាមតណ្ហាវ ទស្សិតាតិ វេទិតព្ពា។ **តេ យោគយុត្តា មារស្សាតិ** តេ ឯវំភូតា បុគ្គលា មារស្ស បាសសង្ខាតេន យោគេន យុត្តា ពទ្ធា។ រាគោ ហិ មារយោគោ មារបាសោតិ វុច្ចតិ។ យថាហ –

"អន្តលិក្ខចរោ បាសោ, យ្វាយំ ចរតិ មានសោ;
តេន តំ ពាធយិស្សាមិ, ន មេ សមណ មោក្ខសី"តិ។ (សំ. និ. ១.១៥១; មហាវ. ៣៣);

ចតូហិ យោគេហិ អនុបទ្ទុតត្តា យោគក្ខេមំ, និព្ពានំ អរហត្តញ្ច, តស្ស អនធិគមេន **អយោគក្ខេមិនោ**។ ឧបរូបរិ កិលេសាភិសង្ខារានំ ជននតោ **ជនា**, បាណិនោ។ រូបាទីសុ សត្តា វិសត្តាតិ **សត្តា**។

"ខន្ធានញ្ច បដិបាដិ, ធាតុអាយតនាន ច;
អព្ពោច្ឆិន្នំ វត្តមានា, សំសារោតិ បវុច្ចតី"តិ។ –

ឯវំ វុត្តំ ខន្ធាទីនំ អបរាបរុប្បត្តិសង្ខាតំ **សំសារំ គច្ឆន្តិ**, តតោ ន មុច្ចន្តិ។ កស្មា? តណ្ហាយោគយុត្តត្តា ។ **ជាតិមរណគាមិនោ** បុនប្បុនំ ជននមរណស្សេវ ឧបគមនសីលាតិ។ ឯត្តាវតា វដ្ដំ ទស្សេត្វា ឥទានិ វិវដ្ដំ ទស្សេតុំ "**យេ ច តណ្ហំ បហន្ត្វានា**"តិ គាថមាហ។ សា ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា សុវិញ្ញេយ្យាវ។

នវមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. មារធេយ្យសុត្តវណ្ណនា

៥៨. ទសមស្ស កា ឧប្បត្តិ? ឯកទិវសំ កិរ សត្ថា សេក្ខពហុលាយ បរិសាយ បរិវុតោ និសិន្នោ តេសំ អជ្ឈាសយំ ឱលោកេត្វា ឧបរិ វិសេសាធិគមាយ ឧស្សាហំ ជនេតុំ អសេក្ខភូមឹ ថោមេន្តោ ឥទំ សុត្តំ អភាសិ។ តត្ថ **អតិក្កម្មា**តិអាទីសុ អយំ សង្ខេបត្ថោ – **អតិក្កម្ម** អតិក្កមិត្វា អភិភវិត្វា។ **មារធេយ្យំ** មារស្ស វិសយំ តស្សរិយដ្ឋានំ។ **អាទិច្ចោវ** យថា អាទិច្ចោ អព្ភាទិឧបក្កិលេសវិមុត្តោ អត្តនោ ឥទ្ធិយា អានុភាវេន តេជសាតិ តីហិ គុណេហិ សមន្នាគតោ នភំ អព្ភុស្សុក្កមានោ សព្ពំ អាកាសគតំ តមំ អតិក្កម្ម អតិក្កមិត្វា អភិភវិត្វា វិធមិត្វា **វិរោចតិ**, ឱភាសតិ, តបតិ; ឯវមេវ ខីណាសវោ ភិក្ខុ តីហិ ធម្មេហិ សមន្នាគតោ សព្ពុបក្កិលេសវិមុត្តោ មារធេយ្យសង្ខាតំ តេភូមកធម្មប្បវត្តំ អភិភវិត្វា វិរោចតីតិ។

អសេក្ខេនាតិ ឯត្ថ សិក្ខាសុ ជាតាតិ សេក្ខា, សត្តន្នំ សេក្ខានំ ឯតេតិ វា សេក្ខា, អបរិយោសិតសិក្ខត្តា សយមេវ សិក្ខន្តីតិ វា សេក្ខា មគ្គធម្មា ហេដ្ឋិមផលត្តយធម្មា ច។ អគ្គផលធម្មា បន ឧបរិ សិក្ខិតព្ពាភាវេន ន សេក្ខាតិ **អសេក្ខា**។ យត្ថ ហិ សេក្ខភាវាសង្កា អត្ថិ, តត្ថាយំ បដិសេធោតិ លោកិយធម្មេសុ និព្ពានេ ច អសេក្ខភាវាបត្តិ ទដ្ឋព្ពា។ សីលសមាធិបញ្ញាសង្ខាតា ហិ សិក្ខា អត្តនោ បដិបក្ខកិលេសេហិ វិប្បយុត្តា បរិសុទ្ធា ឧបក្កិលេសានំ អារម្មណភាវម្បិ អនុបគមនតោ សាតិសយំ សិក្ខាតិ វត្តុំ យុត្តា, អដ្ឋសុបិ មគ្គផលេសុ វិជ្ជន្តិ; តស្មា ចតុមគ្គហេដ្ឋិមផលត្តយធម្មា វិយ អរហត្តផលធម្មាបិ “តាសុ សិក្ខាសុ ជាតា”តិ ច, តំសិក្ខាសមង្គិនោ អរហតោ ឥតរេសំ វិយ សេក្ខត្តេ សតិ “សេក្ខស្ស ឯតេ”តិ ច “សិក្ខា សីលំ ឯតេស”ន្តិ ច សេក្ខាតិ អាសង្កា សិយុន្តិ តទាសង្កានិវត្តនត្ថំ អសេក្ខាតិ យថាវុត្តសេក្ខភាវប្បដិសេធំ កត្វា វុត្តំ។ អរហត្តផលេ បវត្តមានា ហិ សិក្ខា បរិនិដ្ឋិតកិច្ចត្តា ន សិក្ខាកិច្ចំ ករោន្តិ, កេវលំ សិក្ខាផលភាវេន បវត្តន្តិ។ តស្មា តា ន សិក្ខាវចនំ អរហន្តិ, នាបិ តំសមង្គិនោ សេក្ខវចនំ, ន ច តំសម្បយុត្តធម្មា សិក្ខនសីលា។ “សិក្ខាសុ ជាតា”តិ ឯវមាទិអត្ថេហិ អគ្គផលធម្មា សេក្ខា ន ហោន្តិ។ ហេដ្ឋិមផលេសុ បន សិក្ខា សកទាគាមិមគ្គវិបស្សនាទីនំ ឧបនិស្សយភាវតោ សិក្ខាកិច្ចំ ករោន្តីតិ សិក្ខាវចនំ អរហន្តិ, តំសមង្គិនោ ច សេក្ខវចនំ, តំសម្បយុត្តា ធម្មា ច សិក្ខនសីលា។ សេក្ខធម្មា យថាវុត្តេហិ អត្ថេហិ សេក្ខា ហោន្តិយេវ។

អថ វា សេក្ខាតិ អបរិយោសិតសិក្ខានំ វចនន្តិ, អសេក្ខាតិ បទំ បរិយោសិតសិក្ខានំ ទស្សនន្តិ ន លោកិយធម្មនិព្ពានានំ អសេក្ខភាវាបត្តិ។ វុឌ្ឍិប្បត្តា សេក្ខា អសេក្ខា ច សេក្ខធម្មេសុ ឯវ កេសញ្ចិ វុឌ្ឍិប្បត្តានំ អសេក្ខតា អាបជ្ជតីតិ អរហត្តមគ្គធម្មា វុឌ្ឍិប្បត្តា។ យថាវុត្តេហិ ច អត្ថេហិ សេក្ខាតិ កត្វា អសេក្ខា អាបន្នាតិ ចេ? តំ ន, សទិសេសុ តព្ពោហារតោ។ អរហត្តមគ្គតោ ហិ និន្នានាករណំ អរហត្តផលំ ឋបេត្វា បរិញ្ញាទិកិច្ចករណំ វិបាកភាវញ្ច, តស្មា តេ ឯវ សេក្ខា ធម្មា អរហត្តផលភាវំ អាបន្នាតិ សក្កា វត្តុំ។ កុសលសុខតោ ច វិបាកសុខំ សន្តតរតាយ បណីតតរន្តិ វុឌ្ឍិប្បត្តាវ តេ ធម្មា ហោន្តីតិ “អសេក្ខា”តិ វុច្ចន្តិ។

តេ បន អសេក្ខធម្មេ ខន្ធវសេន តយោ តិធា វិភជិត្វា តេហិ សមន្នាគមេន ខីណាសវស្ស អានុភាវំ វិភាវេន្តោ ភគវា “**អសេក្ខេន សីលក្ខន្ធេនា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សីល**សទ្ទស្ស អត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តោ។ **ខន្ធ**សទ្ទោ បន រាសិម្ហិ បញ្ញត្តិយំ រុឡ្ហិយំ គុណេតិ ពហូសុ អត្ថេសុ ទិដ្ឋប្បយោគោ។ តថា ហិ “អសង្ខេយ្យោ អប្បមេយ្យោ មហាឧទកក្ខន្ធោត្វេវ សង្ខ្យំ គច្ឆតី”តិអាទីសុ (អ. និ. ៤.៥១; ៦.៣៧) រាសិម្ហិ អាគតោ។ “អទ្ទសា ខោ ភគវា មហន្តំ ទារុក្ខន្ធំ គង្គាយ នទិយា សោតេន វុយ្ហមាន”ន្តិអាទីសុ (សំ. និ. ៤.២៤១) បញ្ញត្តិយំ។ “ចិត្តំ មនោ មានសំ ហទយំ បណ្ឌរំ មនោ មនាយតនំ វិញ្ញាណំ វិញ្ញាណក្ខន្ធោ”តិអាទីសុ (ធ. ស. ៦៣, ៦៥) រុឡ្ហិយំ។ “ន ខោ, អាវុសោ វិសាខ, អរិយេន អដ្ឋង្គិកេន មគ្គេន តយោ ខន្ធា សង្គហិតា, តីហិ ច ខោ, អាវុសោ វិសាខ, ខន្ធេហិ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ សង្គហិតោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៤៦២) គុណេ។ ឥធាបិ គុណេយេវ ទដ្ឋព្ពោ។ តស្មា អសេក្ខេន សីលសង្ខាតេន គុណេនាតិ អត្ថោ។ **សមន្នាគតោ**តិ សម្បយុត្តោ សមង្គីភូតោ។ សមាទហតិ ឯតេន, សយំ វា សមាទហតិ, សមាធានមេវ វាតិ **សមាធិ**។ បការេហិ ជានាតិ យថាសភាវំ បដិវិជ្ឈតីតិ **បញ្ញា**។ សីលមេវ ខន្ធោ **សីលក្ខន្ធោ**។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។

តត្ថ អគ្គផលភូតា សម្មាវាចា, សម្មាកម្មន្តោ, សម្មាអាជីវោ ច សភាវេនេវ អសេក្ខោ សីលក្ខន្ធោ នាម, តថា សម្មាសមាធិ អសេក្ខោ សមាធិក្ខន្ធោ។ តទុបការកតោ បន សម្មាវាយាមសម្មាសតិយោ សមាធិក្ខន្ធេ សង្គហំ គច្ឆន្តិ។ តថា សម្មាទិដ្ឋិ អសេក្ខោ បញ្ញាក្ខន្ធោ។ តទុបការកតោ សម្មាសង្កប្បោ បញ្ញាក្ខន្ធេ សង្គហំ គច្ឆតីតិ ឯវមេត្ថ អដ្ឋបិ អរហត្តផលធម្មា តីហិ ខន្ធេហិ សង្គហេត្វា ទស្សិតាតិ វេទិតព្ពំ។

យស្ស ឯតេ សុភាសិតាតិ យេន អរហតា ឯតេ សីលាទយោ អសេក្ខធម្មក្ខន្ធា សុភាសិតា សុដ្ឋុ វណ្ណិតា, សោ អាទិច្ចោវ វិរោចតីតិ សម្ពន្ធោ។ “យស្ស ចេតេ”តិបិ បឋន្តិ។ តេសញ្ច សទ្ទោ និបាតមត្តំ។ ឯវមេតស្មិំ វគ្គេ បឋមសុត្តេ វដ្ដំ, បរិយោសានសុត្តេ វិវដ្ដំ, ឥតរេសុ វដ្ដវិវដ្ដំ កថិតំ។

ទសមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បឋមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ទុតិយវគ្គោ

១. បុញ្ញកិរិយវត្ថុសុត្តវណ្ណនា

៦០. ទុតិយវគ្គស្ស បឋមេ **បុញ្ញកិរិយវត្ថូនី**តិ បុជ្ជភវផលំ និព្ពត្តេន្តិ, អត្តនោ សន្តានំ បុនន្តីតិ វា បុញ្ញានិ, បុញ្ញានិ ច តានិ ហេតុបច្ចយេហិ កត្តព្ពតោ កិរិយា ចាតិ បុញ្ញកិរិយា។ តា ឯវ ច តេសំ តេសំ អានិសំសានំ វត្ថុភាវតោ បុញ្ញកិរិយវត្ថូនិ។ **ទានមយ**ន្តិ អនុបច្ឆិន្នភវមូលស្ស អនុគ្គហវសេន បូជាវសេន វា អត្តនោ ទេយ្យធម្មស្ស បរេសំ បរិច្ចាគចេតនា ទីយតិ ឯតាយាតិ ទានំ, ទានមេវ ទានមយំ។ ចីវរាទីសុ ហិ ចតូសុ បច្ចយេសុ អន្នាទីសុ វា ទសសុ ទានវត្ថូសុ រូបាទីសុ វា ឆសុ អារម្មណេសុ តំ តំ ទេន្តស្ស តេសំ ឧប្បាទនតោ បដ្ឋាយ បុព្ពភាគេ បរិច្ចាគកាលេ បច្ឆា សោមនស្សចិត្តេន អនុស្សរណេ ចាតិ តីសុ កាលេសុ វុត្តនយេន បវត្តចេតនា ទានមយំ បុញ្ញកិរិយវត្ថុ នាម។

សីលមយន្តិ និច្ចសីលឧបោសថនិយមាទិវសេន បញ្ច, អដ្ឋ, ទស វា សីលានិ សមាទិយន្តស្ស សីលបូរណត្ថំ បព្ពជិស្សាមីតិ វិហារំ គច្ឆន្តស្ស បព្ពជន្តស្ស មនោរថំ មត្ថកំ បាបេត្វា “បព្ពជិតោ វតម្ហិ សាធុ សុដ្ឋូ”តិ អាវជ្ជេន្តស្ស សទ្ធាយ បាតិមោក្ខំ បរិបូរេន្តស្ស បញ្ញាយ ចីវរាទិកេ បច្ចវេក្ខន្តស្ស សតិយា អាបាថគតេសុ រូបាទីសុ ចក្ខុទ្វារាទីនិ សំវរន្តស្ស វីរិយេន អាជីវំ សោធេន្តស្ស ច បវត្តា ចេតនា សីលតីតិ សីលមយំ បុញ្ញកិរិយវត្ថុ នាម។

តថា បដិសម្ភិទាយំ (បដិ. ម. ១.៤៨) វុត្តេន វិបស្សនាមគ្គេន ចក្ខុំ អនិច្ចតោ ទុក្ខតោ អនត្តតោ វិបស្សន្តស្ស សោតំ, ឃានំ, ជិវ្ហំ, កាយំ, មនំ។ រូបេ…បេ…. ធម្មេ, ចក្ខុវិញ្ញាណំ…បេ…. មនោវិញ្ញាណំ។ ចក្ខុសម្ផស្សំ…បេ…. មនោសម្ផស្សំ, ចក្ខុសម្ផស្សជំ វេទនំ…បេ…. មនោសម្ផស្សជំ វេទនំ។ រូបសញ្ញំ…បេ…. ធម្មសញ្ញំ។ ជរាមរណំ អនិច្ចតោ ទុក្ខតោ អនត្តតោ វិបស្សន្តស្ស យា ចេតនា, យា ច បឋវីកសិណាទីសុ អដ្ឋតឹសាយ អារម្មណេសុ បវត្តា ឈានចេតនា, យា ច អនវជ្ជេសុ កម្មាយតនសិប្បាយតនវិជ្ជាដ្ឋានេសុ បរិចយមនសិការាទិវសេន បវត្តា ចេតនា, សព្ពា ភាវេតិ ឯតាយាតិ **ភាវនាមយំ** វុត្តនយេន បុញ្ញកិរិយវត្ថុ ចាតិ។

ឯកមេកញ្ចេត្ថ យថារហំ បុព្ពភាគតោ បដ្ឋាយ កាយេន ករោន្តស្ស កាយកម្មំ ហោតិ, តទត្ថំ វាចំ និច្ឆារេន្តស្ស វចីកម្មំ, កាយង្គំ វាចង្គញ្ច អចោបេត្វា មនសា ចិន្តេន្តស្ស មនោកម្មំ។ អន្នាទីនិ ទេន្តស្ស ចាបិ “អន្នទានាទីនិ ទេមី”តិ វា ទានបារមឹ អាវជ្ជេត្វា វា ទានកាលេ ទានមយំ បុញ្ញកិរិយវត្ថុ ហោតិ។ វត្តសីសេ ឋត្វា ទទតោ សីលមយំ, ខយតោ វយតោ កម្មតោ សម្មសនំ បដ្ឋបេត្វា ទទតោ ភាវនាមយំ បុញ្ញកិរិយវត្ថុ ហោតិ។

អបរានិបិ សត្ត បុញ្ញកិរិយវត្ថូនិ – អបចិតិសហគតំ បុញ្ញកិរិយវត្ថុ វេយ្យាវច្ចសហគតំ បត្តិអនុប្បទានំ អព្ភានុមោទនំ ទេសនាមយំ សវនមយំ ទិដ្ឋិជុគតំ បុញ្ញកិរិយវត្ថូតិ។ សរណគមនម្បិ ហិ ទិដ្ឋិជុគតេនេវ សង្គយ្ហតិ។ យំ បនេត្ថ វត្តព្ពំ, តំ បរតោ អាវិ ភវិស្សតិ។

តត្ថ វុឌ្ឍតរំ ទិស្វា បច្ចុគ្គមនបត្តចីវរបដិគ្គហណាភិវាទនមគ្គសម្បទានាទិវសេន **អបចាយនសហគតំ** វេទិតព្ពំ។ វុឌ្ឍតរានំ វត្តបដិបត្តិករណវសេន, គាមំ បិណ្ឌាយ បវិដ្ឋំ ភិក្ខុំ ទិស្វា បត្តំ គហេត្វា គាមេ ភិក្ខំ សម្បាទេត្វា ឧបសំហរណវសេន “គច្ឆ ភិក្ខូនំ បត្តំ អាហរា”តិ សុត្វា វេគេន គន្ត្វា បត្តាហរណាទិវសេន ច **វេយ្យាវច្ចសហគតំ** វេទិតព្ពំ។ ចត្តារោ បច្ចយេ ទត្វា បុប្ផគន្ធាទីហិ រតនត្តយស្ស បូជំ កត្វា អញ្ញំ វា តាទិសំ បុញ្ញំ កត្វា “សព្ពសត្តានំ បត្តិ ហោតូ”តិ បរិណាមវសេន **បត្តិអនុប្បទានំ** វេទិតព្ពំ។ តថា បរេហិ ទិន្នាយ បត្តិយា កេវលំ វា បរេហិ កតំ បុញ្ញំ “សាធុ, សុដ្ឋូ”តិ អនុមោទនវសេន **អព្ភានុមោទនំ** វេទិតព្ពំ។ អត្តនោ បគុណធម្មំ អបច្ចាសីសន្តោ ហិតជ្ឈាសយេន បរេសំ ទេសេតិ – ឥទំ **ទេសនាមយំ** បុញ្ញកិរិយវត្ថុ នាម។ យំ បន ឯកោ “ឯវំ មំ ធម្មកថិកោតិ ជានិស្សន្តី”តិ ឥច្ឆាយ ឋត្វា លាភសក្ការសិលោកសន្និស្សិតោ ធម្មំ ទេសេតិ, តំ ន មហប្ផលំ ហោតិ។ “អទ្ធា អយំ អត្តហិតបរហិតានំ បដិបជ្ជនូបាយោ”តិ យោនិសោមនសិការបុរេចារិកហិតផរណេន មុទុ

ចិត្តេន ធម្មំ សុណាតិ, ឥទំ **សវនមយំ** បុញ្ញកិរិយវត្ថុ ហោតិ។ យំ បនេកោ “ឥតិ មំ សទ្ធោតិ ជានិស្សន្តី”តិ សុណាតិ, តំ ន មហប្ផលំ ហោតិ។ ទិដ្ឋិយា ឧជុគមនំ **ទិដ្ឋិជុគតំ,** “អត្ថិ ទិន្ន”ន្តិអាទិនយប្បវត្តស្ស សម្មាទស្សនស្ស ឯតំ អធិវចនំ។ ឥទញ្ហិ បុព្ពភាគេ វា បច្ឆាភាគេ វា ញាណវិប្បយុត្តម្បិ ឧជុករណកាលេ ញាណសម្បយុត្តមេវ ហោតិ។ អបរេ បនាហុ “វិជាននបជាននវសេន ទស្សនំ ទិដ្ឋិ កុសលញ្ច វិញ្ញាណំ កម្មស្សកតាញាណាទិ ច សម្មាទស្សន”ន្តិ ។ តត្ថ កុសលេន វិញ្ញាណេន ញាណស្ស អនុប្បាទេបិ អត្តនា កតបុញ្ញានុស្សរណវណ្ណារហវណ្ណនាទីនំ សង្គហោ, កម្មស្សកតាញាណេន កម្មបថសម្មាទិដ្ឋិយា ។ ឥតរំ បន ទិដ្ឋិជុគតំ សព្ពេសំ និយមលក្ខណំ។ យញ្ហិ កិញ្ចិ បុញ្ញំ ករោន្តស្ស ទិដ្ឋិយា ឧជុភាវេនេវ តំ មហប្ផលំ ហោតិ។

ឥមេសំ បន សត្តន្នំ បុញ្ញកិរិយវត្ថូនំ បុរិមេហិ តីហិ ទានមយាទីហិ បុញ្ញកិរិយវត្ថូហិ សង្គហោ។ តត្ថ ហិ អបចាយនវេយ្យាវច្ចានិ សីលមយេ, បត្តិអនុប្បទានអព្ភនុមោទនានិ ទានមយេ, ធម្មទេសនាសវនានិ ភាវនាមយេ, ទិដ្ឋិជុគតំ តីសុបិ។ តេនាហ ភគវា –

> “តីណិមានិ, ភិក្ខវេ, បុញ្ញកិរិយវត្ថូនិ។ កតមានិ តីណិ? ទានមយំ…បេ…. ភាវនាមយំ បុញ្ញកិរិយវត្ថូ”តិ (អ. និ. ៨.៣៦)។

ឯត្ថ ច អដ្ឋន្នំ កាមាវចរកុសលចេតនានំ វសេន តិណ្ណម្បិ បុញ្ញកិរិយវត្ថូនំ បវត្តិ ហោតិ។ យថា ហិ បគុណំ ធម្មំ បរិវត្តេន្តស្ស ឯកច្ចេ អនុសន្ធី អសល្លក្ខេន្តស្សេវ គច្ឆន្តិ, ឯវំ បគុណំ សមថវិបស្សនាភាវនំ អនុយុញ្ជន្តស្ស អន្តរន្តរា ញាណវិប្បយុត្តចិត្តេនាបិ មនសិការោ បវត្តតិ។ សព្ពំ តំ បន មហគ្គតកុសលចេតនានំ វសេន ភាវនាមយមេវ បុញ្ញកិរិយវត្ថុ ហោតិ, ន ឥតរានិ។ គាថាយ អត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តោយេវ។

បឋមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ចក្ខុសុត្តវណ្ណនា

៦១. ទុតិយេ **ចក្ខូនី**តិ ចក្ខន្តីតិ ចក្ខូនិ, សមវិសមំ អាចិក្ខន្តានិ វិយ បវត្តន្តីតិ អត្ថោ។ អថ វា ចក្ខនដ្ឋេន ចក្ខូនិ។ កិមិទំ ចក្ខនំ នាម? អស្សាទនំ, តថា ហិ វទន្តិ “មធុំ ចក្ខតិ ព្យញ្ជនំ ចក្ខតី”តិ ឥមានិ ច អារម្មណរសំ អនុភវន្តានិ អស្សាទេន្តានិ វិយ ហោន្តីតិ ចក្ខនដ្ឋេន ចក្ខូនិ។ តានិ បន សង្ខេបតោ ទ្វេ ចក្ខូនិ – ញាណចក្ខុ, មំសចក្ខុ ចាតិ។ តេសុ **មំសចក្ខុ** ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។ **ញាណចក្ខុ** ទិព្ពចក្ខុ, បញ្ញាចក្ខូតិ ឥធ ទ្វិធា កត្វា វុត្តំ។

តត្ថ **ទិព្ពចក្ខូ**តិ ទិព្ពសទិសត្តា ទិព្ពំ។ ទេវតានញ្ហិ សុចរិតកម្មនិព្ពត្តំ បិត្តសេម្ហរុហិរាទីហិ អបលិពុទ្ធំ ឧបក្កិលេសវិមុត្តតាយ ទូរេបិ អារម្មណគ្គហណសមត្ថំ ទិព្ពំ បសាទចក្ខុ ហោតិ។ ឥទញ្ចាបិ វីរិយភាវនាពលនិព្ពត្តំ ញាណចក្ខុ តាទិសមេវាតិ ទិព្ពសទិសត្តា ទិព្ពំ, ទិព្ពវិហារវសេន បដិលទ្ធត្តា អត្តនោ ច ទិព្ពវិហារសន្និស្សិតត្តា អាលោកបរិគ្គហេន មហាជុតិកត្តា។ តិរោកុដ្ដាទិគតរូបទស្សនេន មហាគតិកត្តាបិ ទិព្ពំ។ តំ សព្ពំ សទ្ទសត្ថានុសារេន វេទិតព្ពំ។ ទស្សនដ្ឋេន ចក្ខុកិច្ចករណេន ចក្ខុមិវាតិបិ ចក្ខុ, ទិព្ពញ្ច តំ ចក្ខុ ចាតិ ទិព្ពចក្ខុ។

បជានាតីតិ **បញ្ញា**។ កឹ បជានាតិ? ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ “ឥទំ ទុក្ខ”ន្តិអាទិនា។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “បជានាតីតិ ខោ, អាវុសោ, តស្មា បញ្ញាតិ វុច្ចតិ។ កិញ្ច បជានាតិ? ឥទំ ទុក្ខ”ន្តិអាទិ (ម. និ. ១.៤៤៩)។

អដ្ឋកថាយំ បន “បញ្ញាបនវសេន បញ្ញា។ កិន្តិ បញ្ញាបេតិ? អនិច្ចន្តិ បញ្ញាបេតិ, ទុក្ខន្តិ បញ្ញាបេតិ, អនត្តាតិ បញ្ញាបេតី”តិ វុត្តំ។ សា បនាយំ លក្ខណាទិតោ យថាសភាវបដិវេធលក្ខណា, អក្ខលិតបដិវេធលក្ខណា វា កុសលិស្សាសខិត្តឧសុបដិវេធោ វិយ, វិសយោភាសនរសា បទីបោ វិយ, អសម្មោហបច្ចុបដ្ឋានា អរញ្ញគតសុទេសកោ វិយ។ វិសេសតោ បនេត្ថ អាសវក្ខយញាណសង្ខាតា បញ្ញា ចតុសច្ចទស្សនដ្ឋេន **បញ្ញាចក្ខូ**តិ អធិប្បេតា។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ “ចក្ខុំ ឧទបាទិ, ញាណំ ឧទបាទិ, បញ្ញា ឧទបាទិ, វិជ្ជា ឧទបាទិ, អាលោកោ ឧទបាទី”តិ (សំ. និ. ៥.១០៨១; មហាវ. ១៥)។

ឯតេសុ ច មំសចក្ខុ បរិត្តំ, ទិព្ពចក្ខុ មហគ្គតំ, ឥតរំ អប្បមាណំ។ មំសចក្ខុ រូបំ, ឥតរានិ អរូបានិ។ មំសចក្ខុ ទិព្ពចក្ខុ ច លោកិយានិ សាសវានិ រូបវិសយានិ, ឥតរំ លោកុត្តរំ អនាសវំ ចតុសច្ចវិសយំ។ មំសចក្ខុ អព្យាកតំ,

ទិព្វចក្ខុ សិយា កុសលំ សិយា អព្យាកតំ, តថា បញ្ញាចក្ខុ។ មំសចក្ខុ កាមាវចរំ, ទិព្វចក្ខុ រូបាវចរំ, ឥតរំ លោកុត្តរន្តិ ឯវមាទិ វិភាគា វេទិតព្វា។

គាថាសុ **អនុត្តរន្តិ** បញ្ញាចក្ខុំ សន្ធាយ វុត្តំ។ តញ្ហិ អាសវក្ខយញាណភាវតោ អនុត្តរំ។ **អក្ខាសិ បុរិសុត្តមោតិ** បុរិសានំ ឧត្តមោ អគ្គោ សម្មាសម្ពុទ្ធោ ទេសេសិ។ **ឧប្បាទោតិ** មំសចក្ខុស្ស បវត្តិ។ **មគ្គោតិ** ឧបាយោ, ទិព្វចក្ខុស្ស ការណំ។ បកតិចក្ខុមតោ ឯវ ហិ ទិព្វចក្ខុ ឧប្បជ្ជតិ, យស្មា កសិណាលោកំ វឌ្ឍេត្វា ទិព្វចក្ខុញាណស្ស ឧប្បាទនំ, សោ ច កសិណមណ្ឌលេ ឧគ្គហនិមិត្តេន វិនា នត្ថីតិ។ **យតោតិ** យទា។ **ញាណន្តិ** អាសវក្ខយញាណំ។ តេនេវាហ “**បញ្ញាចក្ខុ អនុត្តរ**”ន្តិ។ **យស្ស ចក្ខុស្ស បដិលាភាតិ** យស្ស អរិយស្ស បញ្ញាចក្ខុស្ស ឧប្បត្តិយា ភាវនាយ សព្វស្មា វដ្ដទុក្ខតោ បមុច្ចតិ បរិមុច្ចតីតិ។

ទុតិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. ឥន្ទ្រិយសុត្តវណ្ណនា

៦២. តតិយេ **ឥន្ទ្រិយានីតិ** អធិបតេយ្យដ្ឋេន ឥន្ទ្រិយានិ។ យានិ ហិ សហជាតធម្មេសុ ឥស្សរា វិយ ហុត្វា តេហិ អនុវត្តិតព្វានិ, តានិ ឥន្ទ្រិយានិ នាម។ អបិច ឥន្ទោ ភគវា ធម្មិស្សរោ បរមេន ចិត្តិស្សរិយេន សមន្នាគតោ។ តេន ឥន្ទេន សព្វបឋមំ ទិដ្ឋត្តា អធិគតត្តា បរេសញ្ច ទិដ្ឋត្តា ទេសិតត្តា វិហិតត្តា គោចរភាវនាសេវនាហិ ទិដ្ឋត្តា ច ឥន្ទ្រិយានិ។ ឥន្ទំ វា មគ្គាធិគមស្ស ឧបនិស្សយភូតំ បុញ្ញកម្មំ, តស្ស លិង្គានីតិបិ ឥន្ទ្រិយានិ។ **អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយន្តិ** “អនមតគ្គេ សំសារេ អនញ្ញាតំ អនធិគតំ អមតបទំ ចតុសច្ចធម្មមេវ វា ជានិស្សាមី”តិ បដិបន្នស្ស ឥមិនា បុព្វភាគេន ឧប្បន្នំ ឥន្ទ្រិយំ, សោតាបត្តិមគ្គបញ្ញាយេតំ អធិវចនំ។ **អញ្ញិន្ទ្រិយន្តិ** អាជាននឥន្ទ្រិយំ។ តត្រាយំ វចនត្ថោ – អាជានាតិ បឋមមគ្គញាណេន ទិដ្ឋមរិយាទំ អនតិក្កមិត្វាវ ជានាតីតិ អញ្ញា។ យថេវ ហិ បឋមមគ្គបញ្ញា ទុក្ខាទីសុ បរិញ្ញាភិសមយាទិវសេន បវត្តតិ, តថេវ អយម្បិ បវត្តតីតិ អញ្ញា ច សា យថាវុត្តេនដ្ឋេន ឥន្ទ្រិយំ ចាតិ អញ្ញិន្ទ្រិយំ។ អាជាននដ្ឋេនេវ អញ្ញស្ស វា អរិយបុគ្គលស្ស ឥន្ទ្រិយន្តិ អញ្ញិន្ទ្រិយំ, សោតាបត្តិផលតោ បដ្ឋាយ ឆសុ ឋានេសុ ញាណស្សេតំ អធិវចនំ។ **អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយន្តិ** អញ្ញាតាវិនោ ចតូសុ សច្ចេសុ និដ្ឋិតញាណកិច្ចស្ស ខីណាសវស្ស ឧប្បជ្ជនតោ ឥន្ទ្រិយដ្ឋសម្ភវតោ ច អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយំ។ ឯត្ថ ច បឋមបច្ឆិមានិ បឋមមគ្គចតុត្ថផលវសេន ឯកដ្ឋានិកានិ, ឥតរំ ឥតរមគ្គផលវសេន ឆដ្ឋានិកន្តិ វេទិតព្វំ។

គាថាសុ **សិក្ខមានស្សាតិ** អធិសីលសិក្ខាទយោ សិក្ខមានស្ស ភាវេន្តស្ស។ **ឧជុមគ្គានុសារិនោតិ** ឧជុមគ្គោ វុច្ចតិ អរិយមគ្គោ, អន្តទ្វយវិវជ្ជិតត្តា តស្ស អនុស្សរណតោ ឧជុមគ្គានុសារិនោ, បដិបាដិយា មគ្គេ ឧប្បាទេន្តស្សាតិ អត្ថោ។ **ខយស្មិន្តិ** អនវសេសកិលេសានំ ខេបនតោ ខយសង្ខាតេ អគ្គមគ្គេ ញាណំ បឋមំ បុរេយេវ ឧប្បជ្ជតិ។ **តតោ អញ្ញា អនន្តរាតិ** តតោ មគ្គញាណតោ អនន្តរា អរហត្តំ ឧប្បជ្ជតិ។ អថ វា **ឧជុមគ្គានុសារិនោតិ** លីនុទ្ធច្ចបតិដ្ឋានាយូហនាទិកេ វជ្ជេត្វា សមថវិបស្សនំ យុគនទ្ធំ កត្វា ភាវនាវសេន បវត្តំ បុព្វភាគមគ្គំ អនុស្សរន្តស្ស អនុគច្ឆន្តស្ស បដិបជ្ជន្តស្ស គោត្រភុញាណានន្តរំ ទិដ្ឋេកដ្ឋានំ កិលេសានំ ខេបនតោ ខយស្មិំ សោតាបត្តិមគ្គេ បឋមំ ញាណំ អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជតិ។ **តតោ អញ្ញា អនន្តរាតិ** តតោ បឋមញាណតោ អនន្តរា អនន្តរតោ បដ្ឋាយ យាវ អគ្គមគ្គា អញ្ញា អញ្ញិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជតិ។

តតោ អញ្ញា វិមុត្តស្សាតិ តតោ អញ្ញា អញ្ញិន្ទ្រិយតោ បច្ឆា អរហត្តមគ្គញាណានន្តរា អរហត្តផលេន បញ្ញាវិមុត្តិយា អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយេន វិមុត្តស្ស។ **ញាណំ វេ ហោតិ តាទិនោតិ** អរហត្តផលុប្បត្តិតោ ឧត្តរកាលេ ឥដ្ឋានិដ្ឋាទីសុ តាទិលក្ខណប្បត្តស្ស ខីណាសវស្ស បច្ចវេក្ខណញាណំ ឧប្បជ្ជតិ។ កថំ ឧប្បជ្ជតីតិ អាហ “**អកុប្បា មេ វិមុត្តី**”តិ។ តស្ស អកុប្បភាវស្ស ការណំ ទស្សេតិ “***ភវសំយោជនក្ខយា***”តិ។

ឥទានិ តាទិសំ ខីណាសវំ ថោមេន្តោ “**ស វេ ឥន្ទ្រិយសម្បន្នោ**”តិ តតិយំ គាថមាហ។ តត្ថ **ឥន្ទ្រិយសម្បន្នោតិ** យថាវុត្តេហិ តីហិ លោកុត្តរិន្ទ្រិយេហិ សមន្នាគតោ, សុទ្ធេហិបិ វា បដិប្បស្សទ្ធិលទ្ធេហិ សទ្ធាទីហិ ឥន្ទ្រិយេហិ សមន្នាគតោ បរិបុណ្ណោ, តតោ ឯវ ចក្ខាទីហិ សុដ្ឋុ វូបសន្តេហិ និព្វិសេវនេហិ ឥន្ទ្រិយេហិ សមន្នាគតោ។ តេនាហ “**សន្តោ**”តិ, សព្វកិលេសបរិឡាហវូបសមេន ឧបសន្តោតិ អត្ថោ។ **សន្តិបទេ រតោតិ** និព្វានេ អភិរតោ អធិមុត្តោ។ ឯត្ថ ច “ឥន្ទ្រិយសម្បន្នោ”តិ ឯតេន ភាវិតមគ្គតា, បរិញ្ញាតក្ខន្ធតា ចស្ស ទស្សិតា។ “សន្តោ”តិ ឯតេន បហីនកិលេសតា, “សន្តិបទេ រតោ”តិ ឯតេន សច្ឆិកតនិរោធតាតិ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

តតិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. អទ្ធាសុត្តវណ្ណនា

៦៣. ចតុត្ថេ **អទ្ធា**តិ កាលា។ **អតីតោ អទ្ធា**តិអាទីសុ ទ្វេ បរិយាយា – សុត្តន្តបរិយាយោ, អភិធម្មបរិយាយោ ច។ តត្ថ សុត្តន្តបរិយាយេន បដិសន្ធិតោ បុព្ពេ អតីតោ អទ្ធា នាម, ចុតិតោ បច្ឆា អនាគតោ អទ្ធា នាម, សហ ចុតិបដិសន្ធីហិ តទនន្តរំ បច្ចុប្បន្នោ អទ្ធា នាម។ អភិធម្មបរិយាយេន ឧប្បាទោ, ឋិតិ, ភង្គោតិ ឥមេ តយោ ខណេ បត្វា និរុទ្ធធម្មា អតីតោ អទ្ធា នាម, តយោបិ ខណេ អសម្បត្តា អនាគតោ អទ្ធា នាម, ខណត្តយសមង្គិនោ បច្ចុប្បន្នោ អទ្ធា នាម។

អបរោ នយោ – អយញ្ហិ អតីតាទិវិភាគោ អទ្ធាសន្តតិសមយខណវសេន ចតុធា វេទិតព្ពោ។ តេសុ អទ្ធាវិភាគោ វុត្តោ។ សន្តតិវសេន សភាគា ឯកឧតុសមុដ្ឋានា, ឯកាហារសមុដ្ឋានា ច បុព្ពាបរិយវសេន វត្តមានាបិ បច្ចុប្បន្នា។ តតោ បុព្ពេ វិសភាគឧតុអាហារសមុដ្ឋានា អតីតា បច្ឆា អនាគតា។ ចិត្តជា ឯកវីថិឯកជវនឯកសមាបត្តិសមុដ្ឋានា បច្ចុប្បន្នា នាម, តតោ បុព្ពេ អតីតា, បច្ឆា អនាគតា។ កម្មសមុដ្ឋានានំ បាដិយេក្កំ សន្តតិវសេន អតីតាទិភេទោ នត្ថិ, តេសំយេវ បន ឧតុអាហារចិត្តសមុដ្ឋានានំ ឧបត្ថម្ភកវសេន តស្ស អតីតាទិភាវោ វេទិតព្ពោ។ សមយវសេន ឯកមុហុត្តបុព្ពណ្ហសាយន្ហរត្តិទិវាទីសុ សមយេសុ សន្តានវសេន បវត្តមានា តំតំសមយេ បច្ចុប្បន្នា នាម, តតោ បុព្ពេ អតីតា, បច្ឆា អនាគតា។ អយំ តាវ រូបធម្មេសុ នយោ។ អរូបធម្មេសុ បន ខណវសេន ឧប្បាទាទិក្ខណត្តយបរិយាបន្នា បច្ចុប្បន្នា, តតោ បុព្ពេ អតីតា, បច្ឆា អនាគតា។ អបិច អតិក្កន្តហេតុបច្ចយកិច្ចា អតីតា, និដ្ឋិតហេតុកិច្ចា អនិដ្ឋិតបច្ចយកិច្ចា បច្ចុប្បន្នា, ឧភយកិច្ចំ អសម្បត្តា អនាគតា។ អត្តនោ វា កិច្ចក្ខណេ បច្ចុប្បន្នា, តតោ បុព្ពេ អតីតា, បច្ឆា អនាគតា។ ឯត្ថ ច ខណាទិកថាវ និប្បរិយាយា, សេសា បរិយាយា។ អយញ្ហិ អតីតាទិភេទោ នាម ធម្មានំ ហោតិ, ន កាលស្ស។ អតីតាទិភេទេ បន ធម្មេ ឧបាទាយ បរមត្ថតោ អវិជ្ជមានោបិ កាលោ ឥធ តេនេវ វោហារេន អតីតោតិអាទិនា វុត្តោតិ វេទិតព្ពោ។

គាថាសុ **អក្ខេយ្យសញ្ញិនោ**តិ ឯត្ថ អក្ខាយតិ, កថីយតិ, បញ្ញាបីយតីតិ អក្ខេយ្យំ, កថាវត្ថុ, អត្ថតោ រូបាទយោ បញ្ចក្ខន្ធា។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “អតីតំ វា អទ្ធានំ អារព្ភ កថំ កថេយ្យ, អនាគតំ វា…បេ… បច្ចុប្បន្នំ វា អទ្ធានំ អារព្ភ កថំ កថេយ្យា”តិ (ទី. និ. ៣.៣០៥)។

តថា –

> “យំ, ភិក្ខវេ , រូបំ អតីតំ និរុទ្ធំ វិបរិណតំ, ‘អហោសី’តិ តស្ស សង្ខា, ‘អហោសី’តិ តស្ស សមញ្ញា, ‘អហោសី’តិ តស្ស បញ្ញត្តិ; ន តស្ស សង្ខា អត្ថីតិ, ន តស្ស សង្ខា ភវិស្សតី”តិ (សំ. និ. ៣.៦២) –

ឯវំ វុត្តេន និរុត្តិបថសុត្តេនបិ ឯត្ថ អត្ថោ ទីបេតព្ពោ។ ឯវំ កថាវត្ថុភាវេន អក្ខេយ្យសង្ខាតេ ខន្ធបញ្ចកេ អហន្តិ ច មមន្តិ ច ទេវោតិ ច មនុស្សោតិ ច ឥត្ថីតិ ច បុរិសោតិ ច អាទិនា បវត្តសញ្ញាវសេន អក្ខេយ្យសញ្ញិនោ, បញ្ចសុ ឧបាទានក្ខន្ធេសុ សត្តបុគ្គលាទិសញ្ញិនោតិ អត្ថោ។ **អក្ខេយ្យស្មិំ** តណ្ហាទិដ្ឋិគ្គាហវសេន **បតិដ្ឋិតា,** រាគាទិវសេន វា អដ្ឋហាការេហិ បតិដ្ឋិតា។ រត្តោ ហិ រាគវសេន បតិដ្ឋិតោ ហោតិ, ទុដ្ឋោ ទោសវសេន, មូឡ្ហោ មោហវសេន, បរាមដ្ឋោ ទិដ្ឋិវសេន, ថាមគតោ អនុសយវសេន, វិនិពទ្ធោ មានវសេន, អនិដ្ឋង្គតោ វិចិកិច្ឆាវសេន, វិក្ខេបគតោ ឧទ្ធច្ចវសេន បតិដ្ឋិតោ ហោតីតិ។

អក្ខេយ្យំ អបរិញ្ញាយាតិ តំ អក្ខេយ្យំ តេភូមកធម្មេ តីហិ បរិញ្ញាហិ អបរិជានិត្វា តស្ស អបរិជាននហេតុ។ **យោគមាយន្តិ មច្ចុនោ**តិ មរណស្ស យោគំ តេន សំយោគំ ឧបគច្ឆន្តិ, ន វិសំយោគន្តិ អត្ថោ។

អថ វា **យោគ**ន្តិ ឧបាយំ, តេន យោជិតំ បសារិតំ មារសេនង្គានិយំ អនត្ថជាលំ កិលេសជាលញ្ច ឧបគច្ឆន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ តថា ហិ វុត្តំ –

> “ន ហិ នោ សង្គរំ តេន, មហាសេនេន មច្ចុនា”តិ។ (ម. និ. ៣.២៧២; ជា. ២.២២.១២១; នេត្តិ. ១០៣);

ឯត្តាវតា វត្តំ ទស្សេត្វា ឥទានិ វិវដ្ដំ ទស្សេតុំ **“អក្ខេយ្យញ្ច បរិញ្ញាយា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ច**-សទ្ទោ ព្យតិរេកេ, តេន អក្ខេយ្យបរិជាននេន លទ្ធព្ពំ វក្ខមានមេវ វិសេសំ ជោតេតិ។ **បរិញ្ញាយា**តិ វិបស្សនាសហិតាយ មគ្គបញ្ញាយ ទុក្ខន្តិ បរិច្ឆិជ្ជ ជានិត្វា, តប្បដិពទ្ធកិលេសប្បហានេន វា តំ សមតិក្កមិត្វា តិស្សន្នម្បិ បរិញ្ញានំ កិច្ចំ មត្ថកំ បាបេត្វា។ **អក្ខាតារំ ន មញ្ញតី**តិ សព្ពសោ មញ្ញនានំ បហីនត្តា ខីណាសវោ អក្ខាតារំ ន មញ្ញតិ, ការកាទិសភាវំ កិញ្ចិ អត្តានំ ន បច្ចេតីតិ អត្ថោ។ **ផុដ្ឋោ វិមោក្ខោ មនសា, សន្តិបទមនុត្តរន្តិ** យស្មា សព្ពសង្ខតវិមុត្តត្តា “វិមោក្ខោ”តិ សព្ពកិលេសសន្តាបវូបសមនដ្ឋានតាយ “សន្តិបទ”ន្តិ លទ្ធនាមោ និព្ពានធម្មោ ផុដ្ឋោ ផុសិតោ បត្តោ, តស្មា អក្ខាតារំ ន មញ្ញតីតិ។ អថ វា “បរិញ្ញាយា”តិ បទេន ទុក្ខសច្ចស្ស បរិញ្ញាភិសមយំ សមុទយសច្ចស្ស បហានាភិសមយញ្ច វត្វា ឥទានិ “ផុដ្ឋោ វិមោក្ខោ មនសា, សន្តិបទមនុត្តរ”ន្តិ ឥមិនា មគ្គនិរោធានំ ភាវនា សច្ឆិកិរិយាភិសមយំ វទតិ។ តស្សត្ថោ – សមុច្ឆេទវសេន សព្ពកិលេសេហិ វិមុច្ចតីតិ **វិមោក្ខោ,** អរិយមគ្គោ។ សោ បនស្ស មគ្គចិត្តេន ផុដ្ឋោ ផុសិតោ ភាវិតោ, តេនេវ អនុត្តរំ សន្តិបទំ និព្ពានំ ផុដ្ឋំ ផុសិតំ សច្ឆិកតន្តិ។

អក្ខេយ្យសម្បន្នោតិ អក្ខេយ្យនិមិត្តំ វិវិធាហិ វិបត្តីហិ ឧបទ្ទុតេ លោកេ បហីនវិបល្លាសតាយ តតោ សុបរិមុត្តោ អក្ខេយ្យបរិញ្ញាភិនិព្ពត្តាហិ សម្បត្តីហិ សម្បន្នោ សមន្នាគតោ។ **សង្ខាយ សេវី**តិ បញ្ញាវេបុល្លប្បត្តិយា ចីវរាទិបច្ចយេ សង្ខាយ បរិតុលេត្វាវ សេវនសីលោ, សង្ខាតធម្មត្តា ច អាបាថគតំ សព្ពម្បិ វិសយំ ឆឡង្គុបេក្ខាវសេន សង្ខាយ សេវនសីលោ។ **ធម្មដ្ឋោ**តិ អសេក្ខធម្មេសុ និព្ពានធម្មេ ឯវ វា ឋិតោ។ **វេទគូ**តិ វេទិតព្ពស្ស ចតុសច្ចស្ស បារង្គតត្តា វេទគូ។ ឯវំគុណោ អរហា ភវាទីសុ កត្ថចិ អាយតឹ បុនព្ភវាភាវតោ មនុស្ស ទេវាតិ សង្ខំ ន ឧបេតិ, អបញ្ញត្តិកភាវមេវ គច្ឆតីតិ អនុបាទាបរិនិព្ពានេន ទេសនំ និដ្ឋាបេសិ។

ចតុត្ថសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. ទុច្ចរិតសុត្តវណ្ណនា

៦៤. បញ្ចមេ ទុដ្ឋុ ចរិតានិ, ទុដ្ឋានិ វា ចរិតានិ **ទុច្ចរិតានិ**។ កាយេន ទុច្ចរិតំ, កាយតោ វា បវត្តំ ទុច្ចរិតំ **កាយទុច្ចរិតំ**។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ ។ ឥមានិ ច ទុច្ចរិតានិ បញ្ញត្តិយា វា កថេតព្ពានិ កម្មបថេហិ វា។ តត្ថ បញ្ញត្តិយា តាវ កាយទ្វារេ បញ្ញត្តសិក្ខាបទស្ស វីតិក្កមោ កាយទុច្ចរិតំ, វចីទ្វារេ បញ្ញត្តសិក្ខាបទស្ស វីតិក្កមោ វចីទុច្ចរិតំ, ឧភយត្ថ បញ្ញត្តស្ស វីតិក្កមោ មនោទុច្ចរិតន្តិ អយំ បញ្ញត្តិកថា។ បាណាតិបាតាទយោ បន តិស្សោ ចេតនា កាយទ្វារេបិ, វចីទ្វារេបិ, ឧប្បន្នា កាយទុច្ចរិតំ, តថា ចតស្សោ មុសាវាទាទិចេតនា វចីទុច្ចរិតំ, អភិជ្ឈា, ព្យាបាទោ, មិច្ឆាទិដ្ឋីតិ តយោ ចេតនាសម្បយុត្តធម្មា មនោទុច្ចរិតន្តិ អយំ កម្មបថកថា។

គាថាយំ កម្មបថប្បត្តោយេវ បាបធម្មោ កាយទុច្ចរិតាទិភាវេន វុត្តោតិ តទញ្ញំ បាបធម្មំ សង្គណ្ហិតុំ **“យញ្ចញ្ញំ ទោសសញ្ហិត”**ន្តិ វុត្តំ។ តត្ថ **ទោសសញ្ហិត**ន្តិ រាគាទិកិលេសសំហិតំ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

បញ្ចមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. សុចរិតសុត្តវណ្ណនា

៦៥. ឆដ្ឋេ សុដ្ឋុ ចរិតានិ, សុន្ទរានិ វា ចរិតានិ **សុចរិតានិ**។ កាយេន សុចរិតំ, កាយតោ វា បវត្តំ សុចរិតំ **កាយសុចរិតំ**។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឥធាបិ បន បញ្ញត្តិវសេន, កម្មបថវសេន ចាតិ ទុវិធា កថា។ តត្ថ កាយទ្វារេ បញ្ញត្តសិក្ខាបទស្ស អវីតិក្កមោ កាយសុចរិតំ, វចីទ្វារេ បញ្ញត្តសិក្ខាបទស្ស អវីតិក្កមោ វចីសុចរិតំ, ឧភយត្ថ បញ្ញត្តស្ស អវីតិក្កមោ មនោសុចរិតន្តិ អយំ បញ្ញត្តិកថា។ បាណាតិបាតាទីហិ បន វិរមន្តស្ស ឧប្បន្នា តិស្សោ ចេតនាបិ វិរតិយោបិ កាយសុចរិតំ, មុសាវាទាទីហិ វិរមន្តស្ស ចតស្សោ ចេតនាបិ វិរតិយោបិ វចីសុចរិតំ, អនភិជ្ឈា, អព្យាបាទោ, សម្មាទិដ្ឋីតិ តយោ ចេតនាសម្បយុត្តធម្មា មនោសុចរិតន្តិ អយំ កម្មបថកថា។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

ឆដ្ឋសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. សោចេយ្យសុត្តវណ្ណនា

៦៦. សត្តមេ **សោចេយ្យានី**តិ សុចិភាវា។ **កាយសោចេយ្យ**ន្តិ កាយសុចរិតំ, វចីមនោសោចេយ្យានិបិ វចីមនោសុចរិតានេវ។ តថា ហិ វុត្តំ “តត្ថ កតមំ កាយសោចេយ្យំ? បាណាតិបាតា វេរមណី”តិអាទិ (អ. និ.

៣.១២១-១២២)។

គាថាយំ សមុច្ឆេទវសេន បហីនសព្ពកាយទុច្ចរិតត្តា កាយេន សុចីតិ **កាយសុចិ។ សោចេយ្យសម្បន្នន្តិ** បដិប្បស្សទ្ធកិលេសត្តា សុបរិសុទ្ធាយ សោចេយ្យសម្បត្តិយា ឧបេតំ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

សត្តមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. មោនេយ្យសុត្តវណ្ណនា

៦៧. អដ្ឋមេ **មោនេយ្យានីតិ** ឯត្ថ ឥធលោកបរលោកំ អត្តហិតបរហិតញ្ច មុនាតីតិ មុនិ, កល្យាណបុថុជ្ជនេន សទ្ធិំ សត្ត សេក្ខា អរហា ច។ ឥធ បន អរហាវ អធិប្បេតោ។ មុនិនោ ភាវាតិ **មោនេយ្យានិ**, អរហតោ កាយវចីមនោសមាចារា។

អថ វា មុនិភាវករា មោនេយ្យបដិបទាធម្មា មោនេយ្យានិ។ តេសមយំ វិត្ថារោ –

“តត្ថ កតមំ កាយមោនេយ្យំ? តិវិធកាយទុច្ចរិតស្ស បហានំ កាយមោនេយ្យំ, តិវិធំ កាយសុចរិតំ កាយមោនេយ្យំ, កាយារម្មណេ ញាណំ កាយមោនេយ្យំ, កាយបរិញ្ញា កាយមោនេយ្យំ, បរិញ្ញាសហគតោ មគ្គោ កាយមោនេយ្យំ, កាយស្មិំ ឆន្ទរាគប្បហានំ កាយមោនេយ្យំ, កាយសង្ខារនិរោធា ចតុត្ថជ្ឈានសមាបត្តិ កាយមោនេយ្យំ។

“តត្ថ កតមំ វចីមោនេយ្យំ? ចតុព្ពិធវចីទុច្ចរិតស្ស បហានំ វចីមោនេយ្យំ, ចតុព្ពិធំ វចីសុចរិតំ, វាចារម្មណេ ញាណំ, វាចាបរិញ្ញា, បរិញ្ញាសហគតោ មគ្គោ, វាចាយ ឆន្ទរាគប្បហានំ, វចីសង្ខារនិរោធា ទុតិយជ្ឈានសមាបត្តិ វចីមោនេយ្យំ។

“តត្ថ កតមំ មនោមោនេយ្យំ? តិវិធមនោទុច្ចរិតស្ស បហានំ មនោមោនេយ្យំ, តិវិធំ មនោសុចរិតំ, មនារម្មណេ ញាណំ, មនោបរិញ្ញា, បរិញ្ញាសហគតោ មគ្គោ, មនស្មិំ ឆន្ទរាគប្បហានំ, ចិត្តសង្ខារនិរោធា សញ្ញាវេទយិតនិរោធសមាបត្តិ មនោមោនេយ្យ”ន្តិ (មហានិ. ១៤; ចូឡនិ. មេត្តគូមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ២១)។

និន្ហាតបាបកន្តិ អគ្គមគ្គជលេន សុដ្ឋុ វិក្ខាលិតបាបមលំ។

អដ្ឋមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. បឋមរាគសុត្តវណ្ណនា

៦៨. នវមេ **យស្ស កស្សចីតិ** អនិយមិតវចនំ, តស្មា យស្ស កស្សចិ បុគ្គលស្ស គហដ្ឋស្ស វា បព្ពជិតស្ស វា។ **រាគោ អប្បហីនោតិ** រញ្ជនដ្ឋេន រាគោ សមុច្ឆេទវសេន ន បហីនោ, មគ្គេន អនុប្បត្តិធម្មតំ ន អាបាទិតោ។ ទោសមោហេសុបិ ឯសេវ នយោ។ តត្ថ អបាយគមនីយា រាគទោសមោហា បឋមមគ្គេន, ឱឡារិកា កាមរាគទោសា ទុតិយមគ្គេន, តេយេវ អនវសេសា តតិយមគ្គេន, ភវរាគោ អវសិដ្ឋមោហោ ច ចតុត្ថមគ្គេន បហីយន្តិ។ ឯវមេតេសុ បហីយន្តេសុ តទេកដ្ឋតោ សព្ពេបិ កិលេសា បហីយន្តេវ។ ឯវមេតេ រាគាទយោ យស្ស កស្សចិ ភិក្ខុស្ស វា ភិក្ខុនិយា វា ឧបាសកស្ស វា ឧបាសិកាយ វា មគ្គេន អប្បហីនា។ **ពទ្ធោ មារស្សាតិ** កិលេសមារេន ពទ្ធោតិ វុច្ចតិ។ យទគ្គេន ច កិលេសមារេន ពទ្ធោ, តទគ្គេន អភិសង្ខារមារាទីហិបិ ពទ្ធោយេវ ហោតិ។ **បដិមុក្កស្ស មារបាសោតិ** បដិមុក្កោ អស្ស អនេន អប្បហីនកិលេសេន បុគ្គលេន តាយេវ អប្បហីនកិលេសតាយ មារបាសសង្ខាតោ កិលេសោ អត្តនោ ចិត្តសន្តានេ បដិមុក្កោ បវេសិតោ, តេន សយំ ពន្ធាបិតោតិ អត្ថោ។ អថ វា បដិមុក្កោ អស្ស ភវេយ្យ មារបាសោ។ សុក្កបក្ខេ **ឱមុក្កស្សាតិ** អវមុក្កោ មោចិតោ អបនីតោ អស្ស។ សេសំ វុត្តវិបរិយាយេន វេទិតព្ពំ។

ឥធ គាថា សុក្កបក្ខវសេនេវ អាគតា។ តត្រាយំ សង្ខេបត្ថោ – **យស្ស** អរិយបុគ្គលស្ស រាគទោសាវិជ្ជា **វិរាជិតា** អគ្គមគ្គេន និរោធិតា, តំ ភាវិតកាយសីលចិត្តបញ្ញតាយ ភាវិតត្តេសុ អរហន្តេសុ **អញ្ញតរំ** អព្ភន្តរំ ឯកំ **ព្រហ្មភូតំ** ព្រហ្មំ វា សេដ្ឋំ អរហត្តផលំ បត្តំ។ យថា អញ្ញេ ខីណាសវា បុព្ពូបនិស្សយសម្បត្តិសមន្នាគតា ហុត្វា អាគតា, យថា ច តេ អន្តទ្វយរហិតាយ សីលសមាធិបញ្ញាក្ខន្ធសហគតាយ មជ្ឈិមាយ បដិបទាយ និព្ពានំ គតា

អធិគតា។ យថា វា តេ ខន្ធាទីនំ តថលក្ខណំ យាថាវតោ បដិវិជ្ឈឹសុ, យថា ច តេ តថធម្មេ ទុក្ខាទយោ អវិបរីតតោ អព្ភញ្ញឹសុ, រូបាទិកេ ច វិសយេ យថា តេ ទិដ្ឋមគ្គាទិវសេនេវ បស្សឹសុ, យថា វា បន តេ អដ្ឋ អនរិយវោហារេ វជ្ជេត្វា អរិយវោហារវសេនេវ បវត្តវាចា, វាចានុរូបញ្ច បវត្តកាយា, កាយានុរូបញ្ច បវត្តវាចា, តថា អយម្បិ អរិយបុគ្គលោតិ **តថាគតំ**, ចតុសច្ចពុទ្ធតាយ **ពុទ្ធំ**, បុគ្គលវេរំ កិលេសវេរំ អត្តានុវាទាទិភយញ្ច អតិក្កន្តត្តា **វេរភយាតីតំ**។ សព្ពេសំ កិលេសាភិសង្ខារាទីនំ បហីនត្តា **សព្ពប្បហាយិនំ** ពុទ្ធាទយោ អរិយា **អាហុ** កថេន្តិ កិត្តេន្តីតិ។

នវមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ទុតិយភាគសុត្តវណ្ណនា

៦៩. ទសមេ អតរីតិ តិណ្ណោ, ន តិណ្ណោ **អតិណ្ណោ**។ **សមុទ្ទ**ន្តិ សំសារសមុទ្ទំ, ចក្ខាយតនាទិសមុទ្ទំ វា។ តទុភយម្បិ ទុប្បូរណដ្ឋេន សមុទ្ទោ វិយាតិ សមុទ្ទំ។ អថ វា សមុទ្ទនដ្ឋេន សមុទ្ទំ, កិលេសវស្សនេន សត្តសន្តានស្ស កិលេសសទនតោតិ អត្ថោ។ **សវីចិ**ន្តិ កោធូបាយាសវីចីហិ សវីចិំ។ វុត្តញ្ហេតំ "វីចិភយន្តិ ខោ, ភិក្ខុ, កោធូបាយាសស្សេតំ អធិវចន"ន្តិ (ឥតិវុ. ១០៩; ម. និ. ២.១៦២)។ **សាវដ្ដ**ន្តិ បញ្ចកាមគុណាវដ្ដេហិ សហ អាវដ្ដំ។ វុត្តម្បិ ចេតំ "អាវដ្ដភយន្តិ ខោ, ភិក្ខុ, បញ្ចន្នេតំ កាមគុណានំ អធិវចន"ន្តិ (ឥតិវុ. ១០៩; ម. និ. ២.១៦៤; អ. និ. ៤.១២២)។ **សគហំ សរក្ខស**ន្តិ អត្តនោ គោចរគតានំ អនត្ថជននតោ ចណ្ឌមករមច្ឆកច្ឆបរក្ខសសទិសេហិ វិសភាគបុគ្គលេហិ សហិតំ។ តថា ចាហ "សគហំ សរក្ខសន្តិ ខោ, ភិក្ខុ, មាតុគាមស្សេតំ អធិវចន"ន្តិ (ឥតិវុ. ១០៩)។ **អតរី**តិ មគ្គបញ្ញានាវាយ យថាវុត្តំ សមុទ្ទំ ឧត្តរិ។ **តិណ្ណោ**តិ និត្តិណ្ណោ។ **បារង្គតោ**តិ តស្ស សមុទ្ទស្ស បារំ បរតីរំ និព្ពានំ ឧបគតោ។ **ថលេ តិដ្ឋតី**តិ តតោ ឯវ សំសារមហោឃំ កាមាទិមហោឃញ្ច អតិក្កមិត្វា ថលេ បរតីរេ និព្ពានេ ពាហិតបាបព្រាហ្មណោ តិដ្ឋតីតិ វុច្ចតិ។

ឥធាបិ គាថា សុក្កបក្ខវសេនេវ អាគតា។ តត្ថ **ឧមិភយ**ន្តិ យថាវុត្តឧមិភយំ, ភាយិតព្ពំ ឯតស្មាតិ តំ ឧមិភយំ។ **ទុត្តរ**ន្តិ ទុរតិក្កមំ។ **អច្ចតារី**តិ អតិក្កមិ។

សង្គាតិគោតិ រាគាទីនំ បញ្ចន្នំ សង្គានំ អតិក្កន្តត្តា បហីនត្តា សង្គាតិគោ។ **អត្ថង្គតោ សោ ន បមាណមេតី**តិ សោ ឯវំភូតោ អរហា រាគាទីនំ បមាណករធម្មានំ អច្ចន្តមេវ អត្ថំ គតត្តា អត្ថង្គតោ, តតោ ឯវ សីលាទិធម្មក្ខន្ធបារិបូរិយា ច "ឯទិសោ សីលេន សមាធិនា បញ្ញាយា"តិ កេនចិ បមិណិតុំ អសក្កុណេយ្យោ បមាណំ ន ឯតិ, អថ វា អនុបាទិសេសនិព្ពានសង្ខាតំ អត្ថំ គតោ សោ អរហា "ឥមាយ នាម គតិយា ឋិតោ, ឯទិសោ ច នាមគោត្តេនា"តិ បមិណិតុំ អសក្កុណេយ្យតាយ បមាណំ ន ឯតិ ន ឧបគច្ឆតិ។ តតោ ឯវ **អមោហយិ មច្ចុរាជំ**, តេន អនុពន្ធិតុំ អសក្កុណេយ្យោតិ វទាមីតិ អនុបាទិសេសនិព្ពានធាតុយាវ ទេសនំ និដ្ឋាបេសិ។ ឥតិ ឥមស្មឹ វគ្គេ បឋមបញ្ចមឆដ្ឋេសុ វដ្ដំ កថិតំ, ទុតិយសត្តមអដ្ឋមេសុ វិវដ្ដំ, សេសេសុ វដ្ដវិវដ្ដំ កថិតន្តិ វេទិតព្ពំ។

ទសមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ទុតិយវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. តតិយវគ្គោ

១. មិច្ឆាទិដ្ឋិកសុត្តវណ្ណនា

៧០. តតិយវគ្គស្ស បឋមេ **ទិដ្ឋា មយា**តិ មយា ទិដ្ឋា, មម សមន្តចក្ខុនា ទិព្ពចក្ខុនា ចាតិ ទ្វីហិបិ ចក្ខូហិ ទិដ្ឋា បច្ចក្ខតោ វិទិតា។ តេន អនុស្សវាទី បដិក្ខិបតិ, អយញ្ច អត្ថោ ឥទានេវ បាឡិយំ អាគមិស្សតិ។ **កាយទុច្ចរិតេន សមន្នាគតា**តិ កាយទុច្ចរិតេន សមង្គីភូតា។ **អរិយានំ ឧបវាទកា**តិ ពុទ្ធាទីនំ អរិយានំ អន្តមសោ គិហិសោតាបន្នានម្បិ គុណបរិធំសនេន អភូតព្ភក្ខានេន ឧបវាទកា អក្កោសកា គរហកា។ **មិច្ឆាទិដ្ឋិកា**តិ វិបរីតទស្សនា។ **មិច្ឆាទិដ្ឋិកម្មសមាទានា**តិ មិច្ឆាទស្សនហេតុ សមាទិន្នានាវិធកម្មា យេ ច, មិច្ឆាទិដ្ឋិមូលកេសុ កាយកម្មាទីសុ អញ្ញេបិ សមាទបេន្តិ។ ឯត្ថ ច វចីមនោទុច្ចរិតគ្គហណេនេវ អរិយូបវាទមិច្ឆាទិដ្ឋីសុ គហិតាសុ បុនវចនំ មហាសាវជ្ជភាវទស្សនត្ថំ នេសំ។ មហាសាវជ្ជោ ហិ អរិយូបវាទោ អានន្តរិយសទិសោ។ យថាហ –

“សេយ្យថាបិ, សារិបុត្ត, ភិក្ខុ សីលសម្បន្នោ, សមាធិសម្បន្នោ, បញ្ញាសម្បន្នោ, ទិដ្ឋេវ ធម្មេ អញ្ញំ អារាធេយ្យ; ឯវំសម្បទមិទំ, សារិបុត្ត, វទាមិ តំ វាចំ អប្បហាយ, តំ ចិត្តំ អប្បហាយ, តំ ទិដ្ឋិំ អប្បដិនិស្សជ្ជិត្វា យថាភតំ និក្ខិត្តោ ឯវំ និរយេ”តិ (ម. និ. ១.១៤៩)។

មិច្ឆាទិដ្ឋិតោ ច មហាសាវជ្ជតរំ នាម អញ្ញំ នត្ថិ។ យថាហ –

“នាហំ, ភិក្ខវេ, អញ្ញំ ឯកធម្មម្បិ សមនុបស្សាមិ, យំ ឯវំ មហាសាវជ្ជតរំ យថយិទំ, ភិក្ខវេ, មិច្ឆាទិដ្ឋិ។ មិច្ឆាទិដ្ឋិបរមានិ, ភិក្ខវេ, វជ្ជានី”តិ (អ. និ. ១.៣១០)។

តំ ខោ បនាតិអាទិ យថាវុត្តស្ស អត្ថស្ស អត្តបច្ចក្ខភាវំ ទឡ្ហតរំ កត្វា ទស្សេតុំ អារទ្ធំ។ តម្បិ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

គាថាសុ **មិច្ឆា មនំ បណិធាយា**តិ អភិជ្ឈាទីនំ វសេន ចិត្តំ អយោនិសោ ឋបេត្វា។ **មិច្ឆា វាចញ្ច ភាសិយា**តិ មិច្ឆា មុសាវាទាទិវសេន វាចំ ភាសិត្វា។ **មិច្ឆា កម្មានិ កត្វានា**តិ បាណាតិបាតាទិវសេន កាយកម្មានិ កត្វា។ អថ វា **មិច្ឆា មនំ បណិធាយា**តិ មិច្ឆាទិដ្ឋិវសេន ចិត្តំ វិបរីតំ ឋបេត្វា។ សេសបទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ ឥទានិស្ស តថា ទុច្ចរិតចរណេ ការណំ ទស្សេតិ **អប្បស្សុតោ**តិ, អត្តនោ បរេសញ្ច ហិតាវហេន សុតេន វិរហិតោតិ អត្ថោ។ **អបុញ្ញករោ**តិ តតោ ឯវ អរិយធម្មស្ស អកោវិទតាយ កិព្ពិសការី បាបធម្មោ។ **អប្បស្មិំ ឥធ ជីវិតេ**តិ ឥធ មនុស្សលោកេ ជីវិតេ អតិបរិត្តេ។ តថា ចាហ “យោ ចិរំ ជីវតិ, សោ វស្សសតំ អប្បំ វា ភិយ្យោ”តិ (ទី. និ. ២.៩៣; សំ. និ. ១.១៤៥), “អប្បមាយុ មនុស្សាន”ន្តិ (សំ. និ. ១.១៤៥; មហានិ. ១០) ច។ តស្មា ពហុស្សុតោ សប្បញ្ញោ សីឃំ បុញ្ញានិ កត្វា សគ្គូបគោ និព្ពានបតិដ្ឋោ វា ហោតិ។ យោ បន អប្បស្សុតោ អបុញ្ញករោ, កាយស្ស ភេទា ទុប្បញ្ញោ និរយំ សោ ឧបបជ្ជតីតិ។

បឋមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សម្មាទិដ្ឋិកសុត្តវណ្ណនា

៧១. ទុតិយេ បឋមសុត្តេ វុត្តវិបរិយាយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ទុតិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. និស្សរណិយសុត្តវណ្ណនា

៧២. តតិយេ **និស្សរណិយា**តិ និស្សរណបដិសំយុត្តា។ **ធាតុយោ**តិ សត្តសុញ្ញសភាវា។ **កាមាន**ន្តិ កិលេសកាមានញ្ចេវ វត្ថុកាមានញ្ច។ អថ វា **កាមាន**ន្តិ កិលេសកាមានំ។ កិលេសកាមតោ ហិ និស្សរណា វត្ថុកាមេហិបិ និស្សរណំយេវ ហោតិ, ន អញ្ញថា។ វុត្តញ្ហេតំ –

“ន តេ កាមា យានិ ចិត្រានិ លោកេ,
សង្កប្បរាគោ បុរិសស្ស កាមោ;
តិដ្ឋន្តិ ចិត្រានិ តថេវ លោកេ,
អថេត្ថ ធីរា វិនយន្តិ ឆន្ទ”ន្តិ។ (អ. និ. ៦.៦៣);

និស្សរណន្តិ អបគមោ។ **នេក្ខម្ម**ន្តិ បឋមជ្ឈានំ, វិសេសតោ តំ អសុភារម្មណំ ទដ្ឋព្ពំ។ យោ បន តំ ឈានំ បាទកំ កត្វា សង្ខារេ សម្មសិត្វា តតិយមគ្គំ បត្វា អនាគាមិមគ្គេន និព្ពានំ សច្ឆិករោតិ, តស្ស ចិត្តំ អច្ចន្តមេវ កាមេហិ និស្សដន្តិ ឥទំ ឧក្កដ្ឋតោ កាមានំ និស្សរណំ វេទិតព្ពំ។ **រូបាន**ន្តិ រូបធម្មានំ, វិសេសេន សទ្ធិំ អារម្មណេហិ កុសលវិបាកកិរិយាភេទតោ សព្ពេសំ រូបាវចរធម្មានំ។ **អារុប្ប**ន្តិ អរូបាវចរជ្ឈានំ។ កេចិ បន “កាមាន”ន្តិ បទស្ស “សព្ពេសំ កាមាវចរធម្មាន”ន្តិ អត្ថំ វទន្តិ។ “នេក្ខម្ម”ន្តិ ច “បញ្ច រូបាវចរជ្ឈានានី”តិ។ តំ អដ្ឋកថាសុ នត្ថិ, ន យុជ្ជតិ ច។ **ភូត**ន្តិ ជាតំ។ **សង្ខត**ន្តិ សមេច្ច សម្ភុយ្យ បច្ចយេហិ កតំ។ **បដិច្ចសមុប្បន្ន**ន្តិ ការណតោ និព្ពត្តំ។ តីហិបិ បទេហិ តេភូមកេ ធម្មេ អនវសេសតោ បរិយាទិយតិ។ **និរោធោ**តិ និព្ពានំ។ ឯត្ថ ច បឋមាយ ធាតុយា កាមបរិញ្ញា វុត្តា, ទុតិយាយ រូបបរិញ្ញា, តតិយាយ សព្ពសង្ខតបរិញ្ញា សព្ពភវសមតិក្កមោ វុត្តោ។

គាថាសុ **កាមនិស្សរណំ ញត្វា**តិ “ឥទំ កាមនិស្សរណំ – ឯវញ្ច កាមតោ និស្សរណ”ន្តិ ជានិត្វា។ អតិក្កមតិ ឯតេនាតិ អតិក្កមោ, អតិក្កមនូបាយោ, តំ **អតិក្កមំ** អារុប្បំ ញត្វា។ សព្ពេ សង្ខារា សមន្តិ វូបសមន្តិ ឯត្ថាតិ

សព្ពសង្ខារសមថោ, និព្ពានំ, តំ **ផុសំ** ផុសន្តោ។ សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។

តតិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. សន្តតរសុត្តវណ្ណនា

៧៣. ចតុត្ថេ **រូបេហី**តិ រូបាវចរធម្មេហិ។ **សន្តតរា**តិ អតិសយេន សន្តា។ រូបាវចរធម្មា ហិ កិលេស វិក្ខម្ភនតោ វិតក្កាទិឱឡារិកង្គប្បហានតោ សមាធិភូមិភាវតោ ច សន្តា នាម, អារុប្បា បន តេហិបិ អង្គ សន្តតាយ ចេវ អារម្មណសន្តតាយ ច អតិសយេន សន្តវុត្តិកា, តេន សន្តតរាតិ វុត្តា។ **និរោធោ**តិ និព្ពានំ។ សង្ខារាវសេសសុខុមភាវប្បត្តិតោបិ ហិ ចតុត្ថារុប្បតោ ផលសមាបត្តិយោវ សន្តតរា កិលេសទរថបដិបស្សទ្ធិតោ និព្ពានារម្មណតោ ច, កិមង្គំ បន សព្ពសង្ខារសមថោ និព្ពានំ។ តេន វុត្តំ “អារុប្បេហិ និរោធោ សន្តតរោ”តិ។

គាថាសុ **រូបូបគា**តិ រូបភវូបគា។ រូបភវោ ហិ ឥធ រូបន្តិ វុត្តោ, “រូបូបបត្តិយា មគ្គំ ភាវេតី”តិអាទីសុ វិយ។ **អរូបដ្ឋាយិនោ**តិ អរូបាវចរា។ **និរោធំ អប្បជានន្តា, អាគន្តារោ បុនព្ភវ**ន្តិ ឯតេន រូបារូបាវចរធម្មេហិ និរោធស្ស សន្តភាវមេវ ទស្សេតិ។ **អរូបេសុ អសណ្ឋិតា**តិ អរូបរាគេន អរូបភវេសុ អប្បតិដ្ឋហន្តា, តេបិ បរិជានន្តាតិ អត្ថោ។ **និរោធេ យេ វិមុច្ចន្តី**តិ ឯត្ថ **យេ**តិ និបាតមត្តំ។ សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។

ចតុត្ថសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. បុត្តសុត្តវណ្ណនា

៧៤. បញ្ចមេ **បុត្តា**តិ អត្រជា ឱរសបុត្តា, ទិន្នកាទយោបិ វា។ **សន្តោ**តិ ភវន្តោ **សំវិជ្ជមានា លោកស្មិ**ន្តិ ឥមស្មិំ លោកេ ឧបលព្ភមានា។ អត្ថិភាវេន សន្តោ, បាកដភាវេន វិជ្ជមានា។ **អតិជាតោ**តិ អត្តនោ គុណេហិ មាតាបិតរោ អតិក្កមិត្វា ជាតោ, តេហិ អធិកគុណោតិ អត្ថោ។ **អនុជាតោ**តិ គុណេហិ មាតាបិតូនំ អនុរូបោ ហុត្វា ជាតោ, តេហិ សមានគុណោតិ អត្ថោ។ **អវជាតោ**តិ គុណេហិ មាតាបិតូនំ អធមោ ហុត្វា ជាតោ, តេហិ ហីនគុណោតិ អត្ថោ។ យេហិ បន គុណេហិ យុត្តោ មាតាបិតូនំ អធិកោ សមោ ហីនោតិ ច អធិប្បេតោ, តេ វិភជិត្វា ទស្សេតុំ “**កថញ្ច, ភិក្ខវេ, បុត្តោ អតិជាតោ ហោតី**”តិ កថេតុកម្យតាយ បុច្ឆំ កត្វា “**ឥធ, ភិក្ខវេ, បុត្តស្ស**”តិអាទិនា និទ្ទេសោ អារទ្ធោ។

តត្ថ **ន ពុទ្ធំ សរណំ គតា**តិអាទីសុ **ពុទ្ធោ**តិ សព្ពធម្មេសុ អប្បដិហតញាណនិមិត្តានុត្តរវិមោក្ខាធិគមបរិភាវិតំ ខន្ធសន្តានំ, សព្ពញ្ញុតញ្ញាណបទដ្ឋានំ វា សច្ចាភិសម្ពោធិំ ឧបាទាយ បញ្ញត្តិកោ សត្តាតិសយោ ពុទ្ធោ។ យថាហ –

> “ពុទ្ធោតិ យោ សោ ភគវា សយម្ភូ អនាចរិយកោ បុព្ពេ អននុស្សុតេសុ ធម្មេសុ សាមំ សច្ចានិ អភិសម្ពុជ្ឈិ, តត្ថ ច សព្ពញ្ញុតំ បត្តោ, ពលេសុ ច វសីភាវ”ន្តិ (ចូឡនិ. បារាយនត្ថុតិគាថានិទ្ទេស ៩៧; បដិ. ម. ១.១៦១) –

អយំ តាវ អត្ថតោ ពុទ្ធវិភាវនា។

ព្យញ្ជនតោ បន សវាសនាយ កិលេសនិទ្ទាយ អច្ចន្តវិគមេន ពុទ្ធវា បដិពុទ្ធវាតិ ពុទ្ធោ, ពុទ្ធិយា វា វិកសិតភាវេន ពុទ្ធវា វិពុទ្ធវាតិ ពុទ្ធោ, ពុជ្ឈិតាតិ ពុទ្ធោ, ពោធេតាតិ ពុទ្ធោតិ ឯវមាទិនា នយេន វេទិតព្ពោ។ យថាហ –

> “ពុជ្ឈិតា សច្ចានីតិ ពុទ្ធោ, ពោធេតា បជាយាតិ ពុទ្ធោ, សព្ពញ្ញុតាយ ពុទ្ធោ, សព្ពទស្សាវិតាយ ពុទ្ធោ, អនញ្ញនេយ្យតាយ ពុទ្ធោ, វិសវិតាយ ពុទ្ធោ, ខីណាសវសង្ខាតេន ពុទ្ធោ, និរុបក្កិលេសសង្ខាតេន ពុទ្ធោ, ឯកន្តវីតរាគោតិ ពុទ្ធោ, ឯកន្តវីតទោសោតិ ពុទ្ធោ, ឯកន្តវីតមោហោតិ ពុទ្ធោ, ឯកន្តនិក្កិលេសោតិ ពុទ្ធោ, ឯកាយនមគ្គំ គតោតិ ពុទ្ធោ, ឯកោ អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធិំ អភិសម្ពុទ្ធោតិ ពុទ្ធោ, អពុទ្ធិវិហតត្តា ពុទ្ធិបដិលាភាតិ ពុទ្ធោ, ពុទ្ធោតិ ចេតំ នាមំ ន មាតរា កតំ, ន បិតរា កតំ, ន ភាតរា កតំ, ន ភគិនិយា កតំ, ន មិត្តាមច្ចេហិ កតំ, ន ញាតិសាលោហិតេហិ កតំ, ន សមណព្រាហ្មណេហិ កតំ, ន ទេវតាហិ កតំ, អថ ខោ វិមោក្ខន្តិកមេតំ ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ ពោធិយា

មូលេ សហ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស បដិលាភា សច្ឆិកា បញ្ញត្តិ, យទិទំ ពុទ្ធោ”តិ (ចូឡនិ. បារាយនត្ថុតិគាថានិទ្ទេស ៩៧; បដិ. ម. ១.១៦២)។

ហឹសតីតិ **សរណំ,** សត្តេ អនត្ថំ អបាយទុក្ខំ សត្តេ សំសារទុក្ខំ ហឹសតិ វិនាសេតិ វិទ្ធំសេតីតិ អត្ថោ។ **សរណំ គតា**តិ “ពុទ្ធោ ភគវា អម្ហាកំ សរណំ គតិ បរាយណំ បដិសរណំ អឃស្ស ហន្តា ហិតស្ស វិធាតា”តិ ឥមិនា អធិប្បាយេន ពុទ្ធំ ភគវន្តំ គច្ឆាម ភជាម សេវាម បយិរុបាសាម។ ឯវំ វា ជានាម ពុជ្ឈាមាតិ ឯវំ គតា ឧបគតា ពុទ្ធំ សរណំ គតា។ តប្បដិក្ខេបេន ន ពុទ្ធំ សរណំ គតា។

ធម្មំ សរណំ គតាតិ អធិគតមគ្គេ សច្ឆិកតនិរោធេ យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជមានេ ចតូសុ អបាយេសុ អបតមានេ កត្វា ធារេតីតិ ធម្មោ។ សោ អត្ថតោ អរិយមគ្គោ ចេវ និព្ពានញ្ច។ វុត្តញ្ហេតំ –

“យាវតា, ភិក្ខវេ, ធម្មា សង្ខតា, អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ តេសំ អគ្គមក្ខាយតី”តិ វិត្ថារោ (អ. និ. ៤.៣៤)។

ន កេវលញ្ច អរិយមគ្គនិព្ពានានិ ឯវ, អបិច ខោ អរិយផលេហិ សទ្ធឹ បរិយត្តិធម្មោ ច។ វុត្តញ្ហេតំ ឆត្តមាណវកវិមានេ –

“រាគវិរាគមនេជមសោកំ,
ធម្មមសង្ខតមប្បដិកូលំ;
មធុរមិមំ បគុណំ សុវិភត្តំ,
ធម្មមិមំ សរណត្ថមុបេហី”តិ។ (វិ. វ. ៨៨៧);

តត្ថ ហិ **រាគវិរាគោ**តិ មគ្គោ កថិតោ, **អនេជមសោក**ន្តិ ផលំ, **ធម្មសង្ខត**ន្តិ និព្ពានំ, **អប្បដិកូលំ មធុរមិមំ បគុណំ សុវិភត្ត**ន្តិ បិដកត្តយេន វិភត្តា សព្ពធម្មក្ខន្ធា កថិតា។ តំ ធម្មំ វុត្តនយេន សរណន្តិ គតា ធម្មំ សរណំ គតា។ តប្បដិក្ខេបេន ន ធម្មំ សរណំ គតា។

ទិដ្ឋិសីលសង្ឃាតេន សំហតោតិ សង្ឃោ។ សោ អត្ថតោ អដ្ឋអរិយបុគ្គលសមូហោ។ វុត្តញ្ហេតំ តស្មឹ ឯវ វិមានេ –

“យត្ថ ច ទិន្នុ មហប្ផលមាហុ,
ចតូសុ សុចីសុ បុរិសយុគេសុ;
អដ្ឋ ច បុគ្គល ធម្មទសា តេ,
សង្ឃមិមំ សរណត្ថមុបេហី”តិ។ (វិ. វ. ៨៨៨);

តំ សង្ឃំ វុត្តនយេន សរណន្តិ គតា សង្ឃំ សរណំ គតា។ តប្បដិក្ខេបេន ន សង្ឃំ សរណំ គតាតិ។

ឯត្ថ ច សរណគមនកោសល្លត្ថំ សរណំ សរណគមនំ, យោ ច សរណំ គច្ឆតិ សរណគមនប្បភេទោ, ផលំ, សំកិលេសោ, ភេទោ, វោទានន្តិ អយំ វិធិ វេទិតព្ពោ។

តត្ថ បទត្ថតោ តាវ ហឹសតីតិ **សរណំ,** សរណគតានំ តេនេវ សរណគមនេន ភយំ សន្តាសំ ទុក្ខំ ទុគ្គតឹ បរិកិលេសំ ហនតិ វិនាសេតីតិ អត្ថោ, រតនត្តយស្សេតំ អធិវចនំ។ អថ វា ហិតេ បវត្តនេន អហិតា និវត្តនេន ច សត្តានំ ភយំ ហឹសតីតិ ពុទ្ធោ សរណំ, ភវកន្តារតោ ឧត្តារណេន អស្សាសទានេន ច ធម្មោ, អប្បកានម្បិ ការានំ វិបុលផលបដិលាភករណេន សង្ឃោ។ តស្មា ឥមិនាបិ បរិយាយេន រតនត្តយំ សរណំ។ តប្បសាទតគ្គរុតាហិ វិហតកិលេសោ តប្បរាយណតាការប្បវត្តោ ចិត្តុប្បាទោ **សរណគមនំ**។ តំសមង្គិសត្តោ **សរណំ គច្ឆតិ,** វុត្តប្បការេន ចិត្តុប្បាទេន “ឯតានិ មេ តីណិ រតនានិ សរណំ, ឯតានិ បរាយណ”ន្តិ ឯវំ ឧបេតីតិ អត្ថោ។ ឯវំ តាវ សរណំ សរណគមនំ, យោ ច សរណំ គច្ឆតីតិ ឥទំ តយំ វេទិតព្ពំ។

បភេទតោ បន ទុវិធំ សរណគមនំ – លោកិយំ, លោកុត្តរញ្ច។ តត្ថ លោកុត្តរំ ទិដ្ឋសច្ចានំ មគ្គក្ខណេ សរណគមនុបក្កិលេសសមុច្ឆេទេន អារម្មណតោ និព្ពានារម្មណំ ហុត្វា កិច្ចតោ សកលេបិ រតនត្តយេ ឥជ្ឈតិ, លោកិយំ បុថុជ្ជនានំ សរណគមនុបក្កិលេសវិក្ខម្ភនេន អារម្មណតោ ពុទ្ធាទិគុណារម្មណំ ហុត្វា ឥជ្ឈតិ។ តំ អត្ថតោ ពុទ្ធាទីសុ វត្ថូសុ សទ្ធាបដិលាភោ , សទ្ធាមូលិកា ច សម្មាទិដ្ឋិ ទសសុ បុញ្ញកិរិយវត្ថូសុ ទិដ្ឋិជុកម្មន្តិ វុច្ចតិ។

តយិទំ ចតុធា បវត្តតិ – អត្តសន្និយ្យាតនេន, តប្បរាយណតាយ, សិស្សភាវូបគមនេន, បណិបាតេនាតិ។ តត្ថ **អត្តសន្និយ្យាតនំ** នាម “អជ្ជ អាទឹ កត្វា អហំ អត្តានំ ពុទ្ធស្ស និយ្យាតេមិ, ធម្មស្ស, សង្ឃស្សា”តិ ឯវំ ពុទ្ធាទីនំ អត្តបរិច្ចជនំ។ **តប្បរាយណំ** នាម “អជ្ជ អាទឹ កត្វា អហំ ពុទ្ធបរាយណោ, ធម្មបរាយណោ, សង្ឃបរាយណោ ឥតិ មំ ធារេហី”តិ ឯវំ តប្បដិសរណភាវោ តប្បរាយណតា។ **សិស្សភាវូបគមនំ** នាម “អជ្ជ អាទឹ កត្វា អហំ ពុទ្ធស្ស អន្តេវាសិកោ, ធម្មស្ស, សង្ឃស្ស ឥតិ មំ ធារេតូ”តិ ឯវំ សិស្សភាវស្ស ឧបគមនំ។ **បណិបាតោ** នាម “អជ្ជ អាទឹ កត្វា អហំ អភិវាទនបច្ចុដ្ឋានអញ្ជលិកម្មសាមីចិកម្មំ ពុទ្ធាទីនំ ឯវ តិណ្ណំ វត្ថូនំ ករោមិ ឥតិ មំ ធារេតូ”តិ ឯវំ ពុទ្ធាទីសុ បរមនិបច្ចការោ។ ឥមេសញ្ហិ ចតុន្នំ អាការានំ អញ្ញតរំ ករោន្តេន គហិតំ ឯវ ហោតិ សរណគមនំ។

អបិច “ភគវតោ អត្តានំ បរិច្ចជាមិ, ធម្មស្ស, សង្ឃស្ស អត្តានំ បរិច្ចជាមិ, ជីវិតំ បរិច្ចជាមិ, បរិច្ចត្តោ ឯវ មេ អត្តា ជីវិតញ្ច, ជីវិតបរិយន្តិកំ ពុទ្ធំ សរណំ គច្ឆាមិ, ពុទ្ធោ មេ សរណំ តាណំ លេណ”ន្តិ ឯវម្បិ អត្តសន្និយ្យាតនំ វេទិតព្ពំ។ “សត្ថារញ្ច វតាហំ បស្សេយ្យំ, ភគវន្តមេវ បស្សេយ្យំ; សុគតញ្ច វតាហំ បស្សេយ្យំ, ភគវន្តមេវ បស្សេយ្យំ; សម្មាសម្ពុទ្ធញ្ច វតាហំ បស្សេយ្យំ; ភគវន្តមេវ បស្សេយ្យ”ន្តិ (សំ. និ. ២.១៥៤) ឯវំ មហាកស្សបត្ថេរស្ស សរណគមនំ វិយ សិស្សភាវូបគមនំ ទដ្ឋព្ពំ។

“សោ អហំ វិចរិស្សាមិ, គាមា គាមំ បុរា បុរំ;
នមស្សមានោ សម្ពុទ្ធំ, ធម្មស្ស ច សុធម្មត”ន្តិ។ (សំ. និ. ១.២៤៦; សុ. និ. ១៩៤) –

ឯវំ អាឡវកាទីនំ សរណគមនំ វិយ តប្បរាយណតា វេទិតព្ពា។ “អថ ខោ, ព្រហ្មាយុ, ព្រាហ្មណោ ឧដ្ឋាយាសនា ឯកំសំ ឧត្តរាសង្គំ ករិត្វា ភគវតោ បាទេសុ សិរសា និបតិត្វា ភគវតោ បាទានិ មុខេន ច បរិចុម្ពតិ, បាណីហិ ច បរិសម្ពាហតិ, នាមញ្ច សាវេតិ ‘ព្រហ្មាយុ អហំ, ភោ គោតម, ព្រាហ្មណោ, ព្រហ្មាយុ អហំ, ភោ គោតម, ព្រាហ្មណោ’”តិ (ម. និ. ២.៣៩៤) ឯវំ បណិបាតោ ទដ្ឋព្ពោ។

សោ បនេស ញាតិភយាចរិយទក្ខិណេយ្យវសេន ចតុព្ពិធោ ហោតិ។ តត្ថ ទក្ខិណេយ្យបណិបាតេន សរណគមនំ ហោតិ, ន ឥតរេហិ។ សេដ្ឋវសេនេវ ហិ សរណំ គយ្ហតិ, សេដ្ឋវសេន ភិជ្ជតិ។ តស្មា យោ “អយមេវ លោកេ សព្ពសត្តុត្តមោ អគ្គទក្ខិណេយ្យោ”តិ វន្ទតិ, តេនេវ សរណំ គហិតំ ហោតិ, ន ញាតិភយាចរិយសញ្ញាយ វន្ទន្តេន។ ឯវំ គហិតសរណស្ស ឧបាសកស្ស វា ឧបាសិកាយ វា អញ្ញតិត្ថិយេសុ បព្ពជិតម្បិ “ញាតកោ មេ អយ”ន្តិ វន្ទតោ សរណំ ន ភិជ្ជតិ, បគេវ អបព្ពជិតំ។ តថា រាជានំ ភយេន វន្ទតោ។ សោ ហិ រដ្ឋបូជិតត្តា អវន្ទិយមានោ អនត្ថម្បិ ករេយ្យាតិ។ តថា យំកិញ្ចិ សិប្បំ សិក្ខាបកំ តិត្ថិយម្បិ “អាចរិយោ មេ អយ”ន្តិ វន្ទតោបិ ន ភិជ្ជតិ។ ឯវំ សរណគមនស្ស បភេទោ វេទិតព្ពោ។

ឯត្ថ ច លោកុត្តរស្ស សរណគមនស្ស ចត្តារិ សាមញ្ញផលានិ វិបាកផលំ, សព្ពទុក្ខក្ខយោ អានិសំសផលំ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“យោ ច ពុទ្ធញ្ច ធម្មញ្ច, សង្ឃញ្ច សរណំ គតោ;
ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ, សម្មប្បញ្ញាយ បស្សតិ។

“ទុក្ខំ ទុក្ខសមុប្បាទំ, ទុក្ខស្ស ច អតិក្កមំ;
អរិយំ ចដ្ឋង្គិកំ មគ្គំ, ទុក្ខូបសមគាមិនំ។

“ឯតំ ខោ សរណំ ខេមំ, ឯតំ សរណមុត្តមំ;
ឯតំ សរណមាគម្ម, សព្ពទុក្ខា បមុច្ចតី”តិ។ (ធ. ប. ១៩០-១៩២);

អបិច និច្ចតោ អនុបគមនាទិវសេនបិ ឯតស្ស អានិសំសផលំ វេទិតព្ពំ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“អដ្ឋានមេតំ, ភិក្ខវេ, អនវកាសោ, យំ ទិដ្ឋិសម្បន្នោ បុគ្គលោ កញ្ចិ សង្ខារំ និច្ចតោ ឧបគច្ឆេយ្យ, សុខតោ ឧបគច្ឆេយ្យ, កញ្ចិ ធម្មំ អត្តតោ ឧបគច្ឆេយ្យ, មាតរំ ជីវិតា វោរោបេយ្យ, បិតរំ ជីវិតា វោរោបេយ្យ, អរហន្តំ ជីវិតា វោរោបេយ្យ, ទុដ្ឋចិត្តោ តថាគតស្ស លោហិតំ ឧប្បាទេយ្យ, សង្ឃំ ភិន្ទេយ្យ, អញ្ញំ សត្ថារំ ឧទ្ទិសេយ្យ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតី”តិ (ម. និ. ៣.១២៧-១២៨; អ. និ. ១.២៦៨-២៧៦; វិភ. ៨០៩)។

លោកិយស្ស បន សរណគមនស្ស ភវសម្បទាបិ ភោគសម្បទាបិ ផលមេវ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“យេ កេចិ ពុទ្ធំ សរណំ គតាសេ,
ន តេ គមិស្សន្តិ អបាយភូមឹ;
បហាយ មានុសំ ទេហំ,
ទេវកាយំ បរិបូរេស្សន្តី”តិ។ (សំ. និ. ១.៣៧);

អបរម្បិ វុត្តំ –

“អថ ខោ សក្កោ ទេវានមិន្ទោ អសីតិយា ទេវតាសហស្សេហិ សទ្ធឹ យេនាយស្មា មហាមោគ្គល្លានោ តេនុបសង្កមិ…បេ…. ឯកមន្តំ ឋិតំ ខោ សក្កំ ទេវានមិន្ទំ អាយស្មា មហាមោគ្គល្លានោ ឯតទវោច – ‘សាធុ ខោ, ទេវានមិន្ទ, ពុទ្ធំ សរណគមនំ ហោតិ។ ពុទ្ធំ សរណគមនហេតុ ខោ, ទេវានមិន្ទ, ឯវមិធេកច្ចេ សត្តា កាយស្ស ភេទា បរំ មរណា សុគតិំ សគ្គំ លោកំ ឧបបជ្ជន្តិ។ តេ អញ្ញេ ទេវេ ទសហិ ឋានេហិ អធិគណ្ហន្តិ – ទិព្ពេន អាយុនា, ទិព្ពេន វណ្ណេន, ទិព្ពេន សុខេន, ទិព្ពេន យសេន, ទិព្ពេន អាធិបតេយ្យេន, ទិព្ពេហិ រូបេហិ, ទិព្ពេហិ សទ្ទេហិ, ទិព្ពេហិ គន្ធេហិ, ទិព្ពេហិ រសេហិ, ទិព្ពេហិ ផោដ្ឋព្ពេហិ…បេ…. ធម្មំ, សង្ឃំ…បេ…. ផោដ្ឋព្ពេហី’”តិ (សំ. និ. ៤.៣៤១)។

វេលាមសុត្តាទិវសេនបិ (អ. និ. ៩.២០) សរណគមនស្ស ផលវិសេសោ វេទិតព្ពោ។ ឯវំ សរណគមនស្ស ផលំ វេទិតព្ពំ។

លោកិយសរណគមនញ្ចេត្ថ តីសុ វត្ថូសុ អញ្ញាណសំសយមិច្ឆាញាណាទីហិ សំកិលិស្សតិ, ន មហាជុតិកំ ហោតិ ន មហាវិប្ផារំ។ លោកុត្តរស្ស បន សំកិលេសោ នត្ថិ។ លោកិយស្ស ច សរណគមនស្ស ទុវិធោ ភេទោ – សាវជ្ជោ, អនវជ្ជោ ច។ តត្ថ សាវជ្ជោ អញ្ញសត្ថារាទីសុ អត្តសន្និយ្យាតនាទីហិ ហោតិ, សោ អនិដ្ឋផលោ។ អនវជ្ជោ កាលកិរិយាយ, សោ អវិបាកត្តា អផលោ។ លោកុត្តរស្ស បន នេវត្ថិ ភេទោ។ ភវន្តរេបិ ហិ អរិយសាវកោ អញ្ញំ សត្ថារំ ន ឧទ្ទិសតីតិ ឯវំ សរណគមនស្ស សំកិលេសោ ច ភេទោ ច វេទិតព្ពោ។

វោទានម្បិ ច លោកិយស្សេវ យស្ស ហិ សំកិលេសោ, តស្សេវ តតោ វោទានេន ភវិតព្ពំ។ លោកុត្តរំ បន និច្ចវោទានមេវាតិ។

បាណាតិបាតាតិ ឯត្ថ បាណស្ស សរសេនេវ បតនសភាវស្ស អន្តរា ឯវ អតិបាតនំ អតិបាតោ, សណិកំ បតិតុំ អទត្វា សីឃំ បាតនន្តិ អត្ថោ។ អតិក្កម្ម វា សត្ថាទីហិ អភិភវិត្វា បាតនំ អតិបាតោ, បាណឃាតោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **បាណោ**តិ ចេត្ថ ខន្ធសន្តានោ, យោ សត្តោតិ វោហរីយតិ, បរមត្ថតោ រូបារូបជីវិតិន្ទ្រិយំ។ រូបជីវិតិន្ទ្រិយេ ហិ វិកោបិតេ ឥតរម្បិ តំសម្ពន្ធតាយ វិនស្សតីតិ។ តស្មិំ បន បាណេ បាណសញ្ញិនោ ជីវិតិន្ទ្រិយុបច្ឆេទកឧបក្កមសមុដ្ឋាបិកា កាយវចីទ្វារានំ អញ្ញតរទ្វារប្បវត្តា វធកចេតនា **បាណាតិបាតោ**។ យាយ ហិ ចេតនាយ បវត្តមានស្ស ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស និស្សយភូតេសុ ឧបក្កមករណហេតុកមហាភូតបច្ចយា ឧប្បជ្ជនកមហាភូតា នុប្បជ្ជន្តិ, វិសទិសា ឯវ ឧប្បជ្ជន្តិ, សា តាទិសប្បយោគសមុដ្ឋាបិកា ចេតនា បាណាតិបាតោ។ លទ្ធុបក្កមានិ ហិ ភូតានិ បុរិមភូតានិ វិយ ន វិសទានីតិ សមានជាតិយានំ ការណានិ ន ហោន្តីតិ។ “កាយវចីទ្វារានំ អញ្ញតរទ្វារប្បវត្តា”តិ ឥទំ មនោទ្វារេ បវត្តាយ វធកចេតនាយ បាណាតិបាតតាសម្ភវទស្សនំ។ កុលុម្ពសុត្តេបិ ហិ “ឥធេកច្ចោ សមណោ វា ព្រាហ្មណោ វា ឥទ្ធិមា ចេតោ វសិប្បត្តោ អញ្ញិស្សា កុច្ឆិគតំ គព្ភំ បាបកេន មនសា អនុបេក្ខិតា ហោតី”តិ វិជ្ជាមយិទ្ធិ អធិប្បេតា។ សា ច វចីទ្វារំ មុញ្ចិត្វា ន សក្កា និព្ពត្តេតុន្តិ វចីទ្វារវសេនេវ និប្ផជ្ជតិ។ យេ បន “ភាវនាមយិទ្ធិ តត្ថ អធិប្បេតា”តិ វទន្តិ, តេសំ វាទោ កុសលត្តិកវេទនត្តិកវិតក្កត្តិកភូមន្តរេហិ វិរុជ្ឈតិ។

ស្វាយំ បាណាតិបាតោ គុណរហិតេសុ តិរច្ឆានគតាទីសុ ខុទ្ទកេ បាណេ អប្បសាវជ្ជោ, មហាសរីរេ មហាសាវជ្ជោ។ កស្មា? បយោគមហន្តតាយ។ បយោគសមត្តេបិ វត្ថុមហន្តតាទីហិ មហាសាវជ្ជោ, គុណវន្តេសុ មនុស្សាទីសុ អប្បគុណេ បាណេ អប្បសាវជ្ជោ, មហាគុណេ មហាសាវជ្ជោ ។ សរីរគុណានំ បន សមភាវេ សតិ កិលេសានំ ឧបក្កមានញ្ច មុទុតាយ អប្បសាវជ្ជោ, តិព្ពតាយ មហាសាវជ្ជោ។

ឯត្ថ ច បយោគវត្ថុមហន្តតាទីហិ មហាសាវជ្ជតា តេហិ បច្ចយេហិ ឧប្បជ្ជមានាយ ចេតនាយ ពលវភាវតោ វេទិតព្ពា។ យថាធិប្បេតស្ស បយោគស្ស សហសា និប្ផាទនវសេន សកិច្ចសាធិកាយ ពហុក្ខត្តុំ បវត្តជវនេហិ លទ្ធា

សេវនាយ ច សន្និដ្ឋាបកចេតនាយ បយោគស្ស មហន្តភាវោ។ សតិបិ កទាចិ ខុទ្ទកេ ចេវ មហន្តេ ច បាណេ បយោគស្ស សមភាវេ មហន្តំ ហនន្តស្ស ចេតនា តិព្ពតរា ឧប្បជ្ជតីតិ វត្ថុមហន្តតាបិ ចេតនាយ ពលវភាវស្ស ការណំ។ ឥតិ ឧភយម្បេតំ ចេតនាពលវភាវេនេវ មហាសាវជ្ជតាយ ហេតុ ហោតិ។ តថា ហន្តព្ពស្ស មហាគុណភាវេ តត្ថ បវត្តឧបការចេតនា វិយ ខេត្តវិសេសនិប្ផត្តិយា អបការចេតនាបិ ពលវតី តិព្ពតរា ឧប្បជ្ជតីតិ តស្ស មហាសាវជ្ជតា ទដ្ឋព្ពា។ តស្មា បយោគវត្ថុអាទិបច្ចយានំ អមហត្តេបិ គុណមហន្តតាទិបច្ចយេហិ ចេតនាយ ពលវភាវវសេនេវ មហាសាវជ្ជតា វេទិតព្ពា។

តស្ស បាណោ, បាណសញ្ញិតា, វធកចិត្តំ, ឧបក្កមោ, តេន មរណន្តិ បញ្ច សម្ភារា។ បញ្ចសម្ភារយុត្តោ បាណាតិបាតោតិ បញ្ចសម្ភារវិនិមុត្តោ ទដ្ឋព្ពោ។ តេសុ បាណសញ្ញិតាវធកចិត្តានិ បុព្ពភាគិយានិបិ ហោន្តិ, ឧបក្កមោ វធកចេតនាសមុដ្ឋាបិតោ។ តស្ស ឆ បយោគា – សាហត្ថិកោ, អាណត្តិកោ, និស្សគ្គិយោ, ថាវរោ, វិជ្ជាមយោ, ឥទ្ធិមយោតិ។ តេសុ សហត្ថេន និព្ពត្តោ សាហត្ថិកោ។ បរេសំ អាណាបនវសេន បវត្តោ អាណត្តិកោ។ ឧសុសត្តិអាទីនំ និស្សជ្ជនវសេន បវត្តោ និស្សគ្គិយោ។ ឱបាតខណនាទិវសេន បវត្តោ ថាវរោ។ អាថព្ពណិកាទីនំ វិយ មន្តបរិជប្បនបយោគោ វិជ្ជាមយោ។ ទាឋាកោដ្ដនាទីនំ វិយ កម្មវិបាកជិទ្ធិមយោ។

ឯត្ថាហ – ខណេ ខណេ និរុជ្ឈនសភាវេសុ សង្ខារេសុ, កោ ហន្តា, កោ វា ហញ្ញតិ? យទិ ចិត្តចេតសិកសន្តានោ, សោ អរូបិតាយ ន ឆេទនភេទនាទិវសេន វិកោបនសមត្ថោ, នាបិ វិកោបនីយោ, អថ រូបសន្តានោ, សោ អចេតនតាយ កដ្ឋកលិង្គរូបមោតិ ន តត្ថ ឆេទនាទិនា បាណាតិបាតោ លព្ភតិ, យថា មតសរីរេ។ បយោគោបិ បាណាតិបាតស្ស យថាវុត្តោ បហរណប្បហារាទិកោ អតីតេសុ សង្ខារេសុ ភវេយ្យ អនាគតេសុ បច្ចុប្បន្នេសុ វា។ តត្ថ ន តាវ អតីតេសុ អនាគតេសុ ច សម្ភវតិ តេសំ អវិជ្ជមានសភាវត្តា, បច្ចុប្បន្នេសុ ច សង្ខារានំ ខណិកត្តា សរសេនេវ និរុជ្ឈនសភាវតាយ វិនាសាភិមុខេសុ និប្បយោជនោ បយោគោ សិយា, វិនាសស្ស ច ការណរហិតត្តា ន បហរណប្បហារាទិប្បយោគហេតុកំ មរណំ, និរីហត្តា ច សង្ខារានំ កស្ស សោ បយោគោ, ខណិកភាវេន វធាធិប្បាយសមកាលមេវ ភិជ្ជនកស្ស យាវ កិរិយាបរិយោសានកាលមនវដ្ឋានតោ កស្ស វា បាណាតិបាតោ កម្មពន្ធោតិ?

វុច្ចតេ – យថាវុត្តវធកចេតនាសមង្គី សង្ខារានំ បុញ្ជោ សត្តសង្ខាតោ ហន្តា។ តេន បវត្តិតវធប្បយោគនិមិត្តំ អបគតុស្មាវិញ្ញាណជីវិតិន្ទ្រិយោ មតោតិ វោហារស្ស វត្ថុភូតោ យថាវុត្តវធប្បយោគាករណេ បុព្ពេ វិយ ឧទ្ធំ បវត្តនារហោ រូបារូបធម្មបុញ្ជោ ហញ្ញតិ, ចិត្តចេតសិកសន្តានោ ឯវ វា។ វធប្បយោគាវិសយភាវេបិ តស្ស បញ្ចវោការភវេ រូបសន្តានាធីនវុត្តិតាយ ភូតរូបេសុ កតប្បយោគវសេន ជីវិតិន្ទ្រិយវិច្ឆេទេន សោបិ វិច្ឆិជ្ជតីតិ ន បាណាតិបាតស្ស អសម្ភវោ, នាបិ អហេតុកោ, ន ច បយោគោ និប្បយោជនោ។ បច្ចុប្បន្នេសុ សង្ខារេសុ កតប្បយោគវសេន តទនន្តរំ ឧប្បជ្ជនារហស្ស សង្ខារកលាបស្ស តថា អនុប្បត្តិតោ ខណិកានញ្ច សង្ខារានំ ខណិកមរណស្ស ឥធ មរណភាវេន អនធិប្បេតត្តា សន្តតិមរណស្ស ច យថាវុត្តនយេន សហេតុកភាវតោ ន អហេតុកំ មរណំ, និរីហកេសុបិ សង្ខារេសុ យថាបច្ចយំ ឧប្បជ្ជិត្វា អត្ថិភាវមត្តេនេវ អត្តនោ អត្តនោ អនុរូបផលុប្បាទននិយតានិ ការណានិយេវ ករោន្តីតិ វុច្ចតិ, យថា បទីបោ បកាសេតីតិ, តថេវ ឃាតកវោហារោ។ ន ច កេវលស្ស វធាធិប្បាយសហភុនោ ចិត្តចេតសិកកលាបស្ស បាណាតិបាតោ ឥច្ឆិតោ, សន្តានវសេន វត្តមានស្សេវ បន ឥច្ឆិតោតិ អត្ថេវ បាណាតិបាតេន កម្មពន្ធោ។ សន្តានវសេន វត្តមានានញ្ច បទីបាទីនំ អត្ថកិរិយាសិទ្ធិ ទិស្សតីតិ។ អយញ្ច វិចារណា អទិន្នាទានាទីសុបិ យថាសម្ភវំ វិភាវេតព្ពា។ តស្មា **បាណាតិបាតា**។ ន បដិវិរតាតិ **អប្បដិវិរតា**។

អទិន្នស្ស អាទានំ **អទិន្នាទានំ**, បរស្ស ហរណំ ថេយ្យំ ចោរិកាតិ វុត្តំ ហោតិ។ តត្ថ **អទិន្ន**ន្តិ បរបរិគ្គហិតំ, យត្ថ បរោ យថាកាមការិតំ អាបជ្ជន្តោ អទណ្ឌារហោ អនុបវជ្ជោ ច ហោតិ។ តស្មឹ បរបរិគ្គហិតេ បរបរិគ្គហិតសញ្ញិនោ តទាទាយកឧបក្កមសមុដ្ឋាបិកា ថេយ្យចេតនា អទិន្នាទានំ។ តំ ហីនេ បរសន្តកេ អប្បសាវជ្ជំ, បណីតេ មហាសាវជ្ជំ។ កស្មា? វត្ថុបណីតតាយ។ តថា ខុទ្ទកេ បរសន្តកេ អប្បសាវជ្ជំ, មហន្តេ មហាសាវជ្ជំ។ កស្មា? វត្ថុមហន្តតាយ បយោគមហន្តតាយ ច។ វត្ថុសមត្តេ បន សតិ គុណាធិកានំ សន្តកេ វត្ថុស្មឹ មហាសាវជ្ជំ, តំតំគុណាធិកំ ឧបាទាយ តតោ តតោ ហីនគុណស្ស សន្តកេ វត្ថុស្មឹ អប្បសាវជ្ជំ។ វត្ថុគុណានំ បន សមភាវេ សតិ កិលេសានំ បយោគស្ស ច មុទុភាវេ អប្បសាវជ្ជំ, តិព្ពភាវេ មហាសាវជ្ជំ។

តស្ស បញ្ច សម្ភារា – បរបរិគ្គហិតំ, បរបរិគ្គហិតសញ្ញិតា, ថេយ្យចិត្តំ, ឧបក្កមោ, តេន ហរណន្តិ។ ឆ បយោគា សាហត្ថិកាទយោវ។ តេ ច ខោ យថានុរូបំ ថេយ្យាវហារោ, បសយ្ហាវហារោ, បរិកប្បាវហារោ, បដិច្ឆន្នាវហារោ, កុសាវហារោតិ ឥមេសំ អវហារានំ វសេន បវត្តា។ ឯត្ថ ច មន្តបរិជប្បនេន បរសន្តកហរណំ

វិជ្ជាមយោ បយោគោ។ វិនា មន្តេន តាទិសេន ឥទ្ធានុភាវសិទ្ធេន កាយវចីបយោគេន បរសន្តកស្ស អាកឌ្ឍនំ ឥទ្ធិមយោ បយោគោតិ វេទិតព្ពោ។

កាមេសូតិ មេថុនសមាចារេសុ។ **មិច្ឆាចារោ**តិ ឯកន្តនិន្ទិតោ លាមកាចារោ។ លក្ខណតោ បន អសទ្ធម្មាធិប្បាយេន កាយទ្វារប្បវត្តា អគមនីយដ្ឋានវីតិក្កមចេតនា **កាមេសុ មិច្ឆាចារោ**។ តត្ថ អគមនីយដ្ឋានំ នាម បុរិសានំ តាវ មាតុរក្ខិតាទយោ ទស, ធនក្កីតាទយោ ទសាតិ វីសតិ ឥត្ថិយោ, ឥត្ថីសុ បន ទ្វិន្នំ សារក្ខសបរិទណ្ឌានំ, ទសន្នញ្ច ធនក្កីតាទីនន្តិ ទ្វាទសន្នំ ឥត្ថីនំ អញ្ញបុរិសា។ ស្វាយំ មិច្ឆាចារោ សីលាទិគុណរហិតេ អគមនីយដ្ឋានេ អប្បសាវជ្ជោ, សីលាទិគុណសម្បន្នេ មហាសាវជ្ជោ។ គុណរហិតេបិ ច អភិភវិត្វា មិច្ឆាចរន្តស្ស មហាសាវជ្ជោ, ឧភិន្នំ សមានច្ឆន្ទតាយ អប្បសាវជ្ជោ។ សមានច្ឆន្ទភាវេបិ កិលេសានំ ឧបក្កមានញ្ច មុទុតាយ អប្បសាវជ្ជោ, តិព្ពតាយ មហាសាវជ្ជោ។ តស្ស ចត្តារោ សម្ភារា – អគមនីយវត្ថុ, តស្មិំ សេវនចិត្តំ, សេវនបយោគោ, មគ្គេនមគ្គប្បដិបត្តិអធិវាសនន្តិ។ តត្ថ អត្តនោ រុចិយា បវត្តិតស្ស តយោ, ពលក្ការេន បវត្តិតស្ស តយោតិ អនវសេសគ្គហណេន ចត្តារោ ទដ្ឋព្ពា, អត្ថសិទ្ធិ បន តីហេវ។ ឯកោ បយោគោ សាហត្ថិកោវ។

មុសាតិ វិសំវាទនបុរេក្ខារស្ស អត្ថភញ្ជកោ កាយវចីបយោគោ, វិសំវាទនាធិប្បាយេន បនស្ស បរវិសំវាទកកាយវចីបយោគសមុដ្ឋាបិកា ចេតនា **មុសាវាទោ**។ អបរោ នយោ **មុសា**តិ អភូតំ វត្ថុ, **វាទោ**តិ តស្ស ភូតតោ តច្ឆតោ វិញ្ញាបនំ។ តស្មា អតថំ វត្ថុំ តថតោ បរំ វិញ្ញាបេតុកាមស្ស តថាវិញ្ញាបនបយោគសមុដ្ឋាបិកា ចេតនា **មុសាវាទោ**។

សោ យមត្ថំ ភញ្ជតិ, តស្ស អប្បតាយ អប្បសាវជ្ជោ, មហន្តតាយ មហាសាវជ្ជោ។ អបិច គហដ្ឋានំ អត្តនោ សន្តកំ អទាតុកាមតាយ នត្ថីតិ អាទិនយប្បវត្តោ អប្បសាវជ្ជោ, សក្ខិនា ហុត្វា អត្ថភញ្ជនវសេន វុត្តោ មហាសាវជ្ជោ។ បព្ពជិតានំ អប្បកម្បិ តេលំ វា សប្បិំ វា លភិត្វា ហសាធិប្បាយេន “អជ្ជ គាមេ តេលំ នទី មញ្ញេ សន្ទតី”តិ បូរណកថានយេន បវត្តោ អប្បសាវជ្ជោ, អទិដ្ឋំយេវ បន “ទិដ្ឋ”ន្តិអាទិនា នយេន វទន្តានំ មហាសាវជ្ជោ។ តថា យស្ស អត្ថំ ភញ្ជតិ, តស្ស អប្បគុណតាយ អប្បសាវជ្ជោ, មហាគុណតាយ មហាសាវជ្ជោ។ កិលេសានំ មុទុតិព្ពតាវសេន ច អប្បសាវជ្ជមហាសាវជ្ជតា លព្ភតេវ។

តស្ស ចត្តារោ សម្ភារា – អតថំ វត្ថុ, វិសំវាទនចិត្តំ, តជ្ជោ វាយាមោ, បរស្ស តទត្ថវិជាននន្តិ។ វិសំវាទនាធិប្បាយេន ហិ បយោគេ កតេបិ បរេន តស្មិំ អត្ថេ អវិញ្ញាតេ វិសំវាទនស្ស អសិជ្ឈនតោ បរស្ស តទត្ថវិជាននម្បិ ឯកោ សម្ភារោ វេទិតព្ពោ។ កេចិ បន “អភូតវចនំ, វិសំវាទនចិត្តំ, បរស្ស តទត្ថវិជាននន្តិ តយោ សម្ភារា”តិ វទន្តិ។ សចេ បន បរោ ទន្ធតាយ វិចារេត្វា តមត្ថំ ជានាតិ, សន្និដ្ឋាបកចេតនាយ បវត្តត្តា កិរិយាសមុដ្ឋាបកចេតនាក្ខណេយេវ មុសាវាទកម្មុនា ពជ្ឈតិ។

សុរាតិ បិដ្ឋសុរា, បូវសុរា, ឱទនសុរា, កិណ្ណបក្ខិត្តា, សម្ភារសំយុត្តាតិ បញ្ច សុរា។ **មេរយ**ន្តិ បុប្ផាសវោ, ផលាសវោ, មធ្វាសវោ, គុឡាសវោ សម្ភារសំយុត្តោតិ បញ្ច អាសវា។ តទុភយម្បិ មទនីយដ្ឋេន **មជ្ជំ**។ យាយ ចេតនាយ តំ បិវតិ, សា បមាទការណត្តា **បមាទដ្ឋានំ**។ លក្ខណតោ បន យថាវុត្តស្ស សុរាមេរយសង្ខាតស្ស មជ្ជស្ស ពីជតោ បដ្ឋាយ មទវសេន កាយទ្វារប្បវត្តា បមាទចេតនា **សុរាមេរយមជ្ជបមាទដ្ឋានំ**។ តស្ស មជ្ជភាវោ, បាតុកម្យតាចិត្តំ, តជ្ជោ វាយាមោ, អជ្ឈោហរណន្តិ ចត្តារោ សម្ភារា។ អកុសលចិត្តេនេវ ចស្ស បាតព្ពតោ ឯកន្តេន សាវជ្ជភាវោ ។ អរិយសាវកានំ បន វត្ថុំ អជានន្តានម្បិ មុខំ ន បវិសតិ, បគេវ ជានន្តានំ។ អឌ្ឍបសតមត្តស្ស បានំ អប្បសាវជ្ជំ, អទ្ធាឡ្ហកមត្តស្ស បានំ តតោ មហន្តំ មហាសាវជ្ជំ, កាយសញ្ចាលនសមត្ថំ ពហុំ បិវិត្វា គាមឃាតកាទិកម្មំ ករោន្តស្ស មហាសាវជ្ជមេវ។ បាបកម្មញ្ហិ បាណាតិបាតំ បត្វា ខីណាសវេ មហាសាវជ្ជំ, អទិន្នាទានំ បត្វា ខីណាសវស្ស សន្តកេ មហាសាវជ្ជំ, មិច្ឆាចារំ បត្វា ខីណាសវាយ ភិក្ខុនិយា វីតិក្កមេ, មុសាវាទំ បត្វា មុសាវាទេន សង្ឃភេទេ, សុរាបានំ បត្វា កាយសញ្ចាលនសមត្ថំ ពហុំ បិវិត្វា គាមឃាតកាទិកម្មំ មហាសាវជ្ជំ។ សព្ពេហិបិ ចេតេហិ មុសាវាទេន សង្ឃភេទោវ មហាសាវជ្ជោ។ តញ្ហិ កត្វា កប្បំ និរយេ បច្ចតិ។

ឥទានិ ឯតេសុ សភាវតោ, អារម្មណតោ, វេទនតោ, មូលតោ, កម្មតោ, ផលតោតិ ឆហិ អាការេហិ វិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។ តត្ថ **សភាវតោ** បាណាតិបាតាទយោ សព្ពេបិ ចេតនាសភាវាវ។ **អារម្មណតោ** បាណាតិបាតោ ជីវិតិន្ទ្រិយារម្មណតោ សង្ខារារម្មណោ, អទិន្នាទានំ សត្តារម្មណំ វា សង្ខារារម្មណំ វា, មិច្ឆាចារោ ផោដ្ឋព្ពវសេន សង្ខារារម្មណោ, សត្តារម្មណោតិ ឯកេ។ មុសាវាទោ សត្តារម្មណោ វា សង្ខារារម្មណោ វា, សុរាបានំ សង្ខារារម្មណំ។ **វេទនតោ** បាណាតិបាតោ ទុក្ខវេទនោ, អទិន្នាទានំ តិវេទនំ, មិច្ឆាចារោ សុខមជ្ឈត្តវសេន ទ្វិវេទនោ, តថា សុរាបានំ។ សន្និដ្ឋាបកចិត្តេន បន ឧភយម្បិ មជ្ឈត្តវេទនំ ន ហោតិ។ មុសាវាទោ តិវេទនោ។

មូលតោ បាណាតិបាតោ ទោសមោហវសេន ទ្វិមូលកោ, អទិន្នាទានំ មុសាវាទោ ច ទោសមោហវសេន វា លោភមោហវសេន វា, មិច្ឆាចារោ សុរាបានញ្ច លោភមោហវសេន ទ្វិមូលំ។ **កម្មតោ** មុសាវាទោយេវេត្ថ វចីកម្មំ, សេសំ ចតុព្ពិធម្បិ កាយកម្មមេវ។ **ផលតោ** សព្ពេបិ អបាយូបបត្តិផលា ចេវ សុគតិយម្បិ អប្បាយុកតាទិនានាវិធអនិដ្ឋផលា ចាតិ ឯវមេត្ថ សភាវាទិតោ វិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។

អប្បដិវិរតាតិ សមាទានវិរតិយា សម្បត្តវិរតិយា ច អភាវេន ន បដិវិរតា។ **ទុស្សីលា**តិ តតោ ឯវ បញ្ចសីលមត្តស្សាបិ អភាវេន និស្សីលា។ **បាបធម្មា**តិ លាមកធម្មា, ហីនាចារា។ **បាណាតិបាតា បដិវិរតោ**តិ សិក្ខាបទសមាទានេន បាណាតិបាតតោ វិរតោ, អារកា ឋិតោ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។

តថាបិ បាណាតិបាតាវេរមណិអាទីនំ សភាវតោ អារម្មណតោ , វេទនតោ, មូលតោ, កម្មតោ, សមាទានតោ, ភេទតោ, ផលតោ ច វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។ តត្ថ **សភាវតោ** បញ្ចបិ ចេតនាយោបិ ហោន្តិ វិរតិយោបិ, វិរតិវសេន បន ទេសនា អាគតា។ យា បាណាតិបាតា វិរមន្តស្ស "យា តស្មិំ សមយេ បាណាតិបាតា អារតិ វិរតី"តិ ឯវំ វុត្តា កុសលចិត្តសម្បយុត្តា វិរតិ។ សា បភេទតោ តិវិធា – សម្បត្តវិរតិ, សមាទានវិរតិ, សមុច្ឆេទវិរតីតិ។ តត្ថ អសមាទិន្នសិក្ខាបទានំ អត្តនោ ជាតិវយពាហុសច្ចាទីនិ បច្ចវេក្ខិត្វា "អយុត្តមេតំ អម្ហាកំ កាតុ"ន្តិ សម្បត្តវត្ថុំ អវីតិក្កមន្តានំ ឧប្បជ្ជមានា វិរតិ **សម្បត្តវិរតិ** នាម។ សមាទិន្នសិក្ខាបទានំ សិក្ខាបទសមាទានេ តទុត្តរិ ច អត្តនោ ជីវិតម្បិ បរិច្ចជិត្វា វត្ថុំ អវីតិក្កមន្តានំ ឧប្បជ្ជមានា វិរតិ **សមាទានវិរតិ** នាម។ អរិយមគ្គសម្បយុត្តា បន វិរតិ **សមុច្ឆេទវិរតិ** នាម, យស្សា ឧប្បត្តិតោ បដ្ឋាយ អរិយបុគ្គលានំ "បាណំ ឃាតេស្សាមា"តិ ចិត្តម្បិ ន ឧប្បជ្ជតិ។ តាសុ សមាទានវិរតិ ឥធាធិប្បេតា។

អារម្មណតោ បាណាតិបាតាទីនំ អារម្មណានេវ ឯតេសំ អារម្មណានិ។ វីតិក្កមិតព្ពតោយេវ ហិ វិរតិ នាម ហោតិ។ យថា បន និព្ពានារម្មណោ អរិយមគ្គោ កិលេសេ បជហតិ, ឯវំ ជីវិតិន្ទ្រិយាទិអារម្មណាយេវ ឯតេ កុសលធម្មា បាណាតិបាតាទីនិ ទុស្សីល្យានិ បជហន្តិ។ **វេទនតោ** សព្ពាបិ សុខវេទនាវ។

មូលតោ ញាណសម្បយុត្តចិត្តេន វិរមន្តស្ស អលោភអទោសអមោហវសេន តិមូលា ហោន្តិ, ញាណវិប្បយុត្តចិត្តេន វិរមន្តស្ស អលោភអទោសវសេន ទ្វិមូលា។ **កម្មតោ** មុសាវាទា វេរមណិ វចីកម្មំ , សេសា កាយកម្មំ។ **សមាទានតោ** អញ្ញស្ស គរុដ្ឋានិយស្ស សន្តិកេ តំ អលភន្តេន សយមេវ វា បញ្ច សីលានិ ឯកជ្ឈំ បាដិយេក្កំ វា សមាទិយន្តេន សមាទិន្នានិ ហោន្តិ។ **ភេទតោ** គហដ្ឋានំ យំ យំ វីតិក្កន្តំ, តំ តទេវ ភិជ្ជតិ, ឥតរំ ន ភិជ្ជតិ។ កស្មា? គហដ្ឋា ហិ អនិពទ្ធសីលា ហោន្តិ, យំ យំ សក្កោន្តិ, តំ តទេវ រក្ខន្តិ។ បព្ពជិតានំ បន ឯកស្មិំ វីតិក្កន្តេ សព្ពានិ ភិជ្ជន្តីតិ។

ផលតោតិ បាណាតិបាតា វេរមណិយា ចេត្ថ អង្គបច្ចង្គសម្បន្នតា, អារោហបរិណាហសម្បត្តិ, ជវនសម្បត្តិ, សុប្បតិដ្ឋិតបាទតា, ចារុតា, មុទុតា, សុចិតា, សូរតា, មហព្ពលតា, វិស្សដ្ឋវចនតា, សត្តានំ បិយមនាបតា, អភិជ្ជបរិសតា, អច្ឆម្ភិតា, ទុប្បធំសិយតា, បរូបក្កមេន អមរណតា, មហាបរិវារតា, សុវណ្ណតា, សុសណ្ឋានតា, អប្បាពាធតា, អសោកតា, បិយមនាបេហិ អវិប្បយោគោ, ទីឃាយុកតាតិ ឯវមាទីនិ ផលានិ។

អទិន្នាទានា វេរមណិយា មហាធនធញ្ញតា, អនន្តភោគតា, ថិរភោគតា, ឥច្ឆិតានំ ភោគានំ ខិប្បំ បដិលាភោ, រាជាទីហិ អសាធារណភោគតា, ឧឡារភោគតា, តត្ថ តត្ថ ជេដ្ឋកភាវោ, នត្ថិភាវស្ស អជាននតា, សុខវិហារិតាតិ ឯវមាទីនិ។

អព្រហ្មចរិយា វេរមណិយា វិគតបច្ចត្ថិកតា, សព្ពសត្តានំ បិយមនាបតា, អន្នបានវត្ថច្ឆាទនាទីនំ លាភិតា, សុខសុបនតា, សុខបដិពុជ្ឈនតា, អបាយភយវិមោក្ខោ, ឥត្ថិភាវនបុំសកភាវានំ អភព្ពតា, អក្កោធនតា, សច្ចការិតា, អមង្កុតា, អារាធនសុខតា, បរិបុណ្ណិន្ទ្រិយតា, បរិបុណ្ណលក្ខណតា, និរាសង្កតា, អប្បោស្សុក្កតា, សុខវិហារិតា, អកុតោភយតា, បិយវិប្បយោគាភាវោតិ ឯវមាទីនិ។ យស្មា បន មិច្ឆាចារាវេរមណិយា ផលានិបិ ឯត្តេវ អន្តោគធានិ, តស្មា (អព្រហ្មចរិយា វេរមណិយា)។

មុសាវាទា វេរមណិយា វិប្បសន្និន្ទ្រិយតា, វិស្សដ្ឋមធុរភាណិតា, សមសិតសុទ្ធទន្តតា, នាតិថូលតា, នាតិកិសតា, នាតិរស្សតា, នាតិទីឃតា, សុខសម្ផស្សតា, ឧប្បលគន្ធមុខតា, សុស្សូសកបរិសតា, អាទេយ្យវចនតា, កមលទលសទិសមុទុលោហិតតនុជិវ្ហតា, អលីនតា, អនុទ្ធតតាតិ ឯវមាទីនិ។

សុរាមេរយមជ្ជបមាទដ្ឋានា វេរមណិយា អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នេសុ កិច្ចករណីយេសុ អប្បមាទតា, ញាណវន្តតា, សទា ឧបដ្ឋិតស្សតិតា, ឧប្បន្នេសុ កិច្ចករណីយេសុ ឋានុប្បត្តិកបដិភានវន្តតា , អនលសតា, អជឡតា, អនុម្មត្តតា, អច្ឆម្ភិតា, អសារម្ភិតា, អនិស្សុកិតា, អមច្ឆរិតា, សច្ចវាទិតា, អបិសុណអផរុសអសម្ផប្បលាបវាទិតា, កតញ្ញុតា , កតវេទិតា, ចាគវន្តតា, សីលវន្តតា, ឧជុកតា, អក្កោធនតា, ហិរោត្តប្បសម្បន្នតា , ឧជុទិដ្ឋិតា, មហន្តតា, បណ្ឌិតតា, អត្ថានត្ថកុសលតាតិ ឯវមាទីនិ ផលានិ។ ឯវមេត្ថ បាណាតិបាតាវេរមណិអាទីនម្បិ សភាវាទិតោ វិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។

សីលវាតិ យថាវុត្តបញ្ចសីលវសេន សីលវា។ **កល្យាណធម្មោ**តិ សុន្ទរធម្មោ, សរណគមនបរិទីបិតាយ ទិដ្ឋិសម្បត្តិយា សម្បន្នបញ្ញោតិ អត្ថោ។ យោ បន បុត្តោ មាតាបិតូសុ អស្សទ្ធេសុ ទុស្សីលេសុ ច សយម្បិ តាទិសោ, សោបិ អវជាតោយេវាតិ វេទិតព្ពោ។ អស្សទ្ធិយាទយោ ហិ ឥធ អវជាតភាវស្ស លក្ខណំ វុត្តា, តេ ច តស្មឹ សំវិជ្ជន្តិ។ មាតាបិតរោ បន ឧបាទាយ បុត្តស្ស អតិជាតាទិភាវោ វុច្ចតីតិ។

យោ ហោតិ កុលគន្ធនោតិ កុលច្ឆេទកោ កុលវិនាសកោ។ ឆេទនត្ថោ ហិ ឥធ គន្ធសទ្ទោ, “ឧប្បលគន្ធបច្ចត្ថិកា”តិអាទីសុ (បារា. ៦៥) វិយ។ កេចិ បន “កុលធំសនោ”តិ បឋន្តិ, សោ ឯវត្ថោ។

ឯតេ ខោ បុត្តា លោកស្មិន្តិ ឯតេ អតិជាតាទយោ តយោ បុត្តា ឯវ ឥមស្មឹ សត្តលោកេ បុត្តា នាម, ន ឥតោ វិនិមុត្តា អត្ថិ។ ឥមេសុ បន **យេ ភវន្តិ ឧបាសកា** យេ សរណគមនសម្បត្តិយា ឧបាសកា ភវន្តិ កម្មស្សកតាញាណេន កម្មស្ស គោរវិទា, តេ ច បណ្ឌិតា បញ្ញវន្តោ, បញ្ចសីលទសសីលេន **សម្បន្នា** បរិបុណ្ណា។ យាចកានំ វចនំ ជានន្តិ, តេសំ មុខាការទស្សនេនេវ អធិប្បាយបូរណតោតិ **វទញ្ញូ**, តេសំ វា “ទេហី”តិ វចនំ សុត្វា “ឥមេ បុព្ពេ ទានំ អទត្វា ឯវំភូតា, មយា បន ឯវំ ន ភវិតព្ព”ន្តិ តេសំ បរិច្ចាគេន តទត្ថំ ជានន្តីតិ វទញ្ញូ, បណ្ឌិតានំ វា កម្មស្សកតាទិទីបកំ វចនំ ជានន្តីតិ វទញ្ញូ។ “បទញ្ញូ”តិ ច បឋន្តិ, បទានិយា បរិច្ចាគសីលាតិ អត្ថោ។ តតោ ឯវ វិគតមច្ឆេរមលត្តា **វីតមច្ឆរា។ អព្ភឃនា**តិ អព្ភសង្ខាតា ឃនា, ឃនមេឃបដលា វា **មុត្តោ ចន្ទោ**វិយ, ឧបាសកាទិបរិសាសុ ខត្តិយាទិបរិសាសុ ច វិរោចរេ វិរោចន្តិ, សោភន្តីតិ អត្ថោ។

បញ្ចមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. អវុដ្ឋិកសុត្តវណ្ណនា

៧៥. ឆដ្ឋេ **អវុដ្ឋិកសមោ**តិ អវុដ្ឋិកមេឃសមោ។ ឯកច្ចោ ហិ មេឃោ សតបដលសហស្សបដលោ ហុត្វា ឧដ្ឋហិត្វា ថនន្តោ គជ្ជន្តោ វិជ្ជោតន្តោ ឯកំ ឧទកពិន្ទុម្បិ អបាតេត្វា វិគច្ឆតិ, តថូបមោ ឯកច្ចោ បុគ្គលោតិ ទស្សេន្តោ អាហ “អវុដ្ឋិកសមោ”តិ។ **បទេសវស្សី**តិ ឯកទេសវស្សិមេឃសមោ។ បទេសវស្សី វិយាតិ ហិ បទេសវស្សី។ ឯកច្ចោ ឯកស្មឹយេវ ឋានេ បិតេសុ មនុស្សេសុ យថា ឯកច្ចេ តេមេន្តិ, ឯកច្ចេ ន តេមេន្តិ, ឯវំ មន្ទំ វស្សតិ, តថូបមំ ឯកច្ចំ បុគ្គលំ ទស្សេតិ “បទេសវស្សី”តិ។ **សព្ពត្ថាភិវស្សី**តិ សព្ពស្មឹ បថវិបព្ពតសមុទ្ទាទិកេ ជគតិប្បទេសេ អភិវស្សិមេឃសមោ។ ឯកច្ចោ ហិ សកលចក្កវាឡគព្ភំ បត្ថរិត្វា សព្ពត្ថកមេវ អភិវស្សតិ, តំ ចាតុទ្ទីបិកមហាមេឃំ ឯកច្ចស្ស បុគ្គលស្ស ឧបមំ កត្វា វុត្តំ “សព្ពត្ថាភិវស្សី”តិ។

សព្ពេសានន្តិ សព្ពេសំ, អយមេវ វា បាឋោ។ **ន ទាតា ហោតី**តិ អទានសីលោ ហោតិ, ថទ្ធមច្ឆរិតាយ ន កស្សចិ កិញ្ចិ ទេតីតិ អត្ថោ។ ឥទានិ ទានស្ស ខេត្តំ ទេយ្យធម្មញ្ច វិភាគេន ទស្សេតុំ **“សមណព្រាហ្មណា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ សមិតបាបសមណា ចេវ បព្ពជ្ជមត្តសមណា ច ពាហិតបាបព្រាហ្មណា ចេវ ជាតិមត្តព្រាហ្មណា ច ឥធ “សមណព្រាហ្មណា”តិ អធិប្បេតា។ **កបណា** នាម ទុគ្គតា ទលិទ្ទមនុស្សា។ **អទ្ធិកា** នាម បថាវិនោ បរិព្ពយវិហីនា។ **វនិព្ពកា** នាម យេ “ឥដ្ឋំ ទេថ កន្តំ មនាបំ កាលេន អនវជ្ជំ ឧទគ្គចិត្តា បសន្នចិត្តា, ឯវំ ទេន្តា គច្ឆថ សុគតឹ, គច្ឆថ ព្រហ្មលោក”ន្តិអាទិនា នយេន ទានេ និយោជេន្តា ទានស្ស វណ្ណំ ថោមេន្តា វិចរន្តិ។ **យាចកា** នាម យេ កេវលំ “មុដ្ឋិមត្តំ ទេថ, បសតមត្តំ ទេថ, សរាវមត្តំ ទេថា”តិ អប្បកម្បិ យាចមានា វិចរន្តិ។ តត្ថ សមណព្រាហ្មណគ្គហណេន គុណខេត្តំ ឧបការិខេត្តញ្ច ទស្សេតិ, កបណាទិគ្គហណេន ករុណាខេត្តំ។ **អន្ន**ន្តិ យំកិញ្ចិ ខាទនីយំ ភោជនីយំ។ **បាន**ន្តិ អម្ពបានាទិបានកំ។ **វត្ថ**ន្តិ និវាសនបារុបនាទិអច្ឆាទនំ។ **យាន**ន្តិ រថវយ្ហាទិ អន្តមសោ ឧបាហនំ ឧបាទាយ គមនសាធនំ។ **មាលា**តិ គន្ថិតាគន្ថិតភេទំ សព្ពំ បុប្ផំ។ **គន្ធ**ន្តិ យំកិញ្ចិ គន្ធជាតំ បិសិតំ អបិសិតំ គន្ធូបករណញ្ច។ **វិលេបន**ន្តិ ឆវិរាគករណំ។ **សេយ្យា**តិ មញ្ចបីឋាទិ ចេវ បាវារកោជវាទិ ច សយិតព្ពវត្ថុ។ សេយ្យគ្គហណេន ចេត្ថ អាសនម្បិ គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អាវសថ**ន្តិ វាតាតបាទិបរិស្សយវិនោទនំ បតិស្សយំ។ **បទីបេយ្យ**ន្តិ ទីបកបល្លិកាទិ បទីបូបករណំ។

ឯវំ ខោ, ភិក្ខវេតិ វិជ្ជមានេបិ ទេយ្យធម្មេ បដិគ្គាហកានំ ឯវំ ទាតព្ពវត្ថុំ សព្ពេន សព្ពំ អទេន្តោ បុគ្គលោ អវស្សិកមេឃសទិសោ ហោតិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ភិក្ខវេ, យថា សោ មេឃោ សតបដលសហស្សបដលោ ហុត្វា ឧដ្ឋហិត្វា ន កិញ្ចិ វស្សិ វិគច្ឆតិ, ឯវមេវ យោ ឧឡារំ វិបុលញ្ច ភោគំ សំហរិត្វា គេហំ អាវសន្តោ កស្សចិ កដច្ឆុមត្តំ ភិក្ខំ វា ឧឡុង្កមត្តំ យាគុំ វា អទត្វា វិគច្ឆតិ, វិវសោ មច្ចុវសំ គច្ឆតិ, សោ អវុដ្ឋិកសមោ នាម ហោតីតិ។ ឥមិនា នយេន សេសេសុបិ និគមនំ វេទិតព្ពំ។ ឥមេសុ ច តីសុ បុគ្គលេសុ បឋមោ ឯកំសេនេវ គរហិតព្ពោ, ទុតិយោ បសំសនីយោ, តតិយោ, បសំសនីយតរោ។ បឋមោ វា ឯកន្តេនេវ សព្ពនិហីនោ, ទុតិយោ មជ្ឈិមោ, តតិយោ ឧត្តមោតិ វេទិតព្ពោ។

គាថាសុ **សមណេ**តិ ឧបយោគវសេន ពហុវចនំ តថា សេសេសុបិ។ **លទ្ធានា**តិ លភិត្វា, សមណេ ទក្ខិណេយ្យេ បវារេត្វា បុដ្ឋោ ន សំវិភជតិ។ **អន្នំ បានញ្ច ភោជន**ន្តិ អន្នំ វា បានំ វា អញ្ញំ វា ភុញ្ជិតព្ពយុត្តកំ ភោជនំ, តំ ន សំវិភជតិ។ អយញ្ហេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – យោ អត្ថិកភាវេន ឧបគតេ សម្បដិគ្គាហកេ លភិត្វា អន្នាទិនា សំវិភាគមត្តម្បិ ន ករោតិ, កឹ សោ អញ្ញំ ទានំ ទស្សតិ, **តំ** ឯវរូបំ ថទ្ធមច្ឆរិយំ **បុរិសាធមំ** និហីនបុគ្គលំ បណ្ឌិតា **អវុដ្ឋិកសមោតិ អាហុ** កថយន្តីតិ។

ឯកច្ចានំ ន ទទាតីតិ វិជ្ជមានេបិ មហតិ ទាតព្ពធម្មេ ឯកេសំ សត្តានំ តេសុ កោធវសេន វា, ទេយ្យធម្មេ លោភវសេន វា ន ទទាតិ។ **ឯកច្ចានំ បវេច្ឆតី**តិ ឯកេសំយេវ បន ទទាតិ។ **មេធាវិនោ**តិ បញ្ញវន្តោ បណ្ឌិតា ជនា។

សុភិក្ខវាចោតិ យោ ឧបគតានំ យាចកានំ "អន្នំ ទេថ, បានំ ទេថា"តិអាទិនា តំ តំ ទាបេតិ, សោ សុលភភិក្ខតាយ សុភិក្ខា វាចា ឯតស្សាតិ សុភិក្ខវាចោ។ "សុភិក្ខវស្សី"តិបិ បឋន្តិ។ យថា លោកោ សុភិក្ខោ ហោតិ, ឯវំ សព្ពត្ថាភិវស្សិតមហាមេឃោ សុភិក្ខវស្សី នាម ហោតិ។ ឯវមយម្បិ មហាទានេហិ សព្ពត្ថាភិវស្សី សុភិក្ខវស្សីតិ។ **អាមោទមានោ បកិរេតី**តិ តុដ្ឋហដ្ឋមានសោ សហត្ថេន ទានំ ទេន្តោ បដិគ្គាហកខេត្តេ ទេយ្យធម្មំ បកិរេន្តោ វិយ ហោតិ, វាចាយបិ **"ទេថ ទេថា"តិ ភាសតិ**។

ឥទានិ នំ សុភិក្ខវស្សិតភាវំ ទស្សេតុំ **"យថាបិ មេឃោ"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្រាយំ សង្ខេបត្ថោ – យថា មហាមេឃោ បឋមំ មន្ទនិគ្ឃោសេន ថនយិត្វា បុន សកលនទីកន្ទរាទិ ឯកនិន្នាទំ ករោន្តោ គជ្ជយិត្វា បវស្សតិ, សព្ពត្ថកមេវ វារិនា ឧទកេន ថលំ និន្នញ្ច អភិសន្ទេន្តោ បូរេតិ ឯកោឃំ ករោតិ, **ឯវមេវ** ឥធ ឥមស្មឹ សត្តលោកេ ឯកច្ចោ ឧឡារបុគ្គលោ សព្ពសមតាយ សោ មហាមេឃោ វិយ វស្សិតព្ពត្តា **តាទិសោ** យថា ធនំ **ឧដ្ឋានាធិគតំ** អត្តនោ ឧដ្ឋានវិរិយាភិនិព្ពត្តំ ហោតិ, ឯវំ អនលសោ ហុត្វា តញ្ច **ធម្មេន** ញាយេន **សំហរិត្វា** តន្និព្ពត្តេន អន្នេន បានេន អញ្ញេន ច ទេយ្យធម្មេន **បត្តេ** សម្បត្តេ **វនិព្ពកេ សម្មា** សម្មទេវ ទេសកាលានុរូបញ្ចេវ ឥច្ឆានុរូបញ្ច **តប្បេតិ** សម្បវារេតីតិ។

ឆដ្ឋសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. សុខបត្ថនាសុត្តវណ្ណនា

៧៦. សត្តមេ **សុខានី**តិ សុខនិមិត្តានិ។ **បត្ថយមានោ**តិ ឥច្ឆមានោ អាកង្ខមានោ។ **សីល**ន្តិ គហដ្ឋសីលំ បព្ពជិតសីលញ្ច។ គហដ្ឋោ ចេ គហដ្ឋសីលំ, បព្ពជិតោ ចេ ចតុបារិសុទ្ធិសីលន្តិ អធិប្បាយោ។ **រក្ខេយ្យា**តិ សមាទិយិត្វា អវីតិក្កមន្តោ សម្មទេវ គោបេយ្យ។ **បសំសា មេ អាគច្ឆតូ**តិ "មម កល្យាណោ កិត្តិសទ្ទោ អាគច្ឆតូ"តិ ឥច្ឆន្តោ បណ្ឌិតោ សប្បញ្ញោ សីលំ រក្ខេយ្យ។ សីលវតោ ហិ គហដ្ឋស្ស តាវ "អសុកោ អសុកកុលស្ស បុត្តោ សីលវា កល្យាណធម្មោ សទ្ធោ បសន្នោ ទាយកោ ការកោ"តិអាទិនា បរិសមជ្ឈេ កល្យាណោ កិត្តិសទ្ទោ អព្ភុគ្គច្ឆតិ, បព្ពជិតស្ស "អសុកោ នាម ភិក្ខុ សីលវា វត្តសម្បន្នោ សោរតោ សុខសំវាសោ សគារវោ សប្បតិស្សោ"តិអាទិនា...បេ.... អព្ភុគ្គច្ឆតីតិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> "បុន ចបរំ, គហបតយោ, សីលវតោ សីលសម្បន្នស្ស កល្យាណោ កិត្តិសទ្ទោ អព្ភុគ្គច្ឆតី"តិ (អ. និ. ៥.២១៣; ឧទា. ៧៦; មហាវ. ២៨៥)។

តថា –

“អាកង្ខេយ្យ ចេ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ – ‘សព្រហ្មចារីនំ បិយោ ចស្សំ មនាបោ, គរុ ច ភាវនីយោ ចា’តិ, សីលេស្វេវស្ស បរិបូរការី’តិអាទិ (ម. និ. ១.៦៥)។

ភោគា មេ ឧប្បជ្ជន្តូតិ ឯត្ថ គហដ្ឋស្ស តាវ សីលវតោ កល្យាណធម្មស្ស យេន យេន សិប្បដ្ឋានេន ជីវិកំ កប្បេតិ – យទិ កសិយា, យទិ វណិជ្ជាយ, យទិ រាជបោរិសេន, តំ តំ យថាកាលំ យថាវិធិញ្ច អតិវិយ អប្បមត្តភាវតោ អថស្ស អនុប្បន្នា ចេវ ភោគា ឧប្បជ្ជន្តិ, ឧប្បន្នា ច ភោគា ផាតិំ គមិស្សន្តិ។ បព្ពជិតស្ស បន សីលាចារសម្បន្នស្ស អប្បមាទវិហារិស្ស សតោ សីលសម្បន្នស្ស សីលសម្បទាយ អប្បិច្ឆតាទិគុណេសុ ច បសន្នា មនុស្សា ឧឡារុឡារេ បច្ចយេ អភិហរន្តិ, ឯវមស្ស អនុប្បន្នា ចេវ ភោគា ឧប្បជ្ជន្តិ, ឧប្បន្នា ច ថិរា ហោន្តិ។ តថា ហិ វុត្តំ –

“បុន ចបរំ, គហបតយោ, សីលវា សីលសម្បន្នោ អប្បមាទាធិករណំ មហន្តំ ភោគក្ខន្ធំ អធិគច្ឆតី”តិ (អ. និ. ៥.២១៣; ឧទា. ៧៦; មហាវ. ២៨៥)។

តថា –

“អាកង្ខេយ្យ ចេ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ – ‘លាភី អស្សំ ចីវរបិណ្ឌបាតសេនាសនគិលានបច្ចយភេសជ្ជបរិក្ខារាន’ន្តិ, សីលេស្វេវស្ស បរិបូរការី”តិ (ម. និ. ១.៦៥) ច –

សេសំ វុត្តនយមេវ។

គាថាសុ **បត្ថយានោ**តិ បត្ថយន្តោ។ **តយោ សុខេ**តិ តីណិ សុខានិ។ **វិត្តលាភ**ន្តិ ធនលាភំ, ភោគុប្បត្តិន្តិ អត្ថោ។ វិសេសតោ ចេត្ថ បសំសាយ ចេតសិកសុខំ, ភោគេហិ កាយិកសុខំ, ឥតរេន ឧបបត្តិសុខំ; តថា បឋមេន ទិដ្ឋធម្មសុខំ, តតិយេន សម្បរាយសុខំ, ទុតិយេន ឧភយសុខំ គហិតន្តិ វេទិតព្ពំ។

ឥទានិ បសំសាទិការណស្ស សីលស្ស វិយ បសំសាទីនម្បិ វិសេសការណំ បាបមិត្តបរិវជ្ជនំ កល្យាណមិត្តសេវនញ្ច អាទីនវានិសំសេហិ សទ្ធិំ ទស្សេន្តោ **“អករោន្តោ**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សង្កិយោ**តិ បាបស្មិំ បរិសង្កិតព្ពោ “អទ្ធា ឥមិនា បាបំ កតំ វា ករិស្សតិ វា, តថា ហេស បាបបុរិសេហិ សទ្ធិំ សញ្ចរតី”តិ។ **អស្សវា**តិ ឥមស្ស បាបជនសេវិនោ បុគ្គលស្ស ឧបរិ, អស្ស វា បុគ្គលស្ស **អវណ្ណោ** អភូតោបិ បាបជនសេវិតាយ **រុហតិ** វិរូឡ្ហិំ វេបុល្លំ អាបជ្ជតិ បត្ថរតិ។ **អស្សវា**តិ វា ភុម្មត្ថេ សាមិវចនំ, តស្មិំ បុគ្គលេតិ អត្ថោ។ **ស វេ តាទិសកោ ហោតី**តិ យោ យាទិសំ បាបមិត្តំ វា កល្យាណមិត្តំ វា ភជតិ ឧបសេវតិ ច, សោ បុគ្គលោ ភូមិភាគវសេន ឧទកំ វិយ តាទិសោវ ហោតិ, បាបធម្មោ កល្យាណធម្មោ វា ហោតិ។ កស្មា? **សហវាសោ ហិ តាទិសោ;** យស្មា សហវាសោ សំសគ្គោ ឧបរាគោ វិយ ផលិកមណីសុ បុរិសឧបនិស្សយភូតំ បុគ្គលាការំ គាហាបេតិ, តស្មា បាបបុគ្គលេន សហ វាសោ ន កាតព្ពោតិ អធិប្បាយោ។

សេវមានោ សេវមានន្តិ បរំ បកតិសុទ្ធំ បុគ្គលំ កាលេន កាលំ អត្តានំ សេវមានំ សេវមានោ ភជមានោ បាបបុគ្គលោ, តេន វា សេវិយមានោ។ **សម្ផុដ្ឋោ សម្ផុស**ន្តិ តេន បកតិសុទ្ធេន បុគ្គលេន សហវាសេន សំសគ្គេន សម្ផុដ្ឋោ បាបបុគ្គលោ សយម្បិ, តថា តំ ផុសន្តោ។ **សរោ ទិទ្ធោ កលាបំ វា**តិ យថា នាម សរោ វិសេន ទិទ្ធោ លិត្តោ សរកលាបគតោ សរសមូហសង្ខាតំ សរកលាបំ អត្តនា ផុដ្ឋំ អលិត្តម្បិ ឧបលិម្បតិ, ឯវំ បាបេន **ឧបលេបភយា ធីរោ**តិ ធិតិសម្បន្នត្តា ធីរោ បណ្ឌិតបុរិសោ បាបសហាយោ ន ភវេយ្យ។

បូតិមច្ឆំ កុសគ្គេនាតិ យថា កុច្ឆិតភាវេន បូតិភូតំ មច្ឆំ កុសតិណគ្គេន យោ បុរិសោ **ឧបនយ្ហតិ** បុដពន្ធវសេន ពន្ធតិ, តស្ស តេ កុសា អបូតិកាបិ បូតិមច្ឆសម្ពន្ធេន បូតិ ទុគ្គន្ធមេវ វាយន្តិ។ **ឯវំ ពាលូបសេវនា**តិ ឯវំសម្បទា ពាលជនូបសេវនា ទដ្ឋព្ពា។ **ឯវំ ធីរូបសេវនា**តិ យថា អសុរភិនោបិ បត្តា តគរសម្ពន្ធេន សុរភី វាយន្តិ, ឯវំ បណ្ឌិតូបសេវនា បកតិយា អសីលវតោ សីលសមាទានាទិវសេន សីលគន្ធវាយនស្ស ការណំ ហោតិ។

តស្មាតិ យស្មា អកល្យាណមិត្តសេវនាយ កល្យាណមិត្តសេវនាយ ច អយំ ឯទិសោ អាទីនវោ អានិសំសោ ច, តស្មា **បត្តបុដស្សេវ** បលាសបុដស្ស វិយ ទុគ្គន្ធសុគន្ធវត្ថុសំសគ្គេន អសាធុសាធុជនសន្និស្សយេន ច។ **ញត្វា សម្បាកមត្តនោ**តិ អត្តនោ ទុក្ខុទ្រយំ សុខុទ្រយញ្ច ផលនិព្ពត្តិំ ញត្វា ជានិត្វា **អសន្តេ** បាបមិត្តេ ន ឧបសេវេយ្យ, **សន្តេ** ឧបសន្តេ វន្តទោសេ បសត្ថេ វា បណ្ឌិតេ សេវេយ្យ។ តថា ហិ **អសន្តោ និរយំ នេន្តិ, សន្តោ បាបេន្តិ សុគ្គតិ**ន្តិ។ ឥតិ ភគវា បឋមគាថាយ យថាវុត្តានិ តីណិ សុខនិមិត្តានិ ទស្សេត្វា តតោ បរាហិ បញ្ចហិ គាថាហិ

បដិបក្ខបរិវជ្ជនេន សទ្ធឹ បសំសាសុខស្ស អាគមនំ ទស្សេត្វា ឱសានគាថាយ តិណ្ណម្បិ សុខានំ អាគមនការណេន សទ្ធឹ ឱសានសុខំ ទស្សេតិ។

សត្តមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. ភិទុរសុត្តវណ្ណនា

៧៧. អដ្ឋមេ **ភិទុរាយ**ន្តិ ភិទុរោ អយំ។ **កាយោ**តិ រូបកាយោ។ សោ ហិ អង្គបច្ចង្គានំ កេសាទីនញ្ច សមូហដ្ឋេន, ឯវំ កុច្ឆិតានំ ជេគុច្ឆានំ អាយោ ឧប្បត្តិទេសោតិបិ កាយោ។ តត្រាយំ វចនត្ថោ – អាយន្តិ ឯត្ថាតិ អាយោ។ កេ អាយន្តិ? កុច្ឆិតា កេសាទយោ។ ឥតិ កុច្ឆិតានំ អាយោតិបិ កាយោ ។ អត្ថតោ បន ចតុសន្តតិវសេន បវត្តមានានំ ភូតុបាទាយធម្មានំ បុញ្ជោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ភិក្ខវេ, អយំ ចតុមហាភូតមយោ រូបកាយោ ភិទុរោ ភេទនសីលោ ភេទនសភាវោ ខណេ ខណេ វិទ្ធំសនសភាវោតិ។ “ភិន្ទរាយ”ន្តិបិ បាឋោ, សោ ឯវត្ថោ។ **វិញ្ញាណ**ន្តិ តេភូមកំ កុសលាទិចិត្តំ។ វចនត្ថោ បន – តំ តំ អារម្មណំ វិជានាតីតិ វិញ្ញាណំ។ យញ្ហិ សញ្ជាននបជាននវិធុរំ អារម្មណវិជាននំ ឧបលទ្ធិ, តំ វិញ្ញាណំ។ **វិរាគធម្ម**ន្តិ វិរជ្ជនធម្មំ, បលុជ្ជនសភាវន្តិ អត្ថោ។ **សព្ពេ ឧបធី**តិ ខន្ធូបធិ, កិលេសូបធិ, អភិសង្ខារូបធិ, បញ្ចកាមគុណូបធីតិ ឯតេ “ឧបធីយតិ ឯត្ថ ទុក្ខ”ន្តិ ឧបធិសញ្ញិតា សព្ពេបិ ឧបាទានក្ខន្ធកិលេសាភិសង្ខារបញ្ចកាមគុណធម្មា ហុត្វា អភាវដ្ឋេន **អនិច្ចា,** ឧទយព្ពយប្បដិបីឡនដ្ឋេន **ទុក្ខា,** ជរាយ មរណេន ចាតិ ទ្វិធា វិបរិណាមេតព្ពសភាវតាយ បកតិវិជហនដ្ឋេន **វិបរិណាមធម្មា**។ ឯវមេត្ថ អនិច្ចទស្សនសុខតាយ រូបធម្មេ វិញ្ញាណញ្ច វិសុំ គហេត្វា បុន ឧបធិវិភាគេន សព្ពេបិ តេភូមកធម្មេ ឯកជ្ឈំ គហេត្វា អនិច្ចទុក្ខានុបស្សនាមុខេន តថាពុជ្ឈនកានំ បុគ្គលានំ អជ្ឈាសយេន សម្មសនចារោ.កថិតោ។ កាមញ្ចេត្ថ លក្ខណទ្វយមេវ បាឡិយំ អាគតំ, “យំ ទុក្ខំ, តទនត្តា”តិ (សំ. និ. ៣.១៥) បន វចនតោ ទុក្ខលក្ខណេនេវ អនត្តលក្ខណម្បិ ទស្សិតមេវាតិ វេទិតព្ពំ។

គាថាយំ **ឧបធីសុ ភយំ ទិស្វា**តិ ឧបធីសុ ភយតុបដ្ឋានញាណវសេន ភយំ ទិស្វា, តេសំ ភាយិតព្ពតំ បស្សិត្វា។ ឥមិនា ពលវវិបស្សនំ ទស្សេតិ។ ភយតុបដ្ឋានញាណមេវ ហិ វិភជិត្វា វិសេសវសេន អាទីនវានុបស្សនា និព្ពិទានុបស្សនាតិ ច វុច្ចតិ។ **ជាតិមរណមច្ចគា**តិ ឯវំ សម្មសន្តោ វិបស្សនាញាណំ មគ្គេន ឃដេត្វា មគ្គបរម្បរាយ អរហត្តំ បត្តោ ជាតិមរណំ អតីតោ នាម ហោតិ។ កថំ? **សម្បត្វា បរមំ សន្តិ**ន្តិ បរមំ ឧត្តមំ អនុត្តរំ សន្តឹ សព្ពសង្ខារូបសមំ និព្ពានំ អធិគន្ត្វា។ ឯវំភូតោ ច **កាលំ កង្ខតិ ភាវិតត្តោ**តិ ចតុន្នំ អរិយមគ្គានំ វសេន ភាវនាភិសមយនិប្ផត្តិយា ភាវិតកាយសីលចិត្តបញ្ញត្តា ភាវិតត្តោ មរណំ ជីវិតញ្ច អនភិនន្ទន្តោ កេវលំ អត្តនោ ខន្ធបរិនិព្ពានកាលំ កង្ខតិ ឧទិក្ខតិ, ន តស្ស កត្ថចិ បត្ថនា ហោតីតិ។ តេនាហ –

> “នាភិនន្ទាមិ មរណំ, នាភិនន្ទាមិ ជីវិតំ;
> កាលញ្ច បដិកង្ខាមិ, និព្ពិសំ ភតកោ យថា”តិ។ (ថេរគា. ៦០៦);

អដ្ឋមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. ធាតុសោសំសន្ទនសុត្តវណ្ណនា

៧៨. នវមេ **ធាតុសោ**តិ ធាតុតោ។ ធាតូតិ ច អជ្ឈាសយធាតុ អជ្ឈាសយសភាវោ អធិប្បេតោ, យោ អធិមុត្តីតិបិ វុច្ចតិ។ **សំសន្ទន្តី**តិ តាយ ធាតុសភាគតាយ យថាធាតុ យថាអជ្ឈាសយំ អល្លីយន្តិ ឯកតោ ហោន្តិ។ **សមេន្តី**តិ តាយ ឯវ សមានជ្ឈាសយតាយ ឯកចិត្តា ហុត្វា សមាគច្ឆន្តិ អញ្ញមញ្ញំ ភជន្តិ ឧបសង្កមន្តិ, អត្តនោ រុចិភាវខន្តិទិដ្ឋិយោ វា តត្ថ តត្ថ សមេ ករោន្តា បវត្តន្តិ។ **ហីនាធិមុត្តិកា**តិ ហីនេ កាមគុណាទិកេ អធិមុត្តិ ឯតេសន្តិ ហីនាធិមុត្តិកា, ហីនជ្ឈាសយា។ **កល្យាណាធិមុត្តិកា**តិ កល្យាណេ នេក្ខម្មាទិកេ អធិមុត្តិ ឯតេសន្តិ កល្យាណាធិមុត្តិកា, បណីតជ្ឈាសយា។ សចេ ហិ អាចរិយុបជ្ឈាយា ន សីលវន្តោ , អន្តេវាសិកសទ្ធិវិហារិកា ច សីលវន្តោ, តេ អាចរិយុបជ្ឈាយេបិ ន ឧបសង្កមន្តិ, អត្តនោ សទិសេ សារុប្បភិក្ខូយេវ ឧបសង្កមន្តិ។ សចេ បន អាចរិយុបជ្ឈាយា សីលវន្តោ, ឥតរេ ន សីលវន្តោ, តេបិ ន អាចរិយុបជ្ឈាយេ ឧបសង្កមន្តិ, អត្តនោ សទិសេ ហីនាធិមុត្តិកេយេវ ឧបសង្កមន្តិ។ ឯវំ ឧបសង្កមនំ បន ន កេវលំ ឯតរហិ ឯវ, អថ ខោ អតីតានាគតេបីតិ ទស្សេន្តោ **“អតីតម្បិ, ភិក្ខវេ”**តិអាទិមាហ។ សង្ខេបតោ សំកិលេសធម្មេសុ អភិនិវិដ្ឋា ហីនាធិមុត្តិកា , វោទានធម្មេសុ អភិនិវិដ្ឋា កល្យាណាធិមុត្តិកា។

ឥទំ បន ទុស្សីលានំ ទុស្សីលសេវនមេវ, សីលវន្តានំ សីលវន្តសេវនមេវ, ទុប្បញ្ញានំ ទុប្បញ្ញសេវនមេវ, បញ្ញវន្តានំ បញ្ញវន្តសេវនមេវ កោ និយាមេតីតិ? អជ្ឈាសយធាតុ និយាមេតិ។ សម្ពហុលា កិរ ភិក្ខូ ឯកស្មិំ គាមេ

ភិក្ខាចារំ ចរន្តិ។ តេ មនុស្សា ពហុំ ភត្តំ អាហរិត្វា បត្តានិ បូរេត្វា “យថាសភាគំ បរិភុញ្ជថា”តិ វត្វា ឧយ្យោជេសុំ។ ភិក្ខូ អាហំសុ “អាវុសោ, មនុស្សា ធាតុសំយុត្តកម្មេ បយោជេន្តី”តិ។ ឯវំ អជ្ឈាសយធាតុ និយាមេតីតិ។ ធាតុសំយុត្តេន អយមត្ថោ ទីបេតព្ពោ – គិជ្ឈកូដបព្ពតស្មិញ្ហិ គិលានសេយ្យាយ និបន្នោ ភគវា អារក្ខត្ថាយ បរិវារេត្វា វសន្តេសុ សារិបុត្តមោគ្គល្លានាទីសុ ឯកមេកំ អត្តនោ បរិសាយ សទ្ធឹ ចង្កមន្តំ ឱលោកេត្វា ភិក្ខូ អាមន្តេសិ “បស្សថ នោ តុម្ហេ, ភិក្ខវេ, សារិបុត្តំ សម្ពហុលេហិ ភិក្ខូហិ សទ្ធឹ ចង្កមន្តន្តិ។ ឯវំ, ភន្តេ។ សព្ពេ ខោ ឯតេ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខូ មហាបញ្ញា”តិ (សំ. និ. ២.៩៩) សព្ពំ វិត្ថារេតព្ពំ។

គាថាសុ **សំសគ្គា**តិ សំកិលេសតោ សហវាសាទិវសេន សមាយោគតោ, អថ វា ទស្សនសំសគ្គោ, សវនសំសគ្គោ, សមុល្លបសំសគ្គោ, សម្ភោគសំសគ្គោ, កាយសំសគ្គោតិ ឯវំ បញ្ចវិធេ សំសគ្គេ យតោ កុតោចិ សំសគ្គតោ។ **វនថោ ជាតោ**តិ កិលេសោ ឧប្បន្នោ មគ្គេន អសមូហតោ។ **អសំសគ្គេន ឆិជ្ជតី**តិ សំសគ្គបដិក្ខេបេន កាយវិវេកាទិនា បុព្ពភាគេ ឆិន្ទិត្វា បុន អច្ចន្តាសំសគ្គេន សមុច្ឆេទវិវេកេន ឆិជ្ជតិ បហីយតិ។ ឯត្តាវតា សង្ខេបតោ ហីនាធិមុត្តិយា សមុទយោ អត្ថង្គមោ ច ទស្សិតោ ហោតិ។

យស្មា បន តេ សំសគ្គា តេ ច កិលេសា កោសជ្ជវសេន ឧប្បជ្ជន្តិ ចេវ វឌ្ឍន្តិ ច, ន វីរិយារម្ភវសេន, តស្មា ហីនាធិមុត្តិកេ កុសីតបុគ្គលេ វជ្ជេត្វា កល្យាណាធិមុត្តិកេ អារទ្ធវីរិយេ សេវន្តេន អសំសគ្គេន សំសគ្គជោ វនថោ ឆិន្ទិតព្ពោតិ យថាវុត្តមត្ថំ វិត្ថារតោ ទស្សេន្តោ កុសីតសេវនាយ តាវ អាទីនវំ បកាសេតុំ “**បរិត្តំ ទារុ**”ន្តិអាទិមាហ។

តត្ថ **បរិត្តំ ទារុ**ន្តិ ខុទ្ទកំ កដ្ឋមយំ កុល្លំ។ **យថា សីទេ មហណ្ណវេ**តិ យថា ខុទ្ទកំ កុល្លំ អារុហិត្វា មហាសមុទ្ទំ តរិតុកាមោ តីរំ អប្បត្វា សមុទ្ទមជ្ឈេយេវ សីទេយ្យ, បតិត្វា មច្ឆកច្ឆបភក្ខោ ភវេយ្យ។ **ឯវំ កុសីតំ អាគម្ម, សាធុជីវីបិ សីទតី**តិ ឯវមេវ កុសីតំ វីរិយារម្ភរហិតំ កិលេសវសិកំ បុគ្គលំ និស្សាយ តេន កតសំសគ្គោ សាធុជីវីបិ បរិសុទ្ធាជីវោ បរិសុទ្ធសីលោបិ សមានោ ហីនសំសគ្គតោ ឧប្បន្នេហិ កាមវិតក្កាទីហិ ខជ្ជមានោ បារំ គន្តុំ អសមត្ថោ សំសារណ្ណវេយេវ សីទតិ។ **តស្មា**តិ យស្មា ឯវំ អនត្ថាវហោ កុសីតសំសគ្គោ, តស្មា តំ អាគម្ម អាលសិយានុយោគេន កុច្ឆិតំ សីទតីតិ **កុសីតំ**។ តតោ ឯវ **ហីនវីរិយំ** និព្ពីរិយំ អកល្យាណមិត្តំ **បរិវជ្ជេយ្យ**។ ឯកន្តេនេវ បន កាយវិវេកាទីនញ្ចេវ តទង្គវិវេកាទីនញ្ច វសេន **បវិវិត្តេហិ**, តតោ ឯវ កិលេសេហិ អារកត្តា **អរិយេហិ** បរិសុទ្ធេហិ និព្ពានំ បដិបេសិតត្តភាវតោ **បហិតត្តេហិ** អារម្មណលក្ខណូបនិជ្ឈានានំ វសេន ឈាយនតោ **ឈាយីហិ** សព្ពកាលំ បគ្គហិតវីរិយតាយ **អារទ្ធវីរិយេហិ បណ្ឌិតេហិ** សប្បញ្ញេហិយេវ សហ អាវសេយ្យ សំវសេយ្យាតិ។

នវមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. បរិហានសុត្តវណ្ណនា

៧៨. ទសមេ **បរិហានាយ សំវត្តន្តី**តិ អវុទ្ធិយា ភវន្តិ, មគ្គាធិគមស្ស បរិបន្ថាយ ហោន្តិ។ អធិគតស្ស បន មគ្គស្ស បរិហានិ នាម នត្ថិ។ “តយោ ធម្មា”តិ ធម្មាធិដ្ឋានវសេន ឧទ្ទិដ្ឋធម្មេ បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ ទេសនាយ វិភជន្តោ “**ឥធ, ភិក្ខវេ, សេខោ ភិក្ខូ**”តិអាទិមាហ។

តត្ថ កម្មំ អារមិតព្ពតោ អារាមោ ឯតស្សាតិ **កម្មារាមោ**។ កម្មេ រតោតិ **កម្មរតោ**។ កម្មារាមតំ កម្មាភិរតឹ អនុយុត្តោ បយុត្តោតិ **កម្មារាមតមនុយុត្តោ**។ តត្ថ កម្មំ នាម ឥតិកត្តព្ពំ កម្មំ, សេយ្យថិទំ – ចីវរវិចារណំ, ចីវរករណំ, ឧបត្ថម្ភនំ, បត្តត្ថវិកំ, អំសពន្ធនំ, កាយពន្ធនំ, ធមករណំ, អាធារកំ, បាទកថលិកំ, សម្មជ្ជនីតិ ឯវមាទីនំ ឧបករណានំ ករណំ, យញ្ច វិហារេ ខណ្ឌផុល្លាទិបដិសង្ខរណំ ។ ឯកច្ចោ ហិ ឯតានិ ករោន្តោ សកលទិវសំ ឯតានេវ ករោតិ។ តំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។ យោ បន ឯតេសំ ករណវេលាយមេវ ឯតានិ ករោតិ, ឧទ្ទេសវេលាយំ ឧទ្ទេសំ គណ្ហាតិ, សជ្ឈាយវេលាយំ សជ្ឈាយតិ, ចេតិយង្គណវត្តាទិករណវេលាយំ ចេតិយង្គណវត្តាទីនិ ករោតិ, មនសិការវេលាយំ មនសិការំ ករោតិ សព្ពត្ថកកម្មដ្ឋានេ វា បារិហារិយកម្មដ្ឋានេ វា, ន សោ កម្មារាមោ នាម។ តស្ស តំ –

> “យានិ ខោ បន តានិ សព្រហ្មចារីនំ ឧច្ចាវចានិ កឹករណីយានិ, តត្ថ ទក្ខោ ហោតិ អនលសោ, តត្រុបាយាយ វីមំសាយ សមន្នាគតោ, អលំ កាតុំ អលំ សំវិធាតុ”ន្តិ (ទី. និ. ៣.៣៤៥; អ. និ. ១០.១៨) –

អាទិនា សត្ថារា អនុញ្ញាតករណមេវ ហោតិ។

ភស្សារាមោតិ យោ ភគវតា បដិក្ខិត្តរាជកថាទិវសេន រត្តិន្ទិវំ វីតិនាមេតិ, អយំ ភស្សេ បរិយន្តការី ន ហោតីតិ ភស្សារាមោ នាម។ យោ បន រត្តិម្បិ ទិវាបិ ធម្មំ កថេតិ, បញ្ហំ វិស្សជ្ជេតិ, អយំ អប្បភស្សោ ភស្សេ បរិយន្តការីយេវ។ កស្មា? “សន្និបតិតានំ វោ, ភិក្ខវេ, ទ្វយំ ករណីយំ – ធម្មី វា កថា, អរិយោ វា តុណ្ហីភាវោ”តិ (ម. និ. ១.២៧៣) វុត្តវិធិយេវ បដិបន្នោតិ។

និទ្ទារាមោតិ យោ យាវទត្ថំ ឧទរាវទេហកំ ភុញ្ជិត្វា សេយ្យសុខំ, បស្សសុខំ, មិទ្ធសុខំ អនុយុញ្ជតិ, យោ ច គច្ឆន្តោបិ និសិន្នោបិ ឋិតោបិ ថិនមិទ្ធាភិភូតោ និទ្ទាយតិ, អយំ និទ្ទារាមោ នាម។ យស្ស បន ករជកាយគេលញ្ញេន ចិត្តំ ភវង្គំ ឱតរតិ, នាយំ និទ្ទារាមោ, តេនេវាហ –

“អភិជានាមិ ខោ បនាហំ, អគ្គិវេស្សន, គិម្ហានំ បច្ឆិមេ មាសេ បច្ឆាភត្តំ បិណ្ឌបាតបដិក្កន្តោ ចតុគ្គុណំ សង្ឃាដឹ បញ្ញាបេត្វា ទក្ខិណេន បស្សេន សតោ សម្បជានោ និទ្ទំ ឱក្កមិតា”តិ (ម. និ. ១.៣៨៧)។

ឯត្ថ ច បុថុជ្ជនកល្យាណកោបិ សេខោត្វេវ វេទិតព្ពោ។ តស្មា តស្ស សព្ពស្សបិ វិសេសាធិគមស្ស ឥតរេសំ ឧបរិ វិសេសាធិគមស្ស ច បរិហានាយ វត្តន្តីតិ វេទិតព្ពំ។ សុក្កបក្ខស្ស វុត្តវិបរិយាយេន អត្ថវិភាវនា វេទិតព្ពា។

គាថាសុ **ឧទ្ធតោ**តិ ចិត្តវិក្ខេបករេន ឧទ្ធច្ចេន ឧទ្ធតោ អវូបសន្តោ។ **អប្បកិច្ចស្សា**តិ អនុញ្ញាតស្សបិ វុត្តប្បការស្ស កិច្ចស្ស យុត្តប្បយុត្តកាលេយេវ ករណតោ អប្បកិច្ចោ អស្ស ភវេយ្យ។ **អប្បមិទ្ធោ**តិ “ទិវសំ ចង្កមេន និសជ្ជាយ”តិអាទិនា វុត្តជាគរិយានុយោគេន និទ្ទារហិតោ អស្ស។ **អនុទ្ធតោ**តិ ភស្សារាមតាយ ឧប្បជ្ជនកចិត្តវិក្ខេបស្ស អភស្សារាមោ ហុត្វា បរិវជ្ជនេន ន ឧទ្ធតោ វូបសន្តចិត្តោ, សមាហិតោតិ អត្ថោ។ សេសំ បុព្ពេ វុត្តនយត្តា សុវិញ្ញេយ្យមេវ។ ឥតិ ឥមស្មឹ វគ្គេ បឋមទុតិយបញ្ចមឆដ្ឋសត្តមអដ្ឋមនវមេសុ សុត្តេសុ វដ្ដំ កថិតំ, ឥតរេសុ វដ្ដវិវដ្ដំ។

ទសមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

តតិយវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ចតុត្ថវគ្គោ

១. វិតក្កសុត្តវណ្ណនា

៨០. ចតុត្ថវគ្គស្ស បឋមេ **អកុសលវិតក្កា**តិ អកោសល្លសម្ភូតា វិតក្កា, មិច្ឆាវិតក្កាតិ អត្ថោ។ **អនវញ្ញត្តិបដិសំយុត្តោ**តិ ឯត្ថ **អនវញ្ញត្តី**តិ អនវញ្ញា បរេហិ អត្តនោ អហីឡិតតា អបរិភូតតា, “អហោ វត មំ បរេ ន អវជានេយ្យុ”ន្តិ ឯវំ បវត្តោ ឥច្ឆាចារោ, តាយ អនវញ្ញត្តិយា បដិសំយុត្តោ សំសដ្ឋោ, តំ វា អារព្ភ បវត្តោ អនវញ្ញត្តិបដិសំយុត្តោ វិតក្កោ។ តស្មា “កថំ នុ ខោ មំ បរេ គហដ្ឋា ចេវ បព្ពជិតា ច ន ឱរកតោ ទហេយ្យុ”ន្តិ សម្ភាវនកម្យតាយ ឥច្ឆាចារេ, ឋត្វា បវត្តិតវិតក្កស្សេតំ អធិវចនំ។ **លាភសក្ការសិលោកបដិសំយុត្តោ**តិ ចីវរាទិលាភេន ចេវ សក្ការេន ច កិត្តិសទ្ទេន ច អារម្មណករណវសេន បដិសំយុត្តោ។ **បរានុទ្ទយតាបដិសំយុត្តោ**តិ បរេសុ អនុទ្ទយតាបតិរូបកេន គេហសិតបេមេន បដិសំយុត្តោ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ –

“សំសដ្ឋោ វិហរតិ រាជូហិ រាជមហាមត្តេហិ ព្រាហ្មណេហិ គហបតិកេហិ តិត្ថិយេហិ តិត្ថិយសាវកេហិ សហនន្ទី សហសោកី, សុខិតេសុ សុខិតោ, ទុក្ខិតេសុ ទុក្ខិតោ, ឧប្បន្នេសុ កិច្ចករណីយេសុ អត្តនាវ យោគំ អាបជ្ជតី”តិ (សំ. និ. ៣.៣; ៤.២៤១; វិភ. ៨៨៨)។

គាថាសុ អនវញ្ញត្តិយា បដិសំយុត្តោ បុគ្គលោ **អនវញ្ញត្តិសំយុត្តោ**។ លាភសក្ការេ គារវោ ឯតស្ស, ន ធម្មេតិ **លាភសក្ការគារវោ**។ សុខទុក្ខេសុ អមា សហ ភវាតិ អមច្ចា, សហាយសទិសា ឧបដ្ឋាកា។ តេហិ គេហសិតបេមវសេន សហ នន្ទនសីលោ **សហនន្ទី អមច្ចេហិ,** ឥមិនា បរានុទ្ទយតាបដិសំយុត្តំ វិតក្កំ ទស្សេតិ។ **អារា សំយោជនក្ខយា**តិ ឥមេហិ តីហិ វិតក្កេហិ អភិភូតោ បុគ្គលោ សំយោជនក្ខយតោ អរហត្តតោ ទូរេ, តស្ស តំ ទុល្លភន្តិ អត្ថោ។

បុត្តបសុន្តិ បុត្តេ ច បសវោ ច។ បុត្តសទ្ទេន ចេត្ថ ទារាទយោ; បសុសទ្ទេន អស្សមហឹសខេត្តវត្ថាទយោ ច សង្គហិតា។ **វិវាហេ**តិ វិវាហការាបនេ។ ឥមិនា អាវាហោបិ សង្គហិតោ។ **សំហរានី**តិ បរិគ្គហានិ, បរិក្ខារសង្គហា

នីតិ អត្ថោ។ “សន្ទានី”តិ ច បឋន្តិ, មិត្តសន្ទានីតិ អត្ថោ។ សព្ពត្ថ ហិត្វាតិ សម្ពន្ធោ។ **ភព្ពោ សោ តាទិសោ ភិក្ខូ**តិ សោ យថាវុត្តំ សព្ពំ បបញ្ចំ បរិច្ចជិត្វា យថា សត្ថារា វុត្តាយ សម្មាបដិបត្តិយា, តថា បស្សិតព្ពតោ តាទិសោ សំសារេ ភយំ ឥក្ខតីតិ **ភិក្ខុ ឧត្តមំ សម្ពោធី** អរហត្តំ បត្តុំ អរហតិ។

បឋមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សក្ការសុត្តវណ្ណនា

៨១. ទុតិយេ **សក្ការេនា**តិ សក្ការេន ហេតុភូតេន, អថ វា **សក្ការេនា**តិ សក្ការហេតុនា, សក្ការហេតុកេន វា។ សក្ការញ្ហិ និស្សាយ ឯកច្ចេ បុគ្គលា បាបិច្ឆា ឥច្ឆាបកតា ឥច្ឆាចារេ ឋត្វា “សក្ការំ និព្ពត្តេស្សាមា”តិ អនេកវិហិតំ អនេសនំ អប្បតិរូបំ អាបជ្ជិត្វា ឥតោ ចុតា អបាយេសុ និព្ពត្តន្តិ, អបរេ យថាសក្ការំ លភិត្វា តន្និមិត្តំ មានមទមច្ឆរិយាទិវសេន បមាទំ អាបជ្ជិត្វា ឥតោ ចុតា អបាយេសុ និព្ពត្តន្តិ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ – “សក្ការេន អភិភូតា បរិយាទិន្នចិត្តា”តិ។ តត្ថ **អភិភូតា**តិ អជ្ឈោត្ថដា។ **បរិយាទិន្នចិត្តា**តិ ខេបិតចិត្តា, ឥច្ឆាចារេន មានមទាទិនា ច ខយំ បាបិតកុសលចិត្តា។ អថ វា **បរិយាទិន្នចិត្តា**តិ បរិតោ អាទិន្នចិត្តា, វុត្តប្បការេន អកុសលកោដ្ឋាសេន យថា កុសលចិត្តស្ស ឧប្បត្តិវារោ ន ហោតិ, ឯវំ សមន្តតោ គហិតចិត្តសន្តានាតិ អត្ថោ។ **អសក្ការេនា**តិ ហីឡេត្វា បរិភវិត្វា បរេហិ អត្តនិ បវត្តិតេន អសក្ការេន ហេតុនា, អសក្ការហេតុកេន វា មានាទិនា។ **សក្ការេន ច អសក្ការេន ចា**តិ កេហិចិ បវត្តិតេន សក្ការេន កេហិចិ បវត្តិតេន អសក្ការេន ច។ យេ ហិ កេហិចិ បឋមំ សក្កតា ហុត្វា តេហិយេវ អសារភាវំ ញត្វា បច្ឆា អសក្កតា ហោន្តិ, តាទិសេ សន្ធាយ វុត្តំ “សក្ការេន ច អសក្ការេន ចា”តិ។

ឯត្ថ សក្ការេន អភិភូតា ទេវទត្តាទយោ និទស្សេតព្ពា។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

“ផលំ វេ កទលឹ ហន្តិ, ផលំ វេឡុំ ផលំ នឡំ;
សក្ការោ កាបុរិសំ ហន្តិ, គព្ភោ អស្សតរឹ យថា”តិ។ (សំ. និ. ១.១៨៣; អ. និ. ៤.៦៨; ចូឡវ. ៣៣៥);

សាធូនំ ឧបរិ កតេន អសក្ការេន អភិភូតា ទណ្ឌកីរាជកាលិង្គរាជមជ្ឈរាជាទយោ និទស្សេតព្ពា។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

“កិសញ្ហិ វច្ឆំ អវកិរិយ ទណ្ឌកី,
ឧច្ឆិន្នមូលោ សជនោ សរដ្ឋោ;
កុក្កុឡនាមេ និរយម្ហិ បច្ចតិ,
តស្ស ផុលិង្គានិ បតន្តិ កាយេ។

“យោ សញ្ញតេ បព្ពជិតេ អវញ្ចយិ,
ធម្មំ ភណន្តេ សមណេ អទូសកេ;
តំ នាឡិកេរំ សុនខា បរត្ថ,
សង្គម្ម ខាទន្តិ វិផន្ទមានំ”។ (ជា. ២.១៧.៧០-៧១);

“ឧបហច្ច មនំ មជ្ឈោ, មាតង្គស្មឹ យសស្សិនេ;
សបារិសជ្ជោ ឧច្ឆិន្នោ, មជ្ឈារញ្ញំ តទា អហូ”តិ។ (ជា. ២.១៩.៩៦);

សក្ការេន ច អសក្ការេន ច អភិភូតា អញ្ញតិត្ថិយា នាដបុត្តាទយោ និទស្សេតព្ពា។

គាថាសុ **ឧភយ**ន្តិ ឧភយេន សក្ការេន ច អសក្ការេន ច។ **សមាធិ ន វិកម្បតី**តិ ន ចលតិ, ឯកគ្គភាវេន តិដ្ឋតិ។ កស្ស បន ន ចលតីតិ អាហ “អប្បមាទវិហារិនោ”តិ។ យោ បមាទករធម្មានំ រាគាទីនំ សុដ្ឋុ បហីនត្តា អប្បមាទវិហារី អរហា, តស្ស។ សោ ហិ លោកធម្មេហិ ន វិកម្បតិ។ **សុខុមទិដ្ឋិវិបស្សក**ន្តិ ផលសមាបត្តិអត្ថំ សុខុមាយ ទិដ្ឋិយា បញ្ញាយ អភិណ្ហំ បវត្តវិបស្សនត្តា សុខុមទិដ្ឋិវិបស្សកំ។ **ឧបាទានក្ខយារាម**ន្តិ ចតុន្នំ ឧបាទានានំ ខយំ បរិយោសានភូតំ អរហត្តផលំ អារមិតព្ពំ ឯតស្សាតិ ឧបាទានក្ខយារាមំ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

ទុតិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. ទេវសទ្ទសុត្តវណ្ណនា

៨២. តតិយេ **ទេវេសូ**តិ ឋបេត្វា អរូបាវចរទេវេ ចេវ អសញ្ញទេវេ ច តទញ្ញេសុ ឧបបត្តិទេវេសុ។ **ទេវសទ្ទា**តិ ទេវានំ បីតិសមុទាហារសទ្ទា។ **និច្ឆរន្តី**តិ អញ្ញមញ្ញំ អាលាបសល្លាបវសេន បវត្តន្តិ។ **សមយា សមយំ ឧបាទាយា**តិ សមយតោ សមយំ បដិច្ច។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យស្មិំ កាលេ ឋិតា តេ ទេវា តំ កាលំ អាគម្ម នំ បស្សិស្សន្តិ, តតោ តំ សមយំ សម្បត្តំ អាគម្មាតិ។ “សមយំ សមយំ ឧបាទាយា”តិ ច កេចិ បឋន្តិ, តេសំ តំ តំ សមយំ បដិច្ចាតិ អត្ថោ។ **យស្មិំ សមយេ**តិ យទា “អដ្ឋិកង្កលូបមា កាមា”តិអាទិនា (ម. និ. ១.២៣៤; បាចិ. ៤១៧), “សម្ពាធោ ឃរាវាសោ”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.១៩១; សំ. និ. ២.១៥៤) ច កាមេសុ ឃរាវាសេ ច អាទីនវា, តប្បដិបក្ខតោ នេក្ខម្មេ អានិសំសា ច សុទិដ្ឋា ហោន្តិ, តស្មិំ សមយេ។ តទា ហិស្ស ឯកន្តេន បព្ពជ្ជាយ ចិត្តំ នមតិ។ **អរិយសាវកោ**តិ អរិយស្ស ពុទ្ធស្ស ភគវតោ សាវកោ, សាវកភាវំ ឧបគន្តុកាមោ, អរិយសាវកោ វា អវស្សំភាវី ។ អន្តិមភវិកំ សាវកពោធិសត្តំ សន្ធាយ អយមារម្ភោ។ **កេសមស្សុំ ឱហារេត្វា**តិ កេសេ ច មស្សុញ្ច ឱហារេត្វា អបនេត្វា។ **កាសាយានិ វត្ថានិ អច្ឆាទេត្វា**តិ កសាយេន រត្តតាយ កាសាយានិ ព្រហ្មចរិយំ ចរន្តានំ អនុច្ឆវិកានិ វត្ថានិ និវាសេត្វា ចេវ បារុបិត្វា ច។ **អគារស្មា អនគារិយំ បព្ពជ្ជាយ ចេតេតី**តិ អគារស្មា ឃរា និក្ខមិត្វា អនគារិយំ បព្ពជ្ជំ បព្ពជេយ្យន្តិ បព្ពជ្ជាយ ចេតេតិ បកប្បេតិ, បព្ពជតីតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច យស្មា អគារស្ស ហិតំ កសិវណិជ្ជាទិកម្មំ អគារិយន្តិ វុច្ចតិ, តញ្ច បព្ពជ្ជាយ នត្ថិ, តស្មា បព្ពជ្ជា អនគារិយន្តិ ញាតព្ពា។

មារេនាតិ កិលេសមារេន។ **សង្គាមាយ ចេតេតី**តិ យុជ្ឈនត្ថាយ ចិត្តំ ឧប្បាទេតិ, មារំ អភិវិជេតុំ សន្នយ្ហតិ។ យស្មា បន ឯវរូបស្ស បដិបជ្ជនកបុគ្គលស្ស ទេវបុត្តមារោបិ អន្តរាយាយ ឧបក្កមតិ, តស្មា តស្សាបិ វសេន មារេនាតិ ឯត្ថ ទេវបុត្តមារេនាតិបិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ តស្សាបិ អយំ ឥច្ឆាវិឃាតំ ករិស្សតេវាតិ។ យស្មា បន បព្ពជិតទិវសតោ បដ្ឋាយ ឧរុគ្គតោ វា បដ្ឋាយ សីលាទិ សមាទិយន្តោ បរិសោធេន្តោ សមថវិបស្សនាសុ កម្មំ ករោន្តោ យថារហំ តទង្គប្បហានវិក្ខម្ភនប្បហានានំ វសេន កិលេសមារំ បរិបាតេតិ នាម, ន យុជ្ឈតិ នាម សម្បហារស្ស អភាវតោ, តស្មា វុត្តំ “មារេន សទ្ធិំ សង្គាមាយ ចេតេតី”តិ។

សត្តន្នន្តិ កោដ្ឋាសតោ សត្តន្នំ, បភេទតោ បន តេ សត្តតឹស ហោន្តិ។ កថំ? ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា, ចត្តារោ សម្មប្បធានា, ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា, បញ្ចិន្ទ្រិយានិ, បញ្ច ពលានិ, សត្ត ពោជ្ឈង្គា , អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោតិ។ ឯវំ បភេទតោ សត្តតឹសវិធាបិ សតិបដ្ឋានាទិកោដ្ឋាសតោ សត្តេវ ហោន្តីតិ វុត្តំ “សត្តន្ន”ន្តិ។ **ពោធិបក្ខិយាន**ន្តិ ពុជ្ឈនដ្ឋេន ពោធីតិ លទ្ធនាមស្ស អរិយបុគ្គលស្ស មគ្គញាណស្សេវ វា បក្ខេ ភវានំ ពោធិបក្ខិយានំ , ពោធិកោដ្ឋាសិយានន្តិ អត្ថោ។ “ពោធិបក្ខិកាន”ន្តិបិ បាឋោ, ពោធិបក្ខវន្តានំ, ពោធិបក្ខេ វា និយុត្តានន្តិ អត្ថោ។ **ភាវនានុយោគមនុយុត្តោ**តិ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរិយមគ្គភាវនានុយោគមនុយុត្តោ។ វិបស្សនាក្ខណេ ហិ សតិបដ្ឋានាទយោ បរិយាយេន ពោធិបក្ខិយា នាម, មគ្គក្ខណេយេវ បន តេ និប្បរិយាយេន ពោធិបក្ខិយា នាម ហោន្តិ។

អាសវានំ ខយាតិ កាមាសវាទីនំ សព្ពេសំ អាសវានំ ខយា។ អាសវេសុ ហិ ខីណេសុ សព្ពេ កិលេសា ខីណាយេវ ហោន្តិ។ តេន អរហត្តមគ្គោ វុត្តោ ហោតិ។ **អនាសវ**ន្តិ អាសវវិរហិតំ។ **ចេតោវិមុត្តិំ បញ្ញាវិមុត្តិ**ន្តិ ឯត្ថ ចេតោវចនេន អរហត្តផលសមាធិ, បញ្ញាវចនេន តំសម្បយុត្តា ច បញ្ញា វុត្តា។ តត្ថ សមាធិ រាគតោ វិមុត្តត្តា ចេតោវិមុត្តិ, បញ្ញា អវិជ្ជាយ វិមុត្តត្តា បញ្ញាវិមុត្តីតិ វេទិតព្ពា។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

> “យោ ហិស្ស, ភិក្ខវេ, សមាធិ, តទស្ស សមាធិន្ទ្រិយំ។ យា ហិស្ស, ភិក្ខវេ, បញ្ញា, តទស្ស បញ្ញិន្ទ្រិយំ។ ឥតិ ខោ, ភិក្ខវេ, រាគវិរាគា ចេតោវិមុត្តិ, អវិជ្ជាវិរាគា បញ្ញាវិមុត្តី”តិ (សំ. និ. ៥.៥១៦)។

អបិចេត្ថ សមថផលំ ចេតោវិមុត្តិ, វិបស្សនាផលំ បញ្ញាវិមុត្តីតិ វេទិតព្ពា។ **ទិដ្ឋេវ ធម្មេ**តិ ឥមស្មិំយេវ អត្តភាវេ។ **សយំ អភិញ្ញា សច្ឆិកត្វា**តិ អត្តនាយេវ អភិវិសិដ្ឋាយ បញ្ញាយ បច្ចក្ខំ កត្វា អបរប្បច្ចយេន ញត្វា។ **ឧបសម្បជ្ជ វិហរតី**តិ បាបុណិត្វា សម្បាទេត្វា វិហរតិ។ **តមេវ សង្គាមសីសំ អភិវិជិយ អជ្ឈាវសតី**តិ មារំ អភិវិជិនិត្វា វិជិតវិជយត្តា តេន កតសង្គាមសង្ខាតស្ស អរិយមគ្គស្ស សីសភូតំ អរហត្តផលសមាបត្តិឥស្សរិយដ្ឋានំ, អភិភវន្តោ អាវសតិ, សមាបជ្ជតិ ឥច្ចេវ អត្ថោ។ ឥមេ ច ទេវសទ្ទា ទិដ្ឋសច្ចេសុ ទេវេសុ បវត្តន្តិ, វិសេសតោ សុទ្ធាវាសទេវេសូតិ វេទិតព្ពំ។

គាថាសុ **មហន្ត**ន្តិ សីលាទិគុណមហត្តេន មហន្តំ។ **វីតសារទ**ន្តិ សារជ្ជករានំ កិលេសានំ អភាវេន វិគតសារជ្ជំ អបគតមង្កុភាវំ។ **បុរិសាជញ្ញា**តិ អស្សាទីសុ អស្សាជានីយាទយោ វិយ បុរិសេសុ អាជានីយភូតា ឧត្តមបុរិសា។ **ទុជ្ជយមជ្ឈភូ**តិ បច្ចុរជនេហិ ជេតុំ អសក្កុណេយ្យំ កិលេសវាហិនីំ អភិភវិ អជ្ឈោត្ថរិ។ “អជ្ឈយី”តិបិ

បបន្តិ, អជិនីតិ អត្ថោ។ **ជេត្វាន មច្ចុនោ សេនំ, វិមោក្ខេន អនាវរន្តិ** លោកត្តយាភិព្យាបនតោ ទិយឌ្ឍសហស្សាទិវិភាគតោ ច វិបុលត្តា អញ្ញេហិ អាវរិតុំ បដិសេធេតុំ អសក្កុណេយ្យត្តា ច អនាវរំ, មច្ចុនោ មារស្ស សេនំ វិមោក្ខេន អរិយមគ្គេន ជេត្វា យោ ត្វំ ទុជ្ជយំ អជយិ, តស្ស នមោ, តេ បុរិសាជញ្ញាតិ សម្ពន្ធោ។

ឥតីតិ វុត្តប្បការេន។ **ហិ**-ឥតិ និបាតមត្តំ។ ឯតំ **បត្តមានសំ** អធិគតារហត្តំ ខីណាសវំ **ទេវតា នមស្សន្តី**តិ វុត្តមេវត្ថំ និគមនវសេន ទស្សេតិ។ អថ វា **ឥតី**តិ ឥមិនា ការណេន។ កឹ បន ឯតំ ការណំ? នមុចិសេនាវិជយេន បត្តមានសត្តំ។ ឥមិនា ការណេន តំ ទេវតា នមស្សន្តីតិ អត្ថោ។ ឥទានិ តំ ការណំ ផលតោ ទស្សេតុំ "**តញ្ហិ តស្ស ន បស្សន្តិ, យេន មច្ចុវសំ វជេ**"តិ វុត្តំ។ តស្សត្ថោ – យស្មា តស្ស បុរិសាជញ្ញស្ស បណិធាយ គវេសន្តាបិ ទេវា អណុមត្តម្បិ តំ ការណំ ន បស្សន្តិ, យេន សោ មច្ចុនោ មរណស្ស វសំ វជេ ឧបគច្ឆេយ្យ។ តស្មា តំ វិសុទ្ធិទេវា នមស្សន្តីតិ។

តតិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. បញ្ចបុព្ពនិមិត្តសុត្តវណ្ណនា

៨៣. ចតុត្ថេ **យទា**តិ យស្មឹ កាលេ។ **ទេវោ**តិ ឧបបត្តិទេវោ។ តយោ ហិ ទេវា – សម្មុតិទេវា, ឧបបត្តិទេវា, វិសុទ្ធិទេវាតិ។ តេសុ **សម្មុតិទេវា** នាម រាជានោ ខត្តិយា។ **ឧបបត្តិទេវា** នាម ចាតុមហារាជិកតោ បដ្ឋាយ តទុបរិទេវា។ **វិសុទ្ធិទេវា** នាម ខីណាសវា។ ឥធ បន កាមាវចរទេវោ អធិប្បេតោ។ តេន វុត្តំ "ទេវោតិ ឧបបត្តិទេវោ"តិ។ **ទេវកាយា**តិ ទេវសមូហតោ, ទេវដ្ឋានតោ វា, ទេវលោកតោតិ អត្ថោ។ សមូហនិវាសវាចកោ ហិ អយំ កាយសទ្ទោ។ **ចវនធម្មោ**តិ មរណធម្មោ, អាយុក្ខយេន វា បុញ្ញក្ខយេន វា ឧបដ្ឋិតមរណោតិ អត្ថោ។

បញ្ចស្ស បុព្ពនិមិត្តានិ បាតុភវន្តីតិ អស្ស ឧបដ្ឋិតមរណស្ស ទេវបុត្តស្ស បញ្ច មរណស្ស បុព្ពនិមិត្តានិ ឧប្បជ្ជន្តិ, បកាសានិ វា ហោន្តិ។ **មាលា មិលាយន្តី**តិ តេន បិឡន្ធិតមាលា មជ្ឈន្ហិកសមយេ អាតបេ ខិត្តា វិយ មិលាតា វិហតសោភា ហោន្តិ។

វត្ថានិ កិលិស្សន្តីតិ សរទសមយេ វិគតវលាហកេ អាកាសេ អព្ភុស្សក្កមានពាលសូរិយសទិសប្បភានិ នានាវិរាគវណ្ណានិ តេន និវត្ថបារុតវត្ថានិ តំ ខណំយេវ កទ្ទមេ ខិបិត្វា មទ្ទិតានិ វិយ វិហតប្បភានិ មលិនានិ ហោន្តិ។

កច្ឆេហិ សេទា មុច្ចន្តីតិ សុបរិសុទ្ធជាតិមណិ វិយ សុសិក្ខិតសិប្បាចរិយរចិតសុវណ្ណបដិមា វិយ ច បុព្ពេ សេទមលជល្លិការហិតសរីរស្ស តស្មឹ ខណេ ឧភោហិ កច្ឆេហិ សេទធារា សន្ទន្តិ បគ្ឃរន្តិ។ ន កេវលញ្ច កច្ឆេហិយេវ, សកលសរីរតោបិ បនស្ស សេទជលកណ្ណិកា មុច្ចតិយេវ, យេន អាមុត្តមុត្តាជាលគវច្ឆិតោ វិយ តស្ស កាយោ ហោតិ។

កាយេ ទុព្ពណ្ណិយំ ឱក្កមតីតិ បុព្ពេ បដិសន្ធិតោ បដ្ឋាយ យថានុភាវំ ឯកយោជនំ ទ្វិយោជនំ យាវ ទ្វាទសយោជនមត្តម្បិ បទេសំ អាភាយ ផរិត្វា វិជ្ជោតមានោ កាយោ ហោតិ ខណ្ឌិច្ចបាលិច្ចាទិវិរហិតោ, ន សីតំ ន ឧណ្ហំ ឧបឃាតកំ, ទេវធីតា សោឡសវស្សុទ្ទេសិកា វិយ ហោតិ, ទេវបុត្តោ វីសតិវស្សុទ្ទេសិកោ វិយ, តំ ខណំយេវ និប្បភេ និត្តេជេ កាយេ វិរូបភាវោ អនុបវិសតិ សណ្ឋាតិ។

សកេ ទេវោ ទេវាសនេ នាភិរមតីតិ អត្តនោ អច្ឆរាគណេហិ សទ្ធឹ កីឡនបរិចរណកទិព្ពាសនេ ន រមតិ, ន ចិត្តស្សាទំ លភតិ។ តស្ស កិរ មនុស្សគណនាយ សត្តហិ ទិវសេហិ មរណំ ភវិស្សតីតិ ឥមានិ បុព្ពនិមិត្តានិ បាតុភវន្តិ។ សោ តេសំ ឧប្បត្តិយា "ឯវរូបាយ នាម សម្បត្តិយា វិនា ភវិស្សាមី"តិ ពលវសោកាភិភូតោ ហោតិ។ តេនស្ស កាយេ មហាបរិឡាហោ ឧប្បជ្ជតិ, តេន សព្ពតោ គត្តេហិ សេទា មុច្ចន្តិ។ ចិរតរំ កាលំ អបរិចិតទុក្ខោ តំ អធិវាសេតុំ អសក្កោន្តោ ឯកច្ចោ "ទយ្ហាមិ ទយ្ហាមី"តិ កន្ទន្តោ បរិទេវន្តោ កត្ថចិ អស្សាទំ អលភន្តោ វិជប្បន្តោ វិលបន្តោ តហឹ តហឹ អាហិណ្ឌតិ។ ឯកច្ចោ សតឹ ឧបដ្ឋបេត្វា កាយវាចាហិ វិការំ អករោន្តោបិ បិយវិប្បយោគទុក្ខំ អសហន្តោ វិហញ្ញមានោ វិចរតិ។

ឥមានិ បន បុព្ពនិមិត្តានិ យថា លោកេ មហាបុញ្ញានំ រាជរាជមហាមត្តាទីនំយេវ ឧក្កាបាតភូមិចាលចន្ទគ្គាហាទីនិ និមិត្តានិ បញ្ញាយន្តិ, ន សព្ពេសំ; ឯវមេវ មហេសក្ខទេវានំយេវ បញ្ញាយតិ។ ឧប្បន្នានិ ច តានិ "ឥមានិ មរណស្ស បុព្ពនិមិត្តានិ នាមា"តិ កេចិ ទេវា ជានន្តិ, ន សព្ពេ។ តត្ថ យោ មន្ទេន កុសលកម្មេន និព្ពត្តោ, សោ "ឥទានិ កោ ជានាតិ, 'កុហឹ និព្ពត្តិស្សាមី'"តិ ភាយតិ។ យោ បន មហាបុញ្ញោ, សោ "ពហុំ មយា

ទានំ ទិន្នំ, សីលំ រក្ខិតំ, បុញ្ញំ ឧបចិតំ, តតោ ចុតស្ស មេ សុគតិយេវ បាដិកង្ខា''តិ ន ភាយតិ ន វិកម្បតិ។ ឯវំ ឧបដ្ឋិតបុព្ពនិមិត្តំ បន តំ គហេត្វា ទេវតា នន្ទនវនំ បវេសេន្តិ សព្ពទេវលោកេសុ នន្ទនវនំ អត្ថិយេវ។

តីហិ វាចាហិ អនុមោទេន្តីតិ ឥទានិ វុច្ចមានេហិ តីហិ វចនេហិ អនុមោទេន្តិ, មោទំ បមោទំ ឧប្បាទេន្តិ, អស្សាសេន្តិ, អភិវទនវសេន វា តំខណានុរូបំ បមោទំ ករោន្តិ។ កេចិ បន "អនុមោទេន្តី"តិ បទស្ស "ឱវទន្តី"តិ វទន្តិ។ **ឥតោ**តិ ទេវលោកតោ។ **ភោ**តិ អាលបនំ។ **សុគតិ**ន្តិ សុន្ទរគតិំ, មនុស្សលោកំ សន្ធាយ វទន្តិ។ **គច្ឆា**តិ បដិសន្ធិគ្គហណវសេន ឧបេហិ។

ឯវំ វុត្តេតិ ឯវំ តទា តេហិ ទេវេហិ តស្ស "ឥតោ ភោ សុគតិំ គច្ឆា''តិអាទិនា វត្តព្ពវចនេ ភគវតា វុត្តេ **អញ្ញតរោ** នាមគោត្តេន អបាកដោ តស្សំ បរិសាយំ និសិន្នោ អនុសន្ធិកុសលោ ឯកោ ភិក្ខុ "ឯតេ សុគតិអាទយោ ភគវតា អវិសេសតោ វុត្តា អវិភូតា, ហន្ទ តេ វិភូតតរេ ការាបេស្សាមី''តិ ឯតំ "កិំ នុ ខោ, ភន្តេ''តិអាទិវចនំ អវោច។ សទ្ធាទិគុណវិសេសបដិលាភការណតោ ទេវូបបត្តិហេតុតោ ច មនុស្សត្តំ ទេវានំ អភិសម្មតន្តិ អាហ "**មនុស្សត្តំ ខោ ភិក្ខុ ទេវានំ សុគតិគមនសង្ខាត**''ន្តិ។

សុគតិគមនសង្ខាតន្តិ "សុគតិគមន''ន្តិ សម្មា កថិតំ, វណ្ណិតំ ថោមិតន្តិ អត្ថោ។ **យំ មនុស្សភូតោ**តិ ឯត្ថ **យ**ន្តិ កិរិយាបរាមសនំ, តេន **បដិលភតី**តិ ឯត្ថ បដិលភនកិរិយា អាមសីយតិ, យោ សទ្ធាបដិលាភោតិ អត្ថោ។ **មនុស្សភូតោ**តិ មនុស្សេសុ ឧប្បន្នោ, មនុស្សភាវំ វា បត្តោ។ យស្មា ទេវលោកេ ឧប្បន្នានំ តថាគតស្ស ធម្មទេសនា យេភុយ្យេន ទុល្លភា សវនាយ, ន តថា មនុស្សានំ, តស្មា វុត្តំ "មនុស្សភូតោ''តិ។ **តថាគតប្បវេទិតេ ធម្មវិនយេ**តិ តថាគតេន ភគវតា ទេសិតេ សិក្ខត្តយសង្គហេ សាសនេ។ តញ្ហិ ធម្មតោ អនបេតត្តា ធម្មោ ច, អាសយានុរូបំ វិនេយ្យានំ វិនយនតោ វិនយោ ចាតិ ធម្មវិនយោ, ឧបនិស្សយសម្បត្តិយា វា ធម្មតោ អនបេតត្តា ធម្មំ អប្បរជក្ខជាតិកំ វិនេតីតិ ធម្មវិនយោ។ ធម្មេនេវ វា វិនយោ, ន ទណ្ឌសត្ថេហីតិ ធម្មវិនយោ, ធម្មយុត្តោ វា វិនយោតិ ធម្មវិនយោ, ធម្មាយ វា សហ មគ្គផលនិព្ពានាយ វិនយោតិ ធម្មវិនយោ, មហាករុណាសព្ពញ្ញុតញ្ញាណាទិធម្មតោ វា បវត្តោ វិនយោតិ ធម្មវិនយោ។ ធម្មោ វា ភគវា ធម្មភូតោ ធម្មកាយោ ធម្មស្សាមី, តស្ស ធម្មស្ស វិនយោ, ន តក្កិយានន្តិ ធម្មវិនយោ, ធម្មេ វា មគ្គផលេ និប្ផាទេតព្ពវិសយភូតេ វា បវត្តោ វិនយោតិ ធម្មវិនយោតិ វុច្ចតិ។ តស្មិំ ធម្មវិនយេ។

សទ្ធំ បដិលភតីតិ "ស្វាក្ខាតោ ភគវតា ធម្មោ''តិអាទិនា សទ្ធំ ឧប្បាទេតិ។ សទ្ធោ ហិ ឥមស្មិំ ធម្មវិនយេ យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជមានោ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកបរមត្ថេ អារាធេស្សតិ។ **សុលទ្ធលាភសង្ខាត**ន្តិ ឯត្ថ យថា ហិរញ្ញសុវណ្ណខេត្តវត្ថាទិលាភោ សត្តានំ ឧបភោគសុខំ អាវហតិ, ខុប្បិបាសាទិទុក្ខំ បដិពាហតិ, ធនទាលិទ្ទិយំ វូបសមេតិ, មុត្តាទិរតនបដិលាភហេតុ ហោតិ, លោកសន្តតិញ្ច អាវហតិ; ឯវំ លោកិយលោកុត្តរា សទ្ធាបិ យថាសម្ភវំ លោកិយលោកុត្តរំ វិបាកសុខមាវហតិ, សទ្ធាធុរេន បដិបន្នានំ ជាតិជរាទិទុក្ខំ បដិពាហតិ, គុណទាលិទ្ទិយំ វូបសមេតិ, សតិសម្ពោជ្ឈង្គាទិរតនបដិលាភហេតុ ហោតិ, លោកសន្តតិញ្ច អាវហតិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> "សទ្ធោ សីលេន សម្បន្នោ, យសោ ភោគសមប្បិតោ;
> យំ យំ បទេសំ ភជតិ, តត្ថ តត្ថេវ បូជិតោ''តិ។ (ធ. ប. ៣០៣);

ឯវំ សទ្ធាបដិលាភស្ស សុលទ្ធលាភតា វេទិតព្ពា។ យស្មា បនាយំ សទ្ធាបដិលាភោ អនុគាមិកោ អនញ្ញសាធារណោ សព្ពសម្បត្តិហេតុ, លោកិយស្ស ច ហិរញ្ញសុវណ្ណាទិធនលាភស្ស ការណំ។ សទ្ធោយេវ ហិ ទានាទីនិ បុញ្ញានិ កត្វា ឧឡារុឡារវិត្តូបករណានិ អធិគច្ឆតិ, តេហិ ច អត្តនោ បរេសញ្ច អត្ថមេវ សម្បាទេតិ។ អស្សទ្ធស្ស បន តានិ អនត្ថាវហានិ ហោន្តិ, ឥធ ចេវ សម្បរាយេ ចាតិ, ឯវម្បិ សទ្ធាយ សុលទ្ធលាភតា វេទិតព្ពា។ តថា ហិ –

"សទ្ធា ពន្ធតិ បាថេយ្យំ''។ (សំ. និ. ១.៧៩)។

"សទ្ធា ទុតិយា បុរិសស្ស ហោតី''តិ ច។ (សំ. និ. ១.៣៦, ៥៩)។

"សទ្ធីធ វិត្តំ បុរិសស្ស សេដ្ឋ''ន្តិ ច។ (សំ. និ. ១.៧៣; សុ. និ. ១៨៤)។

"សទ្ធាហត្ថោ មហានាគោ''តិ ច។ (អ. និ. ៦.៤៣; ថេរគា. ៦៩៤)។

"សទ្ធា ពីជំ តបោ វុដ្ឋី''តិ ច។ (សំ. និ. ១.១៩៧; សុ. និ. ៧៧)។

“សទ្ធេសិកោ, ភិក្ខវេ, អរិយសាវកោ”តិ (អ. និ. ៧.៦៧) ច។

“សទ្ធាយ តរតិ ឱឃ”ន្តិ ច។ (សំ. និ. ១.២៤៦) –

អនេកេសុ ឋានេសុ អនេកេហិ ការណេហិ សទ្ធា សំវណ្ណិតា។

ឥទានិ យាយ សទ្ធាយ សាសនេ កុសលធម្មេសុ សុប្បតិដ្ឋិតោ នាម ហោតិ និយាមោក្កន្តិយា, តំ សទ្ធំ ទស្សេតុំ **“សា ខោ បនស្សា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អស្សា**តិ ឥមស្ស ភវេយ្យាតិ អត្ថោ។ **និវិដ្ឋា**តិ អភិនិវិដ្ឋា ចិត្តសន្តានំ អនុបវិដ្ឋា។ **មូលជាតា**តិ ជាតមូលា។ កឹ បន សទ្ធាយ មូលំ នាម? សទ្ធេយ្យវត្ថុស្មឹ ឱកប្បនហេតុភូតោ ឧបាយមនសិការោ។ អបិច សប្បុរិសសេវនា សទ្ធម្មស្សវនំ យោនិសោមនសិការោ ធម្មានុធម្មប្បដិបត្តីតិ ចត្តារិ សោតាបត្តិយង្គានិ មូលានិ វេទិតព្ពានិ។ **បតិដ្ឋិតា**តិ អរិយមគ្គាធិគមេន កេនចិ អកម្បនីយភាវេន អវដ្ឋិតា។ តេនេវាហ “ទឡ្ហា អសំហារិយា”តិ។ **ទឡ្ហា**តិ ថិរា។ **អសំហារិយា**តិ កេនចិ សំហរិតុំ វា ហាបេតុំ វា អបនេតុំ វា អសក្កុណេយ្យា។ ឥតិ តេ ទេវា តស្ស សោតាបត្តិមគ្គសមធិគមំ អាសីសន្តា ឯវំ វទន្តិ។ អត្តនោ ទេវលោកេ កាមសុខូបភោគារហមេវ ហិ អរិយបុគ្គលំ តេ ឥច្ឆន្តិ។ តេនាហ “ឯហិ, ទេវ, បុនប្បុន”ន្តិ។

គាថាសុ បុញ្ញក្ខយមរណម្បិ ជីវិតិន្ទ្រិយុបច្ឆេទេនេវ ហោតីតិ អាហ **“ចវតិ អាយុសង្ខយា”**តិ។ **អនុមោទត**ន្តិ អនុមោទន្តានំ។ **មនុស្សានំ សហព្យត**ន្តិ មនុស្សេហិ សហភាវំ។ សហ ព្យេតីតិ សហព្យោ, សហបវត្តនកោ, តស្ស ភាវោ សហព្យតា។ **និវិដ្ឋស្សា**តិ និវិដ្ឋា ភវេយ្យ។ **យាវជីវ**ន្តិ យាវ ជីវិតប្បវត្តិយា, យាវ បរិនិព្ពានាតិ អត្ថោ។

អប្បមាណន្តិ សក្កច្ចំ ពហុំ ឧឡារំ ពហុក្ខត្តុញ្ច ករណវសេន បមាណរហិតំ។ **និរូបធិ**ន្តិ កិលេសូបធិរហិតំ, សុវិសុទ្ធំ និម្មលន្តិ អត្ថោ។ យស្មា បន តេ ទេវា មហគ្គតកុសលំ ន ឥច្ឆន្តិ កាមលោកសមតិក្កមនតោ, កាមាវចរបុញ្ញមេវ ឥច្ឆន្តិ, តស្មា ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ – “ឥតោ ទេវលោកតោ ចុតោ មនុស្សេសុ ឧប្បជ្ជិត្វា វិញ្ញុតំ បត្តោ កាយទុច្ចរិតាទី សព្ពំ ទុច្ចរិតំ បហាយ កាយសុចរិតាទី សព្ពំ សុចរិតំ ឧឡារំ វិបុលំ ឧបចិនិត្វា អរិយមគ្គេន អាគតសទ្ធោ ភវាហី”តិ។ យស្មា បន លោកុត្តរេសុ បឋមមគ្គំ ទុតិយមគ្គម្បិ វា ឥច្ឆន្តិ អត្តនោ ទេវលោកូបបត្តិយា អនតិវត្តនតោ, តស្មា តេសម្បិ វសេន “អប្បមាណំ និរូបធិ”ន្តិបទានំ អត្ថោ វេទិតព្ពោ – បមាណករានំ ទិដ្ឋេកដ្ឋឱឡារិកកាមរាគាទិកិលេសានំ ឧបច្ឆេទេន **អប្បមាណំ**, សត្តមភវតោ វា ឧប្បជ្ជនារហស្ស ខន្ធូបធិស្ស តំនិព្ពត្តកអភិសង្ខារូបធិស្ស តំតំមគ្គវជ្ឈកិលេសូបធិស្ស ច បហានេន តេសំ អនិព្ពត្តនតោ និរុបធិសង្ខាតនិព្ពានសន្និស្សិតត្តា ច **និរុបធី**តិ។

ឯវំ អច្ចន្តមេវ អបាយទ្វារបិធាយកំ កម្មំ ទស្សេត្វា ឥទានិ សគ្គសម្បត្តិនិព្ពត្តកកម្មំ ទស្សេតុំ **“តតោ ឱបធិក”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឱបធិក**ន្តិ ឧបធិវេបក្កំ អត្តភាវសម្បត្តិយា ចេវ ភោគសម្បត្តិយា ច និព្ពត្តកន្តិ អត្ថោ។ **ឧបធី**តិ ហិ អត្តភាវោ វុច្ចតិ។ យថាហ “សន្តេកច្ចានិ បាបកានិ កម្មសមាទានានិ ឧបធិសម្បត្តិបដិពាហិតានិ ន វិបច្ចន្តី”តិ (វិភ. ៨១០)។ កាមគុណាបិ។ យថាហ “ឧបធីហិ នរស្ស សោចនា”តិ (សំ. និ. ១.១២; សុ. និ. ៣៤)។ តត្រាយំ វចនត្ថោ – ឧបធីយតិ ឯត្ថ សុខទុក្ខន្តិ ឧបធិ, អត្តភាវោ កាមគុណា ច។ ឧបធិករណំ សីលំ ឯតស្ស, ឧបធី វា អរហតីតិ ឱបធិកំ, បុញ្ញំ, តំ ពហុំ ឧឡារំ កត្វា។ កថំ? **ទានេន**។ ទានញ្ហិ ឥតរេហិ សុករន្តិ ឯវំ វុត្តំ។ ទានេនាតិ វា បទេន អភយទានម្បិ វុត្តំ, ន អាមិសទានមេវាតិ សីលស្សាបិ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ យស្មា បន តេ ទេវា អសុរកាយហានី ឯកន្តេនេវ ទេវកាយបារិបូរិញ្ច ឥច្ឆន្តិ, តស្មា តស្ស ឧបាយំ ទស្សេន្តា **“អញ្ញេបិ មច្ចេ សទ្ធម្មេ, ព្រហ្មចរិយេ និវេសយា”**តិ ធម្មទានេ និយោជេន្តិ។ **យទា វិទូ**តិ យស្មឹ កាលេ ទេវា ទេវំ ចវន្តំ វិទូ វិជានេយ្យុំ, តទា ឥមាយ យថាវុត្តាយ អនុកម្បាយ ទុក្ខាបនយនកម្យតាយ “ទេវ, ឥមេ ទេវកាយេ បុនប្បុនំ ឧប្បជ្ជនវសេន **ឯហិ** អាគច្ឆាហី”តិ ច អនុមោទេន្តីតិ។

ចតុត្ថសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. ពហុជនហិតសុត្តវណ្ណនា

៨៤. បញ្ចមេ **លោកេ**តិ ឯត្ថ តយោ លោកា – សត្តលោកោ, សង្ខារលោកោ, ឱកាសលោកោតិ។ តេសុ ឥន្ទ្រិយពទ្ធានំ រូបធម្មានំ អរូបធម្មានំ រូបារូបធម្មានញ្ច សន្តានវសេន វត្តមានានំ សមូហោ សត្តលោកោ, បថវិបព្ពតាទិភេទោ ឱកាសលោកោ, ឧភយេបិ ខន្ធា សង្ខារលោកោ។ តេសុ សត្តលោកោ ឥធ អធិប្បេតោ។ តស្មា **លោកេ**តិ សត្តលោកេ។ តត្ថាបិ ន ទេវលោកេ, ន ព្រហ្មលោកេ, មនុស្សលោកេ។ មនុស្សលោកេបិ ន អញ្ញស្មឹ ចក្កវាឡេ, ឥមស្មឹយេវ ចក្កវាឡេ។ តត្រាបិ ន សព្ពដ្ឋានេសុ, “បុរត្ថិមាយ ទិសាយ គជង្គលំ នាម និគមោ, តស្ស

អបរេន មហាសាលា, តតោ បរំ បច្ចន្តិមា ជនបទា, ឱរតោ មជ្ឈេ; បុរត្ថិមទក្ខិណាយ ទិសាយ សល្លវតី នាម នទី, តតោ បរំ បច្ចន្តិមា ជនបទា, ឱរតោ មជ្ឈេ; ទក្ខិណាយ ទិសាយ សេតកណ្ណិកំ នាម និគមោ, តតោ បរំ បច្ចន្តិមា ជនបទា , ឱរតោ មជ្ឈេ; បច្ឆិមាយ ទិសាយ ថូណំ នាម ព្រាហ្មណគាមោ, តតោ បរំ បច្ចន្តិមា ជនបទា, ឱរតោ មជ្ឈេ; ឧត្តរាយ ទិសាយ ឧសិរទ្ធជោ នាម បព្ពតោ, តតោ បរំ បច្ចន្តិមា ជនបទា, ឱរតោ មជ្ឈេ"តិ (មហាវ. ២៥៩) ឯវំ បរិច្ឆិន្នេ អាយាមតោ តិយោជនសតេ វិត្ថារតោ អឌ្ឍតេយ្យយោជនសតេ បរិក្ខេបតោ នវយោជនសតេ មជ្ឈិមទេសេ ឧប្បជ្ជតិ តថាគតោ។ ន កេវលញ្ច តថាគតោវ បច្ចេកពុទ្ធា អគ្គសាវកា អសីតិមហាថេរា ពុទ្ធមាតា ពុទ្ធបិតា ចក្កវត្តិរាជា អញ្ញេ ច សារប្បត្តា ព្រាហ្មណគហបតិកា ឯត្ថេវ ឧប្បជ្ជន្តិ។ ឥធ បន តថាគតវារេយេវ សព្ពត្ថកវសេន អយំ នយោ លព្ភតិ, ឥតរេសុ ឯកទេសវសេន។

ឧប្បជ្ជមានា ឧប្បជ្ជន្តីតិ ឥទំ បន ឧភយម្បិ វិប្បកតវចនមេវ, ឧប្បជ្ជន្តា ពហុជនហិតត្ថាយ ឧប្បជ្ជន្តិ, ន អញ្ញេន ការណេនាតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឯវរូបញ្ចេត្ថ សទ្ទលក្ខណំ ន សក្កា អញ្ញេន សទ្ទលក្ខណេន បដិពាហិតុំ។

អបិច ឧប្បជ្ជមានោ នាម ឧប្បជ្ជតិ នាម ឧប្បន្នោ នាមាតិ អយំ បភេទោ វេទិតព្ពោ។ តថាគតោ ហិ មហាភិនីហារំ ករោន្តោ, ពុទ្ធករេ ធម្មេ បរិយេសន្តោ, បារមិយោ បូរេន្តោ, បញ្ច មហាបរិច្ចាគេ បរិច្ចជន្តោ, ញាតត្ថចរិយំ ចរន្តោ, លោកត្ថចរិយំ, ពុទ្ធត្ថចរិយំ កោដឹ បាបេន្តោ, បារមិយោ បូរេត្វា តុសិតភវនេ តិដ្ឋន្តោ, តតោ ឱតរិត្វា ចរិមភវេ បដិសន្ធឹ គណ្ហន្តោ, អគារមជ្ឈេ វសន្តោ, អភិនិក្ខមន្តោ, មហាបធានំ បទហន្តោ, បរិបក្កញាណោ ពោធិមណ្ឌំ អារុយ្ហ មារពលំ វិធមេន្តោ បឋមយាមេ បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរន្តោ, មជ្ឈិមយាមេ ទិព្ពចក្ខុំ វិសោធេន្តោ, បច្ឆិមយាមេ បដិច្ចសមុប្បាទេ ញាណំ ឱតារេត្វា អនេកាការំ សព្ពសង្ខារេ សម្មសិត្វា សោតាបត្តិមគ្គំ បដិវិជ្ឈន្តោ យាវ អនាគាមិផលំ សច្ឆិករោន្តោបិ **ឧប្បជ្ជមានោ** ឯវ នាម, អរហត្តមគ្គក្ខណេ **ឧប្បជ្ជតិ** នាម, អរហត្តផលក្ខណេ បន **ឧប្បន្នោ** នាម។ ពុទ្ធានញ្ហិ សាវកានំ វិយ ន បដិបាដិយា ឥទ្ធិវិធញាណាទីនំ ឧប្បាទនកិច្ចំ អត្ថិ, សហេវ បន អរហត្តមគ្គេន សកលោបិ ពុទ្ធគុណរាសិ អាគតោវ នាម ហោតិ។ តស្មា តេ និព្ពត្តសព្ពកិច្ចត្តា អរហត្តផលក្ខណេ ឧប្បន្នា នាម ហោន្តិ។ ឥធ អរហត្តផលក្ខណំ សន្ធាយ "ឧប្បជ្ជតី"តិ វុត្តោ។ ឧប្បន្នោ ហោតីតិ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ។

សាវកោបិ ខីណាសវោ សាវកពោធិយា ហេតុភូតេ បុញ្ញសម្ភារេ សម្ភរន្តោ បុព្ពយោគំ បុព្ពចរិយំ គតបច្ចាគតវត្តំ បូរេន្តោ ចរិមភវេ និព្ពត្តន្តោ អនុក្កមេន វិញ្ញុតំ បត្វា សំសារេ អាទីនវំ ទិស្វា បព្ពជ្ជាយ ចេតយមានោ បព្ពជ្ជំ មត្ថកំ បាបេត្វា សីលាទីនិ បរិបូរេន្តោ ធុតធម្មេ សមាទាយ វត្តមានោ ជាគរិយំ អនុយុញ្ជន្តោ ញាណានិ និព្ពត្តេន្តោ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា ហេដ្ឋិមមគ្គេ អធិគច្ឆន្តោបិ **ឧប្បជ្ជមានោ** ឯវ នាម, អរហត្តមគ្គក្ខណេ **ឧប្បជ្ជតិ** នាម, អរហត្តផលក្ខណេ បន **ឧប្បន្នោ** នាម។ សេក្ខោ បន បុព្ពូបនិស្សយតោ បដ្ឋាយ យាវ គោត្រភុញាណា **ឧប្បជ្ជមានោ** នាម, បឋមមគ្គក្ខណេ **ឧប្បជ្ជតិ** នាម, បឋមផលក្ខណតោ បដ្ឋាយ **ឧប្បន្នោ** នាម។ ឯត្តាវតា "តយោមេ, ភិក្ខវេ, បុគ្គលា លោកេ ឧប្បជ្ជមានា ឧប្បជ្ជន្តី"តិ បទានំ អត្ថោ វុត្តោ ហោតិ។

ឥទានិ **ពហុជនហិតាយា**តិអាទីសុ **ពហុជនហិតាយា**តិ មហាជនស្ស ហិតត្ថាយ។ **ពហុជនសុខាយា**តិ មហាជនស្ស សុខត្ថាយ។ **លោកានុកម្បាយា**តិ សត្តលោកស្ស អនុកម្បំ បដិច្ច។ កតរសត្តលោកស្សាតិ ? យោ តថាគតស្ស ធម្មទេសនំ សុត្វា ធម្មំ បដិវិជ្ឈតិ, អមតបានំ បិវតិ, តស្ស។ ភគវតោ ហិ ធម្មចក្កប្បវត្តនសុត្តន្តទេសនាយ អញ្ញាតកោណ្ឌញ្ញប្បមុខា អដ្ឋារស ព្រហ្មកោដិយោ ធម្មំ បដិវិជ្ឈឹសុ។ ឯវំ យាវ សុភទ្ទបរិព្ពាជកវិនយនា ធម្មំ បដិវិទ្ធសត្តានំ គណនា នត្ថិ, មហាសមយសុត្តន្តទេសនាយំ មង្គលសុត្តំ, ចូឡរាហុលោវាទំ, សមចិត្តទេសនាយន្តិ ឥមេសុ ចតូសុ ឋានេសុ អភិសមយំ បត្តសត្តានំ បរិច្ឆេទោ នត្ថិ។ ឯវមេតស្ស អបរិមាណស្ស សត្តលោកស្ស អនុកម្បាយ។ សាវកស្ស បន អរហតោ សេក្ខស្ស ច លោកានុកម្បាយ ឧប្បត្តិ ធម្មសេនាបតិអាទីហិ ធម្មភណ្ឌាគារិកាទីហិ ច ទេសិតទេសនាយ បដិវេធប្បត្តសត្តានំ វសេន, អបរភាគេ ច មហាមហិន្ទត្ថេរាទីហិ ទេសិតទេសនាយ បដិវិទ្ធសច្ចានំ វសេន, យាវជ្ជតនា ឥតោ បរំ អនាគតេ ច សាសនំ និស្សាយ សគ្គមោក្ខមគ្គេសុ បតិដ្ឋហន្តានំ វសេនបិ អយមត្ថោ វិភាវេតព្ពោ។

អបិច **ពហុជនហិតាយា**តិ ពហុជនស្ស ហិតត្ថាយ, នេសំ បញ្ញាសម្បត្តិយា ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកហិតូបទេសកោតិ។ **ពហុជនសុខាយា**តិ ពហុជនស្ស សុខត្ថាយ, ចាគសម្បត្តិយា ឧបករណសុខសម្បទាយកោតិ។ **លោកានុកម្បាយា**តិ លោកស្ស អនុកម្បនត្ថាយ, មេត្តាករុណាសម្បត្តិយា មាតាបិតរោ វិយ លោកស្ស រក្ខិតា គោបិតាតិ។ **អត្ថាយ ហិតាយ សុខាយ ទេវមនុស្សាន**ន្តិ ឥធ ទេវមនុស្សគ្គហណេន ភព្ពបុគ្គលេ វេនេយ្យសត្តេ ឯវ គហេត្វា តេសំ និព្ពានមគ្គផលាធិគមាយ តថាគតស្ស ឧប្បត្តិ ទស្សិតា បឋមវារេ, ទុតិយតតិយវារេសុ បន អរហតោ សេក្ខស្ស ច វសេន យោជេតព្ពំ។ តត្ថ **អត្ថាយា**តិ ឥមិនា បរមត្ថាយ, និព្ពានាយាតិ វុត្តំ ហោតិ។

ហិតាយាតិ តំសម្បាបកមគ្គត្ថាយាតិ វុត្តំ ហោតិ។ និព្ពានសម្បាបកមគ្គោ ហិ ឧត្តរិ ហិតំ នាម នត្ថិ។ **សុខាយា**តិ ផលសមាបត្តិសុខត្ថាយាតិ វុត្តំ ហោតិ, តតោ ឧត្តរិ សុខាភាវតោ។ វុត្តញ្ហេតំ "អយំ សមាធិ បច្ចុប្បន្នសុខោ ចេវ អាយតិញ្ច សុខវិបាកោ"តិ (ទី. និ. ៣.៣៥៥; អ. និ. ៥.២៧; វិភ. ៨០៤)។

តថាគតោតិអាទីនំ បទានំ អត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តោ។ **វិជ្ជាចរណសម្បន្នោ**តិអាទីសុ តិស្សោបិ វិជ្ជា ភយភេរវេ (ម. និ. ១.៣៤ អាទយោ) អាគតនយេន, ឆបិ វិជ្ជា ឆឡភិញ្ញាវសេន, អដ្ឋបិ វិជ្ជា អម្ពដ្ឋសុត្តេ អាគតាតិ វិជ្ជាហិ, សីលសំវារាទីហិ, បន្នរសហិ ចរណធម្មេហិ ច, អនញ្ញសាធារណេហិ សម្បន្នោ សមន្នាគតោតិ **វិជ្ជាចរណសម្បន្នោ**។ សោភនគមនត្តា, សុន្ទរំ ឋានំ គតត្តា, សម្មា គតត្តា, សម្មា គទត្តា ច **សុគតោ**។ សព្ពថា វិទិតលោកត្តា **លោកវិទូ**។ នត្ថិ ឯតស្ស ឧត្តរោតិ **អនុត្តរោ**។ បុរិសទម្មេ បុរិសវេនេយ្យេ សារេតិ វិនេតីតិ **បុរិសទម្មសារថិ**។ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកបរមត្ថេហិ យថារហំ អនុសាសតីតិ **សត្ថា**។ សព្ពស្សាបិ នេយ្យស្ស សព្ពប្បការេន សយម្ភុញាណេន ពុទ្ធត្តា **ពុទ្ធោ**តិ អយមេត្ថ សង្ខេបោ, វិត្ថារោ បន វិសុទ្ធិមគ្គតោ (វិសុទ្ធិ. ១.១៣២-១៣៣) គហេតព្ពោ។

សោ ធម្មំ ទេសេតិ អាទិ...បេ.... បរិយោសានកល្យាណន្តិ សោ ភគវា សត្តេសុ ការុញ្ញំ បដិច្ច ហិត្វាបិ អនុត្តរំ វិវេកសុខំ ធម្មំ ទេសេតិ។ តញ្ច ខោ អប្បំ វា ពហុំ វា ទេសេន្តោ អាទិកល្យាណាទិប្បការមេវ ទេសេតិ។ កថំ? ឯកគាថាបិ ហិ សមន្តភទ្ទកត្តា ធម្មស្ស បឋមបាទេន អាទិកល្យាណា, ទុតិយតតិយេហិ មជ្ឈេកល្យាណា, បច្ឆិមេន បរិយោសានកល្យាណា។ ឯកានុសន្ធិកំ សុត្តំ និទានេន អាទិកល្យាណំ, និគមនេន បរិយោសានកល្យាណំ, សេសេន មជ្ឈេកល្យាណំ។ នានានុសន្ធិកំ សុត្តំ បឋមេន អនុសន្ធិនា អាទិកល្យាណំ, បច្ឆិមេន បរិយោសានកល្យាណំ, សេសេហិ មជ្ឈេកល្យាណំ។ សកលោបិ វា សាសនធម្មោ អត្តនោ អត្ថភូតេន សីលេន អាទិកល្យាណោ, សមថវិបស្សនាមគ្គផលេហិ មជ្ឈេកល្យាណោ, និព្ពានេន បរិយោសានកល្យាណោ។ សីលសមាធីហិ វា អាទិកល្យាណោ, វិបស្សនាមគ្គេហិ មជ្ឈេកល្យាណោ, ផលនិព្ពានេហិ បរិយោសានកល្យាណោ។ ពុទ្ធសុពុទ្ធតាយ វា អាទិកល្យាណោ, ធម្មសុធម្មតាយ មជ្ឈេកល្យាណោ, សង្ឃសុប្បដិបត្តិយា បរិយោសានកល្យាណោ។ តំ សុត្វា តថត្តាយ បដិបន្នេន អធិគន្តព្ពាយ អភិសម្ពោធិយា វា អាទិកល្យាណោ, បច្ចេកពោធិយា មជ្ឈេកល្យាណោ, សាវកពោធិយា បរិយោសានកល្យាណោ។ សុយ្យមានោ ចេស នីវរណវិក្ខម្ភនតោ សវនេនបិ កល្យាណមេវ អាវហតីតិ អាទិកល្យាណោ, បដិបជ្ជិយមានោ សមថវិបស្សនាសុខាវហនតោ បដិបត្តិយាបិ សុខមេវ អាវហតីតិ មជ្ឈេកល្យាណោ, តថាបដិបន្នោ ច បដិបត្តិផលេ និដ្ឋិតេ តាទិភាវាវហនតោ បដិបត្តិផលេនបិ កល្យាណមេវ អាវហតីតិ បរិយោសានកល្យាណោ។ នាថប្បភវត្តា ច បភវសុទ្ធិយា អាទិកល្យាណោ, អត្ថសុទ្ធិយា មជ្ឈេកល្យាណោ, កិច្ចសុទ្ធិយា បរិយោសានកល្យាណោ។ តេន វុត្តំ "សោ ធម្មំ ទេសេតិ អាទិ...បេ.... បរិយោសានកល្យាណ"ន្តិ។

យំ បន ភគវា ធម្មំ ទេសេន្តោ សាសនព្រហ្មចរិយំ មគ្គព្រហ្មចរិយញ្ច បកាសេតិ, នានានយេហិ ទីបេតិ, តំ យថានុរូបំ អត្ថសម្បត្តិយា **សាត្ថំ,** ព្យញ្ជនសម្បត្តិយា **សព្យញ្ជនំ**។ សង្កាសន, បកាសន, វិវរណ, វិភជន, ឧត្តានីករណ បញ្ញត្តិអត្ថបទសមាយោគតោ សាត្ថំ, អក្ខរបទព្យញ្ជនាការនិរុត្តិនិទ្ទេសសម្បត្តិយា សព្យញ្ជនំ, អត្ថគម្ភីរតាបដិវេធគម្ភីរតាហិ វា សាត្ថំ, ធម្មគម្ភីរតាទេសនាគម្ភីរតាហិ សព្យញ្ជនំ។ អត្ថបដិភានបដិសម្ភិទាវិសយតោ វា សាត្ថំ, ធម្មនិរុត្តិបដិសម្ភិទាវិសយតោ សព្យញ្ជនំ។ បណ្ឌិតវេទនីយតោ បរិក្ខកជនប្បសាទកន្តិ សាត្ថំ, សទ្ធេយ្យតោ លោកិយជនប្បសាទកន្តិ សព្យញ្ជនំ។ គម្ភីរាធិប្បាយតោ សាត្ថំ, ឧត្តានបទតោ សព្យញ្ជនំ។ ឧបនេតព្ពស្ស អភាវតោ សកលបរិបុណ្ណភាវេន **កេវលបរិបុណ្ណំ**, អបនេតព្ពស្ស អភាវតោ និទ្ទោសភាវេន **បរិសុទ្ធំ,** អបិច បដិបត្តិយា អធិគមព្យត្តិតោ **សាត្ថំ,** បរិយត្តិយា អាគមព្យត្តិតោ **សព្យញ្ជនំ,** សីលាទិបញ្ចធម្មក្ខន្ធបារិបូរិយា **បរិបុណ្ណំ**, និរុបក្កិលេសតោ និត្ថរណត្ថាយ បវត្តិតោ លោកាមិសនិរបេក្ខតោ ច **បរិសុទ្ធំ,** សិក្ខត្តយបរិគ្គហិតត្តា ព្រហ្មភូតេហិ សេដ្ឋេហិ ចរិតព្ពតោ តេសំ ចរិយភាវតោ ច **ព្រហ្មចរិយំ**។ តស្មា "សាត្ថំ សព្យញ្ជនំ...បេ.... បកាសេតី"តិ វុច្ចតិ។ **បឋមោ**តិ គណនានុបុព្ពតោ សព្ពលោកុត្តមភាវតោ ច បឋមោ បុគ្គលោ។

តស្សេវ សត្ថុ សាវកោតិ តស្សេវ យថាវុត្តគុណស្ស សត្ថុ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស ធម្មទេសនាយ សវនន្តេ ជាតោ ធម្មសេនាបតិសទិសោ សាវកោ, ន បូរណាទិ វិយ បដិញ្ញាមត្តេន សត្ថុ សាវកោ។ **បាដិបទោ**តិ បដិបទាសង្ខាតេន អរិយមគ្គេន អរិយាយ ជាតិយា ជាតោ ភវោតិ បាដិបទោ, អនិដ្ឋិតបដិបត្តិកិច្ចោ បដិបជ្ជមានោតិ អត្ថោ។ សុត្តគេយ្យាទិ បរិយត្តិធម្មោ ពហុំ សុតោ ឯតេនាតិ **ពហុស្សុតោ**។ បាតិមោក្ខសំវារាទិសីលេន ចេវ អារញ្ញិកង្គាទិធុតង្គវតេហិ ច ឧបបន្នោ សម្បន្នោ សមន្នាគតោតិ **សីលវតូបបន្នោ**។ ឥតិ ភគវា "លោកានុកម្បា នាម ហិតជ្ឈាសយេន ធម្មទេសនា, សា ច ឥមេសុ ឯវ តីសុ បុគ្គលេសុ បដិពទ្ធា"តិ ទស្សេតិ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

គាថាសុ **តស្សេវយោ**តិ តស្សេវ សត្ថុ បដិបត្តិយា ធម្មទេសនាយ ច អនុគមនេន តស្សេវយោ អនុជាតោ។ អវិជ្ជន្ធការំ វិធមិត្វា សបរសន្តានេសុ ធម្មាលោកសង្ខាតាយ បភាយ ករណតោ **បភង្ករា។ ធម្មមុទីរយន្តា**តិ ចតុសច្ចធម្មំ កថេន្តា។ **អបាបុរន្តី**តិ ឧគ្ឃាដេន្តិ។ **អមតស្ស** និព្ពានស្ស។ **ទ្វារំ** អរិយមគ្គំ។ **យោគា**តិ កាមយោគាទិតោ។ **សត្ថវាហេនា**តិ វេនេយ្យសត្ថវាហនតោ ភវកន្តារនិត្ថរណតោ សត្ថវាហោ, ភគវា, តេន សត្ថវាហេន។ **សុទេសិតំ មគ្គមនុក្កមន្តី**តិ តេន សម្មា ទេសិតំ អរិយមគ្គំ តស្ស ទេសនានុសារេន អនុគច្ឆន្តិ បដិបជ្ជន្តិ។ **ឥធេវា**តិ ឥមស្មិំយេវ អត្តភាវេ។ សេសំ ឧត្តានមេវ។

បញ្ចមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. អសុភានុបស្សីសុត្តវណ្ណនា

៨៥. ឆដ្ឋេ **អសុភានុបស្សី**តិ អសុភំ អនុបស្សន្តោ ទ្វត្តិំសាការវសេន ចេវ ឧទ្ធុមាតកាទីសុ គហិតនិមិត្តស្ស ឧបសំហរណវសេន ច កាយស្មិំ អសុភំ អសុភាការំ អនុបស្សកា ហុត្វា វិហរថ។ **អានាបានស្សតី**តិ អានាបានេ សតិ, តំ អារព្ភ បវត្តា សតិ, អស្សាសបស្សាសបរិគ្គាហិកា សតីតិ អត្ថោ។ វុត្តញ្ហេតំ “អានន្តិ អស្សាសោ, នោ បស្សាសោ។ បានន្តិ បស្សាសោ, នោ អស្សាសោ”តិអាទិ (បដិ. ម. ១.១៦០)។

វោតិ តុម្ហាកំ។ **អជ្ឈត្តន្តិ** ឥធ គោចរជ្ឈត្តំ អធិប្បេតំ។ **បរិមុខន្តិ** អភិមុខំ។ **សូបដ្ឋិតា**តិ សុដ្ឋុ ឧបដ្ឋិតា។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – អានាបានស្សតិ ច តុម្ហាកំ កម្មដ្ឋានាភិមុខំ សុដ្ឋុ ឧបដ្ឋិតា ហោតូតិ។ អថ វា **បរិមុខន្តិ** បរិគ្គហិតនិយ្យានំ។ វុត្តញ្ហេតំ បដិសម្ភិទាយំ – “បរីតិ បរិគ្គហដ្ឋោ, មុខន្តិ និយ្យានដ្ឋោ , សតីតិ ឧបដ្ឋានដ្ឋោ, តេន វុច្ចតិ បរិមុខំ សតិ”ន្តិ (បដិ. ម. ១.១៦៤)។ ឥមិនា ចតុសតិបដ្ឋានសោឡសប្បភេទា អានាបានស្សតិកម្មដ្ឋានភាវនា ទស្សិតាតិ ទដ្ឋព្ពា។

ឯវំ សង្ខេបេនេវ រាគចរិតវិតក្កចរិតានំ សប្បាយំ បដិកូលមនសិការកាយានុបស្សនាវសេន សមថកម្មដ្ឋានំ វិបស្សនាកម្មដ្ឋានញ្ច ឧបទិសិត្វា ឥទានិ សុទ្ធវិបស្សនាកម្មដ្ឋានមេវ ទស្សេន្តោ **“សព្ពសង្ខារេសុ អនិច្ចានុបស្សិនោ វិហរថា”**តិ អាហ។ តត្ថ អនិច្ចំ, អនិច្ចលក្ខណំ, អនិច្ចានុបស្សនា, អនិច្ចានុបស្សីតិ ឥទំ ចតុក្កំ វេទិតព្ពំ។ ហុត្វា, អភាវតោ, ឧទយព្ពយយោគតោ, តាវកាលិកតោ, និច្ចបដិក្ខេបតោ ច ខន្ធបញ្ចកំ **អនិច្ចំ** នាម។ តស្ស យោ ហុត្វា អភាវាការោ, តំ **អនិច្ចលក្ខណំ** នាម។ តំ អារព្ភ បវត្តា វិបស្សនា **អនិច្ចានុបស្សនា**។ តំ អនិច្ចន្តិ វិបស្សកោ **អនិច្ចានុបស្សី**។ ឯត្ថ ច ឯកាទសវិធា អសុភកថា បឋមជ្ឈានំ បាបេត្វា, សោឡសវត្ថុកា ច អានាបានកថា ចតុត្ថជ្ឈានំ បាបេត្វា, វិបស្សនាកថា ច វិត្ថារតោ វត្តព្ពា, សា បន សព្ពាការតោ វិសុទ្ធិមគ្គេ (វិសុទ្ធិ. ២.៧៣៧-៧៤០) កថិតាតិ តត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពា។

ឥទានិ អសុភានុបស្សនាទីហិ និប្ផាទេតព្ពំ ផលវិសេសំ ទស្សេតុំ **“អសុភានុបស្សីន”**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សុភាយ ធាតុយា**តិ សុភភាវេ, សុភនិមិត្តេតិ អត្ថោ។ **រាគានុសយោ**តិ សុភារម្មណេ ឧប្បជ្ជនារហោ កាមរាគានុសយោ។ សោ កេសាទីសុ ឧទ្ធុមាតកាទីសុ វា អសុភានុបស្សីនំ អសុភនិមិត្តំ គហេត្វា តត្ថ បឋមជ្ឈានំ និព្ពត្តេត្វា តំ បាទកំ កត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា អធិគតេន អនាគាមិមគ្គេន **បហីយតិ,** សព្ពសោ សមុច្ឆិជ្ជតីតិ អត្ថោ។ វុត្តញ្ហេតំ “អសុភា ភាវេតព្ពា កាមរាគស្ស បហានាយា”តិ (អ. និ. ៩.៣; ឧទា. ៣១)។ **ពាហិរា**តិ ពហិទ្ធាវត្ថុកត្តា អនត្ថាវហត្តា ច ពាហិរា ពហិភូតា។ **វិតក្កាសយា**តិ កាមសង្កប្បាទិមិច្ឆាវិតក្កា។ តេ ហិ អប្បហីនា អាសយានុគតា សតិ បច្ចយសមវាយេ ឧប្បជ្ជនតោ វិតក្កាសយាតិ វុត្តា។ កាមវិតក្កោ ចេត្ថ កាមរាគគ្គហណេន គហិតោ ឯវាតិ តទវសេសា វិតក្កា ឯវ វុត្តាតិ វេទិតព្ពា។ **វិឃាតបក្ខិកា**តិ ទុក្ខភាគិយា, ឥច្ឆាវិឃាតនិព្ពត្តនកា វា។ **តេ ន ហោន្តី**តិ តេ បហីយន្តិ។ ព្យាបាទវិតក្កោ, វិហិំសាវិតក្កោ, ញាតិវិតក្កោ, ជនបទវិតក្កោ, អមរាវិតក្កោ, អនវញ្ញត្តិបដិសំយុត្តោ វិតក្កោ, លាភសក្ការសិលោកបដិសំយុត្តោ វិតក្កោ, បរានុទ្ទយតាបដិសំយុត្តោ វិតក្កោតិ អដ្ឋ, កាមវិតក្កេន សទ្ធិំ នវវិធា មហាវិតក្កា អានាបានស្សតិសមាធិនា តន្និស្សិតាយ ច វិបស្សនាយ បុព្ពភាគេ វិក្ខម្ភិតា។ តំ បាទកំ កត្វា អធិគតេន អរិយមគ្គេន យថារហំ អនវសេសតោ បហីយន្តិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ “អានាបានស្សតិ ភាវេតព្ពា វិតក្កុបច្ឆេទាយា”តិ (អ. និ. ៩.៣; ឧទា. ៣១)។

យា អវិជ្ជា, សា បហីយតីតិ យា សច្ចសភាវបដិច្ឆាទិកា សព្ពានត្ថការី សកលស្ស វដ្ដទុក្ខស្ស មូលភូតា អវិជ្ជា, សា អនិច្ចានុបស្សីនំ វិហរតំ សមុច្ឆិជ្ជតិ។ ឥទំ កិរ ភគវតា អនិច្ចាការតោ វុដ្ឋិតស្ស សុក្ខវិបស្សកខីណាសវស្ស វសេន វុត្តំ។ តស្សាយំ សង្ខេបត្ថោ – តេភូមកេសុ សព្ពសង្ខារេសុ អនិច្ចាទិតោ សម្មសនំ បដ្ឋបេត្វា វិបស្សន្តានំ យទា អនិច្ចន្តិ បវត្តមានា វុដ្ឋានគាមិនីវិបស្សនា មគ្គេន ឃដីយតិ, អនុក្កមេន អរហត្តមគ្គោ ឧប្បជ្ជតិ, តេសំ

អនិច្ចានុបស្សីនំ វិហរតំ អវិជ្ជា អនវសេសតោ បហីយតិ, អរហត្តមគ្គវិជ្ជា ឧប្បជ្ជតីតិ។ **អនិច្ចានុបស្សីនំ វិហរត**ន្តិ ឥទំ អនិច្ចលក្ខណស្ស តេសំ បាកដភាវតោ ឥតរស្ស លក្ខណទ្វយស្ស គហណេ ឧបាយភាវតោ វា វុត្តំ, ន បន ឯកស្សេវ លក្ខណស្ស អនុបស្សិតព្ពតោ។ វុត្តញ្ហេតំ “យទនិច្ចំ តំ ទុក្ខំ, យំ ទុក្ខំ តទនត្តា”តិ (សំ. និ. ៣.១៥)។ អបរម្បិ វុត្តំ “អនិច្ចសញ្ញិនោ ហិ, មេឃិយ, អនត្តសញ្ញា សណ្ឋាតិ, អនត្តសញ្ញី អស្មិមានសមុគ្ឃាតំ បាបុណាតី”តិ។

គាថាសុ **អានាបានេ បដិស្សតោ**តិ អានាបាននិមិត្តស្មិំ បដិ បដិ សតោ, ឧបដ្ឋិតស្សតីតិ អត្ថោ។ **បស្ស**ន្តិ អាសវក្ខយញាណចក្ខុនា សង្ខារូបសមំ និព្ពានំ បស្សន្តោ។ **អាតាបី សព្ពទា**តិ អន្តរាវោសានំ អនាបជ្ជិត្វា អសុភានុបស្សនាទីសុ សតតំ អាតាបី យុត្តប្បយុត្តោ, តតោ ឯវ **យតោ** វាយមមានោ, និយតោ វា សម្មត្តនិយាមេន **តត្ថ** សព្ពសង្ខារសមថេ និព្ពានេ អរហត្តផលវិមុត្តិយា វិមុច្ចតិ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

ឆដ្ឋសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. ធម្មានុធម្មបដិបន្នសុត្តវណ្ណនា

៨៦. សត្តមេ **ធម្មានុធម្មបដិបន្នស្សា**តិ ឯត្ថ ធម្មោ នាម នវវិធោ លោកុត្តរធម្មោ, តស្ស ធម្មស្ស អនុធម្មោ សីលវិសុទ្ធិអាទិ បុព្ពភាគបដិបទាធម្មោ, តំ ធម្មានុធម្មំ បដិបន្នស្ស អធិគន្តុំ បដិបជ្ជមានស្ស។ **អយមនុធម្មោ ហោតី**តិ អយំ អនុច្ឆវិកសភាវោ បតិរូបសភាវោ ហោតិ។ **វេយ្យាករណាយា**តិ កថនាយ។ **ធម្មានុធម្មបដិបន្នោយ**ន្តិ **យ**ន្តិ ករណត្ថេ បច្ចត្តវចនំ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យេន អនុធម្មេន តំ ធម្មានុធម្មំ បដិបន្នោតិ ព្យាករមានោ សម្មទេវ ព្យាករោន្តោ នាម សិយា, ន តតោនិទានំ វិញ្ញូហិ គរហិតព្ពោ សិយាតិ។ **យ**ន្តិ វា កិរិយាបរាមសនំ, តេនេតំ ទស្សេតិ “យទិទំ ធម្មស្សេវ ភាសនំ, ធម្មវិតក្កស្សេវ ច វិតក្កនំ តទុភយាភាវេ ញាណុបេក្ខាយ, អយំ ធម្មានុធម្មបដិបន្នស្ស ភិក្ខុនោ តថារូបោ អយន្តិ កថនាយានុរូបហេតុ អនុច្ឆវិកការណំ។ **ភាសមានោ ធម្មំយេវ ភាសេយ្យា**តិ កថេន្តោ ចេ ទសកថាវត្ថុធម្មំយេវ កថេយ្យ, ន តប្បដិបក្ខមហិច្ឆតាទិអធម្មំ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “យាយំ កថា អភិសល្លេខិកា ចេតោវិវរណសប្បាយា ឯកន្តនិព្ពិទាយ វិរាគាយ និរោធាយ ឧបសមាយ អភិញ្ញាយ សម្ពោធាយ និព្ពានាយ សំវត្តតិ។ សេយ្យថិទំ – អប្បិច្ឆកថា, សន្តុដ្ឋិកថា, បវិវេកកថា, អសំសគ្គកថា, វីរិយារម្ភកថា, សីលកថា, សមាធិកថា, បញ្ញាកថា, វិមុត្តិកថា, វិមុត្តិញាណទស្សនកថា , ឯវរូបាយ កថាយ និកាមលាភី ហោតិ អកិច្ឆលាភី អកសិរលាភី”តិ (អ. និ. ៩.៣; ឧទា. ៣១)។

អភិសល្លេខិកាយ កថាយ លាភី ឯវ ហិ តំ ភាសេយ្យ។ ឯតេន កល្យាណមិត្តសម្បទា ទស្សិតា។

ធម្មវិតក្កន្តិ នេក្ខម្មវិតក្កាទី ធម្មតោ អនបេតំ វិតក្កយតោ “សីលាទិបដិបទំ បរិបូរេស្សាមី”តិ ឧបរូបរិ ឧស្សាហោ អភិវឌ្ឍិស្សតិ។ សោ បន វិតក្កោ សីលាទីនំ អនុបការធម្មេ វជ្ជេត្វា ឧបការធម្មេ អនុព្រូហនវសេន ហានភាគិយភាវំ អបនេត្វា ឋិតិភាគិយភាវេបិ អដ្ឋត្វា វិសេសភាគិយតំ និព្ពេធភាគិយតញ្ច បាបនវសេន បវត្តិយា អនេកប្បភេទោ វេទិតព្ពោ។ **នោ អធម្មវិតក្ក**ន្តិ កាមវិតក្កំ នោ វិតក្កេយ្យាតិ អត្ថោ។ **តទុភយំ វា បនា**តិ យទេតំ បរេសំ អនុគ្គហណត្ថំ ធម្មភាសនំ អត្តនោ អនុគ្គហណត្ថំ ធម្មវិតក្កនញ្ច វុត្តំ។ អថ វា បន តំ ឧភយំ **អភិនិវជ្ជេត្វា** អប្បដិបជ្ជិត្វា អកត្វា។ **ឧបេក្ខកោ**តិ តថាបដិបត្តិយំ ឧទាសិនោ សមថវិបស្សនាភាវនមេវ អនុព្រូហន្តោ វិហរេយ្យ, សមថបដិបត្តិយំ ឧបេក្ខកោ ហុត្វា វិបស្សនាយមេវ កម្មំ ករោន្តោ វិហរេយ្យ។ វិបស្សនម្បិ ឧស្សុក្កាបេត្វា តត្ថបិ សង្ខារុបេក្ខាញាណវសេន ឧបេក្ខកោ យាវ វិបស្សនាញាណំ មគ្គេន ឃដីយតិ, តាវ យថា តំ តិក្ខំ សូរំ បសន្នំ ហុត្វា វហតិ, តថា វិហរេយ្យ សតោ សម្បជានោតិ។

គាថាសុ សមថវិបស្សនាធម្មោ អារមិតព្ពដ្ឋេន អារាមោ ឯតស្សាតិ **ធម្មារាមោ**។ តស្មិំយេវ ធម្មេ រតោតិ **ធម្មរតោ**។ តស្សេវ ធម្មស្ស បុនប្បុនំ វិចិន្តនតោ **ធម្មំ អនុវិចិន្តយំ** តំ ធម្មំ អាវជ្ជេន្តោ, មនសិ ករោន្តោតិ អត្ថោ។ **អនុស្សរ**ន្តិ តមេវ ធម្មំ ឧបរូបរិភាវនាវសេន អនុស្សរន្តោ។ អថ វា វិមុត្តាយតនសីសេ ឋត្វា បរេសំ ទេសនាវសេន សីលាទិធម្មោ អារមិតព្ពដ្ឋេន អារាមោ ឯតស្សាតិ **ធម្មារាមោ**។ តថេវ តស្មិំ ធម្មេ រតោ អភិរតោតិ **ធម្មរតោ**។ តេសំយេវ សីលាទិធម្មានំ គតិយោ សមន្វេសន្តោ កាមវិតក្កាទីនំ ឱកាសំ អទត្វា នេក្ខម្មសង្កប្បាទិធម្មំយេវ អនុវិចិន្តនតោ **ធម្មំ អនុវិចិន្តយំ** ។ តទុភយំ វា បន ឱឡារិកតោ ទហន្តោ អជ្ឈុបេក្ខិត្វា

សមថវិបស្សនាធម្មមេវ ឧបរូបរិ ភាវនាវសេន អនុស្សរន្តោ អនុព្រូហនវសេន បវត្តេន្តោ។ **សទ្ធម្មា**តិ សត្តតឹសប្បភេទា ពោធិបក្ខិយធម្មា នវវិធលោកុត្តរធម្មា ច **ន បរិហាយតិ**, ន ចិរស្សេវ តំ អធិគច្ឆតីតិ អត្ថោ។

ឥទានិ តស្ស អនុស្សរណវិធឹ ទស្សេន្តោ “**ចរំ វា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ចរំ វា**តិ ភិក្ខាចារវសេន ចង្កមនវសេន ច ចរន្តោ វា។ **យទិ វា តិដ្ឋន្តិ** តិដ្ឋន្តោ វា **និសិន្នោ** វា, **ឧទ វា សយ**ន្តិ សយន្តោ វា។ ឯវំ ចតូសុបិ ឥរិយាបថេសុ។ **អជ្ឈត្តំ សមយំ ចិត្ត**ន្តិ យថាវុត្តេ កម្មដ្ឋានសង្ខាតេ គោចរជ្ឈត្តេ អត្តនោ ចិត្តំ រាគាទិកិលេសានំ វូបសមនវសេន បជហនវសេន សមយំ សមេន្តោ។ **សន្តិមេវាធិគច្ឆតី**តិ អច្ចន្តសន្តឹ និព្ពានមេវ បាបុណាតីតិ។

សត្តមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. អន្ធករណសុត្តវណ្ណនា

៨៧. អដ្ឋមេ **អកុសលវិតក្កា**តិ អកោសល្លសម្ភូតា វិតក្កា។ **អន្ធករណា**តិអាទីសុ យស្ស សយំ ឧប្បជ្ជន្តិ, តំ យថាភូតទស្សននិវារណេន អន្ធំ ករោន្តីតិ **អន្ធករណា**។ ន បញ្ញាចក្ខុំ ករោន្តីតិ **អចក្ខុករណា**។ អញ្ញាណំ ករោន្តីតិ **អញ្ញាណករណា**។ **បញ្ញានិរោធិកា**តិ កម្មស្សកតាបញ្ញា, ឈានបញ្ញា, វិបស្សនាបញ្ញាតិ ឥមា តិស្សោ បញ្ញា អប្បវត្តិករណេន និរោធេន្តីតិ បញ្ញានិរោធិកា។ អនិដ្ឋផលទាយកត្តា ទុក្ខសង្ខាតស្ស វិឃាតស្ស បក្ខេ វត្តន្តីតិ **វិឃាតបក្ខិកា**។ កិលេសនិព្ពានំ ន សំវត្តយន្តីតិ **អនិព្ពានសំវត្តនិកា**។

កាមវិតក្កោតិ កាមបដិសំយុត្តោ វិតក្កោ។ សោ ហិ កិលេសកាមសហិតោ ហុត្វា វត្ថុកាមេសុ បវត្តតិ។ ព្យាបាទបដិសំយុត្តោ វិតក្កោ **ព្យាបាទវិតក្កោ**។ វិហឹសាបដិសំយុត្តោ វិតក្កោ **វិហឹសាវិតក្កោ**។ ឥមេ ទ្វេ ច សត្តេសុបិ សង្ខារេសុបិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ កាមវិតក្កោ ហិ បិយមនាបេ សត្តេ វា សង្ខារេ វា វិតក្កេន្តស្ស ឧប្បជ្ជតិ, ព្យាបាទវិតក្កោ អប្បិយេ អមនាបេ សត្តេ វា សង្ខារេ វា កុជ្ឈិត្វា ឱលោកនកាលតោ បដ្ឋាយ យាវ នាសនា ឧប្បជ្ជតិ, វិហឹសាវិតក្កោ សង្ខារេសុ ន ឧប្បជ្ជតិ, សង្ខារា ទុក្ខាបេតព្ពា នាម នត្ថិ, “ឥមេ សត្តា ហញ្ញន្តុ វា ពជ្ឈន្តុ វា ឧច្ឆិជ្ជន្តុ វា វិនស្សន្តុ វា មា វា អហេសុ”ន្តិ ចិន្តនកាលេ បន សត្តេសុ ឧប្បជ្ជតិ។

ឥមេយេវ បន កាមសង្កប្បាទយោ។ អត្ថតោ ហិ កាមវិតក្កាទីនំ កាមសង្កប្បាទីនញ្ច នានាករណំ នត្ថិ, តំសម្បយុត្តា បន សញ្ញាទយោ កាមសញ្ញាទយោ។ កាមធាតុអាទីនំ បន យស្មា បាឡិយំ –

> “កាមបដិសំយុត្តោ តក្កោ វិតក្កោ…បេ… មិច្ឆាសង្កប្បោ, អយំ វុច្ចតិ កាមធាតុ, សព្ពេបិ អកុសលា ធម្មា កាមធាតុ។ ព្យាបាទបដិសំយុត្តោ តក្កោ វិតក្កោ…បេ… មិច្ឆាសង្កប្បោ, អយំ វុច្ចតិ ព្យាបាទធាតុ។ ទសសុ អាឃាតវត្ថូសុ ចិត្តស្ស អាឃាតោ បដិឃាតោ…បេ… អនត្តមនតា ចិត្តស្ស, អយំ វុច្ចតិ ព្យាបាទធាតុ។ វិហឹសាបដិសំយុត្តោ តក្កោ វិតក្កោ មិច្ឆាសង្កប្បោ , អយំ វុច្ចតិ វិហឹសាធាតុ។ ឥធេកច្ចោ បាណិនា វា លេឌ្ឌុនា វា ទណ្ឌេន វា សត្ថេន វា រជ្ជុយា វា អញ្ញតរញ្ញតរេន សត្តេ វិហេឋេតិ, អយំ វិហឹសាធាតូ”តិ (វិភ. ១៨២, ៩១០) –

អាគតត្តា វិសេសោ លព្ភតិ។

តត្ថ ទ្វេ កថា សព្ពសង្គាហិកា ច អសម្ភិន្នា ច។ តត្ថ កាមធាតុយា គហិតាយ ឥតរា ទ្វេបិ គហិតា នាម ហោន្តិ។ តតោ បន នីហរិត្វា អយំ ព្យាបាទធាតុ, អយំ វិហឹសាធាតូតិ ទស្សេតីតិ អយំ សព្ពសង្គាហិកា នាម។ កាមធាតុំ កថេន្តោ បន ភគវា ព្យាបាទធាតុំ ព្យាបាទធាតុដ្ឋានេ , វិហឹសាធាតុំ វិហឹសាធាតុដ្ឋានេ ឋបេត្វាវ អវសេសំ កាមធាតុ នាមាតិ កថេសីតិ អយំ អសម្ភិន្នកថា នាម។

សុក្កបក្ខេ វុត្តវិបរិយាយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ នេក្ខម្មបដិសំយុត្តោ វិតក្កោ **នេក្ខម្មវិតក្កោ**។ សោ អសុភបុព្ពភាគេ កាមាវចរោ ហោតិ, អសុភជ្ឈានេ រូបាវចរោ, តំ ឈានំ បាទកំ កត្វា ឧប្បន្នមគ្គផលកាលេ លោកុត្តរោ។ អព្យាបាទបដិសំយុត្តោ វិតក្កោ **អព្យាបាទវិតក្កោ**។ សោ មេត្តាបុព្ពភាគេ កាមាវចរោ ហោតិ, មេត្តាឈានេ រូបាវចរោ, តំ ឈានំ បាទកំ កត្វា ឧប្បន្នមគ្គផលកាលេ លោកុត្តរោ។ អវិហឹសាបដិសំយុត្តោ វិតក្កោ **អវិហឹសាវិតក្កោ**។ សោ ករុណាបុព្ពភាគេ កាមាវចរោ, ករុណាជ្ឈានេ រូបាវចរោ, តំ ឈានំ បាទកំ កត្វា ឧប្បន្នមគ្គផលកាលេ លោកុត្តរោ។ យទា បន អលោភោ សីសំ ហោតិ, តទា ឥតរេ ទ្វេ តទន្វាយិកា ហោន្តិ។ យទា មេត្តា សីសំ ហោតិ, តទា ឥតរេ ទ្វេ តទន្វាយិកា ហោន្តិ។ យទា ករុណា សីសំ ហោតិ, តទា ឥតរេ ទ្វេ តទន្វាយិកា ហោន្តិ។

តមេយេវ បន នេក្ខម្មសង្កប្បាទយោ។ អត្ថតោ ហិ នេក្ខម្មវិតក្កាទីនំ នេក្ខម្មសង្កប្បាទីនញ្ច នានាករណំ នត្ថិ, តំសម្បយុត្តា បន សញ្ញាទយោ នេក្ខម្មសញ្ញាទយោ។ នេក្ខម្មធាតុអាទីនំ បន យស្មា បាឡិយំ –

> “នេក្ខម្មបដិសំយុត្តោ តក្កោ វិតក្កោ សង្កប្បោ, អយំ វុច្ចតិ នេក្ខម្មធាតុ, សព្ពេបិ កុសលា ធម្មា នេក្ខម្មធាតុ។ អព្យាបាទបដិសំយុត្តោ តក្កោ វិតក្កោ សង្កប្បោ, អយំ វុច្ចតិ អព្យាបាទធាតុ។ យា សត្តេសុ មេត្តិ មេត្តាយនា មេត្តាចេតោវិមុត្តិ , អយំ វុច្ចតិ អព្យាបាទធាតុ។ អវិហឹសាបដិសំយុត្តោ តក្កោ វិតក្កោ សង្កប្បោ – អយំ វុច្ចតិ អវិហឹសាធាតុ។ យា សត្តេសុ ករុណា ករុណាយនា ករុណាចេតោវិមុត្តិ – អយំ វុច្ចតិ អវិហឹសាធាតូ”តិ។ (វិភ. ១៨២) –

អាគតត្តា វិសេសោ លព្ភតិ។ ឥធាបិ សព្ពសង្គាហិកា, អសម្ភិន្នាតិ ទ្វេ កថា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពា។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

គាថាសុ **វិតក្កយេ**តិ វិតក្កេយ្យ។ **និរាករេ**តិ អត្តនោ សន្តានតោ នីហរេយ្យ វិនោទេយ្យ, បជហេយ្យាតិ អត្ថោ។ **សវេ វិតក្កានិ វិចារិតានិ, សមេតិ វុដ្ឋីវ រជំ សមូហត**ន្តិ យថា នាម គិម្ហានំ បច្ឆិមេ មាសេ បថវិយំ សមូហតំ សមន្តតោ ឧដ្ឋិតំ រជំ មហតោ អកាលមេឃស្ស វស្សតោ វុដ្ឋិ ឋានសោ វូបសមេតិ, ឯវមេវ សោ យោគាវចរោ វិតក្កានិ មិច្ឆាវិតក្កេ ច វិចារិតានិ តំសម្បយុត្តវិចារេ ច សមេតិ វូបសមេតិ សមុច្ឆិន្ទតិ។ តថាភូតោ ច **វិតក្កូបសមេន ចេតសា** សព្ពេសំ មិច្ឆាវិតក្កានំ ឧបសមនតោ វិតក្កូបសមេន អរិយមគ្គចិត្តេន។ **ឥធេវ** ទិដ្ឋេវ ធម្មេ, **សន្តិបទំ** និព្ពានំ, **សមជ្ឈគា** សមធិគតោ ហោតីតិ។

អដ្ឋមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. អន្តរាមលសុត្តវណ្ណនា

៨៨. នវមេ **អន្តរាមលា**តិ ឯត្ថ **អន្តរា**សទ្ទោ –

> “នទីតីរេសុ សណ្ឋានេ, សភាសុ រថិយាសុ ច;
> ជនា សង្គម្ម មន្តេន្តិ, មញ្ច តញ្ច កិមន្តរ”ន្តិ។ –

អាទីសុ (សំ. និ. ១.២២៨) ការណេ អាគតោ។ “អទ្ទសា មំ, ភន្តេ, អញ្ញតរា ឥត្ថី វិជ្ជន្តរិកាយ ភាជនំ ធោវន្តី”តិអាទីសុ (ម. និ. ២.១៤៩) ខណេ។ “អបិចាយំ តបោទា ទ្វិន្នំ មហានិរយានំ អន្តរិកាយ អាគច្ឆតី”តិអាទីសុ (បារា. ២៣១) វិវរេ។

> “បីតវត្ថេ បីតធជេ, បីតាលង្ការភូសិតេ;
> បីតន្តរាហិ វគ្គូហិ, អបិឡន្ធាវ សោភសី”តិ។ –

អាទីសុ (វិ. វ. ៦៥៨) ឧត្តរិសាដកេ។ “យស្សន្តរតោ ន សន្តិ កោបា”តិអាទីសុ (ឧទា. ២០) ចិត្តេ។ ឥធាបិ ចិត្តេ ឯវ ទដ្ឋព្ពោ។ តស្មា អន្តរេ ចិត្តេ ភវា **អន្តរា**។ យស្មឹ សន្តានេ ឧប្បន្នា, តស្ស មលិនភាវករណតោ **មលា**។ តត្ថ មលំ នាម ទុវិធំ – សរីរមលំ, ចិត្តមលន្តិ។ តេសុ សរីរមលំ សេទជល្លិកាទិ សរីរេ និព្ពត្តំ, តត្ថ លគ្គំ អាគន្តុករជញ្ច, តំ ឧទកេនបិ នីហរណីយំ, ន តថា សំកិលេសិកំ។ ចិត្តមលំ បន រាគាទិសំកិលេសិកំ, តំ អរិយមគ្គេហេវ នីហរណីយំ។ វុត្តញ្ហេតំ បោរាណេហិ –

> “រូបេន សំកិលិដ្ឋេន, សំកិលិស្សន្តិ មាណវា;
> រូបេ សុទ្ធេ វិសុជ្ឈន្តិ, អនក្ខាតំ មហេសិនា។
>
> “ចិត្តេន សំកិលិដ្ឋេន, សំកិលិស្សន្តិ មាណវា;
> ចិត្តេ សុទ្ធេ វិសុជ្ឈន្តិ, ឥតិ វុត្តំ មហេសិនា”តិ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៣៧៣; ម. និ. អដ្ឋ. ១.១០៦);

តេនាហ ភគវា “ចិត្តសំកិលេសា, ភិក្ខវេ, សត្តា សំកិលិស្សន្តិ, ចិត្តវោទានា វិសុជ្ឈន្តី”តិ (សំ. និ. ៣.១០០)។ តស្មា ភគវា ឥធាបិ ចិត្តមលវិសោធនាយ បដិបជ្ជិតព្ពន្តិ ទស្សេន្តោ “តយោមេ, ភិក្ខវេ, អន្តរាមលា”តិ អាហ។

យថា ចេតេ លោភាទយោ សត្តានំ ចិត្តេ ឧប្បជ្ជិត្វា មលិនភាវករា នានប្បការសំកិលេសវិធាយកាតិ អន្តរាមលា, ឯវំ ឯកតោ ភុញ្ជិត្វា, ឯកតោ សយិត្វា, ឱតារគវេសី អមិត្តសត្តុ វិយ ចិត្តេ ឯវ ឧប្បជ្ជិត្វា សត្តានំ នានាវិធអនត្ថាវហា, នានប្បការទុក្ខនិព្ពត្តកាតិ ទស្សេន្តោ **“អន្តរាអមិត្តា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ មិត្តបដិបក្ខតោ **អមិត្តា**, សបត្តកិច្ចករណតោ **សបត្តា**, ហឹសនតោ **វធកា**, ឧជុវិបច្ចនីកតោ **បច្ចត្ថិកា**។

តត្ថ ទ្វីហិ អាការេហិ លោភាទីនំ អមិត្តាទិភាវោ វេទិតព្ពោ។ វេរីបុគ្គលោ ហិ អន្តរំ លភមានោ អត្តនោ វេរិស្ស សត្ថេន វា សីសំ បាតេតិ, ឧបាយេន វា មហន្តំ អនត្ថំ ឧប្បាទេតិ។ ឥមេ ច លោភាទយោ បញ្ញាសិរបាតនេន យោនិសម្បដិបាទនេន ច តាទិសំ តតោ ពលវតរំ អនត្ថំ និព្ពត្តេន្តិ។ កថំ? ចក្ខុទ្វារស្មិញ្ហិ ឥដ្ឋាទីសុ អារម្មណេសុ អាបាថគតេសុ យថារហំ តានិ អារព្ភ លោភាទយោ ឧប្បជ្ជន្តិ, ឯត្តាវតាស្ស បញ្ញាសិរំ បាតិតំ នាម ហោតិ។ សោតទ្វារាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯវំ តាវ បញ្ញាសិរបាតនតោ អមិត្តាទិសទិសតា វេទិតព្ពា។ លោភាទយោ បន កម្មនិទានា ហុត្វា អណ្ឌជាទិភេទា ចតស្សោ យោនិយោ ឧបនេន្តិ។ តស្ស យោនិឧបគមនមូលកានិ បញ្ចវីសតិ មហាភយានិ ទ្វត្តឹស កម្មករណានិ ច អាគតានេវ ហោន្តិ។ ឯវំ យោនិសម្បដិបាទនតោបិ នេសំ អមិត្តាទិសទិសតា វេទិតព្ពា។ ឥតិ លោភាទយោ អមិត្តាទិសទិសតាយ ចិត្តសម្ភូតតាយ ច “អន្តរាអមិត្តា”តិអាទិនា វុត្តា។ អបិច អមិត្តេហិ កាតុំ អសក្កុណេយ្យំ លោភាទយោ ករោន្តិ, អមិត្តាទិភាវោ ច លោភាទីហិ ជាយតីតិ តេសំ អមិត្តាទិភាវោ វេទិតព្ពោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “ទិសោ ទិសំ យន្តំ កយិរា, វេរី វា បន វេរិនំ;
> មិច្ឆាបណិហិតំ ចិត្តំ, បាបិយោ នំ តតោ ករេ”តិ។ (ធ. ប. ៤២; ឧទា. ៣៣);

គាថាសុ អត្តនោ បរេសញ្ច អនត្ថំ ជនេតីតិ **អនត្ថជននោ**។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “យទបិ លុទ្ធោ អភិសង្ខរោតិ កាយេន វាចាយ មនសា តទបិ អកុសលំ; យទបិ លុទ្ធោ លោភេន អភិភូតោ បរិយាទិន្នចិត្តោ បរស្ស អសតា ទុក្ខំ ឧប្បាទេតិ វធេន វា ពន្ធេន វា ជានិយា វា គរហាយ វា បព្ពាជនាយ វា ពលវម្ហិ ពលត្ថោ ឥតិ, តទបិ អកុសលំ, ឥតិស្សមេ លោភជា លោភនិទានា លោភសមុទយា លោភបច្ចយា អនេកេ បាបកា អកុសលា ធម្មា សម្ភវន្តី”តិ (អ. និ. ៣.៧០)។

អបរម្បិ វុត្តំ –

> “រត្តោ ខោ, ព្រាហ្មណ, រាគេន អភិភូតោ បរិយាទិន្នចិត្តោ អត្តព្យាពាធាយបិ ចេតេតិ, បរព្យាពាធាយបិ ចេតេតិ, ឧភយព្យាពាធាយបិ ចេតេតិ, ចេតសិកម្បិ ទុក្ខំ ទោមនស្សំ បដិសំវេទេតី”តិអាទិ (អ. និ. ៣.៥៤)។

ចិត្តប្បកោបនោតិ ចិត្តសង្ខោភនោ។ លោភោ ហិ លោភនីយេ វត្ថុស្មឹ ឧប្បជ្ជមានោ ចិត្តំ ខោភេន្តោ បកោបេន្តោ វិបរិណាមេន្តោ វិការំ អាបាទេន្តោ ឧប្បជ្ជតិ, បសាទាទិវសេន បវត្តិតុំ ន ទេតិ។ **ភយមន្តរតោ ជាតំ, តំ ជនោ នាវពុជ្ឈតី**តិ តំ លោភសង្ខាតំ អន្តរតោ អព្ភន្តរេ អត្តនោ ចិត្តេយេវ ជាតំ អនត្ថជននចិត្តប្បកោបនាទី ភយំ ភយហេតុំ អយំ ពាលមហាជនោ នាវពុជ្ឈតិ ន ជានាតីតិ។

លុទ្ធោ អត្ថំ ន ជានាតីតិ អត្តត្ថបរត្ថាទិភេទំ អត្ថំ ហិតំ លុទ្ធបុគ្គលោ យថាភូតំ ន ជានាតិ។ **ធម្មំ ន បស្សតី**តិ ទសកុសលកម្មបថធម្មម្បិ លុទ្ធោ លោភេន អភិភូតោ បរិយាទិន្នចិត្តោ ន បស្សតិ បច្ចក្ខតោ ន ជានាតិ, បគេវ ឧត្តរិមនុស្សធម្មំ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

> “រត្តោ ខោ, ព្រាហ្មណ, រាគេន អភិភូតោ បរិយាទិន្នចិត្តោ អត្តត្ថម្បិ យថាភូតំ ន បជានាតិ, បរត្ថម្បិ យថាភូតំ ន បជានាតិ, ឧភយត្ថម្បិ យថាភូតំ ន បជានាតី”តិអាទិ (អ. និ. ៣.៥៥)។

អន្ធតមន្តិ អន្ធភាវករំ តមំ។ **យ**ន្តិ យត្ថ។ ភុម្មត្ថេ ហិ ឯតំ បច្ចត្តវចនំ។ យស្មឹ កាលេ លោភោ សហតេ អភិភវតិ នរំ, អន្ធតមំ តទា ហោតីតិ។ **យ**ន្តិ វា ការណវចនំ។ យស្មា លោភោ ឧប្បជ្ជមានោ នរំ សហតេ អភិភវតិ, តស្មា អន្ធតមំ តទា ហោតីតិ យោជនា, យ-ត-សទ្ទានំ ឯកន្តសម្ពន្ធភាវតោ។ អថ វា **យ**ន្តិ កិរិយាបរាមសនំ, “លោភោ សហតេ”តិ ឯត្ថ យទេតំ លោភស្ស សហនំ អភិភវនំ វុត្តំ។ ឯតំ អន្ធភាវករស្ស តមស្ស គមនំ ឧប្បាទោតិ អត្ថោ។ អថ វា យំ នរំ លោភោ សហតេ អភិភវតិ, តស្ស អន្ធតមំ តទា ហោតិ, តតោ ច លុទ្ធោ អត្ថំ ន ជានាតិ, លុទ្ធោ ធម្មំ ន បស្សតីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

យោ ច លោភំ បហន្ត្វានាតិ យោ បុព្ពភាគេ តទង្គវសេន វិក្ខម្ភនវសេន ច យថារហំ សមថវិបស្សនាហិ លោភំ បជហិត្វា តថា បជហនហេតុ **លោភនេយ្យេ** ទិព្ពេបិ រូបាទិកេ ឧបដ្ឋិតេ **ន លុព្ភតិ,** ពលវវិបស្សនានុភាវេន **លោភោ បហីយតេ តម្ហា**តិ តស្មា អរិយបុគ្គលា អរិយមគ្គេន លោភោ បហីយតិ បជហីយតិ, អច្ចន្តមេវ បរិច្ចជីយតិ។ យថា កឹ? **ឧទពិន្ទូវ បោក្ខរា**តិ បទុមិនិបណ្ណតោ ឧទកពិន្ទុ វិយ។ សេស គាថានម្បិ ឥមិនា នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

តថា ទោសស្ស –

“យទបិ ទុដ្ឋោ អភិសង្ខរោតិ កាយេន វាចាយ មនសា តទបិ អកុសលំ; យទបិ ទុដ្ឋោ ទោសេន អភិភូតោ បរិយាទិន្នចិត្តោ បរស្ស អសតា ទុក្ខំ ឧប្បាទេតិ វធេន វា ពន្ធេន វា ជានិយា វា គរហាយ វា បព្ពាជនាយ វា ពលវម្ហិ ពលត្ថោ ឥតិ, តទបិ អកុសលំ។ ឥតិស្សមេ ទោសជា ទោសនិទានា ទោស សមុទយា ទោសបច្ចយា អនេកេ បាបកា អកុសលា ធម្មា សម្ភវន្តី”តិ (អ. និ. ៣.៧០)។

តថា –

“ទុដ្ឋោ ខោ, ព្រាហ្មណ, ទោសេន អភិភូតោ បរិយាទិន្នចិត្តោ អត្តព្យាពាធាយបិ ចេតេតិ, បរព្យាពាធាយបិ ចេតេតិ, ឧភយព្យាពាធាយបិ ចេតេតិ ចេតសិកម្បិ ទុក្ខំ ទោមនស្សំ បដិសំវេទេតី”តិ (អ. និ. ៣.៥៥)។

តថា –

“ទុដ្ឋោ ខោ, ព្រាហ្មណ, ទោសេន អភិភូតោ បរិយាទិន្នចិត្តោ អត្តត្ថម្បិ យថាភូតំ ន បជានាតិ , បរត្ថម្បិ យថាភូតំ ន បជានាតិ, ឧភយត្ថម្បិ យថា ភូតំ ន បជានាតី”តិ (អ. និ. ៣.៥៥) –

អាទិសុត្តបទានុសារេន អនត្ថជននតា អត្ថហានិហេតុតា ច វេទិតព្ពា។

តថា មោហស្ស “យទបិ មូឡ្ហោ អភិសង្ខរោតិ កាយេន វាចាយ មនសា”តិអាទិនា (អ. និ. ៣.៧០), “មូឡ្ហោ ខោ, ព្រាហ្មណ, មោហេន អភិភូតោ បរិយាទិន្នចិត្តោ អត្តព្យាពាធាយបិ ចេតេតី”តិអាទិនា(អ. និ. ៣.៥៥), “អត្តត្ថម្បិ យថាភូតំ ន បជានាតី”តិអាទិនា (អ. និ. ៣.៥៥) ច អាគតសុត្តបទានុសារេន វេទិតព្ពា។

តាលបក្កំវ ពន្ធនាតិ តាលផលំ វិយ ឧសុមុប្បាទេន វណ្ដតោ, តតិយមគ្គញាណុប្បាទេន តស្ស ចិត្តតោ ទោសោ បហីយតិ, បរិច្ចជីយតីតិ អត្ថោ។ **មោហំ វិហន្តិ សោ សព្ពន្តិ** សោ អរិយបុគ្គលោ សព្ពំ អនវសេសំ មោហំ ចតុត្ថមគ្គេន វិហន្តិ វិធមតិ សមុច្ឆិន្ទតិ។ **អាទិច្ចោវុទយំ តម**ន្តិ អាទិច្ចោ វិយ ឧទយំ ឧគ្គច្ឆន្តោ តមំ អន្ធការំ។

នវមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ទេវទត្តសុត្តវណ្ណនា

៨៩. ទសមេ **តីហិ, ភិក្ខវេ, អសទ្ធម្មេហិ អភិភូតោ**តិ កា ឧប្បត្តិ? ទេវទត្តេ ហិ អវីចិមហានិរយំ បវិដ្ឋេ ទេវទត្តបក្ខិយា អញ្ញតិត្ថិយា ច “សមណេន គោតមេន អភិសបិតោ ទេវទត្តោ បថវឹ បវិដ្ឋោ”តិ អព្ភាចិក្ខឹសុ។ តំ សុត្វា សាសនេ អនភិប្បសន្នា មនុស្សា “សិយា នុ ខោ ឯតទេវំ, យថា ឥមេ ភណន្តី”តិ អាសង្កំ ឧប្បាទេសុំ។ តំ បវត្តឹ ភិក្ខូ ភគវតោ អារោចេសុំ។ អថ ភគវា “ន, ភិក្ខវេ, តថាគតា កស្សចិ អភិសបំ ទេន្តិ, តស្មា ន ទេវទត្តោ មយា អភិសបិតោ, អត្តនោ កម្មេនេវ និរយំ បវិដ្ឋោ”តិ វត្វា តេសំ មិច្ឆាគាហំ បដិសេធេន្តោ ឥមាយ អដ្ឋុប្បត្តិយា ឥទំ សុត្តំ អភាសិ។

តត្ថ **អសទ្ធម្មេហី**តិ អសតំ ធម្មេហិ, អសន្តេហិ វា ធម្មេហិ។ **អតេកិច្ឆោ**តិ ពុទ្ធេហិបិ អនិវត្តនីយត្តា អវីចិនិព្ពត្តិយា តិកិច្ឆាភាវតោ អតេកិច្ឆោ, អតិកិច្ឆនីយោតិ អត្ថោ។ អសន្តគុណសម្ភាវនាធិប្បាយេន បវត្តា បាបា ឥច្ឆា ឯតស្សាតិ បាបិច្ឆោ, តស្ស ភាវោ **បាបិច្ឆតា** , តាយ។ “អហំ ពុទ្ធោ ភវិស្សាមិ, សង្ឃំ បរិហរិស្សាមី”តិ តស្ស ឥច្ឆា ឧប្បន្នា។ កោកាលិកាទយោ បាបា លាមកា មិត្តា ឯតស្សាតិ បាបមិត្តោ, តស្ស ភាវោ **បាបមិត្តតា,** តាយ។ **ឧត្តរិករណីយេ**តិ ឈានាភិញ្ញាហិ ឧត្តរិករណីយេ អធិគន្តព្ពេ មគ្គផលេ អនធិគតេ សតិ ឯវ, តំ អនធិគន្ត្វាតិ អត្ថោ។ **ឱរមត្តកេនា**តិ អប្បមត្តកេន ឈានាភិញ្ញាមត្តេន។ **វិសេសាធិគមេនា**តិ ឧត្តរិមនុស្ស

ធម្មាធិគមេន។ **អន្តរា**តិ វេមជ្ឈេ។ **វោសានំ អាបាទី**តិ អកតកិច្ចោវ សមានោ “កតកិច្ចោម្ហី”តិ មញ្ញមានោ សមណធម្មតោ វិគមំ អាបជ្ជិ។ ឥតិ ភគវា ឥមិនា សុត្តេន វិសេសតោ បុថុជ្ជនភាវេ អាទីនវំ បកាសេសិ ភារិយោ បុថុជ្ជនភាវោ, យត្រ ហិ នាម ឈានាភិញ្ញាបរិយោសានា សម្បត្តិយោ និព្ពត្តេត្វាបិ អនេកានត្ថាវហំ នានាវិធំ ទុក្ខហេតុំ អសន្តគុណសម្ភាវនំ អសប្បុរិសសំសគ្គំ អាលសិយានុយោគញ្ច អវិជហន្តោ អវីចិម្ហិ កប្បដ្ឋិយំ អតេកិច្ឆំ កិព្ពិសំ បសវិស្សតីតិ។

គាថាសុ **មា**តិ បដិសេធេ និបាតោ។ **ជាតូ**តិ ឯកំសេន។ **កោចី**តិ សព្ពសង្គាហកវចនំ។ **លោកស្មិ**ន្តិ សត្តលោកេ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ “ឥមស្មឹ សត្តលោកេ កោចិ បុគ្គលោ ឯកំសេន បាបិច្ឆោ មា ហោតូ”តិ។ **ឥទមិនាបិ ជានាថ, បាបិច្ឆានំ យថា គតី**តិ បាបិច្ឆានំ បុគ្គលានំ យថា គតិ យាទិសី និប្ផត្តិ, យាទិសោ អភិសម្បរាយោ, តំ ឥមិនាបិ ការណេន ជានាថាតិ ទេវទត្តំ និទស្សេន្តោ ឯវមាហ។ **បណ្ឌិតោតិ សមញ្ញាតោ**តិ បរិយត្តិពាហុសច្ចេន បណ្ឌិតោតិ ញាតោ។ **ភាវិតត្តោតិ សម្មតោ**តិ ឈានាភិញ្ញាហិ ភាវិតចិត្តោតិ សម្ភាវិតោ។ តថា ហិ សោ បុព្ពេ “មហិទ្ធិកោ គោធិបុត្តោ, មហានុភាវោ គោធិបុត្តោ”តិ ធម្មសេនាបតិនាបិ បសំសិតោ អហោសិ។ **ជលំវ យសសា អដ្ឋា, ទេវទត្តោតិ វិស្សុតោ**តិ អត្តនោ កិត្តិយា បរិវារេន ជលន្តោ វិយ ឱភាសេន្តោ វិយ ឋិតោ ទេវទត្តោតិ ឯវំ វិស្សុតោ បាកដោ អហោសិ។ **“មេ សុត្ត”**ន្តិបិ បាឋោ, មយា សុតំ សុតមត្តំ, កតិបាហេនេវ អតថាភូតត្តា តស្ស តំ បណ្ឌិច្ចាទិ សវនមត្តមេវាតិ អត្ថោ។

សោ សមានមនុចិណ្ណោ, អាសជ្ជ នំ តថាគតន្តិ សោ ឯវំភូតោ ទេវទត្តោ “ពុទ្ធោបិ សក្យបុត្តោ, អហម្បិ សក្យបុត្តោ, ពុទ្ធោបិ សមណោ, អហម្បិ សមណោ, ពុទ្ធោបិ ឥទ្ធិមា, អហម្បិ ឥទ្ធិមា, ពុទ្ធោបិ ទិព្ពចក្ខុកោ, អហម្បិ ទិព្ពចក្ខុកោ, ពុទ្ធោបិ ទិព្ពសោតកោ, អហម្បិ ទិព្ពសោតកោ, ពុទ្ធោបិ ចេតោបរិយញាណលាភី, អហម្បិ ចេតោបរិយញាណលាភី, ពុទ្ធោបិ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នេ ធម្មេ ជានាតិ, អហម្បិ តេ ជានាមី”តិ អត្តនោ បមាណំ អជានិត្វា សម្មាសម្ពុទ្ធំ អត្តនា សមសមដ្ឋបនេន សមានំ អាបជ្ជន្តោ “ឥទានាហំ ពុទ្ធោ ភវិស្សាមិ, ភិក្ខុសង្ឃំ បរិហរិស្សាមី”តិ អភិមារបយោជនា តថាគតំ អាសជ្ជ អាសាទេត្វា វិហេឋេត្វា។ “បមាទមនុជីនោ”តិបិ បឋន្តិ។ តស្សត្ថោ “វុត្តនយេន បមាទំ អាបជ្ជន្តោ បមាទំ និស្សាយ ភគវតា សទ្ធឹ យុគគ្គាហចិត្តុប្បាទេន សហេវ ឈានាភិញ្ញាហិ អនុជីនោ បរិហីនោ”តិ។ **អវីចិនិរយំ បត្តោ, ចតុទ្វារំ ភយានក**ន្តិ ជាលានំ តត្ថ ឧប្បន្នសត្តានំ វា និរន្តរតាយ “អវីចី”តិ លទ្ធនាមំ ចតូសុ បស្សេសុ ចតុមហាទ្វារយោគេន ចតុទ្វារំ អតិភយានកំ មហានិរយំ បដិសន្ធិគ្គហណវសេន បត្តោ។ តថា ហិ វុត្តំ –

“ចតុក្កណ្ណោ ចតុទ្វារោ, វិភត្តោ ភាគសោ មិតោ;
អយោបាការបរិយន្តោ, អយសា បដិកុជ្ជិតោ។

“តស្ស អយោមយា ភូមិ, ជលិតា តេជសា យុតា;
សមន្តា យោជនសតំ, ផរិត្វា តិដ្ឋតិ សព្ពទា”តិ។ (ម. និ. ៣.២៥០; អ. និ. ៣.៣៦; បេ. វ. ៦៩៣-៦៩៤;
ជា. ២.១៩.៨៦-៨៧);

អទុដ្ឋស្សាតិ អទុដ្ឋចិត្តស្ស។ **ទុព្ភេ**តិ ទូសេយ្យ។ **តមេវ បាបំ ផុសតី**តិ តមេវ អទុដ្ឋទុព្ភី បាបបុគ្គលំ បាបំ និហីនំ បាបផលំ ផុសតិ បាបុណាតិ អភិភវតិ។ **ភេស្មា**តិ វិបុលភាវេន គម្ភីរភាវេន ច ភីសាបេន្តោ វិយ, វិបុលគម្ភីរោតិ អត្ថោ។ **វាទេនា**តិ ទោសេន។ **វិហឹសតី**តិ ពាធតិ អាសាទេតិ។ **វាទោ តម្ហិ ន រូហតី**តិ តស្មឹ តថាគតេ បរេន អារោបិយមានោ ទោសោ ន រុហតិ, ន តិដ្ឋតិ, វិសកុម្ភោ វិយ សមុទ្ទស្ស, ន តស្ស វិការំ ជនេតីតិ អត្ថោ។

ឯវំ ឆហិ គាថាហិ បាបិច្ឆតាទិសមន្នាគតស្ស និរយូបគភាវទស្សនេន ទុក្ខតោ អបរិមុត្តតំ ទស្សេត្វា ឥទានិ តប្បដិបក្ខធម្មសមន្នាគតស្ស ទុក្ខក្ខយំ ទស្សេន្តោ **“តាទិសំ មិត្ត”**ន្តិ ឱសានគាថមាហ។ តស្សត្ថោ – **យស្ស** សម្មា បដិបន្នស្ស **មគ្គានុគោ** បដិបត្តិមគ្គំ អនុគតោ សម្មា បដិបន្នោ អប្បិច្ឆតាទិគុណសមន្នាគមេន សកលវដ្ដទុក្ខស្ស **ខយំ** បរិយោសានំ បាបុណេយ្យ។ តាទិសំ ពុទ្ធំ វា ពុទ្ធសាវកំ វា **បណ្ឌិតោ** សប្បញ្ញោ, អត្តនោ **មិត្តំ កុព្ពេថ** តេន មេត្តិកំ ករេយ្យ, **តញ្ច សេវេយ្យ** តមេវ បយិរុបាសេយ្យាតិ។

ឥតិ ឥមស្មឹ វគ្គេ ឆដ្ឋសត្តមសុត្តេសុ វិវដ្ដំ កថិតំ, ឥតរេសុ វដ្ដវិវដ្ដំ កថិតំ។

ទសមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចតុត្ថវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. បញ្ចមវគ្គោ

១. អគ្គប្បសាទសុត្តវណ្ណនា

៩០. បញ្ចមវគ្គស្ស បឋមេ **អគ្គប្បសាទា**តិ ឯត្ថ អយំ **អគ្គ**សទ្ទោ អាទិកោដិកោដ្ឋាសសេដ្ឋេសុ ទិស្សតិ។ តថា ហេស “អជ្ជតគ្គេ, សម្ម ទោវារិក, អាវរាមិ ទ្វារំ និគណ្ឋានំ និគណ្ឋីនំ (ម. និ. ២.៧០)។ អជ្ជតគ្គេ បាណុបេតំ សរណំ គត”ន្តិ (ទី. និ. ១.២៥០; បារា. ១៥) ច អាទីសុ អាទិម្ហិ ទិស្សតិ។ “តេនេវ អង្គុលគ្គេន តំ អង្គុលគ្គំ បរាមសេយ្យ (កថា. ៤៤១)។ ឧច្ឆគ្គំ វេឡគ្គ”ន្តិ ច អាទីសុ កោដិយំ។ “អម្ពិលគ្គំ វា មធុរគ្គំ វា តិត្តកគ្គំ វា (សំ. និ. ៥.៣៧៤)។ អនុជានាមិ, ភិក្ខវេ, វិហារគ្គេន វា បរិវេណគ្គេន វា ភាជេតុ”ន្តិ (ចូឡវ. ៣១៨) ច អាទីសុ កោដ្ឋាសេ។ “អយំ ឥមេសំ ចតុន្នំ បុគ្គលានំ អគ្គោ ច សេដ្ឋោ ច ឧត្តមោ ច បវរោ ច (អ. និ. ៤.៩៥)។ អគ្គោហមស្មិ លោកស្សា”តិ ច អាទីសុ (ទី. និ. ២.៣១; ម. និ. ៣.២០៧) សេដ្ឋេ។ ស្វាយមិធាបិ សេដ្ឋេយេវ ទដ្ឋព្ពោ។ តស្មា អគ្គេសុ សេដ្ឋេសុ បសាទា, អគ្គភូតា សេដ្ឋភូតា វា បសាទា អគ្គប្បសាទាតិ អត្ថោ។

បុរិមស្មិញ្ច អត្ថេ អគ្គសទ្ទេន ពុទ្ធាទិរតនត្តយំ វុច្ចតិ។ តេសុ ភគវា តាវ អសទិសដ្ឋេន, គុណវិសិដ្ឋដ្ឋេន, អសមសមដ្ឋេន ច អគ្គោ។ សោ ហិ មហាភិនីហារំ ទសន្នំ បារមីនំ បវិចយញ្ច អាទី កត្វា តេហិ ពោធិសម្ភារគុណេហិចេវ ពុទ្ធគុណេហិ ច សេសជនេហិ អសទិសោតិ អសទិសដ្ឋេន អគ្គោ។ យេ ចស្ស គុណា មហាករុណាទយោ, តេ សេសសត្តានំ គុណេហិ វិសិដ្ឋាតិ គុណវិសិដ្ឋដ្ឋេនបិ សព្ពសត្តុត្តមតាយ អគ្គោ។ យេ បន បុរិមកា សម្មាសម្ពុទ្ធា សព្ពសត្តេហិ អសមា, តេហិ សទ្ធិំ អយមេវ រូបកាយគុណេហិ ចេវ ធម្មកាយគុណេហិ ច សមោតិ អសមសមដ្ឋេនបិ អគ្គោ។ តថា ទុល្លភបាតុភាវតោ អច្ឆរិយមនុស្សភាវតោ ពហុជនហិតសុខាវហតោ អទុតិយអសហាយាទិភាវតោ ច ភគវា លោកេ អគ្គោតិ វុច្ចតិ។ យថាហ –

> “ឯកបុគ្គលស្ស , ភិក្ខវេ, បាតុភាវោ ទុល្លភោ លោកស្មិំ, កតមស្ស ឯកបុគ្គលស្ស? តថាគតស្ស អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។
>
> “ឯកបុគ្គលោ , ភិក្ខវេ, លោកេ ឧប្បជ្ជមានោ ឧប្បជ្ជតិ អច្ឆរិយមនុស្សោ។
>
> “ឯកបុគ្គលោ, ភិក្ខវេ, លោកេ ឧប្បជ្ជមានោ ឧប្បជ្ជតិ ពហុជន…បេ.… សម្មាសម្ពុទ្ធោ។
>
> “ឯកបុគ្គលោ, ភិក្ខវេ, លោកេ ឧប្បជ្ជមានោ ឧប្បជ្ជតិ, អទុតិយោ អសហាយោ អប្បដិមោ អប្បដិសមោ អប្បដិភាគោ អប្បដិបុគ្គលោ អសមោ អសមសមោ ទ្វិបទានំ អគ្គោ។ កតមោ ឯកបុគ្គលោ? តថាគតោ អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ”តិ (អ. និ. ១.១៧០-១៧២, ១៧៤)។

ធម្មសង្ឃាបិ អញ្ញធម្មសង្ឃេហិ អសទិសដ្ឋេន វិសិដ្ឋគុណតាយ ទុល្លភបាតុភាវាទិនា ច អគ្គា។ តថា ហិ តេសំ ស្វាក្ខាតតាទិសុប្បដិបន្នតាទិគុណវិសេសេហិ អញ្ញធម្មសង្ឃា សទិសា អប្បតរនិហីនា វា នត្ថិ, កុតោ សេដ្ឋា។ សយមេវ ច បន តេហិ វិសិដ្ឋគុណតាយ សេដ្ឋា។ តថា ទុល្លភុប្បាទអច្ឆរិយភាវពហុជនហិតសុខាវហា អទុតិយអសហាយាទិសភាវា ច តេ។ យទគ្គេន ហិ ភគវា ទុល្លភបាតុភាវោ, តទគ្គេន ធម្មសង្ឃាបីតិ។ អច្ឆរិយាទិភាវេបិ ឯសេវ នយោ។ ឯវំ អគ្គេសុ សេដ្ឋេសុ ឧត្តមេសុ បវរេសុ គុណវិសិដ្ឋេសុ បសាទាតិ **អគ្គប្បសាទា**។

ទុតិយស្មិំ បន អត្ថេ យថាវុត្តេសុ អគ្គេសុ ពុទ្ធាទីសុ ឧប្បត្តិយា អគ្គភូតា បសាទា អគ្គប្បសាទា។ យេ បន អរិយមគ្គេន អាគតា អវេច្ចប្បសាទា, តេ ឯកន្តេនេវ អគ្គភូតា បសាទាតិ អគ្គប្បសាទា។ យថាហ “ឥធ , ភិក្ខវេ, អរិយសាវកោ ពុទ្ធេ អវេច្ចប្បសាទេន សមន្នាគតោ ហោតី”តិអាទិ (សំ. និ. ៥.១០២៧)។ អគ្គវិបាកត្តាបិ ចេតេ អគ្គប្បសាទា។ វុត្តញ្ហិ “អគ្គេ ខោ បន បសន្នានំ អគ្គោ វិបាកោ”តិ។

យាវតាតិ យត្តកា។ **សត្តា**តិ បាណិនោ។ **អបទា**តិ អបាទកា។ **ទ្វិបទា**តិ ទ្វិបាទកា។ សេសបទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ វា-សទ្ទោ សមុច្ចយត្ថោ, ន វិកប្បត្ថោ។ យថា “អនុប្បន្នោ វា កាមាសវោ ឧប្បជ្ជតិ, ឧប្បន្នោ វា កាមាសវោ បវឌ្ឍតី”តិ (ម. និ. ១.១៧) ឯត្ថ អនុប្បន្នោ ច ឧប្បន្នោ ចាតិ អត្ថោ។ យថា ច “ភូតានំ វា សត្តានំ ឋិតិយា សម្ភវេសីនំ វា អនុគ្គហាយា”តិ (ម. និ. ១.៤០២; សំ. និ. ២.១២) ឯត្ថ ភូតានញ្ច សម្ភវេសីនញ្ចាតិ អត្ថោ។ យថា ច “អគ្គិតោ វា ឧទកតោ វា មិថុភេទតោ វា”តិ (ទី. និ. ២.១៥២; ឧទា. ៧៦; មហាវ. ២៨៦) ឯត្ថ អគ្គិតោ

ច ឧទកតោ ច មិថុភេទតោ ចាតិ អត្ថោ, ឯវំ “អបទា វា…បេ… អគ្គមក្ខាយតី”តិ ឯត្ថាបិ អបទា ច ទ្វិបទា ចាតិ សម្បិណ្ឌនវសេន អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ តេន វុត្តំ “វា-សទ្ទោ សមុច្ចយត្ថោ, ន វិកប្បត្ថោ”តិ។

រូបិនោតិ រូបវន្តោ។ ន រូបិនោតិ **អរូបិនោ។ សញ្ញិនោ**តិ សញ្ញាវន្តោ។ ន សញ្ញិនោតិ **អសញ្ញិនោ។ នេវសញ្ញិនាសញ្ញិនោ** នាម ភវគ្គបរិយាបន្នា។ ឯត្តាវតា ច កាមភវោ, រូបភវោ, អរូបភវោ, ឯកវោការភវោ, ចតុវោការភវោ, បញ្ចវោការភវោ, សញ្ញីភវោ, អសញ្ញីភវោ, នេវសញ្ញីនាសញ្ញីភវោតិ នវវិធេបិ ភវេ សត្តេ អនវសេសតោ បរិយាទិយិត្វា ទស្សេសិ ធម្មរាជា។ ឯត្ថ ហិ រូបិគ្គហណេន កាមភវោ រូបភវោ បញ្ចវោការភវោ ឯកវោការភវោ ច ទស្សិតោ, អរូបិគ្គហណេន អរូបភវោ ចតុវោការភវោ ច ទស្សិតោ។ សញ្ញីភវាទយោ បន សរូបេនេវ ទស្សិតា។ អបទាទិគ្គហណេន កាមភវបញ្ចវោការភវសញ្ញីភវានំ ឯកទេសោ ទស្សិតោតិ។

កស្មា បនេត្ថ យថា អនុត្តិយសុត្តេ “ទ្វិបទានំ អគ្គោ”តិ ទ្វិបទានំ គហណមេវ អកត្វា អបទាទិគ្គហណំ កតន្តិ? វុច្ចតេ – អនុត្តិយសុត្តេ តាវ សេដ្ឋតរវសេន ទ្វិបទគ្គហណមេវ កតំ។ ឥមស្មិញ្ហិ លោកេ សេដ្ឋោ នាម ឧប្បជ្ជមានោ អបទចតុប្បទពហុប្បទេសុ ន ឧប្បជ្ជតិ, ទ្វិបទេសុយេវ ឧប្បជ្ជតិ។ កតរេសុ ទ្វិបទេសុ? មនុស្សេសុ ចេវ ទេវេសុ ច។ មនុស្សេសុ ឧប្បជ្ជមានោ សកលលោកំ វសេ វត្តេតុំ សមត្ថោ ពុទ្ធោ ហុត្វា ឧប្បជ្ជតិ។ អង្គុត្តរដ្ឋកថាយំ បន “តិសហស្សិមហាសហស្សិលោកធាតុំ វសេ វត្តេតុំ សមត្ថោ”តិ (អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.១៧៤) វុត្តំ។ ទេវេសុ ឧប្បជ្ជមានោ ទសសហស្សិលោកធាតុំ វសេ វត្តនកោ មហាព្រហ្មា ហុត្វា ឧប្បជ្ជតិ, សោ តស្ស កប្បិយការកោ វា អារាមិកោ វា សម្បជ្ជតិ។ ឥតិ តតោបិ សេដ្ឋតរវសេនេតេស “ទ្វិបទានំ អគ្គោ”តិ តត្ថ វុត្តោ, ឥធ បន អនវសេសបរិយាទានវសេន ឯវំ វុត្តំ។ យាវត្តកា ហិ សត្តា អត្តភាវបរិយាបន្នា អបទា វា…បេ… នេវសញ្ញីនាសញ្ញិនោ វា, តថាគតោ តេសំ អគ្គមក្ខាយតីតិ។ និទ្ធារណេ ចេតំ សាមិវចនំ, មការោ បទសន្ធិករោ។ អគ្គោ អក្ខាយតីតិ បទវិភាគោ។

អគ្គោ វិបាកោ ហោតីតិ អគ្គេ សម្មាសម្ពុទ្ធេ បសន្នានំ យោ បសាទោ, សោ អគ្គោ សេដ្ឋោ ឧត្តមោ កោដិភូតោ វា, តស្មា តស្ស វិបាកោបិ អគ្គោ សេដ្ឋោ ឧត្តមោ កោដិភូតោ ឧឡារតមោ បណីតតមោ ហោតិ។ សោ បន បសាទោ ទុវិធោ លោកិយលោកុត្តរភេទតោ។ តេសុ លោកិយស្ស តាវ –

> “យេ កេចិ ពុទ្ធំ សរណំ គតាសេ, ន តេ គមិស្សន្តិ អបាយភូមឹ;
> បហាយ មានុសំ ទេហំ, ទេវកាយំ បរិបូរេស្សន្តិ។ (ទី. និ. ២.៣៣២; សំ. និ. ១.៣៧);
>
> “ពុទ្ធោតិ កិត្តយន្តស្ស, កាយេ ភវតិ យា បីតិ;
> វរមេវ ហិ សា បីតិ, កសិណេនបិ ជម្ពុទីបស្ស។
>
> “សតំ ហត្ថី សតំ អស្សា, សតំ អស្សតរី រថា;
> សតំ កញ្ញាសហស្សានិ, អាមុក្កមណិកុណ្ឌលា;
> ឯកស្ស បទវីតិហារស្ស, កលំ នាគ្ឃន្តិ សោឡសឹ”។ (សំ. និ. ១.២៤២; ចូឡវ. ៣០៥);
>
> “សាធុ ខោ, ទេវានមិន្ទ, ពុទ្ធំ សរណគមនំ ហោតិ, ពុទ្ធំ សរណគមនហេតុ ខោ, ទេវានមិន្ទ, ឯវមិធេកច្ចេ សត្តា កាយស្ស ភេទា បរំ មរណា សុគតឹ សគ្គំ លោកំ ឧបបជ្ជន្តិ។ តេ អញ្ញេ ទេវេ ទសហិ ឋានេហិ អធិគណ្ហន្តិ – ទិព្ពេន អាយុនា, ទិព្ពេន វណ្ណេន, ទិព្ពេន សុខេន, ទិព្ពេន យសេន, ទិព្ពេន អាធិបតេយ្យេន, ទិព្ពេហិ រូបេហិ, ទិព្ពេហិ សទ្ទេហិ, ទិព្ពេហិ គន្ធេហិ, ទិព្ពេហិ រសេហិ, ទិព្ពេហិ ផោដ្ឋព្ពេហី”តិ (សំ. និ. ៤.៣៤១) –

ឯវមាទីនំ សុត្តបទានំ វសេន បសាទស្ស ផលវិសេសយោគោ វេទិតព្ពោ។ តស្មា សោ អបាយទុក្ខវិនិវត្តនេន សទ្ធិំ សម្បត្តិភវេសុ សុខវិបាកទាយកោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ លោកុត្តរោ បន សាមញ្ញផលវិបាកទាយកោ វដ្ដទុក្ខវិនិវត្តកោ ច។ សព្ពោបិ ចាយំ បសាទោ បរម្បរាយ វដ្ដទុក្ខំ វិនិវត្តេតិយេវ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “យស្មិំ, ភិក្ខវេ, សមយេ អរិយសាវកោ អត្តនោ សទ្ធំ អនុស្សរតិ, នេវស្ស តស្មិំ សមយេ រាគបរិយុដ្ឋិតំ ចិត្តំ ហោតិ, ន ទោសបរិយុដ្ឋិតំ, ន មោហបរិយុដ្ឋិតំ ចិត្តំ ហោតិ, ឧជុគតមេវស្ស តស្មិំ សមយេ ចិត្តំ ហោតិ។ ឧជុគតចិត្តស្ស បាមោជ្ជំ ជាយតិ, បមុទិតស្ស បីតិ ជាយតិ…បេ… នាបរំ ឥត្ថត្តាយាតិ បជានាតី”តិ (អ. និ. ៦.១០; ២៦)។

ធម្មាតិ សភាវធម្មា។ **សង្ខតា**តិ សមេច្ច សម្ភុយ្យ បច្ចយេហិ កតាតិ សង្ខតា, សប្បច្ចយធម្មា។ ហេតូហិ បច្ចយេហិ ច ន កេហិចិ កតាតិ **អសង្ខតា**, អប្បច្ចយនិព្ពានំ។ សង្ខតានំ បដិយោគិភាវេន “អសង្ខតា”តិ បុថុវចនំ។ ***វិរាគោ តេសំ អគ្គមក្ខាយតី***តិ តេសំ សង្ខតាសង្ខតធម្មានំ យោ វិរាគសង្ខាតោ អសង្ខតធម្មោ, សោ សភាវេនេវ សណ្ហសុខុមភាវតោ សន្តតរបណីតតរភាវតោ គម្ភីរាទិភាវតោ មទនិម្មទនាទិភាវតោ ច អគ្គំ សេដ្ឋំ ឧត្តមំ បវរន្តិ វុច្ចតិ។ **យទិទ**ន្តិ និបាតោ, យោ អយន្តិ អត្ថោ។ **មទនិម្មទនោ**តិអាទីនិ សព្ពានិ និព្ពានវេវចនានិយេវ។ តថា ហិ តំ អាគម្ម មានមទបុរិសមទាទិកោ សព្ពោ មទោ និម្មទីយតិ បមទ្ទីយតិ, កាមបិបាសាទិកា សព្ពា បិបាសា វិនីយតិ, កាមាលយាទិកា សព្ពេបិ អាលយា សមុគ្ឃាតីយន្តិ, សព្ពេបិ កម្មវដ្ដកិលេសវដ្ដវិបាកវដ្ដា ឧបច្ឆិជ្ជន្តិ, អដ្ឋសតភេទា សព្ពាបិ តណ្ហា ខីយតិ, សព្ពេបិ កិលេសា វិរជ្ជន្តិ, សព្ពំ ទុក្ខំ និរុជ្ឈតិ, តស្មា មទនិម្មទនោ...បេ.... និរោធោតិ វុច្ចតិ។ យា បនេសា តណ្ហា ភវេន ភវំ, ផលេន កម្មំ វិនតិ សំសិព្ពតីតិ កត្វា វានន្តិ វុច្ចតិ។ តំ វានំ ឯត្ថ នត្ថិ, ឯតស្មិំ វា អធិគតេ អរិយបុគ្គលស្ស ន ហោតីតិ **និព្ពានំ**។

អគ្គោ វិបាកោ ហោតីតិ ឯត្ថាបិ –

“យេ កេចិ ធម្មំ សរណំ គតាសេ...បេ....។ (ទី. និ. ២.៣៣២; សំ. និ. ១.៣៧);

“ធម្មោតិ កិត្តយន្តស្ស, កាយេ ភវតិ យា បីតិ...បេ....។

“សាធុ ខោ, ទេវានមិន្ទ, ធម្មំ សរណគមនំ ហោតិ។ ធម្មំ សរណគមនហេតុ ខោ, ទេវានមិន្ទ, ឯវមិធេកច្ចេ...បេ.... ទិព្ពេហិ ផោដ្ឋព្ពេហី”តិ (សំ. និ. ៤.៣៤១) –

ឯវមាទីនំ សុត្តបទានំ វសេន ធម្មេ បសាទស្ស ផលវិសេសយោគោ វេទិតព្ពោ។ ឯវមេត្ថ អសង្ខតធម្មវសេនេវ អត្ថភាវោ អាគតោ, សព្ពសង្ខតនិស្សរណទស្សនត្ថំ អរិយមគ្គវសេនបិ អយមត្ថោ លព្ភតេវ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“យាវតា , ភិក្ខវេ, ធម្មា សង្ខតា, អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ តេសំ អគ្គមក្ខាយតី”តិ (អ. និ. ៤.៣៤)។

“មគ្គានដ្ឋង្គិកោ សេដ្ឋោ”តិ ច។ (ធ. ប. ២៧៣)។

សង្ឃា វា គណា វាតិ ជនសមូហសង្ខាតា យាវតា លោកេ សង្ឃា វា គណា វា។ ***តថាគតសាវកសង្ឃោ***តិ អដ្ឋអរិយបុគ្គលសមូហសង្ខាតោ ទិដ្ឋិសីលសាមញ្ញេន សំហតោ តថាគតស្ស សាវកសង្ឃោ។ ***តេសំ អគ្គមក្ខាយតី***តិ អត្តនោ សីលសមាធិបញ្ញាវិមុត្តិអាទិគុណវិសេសេន តេសំ សង្ឃានំ អគ្គោ សេដ្ឋោ ឧត្តមោ បវរោតិ វុច្ចតិ។ **យទិទ**ន្តិ យានិ ឥមានិ។ **ចត្តារិ បុរិសយុគានី**តិ យុគឡវសេន បឋមមគ្គដ្ឋោ បឋមផលដ្ឋោតិ ឥទមេកំ យុគឡំ, យាវ ចតុត្ថមគ្គដ្ឋោ ចតុត្ថផលដ្ឋោតិ ឥទមេកំ យុគឡន្តិ ឯវំ ចត្តារិ បុរិសយុគានិ។ **អដ្ឋ បុរិសបុគ្គលា**តិ បុរិសបុគ្គលវសេន ឯកោ បឋមមគ្គដ្ឋោ ឯកោ បឋមផលដ្ឋោតិ ឥមិនា នយេន អដ្ឋ បុរិសបុគ្គលា។ ឯត្ថ ច បុរិសោតិ វា បុគ្គលោតិ វា ឯកត្ថានិ ឯតានិ បទានិ, វេនេយ្យវសេន បនេវំ វុត្តំ។ ***ឯស ភគវតោ សាវកសង្ឃោ***តិ យានិមានិ យុគវសេន ចត្តារិ បុរិសយុគានិ, បាដេក្កតោ អដ្ឋ បុរិសបុគ្គលា, ឯស ភគវតោ សាវកសង្ឃោ។

អាហុនេយ្យោតិអាទីសុ អានេត្វា ហុនិតព្ពន្តិ អាហុនំ, ទូរតោបិ អាគន្ត្វា សីលវន្តេសុ ទាតព្ពន្តិ អត្ថោ។ ចតុន្នំ បច្ចយានមេតំ អធិវចនំ។ មហប្ផលភាវករណតោ តំ អាហុនំ បដិគ្គហេតុំ យុត្តោតិ អាហុនេយ្យោ។ អថ វា ទូរតោបិ អាគន្ត្វា សព្ពំ សាបតេយ្យម្បិ ឯត្ថ ហុនិតព្ពំ, សក្កាទីនម្បិ អាហវនំ អរហតីតិ វា អាហវនីយោ។ យោ ចាយំ ព្រាហ្មណានំ អាហវនីយោ នាម អគ្គិ, យត្ថ ហុតំ មហប្ផលន្តិ តេសំ លទ្ធិ, សោ ចេ ហុតស្ស មហប្ផលតាយ អាហវនីយោ, សង្ឃោវ អាហវនីយោ។ សង្ឃេ ហុតញ្ហិ មហប្ផលំ ហោតិ។ យថាហ –

“យោ ច វស្សសតំ ជន្តុ, អគ្គិំ បរិចរេ វនេ;
ឯកញ្ច ភាវិតត្តានំ, មុហុត្តមបិ បូជយេ;
សា ឯវ បូជនា សេយ្យោ, យញ្ចេ វស្សសតំ ហុត”ន្តិ។ (ធ. ប. ១០៧);

តយិទំ និកាយន្តរេ “អាហវនីយោ”តិ បទំ ឥធ “អាហុនេយ្យោ”តិ ឥមិនា បទេន អត្ថតោ ឯកំ, ព្យញ្ជនតោ បន កិញ្ចិមត្តមេវ នានំ, តស្មា ឯវមត្ថវណ្ណនា កតា។

បាហុនេយ្យោតិ ឯត្ថ បន បាហុនំ វុច្ចតិ ទិសាវិទិសតោ អាគតានំ បិយមនាបានំ ញាតិមិត្តានំ អត្ថាយ សក្ការេន បដិយត្តំ អាគន្តុកទានំ, តម្បិ ឋបេត្វា តេ តថារូបេ បាហុនកេ សង្ឃស្សេវ ទាតុំ យុត្តំ។ តថា ហេស ឯកពុទ្ធន្តរេបិ ទិស្សតិ អព្ពោកិណ្ណញ្ច។ អយំ បនេត្ថ បទត្ថោ – "បិយមនាបត្តករេហិ ធម្មេហិ សមន្នាគតោ"តិ ឯវំ បាហុនមស្ស ទាតុំ យុត្តំ, បាហុនញ្ច បដិគ្គហេតុំ យុត្តោតិ បាហុនេយ្យោ។ យេសំ បន បាហវនីយោតិ បាឡិ, តេសំ យស្មា សង្ឃោ បុព្ពការំ អរហតិ, តស្មា សង្ឃោ សព្ពបឋមំ អានេត្វា ឯត្ថ ហុនិតព្ពន្តិ បាហវនីយោ, សព្ពប្បការេន វា អាហវនំ អរហតីតិ បាហវនីយោ។ ស្វាយមិធ តេនេវ អត្ថេន បាហុនេយ្យោតិ វុច្ចតិ។

"ទក្ខិណា"តិ បរលោកំ សទ្ទហិត្វា ទាតព្ពទានំ, តំ ទក្ខិណំ អរហតិ ទក្ខិណាយ វា ហិតោ មហប្ផលភាវករណេន វិសោធនតោតិ **ទក្ខិណេយ្យោ**។ ឧភោ ហត្ថេ សិរសិ បតិដ្ឋបេត្វា សព្ពលោកេន ករិយមានំ អញ្ជលិកម្មំ អរហតីតិ **អញ្ជលិករណីយោ**។ **អនុត្តរំ បុញ្ញក្ខេត្តំ លោកស្សា**តិ សព្ពលោកស្ស អសទិសំ បុញ្ញវិរូហនដ្ឋានំ។ យថា ហិ រញ្ញោ សាលីនំ វា យវានំ វា វិរូហនដ្ឋានំ "រញ្ញោ សាលិក្ខេត្តំ យវក្ខេត្ត"ន្តិ វុច្ចតិ, ឯវំ សង្ឃោ សទេវកស្ស លោកស្ស បុញ្ញវិរូហនដ្ឋានំ។ សង្ឃំ និស្សាយ ហិ លោកស្ស នានប្បការហិតសុខនិព្ពត្តកានិ បុញ្ញានិ វិរូហន្តិ, តស្មា សង្ឃោ អនុត្តរំ បុញ្ញក្ខេត្តំ លោកស្ស។ តថាបិ –

"យេ កេចិ សង្ឃំ សរណំ គតាសេ...បេ...។ (ទី. និ. ២.៣៣២; សំ. និ. ១.៣៧);

"សង្ឃោតិ កិត្តយន្តស្ស, កាយេ ភវតិ យា បីតិ...បេ..."។

"សាធុ ខោ, ទេវានមិន្ទ, សង្ឃំ សរណគមនំ ហោតិ, សង្ឃំ សរណគមនហេតុ ខោ ទេវានមិន្ទ...បេ... ទិព្ពេហិ ផោដ្ឋព្ពេហី"តិ (សំ. និ. ៤.៣៤១) –

អាទីនំ សុត្តបទានំ វសេន សង្ឃេ បសាទស្ស ផលវិសេសយោគោ, តេនស្ស អគ្គតា អគ្គវិបាកតា ច វេទិតព្ពា។ តថា អនុត្តរិយបដិលាភោ សត្តមភវាទិតោ បដ្ឋាយ វដ្ដទុក្ខសមុច្ឆេទោ អនុត្តរសុខាធិគមោតិ ឯវមាទិ ឧឡារផលនិប្ផាទនវសេន អគ្គវិបាកតា វេទិតព្ពា។

គាថាសុ **អគ្គតោ**តិ អគ្គេ រតនត្តយេ, អគ្គភាវតោ វា បសន្នានំ។ **អគ្គំ ធម្ម**ន្តិ អគ្គសភាវំ ពុទ្ធសុពុទ្ធតំ ធម្មសុធម្មតំ សង្ឃសុប្បដិបត្តិំ រតនត្តយស្ស អនញ្ញសាធារណំ ឧត្តមសភាវំ , ទសពលាទិ ស្វាក្ខាតតាទិសុប្បដិបន្នតាទិគុណសភាវំ វា **វិជានតំ** វិជានន្តានំ។ ឯវំ សាធារណតោ អគ្គប្បសាទវត្ថុំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អសាធារណតោ តំ វិភាគេន ទស្សេតុំ **"អគ្គេ ពុទ្ធេ"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **បសន្នាន**ន្តិ អវេច្ចប្បសាទេន ឥតរប្បសាទេន ច បសន្នានំ អធិមុត្តានំ។ **វិរាគូបសមេ**តិ វិរាគេ ឧបសមេ ច, សព្ពស្ស រាគស្ស សព្ពេសំ កិលេសានំ អច្ចន្តវិរាគហេតុភូតេ អច្ចន្តឧបសមហេតុភូតេ ចាតិ អត្ថោ។ **សុខេ**តិ វដ្ដទុក្ខក្ខយភាវេន សង្ខារូបសមសុខភាវេន ច សុខេ។

អគ្គស្មិំ ទានំ ទទតន្តិ អគ្គេ រតនត្តយេ ទានំ ទេន្តានំ ទេយ្យធម្មំ បរិច្ចជន្តានំ។ តត្ថ ធរមានំ ភគវន្តំ ចតូហិ បច្ចយេហិ ឧបដ្ឋហន្តា បូជេន្តា សក្ករោន្តា បរិនិព្ពុតញ្ច ភគវន្តំ ឧទ្ទិស្ស ធាតុចេតិយាទិកេ ឧបដ្ឋហន្តា បូជេន្តា សក្ករោន្តា ពុទ្ធេ ទានំ ទទន្តិ នាម។ "ធម្មំ បូជេស្សាមា"តិ ធម្មធរេ បុគ្គលេ ចតូហិ បច្ចយេហិ ឧបដ្ឋហន្តា បូជេន្តា សក្ករោន្តា ធម្មញ្ច ចិរដ្ឋិតិកំ ករោន្តា ធម្មេ ទានំ ទទន្តិ នាម។ តថា អរិយសង្ឃំ ចតូហិ បច្ចយេហិ ឧបដ្ឋហន្តា បូជេន្តា សក្ករោន្តា តំ ឧទ្ទិស្ស ឥតរស្មិម្បិ តថា បដិបជ្ជន្តា សង្ឃេ ទានំ ទទន្តិ នាម។ **អគ្គំ បុញ្ញំ បវឌ្ឍតី**តិ ឯវំ រតនត្តយេ បសន្នេន ចេតសា ឧឡារំ បរិច្ចាគំ ឧឡារញ្ច បូជាសក្ការំ បវត្តេន្តានំ ទិវសេ ទិវសេ អគ្គំ ឧឡារំ កុសលំ ឧបចីយតិ។ ឥទានិ តស្ស បុញ្ញស្ស អគ្គវិបាកតាយ អគ្គភាវំ ទស្សេតុំ **"អគ្គំ អាយូ"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អគ្គំ អាយូ**តិ ទិព្ពំ វា មានុសំ វា អគ្គំ ឧឡារតមំ អាយុ។ **បវឌ្ឍតី**តិ ឧបរូបរិ ព្រូហតិ។ **វណ្ណោ**តិ រូបសម្បទា។ **យសោ**តិ បរិវារសម្បទា។ **កិត្តី**តិ ថុតិឃោសោ។ **សុខ**ន្តិ កាយិកំ ចេតសិកញ្ច សុខំ។ **ពល**ន្តិ កាយពលំ ញាណពលញ្ច។

អគ្គស្ស ទាតាតិ អគ្គស្ស រតនត្តយស្ស ទាតា, អថ វា អគ្គស្ស ទេយ្យធម្មស្ស ទានំ ឧឡារំ កត្វា តត្ថ បុញ្ញំ បវត្តេតា។ **អគ្គធម្មសមាហិតោ**តិ អគ្គេន បសាទធម្មេន ទានាទិធម្មេន ច សមាហិតោ សមន្នាគតោ អចលប្បសាទយុត្តោ, តស្ស វា វិបាកភូតេហិ ពហុជនស្ស បិយមនាបតាទិធម្មេហិ យុត្តោ។ **អគ្គប្បត្តោ បមោទតី**តិ យត្ថ យត្ថ សត្តនិកាយេ ឧប្បន្នោ, តត្ថ តត្ថ អគ្គភាវំ សេដ្ឋភាវំ អធិគតោ, អគ្គភាវំ វា លោកុត្តរមគ្គផលំ អធិគតោ បមោទតិ អភិរមតិ បរិតុស្សតីតិ។

បឋមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ជីវិកសុត្តវណ្ណនា

៨១. ទុតិយំ អដ្ឋុប្បត្តិវសេន ទេសិតំ។ ឯកស្មិញ្ហិ សមយេ ភគវតិ កបិលវត្ថុស្មឹ និគ្រោធារាមេ វិហរន្តេ ភិក្ខូ អាគន្តុកភិក្ខូនំ សេនាសនានិ បញ្ញាបេន្តា បត្តចីវរានិ បដិសាមេន្តា សាមណេរា ច លាភភាជនីយដ្ឋានេ សម្បត្តសម្បត្តានំ លាភំ គណ្ហន្តា ឧច្ចាសទ្ទា មហាសទ្ទា អហេសុំ។ តំ សុត្វា ភគវា ភិក្ខូ បណាមេសិ។ តេ កិរ សព្ពេវ នវា អធុនាគតា ឥមំ ធម្មវិនយំ។ តំ ញត្វា មហាព្រហ្មា អាគន្ត្វា “អភិនន្ទតុ, ភន្តេ, ភគវា ភិក្ខុសង្ឃ”ន្តិ (ម. និ. ២.១៥៨) តេសំ បណាមិតភិក្ខូនំ អនុគ្គហនំ យាចិ។ ភគវា តស្ស ឱកាសំ អកាសិ។ អថ មហាព្រហ្មា “កតាវកាសោ ខោម្ហិ ភគវតា”តិ ភគវន្តំ អភិវាទេត្វា បទក្ខិណំ កត្វា បក្កាមិ។ អថ ភគវា “ភិក្ខុសង្ឃោ អាគច្ឆតូ”តិ អានន្ទត្ថេរស្ស អាការំ ទស្សេសិ។ អថ តេ ភិក្ខូ អានន្ទត្ថេរេន បក្កោសិតា ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា សារជ្ជមានរូបា ឯកមន្តំ និសីទឹសុ។ ភគវា តេសំ សប្បាយទេសនំ វីមំសន្តោ “ឥមេ អាមិសហេតុ បណាមិតា, បិណ្ឌិយាលោបធម្មទេសនា នេសំ សប្បាយា”តិ ចិន្តេត្វា **“អន្តមិទំ, ភិក្ខវេ”**តិ ឥមំ ទេសនំ ទេសេសិ។

តត្រាយំ **អន្ត**សទ្ទោ “សន្តិ, ភិក្ខវេ, ឯកេ សមណព្រាហ្មណា បុព្ពន្តកប្បិកា បុព្ពន្តានុទិដ្ឋិនោ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.២៩) កោដ្ឋាសេ អាគតោ។ “អន្តមកាសិ ទុក្ខស្ស, អន្តវា អយំ លោកោ បរិវដុមោ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.៥៥) បរិច្ឆេទេ។ “ហរិតន្តំ វា បថន្តំ វា សេលន្តំ វា”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៣០៤) មរិយាទាយំ។ “អន្តំ អន្តគុណ”ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.៣៧៧; ខុ. បា. ៣.ទ្វត្តឹសាការ) សរីរាវយវេ “ចរន្តិ លោកេ បរិវារឆន្នា, អន្តោ អសុទ្ធា ពហិ សោភមានា”តិអាទីសុ (សំ. និ. ១.១២២; មហានិ. ១៩១) ចិត្តេ។ “អប្បេកច្ចានិ ឧប្បលានិ វា បទុមានិ វា បុណ្ឌរីកានិ វា ឧទកេ ជាតានិ ឧទកេ សំវឌ្ឍានិ ឧទកានុគ្គតានិ អន្តោ និមុគ្គបោសីនី”តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.៦៩; សំ. និ. ១.១៧២; មហាវ. ៩) អព្ភន្តរេ។

> “មិគានំ កោដ្ឋុកោ អន្តោ, បក្ខីនំ បន វាយសោ;
> ឯរណ្ឌោ អន្តោ រុក្ខានំ, តយោ អន្តា សមាគតា”តិ។ (ជា. ១.៣.១៣៥) –

អាទីសុ លាមកេ។ ឥធាបិ លាមកេ ឯវ ទដ្ឋព្ពោ។ តស្មា **អន្តមិទំ ភិក្ខវេ ជីវិកាន**ន្តិ ភិក្ខវេ ឥទំ ជីវិកានំ អន្តំ បច្ឆិមំ លាមកំ, សព្ពនិហីនំ ជីវិតន្តិ អត្ថោ។ **យទិទំ បិណ្ឌោល្យ**ន្តិ យំ ឥទំ បិណ្ឌបរិយេសនេន ភិក្ខាចរិយាយ ជីវិកំ កប្បេន្តស្ស ជីវិតំ។ អយំ បនេត្ថ បទត្ថោ – បិណ្ឌាយ ឧលតីតិ បិណ្ឌោលោ, តស្ស កម្មំ បិណ្ឌោល្យំ, បិណ្ឌបរិយេសនេន ជីវិកាតិ អត្ថោ។

អភិសាបោតិ អក្កោសោ។ កុបិតា ហិ មនុស្សា អត្តនោ បច្ចត្ថិកំ “បិលោតិកខណ្ឌំ និវាសេត្វា កបាលហត្ថោ បិណ្ឌំ បរិយេសមានោ ចរេយ្យាសី”តិ អក្កោសន្តិ។ អថ វា “កឹ តុយ្ហំ អកាតព្ពំ អត្ថិ, យោ ត្វំ ឯវំ ពលវីរិយូបបន្នោបិ ហិរោត្តប្បំ បហាយ កបណោ បិណ្ឌោលោ វិចរសិ បត្តបាណី”តិ ឯវម្បិ អក្កោសន្តិយេវ។ **តញ្ច ខោ ឯត**ន្តិ តំ ឯតំ អភិសបម្បិ សមានំ បិណ្ឌោល្យំ។ **កុលបុត្តា ឧបេន្តិ អត្ថវសិកា**តិ មម សាសនេ ជាតិកុលបុត្តា ច អាចារកុលបុត្តា ច អត្ថវសិកា ការណវសិកា ហុត្វា ការណវសំ បដិច្ច ឧបេន្តិ ឧបគច្ឆន្តិ។

រាជាភិនីតាតិអាទីសុ យេ រញ្ញោ សន្តកំ ខាទិត្វា រញ្ញា ពន្ធនាគារេ ពន្ធាបិតា បលាយិត្វា បព្ពជន្តិ, តេ រញ្ញា ពន្ធនំ អភិនីតត្តា **រាជាភិនីតា** នាម។ យេ បន ចោរេហិ អដវិយំ គហេត្វា ឯកច្ចេសុ មារិយមានេសុ ឯកច្ចេ “មយំ សាមិ តុម្ហេហិ វិស្សដ្ឋា គេហំ អនជ្ឈាវសិត្វា បព្ពជិស្សាម, តត្ថ តត្ថ យំ យំ ពុទ្ធបូជាទិបុញ្ញំ ករិស្សាម, តតោ តតោ តុម្ហាកំ បត្តឹ ទស្សាមា”តិ តេហិ វិស្សដ្ឋា បព្ពជន្តិ, តេ **ចោរាភិនីតា** នាម ចោរេហិ មារេតព្ពតំ អភិនីតត្តា។ យេ បន ឥណំ គហេត្វា បដិទាតុំ អសក្កោន្តា បលាយិត្វា បព្ពជន្តិ, តេ **ឥណដ្ដា** នាម។ តញ្ច ខោ ឯតំ បិណ្ឌោល្យំ កុលបុត្តា មម សាសនេ នេវ រាជាភិនីតា...បេ.... ន អាជីវិកាបកតា ឧបេន្តិ, អបិច ខោ “ឱតិណ្ណម្ហា ជាតិយា...បេ.... បញ្ញាយេថា”តិ ឧបេន្តីតិ បទសម្ពន្ធោ។

តត្ថ **ឱតិណ្ណម្ហា**តិ ឱតិណ្ណា អម្ហា។ **ជាតិយា**តិអាទីសុ តម្ហិ តម្ហិ សត្តនិកាយេ ខន្ធានំ បឋមាភិនិព្ពត្តិ **ជាតិ,** បរិបាកោ **ជរា,** ភេទោ **មរណំ**។ ញាតិរោគភោគសីលទិដ្ឋិព្យសនេហិ ផុដ្ឋស្ស សន្តាបោ អន្តោ និជ្ឈានំ **សោកោ,** តេហិ ផុដ្ឋស្ស វចីវិប្បលាបោ **បរិទេវោ**។ អនិដ្ឋផោដ្ឋព្ពបដិហតកាយស្ស កាយបីឡនំ **ទុក្ខំ,** អាឃាតវត្ថូសុ ឧបហតចិត្តស្ស ចេតោបីឡនំ **ទោមនស្សំ**។ ញាតិព្យសនាទីហិ ឯវ ផុដ្ឋស្ស បរិទេវេនបិ អធិវាសេតុំ អសមត្ថស្ស ចិត្តសន្តាបសមុដ្ឋិតោ ភុសោ អាយាសោ **ឧបាយាសោ**។ ឯតេហិ ជាតិអាទីហិ ឱតិណ្ណា **ទុក្ខោតិណ្ណា,** តេហិ ជាតិអាទិទុក្ខេហិ អន្តោ អនុបវិដ្ឋា។ **ទុក្ខបរេតា**តិ តេហិ ទុក្ខទុក្ខវត្ថូហិ អភិភូតា។ ជាតិអាទយោ ហិ ទុក្ខស្ស

វត្តភាវតោ ទុក្ខា, ទុក្ខភាវតោ ច សោកបរិទេវទុក្ខទោមនស្សុបាយាសា ទុក្ខាតិ។ **អប្បេវ នាម...បេ.... បញ្ញាយេថា**តិ ឥមស្ស សកលស្ស វដ្ដទុក្ខរាសិស្ស បរិច្ឆេទករណំ ឱសានកិរិយា អបិ នាម បញ្ញាយេយ្យ។

សោ ច ហោតិ អភិជ្ឈាលូតិ ឥទំ យោ កុលបុត្តោ "ទុក្ខស្សន្តំ ករិស្សាមី"តិ បុព្ពេ ចិត្តំ ឧប្បាទេត្វា បព្ពជិតោ អបរភាគេ តំ បព្ពជ្ជំ តថារូបំ កាតុំ ន សក្កោតិ, តំ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ តត្ថ **អភិជ្ឈាលូ**តិ បរភណ្ឌានំ អភិជ្ឈាយិតា។ **តិព្ពសារាគោ**តិ ពលវរាគោ។ **ព្យាបន្នចិត្តោ**តិ ព្យាបាទេន បូតិភូតត្តា វិបន្នចិត្តោ។ **បទុដ្ឋមនសង្កប្បោ**តិ តិខិណសិង្គោ វិយ ចណ្ឌគោណោ បរេសំ ឧបឃាតវសេន ទុដ្ឋចិត្តោ។ **មុដ្ឋស្សតី**តិ ភត្តនិក្ខិត្តកាកោ វិយ, មំសនិក្ខិត្តសុនខោ វិយ ច នដ្ឋស្សតិ, ឥធ កតំ ឯត្ថ ន សរតិ។ **អសម្បជានោ**តិ និប្បញ្ញោ ខន្ធាទិបរិច្ឆេទរហិតោ។ **អសមាហិតោ**តិ ចណ្ឌសោតេ ពទ្ធនាវា វិយ អសណ្ឋិតោ។ **វិព្ភន្តចិត្តោ**តិ បន្ថារុឡ្ហមិគោ វិយ ភន្តមនោ។ **បាកតិន្ទ្រិយោ**តិ យថា គិហី សំវរាភាវេន បរិគ្គហបរិជនេ ឱលោកេន្តិ អសំវុតិន្ទ្រិយា, ឯវំ អសំវុតិន្ទ្រិយោ ហោតិ។

ឆវាលាតន្តិ ឆវានំ ទឌ្ឍដ្ឋានេ អលាតំ។ **ឧភតោបទិត្តំ មជ្ឈេ គូថគត**ន្តិ បមាណេន អដ្ឋង្គុលមត្តំ ឧភតោ ទ្វីសុ កោដីសុ អាទិត្តំ មជ្ឈេ គូថមក្ខិតំ។ **នេវ គាមេ**តិ សចេ ហិ តំ យុគនង្គលគោបានសិបក្ខបាសកាទីនំ អត្ថាយ ឧបនេតុំ សក្កា អស្ស គាមេ កដ្ឋត្ថំ ផរេយ្យ។ សចេ ខេត្តកុដិយា កដ្ឋត្ថរមញ្ចកាទីនំ អត្ថាយ ឧបនេតុំ សក្កា អស្ស, អរញ្ញេ កដ្ឋត្ថំ ផរេយ្យ។ យស្មា បន ឧភយត្ថាបិ ន សក្កា, តស្មា ឯវំ វុត្តំ។ **តថូបមាហ**ន្តិ តថូបមំ ឆវាលាតសទិសំ អហំ ឥមំ យថាវុត្តបុគ្គលំ វទាមិ។ **គិហិភោគា ច បរិហីនោ**តិ យោ អគារេ វសន្តេហិ គិហីហិ ទាយជ្ជេ ភាជិយមានេ អញ្ញថា ច ភោគោ លទ្ធព្ពោ អស្ស, តតោ ច បរិហីនោ។ **សាមញ្ញត្ថញ្ចា**តិ អាចរិយុបជ្ឈាយានំ ឱវាទេ ឋត្វា បរិយត្តិបដិវេធវសេន បត្តព្ពំ សាមញ្ញត្ថញ្ច ន បរិបូរេតិ។ ឥមំ បន ឧបមំ សត្ថា ន ទុស្សីលស្ស វសេន អាហរិ , បរិសុទ្ធសីលស្ស បន អលសស្ស អភិជ្ឈាទីហិ ទោសេហិ ទូសិតចិត្តស្ស បុគ្គលស្ស វសេន អាហរីតិ វេទិតព្ពំ។

គាថាសុ **គិហិភោគា**តិ កាមសុខសម្ភោគតោ។ **បរិហីនោ**តិ ជីនោ។ **សាមញ្ញត្ថ**ន្តិ បដិវេធពាហុសច្ចញ្ចេវ បរិយត្តិពាហុសច្ចញ្ច។ តាទិសោ ហិ អសុតំ សោតុំ សុតំ បរិយោទាបេតុំ ន សក្កោតិ អលសភាវតោ។ ទុដ្ឋុ ភគោតិ **ទុព្ភគោ**, អលក្ខិកោ កាឡកណ្ណិបុរិសោ។ **បរិធំសមានោ**តិ វិនស្សមានោ។ **បកិរេតី**តិ វិកិរេតិ វិទ្ធំសេតិ។ សព្ពមេតំ ភាវិនោ សាមញ្ញត្ថស្ស អនុប្បាទនមេវ សន្ធាយ វុត្តំ។ **ឆវាលាតំវ នស្សតី**តិ សោ តាទិសោ បុគ្គលោ យថាវុត្តំ ឆវាលាតំ វិយ កស្សចិ អនុបយុជ្ជមានោ ឯវ នស្សតិ ឧភតោ បរិភដ្ឋភាវតោ។ ឯវំ "កាយវាចាហិ អកតវីតិក្កមោបិ ចិត្តំ អវិសោធេន្តោ នស្សតិ, បគេវ កតវីតិក្កមោ ទុស្សីលោ"តិ តស្ស អបាយទុក្ខភាគិភាវទស្សនេន ទុស្សីលេ អាទីនវំ ទស្សេត្វា តតោ សត្តេ វិវេចេតុកាមោ "**កាសាវកណ្ឋា**"តិអាទិនា គាថាទ្វយមាហ។ តស្សត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តោ ឯវ។

ទុតិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. សង្ឃាដិកណ្ណសុត្តវណ្ណនា

៩២. តតិយេ **សង្ឃាដិកណ្ណេ**តិ ចីវរកោដិយំ។ **គហេត្វា**តិ បរាមសិត្វា។ **អនុពន្ធោ អស្សា**តិ អនុគតោ ភវេយ្យ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – "ភិក្ខវេ, ឥធេកច្ចោ ភិក្ខុ អត្តនោ ហត្ថេន មយា បារុតស្ស សុគតមហាចីវរស្ស កណ្ណេ បរាមសន្តោ វិយ មំ អនុគច្ឆេយ្យ, ឯវំ មយ្ហំ អាសន្នតរេ ហុត្វា វិហរេយ្យា"តិ។ **បាទេ បាទំ និក្ខិបន្តោ**តិ គច្ឆន្តស្ស មម បាទេ បាទំ និក្ខិត្តដ្ឋានេ បាទុទ្ធារណានន្តរំ អត្តនោ បាទំ និក្ខិបន្តោ។ ឧភយេនាបិ "ឋានគមនាទីសុ អវិជហន្តោ សព្ពកាលំ មយ្ហំ សមីបេ ឯវ វិហរេយ្យ ចេបី"តិ ទស្សេតិ។ **សោ អារកាវ មយ្ហំ, អហញ្ច តស្សា**តិ សោ ភិក្ខុ មយា វុត្តំ បដិបទំ អបូរេន្តោ មម ទូរេយេវ, អហញ្ច តស្ស ទូរេយេវ។ ឯតេន មំសចក្ខុនា តថាគតទស្សនំ រូបកាយសមោធានញ្ច អការណំ, ញាណចក្ខុនាវ ទស្សនំ ធម្មកាយសមោធានមេវ ច បមាណន្តិ ទស្សេតិ។ តេនេវាហ "ធម្មញ្ហិ សោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ន បស្សតិ, ធម្មំ អបស្សន្តោ ន មំ បស្សតី"តិ។ តត្ថ ធម្មោ នាម នវវិធោ លោកុត្តរធម្មោ។ សោ ច អភិជ្ឈាទីហិ ទូសិតចិត្តេន ន សក្កា បស្សិតុំ, តស្មា ធម្មស្ស អទស្សនតោ ធម្មកាយញ្ច ន បស្សតីតិ។ តថា ហិ វុត្តំ –

> "កឹ តេ, វក្កលិ, ឥមិនា បូតិកាយេន ទិដ្ឋេន? យោ ខោ, វក្កលិ, ធម្មំ បស្សតិ សោ មំ បស្សតិ; យោ មំ បស្សតិ, សោ ធម្មំ បស្សតី"តិ (សំ. និ. ៣.៨៧)។

> "ធម្មភូតោ ព្រហ្មភូតោ"តិ (ម. និ. ១.២០៣; បដិ. ម. ៣.៥) ច។

“ធម្មកាយោ ឥតិបិ, ព្រហ្មកាយោ ឥតិបី”តិ (ទី. និ. ៣.១១៨) ច អាទិ។

យោជនសតេតិ យោជនសតេ បទេសេ, យោជនសតមត្ថកេតិ អត្ថោ។ សេសំ វុត្តវិបរិយាយេន វេទិតព្វំ។ អរិយមគ្គាធិគមវសេន ចស្ស អនភិជ្ឈាលុអាទិភាវោ ទដ្ឋព្វោ។

គាថាសុ **មហិច្ឆោ**តិ កាមេសុ តិព្វសារាគតាយ មហាឥច្ឆោ។ **វិឃាតវា**តិ បទុដ្ឋមនសង្កប្បតាយ សត្តេសុ អាឃាតវសេន មហិច្ឆតាយ ឥច្ឆិតាលាភេន ច វិឃាតវា។ **ឯជានុគោ**តិ ឯជាសង្ខាតាយ តណ្ហាយ ទាសោ វិយ ហុត្វា តំ អនុគច្ឆន្តោ។ រាគាទិកិលេសបរិឡាហាភិភវេន **អនិព្ពុតោ**។ រូបាទិវិសយានំ អភិកង្ខនេន **គិទ្ធោ**។ **បស្ស យាវញ្ច អារកា**តិ អនេជស្ស និព្ពុតស្ស វីតគេធស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស ឱកាសវសេន សមីបេបិ សមានោ មហិច្ឆោ វិឃាតវា ឯជានុគោ អនិព្ពុតោ គិទ្ធោ ពាលបុថុជ្ជនោ ធម្មសភាវតោ យត្តកំ ទូរេ, តស្ស សោ ទូរភាវោ បស្ស, វត្តុម្បិ ន សុករន្តិ អត្ថោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“នភញ្ច ទូរេ បថវី ច ទូរេ,
បារំ សមុទ្ទស្ស តទាហុ ទូរេ;
តតោ ហវេ ទូរតរំ វទន្តិ,
សតញ្ច ធម្មោ អសតញ្ច រាជា”តិ។ (អ. និ. ៤.៤៧; ជា. ២.២១.៤១៤);

ធម្មមភិញ្ញាយាតិ ចតុសច្ចធម្មំ អភិញ្ញាយ អញ្ញាយ ញាតតីរណបរិញ្ញាហិ យថាវហំ បុព្ពភាគេ ជានិត្វា។ **ធម្មមញ្ញាយា**តិ តមេវ ធម្មំ អបរភាគេ មគ្គញាណេន បរិញ្ញាទិវសេន យថាមរិយាទំ ជានិត្វា។ **បណ្ឌិតោ**តិ បដិវេធពាហុសច្ចេន បណ្ឌិតោ។ **រហទោវ និវាតេ ចា**តិ និវាតដ្ឋានេ រហទោ វិយ **អនេជោ** កិលេសចលនរហិតោ ឧបសម្មតិ, យថា សោ រហទោ និវាតដ្ឋានេ វាតេន អនព្ភាហតោ សន្និសិន្នោវ ហោតិ, ឯវំ អយម្បិ សព្ពថាបិ បដិប្បស្សទ្ធកិលេសោ កិលេសចលនរហិតោ អរហត្តផលសមាធិនា វូបសម្មតិ, សព្ពកាលំ ឧបសន្តសភាវោវ ហោតិ។ **អនេជោ**តិ សោ ឯវំ អនេជាទិសភាវោ អរហា អនេជាទិសភាវស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស ឱកាសតោ ទូរេបិ សមានោ ធម្មសភាវតោ អទូរេ សន្តិកេ ឯវាតិ។

តតិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. អគ្គិសុត្តវណ្ណនា

៩៣. ចតុត្ថេ អនុទហនដ្ឋេន អគ្គិ, រាគោ ឯវ អគ្គិ រាគគ្គិ។ រាគោ ហិ ឧប្បជ្ជមានោ សត្តេ អនុទហតិ ឈាបេតិ, តស្មា “អគ្គី”តិ វុច្ចតិ។ ឥតរេសុបិ ទ្វីសុ ឯសេវ នយោ។ តត្ថ យថា អគ្គិ យទេវ ឥន្ធនំ និស្សាយ ឧប្បជ្ជតិ, តំ និទហតិ, មហាបរិឡាហោ ច ហោតិ, ឯវមិមេបិ រាគាទយោ យស្មឹ សន្តានេ សយំ ឧប្បន្នា, តំ និទហន្តិ, មហាបរិឡាហា ច ហោន្តិ ទុន្និព្ពាបយា។ តេសុ រាគបរិឡាហេន សន្តត្តហទយានំ ឥច្ឆិតាលាភទុក្ខេន មរណប្បត្តានំ សត្តានំ បមាណំ នត្ថិ។ អយំ តាវ រាគស្ស អនុទហនតា។ ទោសស្ស បន អនុទហនតាយ វិសេសតោ មនោបទោសិកា ទេវា, មោហស្ស អនុទហនតាយ ខិឌ្ឌាបទោសិកា ទេវា ច និទស្សនំ។ មោហវសេន ហិ តេសំ សតិសម្មោសោ ហោតិ, តស្មា ខិឌ្ឌាវសេន អាហារវេលំ អតិវត្តេន្តា កាលំ ករោន្តិ។ អយំ តាវ រាគាទីនំ ទិដ្ឋធម្មិកោ អនុទហនភាវោ។ សម្បរាយិកោ បន និរយាទីសុ និព្ពត្តាបនវសេន ឃោរតរោ ទុរធិវាសោ ច។ អយញ្ច អត្ថោ អាទិត្តបរិយាយេន វិភាវេតព្វោ។

គាថាសុ **កាមេសុ មុច្ឆិតេ**តិ វត្ថុកាមេសុ បាតព្យតាវសេន មុច្ឆំ ពាល្យំ បមាទំ មិច្ឆាចារំ អាបន្នេ។ **ព្យាបន្នេ**តិ ព្យាបន្នចិត្តេ ទហតីតិ សម្ពន្ធោ។ **នរេ បាណាតិបាតិនោ**តិ ឥទំ ទោសគ្គិស្ស។ **អរិយធម្មេ អកោវិទេ**តិ យេ ខន្ធាយតនាទីសុ សព្ពេន សព្ពំ ឧគ្គហបរិបុច្ឆាយ មនសិការរហិតា អរិយធម្មស្ស អកុសលា, តេ សម្មោហេន អភិភូតា វិសេសេន សម្មូឡ្ហា នាមាតិ វុត្តា។ **ឯតេ អគ្គី អជានន្តា**តិ “ឯតេ រាគគ្គិអាទយោ ឥធ ចេវ សម្បរាយេ ច អនុទហន្តី”តិ អជានន្តាអា បរិញ្ញាភិសមយវសេន បហានាភិសមយវសេន ច អប្បដិវិជ្ឈន្តា។ **សក្កាយាភិរតា**តិ សក្កាយេ ឧបាទានក្ខន្ធបញ្ចកេ តណ្ហាទិដ្ឋិមាននន្ទនាភិរតា។ **វឌ្ឍយន្តី**តិ បុនប្បុនំ ឧប្បជ្ជនេន វឌ្ឍយន្តិ អាចិនន្តិ។ **និរយ**ន្តិ អដ្ឋវិធំ មហានិរយំ, សោឡសវិធំ ឧស្សទនិរយន្តិ សព្ពម្បិ និរយំ។ **តិរច្ឆានញ្ច យោនិយោ**តិ តិរច្ឆានយោនិយោ ច។ **អសុរ**ន្តិ អសុរកាយំ បេត្តិវិសយញ្ច វឌ្ឍយន្តីតិ សម្ពន្ធោ។

ឯត្តាវតា រាគគ្គិអាទីនំ ឥធ ចេវ សម្បរាយេ ច អនុទហនភាវទស្សនមុខេន វដ្ដំ ទស្សេត្វា ឥទានិ នេសំ និព្ពាបនេន វិវដ្ដំ ទស្សេតុំ **“យេ ច រត្តិន្ទិវា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **យុត្តា**តិ ភាវនានុយោគវសេន យុត្តា។ កត្ថ?

សម្មាសម្ពុទ្ធសាសនេ។ តេន អញ្ញសាសនេ រាគគ្គិអាទីនំ និព្ពាបនាភាវំ ទស្សេតិ។ តថា ហិ អនញ្ញសាធារណំ តេសំ និព្ពាបនវិធឹ អសុភកម្មដ្ឋានំ សង្ខេបេនេវ ទស្សេន្តោ –

> “តេ និព្ពាបេន្តិ រាគគ្គឹ, និច្ចំ អសុភសញ្ញិនោ;
> ទោសគ្គឹ បន មេត្តាយ, និព្ពាបេន្តិ នរុត្តមា;
> មោហគ្គឹ បន បញ្ញាយ, យាយំ និព្ពេធគាមិនី”តិ។ –

អាហ ។ តត្ថ **អសុភសញ្ញិនោ**តិ ទ្វត្តឹសាការវសេន ចេវ ឧទ្ធុមាតកាទិវសេន ច អសុភភាវនានុយោគេន អសុភសញ្ញិនោ។ **មេត្តាយា**តិ “សោ មេត្តាសហគតេន ចេតសា ឯកំ ទិសំ ផរិត្វា វិហរតី”តិ (អ. និ. ៣.៦៤, ៦៦) វុត្តាយ មេត្តាភាវនាយ។ ឯត្ថ ច អសុភជ្ឈានញ្ច បាទកំ កត្វា និព្ពត្តិតអនាគាមិមគ្គេន រាគគ្គិទោសគ្គីនំ និព្ពាបនំ វេទិតព្ពំ។ **បញ្ញាយា**តិ វិបស្សនាបញ្ញាសហិតាយ មគ្គបញ្ញាយ។ តេនេវាហ “យាយំ និព្ពេធគាមិនី”តិ។ សា ហិ កិលេសក្ខន្ធំ វិនិវិជ្ឈន្តី គច្ឆតិ បវត្តតីតិ **និព្ពេធគាមិនី**តិ វុច្ចតិ។ **អសេសំ បរិនិព្ពន្តី**តិ អរហត្តមគ្គេន អសេសំ រាគគ្គិអាទឹ និព្ពាបេត្វា សឧបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា ឋិតា បញ្ញាវេបុល្លប្បត្តិយា **និបកា** បុព្ពេ សម្មប្បធានេន សព្ពសោ កោសជ្ជស្ស សុប្បហីនត្តា ផលសមាបត្តិសមាបជ្ជនេន អកិលាសុភាវេន ច **រត្តិន្ទិវមតន្ទិតា** ចរិមកចិត្តនិរោធេន អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា អសេសំ បរិនិព្ពន្តិ។ តតោ ច **អសេសំ** និស្សេសំ **វដ្ដទុក្ខំ អច្ចគុំ** អតិក្កមិំសុ។

ឯវំ យេ រាគគ្គិអាទិកេ និព្ពាបេន្តិ, តេសំ អនុបាទិសេសនិព្ពានេន និព្ពុតឹ ទស្សេត្វា ឥទានិ បដិវិទ្ធគុណេហិ ថោមេន្តោ ឱសានគាថមាហ។ តត្ថ **អរិយទ្ទសា**តិ អរិយេហិ ពុទ្ធាទីហិ បស្សិតព្ពំ កិលេសេហិ វា អារកត្តា អរិយំ និព្ពានំ, អរិយំ ចតុសច្ចមេវ វា ទិដ្ឋវន្តោតិ អរិយទ្ទសា។ វេទស្ស មគ្គញាណស្ស, តេន វា វេទេន សំសារស្ស បរិយោសានំ គតាតិ **វេទគុនោ។ សម្មទញ្ញាយា**តិ សម្មទេវ សព្ពំ អាជានិតព្ពំ កុសលាទឹ ខន្ធាទិញ្ច ជានិត្វា។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

ចតុត្ថសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. ឧបបរិក្ខសុត្តវណ្ណនា

៩៤. បញ្ចមេ **តថា តថា**តិ តេន តេន បការេន។ **ឧបបរិក្ខេយ្យា**តិ វីមំសេយ្យ បរិតុលេយ្យ សម្មសេយ្យ វា។ **យថា យថាស្ស ឧបបរិក្ខតោ**តិ យថា យថា អស្ស ភិក្ខុនោ ឧបបរិក្ខន្តស្ស។ **ពហិទ្ធា ចស្ស វិញ្ញាណំ អវិក្ខិត្តំ អវិសដន្តិ** ពហិទ្ធា រូបាទិអារម្មណេ ឧប្បជ្ជនកវិក្ខេបាភាវតោ អវិក្ខិត្តំ សមាហិតំ, តតោ ឯវ អវិសដំ សិយា ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ភិក្ខវេ, យេន យេន បការេន ឥមស្ស អារទ្ធវិបស្សកស្ស ភិក្ខុនោ ឧបបរិក្ខតោ សង្ខារេ សម្មសន្តស្ស បុព្ពេ សមាហិតាការសល្លក្ខណវសេន សមថនិមិត្តំ គហេត្វា សក្កច្ចំ និរន្តរំ សម្មសនញាណំ បវត្តេន្តស្ស អត្តនោ វិបស្សនាចិត្តំ កម្មដ្ឋានតោ ពហិទ្ធា រូបាទិអារម្មណេ ឧប្បជ្ជនកំ ន សិយា, អច្ចារទ្ធវីរិយតាយ ឧទ្ធច្ចបក្ខិយំ ន សិយា, តេន តេន បការេន ភិក្ខុ ឧបបរិក្ខេយ្យ បរិតុលេយ្យាតិ។ **អជ្ឈត្តំ អសណ្ឋិត**ន្តិ យស្មា វីរិយេ មន្ទំ វហន្តេ សមាធិស្ស ពលវភាវតោ កោសជ្ជាភិភវេន អជ្ឈត្តំ គោចរជ្ឈត្តសង្ខាតេ កម្មដ្ឋានារម្មណេ សង្កោចវសេន ឋិតត្តា សណ្ឋិតំ នាម ហោតិ, វីរិយសមតាយ បន យោជិតាយ អសណ្ឋិតំ ហោតិ វីថឹ បដិបន្នំ។ តស្មា យថា យថាស្ស ឧបបរិក្ខតោ វិញ្ញាណំ អជ្ឈត្តំ អសណ្ឋិតំ អស្ស, វីថិបដិបន្នំ សិយា, តថា តថា ឧបបរិក្ខេយ្យ។ **អនុបាទាយ ន បរិតស្សេយ្យា**តិ យថា យថាស្ស ឧបបរិក្ខតោ “ឯតំ មម, ឯសោ មេ អត្តា”តិ តណ្ហាទិដ្ឋិគ្គាហវសេន រូបាទីសុ កញ្ចិ សង្ខារំ អគ្គហេត្វា តតោ ឯវ តណ្ហាទិដ្ឋិគ្គាហវសេន ន បរិតស្សេយ្យ, តថា តថា ឧបបរិក្ខេយ្យាតិ សម្ពន្ធោ។ កថំ បន ឧបបរិក្ខតោ តិវិធម្បេតំ សិយាតិ? ឧទ្ធច្ចបក្ខិយេ កោសជ្ជបក្ខិយេ ច ធម្មេ វជ្ជេន្តោ វីរិយសមតំ យោជេត្វា បុព្ពេវ វិបស្សនុបក្កិលេសេហិ ចិត្តំ វិសោធេត្វា យថា សម្មទេវ វិបស្សនាញាណំ វិបស្សនាវីថឹ បដិបជ្ជតិ, តថា សម្មសតោ។

ឥតិ ភគវា ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានិកស្ស ភិក្ខុនោ អនុក្កមេន បដិបទាញាណទស្សនវិសុទ្ធិយា អារទ្ធាយ អច្ចារទ្ធវីរិយអតិសិថិលវីរិយវិបស្សនុបក្កិលេសេហិ ចិត្តស្ស វិសោធនូបាយំ ទស្សេត្វា ឥទានិ តថា វិសោធិតេ វិបស្សនាញាណេ ន ចិរស្សេវ វិបស្សនំ មគ្គេន ឃដេត្វា សកលវដ្ដទុក្ខសមតិក្កមាយ សំវត្តន្តីតិ ទស្សេន្តោ **“ពហិទ្ធា, ភិក្ខវេ , វិញ្ញាណេ”**តិអាទិមាហ, តំ វុត្តនយមេវ។ យំ បន វុត្តំ – **“អាយតឹ ជាតិជរាមរណទុក្ខសមុទយសម្ភវោ ន ហោតី”**តិ, តស្សត្ថោ – ឯវំ វិបស្សនំ មគ្គេន ឃដេត្វា មគ្គបដិបាដិយា អគ្គមគ្គេន អនវសេសតោ កិលេសេសុ ខីណេសុ អាយតឹ អនាគតេ ជាតិជរាមរណសកលវដ្ដទុក្ខសមុទយសង្ខាតោ សម្ភវោ ឧប្បាទោ ច ន ហោតិ, ជាតិសង្ខាតោ វា ទុក្ខសមុទយោ ជរាមរណសង្ខាតោ ទុក្ខសម្ភវោ ច ន ហោតិ។

គាថាយំ **សត្តសង្គប្បហីនស្សា**តិ តណ្ហាសង្គោ, ទិដ្ឋិសង្គោ, មានសង្គោ, កោធសង្គោ, អវិជ្ជាសង្គោ, កិលេសសង្គោ, ទុច្ចរិតសង្គោតិ ឥមេសំ សត្តន្នំ សង្គានំ បហីនត្តា សត្តសង្គប្បហីនស្ស។ កេចិ បន "សត្តានុសយា ឯវ សត្ត សង្គា"តិ វទន្តិ។ **នេត្តិច្ឆិន្នស្សា**តិ ឆិន្នភវនេត្តិកស្ស ។ **វិក្ខីណោ ជាតិសំសារោ**តិ បុនប្បុនំ ជាយនវសេន បវត្តិយា ជាតិហេតុកត្តា ច ជាតិភូតោ សំសារោតិ ជាតិសំសារោ, សោ ភវនេត្តិយា ឆិន្នត្តា វិក្ខីណោ បរិក្ខីណោ, តតោ ឯវ **នត្ថិ តស្ស បុនព្ភវោ**តិ។

បញ្ចមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. កាមូបបត្តិសុត្តវណ្ណនា

៩៥. ឆដ្ឋេ **កាមូបបត្តិយោ**តិ កាមបដិលាភា កាមបដិសេវនា វា។ **បច្ចុបដ្ឋិតកាមា**តិ និពទ្ធកាមា និពទ្ធារម្មណា យថា តំ មនុស្សា។ មនុស្សា ហិ និពទ្ធវត្ថុស្មឹ វសំ វត្តេន្តិ។ យត្ថ បដិពទ្ធចិត្តា ហោន្តិ, សតម្បិ សហស្សម្បិ ទត្វា តមេវ មាតុគាមំ អានេត្វា និពទ្ធភោគំ ភុញ្ជន្តិ។ ឯកច្ចេ ច ទេវា។ ចាតុមហារាជិកតោ បដ្ឋាយ ហិ ចតុទេវលោកវាសិនោ និពទ្ធវត្ថុស្មឹយេវ វសំ វត្តេន្តិ។ បញ្ចសិខវត្ថុ ចេត្ថ និទស្សនំ។ តថា ឯកច្ចេ អាបាយិកេ នេរយិកេ ឋបេត្វា សេសអបាយសត្តាបិ និពទ្ធវត្ថុស្មឹយេវ វសំ វត្តេន្តិ។ មច្ឆា ហិ អត្តនោ មច្ឆិយា, កច្ឆបោ កច្ឆបិយាតិ ឯវំ សព្ពេបិ តិរច្ឆានា បេតា វិនិបាតិកា ច។ តស្មា នេរយិកេ ឋបេត្វា សេសអបាយសត្តេ ឧបាទាយ យាវ តុសិតកាយា ឥមេ សត្តា បច្ចុបដ្ឋិតកាមា នាម, **និម្មានរតិនោ**តិ សយំ និម្មិតេ និម្មានេ រតិ ឯតេសន្តិ និម្មានរតិនោ។ តេ ហិ នីលបីតាទិវសេន យាទិសំ យាទិសំ រូបំ ឥច្ឆន្តិ, តាទិសំ តាទិសំ និម្មិនិត្វា រមន្តិ អាយស្មតោ អនុរុទ្ធស្ស បុរតោ មនាបកាយិកា ទេវតា វិយ។ **បរនិម្មិតវសវត្តិនោ**តិ បរេហិ និម្មិតេ កាមេ វសំ វត្តេន្តីតិ បរនិម្មិតវសវត្តិនោ។ តេសញ្ហិ មនំ ញត្វា បរេ យថារុចិតំ កាមភោគំ និម្មិនន្តិ, តេ តត្ថ វសំ វត្តេន្តិ។ កថំ តេ បរស្ស មនំ ជានន្តីតិ? បកតិសេវនាវសេន។ យថា ហិ កុសលោ សូទោ រញ្ញោ ភុញ្ជន្តស្ស យំ យំ រុច្ចតិ, តំ តំ ជានាតិ, ឯវំ បកតិយា អភិរុចិតារម្មណំ ញត្វា តាទិសេយេវ និម្មិនន្តិ, តេ តត្ថ វសំ វត្តេន្តិ, មេថុនសេវនាទិវសេន កាមេ បរិភុញ្ជន្តិ។ កេចិ បន "ហសិតមត្តេន ឱលោកិតមត្តេន អាលិង្គិតមត្តេន ហត្ថគ្គហណមត្តេន ច តេសំ កាមកិច្ចំ ឥជ្ឈតី"តិ វទន្តិ, តំ អដ្ឋកថាយំ "ឯតំ បន នត្ថី"តិ បដិក្ខិត្តំ។ ន ហិ កាយេន អផុសន្តស្ស ផោដ្ឋព្ពំ កាមកិច្ចំ សាធេតិ។ ឆន្នម្បិ កាមាវចរទេវានំ កាមា បាកតិកា ឯវ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> "ឆ ឯតេ កាមាវចរា, សព្ពកាមសមិទ្ធិនោ;
> សព្ពេសំ ឯកសង្ខាតំ, អាយុ ភវតិ កិត្តក"ន្តិ។ (វិភ. ១០២៣);

គាថាសុ **យេ ចញ្ញេ**តិ យេ យថាវុត្តទេវេហិ អញ្ញេ ច កាមភោគិនោ មនុស្សា ចេវ ឯកច្ចេ អបាយូបគា ច សព្ពេ តេ។ **ឥត្ថភាវញ្ញថាភាវ**ន្តិ ឥមំ យថាបដិលទ្ធត្តភាវញ្ចេវ, ឧបបត្តិភវន្តរសង្ខាតំ ឥតោ អញ្ញថាភាវញ្ចាតិ ទ្វិប្បភេទំ សំសារំ **នាតិវត្តរេ** ន អតិក្កមន្តិ។ **សព្ពេ បរិច្ចជេ កាមេ**តិ ទិព្ពាទិភេទេ សព្ពេបិ កាមេ វត្ថុកាមេ ច កិលេសកាមេ ច បរិច្ចជេយ្យ។ កិលេសកាមេ អនាគាមិមគ្គេន បជហន្តោយេវ ហិ វត្ថុកាមេ បរិច្ចជតិ នាម។ **បិយរូបសាតគធិត**ន្តិ បិយរូបេសុ រូបាទីសុ សុខវេទនស្សាទេន គធិតំ គិទ្ធំ។ **ឆេត្វា សោតំ ទុរច្ចយ**ន្តិ អញ្ញេហិ ទុរច្ចយំ ទុរតិក្កមំ តណ្ហាសោតំ អរហត្តមគ្គេន សមុច្ឆិន្ទិត្វា។ សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវាតិ។

ឆដ្ឋសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. កាមយោគសុត្តវណ្ណនា

៩៦. សត្តមេ **កាមយោគយុត្តោ**តិ បញ្ចកាមគុណិកោ រាគោ កាមយោគោ, តេន យុត្តោ កាមយោគយុត្តោ, អសមុច្ឆិន្នកាមរាគស្សេតំ អធិវចនំ។ រូបារូបភវេសុ ឆន្ទរាគោ ភវយោគោ, តថា ឈាននិកន្តិ សស្សតទិដ្ឋិសហគតោ ច រាគោ, តេន យុត្តោ **ភវយោគយុត្តោ**, អប្បហីនភវរាគោតិ អត្ថោ។ **អាគាមី**តិ ព្រហ្មលោកេ ឋិតោបិ បដិសន្ធិគ្គហណវសេន ឥមំ មនុស្សលោកំ អាគមនសីលោ។ តេនេវាហ "**អាគន្តា ឥត្ថត្ត**"ន្តិ។ មនុស្សត្តភាវសង្ខាតំ ឥត្ថភាវំ អាគមនធម្មោ , មនុស្សេសុ ឧបបជ្ជនសីលោតិ អត្ថោ។ កាមញ្ចេត្ថ កាមយោគោ ឥត្ថត្តំ អាគមនស្ស ការណំ។ យោ បន កាមយោគយុត្តោ, សោ ឯកន្តេន ភវយោគយុត្តោបិ ហោតីតិ ទស្សនត្ថំ "កាមយោគយុត្តោ, ភិក្ខវេ, ភវយោគយុត្តោ"តិ ឧភយម្បិ ឯកជ្ឈំ កត្វា វុត្តំ។

កាមយោគវិសំយុត្តោតិ ឯត្ថ អសុភជ្ឈានម្បិ កាមយោគវិសំយោគោ, តំ បាទកំ កត្វា អធិគតោ អនាគាមិមគ្គោ ឯកន្តេនេវ កាមយោគវិសំយោគោ នាម, តស្មា តតិយមគ្គផលេ ឋិតោ អរិយបុគ្គលោ

“កាមយោគវិសំយុត្តោ”តិ វុត្តោ។ យស្មា បន រូបារូបភវេសុ ឆន្ទរាគោ អនាគាមិមគ្គេន ន បហីយតិ, តស្មា សោ អប្បហីនភវយោគត្តា “ភវយោគយុត្តោ”តិ វុត្តោ។ **អនាគាមី**តិ កាមលោកំ បដិសន្ធិគ្គហណវសេន អនាគមនតោ អនាគាមី។ កាមយោគវិសំយោគវសេនេវ ហិ សទ្ធី អនវសេសខិ រម្ភាគិយសំយោជនសមុគ្ឃាតេន អជ្ឈត្តសំយោជនាភាវសិទ្ធិតោ តត្ថេវ អនាគន្ធា ហោតិ, តត្ថ បរិនិព្ពាយី អនាវត្តិធម្មោ។ យស្ស បន អនវសេសំ ភវយោគោ បហីនោ, តស្ស អវិជ្ជាយោគាទិអវសិដ្ឋកិលេសាបិ តទេកដ្ឋភាវតោ បហីនា ឯវ ហោន្តីតិ , សោ បរិក្ខីណភវសំយោជនោ “អរហំ ខីណាសវោ”តិ វុច្ចតិ។ តេន វុត្តំ “កាមយោគវិសំយុត្តោ, ភិក្ខវេ, ភវយោគវិសំយុត្តោ អរហំ ហោតិ ខីណាសវោ”តិ។ ឯត្ថ ច កាមយោគវិសំយោគោ អនាគាមី ចតុត្ថជ្ឈានស្ស សុខទុក្ខសោមនស្សទោមនស្សប្បហានំ វិយ, តតិយមគ្គស្ស ទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាសីលព្ពតបរាមាសសំយោជនបរិក្ខយោ វិយ ច ចតុត្ថមគ្គស្ស វណ្ណភណនត្ថំ វុត្តោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ បឋមបទេន សោតាបន្នសកទាគាមីហិ សទ្ធឹ សព្ពោ បុថុជ្ជនោ គហិតោ, ទុតិយបទេន បន សព្ពោ អនាគាមី, តតិយបទេន អរហាតិ អរហត្តនិកូដេន ទេសនំ និដ្ឋាបេសិ។

គាថាសុ **ឧភយ**ន្តិ ឧភយេន, កាមយោគេន, ភវយោគេន ច សំយុត្តាតិ អត្ថោ។ **សត្តា គច្ឆន្តិ សំសារ**ន្តិ បុថុជ្ជនា សោតាបន្នា សកទាគាមិនោតិ ឥមេ តិវិធា សត្តា កាមយោគភវយោគានំ អប្បហីនត្តា គច្ឆន្តិ សំសារន្តិ។ តតោ ឯវ ជាតិមរណគាមិនោ ហោន្តិ។ ឯត្ថ ឯកពីជី, កោលំកោលោ, សត្តក្ខត្តុបរមោតិ តីសុ សោតាបន្នេសុ សព្ពមុទុ សត្តក្ខត្តុបរមោ, សោ អដ្ឋមំ ភវំ ន និព្ពត្តេតិ, អត្តនោ បរិច្ឆិន្នជាតិវសេន បន សំសរតិ, តថា ឥតរេបិ។ សកទាគាមីសុបិ យោ ឥធ សកទាគាមិមគ្គំ បត្វា ទេវលោកេ ឧប្បជ្ជិត្វា បុន ឥធ និព្ពត្តតិ, សោ អត្តនោ បរិច្ឆិន្នជាតិវសេនេវ សំសរតិ។ យេ បន សកទាគាមិនោ វោមិស្សកនយេន វិនា តត្ថ តត្ថ ទេវេសុយេវ មនុស្សេសុយេវ វា និព្ពត្តន្តិ, តេ ឧបរិមគ្គាធិគមាយ យាវ ឥន្ទ្រិយបរិបាកា បុនប្បុនំ ឧប្បជ្ជនតោ សំសរន្តិយេវ។ បុថុជ្ជនេ បន វត្តព្ពមេវ នត្ថិ សព្ពភវសំយោជនានំ អបរិក្ខីណត្តា។ តេន វុត្តំ –

> “កាមយោគេន សំយុត្តា, ភវយោគេន ចូភយំ;
> សត្តា គច្ឆន្តិ សំសារំ, ជាតិមរណគាមិនោ”តិ។

កាមេ បហន្ធានាតិ កាមរាគសង្ខាតេ កិលេសកាមេ អនាគាមិមគ្គេន បជហិត្វា។ **ឆិន្នសំសយា**តិ សមុច្ឆិន្នកង្ខា, តញ្ច ខោ សោតាបត្តិមគ្គេនេវ។ វណ្ណភណនត្ថំ បន ចតុត្ថមគ្គស្ស ឯវំ វុត្តំ។ អរហន្តោ ហិ ឥធ “ឆិន្នសំសយា”តិ អធិប្បេតា។ តេនេវាហ “**ខីណមានបុនព្ភវា**”តិ។ សព្ពសោ ខីណោ នវវិធោបិ មានោ អាយតឹ បុនព្ភវោ ច ឯតេសន្តិ ខីណមានបុនព្ភវា។ មានគ្គហណេន ចេត្ថ តទេកដ្ឋតាយ លក្ខណវសេន វា សព្ពោ ចតុត្ថមគ្គវជ្ឈោ កិលេសោ គហិតោតិ។ ខីណមានតាយ ច សឧបាទិសេសា និព្ពានធាតុ វុត្តា ហោតិ, ខីណបុនព្ភវតាយ អនុបាទិសេសា។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

សត្តមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. កល្យាណសីលសុត្តវណ្ណនា

៨៧. អដ្ឋមេ **កល្យាណសីលោ**តិ សុន្ទរសីលោ, បសត្ថសីលោ, បរិបុណ្ណសីលោ។ តត្ថ សីលបារិបូរី ទ្វីហិ ការណេហិ ហោតិ សម្មទេវ សីលវិបត្តិយា អាទីនវទស្សនេន, សីលសម្បត្តិយា ច អានិសំសទស្សនេន។ ឥធ បន សព្ពបរិពន្ធវិប្បមុត្តស្ស សព្ពាការបរិបុណ្ណស្ស មគ្គសីលស្ស ផលសីលស្ស ច វសេន កល្យាណតា វេទិតព្ពា។ **កល្យាណធម្មោ**តិ សព្ពេ ពោធិបក្ខិយធម្មា អធិប្បេតា, តស្មា កល្យាណា សតិបដ្ឋានាទិពោធិបក្ខិយធម្មា ឯតស្សាតិ កល្យាណធម្មោ។ **កល្យាណបញ្ញោ**តិ ច មគ្គផលបញ្ញាវសេនេវ កល្យាណបញ្ញោ។ លោកុត្តរា ឯវ ហិ សីលាទិធម្មា ឯកន្តកល្យាណា នាម អកុប្បសភាវត្តា។ កេចិ បន “ចតុបារិសុទ្ធិសីលវសេន កល្យាណសីលោ, វិបស្សនាមគ្គធម្មវសេន កល្យាណធម្មោ, មគ្គផលបញ្ញាវសេន កល្យាណបញ្ញោ”តិ វទន្តិ។ អសេក្ខា ឯវ តេ សីលធម្មបញ្ញាតិ ឯកេ។ អបរេ បន ភណន្តិ – សោតាបន្នសកទាគាមីនំ មគ្គផលសីលំ កល្យាណសីលំ នាម, តស្មា “កល្យាណសីលោ”តិ ឥមិនា សោតាបន្នោ សកទាគាមី ច គហិតា ហោន្តិ។ តេ ហិ សីលេសុ បរិបូរការិនោ នាម។ អនាគាមិមគ្គផលធម្មា អគ្គមគ្គធម្មា ច កល្យាណធម្មា នាម។ តត្ថ ហិ ពោធិបក្ខិយធម្មា ភាវនាបារិបូរឹ គច្ឆន្តិ។ តស្មា “កល្យាណធម្មោ”តិ ឥមិនា តតិយមគ្គដ្ឋតោ បដ្ឋាយ តយោ អរិយា គហិតា ហោន្តិ។ បញ្ញាកិច្ចស្ស មត្ថកប្បត្តិយា អគ្គផលេ បញ្ញា កល្យាណបញ្ញា នាម, តស្មា បញ្ញាវេបុល្លប្បត្តោ អរហា “កល្យាណបញ្ញោ”តិ វុត្តោ។ ឯវមេវ បុគ្គលា គហិតា ហោន្តីតិ។ កឹ ឥមិនា បបញ្ចេន? អគ្គមគ្គផលធម្មា ឥធ កល្យាណសីលាទយោ វុត្តាតិ អយមម្ហាកំ ខន្តិ។ ធម្មវិភាគេន ហិ អយំ បុគ្គលវិភាគោ, ន ធម្មវិភាគោតិ។

កេវលីតិ ឯត្ថ កេវលំ វុច្ចតិ កេនចិ អវោមិស្សកតាយ សព្ពសង្ខតវិវិត្តំ និព្ពានំ, តស្ស អធិគតត្តា អរហា កេវលី។ អថ វា បហានភាវនាបារិបូរិយា បរិយោសានអនវជ្ជធម្មបារិបូរិយា ច កល្យាណកដ្ឋេន អព្យាសេក សុខតាយ ច កេវលំ អរហត្តំ, តទធិគមេន កេវលី ខីណាសវោ។ មគ្គព្រហ្មចរិយវាសំ វសិត្វា បរិយោសាបេត្វា ឋិតោតិ **វុសិតវា**។ ឧត្តមេហិ អគ្គភូតេហិ វា អសេក្ខធម្មេហិ សមន្នាគតត្តា **"ឧត្តមបុរិសោ"**តិ វុច្ចតិ។

សីលវាតិ ឯត្ថ កេនដ្ឋេន សីលំ? សីលនដ្ឋេន សីលំ។ កិមិទំ សីលនំ នាម? សមាធានំ, សុសីល្យវសេន កាយកម្មាទីនំ អវិប្បកិណ្ណតាតិ អត្ថោ។ អថ វា ឧបធារណំ, ឈានាទិកុសលធម្មានំ បតិដ្ឋានវសេន អាធារភាវោតិ អត្ថោ។ តស្មា សីលតិ, សីលេតីតិ វា សីលំ។ អយំ តាវ សទ្ទលក្ខណនយេន សីលដ្ឋោ។ អបរេ បន "សិរដ្ឋោ សីលដ្ឋោ, សីតលដ្ឋោ សីលដ្ឋោ, សិវដ្ឋោ សីលដ្ឋោ"តិ និរុត្តិនយេន អត្ថំ វណ្ណយន្តិ។ តយិទំ បារិបូរិតោ អតិសយតោ វា សីលំ អស្ស អត្ថីតិ **សីលវា**, ចតុបារិសុទ្ធិសីលវសេន សីលសម្បន្នោតិ អត្ថោ។ តត្ថ យំ ជេដ្ឋកសីលំ , តំ វិត្ថារេត្វា ទស្សេតុំ **"បាតិមោក្ខសំវរសំវុតោ"**តិអាទិ វុត្តន្តិ ឯកច្ចានំ អាចរិយានំ អធិប្បាយោ។

អបរេន បន ភណន្តិ – ឧភយត្ថាបិ បាតិមោក្ខសំវរោ ភគវតា វុត្តោ។ បាតិមោក្ខសំវរោ ឯវ ហិ សីលំ, ឥតរេសុ ឥន្ទ្រិយសំវរោ ឆទ្វាររក្ខណមត្តមេវ, អាជីវបារិសុទ្ធិ ធម្មេន បច្ចយុប្បាទនមត្តមេវ, បច្ចយសន្និស្សិតំ បដិលទ្ធបច្ចយេ "ឥទមត្ថ"ន្តិ បច្ចវេក្ខិត្វា បរិភុញ្ជនមត្តមេវ។ និប្បរិយាយេន បាតិមោក្ខសំវរោវ សីលំ។ យស្ស សោ ភិន្នោ, សោ សីសច្ឆិន្នោ បុរិសោ វិយ ហត្ថបាទេ "សេសានិ រក្ខិស្សតី"តិ ន វត្តព្ពោ។ យស្ស បន សោ អរោគោ, អច្ឆិន្នសីសោ វិយ បុរិសោ, តានិ បុន បាកតិកានិ កត្វា រក្ខិតុំ សក្កោតិ។ តស្មា **សីលវា**តិ ឥមិនា បាតិមោក្ខសីលមេវ ឧទ្ទិសិត្វា តំ វិត្ថារេតុំ **"បាតិមោក្ខសំវរសំវុតោ"**តិអាទិ វុត្តន្តិ។

តត្ថ **បាតិមោក្ខ**ន្តិ សិក្ខាបទសីលំ។ តញ្ហិ យោ នំ បាតិ រក្ខតិ, តំ មោក្ខេតិ មោចេតិ អាបាយិកាទីហិ ទុក្ខេហីតិ បាតិមោក្ខំ។ សំវរណំ សំវរោ, កាយវាចាហិ អវីតិក្កមោ។ បាតិមោក្ខមេវ សំវរោ បាតិមោក្ខសំវរោ, តេន សំវុតោ បិហិតកាយវាចោតិ **បាតិមោក្ខសំវរសំវុតោ**។ ឥទមស្ស តស្មឹ សីលេ បតិដ្ឋិតភាវបរិទីបនំ។ **វិហរតី**តិ តទនុរូបវិហារសមង្គិភាវបរិទីបនំ។ **អាចារគោចរសម្បន្នោ**តិ ហេដ្ឋា បាតិមោក្ខសំវរស្ស, ឧបរិ វិសេសានុយោគស្ស ច ឧបការកធម្មបរិទីបនំ។ **អណុមត្តេសុ វជ្ជេសុ ភយទស្សាវី**តិ បាតិមោក្ខសីលតោ អចវនធម្មតាបរិទីបនំ។ **សមាទាយា**តិ សិក្ខាបទានំ អនវសេសតោ អាទានបរិទីបនំ។ **សិក្ខតី**តិ សិក្ខាយ សមង្គិភាវបរិទីបនំ។ **សិក្ខាបទេសូ**តិ សិក្ខិតព្ពធម្មបរិទីបនំ។

អបរោ នយោ – កិលេសានំ ពលវភាវតោ បាបកិរិយាយ សុករភាវតោ បុញ្ញកិរិយាយ ច ទុក្ករភាវតោ ពហុក្ខត្តុំ អបាយេសុ បតនសីលោតិ បាតី, បុថុជ្ជនោ។ អនិច្ចតាយ វា ភវាទីសុ កម្មវេគក្ខិត្តោ ឃដិយន្តំ វិយ អនវដ្ឋានេន បរិព្ភមនតោ គមនសីលោតិ បាតី, មរណវសេន វា តម្ហិ តម្ហិ សត្តនិកាយេ អត្តភាវស្ស បាតនសីលោតិ បាតី, សត្តសន្តានោ, ចិត្តមេវ វា។ តំ បាតិនំ សំសារទុក្ខតោ មោក្ខេតីតិ បាតិមោក្ខោ។ ចិត្តស្ស ហិ វិមោក្ខេន សត្តោ វិមុត្តោ ។ "ចិត្តវោទានា វិសុជ្ឈន្តី"តិ (សំ. និ. ៣.១០០) "អនុបាទាយ អាសវេហិ ចិត្តំ វិមុត្ត"ន្តិ (ម. និ. ២.២០៦) ច វុត្តំ។ អថ វា អវិជ្ជាទិនា ហេតុនា សំសារេ បតតិ គច្ឆតិ បវត្តតីតិ បាតិ។ "អវិជ្ជានីវរណានំ សត្តានំ តណ្ហាសំយោជនានំ សន្ធាវតំ សំសរត"ន្តិ (សំ. និ. ២.១២៤; ៥.៥២០) ហិ វុត្តំ។ តស្ស បាតិនោ សត្តស្ស តណ្ហាទិសំកិលេសត្តយតោ មោក្ខោ ឯតេនាតិ បាតិមោក្ខោ។ "កណ្ឋេកាលោ"តិអាទីនំ វិយស្ស សមាសសិទ្ធិ វេទិតព្ពា។

អថ វា បាតេតិ វិនិបាតេតិ ទុក្ខេតិ បាតិ, ចិត្តំ។ វុត្តញ្ហិ "ចិត្តេន នីយតិ លោកោ, ចិត្តេន បរិកស្សតី"តិ (សំ. និ. ១.៦២)។ តស្ស បាតិនោ មោក្ខោ ឯតេនាតិ បាតិមោក្ខោ។ បតតិ វា ឯតេន អបាយទុក្ខេ សំសារទុក្ខេ ចាតិ បាតិ, តណ្ហាទិសំកិលេសោ។ វុត្តញ្ហិ "តណ្ហា ជនេតិ បុរិសំ (សំ. និ. ១.៥៦-៥៧), តណ្ហាទុតិយោ បុរិសោ"តិ (ឥតិវុ. ១៥, ១០៥; ចូឡនិ. បារាយនានុគីតិគាថានិទ្ទេស ១០៧) ច អាទិ។ តតោ បាតិតោ មោក្ខោតិ បាតិមោក្ខោ។ អថ វា បតតិ ឯត្ថាតិ បាតិ, ឆ អជ្ឈត្តិកានិ ពាហិរានិ ច អាយតនានិ។ វុត្តញ្ហិ "ឆសុ លោកោ សមុប្បន្នោ, ឆសុ កុព្ពតិ សន្ថវ"ន្តិ (សំ. និ. ១.៧០)។ តតោ ឆអជ្ឈត្តិកពាហិរាយតនសង្ខាតតោ បាតិតោ មោក្ខោតិ បាតិមោក្ខោ។ អថ វា បាតោ វិនិបាតោ អស្ស អត្ថីតិ បាតី, សំសារោ។ តតោ មោក្ខោតិ បាតិមោក្ខោ។ អថ វា សព្ពលោកាធិបតិភាវតោ ធម្មិស្សរោ ភគវា បតីតិ វុច្ចតិ, មុច្ចតិ ឯតេនាតិ មោក្ខោ, បតិនោ មោក្ខោ តេន បញ្ញត្តត្តាតិ បតិមោក្ខោ, បតិមោក្ខោ ឯវ បាតិមោក្ខោ។ សព្ពគុណានំ វា មូលភាវតោ ឧត្តមដ្ឋេន បតិ ច សោ យថាវុត្តដ្ឋេន មោក្ខោ ចាតិ បតិមោក្ខោ, បតិមោក្ខោ ឯវ បាតិមោក្ខោ។ តថា ហិ វុត្តំ "បាតិមោក្ខន្តិ មុខមេតំ បមុខមេត"ន្តិ (មហាវ. ១៣៥) វិត្ថារោ។

អថ វា **បតតិ** បការេ, **អតីតិ** អច្ចន្តត្ថេ និបាតោ។ តស្មា បការេហិ អច្ចន្តំ មោក្ខេតីតិ បាតិមោក្ខោ។ ឥទញ្ហិ សីលំ សយំ តទង្គវសេន, សមាធិសហិតំ បញ្ញាសហិតញ្ច វិក្ខម្ភនវសេន សមុច្ឆេទវសេន ច អច្ចន្តំ មោក្ខេតិ មោចេតីតិ បាតិមោក្ខំ។ បតិ បតិ មោក្ខោតិ វា បតិមោក្ខោ, តម្ហា តម្ហា វីតិក្កមិតព្ពទោសតោ បតិ បច្ចេកំ មោក្ខោតិ អត្ថោ។ បតិមោក្ខោ ឯវ បាតិមោក្ខោ។ មោក្ខោតិ វា និព្ពានំ, តស្ស មោក្ខស្ស បដិពិម្ពភូតន្តិ បតិមោក្ខំ។ បាតិមោក្ខសីលសំវរោ ហិ សូរិយស្ស អរុណុគ្គមនំ វិយ និព្ពានស្ស ឧទយភូតោ តប្បដិភាគោ វិយ ហោតិ យថារហំ កិលេសនិព្ពាបនតោតិ បតិមោក្ខំ, បតិមោក្ខំ ឯវ បាតិមោក្ខំ។ អថ វា មោក្ខំ បតិ វត្តតិ មោក្ខាភិមុខន្តិ បតិមោក្ខំ, បតិមោក្ខមេវ បាតិមោក្ខន្តិ ឯវំ តាវេត្ថ បាតិមោក្ខសទ្ទស្ស អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

សំវរតិ បិទហតិ ឯតេនាតិ **សំវរោ**, បាតិមោក្ខមេវ សំវរោតិ **បាតិមោក្ខសំវរោ**។ អត្ថតោ បន តតោ តតោ វីតិក្កមិតព្ពតោ វិរតិយោ ចេតនា វា, តេន បាតិមោក្ខសំវរេន ឧបេតោ សមន្នាគតោ **បាតិមោក្ខសំវរសំវុតោ**តិ វុត្តោ។ វុត្តញ្ហេតំ វិភង្គេ –

“ឥមិនា បាតិមោក្ខសំវរេន ឧបេតោ ហោតិ សមុបេតោ ឧបគតោ សមុបគតោ សម្បន្នោ សមន្នាគតោ។ តេន វុច្ចតិ បាតិមោក្ខសំវរសំវុតោ”តិ (វិភ. ៥១១)។

វិហរតីតិ ឥរិយាបថវិហារេន វិហរតិ, ឥរិយតិ, វត្តតិ។ **អាចារគោចរសម្បន្នោ**តិ វេឡុទានាទិមិច្ឆាជីវស្ស កាយបាគព្ភិយាទីនញ្ច អករណេន, សព្ពសោ អនាចារំ វជ្ជេត្វា “កាយិកោ អវីតិក្កមោ, វាចសិកោ អវីតិក្កមោ”តិ ឯវំ វុត្តភិក្ខុសារុប្បអាចារសម្បត្តិយា វេសិយាទិអគោចរំ វជ្ជេត្វា បិណ្ឌបាតាទិអត្ថំ ឧបសង្កមិតុំ យុត្តដ្ឋានសង្ខាតគោចរេន ច សម្បន្នត្តា អាចារគោចរសម្បន្នោ។ អបិច យោ ភិក្ខុ សត្ថរិ សគារវោ សប្បតិស្សោ សព្រហ្មចារីសុ សគារវោ សប្បតិស្សោ ហិរោត្តប្បសម្បន្នោ សុនិវត្ថោ សុបារុតោ បាសាទិកេន អភិក្កន្តេន បដិក្កន្តេន អាលោកិតេន វិលោកិតេន សមិញ្ជិតេន បសារិតេន ឱក្ខិត្តចក្ខុ ឥរិយាបថសម្បន្នោ ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារោ ភោជនេ មត្តញ្ញូ ជាគរិយានុយុត្តោ សតិសម្បជញ្ញេន សមន្នាគតោ អប្បិច្ឆោ សន្តុដ្ឋោ បវិវិត្តោ អសំសដ្ឋោ អាភិសមាចារិកេសុ សក្កច្ចការី គរុចិត្តីការពហុលោ វិហរតិ, អយំ វុច្ចតិ អាចារសម្បន្នោ។

គោចរោ បន – ឧបនិស្សយគោចរោ, អារក្ខគោចរោ, ឧបនិពន្ធគោចរោតិ តិវិធោ។ តត្ថ ទសកថាវត្ថុគុណសមន្នាគតោ វុត្តលក្ខណោ កល្យាណមិត្តោ យំ និស្សាយ អសុតំ សុណាតិ, សុតំ បរិយោទបេតិ, កង្ខំ វិតរតិ, ទិដ្ឋឹ ឧជុកំ ករោតិ, ចិត្តំ បសាទេតិ, យស្ស ច អនុសិក្ខន្តោ សទ្ធាយ វឌ្ឍតិ, សីលេន, សុតេន, ចាគេន, បញ្ញាយ វឌ្ឍតិ, អយំ **ឧបនិស្សយគោចរោ**។ យោ ភិក្ខុ អន្តរឃរំ បវិដ្ឋោ វីថឹ បដិបន្នោ ឱក្ខិត្តចក្ខុ យុគមត្តទស្សាវី សំវុតោ គច្ឆតិ, ន ហត្ថឹ ឱលោកេន្តោ, ន អស្សំ, ន រថំ, ន បត្តឹ, ន ឥត្ថឹ, ន បុរិសំ ឱលោកេន្តោ, ន ឧទ្ធំ ឱលោកេន្តោ, ន អធោ ឱលោកេន្តោ, ន ទិសាវិទិសា បេក្ខមានោ គច្ឆតិ, អយំ **អារក្ខគោចរោ**។ **ឧបនិពន្ធគោចរោ** បន ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា, យត្ថ ភិក្ខុ អត្តនោ ចិត្តំ ឧបនិពន្ធតិ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

“កោ ច, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនោ គោចរោ សកោ បេត្តិកោ វិសយោ? យទិទំ – ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា”តិ (សំ. និ. ៥.៣៧២)។

ឥតិ យថាវុត្តាយ អាចារសម្បត្តិយា ឥមាយ ច គោចរសម្បត្តិយា សមន្នាគតត្តា **អាចារគោចរសម្បន្នោ**។

អណុមត្តេសុ វជ្ជេសុ ភយទស្សាវីតិ អប្បមត្តកេសុ អណុប្បមាណេសុ អសញ្ចិច្ច អាបន្នសេខិយអកុសលចិត្តុប្បាទាទិភេទេសុ វជ្ជេសុ ភយទស្សនសីលោ។ យោ ហិ ភិក្ខុ បរមាណុមត្តំ វជ្ជំ អឌ្ឍសដ្ឋិយោជនសតសហស្សុព្ពេធសិនេរុបព្ពតរាជសទិសំ កត្វា បស្សតិ, យោបិ ភិក្ខុ សព្ពលហុកំ ទុព្ភាសិតមត្តំ បារាជិកសទិសំ កត្វា បស្សតិ, អយំ អណុមត្តេសុ វជ្ជេសុ ភយទស្សាវី នាម។ **សមាទាយ សិក្ខតិ សិក្ខាបទេសូ**តិ យំ កិញ្ចិ សិក្ខាបទេសុ សិក្ខិតព្ពំ, តំ សព្ពេន សព្ពំ សព្ពថា សព្ពំ អនវសេសំ សមាទិយិត្វា សិក្ខតិ វត្តតិ, បូរេតីតិ អត្ថោ។ **ឥតិ កល្យាណសីលោ**តិ ឥមិនា បការេន កល្យាណសីលោ សមានោ។ បុគ្គលាធិដ្ឋានវសេន ហិ និទ្ទិដ្ឋំ សីលំ “ឯវំ ខោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ កល្យាណសីលោ ហោតី”តិ វុត្តបុគ្គលាធិដ្ឋានវសេនេវ និគមេត្វា “កល្យាណធម្មោ”តិ ឯត្ថ វុត្តធម្មេ និទ្ទិសិតុកាមេន “តេសំ ធម្មានំ ឥទំ សីលំ អធិដ្ឋាន”ន្តិ ទស្សេតុំ បុន “ឥតិ កល្យាណសីលោ”តិ វុត្តំ។ **សត្តន្នំ ពោធិបក្ខិយាន**ន្តិអាទិ សព្ពំ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថមេវ។ បុន **កល្យាណសីលោ**តិអាទិ និគមនំ។

គាថាសុ **ទុក្កដ**ន្តិ ទុដ្ឋុ កតំ, ទុច្ចរិតន្តិ អត្ថោ។ **ហិរិមន**ន្តិ ហិរិមន្តំ ហិរិសម្បន្នំ, សព្ពសោ បាបបវត្តិយា ជិគុច្ឆនសភាវន្តិ អត្ថោ។ **ហិរិមន**ន្តិ វា ហិរិសហិតចិត្តំ។ ហិរិគ្គហណេនេវ ចេត្ថ ឱត្តប្បម្បិ គហិតន្តិ វេទិតព្ពំ។ ហិរោត្តប្បគ្គហណេន ច សព្ពសោ ទុច្ចរិតាភាវស្ស ហេតុំ ទស្សេន្តោ កល្យាណសីលតំ ហេតុតោ វិភាវេតិ។

សម្ពោធីតិ អរិយញ្ញាណំ, តំ គច្ឆន្តិ ភជន្តីតិ **សម្ពោធិគាមិនោ**, ពោធិបក្ខិកាតិ អត្ថោ។ **អនុស្សវ**ន្តិ រាគុស្សវាទិរហិតំ។ “គថាវិធ”ន្តិបិ បឋន្តិ។ “ពោធិបក្ខិកានំ ធម្មានំ ភាវនានុយោគមនុយុត្តោ”តិ យថា យថា បុព្ពេ វុត្តំ, តថាវិធំ តាទិសន្តិ អត្ថោ។ **ទុក្ខស្សា**តិ វដ្ដទុក្ខស្ស, វដ្ដទុក្ខហេតុនោ វា។ **ឥធេវ ខយមត្តនោ**តិ អាសវក្ខយាធិគមេន អត្តនោ វដ្ដទុក្ខហេតុនោ សមុទយបក្ខិយស្ស កិលេសគណស្ស ឥធេវ ឥមស្មិំយេវ អត្តភាវេ ខយំ អនុប្បាទំ បជានាតិ, វដ្ដទុក្ខស្សេវ វា ឥធេវ ចរិមកចិត្តនិរោធេន ខយំ ខីណភាវំ បជានាតិ។ **តេហិ ធម្មេហិ សម្បន្ន**ន្តិ តេហិ យថាវុត្តសីលាទិធម្មេហិ សមន្នាគតំ។ **អសិត**ន្តិ តណ្ហាទិដ្ឋិនិស្សយានំ បហីនត្តា អសិតំ, កត្ថចិ អនិស្សិតំ។ **សព្ពលោកស្សា**តិ សព្ពស្មិំ សត្តលោកេ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

អដ្ឋមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. ទានសុត្តវណ្ណនា

៩៨. នវមេ **ទាន**ន្តិ ទាតព្ពំ, សវត្ថុកា វា ចេតនា ទានំ, សម្បត្តិបរិច្ចាគស្សេតំ អធិវចនំ។ **អាមិសទាន**ន្តិ ចត្តារោ បច្ចយា ទេយ្យភាវវសេន អាមិសទានំ នាម។ តេ ហិ តណ្ហាទីហិ អាមសិតព្ពតោ អាមិសន្តិ វុច្ចន្តិ។ តេសំ វា បរិច្ចាគចេតនា អាមិសទានំ។ **ធម្មទាន**ន្តិ ឥធេកច្ចោ “ឥមេ ធម្មា កុសលា, ឥមេ ធម្មា អកុសលា, ឥមេ ធម្មា សាវជ្ជា, ឥមេ ធម្មា អនវជ្ជា, ឥមេ វិញ្ញុគរហិតា, ឥមេ វិញ្ញុប្បសត្ថា; ឥមេ សមត្តា សមាទិន្នា អហិតាយ ទុក្ខាយ សំវត្តន្តិ, ឥមេ ហិតាយ សុខាយ សំវត្តន្តី”តិ កុសលាកុសលកម្មបថេ វិភជន្តោ កម្មកម្មវិបាកេ ឥធលោកបរលោកេ បច្ចក្ខតោ ទស្សេន្តោ វិយ បាកដំ ករោន្តោ អកុសលេហិ ធម្មេហិ និវត្តាបេន្តោ, កុសលេសុ ធម្មេសុ បតិដ្ឋាបេន្តោ, ធម្មំ ទេសេតិ, ឥទំ ធម្មទានំ។ យោ បន “ឥមេ ធម្មា អភិញ្ញេយ្យា , ឥមេ បរិញ្ញេយ្យា, ឥមេ បហាតព្ពា, ឥមេ សច្ឆិកាតព្ពា, ឥមេ ភាវេតព្ពា”តិ សច្ចានិ វិភាវេន្តោ អមតាធិគមាយ បដិបត្តិធម្មំ ទេសេតិ, ឥទំ សិខាប្បត្តំ ធម្មទានំ នាម។ **ឯតទគ្គ**ន្តិ ឯតំ អគ្គំ។ **យទិទ**ន្តិ យំ ឥទំ ធម្មទានំ វុត្តំ, ឯតំ ឥមេសុ ទ្វីសុ ទានេសុ អគ្គំ សេដ្ឋំ ឧត្តមំ។ វិវដ្ដគាមិធម្មទានញ្ហិ និស្សាយ សព្ពានត្ថតោ បរិមុច្ចតិ, សកលំ វដ្ដទុក្ខំ អតិក្កមតិ។ លោកិយំ បន ធម្មទានំ សព្ពេសំ ទានានំ និទានំ សព្ពសម្បត្តីនំ មូលំ។ តេនាហ –

> “សព្ពទានំ ធម្មទានំ ជិនាតិ, សព្ពរសំ ធម្មរសោ ជិនាតិ;
> សព្ពរតឹ ធម្មរតី ជិនាតិ, តណ្ហក្ខយោ សព្ពទុក្ខំ ជិនាតី”តិ។ (ធ. ប. ៣៥៤) –

អភយទានមេត្ថ ធម្មទានេនេវ សង្គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

សាធារណភោគិតាធិប្បាយេន អត្តនា បរិភុញ្ជិតព្ពតោ ចតុបច្ចយតោ សយមេវ អភុញ្ជិត្វា បរេសំ សំវិភជនំ **អាមិសសំវិភាគោ**។ សាធារណភោគិតាធិប្បាយេនេវ អត្តនា វិទិតស្ស អធិគតស្ស ធម្មស្ស អប្បោស្សុក្កោ អហុត្វា បរេសំ ឧបទេសោ **ធម្មសំវិភាគោ**។ ចតូហិ បច្ចយេហិ ចតូហិ ច សង្គហវត្ថូហិ បរេសំ អនុគ្គណ្ហនំ អនុកម្បនំ **អាមិសានុគ្គហោ**។ វុត្តនយេនេវ ធម្មេន បរេសំ អនុគ្គណ្ហនំ អនុកម្បនំ **ធម្មានុគ្គហោ**។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

គាថាសុ **យមាហុ ទានំ បរម**ន្តិ យំ ទានំ ចិត្តខេត្តទេយ្យធម្មានំ ឧឡារភាវេន បរមំ ឧត្តមំ, ភោគសម្បត្តិអាទីនំ វា បូរណតោ ផលនតោ, បរស្ស វា លោភមច្ឆរិយាទិកស្ស បដិបក្ខស្ស មទ្ទនតោ ហឹសនតោ “បរម”ន្តិ ពុទ្ធា ភគវន្តោ អាហុ។ **អនុត្តរ**ន្តិ យំ ទានំ ចេតនាទិសម្បត្តិយា សាតិសយបវត្តិយា អគ្គភាវេន អគ្គវិបាកត្តា ច ឧត្តររហិតំ អនុត្តរភាវសាធនំ ចាតិ អាហុ។ **យំ សំវិភាគ**ន្តិ ឯត្ថាបិ “បរមំ អនុត្តរ”ន្តិ បទទ្វយំ អានេត្វា យោជេតព្ពំ។ **អវណ្ណយី**តិ កិត្តយិ, “ភោជនំ, ភិក្ខវេ, ទទមានោ ទាយកោ បដិគ្គាហកានំ បញ្ច ឋានានិ ទេតី”តិអាទិនា (អ. និ. ៥.៣៧), “ឯវំ ចេ, ភិក្ខវេ, សត្តា ជានេយ្យុំ ទានសំវិភាគស្ស វិបាក”ន្តិអាទិនា (ឥតិវុ. ២៦) ច បសំសយិ។ យថា បន ទានំ សំវិភាគោ ច បរមំ អនុត្តរញ្ច ហោតិ, តំ ទស្សេតុំ **“អគ្គម្ហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អគ្គម្ហី**តិ សីលាទិគុណវិសេសយោគេន សេដ្ឋេ អនុត្តរេ បុញ្ញក្ខេត្តេ សម្មាសម្ពុទ្ធេ អរិយសង្ឃេ ច។ **បសន្នចិត្តោ**តិ កម្មផលសទ្ធាយ រតនត្តយសទ្ធាយ ច ចិត្តំ បសាទេន្តោ ឱកប្បេន្តោ។ ចិត្តសម្បត្តិយា ហិ ខេត្តសម្បត្តិយា ច បរិត្តេបិ ទេយ្យធម្មេ ទានំ មហានុភាវំ ហោតិ មហាជុតិកំ មហាវិប្ផារំ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “នត្ថិ ចិត្តេ បសន្នម្ហិ, អប្បកា នាម ទក្ខិណា;
> តថាគតេ វា សម្ពុទ្ធេ, អថ វា តស្ស សាវកេ”តិ។ (វិ. វ. ៨០៤; នេត្តិ. ៩៥);

វិញ្ញូតិ សប្បញ្ញោ។ **បជានន្តិ** សម្មទេវ ទានផលំ ទានានិសំសំ បជានន្តោ។ **កោ ន យជេថ កាលេ**តិ យុត្តប្បត្ត កាលេ កោ នាម ទានំ ន ទទេយ្យ? សទ្ធា, ទេយ្យធម្មោ, បដិគ្គាហកាតិ ឥមេសំ តិណ្ណំ សម្មុខិភូតកាលេយេវ ហិ ទានំ សម្ភវតិ, ន អញ្ញថា, បដិគ្គាហកានំ វា ទាតុំ យុត្តកាលេ។

ឯវំ បឋមគាថាយ អាមិសទានសំវិភាគានុគ្គហេ ទស្សេត្វា ឥទានិ ធម្មទានសំវិភាគានុគ្គហេ ទស្សេតុំ **"យេ ចេវ ភាសន្តី"**តិ ទុតិយគាថមាហ។ តត្ថ **ឧភយន្តិ** "ភាសន្តិ សុណន្តី"តិ វុត្តា ទេសកា បដិគ្គាហកាតិ ឧភយំ។ អយំ បនេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – យេ **សុគតស្ស** ភគវតោ **សាសនេ** សទ្ធម្មេ **បសន្នចិត្តា** វិមុត្តាយតនសីសេ ឋត្វា ទេសេន្តិ បដិគ្គណ្ហន្តិ ច, តេសំ ទេសកបដិគ្គាហកានំ សោ ធម្មទានធម្មសំវិភាគធម្មានុគ្គហសង្ខាតោ **អត្ថោ**។ បរមត្ថសាធនតោ **បរមោ**។ តណ្ហាសំកិលេសាទិសព្ពសំកិលេសមលវិសោធនេន **វិសុជ្ឈតិ**។ កីទិសានំ? **យេ អប្បមត្តា សុគតស្ស សាសនេ**។ យេ ច –

> "សព្ពបាបស្ស អករណំ, កុសលស្ស ឧបសម្បទា;
> សចិត្តបរិយោទបនំ, ឯតំ ពុទ្ធាន សាសន"ន្តិ។ (ទី. និ. ២.៩០; ធ. ប. ១៨៣) –

សង្ខេបតោ ឯវំ បកាសិតេ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស សាសនេ ឱវាទេ អនុសិដ្ឋិយំ អប្បមត្តា អធិសីលសិក្ខាទយោ សក្កច្ចំ សម្បាទេន្តិ។ តេសំ **វិសុជ្ឈតិ,** អរហត្តផលវិសុទ្ធិយា អតិវិយ វោទាយតីតិ។

នវមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. តេវិជ្ជសុត្តវណ្ណនា

៩៩. ទសមេ **ធម្មេនា**តិ ញាយេន, សម្មាបដិបត្តិសង្ខាតេន ហេតុនា ការណេន។ យាយ ហិ បដិបទាយ តេវិជ្ជោ ហោតិ, សា បដិបទា ឥធ ធម្មោតិ វេទិតព្ពា។ កា បន សា បដិបទាតិ? ចរណសម្បទា ច វិជ្ជាសម្បទា ច។ **តេវិជ្ជន្តិ** បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណាទីហិ តីហិ វិជ្ជាហិ សមន្នាគតំ។ **ព្រាហ្មណន្តិ** ពាហិតបាបព្រាហ្មណំ។ **បញ្ញាបេមី**តិ "ព្រាហ្មណោ"តិ ជានាបេមិ បតិដ្ឋបេមិ។ **នាញ្ញំ លបិតលាបនមត្តេនា**តិ អញ្ញំ ជាតិមត្តព្រាហ្មណំ អដ្ឋកាទីហិ លបិតមត្តវិប្បលបនមត្តេន ព្រាហ្មណំ ន បញ្ញាបេមីតិ។ អថ វា **លបិតលាបនមត្តេនា**តិ មន្តានំ អជ្ឈេនអជ្ឈាបនមត្តេន។ ឧភយថាបិ យំ បន ព្រាហ្មណា សាមវេទាទិវេទត្តយអជ្ឈេនេន តេវិជ្ជំ ព្រាហ្មណំ វទន្តិ, តំ បដិក្ខិបតិ។ ភគវតា ហិ "បរមត្ថតោ អតេវិជ្ជំ ព្រាហ្មណំយេវ ចេតេ ភោវាទិនោ អវិជ្ជានិវុតា 'តេវិជ្ជោ ព្រាហ្មណោ'តិ វទន្តិ, ឯវំ បន តេវិជ្ជោ ព្រាហ្មណោ ហោតី"តិ ទស្សនត្ថំ តថា ពុជ្ឈនកានំ បុគ្គលានំ អជ្ឈាសយេន អយំ ទេសនា អារទ្ធា។

តត្ថ យស្មា វិជ្ជាសម្បន្នោ ចរណសម្បន្នោយេវ ហោតិ ចរណសម្បទាយ វិនា វិជ្ជាសម្បត្តិយា អភាវតោ, តស្មា ចរណសម្បទំ អន្តោគធំ កត្វា វិជ្ជាសីសេនេវ ព្រាហ្មណំ បញ្ញាបេតុកាមោ **"ធម្មេនាហំ, ភិក្ខវេ, តេវិជ្ជំ ព្រាហ្មណំ បញ្ញាបេមី"**តិ ទេសនំ សមុដ្ឋាបេត្វា **"កថញ្ចាហំ, ភិក្ខវេ, ធម្មេន តេវិជ្ជំ ព្រាហ្មណំ បញ្ញាបេមី"**តិ កថេតុកម្យតាយ បុច្ឆំ កត្វា បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ ទេសនាយ វិជ្ជត្តយំ វិភជន្តោ **"ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខូ"**តិអាទិមាហ។

តត្ថ **អនេកវិហិតន្តិ** អនេកវិធំ, អនេកេហិ វា បការេហិ បវត្តិតំ, សំវណ្ណិតន្តិ អត្ថោ។ **បុព្ពេនិវាសន្តិ** សមនន្តរាតីតភវំ អាទឹ កត្វា តត្ថ តត្ថ និវុត្ថក្ខន្ធសន្តានំ។ **និវុត្ថន្តិ** អជ្ឈាវុត្ថំ អនុភូតំ, អត្តនោ សន្តានេ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធំ, និវុត្ថធម្មំ វា និវុត្ថំ, គោចរនិវាសេន និវុត្ថំ, អត្តនោ វិញ្ញាណេន វិញ្ញាតំ បរវិញ្ញាណវិញ្ញាតម្បិ វា ឆិន្នវដុមកានុស្សរណាទីសុ។ **អនុស្សរតី**តិ "ឯកម្បិ ជាតឹ ទ្វេបិ ជាតិយោ"តិ ឯវំ ជាតិបដិបាដិវសេន អនុគន្ត្វា សរតិ, អនុទេវ វា សរតិ, ចិត្តេ អភិនិន្នាមិតេ បរិកម្មសមនន្តរំ សរតិ។

សេយ្យថិទន្តិ អារទ្ធប្បការទស្សនត្ថេ និបាតោ។ តេនេវ យ្វាយំ បុព្ពេនិវាសោ អារទ្ធោ ហោតិ, តស្ស បការំ ទស្សេន្តោ **"ឯកម្បិ ជាតិ"**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឯកម្បិ ជាតិន្តិ** ឯកម្បិ បដិសន្ធិមូលកំ ចុតិបរិយោសានំ ឯកភវបរិយាបន្នំ ខន្ធសន្តានំ។ ឯស នយោ **ទ្វេបិ ជាតិយោ**តិអាទីសុ។ **អនេកេបិ សំវដ្ដកប្បេ**តិអាទីសុ បន បរិហាយមានោ កប្បោ សំវដ្ដកប្បោ , វឌ្ឍមានោ វិវដ្ដកប្បោ។ តត្ថ សំវដ្ដេន សំវដ្ដដ្ឋាយី គហិតោ ហោតិ តម្មូលកត្តា, វិវដ្ដេន ច វិវដ្ដដ្ឋាយី។ ឯវញ្ហិ សតិ យានិ តានិ "ចត្តារិមានិ, ភិក្ខវេ, កប្បស្ស អសង្ខ្យេយ្យានិ។ កតមានិ ចត្តារិ? សំវដ្ដោ, សំវដ្ដដ្ឋាយី, វិវដ្ដោ, វិវដ្ដដ្ឋាយី"តិ (អ. និ. ៤.១៥៦) វុត្តានិ ចត្តារិ អសង្ខ្យេយ្យានិ, តានិ បរិគ្គហិតានិ ហោន្តិ។

តត្ថ តយោ សំវដ្ដា – តេជោសំវដ្ដោ, អាបោសំវដ្ដោ, វាយោសំវដ្ដោតិ។ តិស្សោ សំវដ្ដសីមា – អាភស្សរា, សុភកិណ្ហា, វេហប្ផលាតិ។ យទា កប្បោ តេជេន សំវដ្ដតិ, អាភស្សរតោ ហេដ្ឋា អគ្គិនា ឌយ្ហតិ។ យទា ឧទកេន សំវដ្ដតិ, សុភកិណ្ហតោ ហេដ្ឋា ឧទកេន វិលីយតិ។ យទា វាតេន សំវដ្ដតិ, វេហប្ផលតោ ហេដ្ឋា វាតេន វិទ្ធំសិយតិ។ វិត្ថារតោ បន កោដិសតសហស្សចក្កវាឡំ ឯកតោ វិនស្សតិ។ ឥតិ ឯវរូបោ អយំ បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរន្តោ ភិក្ខុ អនេកេបិ សំវដ្ដកប្បេ អនេកេបិ វិវដ្ដកប្បេ អនេកេបិ សំវដ្ដវិវដ្ដកប្បេ អនុស្សរតិ។ កថំ? **អមុត្រាសិ**ន្តិអាទិនា នយេន។

តត្ថ **អមុត្រាសិ**ន្តិ អមុម្ហិ សំវដ្ដកប្បេ អមុម្ហិ ភវេ វា យោនិយា វា គតិយា វា វិញ្ញាណដ្ឋិតិយា វា សត្តាវាសេ វា សត្តនិកាយេ វា អហមហោសឹ។ **ឯវំនាមោ**តិ តិស្សោ វា ផុស្សោ វា។ **ឯវំគោត្តោ**តិ គោតមោ វា កស្សបោ វា។ **ឯវំវណ្ណោ**តិ ឱទាតោ វា សាមោ វា។ **ឯវមាហារោ**តិ សាលិមំសោទនាហារោ វា បវត្តផលភោជនោ វា។ **ឯវំសុខទុក្ខប្បដិសំវេទី**តិ អនេកប្បការានំ កាយិកចេតសិកានំ សាមិសនិរាមិសាទិប្បភេទានំ វា សុខទុក្ខានំ បដិសំវេទី។ **ឯវមាយុបរិយន្តោ**តិ ឯវំ វស្សសតបរិមាណាយុបរិយន្តោ វា ចតុរាសីតិកប្បសតសហស្សបរិមាណាយុបរិយន្តោ វា។ **សោ តតោ ចុតោ អមុត្រ ឧទបាទិ**ន្តិ សោហំ តតោ ភវតោ យោនិតោ គតិតោ វិញ្ញាណដ្ឋិតិតោ សត្តាវាសតោ សត្តនិកាយតោ វា ចុតោ បុន អមុកស្មឹ នាម ភវេ យោនិយា គតិយា វិញ្ញាណដ្ឋិតិយា សត្តាវាសេ សត្តនិកាយេ វា ឧទបាទឹ។ **តត្រាបាសិ**ន្តិ អថ តត្រាបិ ភវេ យោនិយា គតិយា វិញ្ញាណដ្ឋិតិយា សត្តាវាសេ សត្តនិកាយេ វា បុន អហោសឹ។ **ឯវំនាមោ**តិអាទិ វុត្តនយមេវ។

អថ វា យស្មា “អមុត្រាសិ”ន្តិ ឥទំ អនុបុព្ពេន អារោហន្តស្ស អត្ថនោ អភិនីហារានុរូបំ យថាពលំ សរណំ, “សោ តតោ ចុតោ”តិ បដិនិវត្តន្តស្ស បច្ចវេក្ខណំ, តស្មា “ឥធូបបន្នោ”តិ ឥមិស្សា ឥធូបបត្តិយា អនន្តរំ “អមុត្រ ឧទបាទិ”ន្តិ វុត្តំ។ **តត្រាបាសិ**ន្តិ តត្រាបិ ភវេ…បេ…. សត្តនិកាយេ វា អាសឹ។ **ឯវំនាមោ**តិ ទត្តោ វា មិត្តោ វា, **ឯវំគោត្តោ**តិ វាសេដ្ឋោ វា កស្សបោ វា។ **ឯវំវណ្ណោ**តិ កាឡោ វា ឱទាតោ វា។ **ឯវមាហារោ**តិ សុធាហារោ វា សាលិឱទនាទិអាហារោ វា។ **ឯវំសុខទុក្ខប្បដិសំវេទី**តិ ទិព្ពសុខប្បដិសំវេទី វា មានុសសុខទុក្ខប្បដិសំវេទី វា។ **ឯវមាយុបរិយន្តោ**តិ ឯវំ តំតំបរមាយុបរិយន្តោ។ **សោ តតោ ចុតោ**តិ សោហំ តតោ ភវាទិតោ ចុតោ។ **ឥធូបបន្នោ**តិ ឥធ ឥមស្មឹ ចរិមភវេ មនុស្សោ ហុត្វា ឧបបន្នោ និព្ពត្តោ។

ឥតីតិ ឯវំ។ **សាការំ សឧទ្ទេស**ន្តិ នាមគោត្តាទិវសេន សឧទ្ទេសំ, វណ្ណាទិវសេន សាការំ។ នាមគោត្តេន ហិ សត្តា “តិស្សោ គោតមោ”តិ ឧទ្ទិសីយន្តិ, វណ្ណាទីហិ “សាមោ ឱទាតោ”តិ នានត្តតោ បញ្ញាយន្តិ។ តស្មា នាមគោត្តំ ឧទ្ទេសោ, ឥតរេ អាការា។ **អយមស្ស បឋមា វិជ្ជា អធិគតា**តិ អយំ ឥមិនា ភិក្ខុនា បឋមំ អធិគមវសេន បឋមា, វិទិតករណដ្ឋេន វិជ្ជា អធិគតា សច្ឆិកតា ហោតិ។ កឹ បនាយំ វិទិតំ ករោតិ? បុព្ពេនិវាសំ។ **អវិជ្ជា**តិ តស្សេវ បុព្ពេនិវាសស្ស អវិទិតករណដ្ឋេន តស្ស បដិច្ឆាទកមោហោ វុច្ចតិ។ **តមោ**តិ ស្វេវ មោហោ បដិច្ឆាទកដ្ឋេន តមោតិ វុច្ចតិ។ **អាលោកោ**តិ សា ឯវ វិជ្ជា ឱភាសករណដ្ឋេន អាលោកោ។ ឯត្ថ ច វិជ្ជា អធិគតាតិ អយំ អត្ថោ, សេសំ បសំសាវចនំ។ យោជនា បនេត្ថ – អយំ ខោ តេន ភិក្ខុនា វិជ្ជា អធិគតា, តស្ស អធិគតវិជ្ជស្ស អវិជ្ជា វិហតា, វិនដ្ឋាតិ អត្ថោ។ កស្មា? យស្មា វិជ្ជា ឧប្បន្នាតិ។ សេសបទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។

យថា តន្តិ ឯត្ថ **យថា**តិ ឱបម្មត្ថេ, **ត**ន្តិ និបាតមត្តំ។ សតិយា អវិប្បវាសេន **អប្បមត្តស្ស**។ វីរិយាតាបេន **អាតាបិនោ**។ កាយេ ច ជីវិតេ ច អនបេក្ខតាយ **បហិតត្តស្ស** បេសិតចិត្តស្សាតិ អត្ថោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យថា អប្បមត្តស្ស អាតាបិនោ បហិតត្តស្ស វិហរតោ អវិជ្ជា វិហញ្ញេយ្យ, វិជ្ជា ឧប្បជ្ជេយ្យ, តមោ វិហញ្ញេយ្យ, អាលោកោ ឧប្បជ្ជេយ្យ; ឯវមេវ តស្ស ភិក្ខុនោ អវិជ្ជា វិហតា, វិជ្ជា ឧប្បន្នា , តមោ វិហតោ, អាលោកោ ឧប្បន្នោ, តស្ស បធានានុយោគស្ស អនុរូបមេវ ផលំ លភិត្វា វិហរតីតិ។

ទិព្ពេន ចក្ខុនាតិ ឯត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។ **វិសុទ្ធេនា**តិ ចុតូបបាតទស្សនេន ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិហេតុភាវតោ វិសុទ្ធំ។ យោ ហិ ចុតិមត្តមេវ បស្សតិ ន ឧបបាតំ, សោ ឧច្ឆេទទិដ្ឋឹ គណ្ហាតិ។ យោ ឧបបាតមត្តមេវ បស្សតិ ន ចុតឹ, សោ នវសត្តបាតុភាវទិដ្ឋឹ គណ្ហាតិ។ យោ បន តទុភយំ បស្សតិ, សោ យស្មា ទុវិធម្បិ តំ ទិដ្ឋិគតំ អតិវត្តតិ, តស្មាស្ស តំ ទស្សនំ ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិហេតុ ហោតិ, តទុភយម្បាយំ ពុទ្ធបុត្តោ បស្សតិ។ តេន វុត្តំ “ចុតូបបាតទស្សនេន ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិហេតុភាវតោ វិសុទ្ធ”ន្តិ។ ឯកាទសឧបក្កិលេសវិរហតោ វា **វិសុទ្ធំ**។ យថាហ “វិចិកិច្ឆា ចិត្តស្ស ឧបក្កិលេសោតិ – ឥតិ វិទិត្វា វិចិកិច្ឆំ ចិត្តស្ស ឧបក្កិលេសំ បជហឹ, អមនសិការោ…បេ…. ថិនមិទ្ធំ, ឆម្ភិតត្តំ, ឧប្បិល្លំ, ទុដ្ឋុល្លំ, អច្ចារទ្ធវីរិយំ, អតិលីនវីរិយំ, អភិជប្បា, នានត្តសញ្ញា, អតិនិជ្ឈាយិតត្តំ រូបានំ ចិត្តស្ស ឧបក្កិលេសោ”តិ (ម. និ. ៣.២៤២) ឯវំ វុត្តេហិ ឯកាទសហិ ឧបក្កិលេសេហិ អនុបក្កិលិដ្ឋត្តា **វិសុទ្ធំ**។ មនុស្សូបចារំ អតិក្កមិត្វា រូបទស្សនេន **អតិក្កន្តមានុសកំ**, មំសចក្ខុំ វា អតិក្កន្តត្តា អតិក្កន្តមានុសកំ។

តេន ទិព្ពេន ចក្ខុនា វិសុទ្ធេន អតិក្កន្តមានុសកេន។ **សត្តេ បស្សតី**តិ មនុស្សមំសចក្ខុនា វិយ សត្តេ បស្សតិ ទក្ខតិ អាលោកេតិ។

ចវមានេ ឧបបជ្ជមានេតិ ឯត្ថ ចុតិក្ខណេ ឧបបត្តិក្ខណេ វា ទិព្ពចក្ខុនាបិ ទដ្ឋុំ ន សក្កា។ យេ បន អាសន្នចុតិកា ឥទានិ ចវិស្សន្តិ, តេ ចវមានា។ យេ ច គហិតបដិសន្ធិកា សម្បតិនិព្ពត្តា វា, តេ ឧបបជ្ជមានាតិ អធិប្បេតា។ តេ ឯវរូបេ ចវមានេ ឧបបជ្ជមានេ ច បស្សតីតិ ទស្សេតិ។ **ហីនេ**តិ មោហនិស្សន្ទយុត្តត្តា ហីនានំ ជាតិកុលភោគាទីនំ វសេន ហីឡិតេ បរិភូតេ។ **បណីតេ**តិ អមោហនិស្សន្ទយុត្តត្តា តព្ពិបរីតេ។ **សុវណ្ណេ**តិ អទោសនិស្សន្ទយុត្តត្តា ឥដ្ឋកន្តមនាបវណ្ណយុត្តេ។ **ទុព្ពណ្ណេ**តិ ទោសនិស្សន្ទយុត្តត្តា អនិដ្ឋអកន្តាមនាបវណ្ណយុត្តេ។ អភិរូបេ វិរូបេតិបិ អត្ថោ។ **សុគតេ**តិ សុគតិគតេ, អលោភនិស្សន្ទយុត្តត្តា វា អឌ្ឍេ មហទ្ធនេ។ **ទុគ្គតេ**តិ ទុគ្គតិគតេ, លោភនិស្សន្ទយុត្តត្តា វា ទលិទ្ទេ អប្បន្នបានភោជនេ។ **យថាកម្មូបគេ**តិ យំ យំ កម្មំ ឧបចិតំ, តេន តេន ឧបគតេ ។ តត្ថ បុរិមេហិ “ចវមានេ”តិអាទីហិ ទិព្ពចក្ខុកិច្ចំ វុត្តំ, ឥមិនា បន បទេន យថាកម្មូបគញាណកិច្ចំ។

តស្ស ច ញាណស្ស អយំ ឧប្បត្តិក្កមោ – ឥធ ភិក្ខុ ហេដ្ឋា និរយាភិមុខំ អាលោកំ វឌ្ឍេត្វា នេរយិកេ សត្តេ បស្សតិ មហន្តំ ទុក្ខំ អនុភវមានេ, ឥទំ ទស្សនំ ទិព្ពចក្ខុញាណកិច្ចមេវ។ សោ ច ឯវំ មនសិ ករោតិ “កិំ នុ ខោ កម្មំ កត្វា ឥមេ សត្តា ឯតំ ទុក្ខំ អនុភវន្តី”តិ, អថស្ស “ឥទំ នាម កត្វា”តិ តំកម្មារម្មណំ ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ។ តថា ឧបរិ ទេវលោកាភិមុខំ អាលោកំ វឌ្ឍេត្វា នន្ទនវនមិស្សកវនផារុសកវនាទីសុ សត្តេ បស្សតិ ទិព្ពសម្បត្តិំ អនុភវមានេ, ឥទម្បិ ទស្សនំ ទិព្ពចក្ខុញាណកិច្ចមេវ។ សោ ឯវំ មនសិ ករោតិ “កិំ នុ ខោ កម្មំ កត្វា ឥមេ សត្តា ឯតំ សម្បត្តិំ អនុភវន្តី”តិ? អថស្ស “ឥទំ នាម កត្វា”តិ តំកម្មារម្មណំ ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, ឥទំ យថាកម្មូបគញាណំ នាម។ ឥមស្ស វិសុំ បរិកម្មំ នាម នត្ថិ។ យថា ចិមស្ស, ឯវំ អនាគតំសញាណស្សាបិ។ ទិព្ពចក្ខុបាទកានេវ ហិ ឥមានិ ទិព្ពចក្ខុនា សហេវ ឥជ្ឈន្តិ។ **កាយទុច្ចរិតេនា**តិអាទីសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។ ឥធ **វិជ្ជា**តិ ទិព្ពចក្ខុញាណវិជ្ជា។ **អវិជ្ជា**តិ សត្តានំ ចុតិបដិសន្ធិច្ឆាទិកា អវិជ្ជា។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

តតិយវារេ **វិជ្ជា**តិ អរហត្តមគ្គញាណវិជ្ជា។ **អវិជ្ជា**តិ ចតុសច្ចប្បដិច្ឆាទិកា អវិជ្ជា។ សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា សុវិញ្ញេយ្យមេវ។ **ឯវំ ខោ**តិអាទិ និគមនំ។

គាថាសុ អយំ សង្ខេបត្ថោ – **យោ** យថាវុត្តំ **បុព្ពេនិវាសំ អវេតិ** អវគច្ឆតិ, វុត្តនយេន បាកដំ កត្វា ជានាតិ។ “យោវេទី”តិបិ បាឋោ, យោ អវេទិ វិទិតំ កត្វា ឋិតោតិ អត្ថោ។ ឆព្ពីសតិទេវលោកសង្ខាតំ សគ្គំ ចតុព្ពិធំ អបាយញ្ច វុត្តនយេនេវ ទិព្ពចក្ខុនា បស្សតិ។ **អថោ**តិ តតោ បរំ ជាតិក្ខយសង្ខាតំ អរហត្តំ និព្ពានមេវ វា បត្តោ អធិគតោ។ តតោ ឯវ **អភិញ្ញា** អភិវិសិដ្ឋាយ មគ្គបញ្ញាយ ជានិតព្ពំ ចតុសច្ចធម្មំ ជានិត្វា កិច្ចវោសានេន **វោសិតោ** និដ្ឋានប្បត្តោ។ មោនេយ្យធម្មសមន្នាគមេន **មុនិ**, ខីណាសវោ យស្មា **ឯតាហិ** យថាវុត្តាហិ **តីហិ វិជ្ជាហិ** សមន្នាគតត្តា តតោ តតិយវិជ្ជាយ សព្ពថា ពាហិតបាបត្តា ច **តេវិជ្ជោ ព្រាហ្មណោ** នាម ហោតិ។ តស្មា តមេវ អហំ តេវិជ្ជំ ព្រាហ្មណំ វទាមិ, អញ្ញំ បន លបិតលាបនំ យជុអាទិមន្តបទានំ អជ្ឈាបនបរំ **តេវិជ្ជំ** ព្រាហ្មណំ ន វទាមិ, តេវិជ្ជោតិ តំ ន កថេមីតិ។

ឥតិ ឥមស្មិំ វគ្គេ ទុតិយសុត្តេ វដ្ដំ កថិតំ, បញ្ចមអដ្ឋមទសមសុត្តេសុ វិវដ្ដំ កថិតំ, ឥតរេសុ វដ្ដវិវដ្ដំ កថិតន្តិ វេទិតព្ពំ។

ទសមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បញ្ចមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បរមត្ថទីបនិយា ខុទ្ទកនិកាយ-អដ្ឋកថាយ

ឥតិវុត្តកស្ស តិកនិបាតវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ចតុក្កនិបាតោ

១. ព្រាហ្មណធម្មយាគសុត្តវណ្ណនា

១០០. ចតុក្កនិបាតស្ស បឋមេ **អហ**ន្តិ អត្តនិទ្ទេសោ។ យោ ហិ បរោ ន ហោតិ, សោ និយកជ្ឈត្តសង្ខាតោ អត្តា "អហ"ន្តិ វុច្ចតិ។ **អស្មី**តិ បដិជាននា។ យោ បរមត្ថព្រាហ្មណភាវោ "អហ"ន្តិ វុច្ចមានោ, តស្ស អត្តនិ អត្ថិភាវំ បដិជានន្តោ ហិ សត្ថា "អស្មី"តិ អវោច។ "អហមស្មី"តិ ច យថា "អហមស្មិ ព្រហ្មា មហាព្រហ្មា, សេយ្យោហមស្មី"តិ ច អប្បហីនទិដ្ឋិមានានុសយា បុថុជ្ជនា អត្តនោ ទិដ្ឋិមានមញ្ញនាភិនិវេសវសេន អភិវទន្តិ, ន ឯវំ វុត្តំ។ សព្ពសោ បន បហីនទិដ្ឋិមានានុសយោ ភគវា សម្មុតិំ អនតិធាវន្តោ លោកសមញ្ញានុរោធេន វេនេយ្យសន្តានេសុ ធម្មំ បតិដ្ឋបេន្តោ កេវលំ តាទិសស្ស គុណស្ស អត្តនិ វិជ្ជមានតំ បដិជានន្តោ "**អហមស្មី**"តិ អាហ។ **ព្រាហ្មណោ**តិ ពាហិតបាបត្តា ព្រហ្មស្ស ច អណនតោ ព្រាហ្មណោ។ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ – ភិក្ខវេ, អហំ បរមត្ថតោ ព្រាហ្មណោស្មីតិ។ ភគវា សព្ពាការបរិបុណ្ណស្ស ទានសំយមាទិវតសមាទានស្ស និរវសេសាយ តបចរិយាយ បារំ គតោ សម្មទេវ វុសិតព្រហ្មចរិយវាសោ សកលវេទន្តគូ សុវិសុទ្ធវិជ្ជាចរណោ សព្ពថា និទ្ធាតបាបមលោ អនុត្តរស្ស អរិយមគ្គសង្ខាតស្ស ព្រាហ្មណស្ស វត្តា បវត្តា, សុបរិសុទ្ធស្ស ច សាសនព្រហ្មចរិយស្ស បវេទេតា, តស្មា សព្ពសោ ពាហិតបាបត្តា ព្រហ្មស្ស ច អណនតោ កថនតោ បរមត្ថេន ព្រាហ្មណោតិ វុច្ចតិ។

ឥតិ ភគវា សទេវកេ លោកេ អត្តនោ អនុត្តរំ ព្រាហ្មណភាវំ បវេទេត្វា យានិ តានិ ព្រាហ្មណទានាទីនិ ឆ កម្មានិ ព្រាហ្មណស្ស បញ្ញាបេន្តិ, តេសម្បិ សុបរិសុទ្ធានំ ឧក្កំសតោ អត្តនិ សំវិជ្ជមានតំ ទស្សេតុំ "**យាចយោគោ**"តិអាទិមាហ។

តត្ថ **យាចយោគោ**តិ យាចេហិ យុត្តោ។ យាចន្តីតិ យាចា, យាចកា , តេ បនេត្ថ វេនេយ្យា វេទិតព្ពា។ តេ ហិ "ទេសេតុ, ភន្តេ ភគវា , ធម្មំ; ទេសេតុ, សុគតោ, ធម្ម"ន្តិ ភគវន្តំ ឧបសង្កមិត្វា ធម្មទេសនំ យាចន្តិ។ ភគវា ច តេសំ តច្ឆាវិឃាតំ អករោន្តោ យថារុចិ ធម្មំ ទេសេន្តោ ធម្មទានំ ទេតីតិ យាចយោគោ, សទា សព្ពកាលំ តេហិ អវិរហិតោ។ អថ វា **យាចយោគោ**តិ យាចនយោគ្គោ, អធិប្បាយបូរណតោ យាចិតុំ យុត្តោតិ អត្ថោ "យាជយោគោ"តិបិ បាឋោ។ តត្ថ យាជោ វុច្ចតិ មហាទានំ, យិដ្ឋន្តិ អត្ថោ។ ឥធ បន ធម្មទានំ វេទិតព្ពំ, យាជេ និយុត្តោតិ យាជយោគោ។ **សទា**តិ សព្ពទា, អនវរតប្បវត្តសទ្ធម្មមហាទានោតិ អត្ថោ។ អថ វា យាជេន យោជេតីតិបិ **យាជយោគោ**។ តិវិធទានសង្ខាតេន យាជេន សត្តេ យថារហំ យោជេតិ, តត្ថ ទានេ និយោជេតីតិ អត្ថោ។ "យាជយោគោ សតត"ន្តិបិ បឋន្តិ។ **បយតបាណី**តិ បរិសុទ្ធហត្ថោ។ យោ ហិ ទានាធិមុត្តោ អាមិសទានំ ទេន្តោ សក្កច្ចំ សហត្ថេន ទេយ្យធម្មំ ទាតុំ សទា ធោតហត្ថោយេវ ហោតិ, សោ "បយតបាណី"តិ វុច្ចតិ។ ភគវាបិ ធម្មទានាធិមុត្តោ សក្កច្ចំ សព្ពកាលំ ធម្មទានេ យុត្តប្បយុត្តោតិ កត្វា វុត្តំ "បយតបាណី"តិ។ "សទា"តិ ច បទំ ឥមិនាបិ សទ្ធិំ យោជេតព្ពំ "សទា បយតបាណី"តិ។ អភិភាគេន ហិ សត្ថា វេនេយ្យលោកស្ស សទ្ធម្មទានំ សទា សព្ពកាលំ បវត្តេន្តោ តត្ថ យុត្តប្បយុត្តោ ហុត្វា វិហរតិ។

អបរោ នយោ – យោគោ វុច្ចតិ ភាវនា។ យថាហ "យោគា វេ ជាយតេ ភូរី"តិ (ធ. ប. ២៨២)។ តស្មា **យាជយោគោ**តិ យាជភាវនំ, បរិច្ចាគភាវនំ អនុយុត្តោតិ អត្ថោ។ ភគវា ហិ អភិសម្ពោធិតោ បុព្ពេ ពោធិសត្តភូតោបិ ករុណាសមុស្សាហិតោ អនវសេសតោ ទានំ បរិព្រូហេន្តោ តត្ថ ឧក្កំសបារមិប្បត្តោ ហុត្វា អភិសម្ពោធឹ បាបុណិ, ពុទ្ធោ ហុត្វាបិ តិវិធំ ទានំ បរិព្រូហេសិ វិសេសតោ ធម្មទានំ, បរេបិ តត្ថ និយោជេសិ។ តថា ហិ សោ វេនេយ្យយាចកានំ កស្សចិ សរណានិ អទាសិ, កស្សចិ បញ្ច សីលានិ, កស្សចិ ទស សីលានិ, កស្សចិ ចតុបារិសុទ្ធិសីលំ, កស្សចិ ធុតធម្មេ, កស្សចិ ចត្តារិ ឈានានិ, កស្សចិ អដ្ឋ សមាបត្តិយោ, កស្សចិ បញ្ចាភិញ្ញាយោ, ចត្តារោ មគ្គេ, ចត្តារិ សាមញ្ញផលានិ, តិស្សោ វិជ្ជា, ចតស្សោ បដិសម្ភិទាតិ ឯវមាទិលោកិយលោកុត្តរភេទំ គុណធនំ ធម្មទានវសេន យថាធិប្បាយំ ទេន្តោ បរេ ច "ទេថា"តិ និយោជេន្តោ បរិច្ចាគភាវនំ បរិព្រូហេសិ។ តេន វុត្តំ "បរិច្ចាគភាវនំ អនុយុត្តោ"តិ។

បយតបាណីតិ វា អាយតបាណិ, ហត្ថគតំ កិញ្ចិ ទាតុំ "ឯហិ គណ្ហា"តិ បសារិតហត្ថោ វិយ អាចរិយមុដ្ឋិំ អកត្វា សទ្ធម្មទានេ យុត្តប្បយុត្តោតិ អត្ថោ។ **បយតបាណី**តិ វា ឧស្សាហិតហត្ថោ, អាមិសទានំ ទាតុំ ឧស្សាហិតហត្ថោ វិយ ធម្មទានេ កតុស្សាហោតិ អត្ថោ។ **អន្តិមទេហធរោ**តិ ព្រហ្មចរិយវសេន ព្រាហ្មណករណានំ ធម្មានំ បារិបូរិយា បច្ឆិមត្តភាវធារី។ អវុសិតវតោ ហិ វសលករណានំ ធម្មានំ អប្បហានេន វសលាទិសមញ្ញា គតិ អាយតឹ តព្ភសេយ្យា សិយា។ តេន ភគវា អត្តនោ អច្ចន្តវុសិតព្រាហ្មណភាវំ ទស្សេតិ។ **អនុត្តរោ ភិសក្កោ**

សល្លកត្តោតិ ទុត្តិកិច្ឆស្ស វដ្តទុក្ខរោគស្ស តិកិច្ឆនកោ ឧត្តមោ ភិសក្កោ, អញ្ញេហិ អនុទ្ធរណីយានំ រាគាទិសល្លានំ កន្តនតោ សមុច្ឆេទវសេន សមុទ្ធរណតោ ឧត្តមោ សល្លកន្តនវេជ្ជោ។ ឥមិនា និប្បរិយាយតោ ព្រាហ្មណករណានំ ធម្មានំ អត្តនិ បតិដ្ឋិតានំ បរសន្តតិយំ បតិដ្ឋាបនេន បរេសម្បិ ព្រាហ្មណករណមាហ។

តស្ស មេ តុម្ហេ បុត្តាតិ តស្ស ឯវរូបស្ស មម តុម្ហេ, ភិក្ខវេ, បុត្តា អត្រជា ហោថ។ **ឱរសា**តិ ឧរសិ សម្ពន្ធា។ យថា ហិ សត្តានំ ឱរសបុត្តា អត្រជា វិសេសេន បិតុសន្តកស្ស ទាយជ្ជស្ស ភាគិនោ ហោន្តិ, ឯវមេតេបិ អរិយបុគ្គលា សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស ធម្មស្សវនន្តេ អរិយាយ ជាតិយា ជាតា។ តស្ស សន្តកស្ស វិមុត្តិសុខស្ស អរិយធម្មរតនស្ស ច ឯកំសភាគិយតាយ ឱរសា។ អថ វា ភគវតោ ធម្មទេសនានុភាវេន អរិយភូមិំ ឱក្កមមានា ឱក្កន្តា ច អរិយសាវកា សត្ថុ ឧរេ វាយាមជនិតាភិជាតិតាយ និប្បរិយាយេន “ឱរសបុត្តា”តិ វត្តព្ពតំ អរហន្តិ។ តថា ហិ តេ ភគវតា អាសយានុសយចរិយាធិមុត្តិអាទិវោលោកនេន វជ្ជានុចិន្តនេន ច ហទយេ កត្វា វជ្ជតោ និវារេត្វា អនវជ្ជេ បតិដ្ឋបេន្តេន សីលាទិធម្មសរីរបោសនេន សំវឌ្ឍិតា។ **មុខតោ ជាតា**តិ មុខតោ ជាតាយ ធម្មទេសនាយ អរិយាយ ជាតិយា ជាតត្តា មុខតោ ជាតា។ អថ វា អនញ្ញសាធារណតោ សព្ពស្ស កុសលធម្មស្ស មុខតោ បាតិមោក្ខតោ វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនាសង្ខាតតោ វិមោក្ខមុខតោ វា អរិយមគ្គជាតិយា ជាតាតិបិ មុខតោ ជាតា។ សិក្ខត្តយសង្គហេ សាសនធម្មេ អរិយមគ្គធម្មេ វា ជាតាតិ **ធម្មជា**។ តេនេវ ធម្មេន និម្មិតា មាបិតាតិ **ធម្មនិម្មិតា**។ សតិធម្មវិចយាទិ **ធម្មទាយាទា**, ន លាភសក្ការាទិ **អាមិសទាយាទា**, ធម្មទាយាទា នោ អាមិសទាយាទា ហោថាតិ អត្ថោ។

តត្ថ ធម្មោ ទុវិធោ – និប្បរិយាយធម្មោ, បរិយាយធម្មោតិ។ អាមិសម្បិ ទុវិធំ – និប្បរិយាយាមិសំ, បរិយាយាមិសន្តិ។ កថំ? មគ្គផលនិព្ពានប្បភេទោ ហិ នវវិធោ លោកុត្តរធម្មោ និប្បរិយាយធម្មោ, និព្ពត្តិតធម្មោយេវ, ន កេនចិ បរិយាយេន ការណេន វា លេសេន វា ធម្មោ។ យំ បនិទំ វិវដ្ដូបនិស្សិតំ កុសលំ, សេយ្យថិទំ – ឥធេកច្ចោ វិវដ្ដំ បត្ថេន្តោ ទានំ ទេតិ, សីលំ សមាទិយតិ, ឧបោសថកម្មំ ករោតិ, គន្ធមាលាទីហិ វត្ថុបូជំ ករោតិ, ធម្មំ សុណាតិ, ទេសេតិ, ឈានសមាបត្តិយោ និព្ពត្តេតិ, ឯវំ ករោន្តោ អនុបុព្ពេន និប្បរិយាយំ អមតំ និព្ពានំ បដិលភតិ, អយំ បរិយាយធម្មោ។ តថា ចីវរាទយោ ចត្តារោ បច្ចយា និប្បរិយាយាមិសមេវ, ន អញ្ញេន បរិយាយេន វា ការណេន វា លេសេន វា អាមិសំ។ យំ បនិទំ វដ្ដគាមិកុសលំ, សេយ្យថិទំ – ឥធេកច្ចោ វដ្ដំ បត្ថេន្តោ សម្បត្តិភវំ ឥច្ឆមានោ ទានំ ទេតិ…បេ… សមាបត្តិយោ និព្ពត្តេតិ, ឯវំ ករោន្តោ អនុបុព្ពេន ទេវមនុស្សសម្បត្តិយោ បដិលភតិ, ឥទំ បរិយាយាមិសំ នាម។

តត្ថ និប្បរិយាយធម្មោបិ ភគវតោយេវ សន្តកោ។ ភគវតា ហិ កថិតត្តា ភិក្ខូ មគ្គផលនិព្ពានានិ អធិគច្ឆន្តិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“សោ, ហិ, ព្រាហ្មណ, ភគវា អនុប្បន្នស្ស មគ្គស្ស ឧប្បាទេតា, អសញ្ជាតស្ស មគ្គស្ស សញ្ជនេតា…បេ… មគ្គានុគា ច បនេតរហិ សាវកា វិហរន្តិ បច្ឆា សមន្នាគតា”តិ (ម. និ. ៣.៧៩; ចូលនិ. មោឃរាជមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៨៥)។

“សោ, ហាវុសោ, ភគវា ជានំ ជានាតិ, បស្សំ បស្សតិ, ចក្ខុភូតោ ញាណភូតោ ធម្មភូតោ ព្រហ្មភូតោ, វត្តា បវត្តា, អត្ថស្ស និន្នេតា , អមតស្ស ទាតា, ធម្មស្សាមី តថាគតោ”តិ (ម. និ. ១.២០៣; ៣.២៨១) ច។

បរិយាយធម្មោបិ ភគវតោយេវ សន្តកោ។ ភគវតា ហិ កថិតត្តា ឯវំ ជានន្តិ “វិវដ្តំ បត្ថេត្វា ទានំ ទេន្តោ…បេ… សមាបត្តិយោ និព្ពត្តេន្តោ អនុក្កមេន អមតំ និព្ពានំ បដិលភតី”តិ។ និប្បរិយាយាមិសម្បិ ភគវតោយេវ សន្តកំ។ ភគវតា ហិ អនុញ្ញាតត្តាយេវ ភិក្ខូហិ ជីវកវត្ថុំ អាទិំ កត្វា បណីតចីវរំ លទ្ធំ។ យថាហ –

“អនុជានាមិ, ភិក្ខវេ, គហបតិចីវរំ។ យោ ឥច្ឆតិ, បំសុកូលិកោ ហោតុ។ យោ ឥច្ឆតិ, គហបតិចីវរំ សាទិយតុ។ ឥតរីតរេនបាហំ, ភិក្ខវេ, សន្តុដ្ឋិយេវ វណ្ណេមី”តិ (មហាវ. ៣៣៧)។

ឯវំ ឥតរេបិ បច្ចយា ភគវតា អនុញ្ញាតត្តា ឯវ ភិក្ខូហិ បរិភុញ្ជិតុំ លទ្ធា។ បរិយាយាមិសម្បិ ភគវតោយេវ សន្តកំ។ ភគវតា ហិ កថិតត្តា ឯវំ ជានន្តិ “សម្បត្តិភវំ បត្ថេន្តោ ទានំ ទត្វា សីលំ…បេ… សមាបត្តិយោ និព្ពត្តេត្វា អនុក្កមេន បរិយាយាមិសំ ទិព្ពសម្បត្តិំ មនុស្សសម្បត្តិញ្ច បដិលភតី”តិ។ យទេវ យស្មា និប្បរិយាយធម្មោបិ បរិយាយធម្មោបិ និប្បរិយាយាមិសម្បិ បរិយាយាមិសម្បិ ភគវតោយេវ សន្តកំ, តស្មា តត្ថ អត្តនោ សាមិភាវំ

ទស្សេន្តោ តត្ថ ច យំ សេដ្ឋតរំ អច្ចន្តហិតសុខាវហំ តត្ថេវ នេ និយោជេន្តោ ឯវមាហ “តស្ស មេ តុម្ហេ បុត្តា ឱរសា...បេ.... នោ អាមិសទាយាទា”តិ។

ឥតិ ភគវា បរិបុណ្ណវតសមាទានំ តបចរិយំ សម្មទេវ វុសិតព្រហ្មចរិយំ សុវិសុទ្ធវិជ្ជាចរណសម្បន្នំ អនវសេស វេទន្តបារគុំ ពាហិតសព្ពបាបំ សតតំ យាចយោគំ សទេវកេ លោកេ អនុត្តរទក្ខិណេយ្យភាវប្បត្តំ អត្តនោ បរមត្ថព្រាហ្មណភាវំ អរិយសាវកានញ្ច អត្តនោ ឱរសបុត្តាទិភាវំ បវេទេសិ។ ភគវា ហិ “សីហោតិ ខោ, ភិក្ខវេ, តថាគតស្សេតំ អធិវចនំ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្សា”តិ (អ. និ. ៥.៩៩) ឯត្ថ សីហសទិសំ, “បុរិសោ មគ្គកុសលោតិ ខោ, តិស្ស, តថាគតស្សេតំ អធិវចន”ន្តិ (សំ. និ. ៣.៨៤) ឯត្ថ មគ្គទេសកបុរិសសទិសំ, “រាជាហមស្មិ សេលា”តិ (ម. និ. ២.៣៩៩; សុ. និ. ៥៥៩) ឯត្ថ រាជសទិសំ, “ភិសក្កោ សល្លកត្តោតិ ខោ, សុនក្ខត្ត, តថាគតស្សេតំ អធិវចន”ន្តិ (ម. និ. ៣.៦៥) ឯត្ថ វេជ្ជសទិសំ, “ព្រាហ្មណោតិ ខោ, ភិក្ខវេ, តថាគតស្សេតំ អធិវចន”ន្តិ (អ. និ. ៨.៨៥) ឯត្ថ ព្រាហ្មណសទិសំ អត្តានំ កថេសិ។ ឥធាបិ ព្រាហ្មណ សទិសំ កត្វា កថេសិ។

ឥទានិ យេហិ ទានាទីហិ យុត្តស្ស ឥតោ ពាហិរកព្រាហ្មណស្ស ព្រាហ្មណកិច្ចំ បរិបុណ្ណំ មញ្ញន្តិ, តេហិ អត្តនោ ទានាទីនំ អគ្គសេដ្ឋភាវំ បកាសេតុំ **“ទ្វេមានិ, ភិក្ខវេ, ទានានី”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **យាគា**តិ មហាយញ្ញា , មហាទានានីតិ អត្ថោ, យានិ “យិដ្ឋានី”តិបិ វុច្ចន្តិ។ តត្ថ វេលាមទានវេស្សន្តរទានមហាវិជិតយញ្ញសទិសា **អាមិសយាគា** វេទិតព្ពា, មហាសមយសុត្តមង្គលសុត្តចូឡរាហុលោវាទសុត្តសមចិត្តសុត្តទេសនាទយោ **ធម្មយាគា**។ សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។

គាថាយំ **អយជី**តិ អទាសិ។ **អមច្ឆរី**តិ សព្ពមច្ឆរិយានំ ពោធិមូលេយេវ សុប្បហីនត្តា មច្ឆេររហិតោ។ **សព្ពភូតានុកម្បី**តិ មហាករុណាយ សព្ពសត្តេ បិយបុត្តំ វិយ អនុគ្គណ្ហនសីលោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “វធកេ ទេវទត្តេ ច, ចោរេ អង្គុលិមាលកេ;
> ធនបាលេ រាហុលេ ចេវ, សមចិត្តោ មហាមុនី”តិ។ (មិ. ប. ៦.៦.៥) –

សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

បឋមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សុលភសុត្តវណ្ណនា

១០១. ទុតិយេ **អប្បានី**តិ បរិត្តានិ។ **សុលភានី**តិ សុខេន លទ្ធព្ពានិ, យត្ថ កត្ថចិ វា សក្កា ហោតិ លទ្ធុំ។ **អនវជ្ជានី**តិ វជ្ជរហិតានិ និទ្ទោសានិ អាគមនសុទ្ធិតោ កាយមណ្ឌនាទិកិលេសវត្ថុភាវាភាវតោ ច។ តត្ថ សុលភតាយ បរិយេសនទុក្ខស្ស អភាវោ ទស្សិតោ, អប្បតាយ បរិហរណទុក្ខស្សបិ អភាវោ ទស្សិតោ, អនវជ្ជតាយ អគរហិតព្ពតាយ ភិក្ខុសារុប្បភាវោ ទស្សិតោ ហោតិ។ អប្បតាយ វា បរិត្តាសស្ស អវត្ថុតា, សុលភតាយ គេធាយ អវត្ថុតា, អនវជ្ជតាយ អាទីនវទស្សេន និស្សរណបញ្ញាយ វត្ថុតា ទស្សិតា ហោតិ។ អប្បតាយ វា លាភេន ន សោមនស្សំ ជនយន្តិ, សុលភតាយ អលាភេន ន ទោមនស្សំ ជនយន្តិ, អនវជ្ជតាយ វិប្បដិសារនិមិត្តំ អញ្ញាណុបេក្ខំ ន ជនយន្តិ អវិប្បដិសារវត្ថុភាវតោ។

បំសុកូលន្តិ រថិកាសុសានសង្ការកូដាទីសុ យត្ថ កត្ថចិ បំសូនំ ឧបរិ ឋិតត្តា អព្ភុគ្គតដ្ឋេន បំសុកូលំ វិយាតិ បំសុកូលំ, បំសុ វិយ កុច្ឆិតភាវំ ឧលតិ គច្ឆតីតិ បំសុកូលន្តិ ឯវំ លទ្ធនាមំ រថិកាទីសុ បតិតនន្តកានិ ឧច្ចិនិត្វា កតចីវរំ។ **បិណ្ឌិយាលោបោ**តិ ជង្ឃបិណ្ឌិយា ពលេន ចរិត្វា ឃរេ ឃរេ អាលោបមត្តំ កត្វា លទ្ធភោជនំ។ **រុក្ខមូល**ន្តិ វិវេកានុរូបំ យំកិញ្ចិ រុក្ខសមីបំ។ **បូតិមុត្ត**ន្តិ យំកិញ្ចិ គោមុត្តំ។ យថា ហិ សុវណ្ណវណ្ណោបិ កាយោ បូតិកាយោវ ឯវំ អភិនវម្បិ មុត្តំ បូតិមុត្តមេវ។ តត្ថ កេចិ គោមុត្តភាវិតំ ហរិតកីខណ្ឌំ “បូតិមុត្ត”ន្តិ វទន្តិ, បូតិភាវេន អាបណាទិតោ វិស្សដ្ឋំ ឆឌ្ឌិតំ អបរិគ្គហិតំ យំកិញ្ចិ ភេសជ្ជំ បូតិមុត្តន្តិ អធិប្បេតន្តិ អបរេ។

យតោ ខោតិ បច្ចត្តេ និស្សក្កវចនំ, យំ ខោតិ វុត្តំ ហោតិ។ តេន “តុដ្ឋោ ហោតី”តិ វុត្តកិរិយំ បរាមសតិ។ **តុដ្ឋោ**តិ សន្តុដ្ឋោ។ **ឥទមស្សាហ**ន្តិ ឃ្វាយំ ចតុព្ពិធេន យថាវុត្តេន បច្ចយេន អប្បេន សុលភេន សន្តោសោ, ឥទំ ឥមស្ស ភិក្ខុនោ សីលសំវរាទីសុ អញ្ញតរំ ឯកំ សាមញ្ញង្គំ សមណភាវការណន្តិ អហំ វទាមិ។ សន្តុដ្ឋស្ស ហិ ចតុបារិសុទ្ធិសីលំ សុបរិបុណ្ណំ ហោតិ, សមថវិបស្សនា ច ភាវនាបារិបូរិំ គច្ឆន្តិ។ អថ វា សាមញ្ញំ នាម អរិយមគ្គោ។ តស្ស សង្ខេបតោ ទ្វេ អង្គានិ – ពាហិរំ, អជ្ឈត្តិកន្តិ។ តត្ថ ពាហិរំ សប្បុរិសូបនិស្សយោ សទ្ធម្មស្សវនញ្ច, អជ្ឈត្តិកំ បន

យោនិសោ មនសិការោ ធម្មានុធម្មបដិបត្តិ ច។ តេសុ យស្មា យថារហំ ធម្មានុធម្មបដិបត្តិភូតា តស្សា មូលភូតា ចេតេ ធម្មា, យទិទំ អប្បិច្ឆតា សន្តុដ្ឋិតា បវិវិត្តតា អសំសដ្ឋតា អារទ្ធវីរិយតាតិ ឯវមាទយោ, តស្មា វុត្តំ “តទមស្សាហំ អញ្ញតរំ សាមញ្ញង្គន្តិ វទាមី”តិ។

គាថាសុ **សេនាសនមារព្ភា**តិ វិហារាទី មញ្ចបីឋាទិញ្ច សេនាសនំ និស្សាយ។ **ចីវរំ បានភោជន**ន្តិ និវាសនាទិ ចីវរំ, អម្ពបានកាទិបានំ, ខាទនីយភោជនីយាទិភុញ្ជិតព្ពវត្ថុញ្ច អារព្ភាតិ សម្ពន្ធោ។ **វិឃាតោ** វិហតភាវោ ចេតោ ទុក្ខំ ន ហោតីតិ យោជនា។ អយញ្ហេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – “អសុកស្មិំ នាម អាវាសេ បច្ចយា សុលភា”តិ លភិតព្ពដ្ឋានគមនេន វា “មយ្ហំ បាបុណាតិ ន តុយ្ហ”ន្តិ វិវាទាបជ្ជនេន វា នវកម្មករណាទិវសេន វា សេនាសនាទីនិ បរិយេសន្តានំ អសន្តុដ្ឋានំ ឥច្ឆិតលាភាទិនា យោ វិឃាតោ ចិត្តស្ស ហោតិ, សោ តត្ថ សន្តុដ្ឋស្ស ន ហោតីតិ។ **ទិសា នប្បដិហញ្ញតី**តិ សន្តុដ្ឋិយា ចាតុទ្ទិសាភាវេន ទិសា នប្បដិហន្តិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “ចាតុទ្ទិសោ អប្បដិឃោ ច ហោតិ,
> សន្តុស្សមានោ ឥតរីតរេនា”តិ។ (សុ. និ. ៤២; ចូឡនិ. ខគ្គវិសាណសុត្តនិទ្ទេស ១២៨);

យស្ស ហិ “អសុកដ្ឋានំ នាម គតោ ចីវរាទីនិ លភិស្សាមី”តិ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស ទិសា បដិហញ្ញតិ នាម។ យស្ស បន ឯវំ ន ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស ទិសា ន បដិហញ្ញតិ នាម។ **ធម្មា**តិ បដិបត្តិធម្មា។ **សាមញ្ញស្សានុលោមិកា**តិ សមណធម្មស្ស សមថវិបស្សនាភាវនាយ អរិយមគ្គស្សេវ វា អនុច្ឆវិកា អប្បិច្ឆតាទយោ។ **អធិគ្គហិតា**តិ សព្ពេ តេ តុដ្ឋចិត្តស្ស សន្តុដ្ឋចិត្តេន ភិក្ខុនា អធិគ្គហិតា បដិបក្ខធម្មេ អភិភវិត្វា គហិតា ហោន្តិ អព្ភន្តរគតា, ន ពាហិរគតាតិ។

ទុតិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. អាសវក្ខយសុត្តវណ្ណនា

១០២. តតិយេ **ជានតោ**តិ ជានន្តស្ស។ **បស្សតោ**តិ បស្សន្តស្ស។ យទិបិ ឥមានិ ទ្វេបិ បទានិ ឯកត្ថានិ, ព្យញ្ជនមេវ នានំ, ឯវំ សន្តេបិ “ជានតោ”តិ ញាណលក្ខណំ ឧបាទាយ បុគ្គលំ និទ្ទិសតិ។ ជាននលក្ខណញ្ហិ ញាណំ។ “បស្សតោ”តិ ញាណប្បភាវំ ឧបាទាយ។ ទស្សនប្បភាវញ្ហិ ឧបាទាយ ញាណសមង្គី បុគ្គលោ ចក្ខុមា វិយ បុគ្គលោ ចក្ខុនា រូបានិ, ញាណេន វិវដេ ធម្មេ បស្សតិ។ អថ វា **ជានតោ**តិ អនុពោធញាណេន ជានតោ។ **បស្សតោ**តិ បដិវេធញាណេន បស្សតោ។ បដិលោមតោ វា ទស្សនមគ្គេន បស្សតោ, ភាវនាមគ្គេន ជានតោ។ កេចិ បន “ញាតតីរណបហានបរិញ្ញាហិ ជានតោ, សិខាប្បត្តវិបស្សនាយ បស្សតោ”តិ វទន្តិ។ អថ វា ទុក្ខំ បរិញ្ញាភិសមយេន ជានតោ, និរោធំ សច្ឆិកិរិយាភិសមយេន បស្សតោ។ តទុភយេ ច សតិ បហានភាវនាភិសមយា សិទ្ធា ឯវ ហោន្តីតិ ចតុសច្ចាភិសមយោ វុត្តោ ហោតិ។ យទា ចេត្ថ វិបស្សនាញាណំ អធិប្បេតំ, តទា “ជានតោ បស្សតោ”តិ បទានំ ហេតុអត្ថទីបនតា ទដ្ឋព្ពា។ យទា បន មគ្គញាណំ អធិប្បេតំ, តទា មគ្គកិច្ចត្ថទីបនតា។

អាសវានំ ខយន្តិ “ជានតោ, អហំ ភិក្ខវេ, បស្សតោ អាសវានំ ខយំ វទាមី”តិ (ម. និ. ១.១៥; សំ. និ. ៣.១០១; ៥.១០៩៥) ឯវមាគតេ សព្ពាសវសំវរបរិយាយេ “អាសវានំ ខយា អនាសវំ ចេតោវិមុត្តិ”ន្តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៤៣៨) ច សុត្តបទេសុ អាសវានំ បហានំ អច្ចន្តក្ខយោ អសមុប្បាទោ ខីណាការោ នត្ថិភាវោ “អាសវក្ខយោ”តិ វុត្តោ។ “អាសវានំ ខយា សមណោ ហោតី”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៤៣៨) ផលំ។

> “បរវជ្ជានុបស្សិស្ស, និច្ចំ ឧជ្ឈានសញ្ញិនោ;
> អាសវា តស្ស វឌ្ឍន្តិ, អារា សោ អាសវក្ខយា”តិ។ (ធ. ប. ២៥៣); –

អាទីសុ និព្ពានំ។

> “សេខស្ស សិក្ខមានស្ស, ឧជុមគ្គានុសារិនោ;
> ខយស្មិំ បឋមំ ញាណំ, តតោ អញ្ញា អនន្តរា;
> តតោ អញ្ញាវិមុត្តស្ស, ញាណំ វេ ហោតិ តាទិនោ”តិ។ (អ. និ. ៣.៨៦; ឥតិវុ. ៦២) –

ឯវមាគតេ ឥន្ទ្រិយសុត្តេ ឥធ ច មគ្គោ “អាសវក្ខយោ”តិ វុត្តោ។ តស្មា យថាវុត្តនយេន ជានន្តស្ស បស្សន្តស្ស អហំ អរិយមគ្គាធិគមំ វទាមីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **នោ អជានតោ នោ អបស្សតោ**តិ យោ បន ន ជានាតិ ន បស្សតិ, តស្ស នោ វទាមីតិ អត្ថោ។ ឯតេន យេ អជានតោ អបស្សតោបិ សំសារសុទ្ធី វទន្តិ, តេ បដិក្ខិបតិ។ បុរិមេន វា បទទ្វយេន ឧបាយោ វុត្តោ, ឥមិនា អនុបាយបដិសេធោ។ សង្ខេបេន ចេត្ថ ញាណំ អាសវក្ខយករំ, សេសំ តស្ស បរិក្ខារោតិ ទស្សេតិ។

ឥទានិ យំ ជានតោ យំ បស្សតោ អាសវក្ខយោ ហោតិ, តំ ទស្សេតុំ **“កិញ្ច, ភិក្ខវេ, ជានតោ”**តិ បុច្ឆំ អារភិ។ តត្ថ ជាននា ពហុវិធា។ ទព្ពជាតិកោ ឯវ ហិ កោចិ ភិក្ខុ ឆត្តំ កាតុំ ជានាតិ, កោចិ ចីវរាទីនំ អញ្ញតរំ, តស្ស ឦទិសានិ កម្មានិ វត្តសីសេ ឋត្វា ករោន្តស្ស សា ជាននា “មគ្គផលានំ បទដ្ឋានំ ន ហោតី”តិ ន វត្តព្ពា។ យោ បន សាសនេ បព្ពជិត្វា វេជ្ជកម្មាទីនិ កាតុំ ជានាតិ, តស្សេវំ ជានតោ អាសវា វឌ្ឍន្តិយេវ។ តស្មា យំ ជានតោ យំ បស្សតោ អាសវានំ ខយោ ហោតិ, តទេវ ទស្សេន្តោ អាហ **“ឥទំ ទុក្ខ”**ន្តិអាទិ។ តត្ថ យំ វត្តព្ពំ ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានំ, តំ ហេដ្ឋា យោនិសោមនសិការសុត្តេ សង្ខេបតោ វុត្តមេវ។

តត្ថ បន “យោនិសោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ មនសិ ករោន្តោ អកុសលំ បជហតិ, កុសលំ ភាវេតី”តិ (ឥតិវុ. ១៦) អាគតត្តា “ឥទំ ទុក្ខន្តិ យោនិសោ មនសិ ករោតី”តិអាទិនា អត្ថវិភាវនា កតា។ ឥធ “ឥទំ ទុក្ខន្តិ, ភិក្ខវេ, ជានតោ បស្សតោ អាសវានំ ខយោ ហោតី”តិ (ម. និ. ១.១៥; សំ. និ. ៣.១០១; ៥.១០៩៥) អាគតត្តា “ឥទំ ទុក្ខន្តិ បរិញ្ញាបដិវេធវសេន បរិញ្ញាភិសមយវសេន មគ្គញាណេន ជានតោ បស្សតោ អាសវានំ ខយោ ហោតី”តិអាទិនា នយេន យោជេតព្ពំ។ អាសវេសុ ច បឋមមគ្គេន ទិដ្ឋាសវោ ខីយតិ, តតិយមគ្គេន កាមាសវោ, ចតុត្ថមគ្គេន ភវាសវោ អវិជ្ជាសវោ ច ខីយតីតិ វេទិតព្ពោ។

គាថាសុ **វិមុត្តិញាណ**ន្តិ វិមុត្តិយំ និព្ពានេ ផលេ ច បច្ចវេក្ខណញាណំ។ **ឧត្តម**ន្តិ ឧត្តមធម្មារម្មណត្តា ឧត្តមំ។ **ខយេ ញាណ**ន្តិ អាសវានំ សំយោជនានញ្ច ខយេ ខយករេ អរិយមគ្គេ ញាណំ។ “ខីណា សំយោជនា ឥតិ ញាណ”ន្តិ ឥធាបិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ តេន បហីនកិលេសបច្ចវេក្ខណំ ទស្សេតិ។ ឯវមេត្ថ ចត្តារិបិ បច្ចវេក្ខណញាណានិ វុត្តានិ ហោន្តិ ។ អវសិដ្ឋកិលេសបច្ចវេក្ខណា ហិ ឥធ នត្ថិ អរហត្តផលាធិគមស្ស អធិប្បេតត្តា។ យថា ចេត្ថ ជានតោ បស្សតោតិ និព្ពានាធិគមេន សម្មាទិដ្ឋិកិច្ចំ អធិកំ កត្វា វុត្តំ, ឯវំ សម្មប្បធានកិច្ចម្បិ អធិកមេវ ឥច្ឆិតព្ពន្តិ ទស្សេន្តោ **“ន ត្វេវិទំ កុសីតេនា”**តិ ឱសានគាថមាហ។

តត្ថ **ន ត្វេវិទ**ន្តិ ន តុ ឯវ ឥទំ។ **តុ**សទ្ទោ និបាតមត្តំ។ **ពាលេនមវិជានតា**តិ **ម**ការោ បទសន្ធិករោ។ អយញ្ហេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – ឥទំ សេក្ខមគ្គេន អសេក្ខមគ្គេន ច បត្តព្ពំ អភិជ្ឈាកាយគន្ថាទិសព្ពគន្ថានំ បមោចនំ បមោចនស្ស និមិត្តភូតំ និព្ពានំ “ឥទំ ទុក្ខ”ន្តិអាទិនា ចត្តារិ សច្ចានិ យថាភូតំ **អវិជានតា** តតោ ឯវ **ពាលេន** អវិទ្ទសុនា យថា អធិគន្តុំ ន សក្កា, ឯវំ **កុសីតេន** និព្ពីរិយេនាបិ, តស្មា តទធិគមាយ អារទ្ធវីរិយេន ភវិតព្ពន្តិ។ តេនាហ ភគវា “អារទ្ធវីរិយស្សាយំ ធម្មោ, នោ កុសីតស្ស” (ទី. និ. ៣.៣៥៨)។

“អារម្ភថ និក្កមថ, យុញ្ជថ ពុទ្ធសាសនេ;
ធុនាថ មច្ចុនោ សេនំ, នឡាគារំវ កុញ្ជរោ”តិ។ (សំ. និ. ១.១៨៥; នេត្តិ. ២៩; មិ. ប. ៥.១.៤);

តតិយសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. សមណព្រាហ្មណសុត្តវណ្ណនា

១០៣. ចតុត្ថេ **យេ ហិ កេចី**តិ យេ កេចិ។ **ឥទំ ទុក្ខន្តិ យថាភូតំ នប្បជានន្តី**តិ “ឥទំ ទុក្ខំ, ឯត្តកំ ទុក្ខំ, ន ឥតោ ភិយ្យោ”តិ អវិបរីតំ សភាវសរសលក្ខណតោ វិបស្សនាបញ្ញាសហិតាយ មគ្គបញ្ញាយ ទុក្ខសច្ចំ ន ជានន្តិ ន បដិវិជ្ឈន្តិ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ន មេ តេ, ភិក្ខវេ**តិអាទីសុ អយំ សង្ខេបត្ថោ – ភិក្ខវេ, ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានំ អននុយុត្តា បព្ពជ្ជាមត្តសមណា ចេវ ជាតិមត្តព្រាហ្មណា ច ន មយា តេ សមិតបាបសមណេសុ សមណោតិ, ពាហិតបាបព្រាហ្មណេសុ ព្រាហ្មណោតិ ច សម្មតា អនុញ្ញាតា។ កស្មា? សមណករណានំ ព្រាហ្មណករណានញ្ច ធម្មានំ អភាវតោតិ។ តេនេវាហ “ន ច បន តេ អាយស្មន្តោ”តិអាទិ។ តត្ថ **សាមញ្ញត្ថ**ន្តិ សាមញ្ញសង្ខាតំ អត្ថំ, ចត្តារិ សាមញ្ញផលានីតិ អត្ថោ។ **ព្រហ្មញ្ញត្ថ**ន្តិ តស្សេវ វេវចនំ។ អបរេ បន “សាមញ្ញត្ថន្តិ ចត្តារោ អរិយមគ្គា, ព្រហ្មញ្ញត្ថន្តិ ចត្តារិ អរិយផលានី”តិ វទន្តិ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។ សុក្កបក្ខោ វុត្តវិបរិយាយេន វេទិតព្ពោ។ គាថាសុ អបុព្ពំ នត្ថិ។

ចតុត្ថសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. សីលសម្បន្នសុត្តវណ្ណនា

១០៤. បញ្ចមេ **សីលសម្បន្នា**តិ ឯត្ថ សីលំ នាម ខីណាសវានំ លោកិយលោកុត្តរសីលំ, តេន សម្បន្នា សមន្នាគតាតិ សីលសម្បន្នា។ **សមាធិបញ្ញាសុ**បិ ឯសេវ នយោ។ **វិមុត្តិ** បន ផលវិមុត្តិយេវ, **វិមុត្តិញាណទស្សនំ** បច្ចវេក្ខណញាណំ។ ឯវមេត្ថ សីលាទយោ តយោ លោកិយលោកុត្តរា, វិមុត្តិ លោកុត្តរាវ, វិមុត្តិញាណទស្សនំ លោកិយមេវ។ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកបរមត្ថេហិ យថារហំ បរេ ឱវទន្តិ អនុសាសន្តីតិ **ឱវាទកា។ វិញ្ញាបកា**តិ កម្មានិ កម្មផលានិ ច, វិញ្ញាបកា, តត្ថ ច “ឥមេ ធម្មា កុសលា, ឥមេ ធម្មា អកុសលា។ ឥមេ ធម្មា សាវជ្ជា, ឥមេ ធម្មា អនវជ្ជា”តិអាទិនា កុសលាទិវិភាគតោ ខន្ធាទិវិភាគតោ សលក្ខណតោ សាមញ្ញលក្ខណតោតិ វិវិធេហិ នយេហិ ធម្មានំ ញាបកា អវពោធកា ។ **សន្ទស្សកា**តិ តេយេវ ធម្មេ ហត្ថេន គហេត្វា វិយ បរស្ស បច្ចក្ខតោ ទស្សេតារោ។ **សមាទបកា**តិ យំ សីលាទិ យេហិ អសមាទិន្នំ, តស្ស សមាទាបេតារោ, តត្ថ តេ បតិដ្ឋាបេតារោ។ **សមុត្តេជកា**តិ ឯវំ កុសលធម្មេសុ បតិដ្ឋិតានំ ឧបរិ អធិចិត្តានុយោគេ និយោជនវសេន ចិត្តស្ស សម្មា ឧត្តេជកា, យថា វិសេសាធិគមោ ហោតិ, ឯវំ និសាមនវសេន តេជកា។ **សម្បហំសកា**តិ តេសំ យថាលទ្ធេហិ ឧបរិលទ្ធព្ពេហិ ច គុណវិសេសេហិ ចិត្តស្ស សម្មា បហំសកា, លទ្ធស្សាទវសេន សុដ្ឋុ តោសកា។ **អលំសមក្ខាតារោ**តិ អលំ បរិយត្តំ យថាវុត្តំ អបរិហាបេត្វា សម្មទេវ អនុគ្គហាធិប្បាយេន អក្ខាតារោ។

អថ វា **សន្ទស្សកា**តិ ធម្មំ ទេសេន្តា បវត្តិនិវត្តិយោ សភាវសរសលក្ខណតោ សម្មទេវ ទស្សេតារោ។ **សមាទបកា**តិ ចិត្តេ បតិដ្ឋាបនវសេន តស្សេវ អត្ថស្ស គាហាបកា។ **សមុត្តេជកា**តិ តទត្ថគ្គហណេ ឧស្សាហជននេន សម្មទេវ វោទបកា ជោតកា វា។ **សម្បហំសកា**តិ តទត្ថបដិបត្តិយំ អានិសំសទស្សនេន សម្មទេវ បហំសកា តោសកា។ **អលំសមក្ខាតារោ**តិ សមត្ថា ហុត្វា វុត្តនយេន សមក្ខាតារោ។ **សទ្ធម្មស្សា**តិ បដិវេធសទ្ធម្មស្ស, តិវិធស្សាបិ វា សទ្ធម្មស្ស ទេសេតារោ។

ទស្សនម្បហន្តិ ទស្សនម្បិ អហំ។ តំ បនេតំ ចក្ខុទស្សនំ ញាណទស្សនន្តិ ទុវិធំ។ តត្ថ បសន្នេហិ ចក្ខូហិ អរិយានំ ឱលោកនំ ចក្ខុទស្សនំ នាម។ អរិយភាវករានំ បន ធម្មានំ អរិយភាវស្ស ច វិបស្សនាមគ្គផលេហិ អធិគមោ ញាណទស្សនំ នាម។ ឥមស្មឹ បនត្ថេ ចក្ខុទស្សនំ អធិប្បេតំ។ អរិយានញ្ហិ បសន្នេហិ ចក្ខូហិ ឱលោកនម្បិ សត្តានំ ពហូបការមេវ។ **សវន**ន្តិ “អសុកោ នាម ខីណាសវោ អសុកស្មឹ នាម រដ្ឋេ វា ជនបទេ វា គាមេ វា និគមេ វា វិហារេ វា លេណេ វា វសតី”តិ កថេន្តានំ សោតេន សវនំ, ឯតម្បិ ពហូបការមេវ។ **ឧបសង្កមន**ន្តិ “ទានំ វា ទស្សាមិ, បញ្ហំ វា បុច្ឆិស្សាមិ, ធម្មំ វា សោស្សាមិ, សក្ការំ វា ករិស្សាមី”តិ ឯវរូបេន ចិត្តេន អរិយានំ ឧបសង្កមនំ។ **បយិរុបាសន**ន្តិ បញ្ហបយិរុបាសនំ, អរិយានំ គុណេ សុត្វា តេ ឧបសង្កមិត្វា និមន្តេត្វា ទានំ វា ទត្វា វត្ថំ វា កត្វា “កឹ, ភន្តេ, កុសល”ន្តិអាទិនា នយេន បញ្ហបុច្ឆនន្តិ អត្ថោ។ វេយ្យាវច្ចាទិករណំ បយិរុបាសនំយេវ។ **អនុស្សរណ**ន្តិ រត្តិដ្ឋានទិវាដ្ឋានេសុ និសិន្នស្ស “ឥទានិ អរិយា គុម្ពលេណមណ្ឌបាទីសុ ឈានវិបស្សនាមគ្គផលសុខេហិ វីតិនាមេន្តី”តិ តេសំ ទិព្ពវិហារាទិគុណវិសេសារម្មណំ អនុស្សរណំ។ យោ វា តេសំ សន្តិកា ឱវាទោ លទ្ធោ ហោតិ, តំ អាវជ្ជិត្វា “ឥមស្មឹ ឋានេ សីលំ កថិតំ, ឥមស្មឹ សមាធិ, ឥមស្មឹ វិបស្សនា, ឥមស្មឹ មគ្គោ, ឥមស្មឹ ផល”ន្តិ ឯវំ អនុស្សរណំ។

អនុបព្ពជ្ជន្តិ អរិយេសុ ចិត្តំ បសាទេត្វា ឃរា និក្ខម្ម តេសំ សន្តិកេ បព្ពជ្ជំ។ អរិយេសុ ហិ ចិត្តំ បសាទេត្វា តេសំយេវ សន្តិកេ បព្ពជិត្វា តេសំយេវ ឱវាទានុសាសនី បច្ចាសីសមានស្ស ចរតោបិ បព្ពជ្ជា អនុបព្ពជ្ជា នាម, អញ្ញេសំ សន្តិកេ ឱវាទានុសាសនី បច្ចាសីសមានស្ស ចរតោបិ បព្ពជ្ជា អនុបព្ពជ្ជា នាម, អរិយេសុ បសាទេន អញ្ញត្ថ បព្ពជិត្វា អរិយានំ សន្តិកេ ឱវាទានុសាសនី បច្ចាសីសមានស្ស ចរតោបិ បព្ពជ្ជា អនុបព្ពជ្ជាវ។ អញ្ញេសុ បន បសាទេន អញ្ញេសំយេវ សន្តិកេ បព្ពជិត្វា អញ្ញេសំយេវ ឱវាទានុសាសនី បច្ចាសីសមានស្ស ចរតោ បព្ពជ្ជា អនុបព្ពជ្ជា នាម ន ហោតិ។ វុត្តនយេន បព្ពជិតេសុ បន មហាកស្សបត្ថេរស្ស តាវ អនុបព្ពជ្ជំ បព្ពជិតា សតសហស្សមត្តា អហេសុំ, តថា ថេរស្សេវ សទ្ធិវិហារិកស្ស ចន្ទគុត្តត្ថេរស្ស, តស្សាបិ សទ្ធិវិហារិកស្ស សូរិយគុត្តត្ថេរស្ស, តស្សាបិ សទ្ធិវិហារិកស្ស អស្សគុត្តត្ថេរស្ស, តស្សាបិ សទ្ធិវិហារិកស្ស យោនកធម្មរក្ខិតត្ថេរស្ស។ តស្ស បន សទ្ធិវិហារិកោ អសោករញ្ញោ កនិដ្ឋភាតា តិស្សត្ថេរោ នាម អហោសិ។ តស្ស អនុបព្ពជ្ជំ បព្ពជិតា អឌ្ឍតេយ្យកោដិសង្ខា អហេសុំ។ ទីបប្បសាទកមហាមហិន្ទត្ថេរស្ស បន អនុបព្ពជិតានំ គណនបរិច្ឆេទោ នត្ថិ។ យាវជ្ជទិវសា លង្កាទីបេ សត្ថុវិ បសាទេន បព្ពជន្តា មហាមហិន្ទត្ថេរស្សេវ អនុបព្ពជ្ជន្តិ នាម។

ឥទានិ យេន ការណេន តេសំ អរិយានំ ទស្សនាទិ ពហូបការន្តិ វុត្តំ, តំ ទស្សេតុំ **“តថារូបេ”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **តថារូបេ**តិ តាទិសេ សីលាទិគុណសម្បន្នេ អរិយេ។ យស្មា ទស្សនសវនានុស្សរណានិ

ឧបសង្កមនបយិរុបាសនដ្ឋានានិ, តស្មា តានិ អនាមសិត្វា ឧបសង្កមនបយិរុបាសនានិយេវ ទស្សេតុំ "**សេវតោ ភជតោ បយិរុបាសតោ**"តិ វុត្តំ ។ ទស្សនសវនានុស្សរណតោ ហិ អរិយេសុ ឧប្បន្នសទ្ធោ តេ ឧបសង្កមិត្វា បយិរុបាសិត្វា បញ្ហំ បុច្ឆិត្វា លទ្ធសវនានុត្តរិយោ អបរិប្ចូរេ សីលាទិគុណេ បរិប្ចូរេស្សតីតិ។ តថា ហិ វុត្តំ "សទ្ធាជាតោ ឧបសង្កមតិ, ឧបសង្កមន្តោ បយិរុបាសតី"តិអាទិ (ម. និ. ២.១៨៣)។

តត្ថ **សេវតោ**តិ វត្តបដិវត្តករណវសេន កាលេន កាលំ ឧបសង្កមតោ។ **ភជតោ**តិ សម្បិយាយនភត្តិវសេន ភជតោ។ **បយិរុបាសតោ**តិ បញ្ហបុច្ឆនេន បដិបត្តិអនុករណេន ច បយិរុបាសតោតិ តិណ្ណំ បទានំ អត្ថវិភាគោ ទីបេតព្ពោ។ វិមុត្តិញាណទស្សនស្ស បារិប្ចូរិ ឯកូនវីសតិមស្ស បច្ចវេក្ខណញាណស្ស ឧប្បត្តិយា វេទិតព្វា។

ឯវរូបា ច តេ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខូតិអាទីសុ យេ យថាវុត្តគុណសមន្នាគមេន ឯវរូបា ឯទិសា ភិន្នសព្ពកិលេសា ភិក្ខូ, តេ ទិដ្ឋធម្មិកាទិហិតេសុ សត្តានំ និយោជនវសេន អនុសាសនតោ **សត្ថារោ**តិបិ វុច្ចន្តិ។ ជាតិកន្តារាទិនិត្ថរណតោ **សត្ថវាហា**តិបិ, រាគាទិរណានំ ជហនតោ ជហាបនតោ ច **រណញ្ជហា**តិបិ, អវិជ្ជាតមស្ស វិនោទនតោ វិនោទាបនតោ ច **តមោនុទា**តិបិ, សបរសន្តានេសុ បញ្ញាអាលោកបញ្ញាឱភាសបញ្ញាបជ្ជោតានំ ករណេន និព្ពត្តនេន **អាលោកាទិករា**តិបិ, តថា ញាណុក្កាញាណប្បភាធម្មុក្កាធម្មប្បភានំ ធារណេន ករណេន ច **ឧក្កាធារា**តិបិ, **បភង្ករា**តិបិ, អារកត្តា កិលេសេហិ, អនយេ ន ឥរិយនតោ, អយេ ច ឥរិយនតោ បរេសំ តថាភាវហេតុភាវតោ, សទេវកេន លោកេន អរណីយតោ **អរិយា**តិបិ, បញ្ញាចក្ខុធម្មចក្ខូនំ សាតិសយបដិលាភេន **ចក្ខុមន្តោ**តិបិ វុច្ចន្តិ។

គាថាសុ **បាមោជ្ជករណំ ឋាន**ន្តិ និរាមិសស្ស បមោទស្ស និព្ពត្តកំ ឋានំ ការណំ។ **ឯត**ន្តិ ឥទានិ វត្តព្ពនិទស្សនំ សន្ធាយ វទតិ។ **វិជានត**ន្តិ សំកិលេសវោទានេ យាថាវតោ ជានន្តានំ។ **ភាវិតត្តាន**ន្តិ ភាវិតសភាវានំ, កាយភាវនាទីហិ ភាវិតសន្តានានន្តិ អត្ថោ។ **ធម្មជីវិន**ន្តិ មិច្ឆាជីវំ បហាយ ធម្មេន ញាយេន ជីវិកកប្បនតោ, ធម្មេន វា ញាយេន អត្តភាវស្ស បវត្តនតោ, សមាបត្តិពហុលតាយ វា អគ្គផលធម្មេន ជីវនតោ ធម្មជីវិនំ។ អយញ្ចេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – យទិទំ ភាវិតត្តានំ បរិនិដ្ឋិតសមាធិបញ្ញាភាវនានំ តតោ ឯវ ធម្មជីវិនំ អរិយានំ ទស្សនំ ។ ឯតំ អវិប្បដិសារនិមិត្តានំ សីលាទីនំ បារិប្ចូរិហេតុភាវតោ វិជានតំ សប្បញ្ញជាតិកានំ ឯកន្តេនេវ បីតិបាមោជ្ជការណន្តិ។

ឥទានិ តំ តស្ស ការណភាវំ ទស្សេតុំ "**តេ ជោតយន្តី**"តិ ឱសានគាថាទ្វយមាហ។ តត្ថ **តេ**តិ តេ ភាវិតត្តា ធម្មជីវិនោ អរិយា។ **ជោតយន្តី**តិ បកាសយន្តិ។ **ភាសយន្តី**តិ សទ្ធម្មោភាសេន លោកំ បភាសយន្តិ, ធម្មំ ទេសេន្តីតិ អត្ថោ។ **យេស**ន្តិ យេសំ អរិយានំ។ **សាសន**ន្តិ ឱវាទំ។ **សម្មទញ្ញាយា**តិ បុព្ពភាគញាណេហិ សម្មទេវ ជានិត្វា។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

បញ្ចមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. តណ្ហុប្បាទសុត្តវណ្ណនា

១០៥. ឆដ្ឋេ **តណ្ហុប្បាទា**តិ ឯត្ថ ឧប្បជ្ជតិ ឯតេសូតិ ឧប្បាទា។ កា ឧប្បជ្ជតិ? តណ្ហា។ តណ្ហាយ ឧប្បាទា តណ្ហុប្បាទា, តណ្ហាវត្ថូនិ តណ្ហាការណានីតិ អត្ថោ។ **យត្ថា**តិ យេសុ និមិត្តភូតេសុ ។ **ឧប្បជ្ជមានា**តិ ឧប្បជ្ជនសីលា។ **ចីវរហេតូ**តិ "កត្ថ មនាបំ ចីវរំ លភិស្សាមី"តិ ចីវរការណា ឧប្បជ្ជតិ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ឥតិភវាភវហេតូ**តិ ឯត្ថ បន **ឥតី**តិ និទស្សនត្ថេ និបាតោ។ យថា ចីវរាទិហេតុ, ឯវំ ភវាភវហេតុបីតិ អត្ថោ។ **ភវាភវា**តិ ចេត្ថ បណីតប្បណីតានិ សប្បិនវនីតាទីនិ អធិប្បេតានិ ភវតិ អារោគ្យំ ឯតេនាតិ កត្វា។ "សម្បត្តិភវេសុ បណីតប្បណីតតរោ ភវាភវោ"តិបិ វទន្តិ។ ភវោតិ វា សម្បត្តិ, អភវោតិ វិបត្តិ។ ភវោតិ វុឌ្ឍិ, អភវោតិ ហានិ។ តំ និមិត្តញ្ច តណ្ហា ឧប្បជ្ជតីតិ វុត្តំ "ភវាភវហេតុ វា"តិ។

គាថា ហេដ្ឋា វុត្តត្ថា ឯវ។ អបិច **តណ្ហាទុតិយោ**តិ តណ្ហាសហាយោ។ អយញ្ហិ សត្តោ អនមតគ្គេ សំសារវដ្ដេ សំសរន្តោ ន ឯកកោវ សំសរតិ, តណ្ហំ បន ទុតិយិកំ សហាយិកំ លភិត្វាវ សំសរតិ។ តថា ហិ តំ បបាតបាតំ អចិន្តេត្វា មធុគណ្ឌកលុទ្ធកំ វិយ អនេកាទីនវាកុលេសុបិ ភវេសុ អានិសំសមេវ ទស្សេន្តី អនត្ថជាលេ សាបរិព្ពមាបេតិ។ **ឯតមាទីនវំ ញត្វា**តិ ឯតំ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នេសុ ខន្ធេសុ ឥត្ថភាវញ្ញថាភាវសញ្ញិតំ អាទីនវំ ជានិត្វា។ **តណ្ហំ ទុក្ខស្ស សម្ភវ**ន្តិ "តណ្ហា ចាយំ វដ្ដទុក្ខស្ស សម្ភវោ បភវោ ការណ"ន្តិ ជានិត្វា។ ឯត្តាវតា ច ឯកស្ស ភិក្ខុនោ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តប្បត្តិ ទស្សិតា។ ឥទានិ តំ ខីណាសវំ ថោមេន្តោ "**វីតតណ្ហោ**"តិអាទិមាហ។ យំ បនេត្ថ អវុត្តំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។

ឆដ្ឋសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. សព្រហ្មកសុត្តវណ្ណនា

១០៦. សត្តមេ **សព្រហ្មកានី**តិ សសេដ្ឋកានិ។ **យេស**ន្តិ យេសំ កុលានំ។ **បុត្តាន**ន្តិ បុត្តេហិ បូជិតសទ្ទយោគេន ហិ ឥទំ ករណត្ថេ សាមិវចនំ។ **អជ្ឈាគារេ**តិ សកេ ឃរេ។ **បូជិតា ហោន្តី**តិ យំ ឃរេ អត្ថិ, តេន បដិជគ្គិតា មនាបេន ចេវ កាយិកវាចសិកេន ច បច្ចុបដ្ឋិតា ហោន្តិ។ ឥតិ មាតាបិតុបូជកានិ កុលានិ “សព្រហ្មកានី”តិ បសំសិត្វា ឧបរិបិ នេសំ បសំសនីយតំ ទស្សេន្តោ **“សបុព្ពទេវតានី”**តិអាទិមាហ។

តត្ថ **ព្រហ្មា**តិអាទីនិ តេសំ ព្រហ្មាទិភាវសាធនត្ថំ វុត្តានិ។ តត្រាយមត្ថវិភាវនា – **ព្រហ្មា**តិ សេដ្ឋាធិវចនំ។ យថា ហិ ព្រហ្មុនោ ចតស្សោ ភាវនា អវិជហិតា ហោន្តិ មេត្តា, ករុណា, មុទិតា, ឧបេក្ខាតិ, ឯវំ មាតាបិតូនំ បុត្តេសុ ចតស្សោ ភាវនា អវិជហិតា ហោន្តិ។ តា តស្មិំ តស្មិំ កាលេ វេទិតព្ពា – កុច្ឆិគតស្មិញ្ហិ ទារកេ “កទា នុ ខោ បុត្តកំ អរោគំ បរិបុណ្ណង្គបច្ចង្គំ បស្សិស្សាមា”តិ មាតាបិតូនំ មេត្តចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ។ យទា បនេស មន្ទោ ឧត្តានសេយ្យកោ ឩកាហិ វា មង្គុលេហិ វា ទដ្ឋោ ទុក្ខសេយ្យាយ វា បីឡិតោ បរោទតិ វិរវតិ, តទាស្ស សទ្ទំ សុត្វា មាតាបិតូនំ ការុញ្ញំ ឧប្បជ្ជតិ។ អាធាវិត្វា វិធាវិត្វា កីឡនកាលេ បន លោភនីយវយស្មិំ វា ឋិតកាលេ ទារកំ ឱលោកេត្វា មាតាបិតូនំ ចិត្តំ សប្បិមណ្ឌេ បក្ខិត្តសតវិហតកប្បាសបិចុបដលំ វិយ មុទុកំ អាមោទិតំ បមោទិតំ, តទា នេសំ មុទិតា លព្ភតិ។ យទា បន តេសំ បុត្តោ ទារភរណំ បច្ចុបដ្ឋបេត្វា បាដិយេក្កំ អគារំ អជ្ឈាវសតិ, តទា មាតាបិតូនំ “សក្កោតិ ទានិ នោ បុត្តកោ អត្តនោ ធម្មតាយ ជីវិតុ”ន្តិ មជ្ឈត្តភាវោ ឧប្បជ្ជតិ។ ឯវំ តស្មិំ កាលេ ឧបេក្ខា លព្ភតិ។ ឯវំ មាតាបិតូនំ បុត្តេសុ យថាកាលំ ចតុព្ពិធស្សាបិ ព្រហ្មវិហារស្ស លព្ភនតោ ព្រហ្មសទិសវុត្តិតាយ វុត្តំ “ព្រហ្មាតិ, ភិក្ខវេ, មាតាបិតូនំ ឯតំ អធិវចន”ន្តិ។

បុព្ពទេវតាតិ ឯត្ថ ទេវា នាម តិវិធា – សម្មុតិទេវា, ឧបបត្តិទេវា, វិសុទ្ធិទេវាតិ។ តេសុ សម្មុតិទេវា នាម រាជានោ ខត្តិយា។ តេ ហិ “ទេវោ, ទេវី”តិ លោកេ វោហរីយន្តិ, ទេវា វិយ លោកស្ស និគ្គហានុគ្គហសមត្ថា ច ហោន្តិ។ ឧបបត្តិទេវា នាម ចាតុមហារាជិកតោ បដ្ឋាយ យាវ ភវគ្គា ឧប្បន្នា សត្តា។ វិសុទ្ធិទេវា នាម ខីណាសវា សព្ពកិលេសវិសុទ្ធិតោ។ តត្រាយំ វចនត្ថោ – ទិព្ពន្តិ, កីឡន្តិ, លឡន្តិ, ជោតន្តិ បដិបក្ខំ ជយន្តិ វាតិ ទេវា។ តេសុ សព្ពសេដ្ឋា វិសុទ្ធិទេវា។ យថា តេ ពាលជនេហិ កតំ អបរាធំ អគណេត្វា ឯកន្តេនេវ តេសំ អនត្ថហានឹ អត្ថុប្បត្តិញ្ច អាកង្ខន្តាវ យថាវុត្តព្រហ្មវិហារយោគេន អត្ថាយ ហិតាយ សុខាយ បដិបជ្ជន្តិ, ទក្ខិណេយ្យតាយ ច តេសំ ការានំ មហប្ផលតំ មហានិសំសតញ្ច អាវហន្តិ; ឯវមេវ មាតាបិតរោបិ បុត្តានំ អបរាធំ អគណេត្វា ឯកន្តេនេវ តេសំ អនត្ថហានឹ អត្ថុប្បត្តិញ្ច អាកង្ខន្តា វុត្តនយេនេវ ចតុព្ពិធស្សាបិ ព្រហ្មវិហារស្ស លព្ភនតោ អត្ថាយ ហិតាយ សុខាយ បដិបជ្ជន្តា បរមទក្ខិណេយ្យា ហុត្វា អត្តនិ កតានំ ការានំ មហប្ផលតំ មហានិសំសតញ្ច អាវហន្តិ។ សព្ពទេវេហិ ច បឋមំ តេសំ ឧបការវន្តតាយ តេ អាទិតោយេវ ទេវា។ តេសញ្ហិ វសេន តេ បឋមំ អញ្ញេ ទេវេ “ទេវា”តិ ជានន្តិ អារាធេន្តិ បយិរុបាសន្តិ, អារាធនវិធិំ ញត្វា តថា បដិបជ្ជន្តា តស្សា បដិបត្តិយា ផលំ អធិគច្ឆន្តិ, តស្មា តេ បច្ឆាទេវា នាម។ តេន វុត្តំ “បុព្ពទេវតាតិ, ភិក្ខវេ, មាតាបិតូនំ ឯតំ អធិវចន”ន្តិ។

បុព្ពាចរិយាតិ បឋមអាចរិយា។ មាតាបិតរោ ហិ បុត្តេ សិក្ខាបេន្តា អតិតរុណកាលតោ បដ្ឋាយ “ឯវំ និសីទ, ឯវំ គច្ឆ, ឯវំ តិដ្ឋ, ឯវំ សយ, ឯវំ ខាទ, ឯវំ ភុញ្ជ, អយំ តេ ‘តាតា’តិ វត្តព្ពោ, អយំ ‘ភាតិកា’តិ, អយំ ‘ភគិនី’តិ, ឥទំ នាម កាតុំ វដ្ដតិ, ឥទំ ន វដ្ដតិ, អសុកំ នាម ឧបសង្កមិតុំ វដ្ដតិ, អសុកំ នាម ន វដ្ដតី”តិ គាហេន្តិ សិក្ខាបេន្តិ។ អបរភាគេ អញ្ញេ អាចរិយាបិ សិប្បំ មុទ្ទំ គណនន្តិ ឯវមាទីនិ សិក្ខាបេន្តិ, អញ្ញេ សរណានិ ទេន្តិ, សីលេសុ បតិដ្ឋាបេន្តិ, បព្ពាជេន្តិ , ធម្មំ ឧគ្គណ្ហាបេន្តិ, ឧបសម្បាទេន្តិ, សោតាបត្តិមគ្គាទីនិ បាបេន្តិ។ ឥតិ សព្ពេបិ តេ បច្ឆាអាចរិយា នាម។ មាតាបិតរោ បន សព្ពបឋមំ។ តេនាហ “បុព្ពាចរិយាតិ, ភិក្ខវេ, មាតាបិតូនំ ឯតំ អធិវចន”ន្តិ។

អាហុនេយ្យាតិ អានេត្វា ហុនិតព្ពន្តិ អាហុនំ, ទូរតោបិ អានេត្វា ផលវិសេសំ អាកង្ខន្តេន គុណវន្តេសុ ទាតព្ពានំ អន្នបានវត្ថច្ឆាទនាទីនំ ឯតំ នាមំ, ឧបការខេត្តតាយ តំ អាហុនំ អរហន្តីតិ អាហុនេយ្យា។ តេន វុត្តំ “អាហុនេយ្យាតិ, ភិក្ខវេ, មាតាបិតូនំ ឯតំ អធិវចន”ន្តិ។

ឥទានិ តេសំ ព្រហ្មាទិភាវេ ការណំ ទស្សេតុំ **“តំ កិស្ស ហេតុ? ពហុការា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **តំ កិស្ស ហេតូ**តិ តំ មាតាបិតូនំ ព្រហ្មាទិអធិវចនំ កេន ការណេនាតិ ចេតិ អត្ថោ។ **ពហុការា**តិ ពហូបការា។ **អាបាទកា**តិ ជីវិតស្ស អាបាទកា, បាលកា។ បុត្តានញ្ហិ មាតាបិតូហិ ជីវិតំ អាបាទិតំ បាលិតំ ឃដិតំ អនុប្បពន្ធេន បវត្តិតំ

សម្បាទិតំ។ **បោសកា**តិ ហត្ថបាទេ វឌ្ឍេត្វា ហទយលោហិតំ បាយេត្វា បោសេតារោ។ **ឥមស្ស លោកស្ស ទស្សេតារោ**តិ បុត្តានំ ឥមស្មឹ លោកេ ឥដ្ឋានិដ្ឋារម្មណទស្សនំ នាម មាតាបិតរោ និស្សាយ ជាតន្តិ តេ នេសំ ឥមស្ស លោកស្ស ទស្សេតារោ នាម។ ឥតិ តេសំ ពហុការត្តំ ព្រហ្មាទិភាវស្ស ការណំ ទស្សិតំ, យេន បុត្តោ មាតាបិតូនំ លោកិយេន ឧបការេន កេនចិ បរិយាយេន បរិយន្តំ បដិការំ កាតុំ ន សមត្ថោ យេវ។ សចេ ហិ បុត្តោ “មាតាបិតូនំ ឧបការស្ស បច្ចុបការំ ករិស្សាមី”តិ ឧដ្ឋាយ សមុដ្ឋាយ វាយមន្តោ ទក្ខិណេ អំសកូដេ មាតរំ, ឥតរស្មឹ បិតរំ ឋបេត្វា វស្សសតាយុកោ សកលំ វស្សសតម្បិ បរិហរេយ្យ ចតូហិ បច្ចយេហិ ឧច្ឆាទនបរិមទ្ទនន្ហាបនសម្ពាហនាទីហិ ច យថារុចិ ឧបដ្ឋហន្តោ តេសំ មុត្តករីសម្បិ អជិគុច្ឆន្តោ, ន ឯត្តាវតា បុត្តេន មាតាបិតូនំ បដិការោ កតោ ហោតិ អញ្ញត្រ សទ្ធាទិគុណវិសេសេ បតិដ្ឋាបនា។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

> “ទ្វិន្នាហំ, ភិក្ខវេ, ន សុប្បដិការំ វទាមិ។ កតមេសំ ទ្វិន្នំ? មាតុ ច បិតុ ច។ ឯកេន, ភិក្ខវេ, អំសេន មាតរំ បរិហរេយ្យ, ឯកេន អំសេន បិតរំ បរិហរេយ្យ វស្សសតាយុកោ វស្សសតជីវី, សោ ច នេសំ ឧច្ឆាទនបរិមទ្ទនន្ហាបនសម្ពាហនេន, តេ ច តត្ថេវ មុត្តករីសំ ចជេយ្យុំ, ន ត្វេវ, ភិក្ខវេ, មាតាបិតូនំ កតំ វា ហោតិ បដិកតំ វា ។ ឥមិស្សា ច, ភិក្ខវេ, មហាបថវិយា បហូតរត្តរតនាយ មាតាបិតរោ ឥស្សរិយាធិបច្ចេ រជ្ជេ បតិដ្ឋាបេយ្យ, ន ត្វេវ, ភិក្ខវេ, មាតាបិតូនំ កតំ វា ហោតិ បដិកតំ វា។ តំ កិស្ស ហេតុ? ពហុការា, ភិក្ខវេ, មាតាបិតរោ បុត្តានំ អាបាទកា បោសកា ឥមស្ស លោកស្ស ទស្សេតារោ។
>
> “យោ ច ខោ, ភិក្ខវេ, មាតាបិតរោ អស្សទ្ធេ សទ្ធាសម្បទាយ សមាទបេតិ និវេសេតិ បតិដ្ឋាបេតិ។ ទុស្សីលេ សីលសម្បទាយ, មច្ឆរិនោ ចាគសម្បទាយ, ទុប្បញ្ញេ បញ្ញាសម្បទាយ សមាទបេតិ និវេសេតិ បតិដ្ឋាបេតិ។ ឯត្តាវតា ខោ, ភិក្ខវេ, មាតាបិតូនំ កតញ្ច ហោតិ បដិកតញ្ចា”តិ (អ. និ. ២.៣៤)។

តថា –

“មាតាបិតុឧបដ្ឋានំ, បុត្តទារស្ស សង្គហោ”តិ; (ខុ. បា. ៥.៦);
“មាតាបិតុឧបដ្ឋានំ, ភិក្ខវេ, បណ្ឌិតបញ្ញត្ត”ន្តិ ច –

ឯវមាទីនិ មាតាបិតូនំ បុត្តស្ស ពហូបការភាវសាធកានិ សុត្តានិ ទដ្ឋព្ពានិ។

គាថាសុ **វុច្ចរេ**តិ វុច្ចន្តិ កថិយន្តិ។ **បជាយ អនុកម្បកា**តិ បរេសំ បាណំ ឆិន្ទិត្វាបិ អត្តនោ សន្តកំ យំកិញ្ចិ ជហិត្វាបិ អត្តនោ បជំ បដិជគ្គន្តិ គោបយន្តិ, តស្មា បជាយ អត្តនោ បុត្តានំ អនុកម្បកា អនុគ្គាហកា។

នមស្សេយ្យាតិ សាយំ បាតំ ឧបដ្ឋានំ គន្ត្វា “ឥទំ មយ្ហំ ឧត្តមំ បុញ្ញក្ខេត្ត”ន្តិ នមក្ការំ ករេយ្យ។ **សក្ករេយ្យា**តិ សក្ការេន បដិមានេយ្យ។ ឥទានិ តំ សក្ការំ ទស្សេន្តោ **“អន្នេនា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អន្នេនា**តិ យាគុភត្តខាទនីយេន។ **បានេនា**តិ អដ្ឋវិធបានេន។ **វត្ថេនា**តិ និវាសនបារុបនេន។ **សយនេនា**តិ មញ្ចបីឋភិសិពិម្ពោហនាទិនា សយនេន។ **ឧច្ឆាទនេនា**តិ ទុគ្គន្ធំ បដិវិនោទេត្វា សុគន្ធករណុច្ឆាទនេន។ **ន្ហានេនា**តិ សីតកាលេ ឧណ្ហោទកេន, ឧណ្ហកាលេ សីតោទកេន គត្តានិ បរិសិញ្ចិត្វា ន្ហាបនេន។ **បាទានំ ធោវនេន ចា**តិ ឧណ្ហោទកសីតោទកេហិ បាទធោវនេន ចេវ តេលមក្ខនេន ច។

តាយ នំ បារិចរិយាយាតិ ឯត្ថ **ន**ន្តិ និបាតមត្តំ, យថាវុត្តបរិចរណេន។ អថ វា **បារិចរិយាយា**តិ ភរណកិច្ចករណកុលវំសបតិដ្ឋាបនាទិនា បញ្ចវិធឧបដ្ឋានេន។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “បញ្ចហិ ខោ, គហបតិបុត្ត, ឋានេហិ បុត្តេន បុរត្ថិមា ទិសា មាតាបិតរោ បច្ចុបដ្ឋាតព្ពា ‘ភតោ នេ ភរិស្សាមិ, កិច្ចំ នេសំ ករិស្សាមិ, កុលវំសំ ឋបេស្សាមិ, ទាយជ្ជំ បដិបជ្ជិស្សាមិ។ អថ វា បន នេសំ បេតានំ កាលកតានំ ទក្ខិណមនុប្បទស្សាមី’តិ។ ឥមេហិ ខោ, គហបតិបុត្ត, បញ្ចហិ ឋានេហិ បុត្តេន បុរត្ថិមា ទិសា មាតាបិតរោ បច្ចុបដ្ឋិតា បញ្ចហិ ឋានេហិ បុត្តំ អនុកម្បន្តិ – បាបា និវារេន្តិ, កល្យាណេ និវេសេន្តិ, សិប្បំ សិក្ខាបេន្តិ, បតិរូបេន ទារេន សំយោជេន្តិ, សមយេ ទាយជ្ជំ និយ្យាទេន្តី”តិ (ទី. និ. ៣.២៦៧)។

អបិច យោ មាតាបិតរោ តីសុ វត្ថូសុ អភិប្បសន្នេ កត្វា សីលេសុ វា បតិដ្ឋាបេត្វា បព្ពជ្ជាយ វា និយោជេត្វា ឧបដ្ឋហតិ, អយំ មាតាបិតុឧបដ្ឋាកានំ អគ្គោតិ វេទិតព្ពោ។ សា បនាយំ បារិចរិយា បុត្តស្ស ឧភយលោកហិតសុខាវហាតិ ទស្សេន្តោ **“ឥធេវ នំ បសំសន្តិ, បេច្ច សគ្គេ បមោទតី”**តិ អាហ។ តត្ថ **ឥធា**តិ ឥមស្មឹ លោកេ។

មាតាបិតុឧបដ្ឋាកញ្ហិ បុគ្គលំ បណ្ឌិតមនុស្សា តត្ថ បារិចរិយាយ បសំសន្តិ វណ្ណេន្តិ ថោមេន្តិ, តស្ស ច ទិដ្ឋានុគតឹ អាបជ្ជន្តា សយម្បិ អត្តនោ មាតាបិតូសុ តថា បដិបជ្ជិត្វា មហន្តំ បុញ្ញំ បសវន្តិ។ **បេច្ចា**តិ បរលោកំ គន្ត្វា សគ្គេ ឋិតោ មាតាបិតុបដ្ឋាកោ ទិព្ពសម្បត្តីហិ មោទតិ បមោទតិ អភិនន្ទតីតិ។

សត្តមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. ពហុការសុត្តវណ្ណនា

១០៧. អដ្ឋមេ **ព្រាហ្មណគហបតិកា**តិ ព្រាហ្មណា ចេវ គហបតិកា ច។ ឋបេត្វា ព្រាហ្មណេ យេ កេចិ អគារំ អជ្ឈាវសន្តា ឥធ គហបតិកាតិ វេទិតព្ពា ។ **យេ**តិ អនិយមតោ និទ្ទិដ្ឋបរាមសនំ។ **វោ**តិ ឧបយោគពហុវចនំ។ អយញ្ហេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – ភិក្ខវេ, តុម្ហាកំ ពហូបការា ព្រាហ្មណគហបតិកា, យេ ព្រាហ្មណា ចេវ សេសអគារិកា ច “តុម្ហេ ឯវ អម្ហាកំ បុញ្ញក្ខេត្តំ, យត្ថ មយំ ឧទ្ធគ្គិកំ ទក្ខិណំ បតិដ្ឋាបេម សោវគ្គិកំ សុខវិបាកំ សគ្គសំវត្តនិក”ន្តិ ចីវរាទីហិ បច្ចយេហិ បតិឧបដ្ឋិតាតិ។

ឯវំ “អាមិសទានេន អាមិសសំវិភាគេន អាមិសានុគ្គហេន គហដ្ឋា ភិក្ខូនំ ឧបការវន្តោ”តិ ទស្សេត្វា ឥទានិ ធម្មទានេន ធម្មសំវិភាគេន ធម្មានុគ្គហេន ភិក្ខូនម្បិ តេសំ ឧបការវន្តតំ ទស្សេតុំ **“តុម្ហេបិ, ភិក្ខវេ,”**តិអាទិ វុត្តំ, តំ វុត្តនយមេវ។

ឥមិនា កឹ កថិតំ? បិណ្ឌាបចាយនំ នាម កថិតំ។ អយញ្ហេត្ថ អធិប្បាយោ – ភិក្ខវេ, យស្មា ឥមេ ព្រាហ្មណគហបតិកា នេវ តុម្ហាកំ ញាតកា, ន មិត្តា, ន ឥណំ វា ធារេន្តិ, អថ ខោ “ឥមេ សមណា សម្មគ្គតា សម្មា បដិបន្នា, ឯត្ថ នោ ការា មហប្ផលា ភវិស្សន្តិ មហានិសំសា”តិ ផលវិសេសំ អាកង្ខន្តា តុម្ហេ ចីវរាទីហិ ឧបដ្ឋហន្តិ។ តស្មា តំ តេសំ អធិប្បាយំ បរិបូរេន្តា អប្បមាទេន សម្បាទេថ, ធម្មទេសនាបិ វោ ការកានំយេវ សោភតិ, អាទេយ្យា ច ហោតិ, ន ឥតរេសន្តិ ឯវំ សម្មាបដិបត្តិយំ អប្បមាទោ ករណីយោតិ។

ឯវមិទំ, **ភិក្ខវេ**តិអាទីសុ អយំ សង្ខេបត្ថោ – ភិក្ខវេ, ឯវំ ឥមិនា វុត្តប្បការេន គហដ្ឋបព្ពជិតេហិ អាមិសទានធម្មទានវសេន អញ្ញមញ្ញំ សន្និស្សាយ កាមាទិវសេន ចតុព្ពិធស្សបិ ឱឃស្ស និត្ថរណត្ថាយ សកលស្សបិ វដ្ដទុក្ខស្ស សម្មទេវ បរិយោសានករណាយ ឧបោសថសីលនិយមាទិវសេន ចតុបារិសុទ្ធិសីលាទិវសេន វា ឥទំ សាសនព្រហ្មចរិយំ មគ្គព្រហ្មចរិយញ្ច វុស្សតិ ចរីយតីតិ។

គាថាសុ **សាគារា**តិ គហដ្ឋា។ **អនគារា**តិ បរិច្ចត្តអគារា បព្ពជិតា។ **ឧភោ អញ្ញោញ្ញនិស្សិតា**តិ តេ ឧភោបិ អញ្ញមញ្ញសន្និស្សិតា។ សាគារា ហិ អនគារានំ ធម្មទានសន្និស្សិតា, អនគារា ច សាគារានំ បច្ចយទានសន្និស្សិតា។ **អារាធយន្តី**តិ សាធេន្តិ សម្បាទេន្តិ។ **សទ្ធម្ម**ន្តិ បដិបត្តិសទ្ធម្មំ បដិវេធសទ្ធម្មញ្ច។ តត្ថ យំ ឧត្តមំ, តំ ទស្សេន្តោ អាហ **“យោគក្ខេមំ អនុត្តរ”**ន្តិ អរហត្តំ និព្ពានញ្ច។ **សាគារេសូ**តិ សាគារេហិ, និស្សក្កេ ឥទំ ភុម្មវចនំ, សាគារានំ វា សន្តិកេ។ **បច្ចយ**ន្តិ វុត្តាវសេសំ ទុវិធំ បច្ចយំ បិណ្ឌបាតំ ភេសជ្ជញ្ច។ **បរិស្សយវិនោទន**ន្តិ ឧតុបរិស្សយាទិបរិស្សយហរណំ វិហារាទិអាវសថំ។ **សុគត**ន្តិ សម្មា បដិបន្នំ កល្យាណបុថុជ្ជនេន សទ្ធឹ អដ្ឋវិធំ អរិយបុគ្គលំ។ សាវកោ ហិ ឥធ សុគតោតិ អធិប្បេតោ។ **ឃរមេសិនោ**តិ ឃរំ ឯសិនោ, គេហេ ឋត្វា ឃរាវាសំ វសន្តា ភោគូបករណានិ ចេវ គហដ្ឋសីលាទីនិ ច ឯសនសីលាតិ អត្ថោ។ **សទ្ទហានោ អរហត**ន្តិ អរហន្តានំ អរិយានំ វចនំ, តេសំ វា សម្មាបដិបត្តឹ សទ្ទហន្តា។ “អទ្ធា ឥមេ សម្មា បដិបន្នា, យថា ឥមេ កថេន្តិ, តថា បដិបជ្ជន្តានំ សា បដិបត្តិ សគ្គមោក្ខសម្បត្តិយា សំវត្តតី”តិ អភិសទ្ទហន្តាតិ អត្ថោ។ “សទ្ទហន្តា”តិបិ បាឋោ។ **អរិយបញ្ញាយា**តិ សុវិសុទ្ធបញ្ញាយ។ **ឈាយិនោ**តិ អារម្មណលក្ខណូបនិជ្ឈានវសេន ទុវិធេនបិ ឈានេន ឈាយិនោ។

ឥធ ធម្មំ ចរិត្វានាតិ ឥមស្មឹ អត្តភាវេ, ឥមស្មឹ វា សាសនេ លោកិយលោកុត្តរសុខស្ស មគ្គភូតំ សីលាទិធម្មំ បដិបជ្ជិត្វា យាវ បរិនិព្ពានំ ន បាបុណន្តិ, តាវទេវ សុគតិគាមិនោ។ **នន្ទិនោ**តិ បីតិសោមនស្សយោគេន នន្ទនសីលា។ កេចិ បន “ធម្មំ ចរិត្វាន មគ្គន្តិ សោតាបត្តិមគ្គំ បាបុណិត្វា”តិ វទន្តិ។ **ទេវលោកស្មិ**ន្តិ ឆព្ពិធេបិ កាមាវចរទេវលោកេ។ **មោទន្តិ កាមកាមិនោ**តិ យថិច្ឆិតវត្ថុនិប្ផត្តិតោ កាមកាមិនោ កាមវន្តោ ហុត្វា បមោទន្តីតិ។

អដ្ឋមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. កុហសុត្តវណ្ណនា

១០៨. នវមេ **កុហា**តិ សាមន្តជប្បនាទិនា កុហនវត្ថុនា កុហកា, អសន្តគុណសម្ភាវនិច្ឆាយ កោហញ្ញំ កត្វា បរេសំ វិម្ហាបកាតិ អត្ថោ។ **ថទ្ធា**តិ កោធេន ច មានេន ច ថទ្ធមានសា។ "កោធនោ ហោតិ ឧបាយាសពហុលោ, អប្បម្បិ វុត្តោ សមានោ អភិសជ្ជតិ កុប្បតិ ព្យាបជ្ជតិ បតិត្ថីយតី"តិ (អ. និ. ៣.២៥; បុ. ប. ១០១) ឯវំ វុត្តេន កោធេន ច, "ទុព្ពចោ ហោតិ ទោវចស្សករណេហិ ធម្មេហិ សមន្នាគតោ អក្ខមោ អប្បទក្ខិណគ្គាហី អនុសាសនិ"ន្តិ (ម. និ. ១.១៨១) ឯវំ វុត្តេន ទោវចស្សេន ច, "ជាតិមទោ, គោត្តមទោ, សិប្បមទោ, អារោគ្យមទោ, យោព្ពនមទោ, ជីវិតមទោ"តិ (វិភ. ៨៣២) ឯវំ វុត្តេន ជាតិមទាទិភេទេន មទេន ច គរុកាតព្ពេសុ គរូសុ បរមនិបច្ចការំ អកត្វា អយោសលាកំ គិលិត្វា ឋិតា វិយ អនោនតា ហុត្វា វិចរណកា។ **លបា**តិ ឧបលាបកា មិច្ឆាជីវវសេន កុលសង្គាហកា បច្ចយត្ថំ បយុត្តវាចាវសេន និប្បេសិកតាវសេន ច លបកាតិ វា អត្ថោ។

សិង្គីតិ "តត្ថ កតមំ សិង្គំ? យំ សិង្គំ សិង្គារតា ចាតុរតា ចាតុរិយំ បរិក្ខត្តតា បារិក្ខត្តិយ"ន្តិ (វិភ. ៨៥២) ឯវំ វុត្តេហិ សិង្គសទិសេហិ បាកដកិលេសេហិ សមន្នាគតា។ **ឧន្នឡា**តិ ឧគ្គតនឡា, នឡសទិសំ តុច្ឆមានំ ឧក្ខិបិត្វា វិចរណកា។ **អសមាហិតា**តិ ចិត្តេកគ្គតាមត្តស្សាបិ អលាភិនោ។ **ន មេ តេ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខូ មាមកា**តិ តេ មយ្ហំ ភិក្ខូ មម សន្តកា ន ហោន្តិ។ មេតិ ឥទំ បទំ អត្តានំ ឧទ្ទិស្ស បព្ពជិតត្តា ភគវតា វុត្តំ។ យស្មា បន តេ កុហនាទិយោគតោ ន សម្មា បដិបន្នា, តស្មា "ន មាមកា"តិ វុត្តា។ **អបគតា**តិ យទិបិ តេ មម សាសនេ បព្ពជិតា, យថានុសិដ្ឋំ បន អប្បដិបជ្ជនតោ អបគតា ឯវ ឥមស្មា ធម្មវិនយា, តតោ តេ សុវិទូរវិទូរេ ឋិតាតិ ទស្សេតិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> "នភញ្ច ទូរេ បថវី ច ទូរេ,
> បារំ សមុទ្ទស្ស តទាហុ ទូរេ;
> តតោ ហវេ ទូរតរំ វទន្តិ,
> សតញ្ច ធម្មំ អសតញ្ច រាជា"តិ។ (អ. និ. ៤.៤៧; ជា. ២.២១.៤១៤);

វុទ្ធិំ វិរូឡ្ហិំ វេបុល្លំ អាបជ្ជន្តីតិ សីលាទិគុណេហិ វឌ្ឍនវសេន វុទ្ធិំ, តត្ថ និច្ចលភាវេន វិរូឡ្ហិំ, សព្ពត្ថ បត្ថដភាវេន សីលាទិធម្មក្ខន្ធបារិបូរិយា វេបុល្លំ។ ន ច តេ កុហាទិសភាវា ភិក្ខូ អាបជ្ជន្តិ, ន ច បាបុណន្តីតិ អត្ថោ។ **តេ ខោ មេ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខូ មាមកា**តិ ឥធាបិ មេតិ អត្តានំ ឧទ្ទិស្ស បព្ពជិតត្តា វទតិ, សម្មា បដិបន្នត្តា បន "មាមកា"តិ អាហ។ វុត្តវិបរិយាយេន សុក្កបក្ខោ វេទិតព្ពោ។ តត្ថ យាវ អរហត្តមគ្គា វិរូហន្តិ នាម, អរហត្តផលេ បន សម្បត្តេ វិរូឡ្ហិំ វេបុល្លំ អាបន្នា នាម។ គាថា សុវិញ្ញេយ្យា ឯវ។

នវមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. នទីសោតសុត្តវណ្ណនា

១០៩. ទសមេ **សេយ្យថាបី**តិ ឱបម្មទស្សនត្ថេ និបាតោ, យថា នាមាតិ អត្ថោ។ **នទិយា សោតេន ឱវុយ្ហេយ្យា**តិ សីឃសោតាយ ហារហារិនិយា នទិយា ឧទកវេគេន ហេដ្ឋតោ វុយ្ហេយ្យ អធោ ហរិយេថ។ **បិយរូបសាតរូបេនា**តិ បិយសភាវេន សាតសភាវេន ច ការណភូតេន, តស្សំ នទិយំ តស្សា វា បរតីរេ មណិសុវណ្ណាទិ អញ្ញំ វា បិយវត្ថុ វិត្តូបករណំ អត្ថិ, តំ គហេស្សាមីតិ នទិយំ បតិត្វា សោតេន អវកឌ្ឍេយ្យ។ **កិញ្ចាបី**តិ អនុជាននអសម្ភាវនត្ថេ និបាតោ។ កឹ អនុជានាតិ, កឹ ន សម្ភាវេតិ? តេន បុរិសេន អធិប្បេតស្ស បិយវត្ថុស្ស តត្ថ អត្ថិភាវំ អនុជានាតិ, តថាគមនំ បន អាទីនវវន្តតាយ ន សម្ភាវេតិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – អម្ភោ, បុរិស , យទិបិ តយា អធិប្បេតំ បិយវត្ថុ តត្ថ ឧបលព្ភតិ, ឯវំ គមនេ បន អយមាទីនវោ, យំ ត្វំ ហេដ្ឋា រហទំ បត្វា មរណំ មរណមត្តំ វា ទុក្ខំ បាបុណេយ្យាសីតិ។

អត្ថិ ចេត្ថ ហេដ្ឋា រហទោតិ ឯតិស្សា នទិយា ហេដ្ឋា អនុសោតភាគេ អតិវិយ គម្ភីរវិត្ថតោ ឯកោ មហាសរោ អត្ថិ។ សោ ច សមន្តតោ វាតាភិឃាតសមុដ្ឋិតាហិ មណិមយបព្ពតកូដសន្និភាហិ មហតីហិ ឧមីហិ វីចីហិ **សឩមិ**, វិសមេសុ ភូមិប្បទេសេសុ សវេគំ អនុបក្ខន្ទន្តេន ឥមិស្សា តាវ នទិយា មហោឃេន តហិំ តហិំ អាវដ្តមានវិបុលជលតាយ ពលវាមុខសទិសេហិ សហ អាវដ្ដេហីតិ **សាវដ្ដោ**។ តំ រហទំ ឱតិណ្ណសត្តេយេវ អត្តនោ និពទ្ធាមិសគោចរេ កត្វា អជ្ឈាវសន្តេន អតិវិយ ភយានកទស្សនេន ឃោរចេតសា ទករក្ខសេន **សគហោ សរក្ខសោ**, ចណ្ឌមច្ឆមករាទិនា វា **សគហោ**, យថាវុត្តរក្ខសេន **សរក្ខសោ**។

យន្តិ ឯវំ សប្បដិភយំ យំ រហទំ។ **អម្ភោ បុរិសាតិ** អាលបនំ។ **មរណំ វា និគច្ឆសីតិ** តាហិ វា ឩមីហិ អជ្ឈោត្ថដោ, តេសុ វា អាវដ្ដេសុ និបតិតោ សីសំ ឧក្ខិបិតុំ អសក្កោន្តោ តេសំ វា ចណ្ឌមច្ឆមករាទីនំ មុខេ និបតិតោ។ តស្ស វា ទករក្ខសស្ស ហត្ថំ គតោ មរណំ វា គមិស្សសិ, អថ វា បន អាយុសេសេ សតិ តតោ មុច្ចិត្វា អបគច្ឆន្តោ តេហិ ឩមិអាទីហិ ជនិតឃដ្ដិតវសេន មរណមត្តំ មរណប្បមាណំ ទុក្ខំ និគច្ឆសិ។ **បដិសោតំ វាយមេយ្យាតិ** សោ បុព្ពេ អនុសោតំ វុយ្ហមានោ តស្ស បុរិសស្ស វចនំ សុត្វា “អនត្ថោ កិរ មេ ឧបដ្ឋិតោ, មច្ឆមុខេ កិរាហំ បរិវត្តាមី”តិ ឧប្បន្នពលវភយោ សម្ភមន្តោ ទិគុណំ កត្វា ឧស្សាហំ ហត្ថេហិ ច បាទេហិ ច វាយមេយ្យ តរេយ្យ, ន ចិរេនេវ តីរំ សម្បាបុណេយ្យ។

អត្ថស្ស វិញ្ញាបនាយាតិ ចតុសច្ចបដិវេធានុកូលស្ស អត្ថស្ស សម្ពោធនាយ ឧបមា កតា។ **អយញ្ចេត្ថ អត្ថោតិ** អយមេវ ឥទានិ វុច្ចមានោ ឥធ មយា អធិប្បេតោ ឧបមេយ្យត្ថោ, យស្ស វិញ្ញាបនាយ ឧបមា អាហដា។

តណ្ហាយេតំ អធិវចនន្តិ ឯត្ថ ចតូហិ អាការេហិ តណ្ហាយ សោតសទិសតា វេទិតព្ពា អនុក្កមបរិវុឌ្ឍិតោ អនុប្បពន្ធតោ ឱសីទាបនតោ ទុរុត្តរណតោ ច។ យថា ហិ ឧបរិ មហាមេឃេ អភិប្បវុដ្ឋេ ឧទកំ បព្ពតកន្ទរបទរសាខាយោ បូរេត្វា តតោ ភស្សិត្វា កុសុព្ភេ បូរេត្វា តតោ ភស្សិត្វា កុន្នទិយោ បូរេត្វា តតោ មហានទិយោ បក្ខន្ទិត្វា ឯកោឃំ ហុត្វា បវត្តមានំ “នទីសោតោ”តិ វុច្ចតិ, ឯវមេវ អជ្ឈត្តិកពាហិរាទិវសេន អនេកភេទេសុ រូបាទីសុ អារម្មណេសុ លោភោ ឧប្បជ្ជិត្វា អនុក្កមេន បរិវុឌ្ឍឹ គច្ឆន្តោ “តណ្ហាសោតោ”តិ វុច្ចតិ, យថា ច នទីសោតោ អាគមនតោ យាវ សមុទ្ទប្បត្តិ, តាវ សតិ វិច្ឆេទបច្ចយាភាវេ អវិច្ឆិជ្ជមានោ អនុប្បពន្ធេន បវត្តតិ, ឯវំ តណ្ហាសោតោបិ អាគមនតោ បដ្ឋាយ អសតិ វិច្ឆេទបច្ចយេ អវិច្ឆិជ្ជមានោ អបាយសមុទ្ទាភិមុខោ អនុប្បពន្ធេន បវត្តតិ។ យថា បន នទីសោតោ តទន្តោគធេ សត្តេ ឱសីទាបេតិ, សីសំ ឧក្ខិបិតុំ ន ទេតិ, មរណំ វា មរណមត្តំ វា ទុក្ខំ បាបេតិ, ឯវំ តណ្ហាសោតោបិ អត្តនោ សោតន្តោគតេ សត្តេ ឱសីទាបេតិ, បញ្ញាសីសំ ឧក្ខិបិតុំ ន ទេតិ, កុសលមូលច្ឆេទនេន សំកិលេសធម្មសមាបជ្ជនេន ច មរណំ វា មរណមត្តំ វា ទុក្ខំ បាបេតិ។

យថា ច នទិយា សោតោ មហោឃភាវេន បវត្តមានោ ឧឡុម្បំ វា នាវំ វា ពន្ធិតុំ នេតុញ្ច ឆេកំ បុរិសំ និស្សាយ បរតីរំ គន្តុំ អជ្ឈាសយំ កត្វា តជ្ជំ វាយាមំ ករោន្តេន តរិតព្ពោ, ន យេន វា តេន វាតិ ទុរុត្តរោ, ឯវំ តណ្ហាសោតោបិ កាមោឃភវោឃភូតោ សីលសំវរំ បូរេតុំ សមថវិបស្សនាសុ កម្មំ កាតុំ “និបកេន អរហត្តំ បាបុណិស្សាមី”តិ អជ្ឈាសយំ សមុដ្ឋាបេត្វា កល្យាណមិត្តេ និស្សាយ សមថវិបស្សនានាវំ អភិរុហិត្វា សម្មាវាយាមំ ករោន្តេន តរិតព្ពោ, ន យេន វា តេន វាតិ ទុរុត្តរោ។ ឯវំ អនុក្កមបរិវុឌ្ឍិតោ អនុប្បពន្ធតោ ឱសីទាបនតោ ទុរុត្តរណតោតិ ចតូហិ អាការេហិ តណ្ហាយ នទីសោតសទិសតា វេទិតព្ពា។

បិយរូបំ សាតរូបន្តិ បិយជាតិកំ បិយសភាវំ បិយរូបំ, មធុរជាតិកំ មធុរសភាវំ សាតរូបំ, ឥដ្ឋសភាវន្តិ អត្ថោ។ **ឆន្ទេតន្តិ** ឆន្ទំ ឯតំ។ **អជ្ឈត្តិកានន្តិ** ឯត្ថ “ឯវំ មយំ អត្តាតិ គហណំ គមិស្សាមា”តិ ឥមិនា វិយ អធិប្បាយេន អត្តានំ អធិការំ កត្វា បវត្តានីតិ អជ្ឈត្តិកានិ។ តត្ថ គោចរជ្ឈត្តំ, និយកជ្ឈត្តំ, វិសយជ្ឈត្តំ, អជ្ឈត្តជ្ឈត្តន្តិ ចតុព្ពិធំ អជ្ឈត្តំ។ តេសុ “អជ្ឈត្តរតោ សមាហិតោ”តិ ឯវមាទីសុ (ធ. ប. ៣៦២) វុត្តំ ឥទំ **គោចរជ្ឈត្តំ** នាម។ “អជ្ឈត្តំ សម្បសាទន”ន្តិ (ទី. និ. ១.២២៨; ធ. ស. ១៦១) អាគតំ ឥទំ **និយកជ្ឈត្តំ** នាម។ “សព្ពនិមិត្តានំ អមនសិការា អជ្ឈត្តំ សុញ្ញតំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតី”តិ (ម. និ. ៣.១៨៧) ឯវមាគតំ ឥទំ **វិសយជ្ឈត្តំ** នាម។ “អជ្ឈត្តិកា ធម្មា, ពាហិរា ធម្មា”តិ (ធ. ស. តិកមាតិកា ២០) ឯត្ថ វុត្តំ អជ្ឈត្តំ **អជ្ឈត្តជ្ឈត្តំ** នាម។ ឥធាបិ ឯតទេវ អធិប្បេតំ, តស្មា អជ្ឈត្តានិយេវ អជ្ឈត្តិកានិ។ អថ វា យថាវុត្តេនេវ អត្ថេន “អជ្ឈត្តា ធម្មា, ពហិទ្ធា ធម្មា”តិអាទីសុ វិយ តេសុ អជ្ឈត្តេសុ ភវានិ អជ្ឈត្តិកានិ, ចក្ខាទីនិ។ តេសំ អជ្ឈត្តិកានំ។

អាយតនានន្តិ ឯត្ថ អាយតនតោ, អាយានំ តននតោ, អាយតស្ស ច នយនតោ អាយតនានីតិ ។ ចក្ខាទីសុ ហិ តំតំទ្វារវត្តកា ចិត្តចេតសិកា ធម្មា សកេន សកេន អនុភវនាទិនា កិច្ចេន អាយតន្តិ ឧដ្ឋហន្តិ ឃដន្តិ វាយមន្តិ, តេ ច អាយភូតេ ធម្មេ ឯតានិ តនោន្តិ វិត្ថារេន្តិ , យញ្ច អនមតគ្គេ សំសារេ បវត្តំ អតីវ អាយតំ វដ្ដទុក្ខំ, តំ នយន្តិ បវត្តេន្តិ។ ឥតិ សព្ពថាបិមេ ធម្មា អាយតនតោ, អាយានំ តននតោ, អាយតស្ស ច នយនតោ អាយតនានីតិ វុច្ចន្តិ។ អបិច និវាសដ្ឋានដ្ឋេន, អាករដ្ឋេន, សមោសរណដ្ឋានដ្ឋេន, សញ្ជាតិទេសដ្ឋេន, ការណដ្ឋេន ច អាយតនំ វេទិតព្ពំ។ តថា ហិ លោកេ “ឥស្សរាយតនំ ទេវាយតន”ន្តិអាទីសុ និវាសដ្ឋានំ អាយតនន្តិ វុច្ចតិ។ “សុវណ្ណាយតនំ រជតាយតន”ន្តិអាទីសុ អាករោ។ សាសនេ បន “មនោរមេ អាយតនេ, សេវន្តិ នំ វិហង្គមា”តិអាទីសុ សមោសរណដ្ឋានំ។ “ទក្ខិណាបថោ គុន្នំ អាយតន”ន្តិអាទីសុ សញ្ជាតិទេសោ។ “តត្រ តត្រេវ សក្ខិភព្ពតំ បាបុណាតិ សតិ សតិអាយតនេ”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.១៥៨; អ. និ. ៣.១០២) ការណំ អាយតនន្តិ វុច្ចតិ។ ចក្ខាទីសុ ច តេ តេ ចិត្តចេតសិកា ធម្មា និវសន្តិ តទាយត្តវុត្តិតាយាតិ

ចក្ខាទយោ តេសំ និវាសដ្ឋានំ។ តត្ថ ច តេ អាកិណ្ណា តន្និស្សិតត្តាតិ តេ នេសំ អាករោ, សមោសរណដ្ឋានញ្ច តត្ថ វត្តុទ្វារភាវេន សមោសរណតោ, សញ្ជាតិទេសោ ច តន្និស្សយភាវេន តេសំ តត្ថេវ ឧប្បត្តិតោ, ការណញ្ច តទភាវេ តេសំ អភាវតោតិ។ ឥតិ និវាសដ្ឋានដ្ឋេន, អាករដ្ឋេន, សមោសរណដ្ឋានដ្ឋេន, សញ្ជាតិទេសដ្ឋេន, ការណដ្ឋេនាតិ ឥមេហិ ការណេហិ ចក្ខាទីនិ អាយតនានីតិ វុច្ចន្តិ។ តេន វុត្តំ "ឆន្នេតំ អជ្ឈត្តិកានំ អាយតនាន"ន្តិ។

យទិបិ រូបាទយោបិ ធម្មា "រូបំ លោកេ បិយរូបំ សាតរូបំ, ឯត្ថេសា តណ្ហា ឧប្បជ្ជមានា ឧប្បជ្ជតី"តិ តណ្ហាវត្ថុភាវតោ បិយរូបសាតរូបភាវេន វុត្តា។ ចក្ខាទិកេ បន មុញ្ចិត្វា អត្តភាវបញ្ញត្តិយា អភាវតោ "មម ចក្ខុ មម សោត"ន្តិអាទិនា អធិកសិនេហវត្ថុភាវេន ចក្ខាទយោ សាតិសយំ បិយរូបំ សាតរូបន្តិ និទ្ទេសំ អរហន្តីតិ ទស្សេតុំ "បិយរូបំ សាតរូបន្តិ ខោ, ភិក្ខវេ, ឆន្នេតំ អជ្ឈត្តិកានំ អាយតនានំ អធិវចន"ន្តិ វុត្តំ។

ឱរម្ភាគិយានន្តិ ឯត្ថ ឱរំ វុច្ចតិ កាមធាតុ, តប្បរិយាបន្នា ឱរម្ភាគា, បច្ចយភាវេន តេសំ ហិតាតិ ឱរម្ភាគិយា។ យស្ស សំវិជ្ជន្តិ, តំ បុគ្គលំ វដ្ដស្មឹ សំយោជេន្តិ ពន្ធន្តីតិ សំយោជនានិ។ សក្កាយទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាសីលព្ពតបរាមាសកាមរាគព្យាបាទានំ ឯតំ អធិវចនំ។ តេ ហិ កាមភវូបគានំ សង្ខារានំ បច្ចយា ហុត្វា រូបារូបធាតុតោ ហេដ្ឋាភាវេន និហីនភាវេន ឱរម្ភាគភូតេន កាមភវេន សត្តេ សំយោជេន្តិ។ ឯតេនេវ តេសំ ហេដ្ឋារហទសទិសតា ទីបិតាតិ ទដ្ឋព្ពា។ **ឩមិភយន្តិ ខោ, ភិក្ខវេ, កោធុបាយាសស្សេតំ អធិវចនន្តិ** ភាយតិ ឯតស្មាតិ ភយំ, ឩមិ ឯវ ភយន្តិ ឩមិភយំ។ កុជ្ឈនដ្ឋេន កោធោ, ស្វេវ ចិត្តស្ស សរីរស្ស ច អភិប្បមទ្ទនបវេធនុប្បាទនេន ទឡ្ហំ អាយាសនដ្ឋេន ឧបាយាសោ។

ឯត្ថ ច អនេកវារំ បវត្តិត្វា អត្តនា សមវេតំ សត្តំ អជ្ឈោត្ថរិត្វា សីសំ ឧក្ខិបិតុំ អទត្វា អនយព្យសនាបាទនេន កោធុបាយាសស្ស ឩមិសទិសតា ទដ្ឋព្ពា។ តថា កាមគុណានំ កិលេសាភិភូតេ សត្តេ ឥតោ ច ឯត្តោ, ឯត្តោ ច ឥតោតិ ឯវំ មនាបិយរូបាទិវិសយសង្ខាតេ អត្តនិ សំសារេត្វា យថា តតោ ពហិភូតេ នេក្ខម្មេ ចិត្តម្បិ ន ឧប្បជ្ជតិ ឯវំ អាវដ្ដេត្វា ព្យសនាបាទនេន អាវដ្ដសទិសតា ទដ្ឋព្ពា។ យថា បន គហរក្ខសោបិ អារក្ខរហិតំ អត្តនោ គោចរភូមិគតំ បុរិសំ អភិភុយ្យ គហេត្វា អគោចរេ ឋិតម្បិ រក្ខសមាយាយ គោចរំ នេត្វា ភេរវរូបទស្សនាទិនា អវសំ អត្តនោ ឧបការំ កាតុំ អសមត្ថំ កត្វា អន្ទាវិសិត្វា វណ្ណពលភោគយសសុខេហិបិ វិយោជេន្តោ មហន្តំ អនយព្យសនំ អាបាទេតិ, ឯវំ មាតុគាមោបិ យោនិសោមនសិការរហិតំ អវីរបុរិសំ ឥត្ថិកុត្តភូតេហិ អត្តនោ ហាវភាវវិលាសេហិ អភិភុយ្យ គហេត្វា វីរជាតិយម្បិ អត្តនោ រូបាទីហិ បលោភនវសេន ឥត្ថិមាយាយ អន្ទាវិសិត្វា អវសំ អត្តនោ ឧបការធម្មេ សីលាទយោ សម្បាទេតុំ អសមត្ថំ ករោន្តោ គុណវណ្ណាទីហិ វិយោជេត្វា មហន្តំ អនយព្យសនំ អាបាទេតិ, ឯវំ មាតុគាមស្ស គហរក្ខសសទិសតា ទដ្ឋព្ពា។ តេន វុត្តំ "អាវដ្ដន្តិ ខោ, ភិក្ខវេ, បញ្ចន្នេតំ កាមគុណានំ អធិវចនំ, គហរក្ខសោតិ ខោ, ភិក្ខវេ, មាតុគាមស្សេតំ អធិវចន"ន្តិ។

បដិសោតោតិ ខោ ភិក្ខវេ នេក្ខម្មស្សេតំ អធិវចនន្តិ ឯត្ថ បព្ពជ្ជា សហ ឧបចារេន បឋមជ្ឈានំ វិបស្សនាបញ្ញា ច និព្ពានញ្ច នេក្ខម្មំ នាម។ សព្ពេបិ កុសលា ធម្មា នេក្ខម្មំ នាម។ វុត្តញ្ហេតំ –

"បព្ពជ្ជា បឋមំ ឈានំ, និព្ពានញ្ច វិបស្សនា;
សព្ពេបិ កុសលា ធម្មា, នេក្ខម្មន្តិ បវុច្ចរេ"តិ។

ឥមេសំ បន បព្ពជ្ជាទីនំ តណ្ហាសោតស្ស បដិលោមតោ បដិសោតសទិសតា វេទិតព្ពា។ អវិសេសេន ហិ ធម្មវិនយោ នេក្ខម្មំ, តស្ស អធិដ្ឋានំ បព្ពជ្ជា ច, ធម្មវិនយោ ច តណ្ហាសោតស្ស បដិសោតំ វុច្ចតិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

"បដិសោតគាមី និបុណំ, គម្ភីរំ ទុទ្ទសំ អណុំ;
រាគរត្តា ន ទក្ខន្តិ, តមោខន្ធេន អាវុតា"តិ។ (ទី. និ. ២.៦៥; ម. និ. ១.២៨១; សំ. និ. ១.១៧២);

វីរិយារម្ភស្សាតិ ចតុព្ពិធសម្មប្បធានវីរិយស្ស។ តស្ស កាមោឃាទិភេទតណ្ហាសោតសន្តរណស្ស ហត្ថេហិ បាទេហិ ចតុរង្គនទីសោតសន្តរណវាយាមស្ស សទិសតា បាកដាយេវ។ តថា នទីសោតស្ស តីរេ ឋិតស្ស ចក្ខុមតោ បុរិសស្ស កាមាទី ចតុព្ពិធម្បិ ឱឃំ តរិត្វា តស្ស បរតីរភូតេ និព្ពានថលេ ឋិតស្ស បញ្ចហិ ចក្ខូហិ ចក្ខុមតោ ភគវតោ សទិសភាវោ។ តេន វុត្តំ "ចក្ខុមា បុរិសោ…បេ…. សម្មាសម្ពុទ្ធស្សា"តិ។

តត្រិទំ ឱបម្មសំសន្ទនំ – នទីសោតោ វិយ អនុប្បពន្ធវសេន បវត្តមានោ តណ្ហាសោតោ, តេន វុយ្ហមានោ បុរិសោ វិយ អនមតគ្គេ សំសារវដ្ដេ បរិព្ភមនតោ តណ្ហាសោតេន វុយ្ហមានោ សត្តោ, តស្ស តត្ថ បិយរូបសាតរូប

វត្ថុស្មឹ អភិនិវេសោ វិយ ឥមស្ស ចក្ខាទីសុ អភិនិវេសោ, សឩមិសាវដ្ដសគហរក្ខសោ ហេដ្ឋារហទោ វិយ កោធុបាយាសបញ្ចកាមគុណមាតុគាមសមាកុលោ បញ្ចោរម្ភាគិយសំយោជនសម្ពូហោ, តមត្ថំ យថាភូតំ វិទិត្វា តស្ស នទីសោតស្ស បរតីរេ ឋិតោ ចក្ខុមា បុរិសោ វិយ សកលំ សំសារាទីនវំ សព្ពញ្ញូ ញេយ្យធម្មំ យថាភូតំ វិទិត្វា តណ្ហាសោតស្ស បរតីរភូតេ និព្ពានថលេ ឋិតោ សមន្តចក្ខុ ភគវា, តស្ស បុរិសស្ស តស្មឹ នទិយា សោតេន វុយ្ហមានេ បុរិសេ អនុកម្បាយ រហទស្ស រហទាទីនវស្ស ច អាចិក្ខនំ វិយ តណ្ហាសោតេន វុយ្ហមានស្ស សត្តស្ស មហាករុណាយ ភគវតោ តណ្ហាទីនំ តទាទីនវស្ស ច វិភាវនា, តស្ស វចនំ អសទ្ទហិត្វា អនុសោតគាមិនោ តស្ស បុរិសស្ស តស្មឹ រហទេ មរណប្បត្តិមរណមត្តទុក្ខប្បត្តិយោ វិយ ភគវតោ វចនំ អសម្បដិច្ឆន្តស្ស អបាយុប្បត្តិ, សុគតិយំ ទុក្ខុប្បត្តិ ច, តស្ស បន វចនំ សទ្ទហិត្វា ហត្ថេហិ ច បាទេហិ ច វាយាមករណំ វិយ តេន ច វាយាមេន បរតីរំ បត្វា សុខេន យថិច្ឆិតដ្ឋានគមនំ វិយ ភគវតោ វចនំ សម្បដិច្ឆិត្វា តណ្ហាទីសុ អាទីនវំ បស្សិត្វា តណ្ហាសោតស្ស បដិសោតបព្ពជ្ជាទិនេក្ខម្មវសេន វីរិយារម្ភោ, អារទ្ធវីរិយស្ស ច តេនេវ វីរិយារម្ភេន តណ្ហាសោតាតិក្កមនំ និព្ពានតីរំ បត្វា អរហត្តផលសមាបត្តិវសេន យថារុចិ សុខវិហារោតិ។

គាថាសុ **សហាបិ ទុក្ខេន ជហេយ្យ កាមេ**តិ ឈានមគ្គាធិគមត្ថំ សមថវិបស្សនានុយោគំ ករោន្តោ ភិក្ខុ យទិបិ តេសំ បុព្ពភាគបដិបទា កិច្ឆេន កសិរេន សម្បជ្ជតិ, ន សុខេន វីថិ ឱតរតិ បុព្ពភាគភាវនាយ កិលេសានំ ពលវភាវតោ, ឥន្ទ្រិយានំ វា អតិក្ខភាវតោ។ តថា សតិ សហាបិ ទុក្ខេន ជហេយ្យ កាមេ, បឋមជ្ឈានេន វិក្ខម្ភេន្តោ តតិយមគ្គេន សមុច្ឆិន្ទន្តោ កិលេសកាមេ បជហេយ្យ។ ឯតេន ទុក្ខបដិបទេ ឈានមគ្គេ ទស្សេតិ។

យោគក្ខេមំ អាយតី បត្ថយានោតិ អនាគាមិតំ អរហត្តំ ឥច្ឆន្តោ អាកង្ខមានោ។ អយញ្ហេត្ថ អធិប្បាយោ – យទិបិ ឯតរហិ កិច្ឆេន កសិរេន ឈានបុរិមមគ្គេ អធិគច្ឆាមិ, ឥមេ បន និស្សាយ ឧបរិ អរហត្តំ អធិគន្ត្វា កតកិច្ចោ បហីនសព្ពទុក្ខោ ភវិស្សាមីតិ សហាបិ ទុក្ខេន ឈានាទីហិ កាមេ បជហេយ្យាតិ។ អថ វា យោ កាមវិតក្កពហុលោ បុគ្គលោ កល្យាណមិត្តស្ស វសេន បព្ពជ្ជំ សីលវិសោធនំ ឈានាទីនំ បុព្ពភាគបដិបត្តឹ វា បដិបជ្ជន្តោ កិច្ឆេន កសិរេន អស្សុមុខោ រោទមានោ តំ វិតក្កំ វិក្ខម្ភេតិ, តំ សន្ធាយ វុត្តំ "សហាបិ ទុក្ខេន ជហេយ្យ កាមេ"តិ។ សោ ហិ កិច្ឆេនបិ កាមេ បជហន្តោ ឈានំ និព្ពត្តេត្វា តំ ឈានំ បាទកំ កត្វា វិបស្សន្តោ អនុក្កមេន អរហត្តេ បតិដ្ឋហេយ្យ។ តេន វុត្តំ "យោគក្ខេមំ អាយតី បត្ថយានោ"តិ។

សម្មប្បជានោតិ វិបស្សនាសហិតាយ មគ្គបញ្ញាយ សម្មទេវ បជានន្តោ។ **សុវិមុត្តចិត្តោ**តិ តស្ស អរិយមគ្គាធិគមស្ស អនន្តរំ ផលវិមុត្តិយា សុដ្ឋុ វិមុត្តចិត្តោ។ **វិមុត្តិយា ផស្សយេ តត្ថ តត្ថា**តិ តស្មឹ តស្មឹ មគ្គផលាធិគមនកាលេ វិមុត្តឹ និព្ពានំ ផស្សយេ ផុសេយ្យ បាបុណេយ្យ អធិគច្ឆេយ្យ សច្ឆិករេយ្យ។ ឧបយោគត្ថេ ហិ "វិមុត្តិយា"តិ ឥទំ សាមិវចនំ។ វិមុត្តិយា វា អារម្មណភូតាយ តត្ថ តត្ថ តំតំផលសមាបត្តិកាលេ អត្តនោ ផលចិត្តំ ផស្សយេ ផុសេយ្យ បាបុណេយ្យ, និព្ពានោគធាយ ផលសមាបត្តិយា វិហរេយ្យាតិ អត្ថោ។ **ស វេទគូ**តិ សោ វេទសង្ខាតេន មគ្គញាណេន ចតុន្នំ សច្ចានំ គតត្តា បដិវិទ្ធត្តា វេទគូ។ **លោកន្តគូ**តិ ខន្ធលោកស្ស បរិយន្តំ គតោ។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ទសមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. ចរសុត្តវណ្ណនា

១១០. ឯកាទសមេ **ចរតោ**តិ គច្ឆន្តស្ស, ចង្កមន្តស្ស វា។ **ឧប្បជ្ជតិ កាមវិតក្កោ វា**តិ វត្ថុកាមេសុ អវីតរាគតាយ តាទិសេ បច្ចយេ កាមបដិសំយុត្តោ វា វិតក្កោ ឧប្បជ្ជតិ ចេ, យទិ ឧប្បជ្ជតិ។ **ព្យាបាទវិតក្កោ វា វិហឹសាវិតក្កោ វា**តិ អាឃាតនិមិត្តព្យាបាទបដិសំយុត្តោ វា វិតក្កោ, លេឌ្ឌុទណ្ឌាទីហិ បរវិហេឋនវសេន វិហឹសាបដិសំយុត្តោ វា វិតក្កោ ឧប្បជ្ជតិ ចេតិ សម្ពន្ធោ។ **អធិវាសេតី**តិ តំ យថាវុត្តំ កាមវិតក្កាទឹ យថាបច្ចយំ អត្តនោ ចិត្តេ ឧប្បន្នំ "ឥតិបាយំ វិតក្កោ បាបកោ, ឥតិបិ អកុសលោ, ឥតិបិ សាវជ្ជោ, សោ ច ខោ អត្តព្យាពាធាយបិ សំវត្តតី"តិអាទិនា នយេន បច្ចវេក្ខណាយ អភាវតោ **អធិវាសេតិ** អត្តនោ ចិត្តំ អារោបេត្វា វាសេតិ ចេ។ អធិវាសេន្តោយេវ ច **នប្បជហតិ** តទង្គាទិប្បហានវសេន ន បដិនិស្សជ្ជតិ, តតោ ឯវ **ន វិនោទេតិ** អត្តនោ ចិត្តសន្តានតោ ន នុទតិ ន នីហរតិ, តថា អវិនោទនតោ **ន ព្យន្តីករោតិ** ន វិគតន្តំ ករោតិ។ អាតាបី បហិតត្តោ យថា តេសំ អន្តោបិ នាវសិស្សតិ អន្តមសោ ភង្គមត្តម្បិ ឯវំ ករោតិ, អយំ បន តថា ន ករោតីតិ អត្ថោ។ តថាភូតោវ **ន អនភាវំ គមេតិ** អនុ អនុ អភាវំ ន គមេតិ។ ន បជហតិ ចេ, ន វិនោទេតិ ចេតិអាទិនា ចេ-សទ្ទំ យោជេត្វា អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ចរន្តិ ចរន្តោ។ **ឯវំភូតោ**តិ ឯវំ កាមវិតក្កាទិបាបវិតក្កេហិ សមង្គីភូតោ។ **អនាតាបី អនោត្តាបី**តិ កិលេសានំ អាតាបនស្ស វីរិយស្ស អភាវេន អនាតាបី, បាបុត្រាសអាតាបនបរិតាបនលក្ខណស្ស ឱត្តប្បស្ស អភាវេន អនោត្តាបី។ **សតតំ សមិតន្តិ** សព្ពកាលំ និរន្តរំ។ **កុសីតោ ហីនវីរិយោ**តិ កុសលេហិ ធម្មេហិ បរិហាយិត្វា អកុសលបក្ខេ កុច្ឆិតំ សីទនតោ កោសជ្ជសមន្នាគមេន ច កុសីតោ, សម្មប្បធានវីរិយាភាវេន ហីនវីរិយោ វីរិយវិរហិតោតិ វុច្ចតិ កថីយតិ។ **ឋិតស្សា**តិ គមនំ ឧបច្ឆិន្ទិត្វា តិដ្ឋតោ។ សយនឥរិយាបថស្ស វិសេសតោ កោសជ្ជបក្ខិកត្តា យថា តំសមង្គិនោ វិតក្កា សម្ភវន្តិ, តំ ទស្សេតុំ “**ជាគរស្សា**”តិ វុត្តំ។

សុក្កបក្ខេ **តញ្ចេ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ នាធិវាសេតី**តិ អារទ្ធវីរិយស្សាបិ វិហរតោ អនាទិមតិ សំសារេ ចិរកាលភាវិតេន តថារូបប្បច្ចយសមាយោគេន សតិសម្មោសេន វា កាមវិតក្កាទិ ឧប្បជ្ជតិ ចេ, តំ ភិក្ខុ អត្តនោ ចិត្តំ អារោបេត្វា ន វាសេតិ ចេ, អព្ភន្តរេ ន វាសេតិ ចេតិ អត្ថោ។ អនធិវាសេន្តោ កឹ ករោតីតិ? **បជហតិ** ឆឌ្ឌេតិ។ កឹ កចវរំ វិយ បិដកេន? ន ហិ, អបិច ខោ តំ **វិនោទេតិ** នុទតិ នីហរតិ។ កឹ ពលីពទ្ទំ វិយ បតោទេន? ន ហិ, អថ ខោ នំ **ព្យន្តីករោតិ** វិគតន្តំ ករោតិ។ យថា តេសំ អន្តោបិ នាវសិស្សតិ អន្តមសោ ភង្គមត្តម្បិ, តថា តេ ករោតិ។ កថំ បន តេ តថា ករោតិ? **អនភាវំ គមេតិ** អនុ អនុ អភាវំ គមេតិ, វិក្ខម្ភនប្បហានេន យថា សុវិក្ខម្ភិតា ហោន្តិ តថា នេ ករោតីតិ វុត្តំ ហោតិ។

ឯវំភូតោតិអាទីសុ ឯវំ កាមវិតក្កាទីនំ អនធិវាសនេន សុវិសុទ្ធាសយោ សមានោ តាយ ច អាសយសម្បត្តិយា តន្និមិត្តាយ ច បយោគសម្បត្តិយា បរិសុទ្ធសីលោ ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារោ ភោជនេ មត្តញ្ញូ សតិសម្បជញ្ញេន សមន្នាគតោ ជាគរិយំ អនុយុត្តោ តទង្គាទិវសេន កិលេសានំ អាតាបនលក្ខណេន វីរិយេន សមន្នាគតត្តា **អាតាបី**, សព្ពសោ បាបុត្រាសេន សមន្នាគតត្តា។ **ឱត្តាបី សតតំ** វត្តិទ្ធិវំ, **សមិតំ** និរន្តរំ សមថវិបស្សនាភាវនានុយោគវសេន ចតុព្ពិធសម្មប្បធានសិទ្ធិយា, **អារទ្ធវីរិយោ បហិតត្តោ** និព្ពានំ បដិបេសិតចិត្តោតិ **វុច្ចតិ** កថីយតីតិ អត្ថោ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

គាថាសុ **គេហនិស្សិតន្តិ** ឯត្ថ គេហវាសីហិ អបរិច្ចត្តត្តា គេហវាសីនំ សភាវត្តា គេហធម្មត្តា វា គេហំ វុច្ចតិ វត្ថុកាមោ។ អថ វា គេហបដិពទ្ធភាវតោ កិលេសកាមានំ និវាសដ្ឋានភាវតោ តំវត្ថុកត្តា វា កាមវិតក្កាទិ គេហនិស្សិតំ នាម។ **កុម្មគ្គំ បដិបន្នោ**តិ យស្មា អរិយមគ្គស្ស ឧប្បថភាវតោ អភិជ្ឈាទយោ តទេកដ្ឋធម្មា ច កុម្មគ្គោ, តស្មា កាមវិតក្កាទិពហុលោ បុគ្គលោ កុម្មគ្គំ បដិបន្នោ នាម។ **មោហនេយ្យេសុ មុច្ឆិតោ**តិ មោហសំវត្តនិយេសុ រូបាទីសុ មុច្ឆិតោ សម្មត្តោ អជ្ឈោបន្នោ។ **សម្ពោធិន្តិ** អរិយមគ្គញាណំ។ **ផុដ្ឋុន្តិ** ផុសិតុំ បត្តុំ, **សោ តាទិសោ** មិច្ឆាសង្កប្បគោចរោ អភព្ពោ, ន កទាចិ តំ បាបុណាតីតិ អត្ថោ។

វិតក្កំ សមយិត្វានាតិ យថាវុត្តំ មិច្ឆាវិតក្កំ បដិសង្ខានភាវនាពលេហិ វូបសមេត្វា។ **វិតក្កូបសមេ រតោ**តិ នវន្នម្បិ មហាវិតក្កានំ អច្ចន្តវូបសមភូតេ អរហត្តេ និព្ពានេ ឯវ វា អជ្ឈាសយេន រតោ អភិរតោ។ **ភព្ពោ សោ តាទិសោ**តិ សោ យថាវុត្តោ សម្មា បដិបជ្ជមានោ បុគ្គលោ បុព្ពភាគេ សមថវិបស្សនាពលេន សព្ពវិតក្កេ យថារហំ តទង្គាទិវសេន វូបសមេត្វា ឋិតោ, វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា មគ្គបដិបាដិយា អរហត្តមគ្គញាណសង្ខាតំ និព្ពានសង្ខាតញ្ច អនុត្តរំ សម្ពោធិំ ផុដ្ឋុំ អធិគន្តុំ ភព្ពោ សមត្ថោតិ។

ឯកាទសមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១២. សម្បន្នសីលសុត្តវណ្ណនា

១១១. ទ្វាទសមេ **សម្បន្នសីលា**តិ ឯត្ថ តិវិធំ សម្បន្នំ បរិបុណ្ណសមង្គិមធុរវសេន។ តេសុ –

> “សម្បន្នំ សាលិកេទារំ, សុវា ភុញ្ជន្តិ កោសិយ;
> បដិវេទេមិ តេ ព្រហ្មេ, ន នេ វារេតុមុស្សហេ”តិ។ (ជា. ១.១៤.១) –

ឯត្ថ បរិបុណ្ណត្ថោ សម្បន្នសទ្ទោ។ “ឥមិនា បាតិមោក្ខសំវរេន ឧបេតោ ហោតិ សមុបេតោ ឧបគតោ សមុបគតោ សម្បន្នោ សមន្នាគតោ”តិ (វិភ. ៥១១) ឯត្ថ សមង្គិភាវត្ថោ សម្បន្នសទ្ទោ ។ “ឥមិស្សា, ភន្តេ, មហាបថវិយា ហេដ្ឋិមតលំ សម្បន្នំ – សេយ្យថាបិ ខុទ្ទមធុំ អនីលកំ, ឯវមស្សាទ”ន្តិ (បារា. ១៧) ឯត្ថ មធុរត្ថោ សម្បន្នសទ្ទោ។ ឥធ បន បរិបុណ្ណត្ថេបិ សមង្គិភាវេបិ វដ្ដតិ, តស្មា **សម្បន្នសីលា**តិ បរិបុណ្ណសីលា ហុត្វាតិបិ, សីលសមង្គិនោ ហុត្វាតិបិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

តត្ថ “បរិបុណ្ណសីលា”តិ ឥមិនា អត្ថេន ខេត្តទោសវិគមេន ខេត្តបារិបូរិ វិយ បរិបុណ្ណំ នាម ហោតិ។ តេន វុត្តំ “ខេត្តទោសវិគមេន ខេត្តបារិបូរិ វិយ សីលទោសវិគមេន សីលបារិបូរិ វុត្តា”តិ។ “សីលសមង្គិនោ”តិ ឥមិនា បន អត្ថេន សីលេន សមង្គីភូតា សមោធានគតា សមន្នាគតា ហុត្វា វិហរថាតិ វុត្តំ ហោតិ។ តត្ថ ទ្វីហិ ការណេហិ សម្បន្នសីលតា ហោតិ សីលវិបត្តិយា អាទីនវទស្សនេន, សីលសម្បត្តិយា អានិសំសទស្សនេន ច។ តទុភយម្បិ **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ១.២០-២១) វុត្តនយេន វេទិតព្ពំ។ តត្ថ “សម្បន្នសីលា”តិ ឯត្តាវតា កិរ ភគវា ចតុបារិសុទ្ធិសីលំ ឧទ្ទិសិត្វា “បាតិមោក្ខសំវរសំវុតា”តិ ឥមិនា ជេដ្ឋកសីលំ ទស្សេតីតិអាទិនា ឯត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។ **កិមស្ស ឧត្តរិ ករណីយ**ន្តិ ឯវំ សម្បន្នសីលានំ វិហរតំ តុម្ហាកំ កិន្តិ សិយា ឧត្តរិ កាតព្ពំ, បដិបជ្ជិតព្ពន្តិ ចេតិ អត្ថោ។

ឯវំ “សម្បន្នសីលា, ភិក្ខវេ, វិហរថា”តិអាទិនា សម្បាទនូបាយេន សទ្ធិំ សីលសម្បទាយ ភិក្ខូ និយោជេន្តោ អនេកបុគ្គលាធិដ្ឋានំ កត្វា ទេសនំ អារភិត្វា ឥទានិ យស្មា ឯកបុគ្គលាធិដ្ឋានវសេន បវត្តិតាបិ ភគវតោ ទេសនា អនេកបុគ្គលាធិដ្ឋានាវ ហោតិ សព្ពសាធារណត្តា, តស្មា តំ ឯកបុគ្គលាធិដ្ឋានវសេន ទស្សេន្តោ **“ចរតោ ចេបិ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនោ”**តិអាទិមាហ។

តត្ថ អភិជ្ឈាយតិ ឯតាយាតិ **អភិជ្ឈា**, បរភណ្ឌាភិជ្ឈាយនលក្ខណស្ស លោភស្សេតំ អធិវចនំ។ ព្យាបជ្ជតិ បូតិភវតិ ចិត្តំ ឯតេនាតិ **ព្យាបាទោ**, “អនត្ថំ មេ អចរី”តិអាទិនយប្បវត្តស្ស ឯកូនវីសតិអាឃាតវត្ថុវិសយស្ស ទោសស្សេតំ អធិវចនំ។ ឧភិន្នម្បិ “តត្ថ កតមោ កាមច្ឆន្ទោ? យោ កាមេសុ កាមច្ឆន្ទោ កាមស្នេហោ កាមបិបាសា កាមបរិឡាហោ កាមមុច្ឆា កាមជ្ឈោសាន”ន្តិ (ធ. ស. ១១៥៩), តថា “លោភោ លុព្ភនា លុព្ភិតត្តំ សារាគោ សារជ្ជនា សារជ្ជិតត្តំ អភិជ្ឈា លោភោ អកុសលមូល”ន្តិអាទិនា (ធ. ស. ៣៩១), “ទោសោ ទុស្សនា ទុស្សិតត្តំ ព្យាបត្តិ ព្យាបជ្ជនា ព្យាបជ្ជិតត្តំ វិរោធោ បដិវិរោធោ ចណ្ឌិក្កំ អសុរោបោ អនត្តមនតា ចិត្តស្សា”តិអាទិនា (ធ. ស. ៤១៨, ១២៣៧) ច វិត្ថារោ វេទិតព្ពោ។ **វិគតោ ហោតី**តិ អយញ្ច អភិជ្ឈា, អយញ្ច ព្យាបាទោ វិគតោ ហោតិ អបគតោ, បហីនោ ហោតីតិ អត្ថោ។ ឯត្តាវតា កាមច្ឆន្ទនីវរណស្ស ច ព្យាបាទនីវរណស្ស ច បហានំ ទស្សិតំ ហោតិ។

ថិនមិទ្ធន្តិ ថិនញ្ចេវ មិទ្ធញ្ច។ តេសុ ចិត្តស្ស អកម្មញ្ញតា ថិនំ, អាលសិយស្សេតំ អធិវចនំ, វេទនាទីនំ តិណ្ណំ ខន្ធានំ អកម្មញ្ញតា មិទ្ធំ, បចលាយិកភាវស្សេតំ អធិវចនំ។ ឧភិន្នម្បិ “តត្ថ កតមំ ថិនំ? យា ចិត្តស្ស អកល្លតា អកម្មញ្ញតា ឱលីយនា សល្លីយនា។ តត្ថ កតមំ មិទ្ធំ? យា កាយស្ស អកល្លតា អកម្មញ្ញតា ឱនាហោ បរិយោនាហោ”តិអាទិនា (ធ. ស. ១១៦២-១១៦៣) នយេន វិត្ថារោ វេទិតព្ពោ។

ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចន្តិ ឧទ្ធច្ចញ្ចេវ កុក្កុច្ចញ្ច។ តត្ថ ឧទ្ធច្ចំ នាម ចិត្តស្ស ឧទ្ធតាការោ, កុក្កុច្ចំ នាម អកតកល្យាណស្ស កតបាបស្ស តប្បច្ចយា វិប្បដិសារោ។ ឧភិន្នម្បិ “តត្ថ កតមំ ឧទ្ធច្ចំ? យំ ចិត្តស្ស ឧទ្ធច្ចំ អវូបសមោ ចេតសោ វិក្ខេបោ ភន្តត្តំ ចិត្តស្សា”តិអាទិនា (ធ. ស. ១១៦៥) វិត្ថារោ។ “អកតំ វត មេ កល្យាណំ, អកតំ កុសលំ, អកតំ ភីរុត្តានំ; កតំ បាបំ, កតំ លុទ្ទំ, កតំ កិព្ពិស”ន្តិអាទិនា (ម. និ. ៣.២៤៨; នេត្តិ. ១២០) បវត្តិអាការោ វេទិតព្ពោ។

វិចិកិច្ឆាតិ ពុទ្ធាទីសុ សំសយោ។ តស្សា “សត្ថរិ កង្ខតិ វិចិកិច្ឆតិ, នាធិមុច្ចតិ ន សម្បសីទតី”តិអាទិនា (វិភ. ៩១៥), “តត្ថ កតមា វិចិកិច្ឆា? យា កង្ខា កង្ខាយនា កង្ខាយិតត្តំ វិមតិ វិចិកិច្ឆា ទ្វេឡ្ហកំ ទ្វេធាបថោ សំសយោ អនេកំសគ្គាហោ អាសប្បនា បរិសប្បនា អបរិយោគាហនា ឆម្ភិតត្តំ ចិត្តស្ស មនោវិលេខោ”តិអាទិនា (ធ. ស. ១០០៨) ច នយេន វិត្ថារោ វេទិតព្ពោ។

ឯត្ថ ច អភិជ្ឈាព្យាបាទាទីនំ វិគមវសេន ច បហានវសេន ច តេសំ វិក្ខម្ភនមេវ វេទិតព្ពំ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ –

> “សោ អភិជ្ឈំ លោកេ បហាយ វិគតាភិជ្ឈេន ចេតសា វិហរតិ, អភិជ្ឈាយ ចិត្តំ បរិសោធេតិ។ ព្យាបាទបទោសំ បហាយ អព្យាបន្នចិត្តោ វិហរតិ, ព្យាបាទបទោសា ចិត្តំ បរិសោធេតិ។ ថិនមិទ្ធំ បហាយ វិគតថិនមិទ្ធោ វិហរតិ អាលោកសញ្ញី សតោ សម្បជានោ, ថិនមិទ្ធា ចិត្តំ បរិសោធេតិ។ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចំ បហាយ អនុទ្ធតោ វិហរតិ អជ្ឈត្តំ ឧបសន្តចិត្តោ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចា ចិត្តំ បរិសោធេតិ។ វិចិកិច្ឆំ បហាយ តិណ្ណវិចិកិច្ឆោ វិហរតិ អកថំកថី កុសលេសុ ធម្មេសុ, វិចិកិច្ឆាយ ចិត្តំ បរិសោធេតី”តិ (វិភ. ៥០៨)។

តត្ថ យថា នីវរណានំ បហានំ ហោតិ, តំ វេទិតព្ពំ។ កថញ្ច នេសំ បហានំ ហោតិ? **កាមច្ឆន្ទស្ស** តាវ អសុភនិមិត្តេ យោនិសោមនសិការេន បហានំ ហោតិ, សុភនិមិត្តេ អយោនិសោមនសិការេនស្ស ឧប្បត្តិ។ តេនាហ ភគវា –

> “អត្ថិ, ភិក្ខវេ, សុភនិមិត្តំ។ តត្ថ អយោនិសោមនសិការពហុលីការោ អយមាហារោ អនុប្បន្នស្ស វា កាមច្ឆន្ទស្ស ឧប្បាទាយ, ឧប្បន្នស្ស វា កាមច្ឆន្ទស្ស ភិយ្យោភាវាយ វេបុល្លាយា”តិ (សំ. និ. ៥.២៣២)។

ឯវំ សុភនិមិត្តេ អយោនិសោមនសិការេន ឧប្បជ្ជនកស្ស កាមច្ឆន្ទស្ស តប្បដិបក្ខតោ អសុភនិមិត្តេ យោនិសោមនសិការេន បហានំ ហោតិ។ តត្ថ អសុភនិមិត្តំ នាម អសុភម្បិ អសុភារម្មណម្បិ, យោនិសោមនសិការោ នាម ឧបាយមនសិការោ, បថមនសិការោ, អនិច្ចេ អនិច្ចន្តិ វា, ទុក្ខេ ទុក្ខន្តិ វា, អនត្តនិ អនត្តាតិ វា, អសុភេ អសុភន្តិ វា មនសិការោ។ តំ តត្ថ ពហុលំ បវត្តយតោ កាមច្ឆន្ទោ បហីយតិ។ តេនាហ ភគវា –

> “អត្ថិ, ភិក្ខវេ, អសុភនិមិត្តំ។ តត្ថ យោនិសោមនសិការពហុលីការោ – អយមាហារោ អនុប្បន្នស្ស វា កាមច្ឆន្ទស្ស អនុប្បាទាយ, ឧប្បន្នស្ស វា កាមច្ឆន្ទស្ស បហានាយា”តិ (សំ. និ. ៥.២៣២)។

អបិច ឆ ធម្មា កាមច្ឆន្ទស្ស បហានាយ សំវត្តន្តិ – អសុភនិមិត្តស្ស ឧគ្គហោ, អសុភភាវនានុយោគោ, ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារតា, ភោជនេ មត្តញ្ញុតា, កល្យាណមិត្តតា, សប្បាយកថាតិ។ ទសវិធញ្ហិ អសុភនិមិត្តំ ឧគ្គណ្ហន្តស្សបិ កាមច្ឆន្ទោ បហីយតិ, ភាវេន្តស្សបិ , ឥន្ទ្រិយេសុ បិហិតទ្វារស្សបិ ចតុន្នំ បញ្ចន្នំ អាលោបានំ ឱកាសេ សតិ ឧទកំ បិវិត្វា យាបនសីលតាយ ភោជនេ មត្តញ្ញុនោបិ។ តេន វុត្តំ –

> “ចត្តារោ បញ្ច អាលោបេ, អភុត្វា ឧទកំ បិវេ;
> អលំ ផាសុវិហារាយ, បហិតត្តស្ស ភិក្ខុនោ”តិ។ (ថេរគា. ៩៨៣);

អសុភកម្មិកតិស្សត្ថេរសទិសេ កល្យាណមិត្តេ សេវន្តស្សបិ កាមច្ឆន្ទោ បហីយតិ, ឋាននិសជ្ជាទីសុ ទសអសុភនិស្សិតសប្បាយកថាយបិ បហីយតិ។ តេន វុត្តំ “ឆ ធម្មា កាមច្ឆន្ទស្ស បហានាយ សំវត្តន្តី”តិ។

បដិឃនិមិត្តេ អាយោនិសោមនសិការេន **ព្យាបាទស្ស** ឧប្បាទោ ហោតិ។ តត្ថ បដិឃម្បិ បដិឃនិមិត្តំ, បដិឃារម្មណម្បិ បដិឃនិមិត្តំ។ អយោនិសោមនសិការោ សព្ពត្ថ ឯកលក្ខណោ ឯវ។ តំ តស្មិំ និមិត្តេ ពហុលំ បវត្តយតោ ព្យាបាទោ ឧប្បជ្ជតិ។ តេនាហ ភគវា –

> “អត្ថិ, ភិក្ខវេ, បដិឃនិមិត្តំ។ តត្ថ អយោនិសោមនសិការពហុលីការោ – អយមាហារោ អនុប្បន្នស្ស វា ព្យាបាទស្ស ឧប្បាទាយ, ឧប្បន្នស្ស វា ព្យាបាទស្ស ភិយ្យោភាវាយ វេបុល្លាយា”តិ (សំ. និ. ៥.២៣២)។

មេត្តាយ បន ចេតោវិមុត្តិយា យោនិសោមនសិការេនស្ស បហានំ ហោតិ។ តត្ថ “មេត្តា”តិ វុត្តេ អប្បនាបិ ឧបចារោបិ វដ្ដតិ, “ចេតោវិមុត្តី”តិ បន អប្បនាវ។ យោនិសោមនសិការោ វុត្តលក្ខណោវ។ តំ តត្ថ ពហុលំ បវត្តយតោ ព្យាបាទោ បហីយតិ។ តេនាហ ភគវា –

> “អត្ថិ, ភិក្ខវេ, មេត្តាចេតោវិមុត្តិ។ តត្ថ យោនិសោមនសិការពហុលីការោ អយមាហារោ អនុប្បន្នស្ស វា ព្យាបាទស្ស អនុប្បាទាយ ឧប្បន្នស្ស វា ព្យាបាទស្ស បហានាយា”តិ (សំ. និ. ៥.២៣២)។

អបិច ឆ ធម្មា ព្យាបាទស្ស បហានាយ សំវត្តន្តិ – មេត្តានិមិត្តស្ស ឧគ្គហោ, មេត្តាភាវនា, កម្មស្សកតាបច្ចវេក្ខណា, បដិសង្ខានពហុលតា, កល្យាណមិត្តតា, សប្បាយកថាតិ។ ឱធិសកានោធិសកទិសាផរណានញ្ហិ អញ្ញតរវសេន មេត្តំ ឧគ្គណ្ហន្តស្សបិ ព្យាបាទោ បហីយតិ, ឱធិសោ អនោធិសោ ទិសាផរណវសេន មេត្តំ ភាវេន្តស្សបិ ព្យាបាទោ បហីយតិ, “ត្វំ ឯតស្ស កុទ្ធោ កិំ ករិស្សសិ, កិមស្ស សីលាទីនិ វិនាសេតុំ សក្ខិស្សសិ ននុ ត្វំ អត្តនោ កម្មេន អាគន្ត្វា អត្តនោ កម្មេនេវ គមិស្សសិ, បរស្ស កុជ្ឈនំ នាម វីតច្ចិកង្គារតត្តអយសលាកគូថាទីនិ គហេត្វា បរំ បហរិតុកាមតា វិយ ហោតិ។ ឯសោបិ តវ កុទ្ធោ កិំ ករិស្សតិ, កិំ តេ សីលាទីនិ វិនាសេតុំ សក្ខិស្សតិ ឯស អត្តនោ កម្មេន អាគន្ត្វា អត្តនោ កម្មេនេវ គមិស្សតិ, អប្បដិច្ឆិតបហេណកំ វិយ, បដិវាតំ ខិត្តរជោមុដ្ឋិ វិយ ច ឯតស្សេវ ឯស កោធោ មត្ថកេ បតិស្សតី”តិ ឯវំ អត្តនោ ច បរស្ស ចាតិ ឧភយេសំ កម្មស្សកតំ បច្ចវេក្ខតោបិ, បច្ចវេក្ខិត្វា បដិសង្ខានេ ឋិតស្សបិ, អស្សគុត្តត្ថេរសទិសេ មេត្តា

ភាវនារតេ កល្យាណមិត្តេ សេវន្តស្សាបិ ព្យាបាទោ បហីយតិ, ឋាននិសជ្ជាទីសុ មេត្តានិស្សិតសប្បាយកថាយបិ បហីយតិ។ តេន វុត្តំ “ឆ ធម្មា ព្យាបាទស្ស បហានាយ សំវត្តន្តី”តិ។

អរតិអាទីសុ អយោនិសោមនសិការេន **ថិនមិទ្ធស្ស** ឧប្បាទោ ហោតិ។ **អរតិ** នាម ឧក្កណ្ឋិតតា, **តន្ទី** នាម កាយាលសិយំ, **វិជម្ភិតា** នាម កាយវិនមនា, **ភត្តសម្មទោ** នាម ភត្តមុច្ឆា ភត្តបរិឡាហោ, **ចេតសោ លីនត្តំ** នាម ចិត្តស្ស លីនាការោ។ ឥមេសុ អរតិអាទីសុ អយោនិសោមនសិការំ ពហុលំ បវត្តយតោ ថិនមិទ្ធំ ឧប្បជ្ជតិ។ តេនាហ ភគវា –

“អត្ថិ, ភិក្ខវេ, អរតិ តន្ទី វិជម្ភិតា ភត្តសម្មទោ ចេតសោ លីនត្តំ។ តត្ថ អយោនិសោមនសិការពហុលីការោ – អយមាហារោ អនុប្បន្នស្ស វា ថិនមិទ្ធស្ស ឧប្បាទាយ, ឧប្បន្នស្ស វា ថិនមិទ្ធស្ស ភិយ្យោភាវាយ វេបុល្លាយា”តិ (សំ. និ. ៥.២៣២)។

អារម្ភធាតុអាទីសុ បន យោនិសោមនសិការេន ថិនមិទ្ធស្ស បហានំ ហោតិ។ **អារម្ភធាតុ** នាម បឋមារម្ភវីរិយំ, **និក្កមធាតុ** នាម កោសជ្ជតោ និក្ខន្តតាយ តតោ ពលវតរំ, **បរក្កមធាតុ** នាម បរំ បរំ ឋានំ អក្កមនតោ តតោបិ ពលវតរំ។ ឥមស្មិំ តិប្បភេទេ វីរិយេ យោនិសោមនសិការំ ពហុលំ បវត្តយតោ ថិនមិទ្ធំ បហីយតិ។ តេនាហ –

“អត្ថិ, ភិក្ខវេ, អារម្ភធាតុ, និក្កមធាតុ, បរក្កមធាតុ។ តត្ថ យោនិសោមនសិការពហុលីការោ – អយមាហារោ អនុប្បន្នស្ស វា ថិនមិទ្ធស្ស អនុប្បាទាយ, ឧប្បន្នស្ស វា ថិនមិទ្ធស្ស បហានាយា”តិ (សំ. និ. ៥.២៣២)។

អបិច ឆ ធម្មា ថិនមិទ្ធស្ស បហានាយ សំវត្តន្តិ, អតិភោជនេ និមិត្តគ្គាហោ – ឥរិយាបថសម្បរិវត្តនតា, អាលោកសញ្ញាមនសិការោ , អព្ភោកាសវាសោ, កល្យាណមិត្តតា, សប្បាយកថាតិ ។ អាហរហត្ថកភុត្តវមិតកតត្ថវដ្ដកអលំសាដកកាកមាសកភោជនំ ភុញ្ជិត្វា រត្តិដ្ឋានទិវាដ្ឋានេ និសិន្នស្ស ហិ សមណធម្មំ ករោតោ ថិនមិទ្ធំ មហាហត្ថី វិយ ឱត្ថរន្តំ អាគច្ឆតិ, ចតុបញ្ចអាលោបឱកាសំ បន ឋបេត្វា បានីយំ បិវិត្វា យាបនសីលស្ស ភិក្ខុនោ តំ ន ហោតិ។ ឯវំ អតិភោជនេ និមិត្តំ គណ្ហន្តស្សបិ ថិនមិទ្ធំ បហីយតិ។ យស្មិំ ឥរិយាបថេ ថិនមិទ្ធំ ឱក្កមតិ, តតោ អញ្ញំ បរិវត្តេន្តស្សបិ, រត្តិំ ចន្ទាលោកំ ទីបាលោកំ ឧក្កាលោកំ ទិវា សូរិយាលោកំ មនសិករោន្តស្សបិ, អព្ភោកាសេ វសន្តស្សបិ មហាកស្សបត្ថេរសទិសេ វិគតថិនមិទ្ធេ កល្យាណមិត្តេ សេវន្តស្សបិ ថិនមិទ្ធំ បហីយតិ, ឋាននិសជ្ជាទីសុ ធុតង្គនិស្សិតសប្បាយកថាយបិ បហីយតិ។ តេន វុត្តំ “ឆ ធម្មា ថិនមិទ្ធស្ស បហានាយ សំវត្តន្តី”តិ។

ចេតសោ អវូបសមេ អយោនិសោមនសិការេន **ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចស្ស** ឧប្បាទោ ហោតិ។ **អវូបសមោ** នាម អវូបសន្តាការោ, អត្ថតោ តំ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចមេវ។ តត្ថ អយោនិសោមនសិការំ ពហុលំ បវត្តយតោ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចំ ឧប្បជ្ជតិ។ តេនាហ –

“អត្ថិ, ភិក្ខវេ, ចេតសោ អវូបសមោ។ តត្ថ អយោនិសោមនសិការពហុលីការោ – អយមាហារោ អនុប្បន្នស្ស វា ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចស្ស ឧប្បាទាយ, ឧប្បន្នស្ស វា ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចស្ស ភិយ្យោភាវាយ វេបុល្លាយា”តិ (សំ. និ. ៥.២៣២)។

សមាធិសង្ខាតេ បន ចេតសោ វូបសមេ យោនិសោមនសិការេនស្ស បហានំ ហោតិ។ តេនាហ –

“អត្ថិ, ភិក្ខវេ, ចេតសោ វូបសមោ។ តត្ថ យោនិសោមនសិការពហុលីការោ – អយមាហារោ អនុប្បន្នស្ស វា ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចស្ស អនុប្បាទាយ, ឧប្បន្នស្ស វា ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចស្ស បហានាយា”តិ (សំ. និ. ៥.២៣២)។

អបិច ឆ ធម្មា ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចស្ស បហានាយ សំវត្តន្តិ – ពហុស្សុតតា, បរិបុច្ឆកតា, វិនយេ បកតញ្ញុតា, វុឌ្ឍសេវិតា, កល្យាណមិត្តតា, សប្បាយកថាតិ។ ពាហុសច្ចេនបិ ហិ ឯកំ វា ទ្វេ វា តយោ វា ចត្តារោ វា បញ្ច វា និកាយេ បាឡិវសេន ច អត្ថវសេន ច ឧគ្គណ្ហន្តស្សបិ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចំ បហីយតិ, កប្បិយាកប្បិយបរិបុច្ឆាពហុលស្សបិ, វិនយបញ្ញត្តិយំ ចិណ្ណវសីភាវតាយ បកតញ្ញុនោបិ , វុឌ្ឍេ មហល្លកត្ថេរេ ឧបសង្កមន្តស្សបិ, ឧបាលិត្ថេរសទិសេ វិនយធរេ កល្យាណមិត្តេ សេវន្តស្សបិ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចំ បហីយតិ, ឋាននិសជ្ជាទីសុ

កប្បិយាកប្បិយនិស្សិតសប្បាយកថាយបិ បហីយតិ។ តេន វុត្តំ “ឆ ធម្មា ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចស្ស បហានាយ សំវត្តន្តី”តិ។

វិចិកិច្ឆាដ្ឋានិយេសុ ធម្មេសុ អយោនិសោមនសិការេន **វិចិកិច្ឆាយ** ឧប្បាទោ ហោតិ។ **វិចិកិច្ឆាដ្ឋានិយា ធម្មា** នាម បុនប្បុនំ វិចិកិច្ឆាយ ការណត្តា វិចិកិច្ឆាវ។ តត្ថ អយោនិសោមនសិការំ ពហុលំ បវត្តយតោ វិចិកិច្ឆា ឧប្បជ្ជតិ។ តេនាហ –

> “អត្ថិ, ភិក្ខវេ, វិចិកិច្ឆាដ្ឋានិយា ធម្មា។ តត្ថ អយោនិសោមនសិការពហុលីការោ – អយមាហារោ អនុប្បន្នាយ វា វិចិកិច្ឆាយ ឧប្បាទាយ, ឧប្បន្នាយ វា វិចិកិច្ឆាយ ភិយ្យោភាវាយ វេបុល្លាយា”តិ (សំ. និ. ៥.២៣២)។

កុសលាទិធម្មេសុ បន យោនិសោមនសិការេន វិចិកិច្ឆាយ បហានំ ហោតិ។ តេនាហ –

> “អត្ថិ, ភិក្ខវេ, កុសលាកុសលា ធម្មា, សាវជ្ជានវជ្ជា ធម្មា, សេវិតព្ពាសេវិតព្ពា ធម្មា, ហីនបណីតា ធម្មា, កណ្ហសុក្កសប្បដិភាគា ធម្មា។ តត្ថ យោនិសោមនសិការពហុលីការោ អយមាហារោ អនុប្បន្នាយ វា វិចិកិច្ឆាយ អនុប្បាទាយ, ឧប្បន្នាយ វា វិចិកិច្ឆាយ បហានាយា”តិ (សំ. និ. ៥.២៣២)។

អបិច ឆ ធម្មា វិចិកិច្ឆាយ បហានាយ សំវត្តន្តិ ពហុស្សុតតា, បរិបុច្ឆកតា, វិនយេ បកតញ្ញុតា, អធិមោក្ខពហុលតា, កល្យាណមិត្តតា, សប្បាយកថាតិ ។ ពាហុសច្ចវសេនបិ ហិ ឯកំ វា...បេ.... បញ្ច វា និកាយេ បាឡិវសេន ច អត្ថវសេន ច ឧគ្គណ្ហន្តស្សបិ វិចិកិច្ឆា បហីយតិ, តីណិ រតនានិ អារព្ភ កុសលាទិភេទេសុ ធម្មេសុ បរិបុច្ឆាពហុលស្សបិ, វិនយេ ចិណ្ណវសីភាវស្សបិ, តីសុ រតនេសុ ឱកប្បនីយ, សទ្ធាសង្ខាត, អធិមោក្ខពហុលស្សបិ, សទ្ធាធិមុត្តេ វក្កលិត្ថេរសទិសេ កល្យាណមិត្តេ សេវន្តស្សបិ វិចិកិច្ឆា បហីយតិ, ឋាននិសជ្ជាទីសុ តិណ្ណំ រតនានំ គុណនិស្សិតសប្បាយកថាយបិ បហីយតិ។ តេន វុត្តំ “ឆ ធម្មា វិចិកិច្ឆាយ បហានាយ សំវត្តន្តី”តិ។

ឯត្ថ ច យថាវុត្តេហិ តេហិ តេហិ ធម្មេហិ វិក្ខម្ភនវសេន បហីនានំ ឥមេសំ នីវរណានំ កាមច្ឆន្ទនីវរណស្ស តាវ អរហត្តមគ្គេន អច្ចន្តប្បហានំ ហោតិ, តថា ថិនមិទ្ធនីវរណស្ស ឧទ្ធច្ចនីវរណស្ស ច ។ ព្យាបាទនីវរណស្ស បន កុក្កុច្ចនីវរណស្ស ច អនាគាមិមគ្គេន, វិចិកិច្ឆានីវរណស្ស សោតាបត្តិមគ្គេន អច្ចន្តប្បហានំ ហោតិ។ តស្មា តេសំ តថា បហានាយ ឧបការធម្មេ ទស្សេតុំ **“អារទ្ធំ ហោតិ វីរិយ”**ន្តិអាទិ អារទ្ធំ។ ឥទមេវ វា យថាវុត្តំ អភិជ្ឈាទីនំ នីវរណានំ បហានំ, យស្មា ហីនវីរិយតាយ កុសីតេន, អនុបដ្ឋិតស្សតិតាយ មុដ្ឋស្សតិនា, អបដិប្បស្សទ្ធទរថតាយ សារទ្ធកាយេន, អសមាហិតតាយ វិក្ខិត្តចិត្តេន ន កទាចិបិ តេ សក្កា និព្ពត្តេតុំ, បគេវ ឥតរំ, តស្មា យថាបដិបន្នស្ស សោ អភិជ្ឈាទីនំ វិគមោ បហានំ សម្ភវតិ, តំ ទស្សេតុំ **“អារទ្ធំ ហោតិ វីរិយ”**ន្តិអាទិ អារទ្ធំ។ តស្សត្ថោ – តេសំ នីវរណានំ បហានាយ សព្ពេសម្បិ វា សំកិលេសធម្មានំ សមុច្ឆិន្ទនត្ថាយ វីរិយំ អារទ្ធំ ហោតិ, បគ្គហិតំ អសិថិលប្បវត្តន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ អារទ្ធត្តា ឯវ ច អន្តរា សង្កោចស្ស អនាបជ្ជនតោ **អសល្លីនំ**។

ឧបដ្ឋិតា សតិ អសម្មុដ្ឋាតិ ន កេវលញ្ច វីរិយមេវ, សតិបិ អារម្មណាភិមុខភាវេន ឧបដ្ឋិតា ហោតិ, តថា ឧបដ្ឋិតត្តា ឯវ ច ចិរកតចិរភាសិតានំ សរណសមត្ថតាយ អសម្មុដ្ឋា។ **បស្សទ្ធោ**តិ កាយចិត្តទរថប្បស្សម្ភនេន កាយោបិស្ស បស្សទ្ធោ ហោតិ។ តត្ថ យស្មា នាមកាយេ បស្សទ្ធេ រូបកាយោបិស្ស បស្សទ្ធោ ឯវ ហោតិ, តស្មា “នាមកាយោ រូបកាយោ”តិ អវិសេសេត្វា “បស្សទ្ធោ កាយោ”តិ វុត្តំ។ **អសារទ្ធោ**តិ សោ ច បស្សទ្ធត្តា ឯវ អសារទ្ធោ, វិគតទរថោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **សមាហិតំ ចិត្តំ ឯកគ្គ**ន្តិ ចិត្តម្បិស្ស សម្មា អាហិតំ សុដ្ឋុ ឋបិតំ អប្បិតំ វិយ ហោតិ, សមាហិតត្តា ឯវ ច ឯកគ្គំ អចលំ និប្ផន្ទនំ និរិញ្ជនន្តិ។

ឯត្តាវតា ឈានមគ្គានំ បុព្ពភាគបដិបទា កថិតា។ តេនេវាហ –

> “ចរម្បិ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ឯវំភូតោ អាតាបី ឱត្តាបី សតតំ សមិតំ អារទ្ធវីរិយោ បហិតត្តោតិ វុច្ចតី”តិ (ឥតិវុ. ១១០)។

តស្សត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តោ ឯវ។

គាថាសុ **យតំ ចរេ**តិ យតមានោ ចរេយ្យ, ចង្កមនាទិវសេន គមនំ កប្បេន្តោបិ “អនុប្បន្នានំ បាបកានំ អកុសលានំ ធម្មានំ អនុប្បាទាយ ឆន្ទំ ជនេតិ វាយមតី”តិអាទិនា (សំ. និ. ៥.៦៥១-៦៦២; វិភ. ៣៩០) នយេន

វុត្តសម្មប្បធានវីរិយវសេន យតន្តោ ឃដេន្តោ វាយមន្តោ យថា អកុសលា ធម្មា បហីយន្តិ, កុសលា ធម្មា ភាវនា បារិបូរិំ គច្ឆន្តិ, ឯវំ គមនំ កប្បេយ្យាតិ អត្ថោ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ កេចិ បន "យត"ន្តិ ឯតស្ស សំយតោតិ អត្ថំ វទន្តិ។ **តិដ្ឋេ**តិ តិដ្ឋេយ្យ ឋានំ កប្បេយ្យ។ **អច្ឆេ**តិ និសីទេយ្យ។ **សយេ**តិ និបជ្ជេយ្យ។ **យតមេនំ បសារយេ**តិ ឯតំ បសារេតព្ពំ ហត្ថបាទាទឹ យតំ យតមានោ យថាវុត្តវីរិយសមង្គីយេវ ហុត្វា បសារេយ្យ, សព្ពត្ថ បមាទំ វិជហេយ្យាតិ អធិប្បាយោ។

ឥទានិ យថា បដិបជ្ជន្តោ យតំ យតមានោ នាម ហោតិ, តំ បដិបទំ ទស្សេតុំ **"ឧទ្ធ"**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឧទ្ធ**ន្តិ ឧបរិ។ **តិរិយ**ន្តិ តិរិយតោ, បុរត្ថិមទិសាទិវសេន សមន្តតោ ទិសាភាគេសូតិ អត្ថោ។ **អបាចីន**ន្តិ ហេដ្ឋា។ **យាវតា ជគតោ គតី**តិ យត្តកា សត្តសង្ខារភេទស្ស លោកស្ស បវត្តិ, តត្ថ សព្ពត្ថាតិ អត្ថោ។ ឯត្តាវតា អនវសេសតោ សម្មសនញាណស្ស វិសយំ សង្គហេត្វា ទស្សេតិ។ **សមវេក្ខិតា**តិ សម្មា ហេតុនា ញាយេន អវេក្ខិតា, អនិច្ចាទិវសេន វិបស្សកោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ធម្មាន**ន្តិ សត្តសុញ្ញានំ។ **ខន្ធាន**ន្តិ រូបាទីនំ បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ។ **ឧទយព្ពយ**ន្តិ ឧទយញ្ច វយញ្ច។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ឧបរិ តិរិយំ អធោតិ តិសង្គហេ សព្ពស្មិំ លោកេ អតីតាទិភេទភិន្នានំ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធសង្ខាតានំ សព្ពេសំ រូបារូបធម្មានំ អនិច្ចតាទិសម្មសនាធិគតេន ឧទយព្ពយញាណេន បញ្ចវីសតិយា អាការេហិ ឧទយំ, បញ្ចវីសតិយា អាការេហិ វយញ្ច សមវេក្ខិតា សមនុបស្សិតា ភវេយ្យាតិ។

ចេតោសមថសាមីចិន្តិ ចិត្តសំកិលេសានំ អច្ចន្តវូបសមនតោ ចេតោសមថសង្ខាតស្ស អរិយមគ្គស្ស អនុច្ឆវិកបដិបទំ ញាណទស្សនវិសុទ្ធិំ។ **សិក្ខមាន**ន្តិ បដិបជ្ជមានំ ភាវេន្តំ ញាណបរម្បរំ និព្ពត្តេន្តំ។ **សទា**តិ សព្ពកាលំ, រត្តិញ្ចេវ ទិវា ច។ **សត**ន្តិ ចតុសម្បជញ្ញេន សមន្នាគតាយ សតិយា សតោការិំ។ **សតតំ បហិតត្តោ**តិ សព្ពកាលំ បហិតត្តោ និព្ពានំ បដិបេសិតត្តោតិ **តថាវិធំ ភិក្ខុំ** ពុទ្ធាទយោ អរិយា **អាហុ** អាចិក្ខន្តិ កថេន្តិ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

ទ្វាទសមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៣. លោកសុត្តវណ្ណនា

១១២. តេរសមេ **លោកោ**តិ លុជ្ជនបលុជ្ជនដ្ឋេន លោកោ, អត្ថតោ បុរិមំ អរិយសច្ចទ្វយំ ឥធ បន ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ វេទិតព្ពំ។ ស្វាយំ សត្តលោកោ, សង្ខារលោកោ, ឱកាសលោកោតិ វិភាគតោ សរូបតោ ច ហេដ្ឋា វុត្តោយេវ។ អបិច ខន្ធលោកាទិវសេន ច អនេកវិធោ លោកោ។ យថាហ –

"លោកោតិ ខន្ធលោកោ, ធាតុលោកោ, អាយតនលោកោ, វិបត្តិភវលោកោ, វិបត្តិសម្ភវលោកោ, សម្បត្តិភវលោកោ, សម្បត្តិសម្ភវលោកោ, ឯកោ លោកោ សព្ពេ សត្តា អហារដ្ឋិតិកា, ទ្វេ លោកា នាមញ្ច រូបញ្ច, តយោ លោកា តិស្សោ វេទនា, ចត្តារោ លោកា ចត្តារោ អាហារា, បញ្ច លោកា បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា, ឆ លោកា ឆ អជ្ឈត្តិកានិ អាយតនានិ, សត្ត លោកា សត្ត វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ, អដ្ឋ លោកា អដ្ឋ លោកធម្មា, នវ លោកា នវ សត្តាវាសា, ទស លោកា ទសាយតនានិ, ទ្វាទស លោកា ទ្វាទសាយតនានិ, អដ្ឋារស លោកា អដ្ឋារស ធាតុយោ"តិ (មហានិ. ៣; ចូឡនិ. អជិតមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ២)។

ឯវមនេកធា វិភត្តោបិ លោកោ បញ្ចសុ ឧបាទានក្ខន្ធេសុ ឯវ សង្គហំ សមោសរណំ គច្ឆតិ, ឧបាទានក្ខន្ធា ច ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ ជាតិបិ ទុក្ខា ...បេ.... សំខិត្តេន បញ្ចុបាទានក្ខន្ធាបិ ទុក្ខាតិ។ តេន វុត្តំ "អត្ថតោ បុរិមំ អរិយសច្ចទ្វយំ, ឥធ បន ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ វេទិតព្ព"ន្តិ។ ននុ ច លុជ្ជនបលុជ្ជនដ្ឋោ អវិសេសេន បញ្ចសុ ខន្ធេសុ សម្ភវតីតិ? សច្ចំ សម្ភវតិ។ យំ បន ន លុជ្ជតីតិ គហិតំ, តំ តថា ន ហោតិ, ឯកំសេនេវ លុជ្ជតិ បលុជ្ជតីតិ សោ លោកោតិ ឧបាទានក្ខន្ធេស្វេវ លោកសទ្ទោ និរូឡ្ហោតិ វេទិតព្ពោ។ តស្មា លោកោតិ ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ ឯវ។

យទិបិ តថាគត-សទ្ទស្ស ហេដ្ឋា តថាគតសុត្តេ នានានយេហិ វិត្ថារតោ អត្ថោ វិភត្តោ, តថាបិ បាឡិយា អត្ថសំវណ្ណនាមុខេន អយមត្ថវិភាវនា – **អភិសម្ពុទ្ធោ**តិ "អភិញ្ញេយ្យតោ បរិញ្ញេយ្យតោ"តិ បុព្ពេ វុត្តវិភាគេន វា អវិសេសតោ តាវ អាសយានុសយចរិយាធិមុត្តិអាទិភេទតោ កុសលាកុសលាទិវិភាគតោ វដ្ដប្បមាណ សណ្ឋានាទិភេទតោ, វិសេសតោ វា បន "អយំ សស្សតាសយោ, អយំ ឧច្ឆេទាសយោ"តិអាទិនា "កក្ខឡលក្ខណា បថវីធាតុ, បគ្ឃរណលក្ខណា អាបោធាតូ"តិអាទិនា ច អភិវិសិដ្ឋេន សយម្ភុញាណេន សម្មា អវិបរីតំ យោ យោ អត្ថោ យថា យថា ពុជ្ឈិតព្ពោ, តថា តថា ពុទ្ធោ ញាតោ អត្តបច្ចក្ខោ កតោតិ អភិសម្ពុទ្ធោ។

លោកស្មាតិ យថាវុត្តលោកតោ។ **វិសំយុត្តោ**តិ វិសំសង្ខោ, គប្បជិពទ្ធានំ សព្ពេសំ សំយោជនានំ សម្មទេវ សមុច្ឆិន្នត្តា តតោ វិប្បមុត្តោតិ អត្ថោ។ **លោកសមុទយោ**តិ សុត្តន្តនយេន តណ្ហា, អភិធម្មនយេន បន អភិសង្ខារេហិ សទ្ធឹ ទិយឌ្ឍកិលេសសហស្សំ។ **បហីនោ**តិ ពោធិមណ្ឌេ អរហត្តមគ្គញាណេន សមុច្ឆេទប្បហានវសេន សវាសនំ បហីនោ។ **លោកនិរោធោ**តិ និព្ពានំ។ **សច្ឆិកតោ**តិ អត្តបច្ចក្ខោ កតោ។ **លោកនិរោធគាមិនី បដិបទា**តិ សីលាទិក្ខន្ធត្តយសង្គហោ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ។ សោ ហិ លោកនិរោធំ និព្ពានំ គច្ឆតិ អធិគច្ឆតិ, តទត្ថំ អរិយេហិ បដិបជ្ជីយតិ ចាតិ លោកនិរោធគាមិនី បដិបទាតិ វុច្ចតិ។

ឯត្តាវតា តថានិ អភិសម្ពុទ្ធោ យាថាវតោ គតោតិ តថាគតោតិ អយមត្ថោ ទស្សិតោ ហោតិ។ ចត្តារិ ហិ អរិយសច្ចានិ តថានិ នាម។ យថាហ –

> “ចត្តារិមានិ , ភិក្ខវេ, តថានិ អវិតថានិ អនញ្ញថានិ។ កតមានិ ចត្តារិ? ឥទំ ទុក្ខន្តិ, ភិក្ខវេ, តថមេតំ អវិតថមេតំ, អនញ្ញថមេត”ន្តិ (សំ. និ. ៥.១០៩០) វិត្ថារោ។

អបិច តថាយ គតោតិ តថាគតោ, តថំ គតោតិ តថាគតោ , គតោតិ ច អវគតោ អតីតោ បត្តោ បដិបន្នោតិ អត្ថោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យស្មា ភគវា សកលលោកំ តីរណបរិញ្ញាយ តថាយ អវិបរីតាយ គតោ អវគតោ, តស្មា លោកោ តថាគតេន អភិសម្ពុទ្ធោតិ តថាគតោ។ លោកសមុទយំ បហានបរិញ្ញាយ តថាយ គតោ អតីតោតិ តថាគតោ។ លោកនិរោធំ សច្ឆិកិរិយាយ តថាយ គតោ បត្តោតិ តថាគតោ។ លោកនិរោធគាមិនី បដិបទំ តថំ អវិបរីតំ គតោ បដិបន្នោតិ តថាគតោតិ។ ឯវំ ឥមិស្សា បាឡិយា ភគវតោ តថាគតភាវទីបនវសេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ឥតិ ភគវា ចតុសច្ចាភិសម្ពោធនវសេន អត្តនោ តថាគតភាវំ បកាសេត្វា ឥទានិ តត្ថ ទិដ្ឋាទិអភិសម្ពោធវសេនបិ តំ ទស្សេតុំ **“យំ, ភិក្ខវេ”**តិអាទិមាហ។ អង្គុត្តរដ្ឋកថាយំ (អ. និ. អដ្ឋ. ២.៤.២៣) បន “ចតូហិ សច្ចេហិ អត្តនោ ពុទ្ធភាវំ កថេត្វា”តិអាទិ វុត្តំ។ តំ តថាគតសទ្ទ-ពុទ្ធសទ្ទានំ អត្ថតោ និន្នានាករណតំ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ តថា ចេវ ហិ បាឡិ បវត្តាតិ។ តត្ថ **ទិដ្ឋ**ន្តិ រូបាយតនំ។ **សុត**ន្តិ សទ្ទាយតនំ។ **មុត**ន្តិ បត្វា គហេតព្ពតោ គន្ធាយតនំ, រសាយតនំ, ផោដ្ឋព្ពាយតនញ្ច។ **វិញ្ញាត**ន្តិ សុខទុក្ខាទិធម្មារម្មណំ។ **បត្ត**ន្តិ បរិយេសិត្វា វា អបរិយេសិត្វា វា បត្តំ។ **បរិយេសិត**ន្តិ បត្តំ វា អប្បត្តំ វា បរិយេសិតំ។ **អនុវិចរិតំ មនសា**តិ ចិត្តេន អនុសញ្ចរិតំ។ កស្ស បន អនុវិចរិតំ មនសាតិ? **សទេវកស្ស...បេ.... សទេវមនុស្សាយា**តិ សម្ពន្ធនីយំ។ តត្ថ សហ ទេវេហីតិ សទេវកោ, តស្ស **សទេវកស្ស**។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។

សទេវកវចនេន ចេត្ថ បញ្ចកាមាវចរទេវគ្គហណំ វេទិតព្ពំ, សមារកវចនេន ឆដ្ឋកាមាវចរទេវគ្គហណំ, សព្រហ្មកវចនេន ព្រហ្មកាយិកាទិព្រហ្មគ្គហណំ, សស្សមណព្រាហ្មណិវចនេន សាសនស្ស បច្ចត្ថិកសមណព្រាហ្មណគ្គហណញ្ចេវ សមិតបាបពាហិតបាបសមណព្រាហ្មណគ្គហណញ្ច, បជាវចនេន សត្តលោកគ្គហណំ , សទេវមនុស្សវចនេន សម្មុតិទេវអវសេសមនុស្សគ្គហណំ។ ឯវមេត្ថ តីហិ បទេហិ ទេវមារព្រហ្មេហិ សទ្ធឹ សត្តលោកោ, ទ្វីហិ បជាវសេន សត្តលោកោ គហិតោតិ វេទិតព្ពោ។

អបរោ នយោ – សទេវកគ្គហណេន អរូបាវចរទេវលោកោ គហិតោ, សមារកវចនេន ឆកាមាវចរទេវលោកោ, សព្រហ្មកវចនេន រូបីព្រហ្មលោកោ, សស្សមណព្រាហ្មណាទិវចនេន សម្មុតិទេវេហិ សហ អវសេសសត្តលោកោ គហិតោ។ អបិចេត្ថ សទេវកវចនេន ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទតោ សព្ពលោកវិសយស្ស ភគវតោ អភិសម្ពុទ្ធភាវេ បកាសិតេ យេសមេវំ សិយា “មារោ នាម មហានុភាវោ ឆកាមាវចរិស្សរោ វសវត្តី, ព្រហ្មា បន តតោបិ មហានុភាវតរោ ទសហិ អង្គុលីហិ ទសសុ ចក្កវាឡសហស្សេសុ អាលោកំ ផរតិ, ឧត្តមជ្ឈានសមាបត្តិសុខំ បដិសំវេទេតិ។ បុថូ ច សមណព្រាហ្មណា ឥទ្ធិមន្តោ ទិព្ពចក្ខុកា បរចិត្តវិទុនោ មហានុភាវា សំវិជ្ជន្តិ។ អយញ្ច សត្តកាយោ អនន្តោ អបរិមាណោ, កិមេតេសំ សព្ពេសំយេវ វិសយោ អនវសេសតោ ភគវតា អភិសម្ពុទ្ធោ”តិ? តេសំ វិមតឹ វិធមេន្តោ ភគវា **“សទេវកស្ស លោកស្សា”**តិអាទិមាហ។

បោរាណា បនាហុ – “សទេវកស្សា”តិ ទេវតាហិ សទ្ធឹ អវសេសលោកំ បរិយាទិយតិ, “សមារកស្សា”តិ មារេន សទ្ធឹ អវសេសលោកំ, “សព្រហ្មកស្សា”តិ ព្រហ្មេហិ សទ្ធឹ អវសេសលោកំ។ ឯវំ សព្ពេបិ តិភវូបគេ សត្តេ តីសុ បទេសុ បក្ខិបិត្វា បុន ទ្វីហិ បទេហិ បរិយាទិយន្តោ “សស្សមណព្រាហ្មណិយា បជាយ សទេវមនុស្សាយា”តិ អាហ។ ឯវំ បញ្ចហិបិ បទេហិ ខន្ធត្តយបរិច្ឆិន្នេ សព្ពសត្តេ បរិយាទិយតិ។

យស្មា តំ តថាគតេន អភិសម្ពុទ្ធន្តិ ឥមិនា ឥទំ ទស្សេតិ – យំ អបរិមាណាសុ លោកធាតូសុ ឥមស្ស សទេវកស្ស លោកស្ស “នីលំ បីតក”ន្តិអាទិ រូបារម្មណំ ចក្ខុទ្វារេ អាបាថំ អាគច្ឆតិ, តំ សព្ពំ “អយំ សត្តោ ឥមស្មិំ ខណេ ឥមំ នាម រូបារម្មណំ ទិស្វា សុមនោ វា ទុម្មនោ វា មជ្ឈត្តោ វា ជាតោ”តិ តថាគតស្ស ឯវំ អភិសម្ពុទ្ធំ។ តថា យំ អបរិមាណាសុ លោកធាតូសុ ឥមស្ស សទេវកស្ស លោកស្ស “ភេរិសទ្ទោ មុទិង្គសទ្ទោ”តិអាទិ សទ្ទារម្មណំ សោតទ្វារេ អាបាថំ អាគច្ឆតិ, “មូលគន្ធោ តចគន្ធោ”តិអាទិ គន្ធារម្មណំ ឃានទ្វារេ អាបាថមាគច្ឆតិ, “មូលរសោ ខន្ធរសោ”តិអាទិ រសារម្មណំ ជិវ្ហាទ្វារេ អាបាថមាគច្ឆតិ , “កក្ខឡំ មុទុក”ន្តិអាទិ បថវីធាតុតេជោធាតុវាយោធាតុភេទំ ផោដ្ឋព្ពារម្មណំ កាយទ្វារេ អាបាថមាគច្ឆតិ , “អយំ សត្តោ ឥមស្មិំ ខណេ ឥមំ នាម ផោដ្ឋព្ពំ ផុសិត្វា សុមនោ វា ទុម្មនោ វា មជ្ឈត្តោ វា ជាតោ”តិ សព្ពំ តំ តថាគតស្ស ឯវំ អភិសម្ពុទ្ធំ។

តថា យំ អបរិមាណាសុ លោកធាតូសុ ឥមស្ស សទេវកស្ស លោកស្ស សុខាទិភេទំ ធម្មារម្មណំ មនោទ្វារេ អាបាថមាគច្ឆតិ, “អយំ សត្តោ ឥមស្មិំ ខណេ ឥមំ នាម ធម្មារម្មណំ ជានិត្វា សុមនោ វា ទុម្មនោ វា មជ្ឈត្តោ វា ជាតោ”តិ សព្ពំ តំ តថាគតស្ស ឯវំ អភិសម្ពុទ្ធំ។ ឯវំ យំ ឥមស្ស សទេវកស្ស លោកស្ស ទិដ្ឋំ សុតំ មុតំ វិញ្ញាតំ, តំ តថាគតេន អទិដ្ឋំ វា អសុតំ វា អមុតំ វា អវិញ្ញាតំ វា នត្ថិ។ ឥមស្ស បន មហាជនស្ស បរិយេសិត្វា អប្បត្តម្បិ អត្ថិ, អបរិយេសិត្វា អប្បត្តម្បិ អត្ថិ, បរិយេសិត្វា បត្តម្បិ អត្ថិ, អបរិយេសិត្វា បត្តម្បិ អត្ថិ។ សព្ពម្បិ តថាគតស្ស អប្បត្តំ នាម នត្ថិ ញាណេន អសច្ឆិកតំ។ តតោ ឯវ យំ អបរិមាណាសុ លោកធាតូសុ អបរិមាណានំ សត្តានំ ចក្ខុទ្វារេ អាបាថមាគច្ឆន្តំ រូបារម្មណំ នាម អត្ថិ, តំ ភគវា សព្ពំ សព្ពាការេន ជានាតិ បស្សតិ។ ឯវំ ជានតា បស្សតា ចានេន តំ ឥដ្ឋានិដ្ឋាទិវសេន វា ទិដ្ឋសុតមុតវិញ្ញាតេសុ លព្ភមានបទវសេន វា “កតមំ តំ រូបំ រូបាយតនំ? យំ រូបំ ចតុន្នំ មហាភូតានំ ឧបាទាយ វណ្ណនិភា សនិទស្សនំ សប្បដិឃំ នីលំ បីតក”ន្តិអាទិនា (ធ. ស. ៦១៧) នយេន អនេកេហិ នាមេហិ តេរសហិ វារេហិ ទ្វេបញ្ញាសាយ នយេហិ វិភជ្ជមានំ តថេវ ហោតិ, វិតថំ នត្ថិ។ ឯស នយោ សោតទ្វារាទីសុបិ អាបាថមាគច្ឆន្តេសុ សទ្ទាទីសុ។

តស្មា តថាគតោតិ វុច្ចតីតិ យំ យថា លោកេន គតំ, តស្ស តថេវ គតត្តា តថាគតោតិ វុច្ចតិ។ បាឡិយំ បន “អភិសម្ពុទ្ធ”ន្តិ វុត្តំ, តំ តថាគតសទ្ទេន សមានត្ថំ។ ឥមិនា តថាទស្សិភាវតោ តថាគតោតិ អយមត្ថោ ទស្សិតោ ហោតិ។ វុត្តញ្ហេតំ ធម្មសេនាបតិនា –

> “ន តស្ស អទ្ទិដ្ឋមិធត្ថិ កិញ្ចិ,
> អថោ អវិញ្ញាតមជានិតព្ពំ;
> សព្ពំ អភិញ្ញាសិ យទត្ថិ នេយ្យំ,
> តថាគតោ តេន សមន្តចក្ខូ”តិ។ (មហានិ. ១៥៦; ចូឡនិ. មោឃរាជមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៨៥; បដិ. ម. ១.១២១);

សុត្តន្តេបិ វុត្តំ ភគវតា –

> “យំ , ភិក្ខវេ, សទេវកស្ស លោកស្ស…បេ… សទេវមនុស្សាយ បជាយ ទិដ្ឋំ សុតំ មុតំ វិញ្ញាតំ បត្តំ បរិយេសិតំ អនុវិចរិតំ មនសា, តមហំ ជានាមិ, តមហំ អព្ភញ្ញាសិំ, តំ តថាគតស្ស វិទិតំ, តំ តថាគតោ ន ឧបដ្ឋាសី”តិ (អ. និ. ៤.២៤)។

យញ្ច, ភិក្ខវេ, រត្តិំ តថាគតោ អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធិំ អភិសម្ពុជ្ឈតីតិ យស្សញ្ច វិសាខបុណ្ណមរត្តិយំ តថា អាគតាទិអត្ថេន តថាគតោ ភគវា ពោធិមណ្ឌេ អបរាជិតបល្លង្កេ និសិន្នោ តិណ្ណំ មារានំ មត្ថកំ មទ្ទិត្វា ឧត្តរិតរាភាវតោ អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធិំ អាសវក្ខយញាណេន សទ្ធិំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ អធិគច្ឆតិ។ **យញ្ច រត្តិំ អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពាយតី**តិ យស្សញ្ច វិសាខបុណ្ណមរត្តិយំយេវ កុសិនារាយំ ឧបវត្តនេ មល្លានំ សាលវនេ យមកសាលានមន្តរេ អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពាយតិ។ **យំ ឯតស្មិំ អន្តរេ**តិ ឥមាសំ ទ្វិន្នំ សឧបាទិសេសអនុបាទិសេសនិព្ពានធាតូនំ វេមជ្ឈេ បញ្ចចត្តាលីសវស្សបរិមាណេ កាលេ បឋមពោធិយម្បិ, មជ្ឈិមពោធិយម្បិ, បច្ឆិមពោធិយម្បិ យំ សុត្តគេយ្យាទិប្បភេទំ ធម្មំ **ភាសតិ** និទ្ទិសនវសេន, **លបតិ** ឧទ្ទិសនវសេន, **និទ្ទិសតិ** បដិនិទ្ទិសនវសេន។ **សព្ពំ តំ តថេវ ហោតី**តិ តំ ឯត្ថន្តរេ ទេសិតំ សព្ពំ សុត្តគេយ្យាទិនវង្គំ ពុទ្ធវចនំ អត្ថតោ ព្យញ្ជនតោ ច អនុបវជ្ជំ អនូនំ អនធិកំ សព្ពាការបរិបុណ្ណំ រាគមទនិម្មទនំ…បេ… មោហមទនិម្មទនំ, នត្ថិ តត្ថ វាលគ្គមត្តម្បិ អវក្ខលិតំ, ឯកមុទ្ទិកាយ លញ្ឆិតំ វិយ ឯកនាឡិយា មិតំ វិយ ឯកតុលាយ តុលិតំ វិយ ច តំ តថេវ ហោតិ យស្សត្ថាយ ភាសិតំ, ឯកន្តេនេវ តស្ស សាធនតោ, **នោ អញ្ញថា**។ តស្មា តថំ, អវិតថំ, អនញ្ញថំ។ ឯតេន តថាវាទិតាយ តថាគតោតិ ទស្សេតិ។ គទអត្ថោ អយំ គតសទ្ទោ ទការស្ស

តការំ កត្វា, តស្មា តថំ គទតីតិ តថាគតោតិ អត្ថោ។ អថ វា អាគទនំ អាគទោ, វចនន្តិ អត្ថោ។ តថោ អវិបរីតោ អាគទោ យស្សាតិ ទការស្ស តការំ កត្វា តថាគតោតិ ឯវមេត្ថ បទសិទ្ធិ វេទិតព្ពា។

យថាវាទី តថាការីតិ យេ ធម្មេ ភគវា “ឥមេ ធម្មា អកុសលា សាវជ្ជា វិញ្ញុគរហិតា សមត្តា សមាទិន្នា អហិតាយ ទុក្ខាយ សំវត្តន្តី”តិ បរេសំ ធម្មំ ទេសេន្តោ វទតិ, តេ ធម្មេ ឯកន្តេនេវ សយំ បហាសិ។ យេ បន ធម្មេ ភគវា “ឥមេ ធម្មា កុសលា អនវជ្ជា វិញ្ញុប្បសត្ថា សមត្តា សមាទិន្នា ហិតាយ សុខាយ សំវត្តន្តី”តិ វទតិ, តេ ធម្មេ ឯកន្តេនេវ សយំ ឧបសម្បជ្ជ វិហាសិ។ តស្មា យថាវាទី ភគវា, តថាការីតិ វេទិតព្ពោ។ **យថាការី តថាវាទី**តិ សម្មទេវ សីលាទិបរិបូរណវសេន សម្មា បដិបន្នោ សយំ យថាការី ភគវា, តថេវ ធម្មទេសនាយ បរេសំ តត្ថ បតិដ្ឋាបនវសេន តថាវាទី។ ភគវតោ ហិ វាចាយ កាយោ អនុលោមេតិ, កាយស្សបិ វាចា។ តស្មា យថាវាទី តថាការី, យថាការី តថាវាទី ច ហោតិ។ ឯវំភូតស្ស ចស្ស យថា វាចា, កាយោបិ តថា គតោ បវត្តោ។ យថា ច កាយោ, វាចាបិ តថា គតា បវត្តាតិ អត្ថោ។

អភិភូ អនភិភូតោតិ ឧបរិ ភវគ្គំ ហេដ្ឋា អវីចិនិរយំ បរិយន្តំ កត្វា តិរិយំ អបរិមាណាសុ លោកធាតូសុ ភគវា សព្ពសត្តេ អភិភវតិ សីលេនបិ សមាធិនាបិ បញ្ញាយបិ វិមុត្តិយាបិ វិមុត្តិញាណទស្សនេនបិ, ន តស្ស តុលា វា បមាណំ វា អត្ថិ, អសមោ អសមសមោ អប្បដិមោ អប្បដិភាគោ អប្បដិបុគ្គលោ អតុលោ អប្បមេយ្យោ អនុត្តរោ ធម្មរាជា ទេវានំ អតិទេវោ សក្កានំ អតិសក្កោ ព្រហ្មានំ អតិព្រហ្មា។ តតោ ឯវ សយំ ន កេនចិ អភិភូតោតិ អនភិភូតោ។ **អញ្ញទត្ថុ**តិ ឯកំសត្ថេ និបាតោ។ យញ្ហិ កិញ្ចិ នេយ្យំ នាម, សព្ពំ តំ ហត្ថតលេ អាមលកំ វិយ បស្សតីតិ **ទសោ**។ អវិបរីតំ អាសយាទិអវពោធេន ហិតូបសំហារាទិនា ច សត្តេ, ភាវញ្ញថត្តូបនយវសេន សង្ខារេ សព្ពាការេន សុចិណ្ណវសិតាយ សមាបត្តិយោ ចិត្តញ្ច វសេ វត្តេតីតិ **វសវត្តី**។ ឯត្តាវតា អភិភវនដ្ឋេន ភគវា អត្តនោ តថាគតភាវំ ទស្សេតិ។

តត្រេវំ បទសិទ្ធិ វេទិតព្ពា – អគទោ វិយ អគទោ។ កោ បនេស? ទេសនាវិលាសោ ចេវ បុញ្ញុស្សយោ ច។ តេនេវ ហេស មហានុភាវោ ភិសក្កោ វិយ ទិព្ពាគទេន សប្បេ, សព្ពេ បរប្បវាទិនោ សទេវកញ្ច លោកំ អភិភវតិ។ ឥតិ សព្ពលោកាភិភវនេ តថោ អវិបរីតោ ទេសនាវិលាសោ ចេវ បុញ្ញុស្សយោ ច អគទោ អស្សាតិ ទការស្ស តការំ កត្វា តថាគតោតិ វេទិតព្ពោ។ តេន វុត្តំ “សទេវកេ, ភិក្ខវេ, លោកេ…បេ…. វសវត្តី, តស្មា តថាគតោតិ វុច្ចតី”តិ។

គាថាសុ **សព្ពលោកំ អភិញ្ញាយា**តិ តេធាតុកលោកសន្និវាសំ ជានិត្វា។ **សព្ពលោកេ យថាតថ**ន្តិ តស្មឹ តេធាតុកលោកសន្និវាសេ យំកិញ្ចិ នេយ្យំ, តំ សព្ពំ យថាតថំ អវិបរីតំ ជានិត្វា។ **សព្ពលោកវិសំយុត្តោ**តិ ចតុន្នំ យោគានំ អនវសេសប្បហានេន សព្ពេនបិ លោកេន វិសំយុត្តោ វិប្បមុត្តោ។ **អនូបយោ**តិ សព្ពស្មិម្បិ លោកេ តណ្ហាទិដ្ឋិឧបយេហិ អនូបយោ តេហិ ឧបយេហិ វិរហិតោ។

សព្ពាភិភូតិ រូបាទីនិ សព្ពារម្មណានិ, សព្ពំ សង្ខារគតំ, សព្ពេបិ មារេ អភិភវិត្វា ឋិតោ។ **ធីរោ**តិ ធិតិសម្បន្នោ។ **សព្ពគន្ថប្បមោចនោ**តិ សព្ពេ អភិជ្ឈាកាយគន្ថាទិកេ មោចេត្វា ឋិតោ វេនេយ្យសន្តានេបិ អត្តនោ ទេសនាវិលាសេន តេសំ បមោចនតោ សព្ពគន្ថប្បមោចនោ។ **ផុដ្ឋាស្សា**តិ ផុដ្ឋា អស្ស។ ករណត្ថេ ឥទំ សាមិវចនំ, ផុដ្ឋា អនេនាតិ អត្ថោ។ **បរមា សន្តី**តិ និព្ពានំ។ តញ្ហិ តេន ញាណផុសនេន ផុដ្ឋំ។ តេនេវាហ “និព្ពានំ អកុតោភយ”ន្តិ។ អថ វា **បរមា សន្តី**តិ ឧត្តមា សន្តិ។ កតរា សាតិ? និព្ពានំ។ យស្មា បន និព្ពានេ កុតោចិ ភយំ នត្ថិ, តស្មា តំ **អកុតោភយ**ន្តិ វុច្ចតិ។

អនីឃោតិ និទ្ទុក្ខោ។ **សព្ពកម្មក្ខយំ បត្តោ**តិ សព្ពេសំ កម្មានំ ខយំ បរិយោសានំ អច្ចន្តាភាវំ បត្តោ។ **វិមុត្តោ ឧបធិសង្ខយេ**តិ ឧបធិសង្ខយសង្ខាតេ និព្ពានេ តទារម្មណាយ ផលវិមុត្តិយា វិមុត្តោ។ **ឯស សោ**តិ ឯសោ សោ។ **សីហោ អនុត្តរោ**តិ បរិស្សយានំ សហនដ្ឋេន, កិលេសានំ ហននដ្ឋេន ច, តថាគតោ អនុត្តរោ សីហោ នាម។ **ព្រហ្ម**ន្តិ សេដ្ឋំ។ **ចក្ក**ន្តិ ធម្មចក្កំ។ **បវត្តយី**តិ តិបរិវដ្ដំ ទ្វាទសាការំ បវត្តេសិ។

ឥតីតិ ឯវំ តថាគតស្ស គុណេ ជានិត្វា។ **សង្គម្មា**តិ សមាគន្ត្វា។ **តំ នមស្សន្តី**តិ តំ តថាគតំ តេ សរណំ គតា ទេវមនុស្សា នមស្សន្តិ។ មហន្តេហិ សីលាទិគុណេហិ សមន្នាគតត្តា **មហន្តំ**, ចតុវេសារជ្ជយោគេន **វីតសារទំ**។ ឥទានិ យំ វទន្តា តេ នមស្សន្តិ, តំ ទស្សេតុំ **ទន្តោ**តិអាទិ វុត្តំ។ តំ ឧត្តានត្ថមេវ។

ឥតិ ឥមស្មឹ ចតុក្កនិបាតេ ឆដ្ឋេ សត្តមេ ច សុត្តេ វដ្ដំ កថិតំ, បឋមទុតិយតតិយទ្វាទសមតេរសមេសុ វិវដ្ដំ កថិតំ, សេសេសុ វដ្ដវិវដ្ដំ កថិតន្តិ វេទិតព្ពំ។

តេរសមសុត្តវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឥតិ បរមត្ថទីបនិយា

ខុទ្ទកនិកាយ-អដ្ឋកថាយ

ឥតិវុត្តកស្ស ចតុក្កនិបាតវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និគមនកថា

ឯត្តាវតា ច –

ធម្មិស្សរេន ជគតោ, ធម្មាលោកវិធាយិនា;
ធម្មានំ ពោធនេយ្យានំ, ជានតា ទេសនាវិធិំ។

តំ តំ និទានមាគម្ម, សព្ពលោកហិតេសិនា;
ឯកកាទិប្បភេទេន, ទេសិតានិ មហេសិនា។

ទសុត្តរសតំ ទ្វេ ច, សុត្តានិ **ឥតិវុត្តកំ**;
ឥតិវុត្តប្បភេទេន, សង្គាយឹសុ មហេសយោ។

ឆឡភិញ្ញា វសិប្បត្តា, បភិន្នបដិសម្ភិទា;
យំ តំ សាសនធោរយ្ហា, ធម្មសង្គាហកា បុរេ។

តស្ស អត្ថំ បកាសេតុំ, បោរាណដ្ឋកថានយំ;
និស្សាយ យា សមារទ្ធា, អត្ថសំវណ្ណនា មយា។

សា តត្ថ បរមត្ថានំ, សុត្តន្តេសុ យថារហំ;
បកាសនា **បរមត្ថ-ទីបនី** នាម នាមតោ។

សម្បត្តា បរិនិដ្ឋានំ, អនាកុលវិនិច្ឆយា;
អដ្ឋត្តឹសប្បមាណាយ, បាឡិយា ភាណវារតោ។

ឥតិ តំ សង្ខរោន្តេន, យំ តំ អធិគតំ មយា;
បុញ្ញំ តស្សានុភាវេន, លោកនាថស្ស សាសនំ។

ឱគាហេត្វា វិសុទ្ធាយ, សីលាទិបដិបត្តិយា;
សព្ពេបិ បាណិនោ ហោន្តុ, វិមុត្តិរសភាគិនោ។

ចិរំ តិដ្ឋតុ លោកស្មិំ, សម្មាសម្ពុទ្ធសាសនំ;
តស្មិំ សគារវា និច្ចំ, ហោន្តុ សព្ពេបិ បាណិនោ។

សម្មា វស្សតុ កាលេន, ទេវោបិ ជគតិប្បតិ;
សទ្ធម្មនិរតោ លោកំ, ធម្មេនេវ បសាសតូតិ។

ឥតិ ពទរតិត្ថវិហារវាសិនា អាចរិយធម្មបាលេន កតា

ឥតិវុត្តកស្ស អដ្ឋកថា និដ្ឋិតា។